

KIRKOLLE

VOLTER KILPI

KIRKOLLE

KUVAUS SAARISTOSTA

*Elämä on rakettava
elämän uskosta*

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

KUSTANNUS-
OSAKEYHTIÖ
O T A V A N
KIRJAPAINO
HELSINGISSÄ
I 9 3 7

O mistettu
Vainajille, auttajille,
antajilleni

Volter Kilpi

H u o m a u t u s l u k i j a l l e .

Kirjassa esiintyviä runoriveiksi jaksoitettuja kohtia ei ole rakennettu eikä tarkoitettu runoiksi, ovat vain paisuvampaa proosaa, joka ymmärtämisen helpottamiseksi on jäsennetty lausejaksojen hengityksen mukaiseksi.

I.

Kuinka onkaan suvinen päivä elämää täysi, lehdet suhisevat, taivas sinkoo siniänsä, tuuli harjaa ruispellon hivuksia, itikat juoksemassa ruohojen korsikoissa, perhoset pyrisemässä helpeitten heiluvilla, pääskyset ilmoissa, västäräkit kedoilla, sen seitsemät sirkuttajat, mikä kivellä lirputen, mikä aidanseipäällä piiskutellen, mikä oksien lomitse sipsaten, mikä taivaan lakiin kiuruten, kedot, ilmat, taivaat, kyynärän palanen nurmenkamaraa, jota silmä likeltä tarkastaa, metsien liehtovat rannat ja niittyjen liepivät loitot, jotka katse entämiltään saavuttaa, kaikki samaa leuhtoa ja hulmaa, auringon kudetta valon niisillä ja suihkeitten sirpaa sinen huljissa ja vehryitten virvoissa, äänien heijettä ja huminain kuisketta. Eritoten sen huomaa näin pyhähuomeltaina, kun on jouten ja ihminen kirkkomatkalla ja kerkiää katselemaan ja taivas on päilyvillään kuin juhannuksiksi virutettu ja pesty ruudunlasi, ja maan nurmet niinkuin olisi häätaloksi somistettu kaikki, mitä ilman pielten alle mahtuu.

Ensimmäisenähän oli tänään, niinkuin aina muulloinkin, Lahdenperästä liikkeelle lähdetty, koska matka täältä omalta niemeltä ja Markomäen ahteen takaa ja toisia kauempana oli pitempi kuin muilla, ja koska senvuoksi oli oltava varhemmin matkalla, jotta oli paikalla ja Kihlakunnassa ainakin siksi kuin likempikin väki rupesi saapumaan rantaan ja paattiin. Oli sitä

paitsi vanhaa kunniaakin siinä, että oltiin tiellä ja matkalla ensimmäisinä ja saivat ihmiset niin Koilassa kuin Parattulassakin taas tänä pyhänäkin juosta akkunoihinsa ja pelästyä, että jestakkoon, kerkiiääkö enää valmiuksikaan ja hankkinoihinsa, kun lahdenperäläisetkin jo ovat menossa, ja kirkkopaatissa odottavat! Oli lisäksi tämmöisenä päivänä, jolloin pouta lekoitteli taivailta niinkuin paras palsami ja tienvieret hajuttivat ruohoihensa ilmat niin paksult, että ihme ja kumma kuinka jaksoikaan ohut ja läpäisevä aine, niinkuin ilma, kantaa helmoissansa kaikki ne hyvän määrät ja tuoreen vehmaat, jotka ihminen sierainlehtiinsä sakeiltansa ahmi, oli tämmöisenä päivänä sulaksi veren virkistykseksi ja mielen potkoksi olla varhain liikkeellä ja astella riuskaasti.

Rotevasti astelikin Lahdenperän tanakka lautamies kuivan-tuoretta tienpiennarta, sitkeä poimulehti puikotti tallattunakin ja askeleen jäljiltä itsepäisesti pystyyn matalaa varttansa tiededon kamarilla, ja takana säärystivät pikkupojat, Vihtori ja Artturi, uljaasti isän takana, vähän harppaavammilla kyllä ja juhlallisemmasti venytetyillä askelilla kuin tavallisesti kotonurkissa lirputellessa ja pihamäellä juoksennellessa, koska nyt oli kirkkomatka ja pyhävaatteet yllä, Kahiluodon Hesekielin ompelemat uudet sarsipöksyt jaloissa ja Turusta tuodut kiiltäväsärmit lippalakitkin päässä, saappaatkin, oikeat varsisaappaat, Soleniuksen suutaroimat, jaloissa pakisuvella. Jäljempänä, isännän ja poikien takana, kävelivät Juha ja poika-renki Albin ja heidän joukossaan talon omakin, täysikäinen poika, isovelj Eevert, jolla oli kaulassaan Ruotsista jahtimatkalla tuotu hui-vintaatti, liepeet laveiltaan rintapielillä punankirjaviaan hui-kumassa. Albinista tiesivät pikkupojat taas, että hänellä olivat yllään hänen ensimmäiset alushousunsa, eilisehtoosti Ainamaan muorin, hänen äitinsä, vasta-ommeltuina ja koto-aivinasta

valmistettuina, taloon tuomat ja nyytissä Albinille jättämät; samana ehtoon ne olivat jo näytetytkin talonväelle, kun Albin saunan jälkeen ja miesten luhdista alushoususillaan juoksi vilkutteli pikkukamarin asioilla pihalla; pojat olivat aamusti olleet luhdissa katsomassakin, että ne todella puettiin ylle ja vedettiin sääriin: samojen alushousujen vuoksi oli Albin tänäpäpä koko kirkkomatkallakin, sillä Vihtorin, joka oli pikkupojista vanhempi, tietämän mukaan, oli Albin Pahaniemen poikien kanssa ajatellut tänäpäpä soutaa Huruholmiin uukoille ja koskelon pesille.

Miesväen takana sänttäsi vainiopolkua Fiia, joka oli saanut lehmät lypsetyiksi ja karjan laitumille jo varhemmin, ja sen vuoksi oli valmis kirkkohankkinoissaan ennen muuta vaimoväkeä, hän oli taittanut aaprottipuskastakin pihalla pari oksaa nenäliinaansa, että oli hyvänhajullista matkassa ja virkistystä nenään, jos alkoi nuokuttaa kirkonpenkissä saarnan kestäessä, kirkkohameensa hän oli käärintä solmuun, että liepeet säästyivät ja alushame vilkahteli nilkoissa, sontaiset tallukatkin oli vaihdettu vereksiin ja punarantuisiin villasukkiin. Fiiasta hyvän matkaa jäljempänä ja tienpolven takana oli emäntä tulossa, hänellä olivat olleet punkat järjestettävänä ja maitoastiat täytettävänä, ennenkuin pääsi hankkimaan itseänsä, ja sen jälkeen oli vielä annettava Tildalle, joka jäi kotolaiseksi, määräykset vellin suurustamisista ja Mansikin hoitamisista, joka juuri oli poikunut ja pidettiin kototahtoisessa, viime tingassa, kun jo oli jättämillään tuvan, oli hän sitä paitsi huomannut, että kirkkonyyttiin oli tullut vahingolta vanha totuttu tukholmalainen silkkihuivi, eikä se uusi ruosteen ruskea ja taatikas-ripsuinen, jonka Alastalo mennävuosina metsäasioissa ja muissa laivanrakennuspakinoissa talossa juostessaan kerta oli tuonut, niin kuin sanoi, Hullin tuomisina ja muina kahvin ja suunavausten

hyvittäjäisinä lahjaksi ja sovunhierojaisiksi kaupoissa, ja joka sopi paremmin päähän näin suvipyhinä ja muutenkin mielen ollessa köykäisemmän: sekin siis vielä oli vaihdettava ja nyytti solmittava uudelleen ennenkuin lähtemään pääsi ja toisten jälkeen. Viimeisenä tuli talonväestä Alma, jolla oli ollut mallaaamista peilin edessä uuninakkunan vieressä, ennenkuin sai kaikki hiuksensa huivin reunan varjoihin, niitä olikin paljon ja valla-tonta suortuvaa saatava tasaisiksi ja korjoon pumpuliliinan alle, etteivät huiskineet ja paiskineet otsilla ja kasvoilla, kun juoksi, sitä paitsi oli nyplättävä pitsit sileiksi kaulan ympärillä ja nypisteltävä muut solmut ja koristukset siivoiksi ja tälliin lenningin rinnuksilla, jotta oli somaa ja soreata itsekin katsella kasvojansa peilin pinnoilta, niinkuin ne tuoreina sieltä pilkistivät silmään. Almalla olivat sentään nuoret ja nopsat jalat ja pian oli hän saavuttanut äitinsä niin että kaksin he jo kohta astelivat järelekkäin tien piennarta pellon raitilla, emäntä vakaampana ja sarsin mustissa edellä, tytär kevyempänä ja pumpustyyvin hilpeissä takana, poimulehdet ravistelivat kärkensä pystyyn heidänkin askeltensa polkemilta, äidin verkasanturaisemmilta, tyttären rientäväkorkoisemmilta.

Henriikka Markomäen akkunasta ja Henriksson Henrikssonin veräjältä olivat myöskin jo huomanneet, että talosta oltiin jo kirkkomatkalla, ja kohta jo oli Henriikan ovi lukittu ja avain kätkeyty porstuakiven alle, sekä veräjänlenkki kitissyt Henrikssonin portin korvassa, kun se huolellisesti painettiin paikalleen ja tiivistettiin asemilleen, ja kaksi kirkkomatkalaista oli taas-kin tiellä ja laskeutumassa Markomäen ahdetta alas, Henriikka edellä kyykkynä, niinkuin käski vanha, sisäänpäin kuivunut rinta ja hurskauden ikä, ja Henriksson jäljempänä pitkänä ja pää kurtunkuroillaan vahdissa ympärille, niinkuin käski vanhan jahtikipparin mittaviksi venyneiden luiden luonto ja tähys-

telemisiin tottunut pitkänmatkan luotsin virka ja karahtääri. Koko jono heitä jo oli Lahdenperän lääniä matkassa, Eliidakin seurasi Henrikssonin jäljestä, oli avannut miehensä sulkeman veräjän ja tulla lirkutteli kymmenisen syltää aviopuolionsa selän takana, vaikka toisella puolella tietä ja kärryn raitteja sekä ikäänkuin sitä anteeksi pyytäen, että kinterillä on sentään kulettava, vaikka toinen kuitenkin on mies ja hän itse vain vaimo ja eukkoihminen: kotona ja tuvassa kyllä piti puoliansa, koska oli kieli suussa, mutta näin ihmisissä ja kirkkovaatetuksissa oli ymmärrettävä sääty ja aviokunnia!

Koko jonolta nyt siis jo oltiin Lahdenperästä liikkeellä ja kuin pilkutellen oli tien piirto merkitty ruislaihoansa lainivan ja vastapuhjenneita tähkiänsä suhistelevan ja keinuttelevan Takavainion halki rientävällä ja kiiruhtelevalla kirkkoväellä, isännän jo lähetessä vainionveräjää, jonka takana ja korvissa Vähäntalon sauna lemahteli aattoisia löylyntuoksuja seinistänsä ja vihdaslehväksien tuoreita hajuja porstuaeteisistänsä, isännän kinterillä vilskuivat pikkupojat, minkä lyhyet sääripiiput ennättivät nopeampaa siinä, missä isä kurotti pitempää vartevampine haaroineen, taampana, välimatkan päässä, taivalsivat omassa kolmimiehisessä rykelmässään rengit ja Eevert, sen jälkeen oli tiessä taaskin kaulaa, kunnes aivan polvessa siinä, missä ajotie teki mutkaa vainiossa Vähätaloa päin, Fiia taapusteli, minkä lyhyemmistä vaimoihmisen sääristänsä yletti, mutkan kulman takana, Lahdenperästä saapuvan tienhaaran puolella vielä teki matkaa erikseen emäntä, nyt jo tyvenillään ja arvon toimella etenevä, hänen takanaan, vaikka vielä puolempana, seurasi Alma, jolla edelleen oli niinpaljon toimittelemisia pukunsa nyppimisissä povilla sopivammaksi ja hihan suissa somemmille, jotta askelissa vielä olisi ollut täyttä tytön joutua, viimeisinä saapuivat, vielä ahteen mäkeä laskeutuen, torppa-

mökkien vanhukset, Henrikssonin väki jo edellä, Henriikka heidän takanansa kyykkien. Täys' tusina meitä jo meidän niemestä! tuumi Lahdenperäkin, kun veräjissä katseli taakseen ja laski joukkonsa, ennenkuin avoi lenkin. Taitaa tulla tänäpänä paljon väkeä kirkkopaattiin ja Kihlakunta täyteen! kulki ajatuksissa arvelu, kun ennen veräjän aukaisemista silmä levähdytti itseänsä poutaisen lakean lainivilla saroilla, rinnan kehä joi täyden siemauksensa niitä hulan hunajia, joita ilma helmoissaan hengitettäväksi kantoi ja ruumiin mieli tunnusti olonsa hyväksi. Tammikin jo täysissä lehviensä ja latvojensa raskaissa Vähäntalon kellarin nurkalla! vahvisti hän selvällä ajatuksella-kin tajunsa tiedon siitä, että suvi oli korkeimmillaan ja maat avanneet täydet sylinsä auringon armasteltaviksi.

Vähäntalon ulkopihan veräjä oli nyt avattu, ja tie kääntymässä, kun ensin oli kuljettu pirttisaunan ohitse vasemmalla ja sen jälkeen myllyn sivutse oikealla pienellä mäenhölpällä, rakennusrivin editse pitkin sen pituutta ja aivan sivuakkunoiden alta. Lahdenperä naurahteli partaansa, kun näki naapurin ja Andersin hihattomillaan vielä ja liivittömänä tärkissä työssä peräkamarin akkunassa ja satulipeilin edessä: mitä miekkosta luulet partaveitsellä olevan tekemistä ja rapsuttelemista sinunkin leukaihoillasi, sileät ja karvanhajuttomat kuin ojakonnan poskipielet kuljulammen partailla! tuumi hän, kun nyökkäsi huomenet naapurille ruudun toisella puolella sekä rahisteli lyhyen kurkkunsa kääntymillä omaa karvaisempaa leukapuoltansa paidan rintaa vasten. Jaa'ah! ajatteli Lahdenperä edelleen, kun kiirehtivin kirkkomatka-askelin käveli akkunan editse ja jätti naapurinsa ruudun taakse pyyhkimään haavan naarmua poskillansa, mikä oli syntynyt siitä, kun oli kiireen vilauksessa kesken tarkinta veitsen kuljetusta ollut nyökäistävä vastaus lautamiehen huomeniin ja terä sillä aikaa oli vartonut vuoroansa

ja purrut muistutuksensa ihoon. Jaa'ah! leuka äijällä niin siliä kuin kilikaritsan kuonon hipi, mutta sydämen munaskuut niin kankeassa karvantyngässä kuin karjun selkä! ajatteli Lahdenperä siis vain omiansa, kun nutun pielet heilahtelivat ja akkunaa jäi akkunan jälkeen astuvan miehen taakse poudankiloisella seinävierellä, jonka keltaa pyhä-aamuinen aurinko parhaansa takaa vilkutteli. Ellei olisi ollut kirkkomatka ja pyhähuomeltai ja jokainen puska puutarha-aidan takana tien toisella vierellä kyllillensä kimalaisten hyrinää ja vesojen vehmautta, niin olisi sopinut edelleen pysyä ajatuksiensa vaossa ja ihmetellä ihmismielen juonikkuutta ja kurinmutkia: peilit tarvitaan, herranähköön, nokan eteen, että posket perattaisiin niistä pensaista, joita ne eivät kukaties kasvakaan, ja oltaisiin sileäpintaisia niiltä ihopinnoilta, joilta täysmies jumalan tarkoituksilta on karvainen, mutta vihanjuuria, kiskotaankos niitä sydämen perukoista, vaikka lykkäävät vesaa sakeasti kuin rikan ja saviruohon sato ruokottoman perunamaan mullasta ja vaikka ollaan lähdössä kirkkomatkalle ja istumaan kirkon penkkiin, jossa sydänsisikunnan väärän puolen nurja nukka eritoten olisi pidettävä mielessä ja säädyllisenä ja siivon jakauksille harjattuna!

Lahdenperä ei tällä haavaa hyväksynyt ollenkaan lähimpiä naapureitaan: olivat kävellessä ja Vähäntalon päädyn editse astuessa ruvenneet näkymään Isontalonkin nurkat. Miksei arkipäivisin ja tavallisissa menoissa olisi suvainnut, olisi kukaties naureskellutkin ohikävellessä viisaita lautamiehen partoihinsa ja ajatellut, että riidelkööt koska sisua riittää, mutta näin pyhäisittäin ja kirkkohankkinoissa ja lisäksi suvihuomeltaina, jolloin ilmakin pieliltään on kaikilta akkunoiltaan ikäänkuin vasiten heleäksi pesty ja tuulen helmat hulvillansa ties' mitä kaikkea hyvän liepeätä ja hunajantäyttä, tämmöisenä päivänä, jolloin taivas kuvuillaan on sineä kukuillaan ja maan syli morsiamil-

laan, tällöisenä päivänä saattoi harmittaa enemmän kuin itse viitsi ajatella, kun ihmiset eivät ymmärtäneet pysyä sovinnossa keskenänsä!

Minkäs katiskan ja tuulipyydyksen tuohonkin olivat pystytäneet selvälle maankamaralle ja kylän keskelle toisensa kiu-saksi, ja silmänhaavaksi muille, jotka viattomina kävelevät ohitse! närkästeli Lahdenperä ties monennenko kerran nytkin tavallisen närkästyksensä, kun Vähäntalon päätyakkunan edessä sittenkin, vaikkei alunperin aikonut viitsiä, tuli astuessa vilkaistuksi vierelle tien vasemmalle sivulle, ja siinä seiso, niinkuin katsomattakin hyvin tiesi, tihuvasti ruokottoman risuaidan toisella puolella ja tismalleen Vähäntalon perä-akkunaa vastapäätä vaivainen puukyhä, pahannäköinen lautarytäskä kallellaan ja vintoillaan, siihen sihtiin jo alunperin ja vasiten nurkillensa sapulotukin. Miksei Isotalo juuri sille valitulle paikalle olisi pajahiilikoppiansa rakentanutkin, koska maa oli omaa, paja lähellä ja tahtojen nurkka lykyttä lykkäsi kulmaa tarkalleen naapurin akkunan edustoille! Piiliäispuukin Isontalon maalla ja omalla puolella aittaa siimestämässä varhemmin ja aivan ilmaiseksi kymmensyltä latvoinensa naapurikiusan keltaista päätykulmaa, puunpahan oli sentään keksinyt karsia tyngälle, niin ei varistellut sade märkiä lehdiltä oman hiilikopin katolle ja lahottanut lautoja, ja oli naapurillakin, jos tarpeettomasti pisti kaidan nenänpükkinsä tupansa peräakkunan ruutuihin, nyt katselemista, kun oli edessä hiilikoppi mustan hilvaisiltaan ja kannon vartta tyhjiltään kaksi syltää ilmassa, vitsan varpua päässään, minkä laho puu sydämistään enää vesan hitua työnsi! Kiusanhan teki kiusanpalaselle, koska siihen oli oikeus ja sopi tehdä, eikä mikään estänyt ja maa oli omaa: ja missäs veloissa hän, Isotalo, oli kasvatella Joonaksen pensaita ja tuulen suhisteltavia Vähäntalon ja Vihanperän akkunoiden edessä ja

omalla puolellansa aittaa? Ja eikös Vähätalo ensin ollut ilmi-kiusalla siirtänyt talliripinsä poikittain Isontalon akkunain eteen, tunkiopääty siten, että talven hyöty Vähäntalon tallista peittelemättömästi oli Isontalon salin akkunoista nähtävissä? Kiusaa kiusaa vastaan, ja kukas koohonessakaan velkaan tahtoo jäädä, kun on kummallakin puolella mies kilvassa, toisella partainen, jota parraton mies harmittaa, ja toisella sileäleukainen, jolle karvanhaituva vieraankin poskipielessä on rivo silmään!

Lahdenperä ei ymmärtänyt, nauraako vai harmitella, kun asteli edelleen ja näki surkeutta: millaiseksi olivat raastineet pihansakin, mokomat riitakukot ja keräjäsäkit! Olikos lystempää ollut koko kylässä ja kirkkomatkalla katseltavana muinoin kuin Vähäntalon ja Isontalon entinen yhteinen piha-aukea? Mikäs noiden naapurienkaan ennen elää sovussa, tämä talo tällä äärellänsä keltainen, tuo talo punainen tuolla äärellänsä, molemmat rivissä toisiansa vastapäätä akkunasta akkunaan pitkiltä sivuiltansa, niin loitolla toisistansa, ettei ääni kantanut, jos porstuankynnyksiltä porstuan kynnyksille riidan toraa yritti, niin lähellä toisiansa, että akkunat liekkuiivat leppoa ja likeisyyden turvaa naapurille, kun talvipimeissä ja pakkaskylmissä takan tuli kummaltakin puolelta räiskytteli tervehdystä pihamaan poikitse naapurilta naapurille. Somaapa oli, ellei sitä sovunsukaa kadehtinut, niihin aikoihin kävellä sunnuntaihankinoissaan ja näin suvihuomeltaina tästä ohitse ja katsella pyhäntuntonsa hyviksi, kuinka keto pihamaalla oli kummallakin puolella lakaistu ja harjattu lauantaisiivouksissa niin, että ainoana riitana tuntui taloissa olevan kilpa siitä, onkos juhannksenkukkanen Vähäntalon puolella sirkempi hatultaan kuin samansirkkuinen Isontalon puolella aidatonta rajaa ja onkos ilma pestympää pääskysen viilehtiä Vähäntalon tallin räystäään alta siiville pyrähtäessä, vai vielä suvisempiinkos ja puhtaampiin

puikkii Isontalon pääskyspari pesä-aukkonsa suilta! Ja kuinkas olivat, paitsi talonripinsä, entiset isännät tyhmäuskoissaan rakentaneet ulkorakennuksensakin kuin sopuun ja kartano-tarhansa suojiksi niille pihamaan pitemmille sivuille, jotka olivat avoimillaan talorakennusten välillä, toiselle suoralle luhdit ja kammiorakennukset kauniisti päädykkäin toisiinsa, toiselle vastapäiselle suoralle samalla tapaa päädykkäin kummankin talon tallirakennukset vajoineen niin, että pihanpyhäys talojen välillä oli kuin naapurirauhaan rakettu ja sovunturviksi seinätty: älä pääse, riidan susi, näiden pihojen sisäpuolelle hammas-kuonoinesi! tuntui kuin taatot olisivat arvelleet nurkkainsa kulmia asetellessaan ja rakennustensa kehii veistellessään!

Kiusan voi tehdä naapurilleen, mutta kiusa on liukas elukka ja voi kääntyä kitoineen häyhimään kiusaajan omissakin nilkoissa, kun tyhmä on järjetön ja päästää koiran kahleista ja vihan pedon kytkeymistä! tuumi Lahdenperä ja paheksui, kun katseli nykyistä rivoutta ja riidan ahtautta entisten ketopihojen sopu-väljillä tiloilla: saivatkos enää hevosensakaan kunnolla käänne-tyiksi nykyisten pihatilkkujensa vaivaisilla kujilla, kun ajoivat vesikuormansa porstuoidensa eteen! Tallit — tallit purettiin ensin! — ja luhdit — luhdit purettiin kammioineen senjälkeen seuraavana suvena kummassakin talossa! — molemmat rakennus-rivit purettiin ääritään pihojen reunustoilla ja pystytettiin kummallakin puolella rajaa poikkiteloin talojen väliin, luhdit ja tallirakennus kummallakin päädykkäin niin, että vissi oli, ettei tämän jälkeen pitänyt naapurista näkymään naapurin akkunoi-hin, ei vahingoltakaan, ei leuan vilausta, jos leuka oli harmitta-vasti harjakseton ruutunsa takana, eikä parran huiskausta, jos pensasta piti kenen välttämättömästi kantaa kiusatuissa poski-pielissään! Kaksi täyttä rakennusriviä siis naapurien välillä, mutta mikäs riidan, kotokoiraksi kesytetyn sudenpenikan nyt

kummassakin talossa, loikkia sudenkäpälineen kahden katonharjankin ylitse ja vilskutella sudenhammasta talosta taloon siellä, missä ennen räiskytteli talvien kylmissä liesien loimo pihan poikitse lämpimän tervehdystä akkunasta akkunaan naapurilta naapurille! Ja mikäs sannansiru ja kivensirpale tämänkin ratasvärkin pisti lonkkumaan? ihmetteli ja ällisteli Lahdenperä sunnuntaimielessänsä ihmissydämen juonikkuutta, kun piti katsella ällittömyyttä edessään eikä päässyt niin nopeasti ohitse kuin olisi tarvinnut, vaikka säärystikin, minkä haarat ylettivät. Vaivainen napakairan varsi, joka viisitoista vuotta sitten selittämättömällä tavalla hävisi Vähäntalon vai oliko se Isontalon eloreestä yhteisellä pihamäellä riihentapon aikana, ja josta senjälkeen on käyty keräjiä sen kuin talvikeräjiä ja syyskeräjiä on vuodessa riittänyt ja joka on sinnyt riidan poikaa ja riidan pojanpoikaa talojen välillä: riittihän asioita, niinkauan kuin oli, jumalan kiitos! raja-aitoja maailmassa, ja elukkoja, milloin eivät ihmiset olleet riivillä päistään, pahan-teoissa väärillä puolilla aitoja!

Lahdenperä oli jo saapunut tientaitteeseen, josta poikettiin Ylipäätä kohden, ja jossa sai kääntää selkensä surkeudelle takanaan. Kerkesikös ihminen näissä askelissa kun oli jouduttava toisten edellä kirkkotiellä, ja kun pääskysetkin viirottelivat ylhäällä sinisissään ja viskelivät ilmoissa, ikäänkuin olisivat poudan pielet pideltävissä siipisuippojen kärjin, jollei tällä liukumalla niin tuolla viistämällä, vaikkei hulmivan liepeillä tavoita rajanäärtä nopeakaan, silmittöminkö sitte syöksyi korkeuksien pohjattomuuksiin vai viiltäenkö laski laveuksien liidoille, kerkesikös ihminen näin, kun oli teltin avaruutta yllä sinisten pyöräyttäviltä, kisaa ympärillä ilman taakat lintujen livertämiltä ja kimalaisen kiiruilta, hään hemaa maan kamarillakin kankarten kirjavat täydet ja tieraitin nurmivat vieret,

kerkesikös ja kehtasikos ihminen näillä verien vertymillä ja sydänsylkyn nuortumilla potkia hämähäkin töissä ja pötkiä riitojen seitit ristin ja rastin niinkuin olivat kinan verkot kudotut kiinteillensä naapurien nurkissa ja pääkoppien hämyissä komeroissa. Lahdenperä aivan karisteli selkäänsä, kun nyt oli onnella käännytty, nurkkien tunkat riidankinoinensa takana ja tien piennar ruohoisen tuoreiltansa poljettavana edessä. Sunnuntaihan nyt oli ja pyhäpäivä, ja näinkös tässä virka-asioita ja haastejuoksua tuumi, kun helisteli kiuruakin ilmoissa kylän yllä niin, että surku tuli omia korvakalvoja ja paukuttelijan pientä kurkunkurua!

2.

Näkyi, että jo oli kylässäkin huomattu, että oltiin Lahdenperästä liikkeellä ja kirkkomatkalla. Vähäntalon isännästä puhumatta, joka akkunasta satulipeilin edestä ja parranajotoimituksiltaan oli kiireen keskiltä ja toimituksen tarkoilta nyökäissyt hyvän päivän ja tervehdysten varomattomuuden ruudun takaa ulos naapurille ja lautamiehelle, ja niiltä hyviltänsä ja höyliyden palkoiksi saanut muun hopun ja hankkimisen kiiruun lisäksi haavannaarmunkin poskeensa pyyhittäväkseen ja kuivatavakseen, hänestä puhumatta, joka akkunastaan ja saippuaa poskilleen sivellessään jo Markomäeltä asti oli huomannut lahdenperäläisten olevan tulossa toinen toisensa jälkeen isäntä edellä ahdetta alas ja joka senvuoksi kaiken aikaa oli tietänyt, että ennen pitkää koko joukko oli akkunain alla ja että sai noitua sormensa nopeiksi, jos tahtoi olla valmiina ajoissa ja seurata jäljissä siinä kun toiset menivät edellä, hänestä, isännästä, puhumatta, olivat talossa nyt jo muutkin huomanneet vilahdukset akkunain takana ja kirkkoväkeä jo menossa ohitse, sivu-

akkunain alla parastikään Juha lyhyine isorengin niskoinensa ja nytkyttelevine pyhäpäivä-astumisinensa, hänen kannoillaan Albin nuoremmilla pojanharppaimillaan ja pikkurengin liruilla, virkun kirppa sitäpaitsi nykyisissä pyhähankkinoissaan, joiden salaisemmat ja merkillisemmät osat tunnemme, vaikkei niistä voinut vielä olla tietoa naapurissa, niin nypykkänä kuin Fiinu — Vahaniitun Fiinu, joka palveli ensimmäistä vuottansa piikana Vähätalossa niinkuin Janne ja mennätalvinen rippikoulutoveri ensimmäistä renkivuottansa Lahdenperässä — niin nypykkänä ja tyttökerkiävänä kuin Fiinu olikin uuninloukkaasta salamana sivuseinän etuakkunassa ja ihmeeltä samassa sivauksessa neni-neen ruudussa kuin — niin, Juhaahan ei kaiketi huomattukaan, hän oli vanhan kirjoissa jo, varsinkin viistoistavuotiaan tytön huitun silmissä, ja ruutuihin, jos joskus niihin oli hänen tähtensä juostu, niin niihin oli juostu niinä päivinä, jolloin Fiinulla eivät vielä olleet hiustupsut saporon-aluillakaan, kun ne nyt jo, niinkuin parast'ikäänkin, viskelivät palmikkoina pääkerän ympärillä näin kun oli juossut ja vielä oli oltava nopean lennoilta vikkellä näkemisissäkin! — tytön salama siis oli nenännirppuineen ruudussa ihmeeltä aivan samassa sivauksessa kuin Albin meidän tietämissämme palttina-aivinaisissaan asteli ohitse ja oli miestä ja kohotettua, ikäänkuin kaiken maailman, eikä yksin jonkun tytön tirskan huiskivine letteineen ruutulasin takana olisi pitänyt sanomattakin ja sormella osoittelematta tietää ja silminensä nähdä, mikä tärkeä ja kuinka hankittu henkilö tällä haavaa ja mettiäisten surriessa karviaispensaissa aidan takana oli Vähäntalon tuvan akkunan edessä astelemassa ja kirkkomatkalla ja niin vakavana, ettei sopinut nostella silmiä ja katsella ympärille ja vilkuilla ihmisten akkunoihin, vaikka siellä olisi ollut ruuduissa latuskaisina mitä ja kuinka herkkiä nenänpäitä hyvänsä. Vain Eevertin silmät siis onki Fiinu akkunastaan ja

polvisiltaan penkillä itselleen, kun tämä ajallaan ja kirkko-
vakaisuusiansa ja muita pukemisiensa tärkeyksiä vartioivan
Albinin jäljissä astellen saapui niille vaiheille, joilta, ja virkun-
vahdeiltaan tytönumpusen silmäpari sinensiniltänsä varoi, olikos
kuka joku tompperi vai ja käveli huomaamatta ja päättä nosta-
matta ohitse siellä, missä ruutuun sentään oli juossut oma rippi-
koulutoveri, vai tyhmännokkaviako oltiin ja niskat kangoilla
kurkistelemassa ylös ihmisten akkunoihin, ikäänkuin ei edes-
päässeellä ja puoliin piian palkkoihin pestatulla ihmisellä olisi
talossa muuta tekemistä kuin karata ruuduissa huomenkaudet
ja kyllutella nenänpäätä laseissa, kun suvaitsee kävellä ohitse ja
tallustella tietä Lahdenperän vähärenki! Albinille siis ei Fiinun
tällä erällä tarvinnut suututella, että tämä taaskin julkesi
huomata ja keltoton luulotella itsestänsä ties mitä, vaikka
mukamas sitä, että tässä oltiin kintuilla hänen tähtensä
ja näyttämässä, että Vähäntalon puolellakin oltiin läh-
dössä kirkkoon ja eräs joku valmiskin jo ja nenänpää
latuskaisena ruudunlasissa odottelemassa, koskas muutama
joku, eikä sen parempi kuin Lahdenperän tallivarpunen ja
putsaparooni sontaluudan tyvessä, olisi etukiikkinä tiellä ja
anturannäyttäjänä sille, joka jäljestä kävelee; ei tarvinnut
Fiinun vihoitella, ellei ehkä päinvastaisista äkkipäistä, että
nimittäin joku on syntymästään asti pöckelö eikä äkkää edes
nenänpäkin nostamalta omaa onneansa, vaikka tämä vasiten on
tällännyt itsensä ruudun poskeen ja kattuunilenningsissään kat-
seltavaksi! ei tarvinnut, sillä Albin käveli, niinkuin tiedämme,
nykyisissä miesmäisyyksissään niissä mielennousuissa ja kohote-
tun miesarvon anturannostoissa, että hänelle ymmärrettävästi
omaikäiset huivipäät ja lettiniskan nakkaajat, olkoot niillä
Fiinun kasvotkin näköpuolillaan näytettävvinään ja kukalliset
kattuunit yllään, ja olkootpa vaikka silmäntiettyjä ja sydämen-

terhiä niiltä poika- ja penikka-ajoilta, jolloin vielä keväthelluntaisti puolikakarana ja ilman alusia juoksi saappaansa vinoiksi koulupoluilla ja istui housuntakapuolensa verkapuutoiksi papin penkeissä herran sanaa tavaamassa, että hänelle tämänmoiset sirkkuset ja tirsakertut nykyisissä vakavissa ja täyshankkinaisissa askelotoissa kuitenkin olivat vain tytönharakoita akkunoissa, jotka roikkuivat siellä, minne nenänpää yletti, ja joita ei katsottukaan, vaikka kukaties armolta huomattiin, ja että Albin siis tällä haavaa oli yhtä viaton turhiin kurkistelemissiin ja Vähäntalon akkunoiden vahtimisiin kuin pulmu ilmoissa ja lennon asioilla niitun yllä niihin kaseihin, joita lehmä laitumillaan jättelee kedoille! Albin siis kesti kiusaukset ja asteli akkunan editse päätä nostamatta ja siten säilytetyin niskanököin ja leuanpidoin, ikäänkuin mies hänen ijässään ja hänen nykyisissä trompuissaan möisi kunniansa ja orastelevien viiksenalkujensa vakaisuuden arvot, jos nyt oli heikko ja siirteli silmää tientanteeseen totisista ja kaksivartisista kärrynraiteista niin huikenteleviin ja perhosenkirjaviin kuin tytönkoreuksiin akkunoissa ja lehakkoihin lenningeissään.

Jos Fiinulle akkunassaan nyt olisi jäänyt vähäinenkin väli ajatuksenajaksi, niin olisi hän kukaties tuntenut pientä pettymyksen pistosta sydämessään, ei suurta, mutta senotaisen kumminkin, että sen olisi huomannut, sillä tosi tunnustaen, niin pelkästään Albinin ja mokoman kukonmööpelin vuoksi akkunoihin oli karattu kohta kun huomattiin, että Lahdenperästä jo oltiin liikkeellä ja hän itse kirkkohankkinassaan oli valmiina uuninloukkaassa odottamassa, ja oli nähtävä, tosiltansakos Albin tänäkin pyhänä taas oli patikoilla kirkkopaattiin, ja itsekin näytettävä, että oli kirkkovuoro hänelläkin taas ja korea hameyllä ja taaskin alkaisivat nuorten karaamiset kirkkopolulla ja kilvanyritykset toistensa ohitse niinkuin entispyhänäkin, jolloin

myöskin sattui ihmeeltä yhteinen kirkkovuoro kummallekin, samoin kuin senkin edellisenä entispyhänä, jolloin tiet ja kedonvietet kuitenkin vielä olivat kevätmärät eikä sopinut luikkia piloitella poluilla, vaan vältellä peräkanaa toistensa takana lätäköitä ja varjella uusia rippipieksujansa kuralta. Jos siis Fiinulla, niinkuin sanottu, olisi akkunassa ollut pienikin ajatuksenväli ja hän kerjennyt ajanmureneltakin palaamaan omaan mieleensä, olisi hän tietenkin närkästynyt sen kuin suuttumuksen ylenkatsetta osaa iskeä kaksi sinenlauhkeata tytönsilmää — niin tyyris nenänpiekkikin mokomalla muka naamassa, että olikos sitäkään pystyä raskittu kohottaa edes sen vaaksan vertaa, että näki, oliko se alustoiltaan putsattu ja pyyhitty sunnuntaisiisteille! — olisi närkästynyt, jos olisi ollut aikaa, mutta nyt ei ollut aikaa harmittelemisiin, vaikka ajattelikin, mikä itsepäinen nykä Albinin leuka sentään oli, kun sitä sopi katsella ja näki sen näin ylhäältä alaskäsin eikä sitä hievahdettu ja sen kurko näkyi köykkynä nenäntylpän alla kuin mikäkin naamataulun taipumaton alajuko, olisi, jos olisi kerjetty muulta, niikkaistu vaikka sierainläpät hipiäherkiltään pikaistuksen puuskuille ja nakattu palmikkoletti lennonviskeille niskan kerillä, olisi tapahtunut armottomia, ellei nyt olisi sattunut muuta, joka silmänräpäyksessä vei luonnon vihastukselta kuin tuulen kieppaus höyhenenhuidun avoimilta pihakedoilta.

Everthän, Lahdenperän isopoika — pikkupojathan, Vihtori ja Artturi kippasivat jo edellä ja isänsä kinterillä puolivälissä kylää yliseen päähän. — Eevert siis, täysmies ja jo kolme vuotta sitten rippikoulunsa käynyt, käveli Albinin takana ja viljeli silmiänsä sekä ympärilleen että yläviistoihinkin ja turhan tähystelemisiin akkunoissa silloin kun Albinilla nyt olivat vahingokseen niin silmät kuin ajatuksetkin pelkästään yksijonaisesti kirkkotoimellisissa ja itsetärkeissä ja siinä, kuka ja minkähank-

kinainen miehenihme nyt oli kävelemässä Vähäntalon akkunain alatse, kenen hyvänsä katsottavana, joka oli huomannut ja juossut näkemään, Eevert siis, silmät kuin vasiten haruillaan ja haun viisteillä kuin pääskynen siivillään, hän Albinin takana asteli, kaulahuivin liehat valtoimillaan rinnuksilla, ja minkäs nuoren miehen silmät, kun ovat joutilaillaan ja sunnuntaihuomenillaan ja näkevät hilpeätä akkunassa, minkäs ne muuta tekevät, kuin ottavat akkunasta omansa! Vahaniitun äskeinen Fiinu, tytön kiuru lehmipaimenena vielä viime suvena, palmikon piiskat piukkoina saparoina kummallakin korvallisella ja kintut paljaina hameissa, uskoikos silmiänsä: nyt pulmu ja pumpus-tyyvissä akkunassa, hiusten rohdin palmikon paksuna niskoissa, minkä ei kuhertanut liikojansa ohauksilla, poskilla liehde kuin purtavassa marjassa ja povilla hilpi kuin kumpuavilla kedoilla tuulen hiihto kumartelevien kukkasruohojen yllä! Eevert karisti varhaisnousun kaihit ja muut viimeiset heräämisen helpeet sunnuntaihuomenisilta ja kesken paraita lepopäivä-unia kirkkomatkalla purratuilta silmiltänsä sekä virkistyi kaksikymmenvuotisille nuoremiehen verilleen kuin pajunvitsa pystyillensä maaliskuun kiloissa. Kuinkas oli tytönyrtti ja sydämenkelmi ymmärtänyt valita napinhelynsäkin laukkurin parhaista: lasin-helmiä punanpisaroillaan kuin imaran mesiä ja huulen helpiä nyplätty koko leningin rinta nappiriviltään kuin liverän visertimille ja marjan maistumille! Kielenpäähän kiilit suoriltansa ja eläviltänsä kuin mahlankarpalo puikon kärjen heruilta! tunnustivatkin Eevertin silmät valtoimiltaan ja paikalla akkunan alta, ja mieli korjasi kuin nuolemalta, mitä nättiä oli nähtävänä pookapuitteissa. Aijai sinuas, etten ennen ole marjaa huomannutkaan ja mansikasta mättäällä! sanoivat silmät ylöskäsin ja olivat niin rehelliset, että uskottava oli silmänräpäyksessä, vaikka sydän siinä kaupassa menisi!

Mitäs Fiinun akkunassa oli muuta tehtävää, kuin hypätä polviltansa penkiltä, että seisoisi edes laattialla ja olisi täysihmisen näköinen ja hame helmoiltansa nilkoissa, vaikkei sitä tielle ja akkunan taakse näkynytkään? Oli solakampaakin seisoaltaan, koska oli kasvanut ja tiesi vartensa! Miespojat katsoivat niin rohkeasti, että silmiänsä kaihtaisi ja ihmisinensä pakenisi, ellei viekottaisi jäämäänkin ja jalka viipyisi ja oma silmä löytäisi lymyn piiloja naurunsa huvissa ja ujon lysteissä: vallattomaksi-kin uskaltaa, kun kestää ensi hetken, eikä karkaa kohta, kun varvas häälähtää! Eevertkin, viiksien ruskot kutivilla huulilla ja hammastarha nauru-avoimillaan kuin aukoveräjä apilaniitun suilla, maltoikos niiltä nuorukaisen vereksiltä ensi hivaan neito-silmää siirtää, varsinkin, koska itsekkin yht'äkkiä oli kuin aika-ihminen ja ikävertainen, ja yltö akkunan alla katsoi ikäänkuin omaksensa ottaisi tässä paikassa läpi ruudun ja sitä pelkistänsä ihmettelisi, miksi oli päässyt tapahtumaan vahinko eikä ennen oltu toisia nähty, vaikka kymmenisti oli kylällä havaitsematta kipattu ohitse! »Sinäkin maailmassa olemassa!» puhuivat Eevertin silmät täyttä yht'äkkistä kieltänsä ketoiselta kyläraitilta akkunan alla, ja ilmetyt ihmeet ruudun takaa vastasivat yhtä yllätettyinä ja yhtä valmiisti: »minäkin olen ja sinäkin olet ja molemmat yht'aikaa ja samassa kylässä, eikös olekin ihmettä koko elämä ja kaikki tyyni!» — Sen verran oli enää tämän räpäyksen jälkeen vanhaa uskollisuuden hivenettä jäljellä Fiinun pienessä sykkivässä sydämessä pyhäpumpustyyvin verhoissa, että hän huokasi tyttöpovensa periltä ja lainasi silmänsä kerran vielä tietämättömään ja Eevertin edessä astelevaan Albiniin, talviseen katsottuunsa rippikoulussa, sekä ihmetteli onnensa liepeiltä surkumielellä, kuinka loitolle ennättää ihminen hävitä toiselta pelkän kolmen lyhyen askelen matkallakin ja tasaisella tienkamaralla! Ja poikahan hän sitäpaitsi vielä oli, tuskin

riippikoulusta päässyt, isot miehen saappaatkin liian suuret jaloissa! Noin ajatteli Vahaniitun mennäsuvinen pikku-Fiinu, nyt ihmisenä ja piikana Vähätalossa ja Lahdenperän Eevertin katselemana akkunassa, pyhätaatissaan sitäpaitsi ja pumpus-tyyvilenninki lasinappineen yllä, ja noinkin nostaa yrttikin kedolla kärjenpuikkoansa sinne kohden, jolta aurinko parhailtaan lekottaa. Eevertkin tiepolulla reipasti askeltansa akkunan editse: mukava matka odotuksissa, ilma pielillään, kuin pesty suvisilleen, tyttöjä luvassa kuin karitsaisia kirkkopieksuissa poluilla poukkimaan, paatissakin tiedossa silmänviuhkeet ja salavaihteet, ja virkistykset penkissäkin, kun katselee ympärilleen, ettei tule kirkossa ikävä! Ja ymmärsikös Albinkaan surra, hänellähän olivat hänen tärkeytensä ja tyytyväisyytensä mielessänsä ja tie turvallisenä tallusteltavana edessä, ja tietääkö sitäpaitsi aina kokeneempikaan kuin nuori renkimies ensimmäisissä alusissaan ja kasvamisen varalta liika avaroissa saappaisaan, mitä kaikkea saattaa tapahtua kolmen askelenvaihtaman aikanakin, kun itse kävelee tietämättömänä ja jättää elämänsä selän taakse? Kaksi heitä siis asteli tyytyväistä peräkanaa Ison-Juhan vakaisia jälkiä Vähäntalon viimeisen sivuakkunan editse, toinen mielenhyvissä siitä, että käveli miehenä ja miesvertaisena miesten joukossa, toinen muissa salaisemmissa ajatuksen huikenteluissa, koska aina on vissii viuhketta veren nousuissa, kun nuori mies on noukkinut omaksensa tunnustetun neitosilmän tunnustuksia. Mahdotonta ei ollut sekään, että pian oli kapsava nopea korkopari tiellä ja kyläraitilla Eevertistä jäljempänä, mutta ennen Lahdenperän tarha-Fiiaa, joka hänkin jo näkyi olevan tulossa Vähäntalon akkunoiden alle, sillä Fiinuhan oli itse valmis ja hankkinoissaan ja minkäs ajan se vei, kun akkunapenkiltä livahti porstuaan ja sieltä oli jo samassa tuoksauksessa kuistilta pihaportilla, ellei siellä rohkeus loppunut: olisi vain

Isontalon Hiltukin parahiksi lähdössä Isontalon veräjiltä, niin mentäisiin kaksittain, että hameet humisisivat säärissä, oliko poikia tiellä vai ei!

3.

Fiinu siis oli jo Vähäntalon väestä tiellä ja kirkkomenossa, mutta luhdinrapuillakin kolisi, joten lisää oli tiedossa, ja talon-rivin puolella oli emäntä jo aikoja ollut valmiina ja hankkinoissa: hänkin ajatteli kirkkoon, koska ihmisten puheitten mukaan ja Kiilin Miinan tiedoilta Juhantalon Eemil kuulutettaisiin tänä-pyhänä, ja oli oltava kirkossa ja istumassa penkissä, että sai näyttää ylpeätä nenää ympärille ja osoittaa ihmisille, kun nimet paukkuivat saarnastuolista, ettei Vähäntalon Justiina ikinä ollut ajatellutkaan ja siihen käsin aivastellutkaan eikä toimitellut Kiilin Miinan kautta mitään sanomisia ja terveisten eväitä Juhantaloon siitä, että oma Manda ja tyttären tähkä olisi otollinen miniäksi ja emännänvirkaan muinaisiin sukulaisiinkin ja orpanavainaan vaimonpuoleisiin serkuksiin. Lähteminen oli kuitenkin jäänyt ja lykätty, vaikka oli valmiskin ja vaatetettu, koskei muutenkaan ollut tottunut lähtemään ennenkuin Lahden-perästä oltiin liikkeellä ja näki akkunasta, että kirkkoväkeä jo meni, ja koska sitäpaitsi oli mielessä yhä vieläkin päänvaivaa ja ajatuksenriitaa siitä, olisiko sittenkin ollut otettava mustan körttiröijyn ja holohameen sijasta, joihin oli pukeutunut harmien ja päivän vastoinkäymisten vuoksi ja osoittaakseen juhan-talolaisillekin, että kirkon penkissä istutaan vakavuuksia varten, eikä kuulutuksia ja ihmisten haperoimisia kuulustelemassa, olisiko sittenkin ollut parempi pukea ylle uusi sarssihankkina, joka istui uumanmyötäisenä yllä ja oli näin suviselta solakampi

selästä sekä sitäpaitse näytettävä, koska se juur'ikään oli valmistunut ja vast'ikään toissapäivänä Kiilin Miinan neulomiltaan kotiin tuoma ja koeteltu. Oli tämmöisissä sydämensolmuissa ja mielenvyyhdeissä nyt harminlisää siitäkin, että pihat olivat rakennetut umpiin, eikä enää sopinut katsoa Isontalon akkunoihin ja nähnyt, kuinka Isontalon Vihtoriina kulloinkin pyntäsi itsensä ja varusti peilin edessä, niin että tiesi itse varansa ajoissa eikä tarvinnut taatissa hävetä toisten ja kenenkään vieressä kirkkopaatissa ja kirkon penkissä, kosk'ei välttämätöntä ollut ja valikoitavaa oli loodissa ja laatikoissa niinkuin orsillakin! Nyt sensijaan sai seistä tässä pinteissä ja epätiedon neuvoissa viimeiseen asti, ennenkuin Lahdenperän Miina oli menossa ohitse ja akkunan alatse, ja näki, kuinka tämä oli puettu, ja oliko virhe itsessä vai toisessa, joka oli ollut ajattelematon ja kiireessä ottanut yllensä mitä vain! Kas, kas, siinä Miina jo hynttäseekin tupakamarin akkunan ohitse kiiru kintuissa ja hoppu askelissa, ikäänkuin olisi ihmisellä kirkkomatkallakin liekki liepeissä tai vähintään juostava totoille ennenkuin kahvikulta on toroilta kaikki tuhassa ja pannu sylkenyt sisältönsä tyhjiin! Ja kuinkas on räähkä ja vaivainen tälläkin erällä taas hankkinut itsensä: vaatteet roikkumassa yllä kuin roitinkluutit riukuseipään uumilla variksenpeljätyksinä pellolla; siepattu orsilta, mitä lievetä kynsiin on sattunut ja hamssittu ylle niinkuin on kerjetty, holoröijykin napitettu vääriin reikiinsä rinnoilla ja hame vinosti ryntäillä! Sen minä olen aina sanonut ja sanon tänäpäpä uuden kerran, että niin järkiinsä ei Miina elinpäivinänsä tule, että vanhanakaan ymmärtäisi vaatettaa itsensä ajatuksella; harpata osaa ja kerjetä osaa, ikäänkuin ihminen varpaansa perille viädäkseen kirkkomatkaa juoksisi, mutta sanankuuliaista pitsitärkkiä kaulan ympärillä ja muuta vaatetuksen hurskautta hankinoissa, muistetaankos sitä ja osoitetaan kunniaa jumalalle,

niinkuin kirkonpenkissä sopii ja ihmisten tähden on säädyllistä! Ja minä hullu, joka olin hupsu ja olisin parhaana suvipyhäjuhlanä silmittömänä juossut ja kipannut kuin päätön kana Lahdenperän Miinan hännissä körttimustissa ja holohameissa ja puettuna niinkuin hänkin ikäänkuin vielä olisivat talvet ja paastot tekstievankeliumeina almanakassa!

Jestas siunatkoon! pääsikin Justiinan huulilta parahdus, kun hän Miinan nähdessään huomasi oman erehdyksensä ja äkkäsi, että hän itsekin oli mittumaarina ja selvimpänä juhannuksena hankkinut itsensä kuin murheisiin ja rukoussunnuntaisiin! Missäs ihmisen pää välistä on, koska sitä ei aina kannan hartioitensa välissä! hoikkasikin hän, kun sormet jo harsivat auki kovan onnen körttiröijyn messinkilenkkejä ja silmä harppi avaimen lehteä laatikon suulla, jonka sisällä oli huolellisesti laskotettuna ja päällimmäisenä Kiilin Miinan neuloma ja viikolla tuoma uusi kirjava sarssipuku, uumamyötäinen ja selänmukaisesti istuva. Oikein piti olla peljästynyt sydäntänsä myöten; aivan säikähtynyt munaskuihinsa asti: kaunista olisi ollutkin ja mitäs olisi tärskinnyt Isontalon Vihtoriina keuhkotärynsä turmioille ja kuolemattoman sielunsa vahingonilon alhoon, kun minä olisin trampannut hurskaana edellä ja Lahdenperän Miina laupiaana jäljissä ja molemmilla yllä ilmijuhannuksena maahanpanijaispuku kuin tuomiosunnuntaina, eikä naurakaan olisi sopinut kirkkotiellä, vaan pakahtua olisi pitänyt liivin nyörit katki lihavilla povilla ennenkuin itse halkesi! Justiina melkein siunasi sitä jumalanlykkyä, mikä välisti saattoi harmitaakin ja pistää kateeksikin, että Lahdenperän Miinan nimittäin piti olla niin parantumattomasti toimellisen, että kirkkopyhänäkin ja kirkkoon hankkiessaankin ajatteli vain rieskojansa ja punkkijansa, että jokainen maidonpisara oli tilkalleen tallella ja hapan-tumassa, eikä senvuoksi muistanut mielen pikkusormellakaan

mitä yllensä sieppasi, vaan otti tilkun sieltä, mistä hyppynen harasi, ja haasusti pyhähuomeltainkin ja harppasi akkunain editse hankittuna kuin varis harakan häihin, niin että oli esimerkin varoitukseksi ja huutavan ääneksi korvessa itsellekin, jos joskus olivat ajatukset jääneet taskuun tai muuten norkahtaneet kaksinkerroin sillä aikaa, kun puki itseänsä, ja oli valpas muille kureille! Niin oli nytkin ollut täpärillä ja varvas vahingon partailla, että siunata sai herran lykkyä, kun ajoissa äkkäsi ja vielä kerkesi vaihtamaan: pahan kurjen nappikin, kun vielä tekee kiusaa pahimmassa kiiruussa ja äkseeraa, niin kuin sillä olisi järki, eikä aukene, vaikka repii! »Fiinu!»

Emäntä oli pistänyt päänsä tupakamarista tuvan puolelle ja pauhannut sinne tämän viimeisen sanan, mutta äänenpito oli turha, koska tupa tällä haavaa oli työpötyhjä, Fiinukin kun juur'ikään oli tömistänyt ovesta ulos ja livisti jo ulkona pihalla. Mihinkäs flikankipenäkin nyt on hävinnyt, kun äsken vielä killui nenänpäineen akkunassa, ja nyt on poissa, kun juuri olisi tarvittu! äkäili emäntä ja alkoi olla harmissaan. Olisi saanut juosta edeltä ja sanoa paatissa, että minä tulen, ja tietävät odottaa rannassa! Alkoi tuntua hopulta, röijy oli kyllä nyt jo riisuttu, mutta hame oli vaihtamatta ja ihmisiä vilahteli akkunain ohitse: Henrikssonin väkikin jo menossa!

»Anders, missäs sinäkin viivyttelet ja kuhnailet? Passaat vain itseäsi ja peilaat tyhjiä leukojasi satuleissa, etkä tule toimeen, niin että lähtisit ja veisit sanan rantaan, että odottavat minua, kun minä tulen! Vuoden ajast'ajatko sinä luulet tarvitsevasi poskipieliesi rapsimiseen, kun et jo ole valmis ja menossa? Ja mitä tyhjät kaapimisista paranevat, kaljuina posket kuin imulapsen leuka: löytäisikö verovoutikaan katosängeltä tyngän juurta, vaikka liikkuisi pihdit kädessä ja puhisisi virantoimissa vielä pahemmin kuin sinä?»

Emäntä oli jo aikalailla kärsimätön, kun tämä pauhattiin takakamariin käsin isännän kuultavaksi puol'avoimen oven taakse, sillä kun kerta joku alkaa kiusata, niin ovat pian kaikki asiat vängässä ja vastakarvalla, ja nyt niskottelivat hakaset hameessa, ikäänkuin olisivat harminkappaleet pelkästään sen seikan vuoksi nyplätyt paikoilleen, että silloin sotkeutuisivat toisiinsa ja löytäisivät nykää hälväistäväkseen vaikka mistä, kun ihmisellä on pahin kiiru ja ilman sitäkin tarvittaisiin sormet kolmessa ja monessa paikassa samalla haavaa! »Laitatkos itsesi matkaan ja joutuun, etteivät jätä paatista minua ja minä jää rantaan kuin kurki piipuilleen! Naimisissa ihminen koko loppuikänsä, eikä miehestä senvertaa apua, että silloin olisi sijassa, kun kirppu puree ja silloin lennossa, kun oma siipi sätkee! Hae pihdit ja nypi, jollet ihonhaivenaa löydä, vaikka ällin karvat pinnoistasi, mutta laitakin itsesi valmiiksi ja konteille, sillä koko kylä on jo jaloilla ja minulla vielä länninki loodassa, ja sinä sitävarten talossa ja tyttäreille naitu, että patikoit, kun en minä kerkiä!»

Tiuskina tupakamarista oli tällä asteellansa jo siksi tylyä ja tiivistähtistä, että Andersin peräkamariissa oli otettava se huomionsa, ellei halunnut kesken parranajojansa kokea sitä, että sanojen vahvistuksiksi pian lento-aseitakin alkaisi suhista korvissa ja kenkäparista ensin toinen ja nopeasti sen jäljestä toinen kolisi seinänurkissa, ellei sitä ennen kolhinut korkoineen omia pääkuvun kuoria. Oikeastaan on naitu mies, vaikkapa pusku-päinenkin luonnonlahjoiltansa ja kova jukuri naapurienvälisissä otsarysyissä, usein kuitenkin melko kesy elukka ja taipuvainen luontokappale koto-oloissa ja lähiriidoissa eukkonsa kanssa, varsinkin, jos hän on sitä lajia, ett'ei häristä nyrkkiä kohta ensimmäisessä nujakassa ja tuhlaa kiukkua pöytien paukuttelemisiin ja ovien paiskelemisiin, vaan on visu

ja säästää sisunsa talteen ja kiristää hammasta ja on karvainen Esau vasta lakituvassa ja keräjäpöydän edessä. Anderskin, vaikka kovanenäinen mies henkensä naamalta ja tiivis tyvi kenelle hyvänsä niissä polskissa, kun lain permannoilla yritetään kampin koukkuja tai rehellistä sylipainin vääntöä, Anderskin, vaikka siis miesten sitkeimpiä miestenvälisissä, oli aviomiehenä altis kuin haudottu haapapuu, joka riisteen riipumatta taitetuissa niskoissaan taipuu vaikkapa luokan kaavoille tallin seinällä, niin tikuttavan suorille kuin onkin tyrkkäävinään varren jäykkää ilman vapaisiin lehdon salskeissa. Aseetonhan sitäpaitsi on ihminen omaa eukkoansa vastaan, sillä koohokos semmoista keräjille haastaisi, jonka puolesta saisi itse maksaa, vaikka voittaisi laissakin! Olihan sitäpaitsi silläkin seikalla, josta Justiina juurikään oli varoiksi huomauttanut, ja josta hän yleensäkin piti huolen, ettei se asian puoli päässyt unohduksen sammaletta kasvamaan, sillä seikalla nimittäin, että Anders oli naitu taloon ja Justiina siis Vähäntalon saven todellinen ja oikea perijä, oli tälläkin seikalla vissi asettava ja rauhoittava vaikutuksensa Andersin edesottamisiin.

Anders oli siis kotokomennossa joltisenkin nöyrä ja lakeaksi kasvatettu mies, joka totteli nopeasti silloin, kun totteleminen oli viisasta ja jolloin tottelemalla vältti pahempia, niinkuin esimerkiksi sitä, että yht'äkkiä pölisi tukassa: naisethan ja vasi-ten Justiina olivat sentapaisia ja päättömiä järjeltään, että kii-
vastumisissa ei ajatella mitään ja muisteta haasteita ja lauta-
miesten hakemisia, vaan ollaan tuossa tuprauksessa pyrynä nis-
koissa, jos vain uskalletaan ja kynnet vuovaavat! Nytkin siis
Anders yritti ensi viisautenansa olla aluksi niin hissuksissa kuin
mahdollista, jottei tarpeettomilla ja hyödyttömillä enempää sie-
lun kuin ruumiinkaan napinoilla ärsyttäisi enempää vihoja
yllensä kuin välttämätöntä oli. Seuraava ajatuksen sarastus

opetti hänelle lisäksi sen, että nyt oli pidettävä hoppua partaveitsen kuljetuksessa, jos mieli olla liukas ja päästä vähimmällä nykyisissä kyydeissä. Tällä kiirehtimisen pakolla oli kyllä se lähin seurauksensa, että vasempaankin leukapieleen nyt tuli viilto ja joudun naarmu niinkuin varhemmin Lahdenperää tervehtiessä ja hätiköidessä oikeanpuoleiseen, mutta se hyvä siitä kuitenkin oli, että yks' kaks' äkkäsi leukansa sileäksi ja ruokotuksi ja itsensä kirkkovalmiiksi, sitä vailla vain, että pyyhki saippuat poskilta, haki jakun tuoksauksessa yllensä ja pääsi vaikka päistikkaa matkoihinsa ja enempien hurinoitten kuulemisista, ennenkuin itse kärmistyi!

4.

Anders olikin vaatetuksissaan ja pihaveräjällä niin nopeasti, että itsekin ällisteli ympärilleen, kun painoi linkkua takanansa kiinni. Henrikssonin olivat jo ohitse, menossa Ylispäätä kohden, Henriksson köykytellen pitkän lonkana edeltä kurkku kuroilla kuin luotsin viroissa vahtien, Henrikssonska kyykytellen kuuruna jäljestä, kauempana Lahdenperän emäntä ja hänen edellänsä muu Lahdenperän väki järjestyksesssänsä, lautamies etummaisena itse jo Ylispäässä asti, Toistalon veräjän kohdalla. Andersin piti juuri riuskoiltansa lähteä tielle ja kävelemään sekä rivakasti saavuttaa Henriksson, jotta olisi pakinan apetta-kin leukaan muun astelemisen ratoksi, kun sattui-kin vahingolta ja pahalta tottumukselta ja niinkuin tavallisestikin sivukarsaalta vilkaisemaan olkansa ylitse syrjillensä naapurin porttia kohden, mitä kurin juonta sieltä taaskin piti saada silmäinsä piikiksi ja mielensä ruodoksi. Ja aivan oikein, eikös pitänyt-kin äijän

itse ja Aatun omassa harminhahmossansa juuri samalla ajan-
 nikamalla seisomaan portissansa ja sulkemaan veräjää takanansa,
 selvästi myöskin kirkkohankkinoissaan ja nenänpää lähtemisen
 viistoissa Ylispäätä kohden! Ei Anders pitkiä ajattelemisen
 toveja tarvinnut, jotta silmä nopeasti oli noukittu loukkauksen
 kivistä takaisin ja järki samassa tingassa mitannut, että jos nyt
 jalkaansa siirsi ja lähti liikkeelle, niin tasan samalla minuutin
 nipukalla tultiin yhteiselle tienristeykselle ja käveltiin olkapää
 olkapään nyhillä rinnatusten viholaisen ja keräjäkiusan kanssa
 Ylispäätä kohden. Andersin jalka viivähtikin siis ja nenä kohosi,
 tuli mieleen, että piti katsoa aittamakasiinin päätyyn ja tähys-
 tellä ilman suuntaa tuuliviirin leijasta vastatuuliko puhalsi tänä-
 pänä Ströömillä, vai myötäistäkö sai soutaa Kihlakunnassa, sopi
 siinä haistellessa seisautuakin ja melkein huomaamatta ja tarvit-
 sematta näyttää, että mitään tarkoitti, antaa naapurin ja syn-
 ninkerän mennä omia olojansa edeltä, niin ei satuttu yhteen ja
 kyynäspäisittäin tiellä ja sai astella rauhassa ja mielensovussa
 kirkkomatkansa. Oli viidentoista vuoden riitojen aikana ja joka-
 päiväisissä kohtaamisissa teillä ja kotonurkissa oppinut senkin
 taidon, että osasi pitää silmänsä sillä puolella päänuppiansa, joka
 kulloinkin antoi naapuria kohden, sillä tapaa avoimiltaankin
 jäykästi sivuille kaihtimatta ja syrjille vahtimatta, ettei tarvin-
 nut vastaan tullessa ajatella tervehtimisen kankeuksia ja nis-
 kan noikkauksen menoja, vaan voi rehellisesti ja ilman nupise-
 misia ja »hyvää päivää — jumal'antakoon!» mutinoita astella
 toisen ohitse, ikäänkuin ilman rahinat vain kyynäspäitä hipoisi-
 vat ahtaalla raitilla eivätkä veran kahnat naapurin hihoissa.
 Tämä taito ja tottumuksen tieto olivat nytkin hyvään tarpee-
 seen, niin että voi, kun aikansa oli nuustinut ilmoja ja hiukan
 haistellut tuulen vahvuuttakin neniinsä, taas lähteä keikkumaan
 tielläkin ja astelemaan lahdenperäläisten jälkiin silmä sarvena

kuitenkin oikealle käsin ja näkemisen lyhty sammutettuna niille ilman kureille, joilla naapuri mahdollisesti liikkui.

Piru on kuitenkin näppeineen aina silloin toimessa, kun sen peukalot jonnekin sopivat, ja niinpä piti nytkin käymään siten, että Isontalon Aatukin oli veräjältään huomannut Vähäntalon Andersin olevan kirkkomatkalla hänenkin niinkuin itsensäkin ja parastikään sulkemassa pihaporttiansa takanansa. Koska ei hänenkään tehnyt mielensä sattua samassa trampissa ja tromppuvieriin naapurinsa ja viisitoistavuotisen napakairavarkaan kanssa talonteiden risteyksessä yhteisellä kylätiellä, ja koska hänkin oli yhtä viisas, jollei vielä liukkaampikin järjentoimeltansa kuin Anders, niin oli hänenkin selkärkinsä samassa sivanuussa täystaklingiltaan käännetty ahteripuoliin Andersia käsin ja hänkin veräjällensä yhtä harras ja niskakankoinen ilmanmerkkien tutkija ja tuulen hännän nuustija kuin Anderskin, vaikka oman tuuliviirin torkoilta ja oman aittamakasiinin päädyistä. (Tosi sanoen oli kummallekin, niin Aatulle kuin Andersillekin sisältä ja tuvanakkunasta mukavampi ottaa tuulen kureista perä naapurin leijasta, koska se vähän kauempana oli sopivammin ja ilman eri kumarteluja ja niskan kyykistelemisiä näkyvillä ja silmäin tarjolla omaan akkunaan, mutta julkisesti ja ulkona tähysti tietysti kumpikin aina ainoastaan oman leijansa torkotuksiin ja uskoi sen näyttämisiin!) Perinjuurisemmallakin tarkastuksella on kuitenkin kohtansa, jossa se on päätteessä, ja niinpä huomasi Aatukin, että hän vähitellen alkoi olla perillä ja ilman enempiä silmän siristystä selvillä siitä, mikä hamu tuulella tänäpäpä oli nokassansa, ja että, minkä ilmassa hengenvetoa oli, se puhalteli Ströömillä mietoja suvisiansa etelänvinoilta kirkkopaatin peräkulmiin. Eihän leijassa tämän jälkeen enää mitään järjellistä tirkistämisen syytä ollut, ja niinpä tunsikin Aatukin, että ilmat olivat vähitellen jätettävä ilmoiksi ja

lähdeittävä liikkumaan, varsinkin koska Andersilla jo oli pitänyt olla aikaa kerjetä hyvä huippaus edeltä tiellä. Kun Aatullakin kuitenkin oli sama lahja kuin Andersillakin, se nimittäin, että hänkin osasi ummistaa senpuolisen silmänsä, jonka kureilla naapuri kulloinkin oli arvion ja todennäköisyyden mukaan liik-kumassa, sarvilyhdyksi, joka ei tarpeettomia ottanut kärkiinsä, vaan jätti vuoheksi ja tienoheiseksi vierillensä sen, joka ei huo-maamista ansainut, niin tapahtui nyt siten, että naapurit ja keräjäveikot kumpikin omanpuolisen viivyttelemisen viisautensa ansiosta ja yksimielisen, vaikka eripuolisen silmäsikeyden toi-mesta saapuivat samanaikaisesti ja askelviereisesti yhteiselle tien-risteyksellensä kylki kylkeen.

Tapaus oli yhtä odottamaton kuin epämieluinainen kummallekin, ja koska kumpikin tiesi vian olleen omassa varhemmassa viivyt-telemisessään, niin paransivat nyt kumpikin asiata joudutta-malla samanaikaisesti askeliansa. Henrikssonskahan humppi tiellä, aivan edessä, ja kun lisäsi vauhtia ja käveli hänen ohitsensa, niin pääsi naapurista ja iänaikaisista silmänsarvettamisista ja sai kat-sella ympärilleenkin taas ilman kaihia ja vapaasti! Hyvän päi-vän sanoivat siis kumpikin puoliltansa Eliidalle, kun ohittivat vaimoihmisen ja huoahativat pinteet paksenneilta mieliltänsä, mutta kukas, kun kumpikin jo luuli huolettomia astelevansa ja tien soran sinkoovan saappaista vapaille tienohille, kukas käveli taaskin kyynäspään nyhillä ja kenen rahinat kiduttivat korvaa entisiltä lähiltänsä, Andersia oikeoilta ja Aatua vasemmilta, ellei taaskin samaisen hirttämättömän naapurin ja nylkemättömän keräjävikurin, Isontalon rykimiset Vähäntalon vierillä ja Vähän-talon röhimiset Isontalon kupeilla. Jo Isotaloa harmitti ja Vähä-taloa kiukutti tällainen syntinen itsepäisyys lähimmäisessä, ja kumpikin kukaties jo katui sisuksissaan, ettei senvertaa, vaikka edes salavihkaa ja silmien alakulmasta, ollut poikkeuksen vuok-

sikaan vahtinut naapurin astumisia ja saapaslahkeen liikkumisia alhaalla, että olisi tietänyt väljentää askeliansa silloin kun toinen tihensi ja jäänyt itse kävelemään Eliidan takana silloin kun toinen puhalsi ohitse! Vahinko oli nyt kuitenkin jo tapahtunut, ja vierekkäin oli tapikoitava taaskin ja pidettävä silmää karrella, jottei sitä katsonut, joka säästettiin seivästettäväksi vain keräjäpöydän liepeillä.

Saattaa sentään tukalimmissakin tapauksissa sattua joku pelastus ja hirrenroikuissakin lievityksen lepo, jos ylettää varpaineen maahan asti ja saa kevittää itseänsä kurkun kiristyksiltä. Henrikssonhan lonkutteli pitkän riukuna edessä, ja ellei enää yrittänytkään ja rakennellut turhan toivoja siitä, että tällä kirkkomatkalla enää pääsisi naapuristaan ja karistaisi kylkivierittänsä sen varjon, jonka seuralta ei viipy näyttänyt vapahtavan eikä joutu erottavan, niin olihan aivan askeleen varastaman päässä se puomi kuitenkin liikkumassa tiellä, jonka vierikupeille voi lykätä itsensä suojiin: mahtoikin silloin jo itse piru ja pääpaha olla valloillansa ja kaapakiiruissa selvänä pyhäsununtaina ja kirkkotiellä, jolleivat Henrikssonin nyheillä ja nupo-oinaan lammaslaupeilla hivumilla muut kyhimiset ja kylkinaapurien tönkimiset lakkaisi syhymästä omissa kyynäspäissä ja kylvämästä vihan saivaraa sydämeen silloin kun ihminen kävelee kirkkoaskelissa ja olisi säilytettävä karsauden karvat mielen niskoissa laossa ja siliänsopuisina. Olihan sitä paitsi kaikki nyt suvisillaan ympärillä, tuulikin niin lauhia kasvoilla vispilöidessään, ettei surmiksensakaan juljennut ihminen näissä ilmoissa ja ruohojen suhinoissa purra kiukun mälliä poskissansa, ja Henriksson lisänpäätteeksi mies, jonka ikenistä jutunpito aina juoksi tasasopuisillansa, ja jonka pakeilla riidan karit vältettiin samalla huomionhuolella kuin salaluodotkin väylän varsilla, Henrikssonin pitkine kurkkuineen ollessa pitkänmatkanluotsin palkoissa kur-

kistelemassa milläkin komentosillalla ja vartoomassa, ettei köli kolissut, kurkottiko keula sitte päin Tornion Haaparantaa vai Pietarin Kronstadtia.

Niinkuin satamiin siis, ja tällä kertaa vissiin ja haminavarmaan jouduttivat naapurit kumpikin äkkäämisensä ja äkillisyytensä erillaisella nopeudella askeltansa toistensa epämukavilta kylkikynimiltä ja muutenkin epälaatusilta lähettyviltä niihin suojiin ja ilmatuulen pitoihin, joita tarjosi lyykyiltään luotsivaarin pitkä virstavartinen ja askelten tahdissa heilava selkä. Isotalo kelminkoukkuisempana ja nopeaverisempänä miehenä kerkesi tässä tärkeässä manööverissa sen verran edelle hitusen hitaampaa mutta yhtä salaviisasta naapuriansa, että ennätti tokaista hyvän päivänsä ennen Vähätaloa ja tällä oikeudella aloittaa jutunliipomisetkin omalla ylähangallaan varhemmin kuin vasemmilla olivat ajatuksen aivot hangoilla ja kieli vetovalmiina.

»Hyvä herran pouta, ja ohra lykkää orasta ikäänkuin joku hiuksista kiskoi!» alkoikin hän siis kohta Henrikssonin »jumal'antakoon» sanoihin hänen puolillensa sekä ohjasi lipeiltänsä jutun kehrää ketterästi oikean käsille ja omiin vainioihinsa ja laihoihinsa tanhua-aidan takana, jossa todella ohran ruoho huiskutteli tukkaansa saralla aika tiheänä.

Anderskin oli nyt jo kuitenkin puolellansa paikoilla ja tasa-askelissa Henrikssonin kanssa sekä sanonut hyvän päivänsä hänkin ja saanut oman jumal'antakoonsa Henrikssonin hänen puoleiselta suupieleltä osaksensa, ja oli siis hänkin valmis käymään asioita sarviin, ennenkuin oli myöhäistä hätiköidä ja kalpeata kadehtia. »Kaura alkaakin rotevasti tänä vuonna ja kasvaa niin, että krahinan kuulee aidan takaa!» riensi hän siis ripeästi hätään, ja ohjasi hänkin Henrikssonin huomiota ajoissa ja osavuudella toisiin ja omaan vainioonsa, joka kasvoi kauraa yhtä uskollisesti tanhuan vasemmilla kuin sarat oikealla puolella

ohran hyötyä, kauraa tietenkin, koska sinne kerta kauraa oli kylvetty vanhaan ja talon tunnetusti parhaaseen ohrasarkaan kylläkin koko pellossa, ja koska naapuri kiusoissaan oli keväällä ohravakkoineen hätiköinyt varhemmin kylvölle omalla puolellansa tanhuata, eikä jumalikitenkään Vähätalossa tarvittu ajatuksia juosta kylältä ja Isotalosta lainaamassa ja kieli pitkänä karata jälestä omalle ohralaarille aitassa silloin kun joku tanhuan takana hulluttelee ja kylvää viskoo oman otollisimman kauramaansa ohratoukoon!

»Höm — Höm!» yskähteli Henriksson, koska kurkku oli kotoisilta vaikenemisilta ja arkiviikolta vielä vähän ruosteinen ja tarvitsi selvittelemisiä ennenkuin siitä enempiä puheita juoksi, ja koska sitä paitsi näin äkkinäisiltään ja Vähäntalon ja Ison-talon välissä kävellen oli viisasta ja varovaisinta päästää itsestään aluksi ainoastaan semmoista ääntä, joka kummallakin sivuvierellä sopii ymmärtää ja saatettiin käsittää pelkäksi myönnöksi ja tasamieliseksi hyvänsuan suostumiseksi. »Kaura kasvaa kauran hiusta ja ohra ohran tukkaa ja molemmat ovat laihoja!» laushti hän jo varoviltaan ja tasapuolisesti enemmänkin, koska ääni alkoi olla suluiltansa vapaa, ja olisi itsestä tuntunut ynseältä ja oma suu paatuneelta, ellei mitään vastaan- nut kun oltiin kirkkomatkalla ja talollismiehet, vaikka riitaisetkin, alkaneet puheenkerran. »On sitä jumalan viljaa aitojen takana näin suvisaikaan niin siunaamalti, että riukuja tulee surku, kun pitää parkojen törröttää alastomina ja harmaina seiväspariensa pinteissä, vaikka kalju savikin saa hiukset ja multainen vako sylkee vihantaa!» virkahtikin Henriksson viisaan yskänsä niskaan, sekä asetti sanansa taiten ja puhui aidoista, niin- kuin Vähäntalo kauransa krahinoista aidan takana, ja hiuksista, niinkuin Isotalo ohranorastensa heilumisista peltonsa saralla, jotta kuulivat kumpikin puolellansa, että oma sana oli noukittu

korvaan, ja saivat niin vasemman kädellä kuin oikean hihoilla-kin vastauksensa samalla suunavauksella, niin ettei tarvinnut jäädä sydämiköille kummallekaan jälestäkäsintä sitä ajatuksen apetta mielen kurnuteltaviksi ja karsauden säkkiin kätkeväksi, kenellekö, itsellekö vai toiselle, oli oltu höyliimpi ja annettu vastauksen ropo ensin. Kun on itsellinen, eikä talollinen, ja on mökki toisten mailla, niin on varovaisinta hyvänahkaisen miehen aina ajatella sekä kyynäspäitensä että kielenpäätensä, jottei kolhi ketään, vaikka kävelee toisten välissäkin ja puhelee talollisten kanssa: sopusana ei sitä paitsi maksa itselle mitään, ja sen avulla soutaa kuitenkin usein kahden kiven välitse, jotka tyhmemmin liikkeessä kolisisivat kumpikin puolillansa paatin kyljissä! Luotsikkipari jatkoikin vielä, koska jutun väylä tuntui selvältä ja haaston kurssi hyvin asetetulta, ja koska sanaa oli viikon puhepaastoilta säästöissä kielenkannoilla kuin syljenherua tupakkamällin purijan ikenissä: oli sitä paitsi Henrikssonkin ihminen, ja mieli kävellessä ja pyhäpäivän hyvissä haistanut suvet ja juhannukset sieraimiinsa sekä ymmärtänyt elämän olemiset ihaniksi. »No niin on sitä mehua ja hedelmällisyyden henkeä mullan mahloissa näillä suven sulhastuksilla ja auringon armastuksilla, että työntää yrtin piippiä ja korren kynttä aivan syntisesti jo pelkkä tallattu tien selkään raukoista someristaan, saati sitte kynnetty ja möyhitty vako, joka hyötää syliensä salaisista sen pensastavaa ja tämän tiinivää niin versoiltaan, että uskoisi vehmaan jo morsiamiltansa ratkeavan vaimouksiin ja maankohdun jo neitseiltänsä repeävän synnyttämisen siunauksiin!» Henriksson haastoi kuin olisivat Kaanaat ja maat, joissa maito ja hunaja vuotaa, jo vähintäinkin tanhua-aitojen takana levittelemässä ketorinteittensä rikkaita kalteita ja rintansa raskaita hedelmärypäleitä saalistavan silmän ja kurottavan käden ulottumilla.

»Jaa!» sanoi Isotalo ja »Juu!» vahvasti Vähätalo, »ohra oras-taa nätisti», myönteli Isotalo, »kaura kasvaa rutosti ja rojom-min kuin mielenjärki uskoisi!» pakisi Vähätalokin puolellansa sydän suosiotansa peltonsa puolesta, mutta kumpikin oli mie-leltänsä kuin niistetty, ja missä vika olikin, mutta oma sana tuntui melkein kuin nilkuttavan äskeisten psalttarien ja Hen-rikssonin veisuhymistysten jälkeen. Käskeekin ruveta miehen käeksi ja kukkua neitseistä ja sulhastamisista, kun ihminen lai-dasti ja selväpäisenä puhuu pellostansa ja ohralaihostansa, ja ties' senkään, vaikka olisi Vähäntalon kauraa tarkoittanut puhei-nensa! On kankea aluksi jäsensaraniltansa permannolla, kun on äkiltä siepattu käsikynkästä polkkaan eikä oma varvas vielä ole kerjennyt haistamaan nuotin päätä!

»Entäkös sinä puhut, mistä puhut, maan utarien kyllästä?» tökertyikin ensi häkään Vähätalo ja palasi kysymään tukkansa alta ja tulkitsemaan itsellensä sitä, mitä korva itseltänsä ei aluksi ehkä ollut täysiltänsä ymmärtänyt. Isotalokin puolel-tansa huomasi Vähätalon sanat Henrikssonin tuolta puolelta ja tunti paikalla varmemmat kamarat järjentallukkainsa alla. »No, sen sinä sanot oikein!» ehätti hän, ikäänkuin Henriksson olisi viimeksi ollut äänessä ja tämä viimeinkin pujottanut langanpään oikeaan järjen silmään. »Utarien kyllästä puhut, mutta kun meidänkin karja nykyisillä jumalsuomilla ja poutataivaan armoilla kävellä kepsuttelee takalaidunten rieskamailta koto-veräjille ja ehtoolypsyille, niin maata melkein viistelee taakan-kuorma kupeissa ja ihmetellä täytyy sitä luomakunnan vii-sautta, joka on luonut puhumattomat elukatkin, ja kokoo ihmi-selle apilaanherut kedoilta kiulunraintoihin lypsettäviksi laita-reunojen vaahtimilta!»

Vähätalo oli kuitenkin valveillansa ja ajoissa huomannut juo-net sekä ymmärtänyt, kuinka puhe nyt oli hyvässä menossa

Isontalon lehmiin, ja oli hänkin siis paikalla valppaana ja varuillaan, sekä alkoi puhua muusta, mikä oli lähimpänä tulemassa mieleen ja luonnollisinta puheltavaa siinä äkkipäässä, kun toinen sekottaa karjansa ja tarha-elukkansa siisteihin kirkkomatkapuheisiin. »Meidän hevoset», alkoikin hän siis ikäänkuin Henrikssonin toisella puolella olisi pelkkää tyhjää ilmaa kävelemässä, ja, mitä sieltä mahdollisesti pakinan porinan kaltaista kuului, sellaista, jolle ei näin täysmiesten keskeisissä ja Henrikssonin kanssa jutellessa korvaa lainattu enempää kuin hytтын hyriinöihin. »Meidän hevoset vietiin eilen ehtoosti Lauk'kariin laitumille, ja aut'armias, kuinka juhtakin haistaa suven ja levittää sierainta, kun on ehtoo pyhillänsä ja lauantai läpätty, länki varistettu ja sunnuntai edessä, kuinka piertiin päin perjantaita, joka oli takana ja potkittavana, ja pärskittiin päin maanantaita, joka oli kaukana vielä ja kaapan kurottamattomilla, kuinka huiskaistiin häntää huolettomiltaan ja nakattiin harjaa korskaviltaan, kun vilistettiin villeinä puskiin ja tömistettiin turkasina tanterille niin että rannat raikuivat, sora sinkoi ja luoto lystähteli! Voi hevosta, kun tuntee itsensä valakkakin varsaksi ja emätamma irstaaksi, kun ovat suitset tallissa ja itse laitumilla, arki kaukana ja sunnuntai huomisenä almanakassa!» Vähätalo pyyhki jo kuolaa ja kuivasi siliöiksi ajettuja leukojansa, kun niin oli sätissyt sanaa ja muistanut hevosiansa, että innon hengessä syljetkin lähtivät liikkeelle ja suupielet märkenivät. »Jo ihmisenkin huomaa suvet, kun luontokappaleet virkistyvät nahoisiansa!» lisäsi hän ja selitti sekä nykäytti leukaansa merkiksi, että hevosista nyt oli puhuttu ja että pitipä, jumaliste, tämän jälkeen Isontalon lehminensä ja utarapraakkeinensa olla latuskainen kuin lude ja vaiti kuin vaimoihmisten umpeensolmittu sunnuntainyytti: koskas miesvälisissä tarha-asioista muuta puhuttiin kuin välttämättömät sonnasta ja sonnanajoista?

Henriksson oli taaskin kiperässä paikassa ja karinnykä uudelleen vartoomassa jutussa kummallakin sivupuolella, sillä vasemmilla odotettiin tietysti laadullista jatkon jamaa irstauksiin laitumilla ja hevoskarkuihin luodossa, mutta oikeoillekin olisi samalla henkäämällä ollut lausahdettava lehmistäkin sävykäs sana ja muistettava lypsytarhoja, ja kuinka suunsa asettikin ja kummalla suupielellä aloittikin, niin vissi oli, että päinvastaisella vierellä närkästyttiin sydänveret piimäksi. Luotsinjärki oli kuitenkin tälläkin erällä valpas ja valveillaan Henrikssonin pääkopassa, ja se sanoi hänelle, että kahden karinkärjen raossa on viisainta pysyä kummastakin yhtä loitolla ja ruoria kääntämättä säilyttää kurssi suorana ja laskea eteenpäin vain silkkoja vesiiä kohden. Henriksson ei siis hiiskaissut sananpuolikastakaan, ei lehmistä ja utarauljaista ehtoisilla tarhaveräjillä, eikä hevosista ja kirmankaruista suvipyhäisten luotolaidunten ketolakeoilla, vaan hän alkoi viisaana puhua lampaista, jotka kajoomattomillaan vielä olivat viatonta ja vaaratonta jutunaihetta korvaan kummallekin vieripuolelle. »Lampaan pyllyjä tässä katselen kahden puolen» (oli kävelty jo kesäpeltojen kohdalle ja lammaskarjaa lepäili todella tykyrien varjoissa ja piennarkedoilla kummallakin puolella tien vartta riukujen takana niin Isontalon Etupellon kulmassa kuin Vähäntalon Takavainionkin siinä kärjessä, joka ylettyi tanhua-aitaan saakka: olivat katraat vielä aamunukuillaan ja isäntiensä riitaväleistä tietämättöminä niin likellä toisiansa kuin kaksi eroittavaa tanhua-aitaa suinkin salli ja yhteinen turvan haku ja laumaisemman lammasseuran tarve ehtoisin ehdottomasti käski) »katselen kahden puolen niin tuonne kuin tänne» (Henriksson asetti sanansa taiten ja varoi visusti mainitsemasta kumpaakaan vainiota erikseen tai nimeltä, koska silloin olisi täytynyt sanoa toinen ennen ja toinen vasta jälestä ja sellainen olisi ollut harkitsematonta ja voinut herättää vihoja: nyt

saivat kumpikin vieressä ymmärtää järjestyksen kuinka käsin hyvänsä) »katselen lammasviljan siunausta kummallakin hartiavierelläni ja ihmettelen sitä herran asettamista, joka on säättänyt, että se luontokappale, joka ei lypsä meille ravintoa meidän kiuluihimme tai joka ei juhtana raada meidän pellollamme ja kisko meidän auraamme, että sekin luontokappale lahjoinensa meitä palvelee ja kehittää meille, alastomiksi luoduille ja vaate-apua tarvitseville ihmisille sitä ruumiin peitettä, jota emme itse voisi ilman lammasta kasvattaa lämpimiksemme!» Henriksson puheli tasaverkkaan ja harvaksisella hartaudella ja oli tyytyväinen suuhuntulemaansa, sillä paitsi sitä, että juttu oli tasapuolista ja sopi tällä haavaa vaarattomaksi puheenaineeksi, niin vasemmille kuin oikeankureillekin, niin oli se myöskin yleensäkin otollista ja sunnuntailaupiasta haasteltavaa näin kirkkomatkalla ja hurskaan askelissa kävellessä. »Elikot ja suun puhumatomat, ovat heilläkin luunsa ja tuntevat jäsenensä, ja nauttivat suvesta ja pyhähuomeltaista, niinkuin on ilmoissakin lepo ja sabatti!» jatkoi Henriksson alkamiensa hyvänsuopia ja katseli lampaita, jotka helpeimmässä rauhassa edelleen torkkuivat aitojen takana ja liikuttelivat leukojansa: aurinkohan näin keskusuvella oli jo aamuvorhaisillakin kerjennyt kiipeämään melko korkealle kehällään ja lämmitteli teriltään aika raukasevasti kuonoturpien hienoa nukkaa ja kylkikäherien tihuvaa ja altista villaa.

Lammaskatraatkin jäivät kävelevien oheen kumpikin puolelansa ja kolmikko asteli edelleen tietä. Kimeämpi ääni — se oli Vähäntalon — kuului jo tolkuttelevan uusissa: »Ruiskin meillä jo kukoistelee Vanhanvainion pellossa!» »Uuden niitun aukealla suihkii meillä viikate laistoillansa jo viikon parin perästä, ellei minun nenäni aluttomia haistele!» vakuutteli melkein samanaikaisesti käreämmän sekainen ääni — se lähti Isontalon kur-

kusta — Henrikssonin ehtiessä myöhempänä ja äänensä säy-seiltä eri tekstien yhteiseen sopuisaan nuottiin: »No, sitä vihan-nan hiusta kasvatetaan nyt kaikilla lakeoilla ja kaikilla ojan partailla niin rutosti ja niin uskonhartaasti kuin auringolla ikään on näin juhannuksissa kehrissään kääntymisen tilaa taivaan kuvuilla ja ajan rupeamaa vuorokauden tiimoissa työskennellä ihmisten askareissa ja maan hedelmäin siunauksissa!» — Aske-let kopisivat loitommille kuivalla tiellä ja äänen sorinaa riitti niinkuin asioitakin eri kanteilta yhteen sovitettaviksi. —

5.

Vähäntalon emäntäkin oli nyt jo veräjillään ja sarsisissaan kirkkovalmiina ja silkkinyytti kädessään. Kas vaan, Metän-kylän Agatakin tulossa tanhuan suussa Isontalon pytingin kul-man takaa! huomasi hän ennen kuin veräjän sulki, mutta äkkäsi samassa, että Isontalon pihaveräjälläkin liikuttiin ja että Vihtoriina itse oli tulemassa mäelle ja lähtemässä kirkkotielle. Justiina säpsähti aluksi, mutta piukisti huuliansa samassa ja kangisti niskaansa huivinsa alla sekä astui ensimmäisen askelensa sillä kantapään viskalla hameissa, joka osoitti, että nyt oli tiellä jo kulkemassa emäntä, jolla oli oma nenänpäänsä oma-naan ja kannettavanaan naamassa yhtä hyvin kuin kellä muul-lakin, olkoon kuka hyvänsä ja isoseksikin itsensä luuleva verä-jissään. Eikös ollut arvannutkin oikein: ainainen Spanjan saali leveänään ja ploorassaan hartioilla taaskin ja suvihelteissäkin ikäänkuin ei muuten uskottaisi, että on vaatetta kotona kuin näyttämällä niitä yllänsä kuin hautokana höyheniänsä ja pöy-hiänsä! Tiedettäisiin se jo ilmankin koko pitäjässä ja joka kirkkopyhältä, että Aatu hupsutteli, kun kahdenkymmenen

vuoden turhan vartoomisen ja viiden tytönmukulan ja tyttärenrikan toimittamisen jälkeen taloon viimeinkin syntyi entisyyksynä perillinen ja ainoa poika, ja Vihtoriina ihmetekosensa palkoiksi ja kuin paremmankin pirauksen päästäneenä välttämättä oli puetettava kahiseviin ja ulkomaan taatteihin kuin mikäkin kapteenska ja riikin emäntä, ja ripustettava hartioille tämän kirjavat ja riikinkukon merinot! Andersin nahjuskin ja meidän kotohaju, jollen minä nyt viimeinkin saa järkeä varustetuksi hänen päähänsä ja istutetuksi visakalloon sitä tietoa, että hän huomenhuomeltaina ja häntiinsä katsomatta suoriltansa juoksee Pukkilaan ja toimittaa ensimmäiseltä Englannin matkalta tilatuiksi minullekin syksyksi Spanjan villat selkiin ja korulakanat laahuksiksi kantapäille, niin minä en ole minä ja Justiina, ja kynteni ja kielenpäani omiani! Hipiätkin hänellä vuosista huolimatta entisen chovalkeat ja poskipakarat sileänpingoilla, kun minulla on kurttu siinä missä ihoakin ja kantit vuosi vuodelta pystyminä poskipäiden kulmissa, vaikka olenkin talon perintötytär ja hän vain naitu piika: noitako hänet on velhonut jo vakussa vai maitohuuhdoinko valelee turhan harakka aamuin illoin sitä ainoata, minkä on perintökapiona taloon tuonut, ja tahkoo pesee naamanuunaa hemoille ja nuoruuden kiilloille vielä vanhanakin?

Justiina tunsu aikatavalla karsautta sydämissään, ja sai painaa kuin liika lonkuillaan olevaa virsikirjaa sankoihinsa, koska nyt oli suljettava mielen kauna kansiinsa, kun oli muistettava, että nyt oltiin menossa kirkkoon ja käveltävä yhteiseen tien risteykseen ja sinne missä välttämättä kohdattiin, niin siveänä sydämen tikuilta ja niin siivona ajatuksen jakauksilta, ikäänkuin ei ikinä ja viikonpäiviin olisi pahan suoman kirppukaan loikkinut pääkerän laskoksissa ja nuhteettomilla liinasilla.

Oli Vihtoriinakin Isontalon porttiveräjiltä pitänyt silmänsä

vahdissa ja valppaina ympärilleen sekä paikalla havainnut Justiinan uusissa sarsisissaan ja kirkkohankkinoissaan veräjäänsä sulkemassa: kas, kas, sitäpä Kiilin Miina viikolla juoksi nyytteineen kylässä, ja niin kätäkikin liepeittensä taakse piilon puolille tuomisensa, ettei minun muka pitänyt akkunasta näkemään mitään olevan kantamuksina! ajatteli hän sekä lähti hänkin kasvot hänelläkin liepeimmilleen asetettuina, mutta silmät tikunterävinä vaarinotoissa liikkumaan yhteistä välttämätöntä kohtaamispaikkaa kohden teiden risteyksessä, samaa jossa isännätkin äsken olivat joutuneet vieretyksin kävelemään.

Yhteen siis osuivat emännätkin nyt tiellä, mutta he eivät kurkistelleet eri tolille ja omiin tuuliviireihinsä, kuten isännät varhemmin — eiväthän he naispuolisina ja vaimoväkenä juosseet keräjilläkään keskenänsä ja saaneet lakituvassa sydänruuan ylikyltää toisensa näkemisestä ja silmäterään tikuttamisesta! — eivät kurkistelleet eri ilmankulmiin ja vääntäneet selkäriitinkiä uskonosoituksiksi naapuria käsin, vaan vaimopuolisten taidoin väänsivät he naurua ja hymyilivät maireita toisillensa sillä puolella naamaa, joka oli toista kohden, Justiina siten, että hänen oikeanpuolinen hammasrivinsä oli lovineen ja lohkoineen koko sahanterältä näyttämässä ystävällisyyttä Vihtoriinalle, ja Vihtoriina siten, että valkeanhelmet hänen vasemmanpuolisissa ikenissään olivat tasantihuviltaan parhaasti Justiinan nähtävillä ja kadehdittavilla. Sen huomasi Vihtoriina sydämensä kivistykseksi kohta, että Vähäntalon tunnetut perintökäädyt tänäkin pyhänä taas olivat kaksi paksua kertaansa ja kullankehuvina kietaitut kurkun ympärille, joka kenties olisi ollut kelpaava ja mukiinmenevä riukupuun aidakseksi, mutta ehdottomasti vaarallinen ja kanttikulmainen ihmisen kaulaksi ja käätyvitjojen kantajaksi: niinkuin kanankontin ihoilla ja suomuilla koko tanko! ja Justiinan taas oli rääkättävä silmiänsä ja kirkko-

altista mieltänsä sillä, että taaskin täytyi paheksua ja harmitella sitä, kuinka ikänsä saavuttanut ja vanhuuksiin kallistuva ihminen, jolla sentään jo oli täys'ikäinen tytärkin kotona ja talossa, julkesikin ja kehtasikin kantaa pääläellaan ja jakauksiensa luokkarhilla tuommoista tukan paljoutta ja hiustaakan määrää, jopa välkkeen väriäkin vielä piukoiksi kammatuilla pinnoilla ja oljenhohdetta jäljellä aallehtivien ohauksien paksuissa poimumissa: synnin sakka vielä sammuttamattomana tuommoisen verissä, joka ei viisilläkymmenillääkään ja iän rippeillä vielä ole kurittanut tukkaansa ihmismäiseksi ja säädyllisille kasvuille, vaan kantaa, silloin kun siivo jo on köyhä, runsauden rikkua pääläellaan kuin mitäkin Saban taattia, ja kulkee kirkkotielläkin ymmärtämättä edes hävetä ja kätkeä liikojansa huiviliinan peittoihin ja piukansolmuihin!

Ei siis ollut Justiina karsas eikä Vihtoriina kade, toinen käätyvittojen kullankimmellyksille laihalla kurkulla, toinen kukkeuksille ja uhkeuksille elämän syksyisillä hipiöillä, vaan kumpikin ajatteli ainoastaan lähimmäistä ja sopivaisuutta ja häpesi sydämen vilpittömyydellä ihmisen turhamaisuuden puolesta, joka ei parempia ymmärrä ja arvaa omaa tilaansa. Paras hymyn vino ja hyvänsuopuun pistonkärki oli siis kummallakin kasvojen sulilla ja silmätikkujen terhenissä, kun nyt tultiin talonteiden risteyksissä yhteen, ja emännät taateissaan ja sunnuntaihameiden kahinoissa tervehtivät ja niksasivat toisillensa hyvänystävyyden merkeiksi. Vähäntalon Justiina hypisteli röijyn kulmista vast'uutisen pukunsa uumauksia huoleellisemmille juoksuille ja suuremmille rypyille, ja Isontalon Vihtoriina nykäsi ja järjesteli saalinsa poimuja ja Spanjan laahuksia näkyvämille pais-toille olkapäiden ripuissa ja laskoksien vilahduksissa.

»Uusi ja ihkanen länninkikin sinulla kuin vasiten juhannuksiksi tikattu ja tällätty: ilmankos näinkään eilen akkunasta

Kiilin Miinan juoksevan huiskivan kylällä kerkiämättä meillekään kahvitilkalle, niin tarkasti kuin tavallisesti aina muuten haistaakin, koska pannu on lämpimänä talossa ja toton pesässä!» Se oli Vihtoriina, joka lipeämpänä ensinnä oli kielessä ja ystävällisyyden saippuoilla ja jo hyppysineenkin pitelemässä ja levittelemässä vaatekerran kangasta ja hameenliepeen liehaa. »Oikein engelskan langasta kudottua kotosarsia», ihaili hän sekä huomasi nopealla silmällä ja nautinnokseen kohta, että Kiilin Miina taaskin oli pilannut työnsä ja selkäsauma istui puvussa huonosti ja sykkyrällään niskasta: uumiltakin oli harsittu harhaa ja hame vinossa liepeiltä! »Makaa selkää myöten kuin valettu vesi ja istuu uumilta kuin silitetty säämiskä!» kehui hän ja oli tyytyväinen sekä iloitsi, että oli sittenkin jättänyt oman pukunsa Herras-Mantan ompeille eikä Kiilin Miinan, niinkuin oli ajatellut.

Justiina oli kiitoksista tullut epävarmaksi sekä hypisteli epäilevästi omia ryntäyksiään: tosiaankin, eikös tuntunut sormiin kuin palvonpulkuja saumoissa ja parahiksi juuri oikealla kylkiuumalla ja aivan Vihtoriinan silmien vahdittavina! Ja sille riettaalle juotin vielä kahvitkin kolmin kupein ja toppaleivin! ajatteli hän silmänräpäyksessä ja muisti Miinaa, mutta oli samassa jo kylmillänsä ja valpas kuin ilves kynsiensä hijoilla ennen loikan harppaa kelo-oksalta lampaan kurkkuun. »Sinun saalisikin», puheli hän ja hypisteli nyt ja koukeroitsi käsinensä ja käyränpitelevine sorminensa verkapehmeän laskoksia ja killuvia liepeitä, »kyllä on purppuran paloa ja värin syntiä ja saframia maailmassa, kun pelkkä pehmoinen vaatekin vilhuu viattomissa villasissaan, kuin olisivat kaikki kadotuksen valkeat levitetty lieskoillensa hartioille! Mutta mitäs minä ihmettelen: kun on varaa niin hankitsee itsensä ja kävelee kirkkoonkin ja jumalanpalvelukseen kuin Ester Ahasveruksen pitoihin! Kuinkas tuli

mieleenikään: jokos teidän isä nyt jo on maksanut saalin hinnan vai Alastalon kapteenille: syksyllähän se kuului jääneen velkaa?» kysäistiin samassa kavalan hurskaasti ja kielenpään livahtamalta sekä kuin ohimennen ja äkiltään, pari keltaista hammaslohkoakin vilahti samassa kuin vahingolta näkyville huulien kapeilta ja hymyn happamilta. Hälväisy peitettiin kuitenkin paikalla ja kätkettiin kehumisen heroihin ja ihailun ihmettelemisiin. »Niin siliän sitaakin sormissa kuin sametti ja niin haipuisaa tuntumilta kuin alventtivirsi!» kiiteltiin määrätömästi ja taivuteltiin kynsihyppysissä lievehelmojen hiveliiä. »Hellittää tuskin maltaa, vaikka melkein näpin päissä palaa, kun niin on vaate liekin karvana, että jo sieraimiinkin käryy: jo tulevat kai päsitkin ja kadotuksen alhon tulipaidatkin mieleen ja ihminen muistaa jo elävässä lihassansakin syntinsä ja katumuksen velkansa, kun tuommoisissa kävelee ja ajattelee sie-lun parannustansa kirkon penkissä?» Justiina huomasi kielenpäänsä lykästäneen, ja lykänneen kärjestänsä hurskauttakin ja lähimmäiselle terveellistä sanansuolaa, sekä lopetti ajoissa ja kuritti kielensä, jottei tapahtuisi vahinkoa ja vihollinen viekot-telisi enempiinkin sydämenpuhdistuksiin ja semmoisiin ilmpuhei-siin ja rehellisyyden pistoksiin, jotka pahansuopa ja Vihtoriina kukaties voisi selittää vihankateudeksi ja panettelunmyrkyiksi, ja paatuisi vain entisiltäänkin. Oli sitä paitsi siivompaa kirkko-tiellä säilyttää sanankarvat jakauksilla ja sydämenpuskiainen nyytissä, jottei riidellyt silloin ja pitänyt pahaa suuta, kun käveli säädyllisenä pyhähankkinoissa ja oli menossa sanaa kuulemaan. Justiina hellittikin siis sormensa saalinpalteista, laadusti ohuet huulensa piukistumiltaan säveiksi ja laupeuden tälliin, sekä huo-kasi hurskaasti uuden sarsilänninkinsä tikattuihin ja tiukistet-tuihin saumoihin. Kaikella sitä paha koettelee, viettelee vaattei-den koreuksilla ja sydämen turhuuksilla, varustaa ulkomaan

saalit ja hipiän hempeydet, ruokkii maailman turuilla ja ravitsee peililasien tyhjillä, niin että melkein tulee surku lähimmäisen kuolemattoman sieluparan puolesta, mutta onkos sittenkään lupa pelkän nenännypyn sileyden vuoksi naamassa kantaa entisen palkkapiian ja Rajatorpan Vihtoriinan kasvojansa kirkkotiellä niin julkisesti ja emäntäihmisen veroisena, ikäänkuin olisi enemmänkin perinyt maailmassa, ja hartioilla ploorantaakat taatteina jo silloin, kun yhdessä päästiin ripille ja juostiin meillä lainaamassa minun vanha arkilenninkini, jotta oli mökintyttärellä paitsi kasvopuolen Sulaminttia jotain yllänsäkin liinalla roittien sijasta! Oikein karvasteli mielensydämissä kuin makkaratikun pistämiltä, mutta kun ihmisellä on luontoa ja kirkkomatkan tiedot, niin hän sulloo kiukkunsakin kuin ohdakkeet pellavina säkin piukkoihin, eikä hiisku huuliltansa enempää kuin silytsraudan sähisevä kärki suusyljen pruisauttamalla liinasen palttinalla! »Niin — niin!» hoikkasi siis Justiina vain sekä voitti itsensä, piukisti suunsa umpinyöriin ja sulki pahemmat kiukaan kihat luukun taakse. »Ovat meillä ihmisillä meidän turhuuden höyhenemme ja kannettavamme hartioilla niinkuin harakoillakin ja lentävillä luontokappaleilla pyrstön hepenet hännissä!» virkahti hän siis enää vain yleisiä, ja ikäänkuin ihmisvaivaisten yhteisiä heikkouksia haikertaen. Hän hypisteli kuitenkin sorminensa perintökääntyjä kaulallansa, jotta Vihtoriinan sydäntä pistäisi toki edes se, minkä silmä kateikseen näki, ellei ajatuksen mieli ymmärtäisikään sanojen sihtausta.

Vihtoriina oli Justiinan sanan selitysten kestäessä ja lipeänmakuisten kylvöillä nykäissyt saalivaippansa tiukemmille hartioittensa ympärille, jotta koreankirjat ja tulenkielen vilhut vaatteen väreissä paistaisivat pinteiltään ja auringonkiloissa yhä väikkeisämpinä näkyville ja kadesilmien katsottaviksi: olkapään

varretkin tuntuivat itsellekin yhä kimmoutuvan entisiin pyöreytensä uhoihin, kun veti vaippaa kokoon ja kiristi laskoksien liehaa kiinteämmin yllensä ja täyteläisille varsillensa. Kituvarpusen tirsikutukset tiellä: eivät ne pahempaa luunvammaa vaikuta, räksyvät korvissa vain! Vihtoriinan meni suukin nauruun: sopi näyttää, että oli edelleen täydet tasarivit valkohohtavaa vilkuteltavana hammastarhassa, jos toisella enää oli hyvännahan suunvinoilla pelkkiä kellanlohkoja paljastettavina ikeneihoissaan. Kiusoiksi ja käätyrihmojen hypistelemisten palkoiksi kohotti Vihtoriina kuitenkin hameenlievettä sen hiemasen nilkoillaan, jotta pitsit vilkuttelivat valkoisiansa helmoissa: haljetkoon harmista, kun huomaa, mutta nähköön, että Isontalon veräjistä lähdetäänkin juhannuskirkoille puettuna, ja kävellään tärkeissä alushameissa ja aivinan palttinaisissa, kulkekoot muut, missä kulkevat, villaisissa rantusissaan, ikäänkuin kirkolle käveltäisiin kuin tarha-askareisiin, jolloin päälliset kääritään solmuksi takasille ja juostaan hölkätään kirjavissa ja viheriän vilkkuvissa, minkä helmat kepsavat kintuissa! »Käärin saalinhuivitkin hartioilleni, koska on juhlapyhä ja ihmisenkin täytyy ajatella vaateustansa, ettei istu koristamattomana penkissä, kun ei ole käädynpaulojakaan kaulankurkuille jumalanpalveluksiin!» sanoi hän kuitenkin ja vihjaisutti hammasta silloin kuin puolustustakin, koska hänelläkin oli omastatakaa kieli niinkuin kielenkärkin tallella suussa, eikä tihuvakaan hammastarha riitä aina sen ruumiinkappaleen kaitsijaksi. »Mihinkäs sinä tänä pyhänä olet saalisi jättänyt; viime suvena vielä istuimme rinnan kirkonpenkissä sinulla hartioillasi sinun entisesi, ja minulla vast'uutisena ja ensi kertaa ylläni tämä ulkomaanvillainen, jonka Alastalon Herman orpanan viitteestä ja Aatun pyynnöstä — Aatu on Alastalon kapteenin orpana äidin puolelta! — edellisenä syksynä oli Antverpista minulle tuliaissänninkinä tuonut: täysvillainen

tämä on ja kudottu ja värit ehtaa, jos pitelet: — sinun taisikin olla pumpustyyvinen ja vanhakin jo ja painokuvat vähän haalistuneet väreiltään, Andersinhan ostama se olikin, ja niiltä ajoilta, jolloin teidän Anders vielä seilasi silakkaa Tukholmaan ja katseli paluutuulta odotellessa kauppakoijuissa kihlakoreuksia morsiamen varalta, kenenkä sitte saisikin, koska oli vain sumppukippari siihen aikaan vielä.»

Tämä oli harmitonta puhetta olevinaan, ja Vihtoriina oli lannistanut silmänsäkin laupiaiksi sillä aikaa kun kieli keri hurskasta sanaa, mutta se joka hiukankin tunsi, koska Vihtoriinan kielenpää viattomimman näköisenä lipoi ja kosketteli huuliparin säilynyttä helakanpuna, ja joka hämynkään verran muisti viime suvisia istumisia Alasenpään emäntien penkissä juhannuksen pyhänä, hän tiesi, että käärme saattaa olla sähi-sevä palanen, mutta ihmisen kielenkärki kuitenkin myrkyllisempi pistoksiltansa.

Eikös ollutkin aivan kuin olisi tulihankoa käännetty Justiinan sydämissä, kun hänen piti omine elävine korvineen kuunnella ja kärsiä tuommoisia kavalan puheita, väkä ja kärjenota joka-ainoassa sanassa kuin ohdakkeen haruksissa, eikä saanut ja saat-tanut ihmisväen tähden ja säädyllisyyden vuoksi edes kymmentä kynnenpäätänsä harittaa, koska käveli kirkkomatkalla ja oli pyhähankkinoissa? Niin oli kuin olisi kiehuva vettä valettu kannun kupilla pitkin koko ihmistä, selkää ja rintapuolta alastomiltaan! Missäs olikaan koko mennävuotinen vanha kihlahuivin haaska: kappaleina ja siekaleina jokaista langan irkivää ja repeävän ritinää myöten kohta kun kotia pääsi ja sai häpeät hartioiltaan! Samassa penkissä ja kaiken kirkkoväen nähden Vihtoriinan vieressä koko jumalanpalveluksen ajan — pappikin saarnaa, kun se kerta alkuun on päässyt, niin ettei se lopeta koskaan! — samassa kidutuksen pen-

kissä palvautumassa Vihtoriinan vieressä koko paahtavan päivän ja juhannuksen jumalanpalveluksen ajan, kun toinen levittelee hartioillaan ja yhäkin syntisinä parmautuvilla povillaan vast'uutista plooraa sellaisilla vereksillä leimuilla, ikäänkuin helvetin tulia ja liekin kieliä kantaisi yllänsä, ja itse saa hypistellä kokoon ja krympätä ympärilleen niin näkymättömäksi kuin suinkin olkapäittänsä kanteille vanhaa roitin vaatetta, mitä pumpustyyviä Andersin homilo joskus luulee miesaivojensa yksinkertaisissa kamareissa keksineensäkin minun tyttökoreuksikseni, niin haalistunutakin rannuiltaan, että harmaa variskin olisi hävennyt pukea sitä taattia yllensä! Niin myrkytti Vihtoriinan muistutus — käärmeikin koko ihminen saaleissaan ja ainaisissa hipiöissään: ettei hävennytkin hänen ijässään kantaa kasvoposkia kuin kermoin pestyjä sämpyläpuolikkaita! — niin myrkytti kavala muistutus mennäjuhannuksisista karvauuden kärsimyksistä kirkonpenkissä Justiinan sunnuntaisuittua ja pyhähankkinoihin vaatetettua sydäntä, että kaikki kaitut vanhurskaudet ja muut jumalisuuden siivoudet olivat samassa silmänräpäyksen tuoksauksessa lentämäisillään pyräykseltä karsinoittensa komeroista kuin kiroova varpusparvi nakatusta kapulakasasta, ja siunauksen nupinan sijasta kirastamaisillaan kyliin ja ilmoihin sen määrän kilotusta ja kiivastuksen satikutia, minkä närkästynyt vaimoihminen ja veriensä jokaiseen juoksevaan pisaraan loukattu emäntä ikinä saa irkimään kurkustansa kotkotuksen kymmenkertaa. Koska Vihtoriinakaan ei ollut aikoinansa syntynyt maailmaan ja nostettu, vaikkapa vain holkkuvakampaisempaan mökinkin vakuun, minään unilukkarin miniäloisen varatyttärenä, vaan säällisenä aviolapsena, jolla oli sekä kurkun kitaa että oma äänen lupa heti saunanpyykistä nyytteihin käärittynä, niin olisi nyt saattanut Koilan kylätorilla ja Ison- ja Vähäntalon teiden risteyksissä syntyä keskellä par-

hainta kirkkomatkaa ja selvää pyhähuomeltaista sellainen suu-
meteli ja särkevä sanankimitys, että varikset kylästä olisivat
kaikonneet kolmanteen pitäjään ja kivet tien varsilla ruvenneet
pitelemään korviansa.

6.

Siten ei kuitenkaan tarvinnut tapahtua, koska tanhuanpäästä
nyt oli jo tulossa emäntien takana Metänkylän Agata, ja hänen
kirkkolaupias jumalantakoonsa kummankin seläntakana para-
hiksi katkaisi sen kiekän, joka luonnonäänenä olisi lähimmässä
tingassa, sitä ei tiedä, kummanko pidätetyiltä pakahtumilta
ensin, Vähäntalon Justiinan kalpevan kiikahtaviltako vaiko
Isontalon Vihtoriinan punavammasti läkähtyviltä suuttumuk-
silta, luultavasti kummaltakin yhtäaikaaisesti ja samassa ryöp-
säyksessä ratkennut riidantoran ensi räiskäyksenä julki ja puo-
len virstan kuulumille ylt'ympäri juhannuksisissa ilmoissa.
Nyt sammui tämä, niinkuin sanoimme, luonnonääni ja täysien
sydänperien tärskäys sekä Justiinalla että Vihtoriinalla siihen
niikahdukseen, jotta Agatan jumalantakoon sai laadullisen vas-
tauksensa kummaltakin ja kumpikin sen ajanvilauksen itselleen,
että ennättivät viime täpäriissä ja ennenkuin kieli jo loikki sil-
mittömillään ja ilveksen töillä, vielä palata mieliinsä ja jär-
kiinsä sekä huomata itsensä kirkkovaatteissa ja kirkkotiellä
muun kirkkoväen joukossa ja ajoissa äkätä, että se, joka nyt oli
nopeammin viisas, se oli imelä ennenkuin toinen ja viholainen
ymmärsi keikit ja nenän käännöt.

»Ja Agatakin jo tiellä ja kirkkomatkalla näin huomenvar-
hain ja kukonvirren jälkeen!» lirkutteli ihmetteli hyvänkerkei-
tänsä ensimmäisenä se, joka liukkaammin kerkesi, nimittäin

Vihtoriina, jolla hyllikkäämpänä ja liepeäihoisempana oli kielenmartokin taipuisampi suostuisiin. »Eivätkä vuodet rasita, vaan jalansirpat pistävät askelta kuin lusikka pitovelliä poskiin!» kehui Justiinakin ja riensi kilpaan sekä varasi tilaa vasemmillaan, jotta Agata tulisi hänen kylkipuolelleen tiellä ja hänen puheisiinsa eikä Vihtoriinan.

Vihtoriina oli tietysti myöskin tahoillaan ollut yhtä valpas ajatuksiltaan sekä väistänyt hän puolestaan vasemmille, jotta Agatalle tulisi tilaa hänen oikeoillaan, ja sitenpä sattui, että emännät neuvokkaissa tekemisissään nyt kolahtivat olkapäistä yhteen, niin huolella kuin he tähän asti olivatkin pysytelleet eri syrjillään tietä ja säilytelleet terveellistä välimatkaa välillään. Seuraus tästä yhtä tahattomasta kuin välttämättömästäkin törmäyksen kosketuksesta oli luonnollisesti se, että, kun ensimmäinen silmän karsaus oli kirpeimmiltään nakattu syyllisesti syyttömään nykijään olkavierillä, kumpikin silmänräpäyksessä kuin valkean satuttamana kimmalti askeleensa syrjemmälle ahtaalla tiellä ja Metänkylän Agatalle vastoin kummankin vilpitöntä tarkoitusta tuli tasapuolinen tila emäntien välissä, kuten varhemmin samoilla tien vaiheilla Henrikssonille isäntien kylkinaapurina jutun väliviertäjänä.

Agata vivahtikin, jumalantakoonsa sanottuaan kummallekin taholle ja molemmille puolille nyökäistyään, avautuvaan tilaan kuin vartavasten tarjottuun. Olihan hän omavarainen ihminen, tuparakennus oma mökinpaikallaan jo miesvainajan ajoilta, ja pojat lähettäneet rahaa, toinen Amerikasta, toinen meriltä, niin kauan kuin vielä muistivat äitiänsä, niin että kahvinauloissa oli pysynyt ja muussakin suun särpimessä, ja säästöönkin jäänyt, terveyden höykässäkin oli pysynyt, ja vaattetakin oli jäljellä ja entisiltään tallessa, niin että pukemista oli ylle sekä taattiin, niinkuin sunnuntaisin, että arkisiin, niinkuin askareissa; oma-

varainen siis eikä sitä apua tarvinnut, mutta muuten oli yksinäisenä ja vaimopuolisena ihmisenä hyvä sentään, kun säilyi sopu-siivossa joka puolelle ja pysyi nyyttiväleissä ja kupintilkansuosi-
sioissa minne hyvänsä emäntien kanssa: kummikinhan ja kaste-
todistaja hän oli kaikille talollisten lapsille koko kylässä, niin
alisessa kuin ylisessäkin päässä, ja kukas a-sanat opetti ja eväät
sai, kun kummilapset tuvassa ja terveisillä juostessaan tulivat
siihen ikään, että oli tikkua osoitettava ja tavausta tolkuteltava
sanan lehdiltä, ellei taaskin kummitäti ja Agata-muori Metän-
kylän tuvassa ja silmäsankojen takaa kiikkutuolillaan? Nytkin
siis oli kuin lahja ja aneenapu jumalalta, että väistivät para-
hiksi puoleen ja pääsi väliin ja kummankin nyyhille, eikä jou-
tunut toisen tai toisen sivukynkkään, koska olivat vaivanalai-
set niin riittäisiä väleissäänsä, että surku tuli toista niinkuin
toistakin, kun niin olivat lapsellisia vielä ikäihmisinäkin, että
eivät tulleet toimeen keskenään kirkkotielläkään ja että vihoi-
hin joutui auttamatta ja syyttänsä vieraskin, jos vahingolta jäi
tiellä syrjäisivulle ja toisen takana tämän pakeilla tuon kateille,
eikä onnistunut varaamaan itseänsä, ja pujottamaan vaikka varas-
tamalta väliin, ja suomaan suostutusta silloin samalla oikeoil-
lensakin kun parhaiten lepytteli vasemmilleenkin: lapsiahan
sentään kuitenkin kumpikin vielä itsen rinnalla ja parkoja iäl-
tään, vaikka nyt jo emäntiä, ja kolttuhomeissa juoksivat
kylässä, toinen Tiinuna, vaikka Vähäntalon tyttärenä, ja toi-
nen Riinuna, vaikka Rajatorpan mukulana, kun itse jo oli
täys'ihminen ja naimisissa ja lapsia vakussa: tyttären veroisia
melkein, kun omat pojat olivat maailmalla ja Amerikan meren
takana, jos enää elossakaan kumpikaan.

Agata nyykyttelikin nyt siis yläruumistaan, kun oli onnella
emäntien välissä sekä huojuutti hurskasta päätänsä. »Siinä vain
laittelette minulle tientilaa kumpikin puolillanne ikäänkuin

oma taata ja äitimuori vielä olisi molemmilla yhä kävelemässä ja kulkemassa tienkuoren tällä puolen ja saapumassa helmoisensa rinnalle!» haastoi hän sekä aloitti haikersi ikävuosiensa altistuvia, jottei tarvinnut olla tietävinäänkään siitä, ja sai pudottaa mielestään kuin katosilmän vartaan kärjestä sen, mitä varhemmin mahdollisesti oli huomannut juur'ikäisistä äkkitempauksista tiellä edessänsä ja emäntien kimpoomisista ensin yhteen ja sen jälkeen niin loitoille omille ääriilleen tienviertä, ikäänkuin olisivat tulenvihoihin satuttaneet vahingolta kumpikin kyynärpäänsä. »Sinä, Justiina ja sinä, Vihtoriina», haasteli Agata yhä omiansa sekä lykkieli hieman valtoimilleen hie-
 rautuneita hiushapsiaan paremmin huiviliinan varjoihin ja kät-
 köihin, jotta iän ja vuosien valkaisemat hopeat tulisivat kor-
 joon ja kureihin pääläen haituvilla ja ohauksien haiverilla. »Sinä
 Vihtoriina, ja sinä Justiina, molemmat te olette lapsia vielä
 kuin eiliseltä minulle, vaikka nyt jo emäntiä ja mahtavia
 taloissa, ja tyttäretkin täys'ihmisiä kylässä, ja kummankin tuk-
 kaa minä olen silitellyt, toisen tuhkanhamppuista ja toisen pella-
 van kellervää, tällä vielä loiskimassa vallattomillaan huolet-
 toman hutturoilla tuulen säissä, tuolla jo piukattu saporon
 kyniksi ja palmikon piiskoiksi toimellisille korvallisille, mutta
 ymmärsinkös minä, että silloiset turhantiaiset ja välistäiset
 riitavarpuiset tänäpäpä kävelisivät emäntinä ja kylän isoisina
 vierelläni ja sovun toimin ja suosion taidoin valmistaisivat van-
 halle tilat tiellä heikonkin hoippua vertaisena välissä!» Agata
 oli hyppysinensä hyväillyt villan viehtoa Vihtoriinan saalin lie-
 hivissä helmoissa ja levähtänyt kättä Justiinan hihoilla
 ja sarsikankaan uhoilla uutisilla: vanhakin saa olla valpas
 ja sydän kiittollinen, kunhan vain nöyränä muistaa, että
 itse on jo kulkenut ilojensa ohitse, ja paisteet ja päivän-
 lämmöt nyt vuorostansa muitten poluilla! »Sinulla Vih-

toriina, kun ei muuta kirjavaa muinen vielä ollut ylle, niin piti ainakin hiusten hattarissa vilkkua punarihman tilkku, mistä lie noukittu, valtoimia solmimassa, jotta kellat huiskisivat korean kaitsemina, ja sinulla, Justiina, kun ei muuta kuritonta vielä ollut kelvon vakaisiin asetettavina, niin siivoille ja jokaikisen säikeen piukoille oli tämmätty tukan harsi juurillaan kuin kangas kuteilla ja sarsiloimi niisittynä kireillensä tuolupuihin tukin ja lukkarikelan pingoille!» terhenteli Agata edelleen elämäntakaisia menneitä, koska silmää jo mielummin ummisti nykyisille hetken likeisille ja askarsi ajatusta avarammissa entisissä, vuosien viemissä, ajan lepyttämässä ja ahdistukset unohtaneissa: olikos aika ihmisen silloin enää, kun jalka jokaisella vapisevalla askelellaan jo horjuen haki sitä lepoa, jolle lopulta pysähtytään, ja ajatus jokaiselta värjyvältä heräämältään jo sumein silmin tähysti sitä rantaa, jonka santaan kaikki aallot tyventyvät, olikos väsyneen silloin enää aika nostaa vaipuviin käsiinsä ne sotkeutuneet vyyhdit, joiden solmut aina jäävät selvittämättömiksi virkuillekin sormille, ja uupuneen jakaa voimiansa lopuista muille sitä, mitä ihminen elämänsä ijässä ja kamppauksiensa väellä ei itsekään itsellensä ikinä tavota, ellei ehkä hautansa vilvoilla partailla: sydämen suostuvaa tyytymystä tykyttävän hetkensä elävään kuormaan! Agata siis huohtikin vain ja huojuutti hauraitansa niin mielen alttiilla nöyrytyksillä kuin ruumiin heikoilla kumarillakin: työläydet ovat tämänpuoleisia ja vaikeudet kuin yltä riisuttava vaatekerta, kun askel jo on rajoilla ja silmä luotu sinne, minne ei ihminen vie mukanaan suurtansa eikä pientänsä, vaan ainoastaan tuntemattoman itsensä! Sammumiseensa riutuva päiväköön: enääkösekään kokoo väkensä voimat viimeisen silmäyksensä hellittäviin säteisiin, luo kukaties vain väistyvän rukonsa lempeät lepyttävät viihteet ehtoon viileneviin varjoihin?

»Sinä olet koreissa ja sinä rikkaissa!» helpi siis Agata vain omia hyrinöitänsä, kun silmä myönteli lupiansa ja hyväksymisiänsä villan pehmoisille Vihtoriinan hartioilla ja kullankirkkaille Justiinan kauloilla, sekä kiitti siunasi sydämessään sitä, että kaikilla olivat heidän helpotuksensa ja turhuutensa, edes rippeet ylle ja ripustettavat hartioille, jotta olisi lohdutuksen rohtoa ja lievityksen petettä ihmisellä silloinkin, kun veri vielä hümisee sakeoitansa, ja sokea velkoo elämän tämän hetken läsnäältä sitä saavuttamatonta, mitä elämän pitkät vuodetkaan eivät jaksojensa haipuvassa jonossa ikinä isoovalle suo. »Sinulla on hipiäsi hereillä yhä ja sinulla huomio vielä valppaan kynsillä ja haukan vahdeilla silmissäsi ja kummallakin syhy hammas elämän omeniin edelleen, mutta hipiät lakastuvat, kynnet raukeavat ja hampaat hellittävät, ja riisuttuina vasta, korut karistaneina ja haluntoivot sammuttaneina tiedätte, että ainoastaan helpeet vain ovat haaltuneet yltänne ja erheenne akanina tuulten viskaimilla, kun jyvät ovat jääneet omaksenne, mitä sadon kulta elämä sitten on suonutkin sydäntenne talteen!» Eihän saata sarallakaan korsi vierasta kortta vierillensä tähjän täysille kypsytellä, mutta suhistella voi kukin olki oman satonsa nuokkumia, ja niinpä haastoi Agatakin emäntien välissä kirkkotiellä omia elämänehtoisiansa sekä puhui niinkuin tyttärilleen ja ymmärsi kumpaakin ja kaikkia niinkuin ymmärtää ihminen, joka on elänyt niin kauan, että on leppynyt itsellensäkin, ja suo siinä anteeksi vieraankin viat, kun sulkee armoihin omatkin erheensä ja elämän vajaat.

Emännätkin olivat muistaneet itsensä nuoremmiksi Agatan rinnalla ja myötäneet mielenniskaa lauhojen liepimille, koska puhe oli hurskasta, niinkuin kirkonpenkissä olisi istunut ja kuunnellut sanaa. »Jumaliset tässä mieleen tulevat, kun on hankkinoissaan ja kävelee kirkkoon ja palveluksiin sekä ajattelee

ihmisluonnon heikkoutta ja lähimmäisen raadollisuutta!» entinkin Justiina kerkeästi kielinensä lykkäämään siivonsukaisia suustansa hänkin, sekä lannisti silmänsä siten, että umpi nyt oli uskollisesti suljettu kiusauksia käsin ja maalliset jätetty maalliseksi Vihtoriinan hartioilla, minkä kelläkin oli turhuutta ja mielenprameutta levitellä itseänsä ja saalejansa kirkkotielläkin! Vihtoriinakin vikerteli jo, ja pesi hänkin hengen höyheniänsä pulmusille siellä, missä mikä muukin tiainen ja tirskevarpunen luuli olevansa puhtauden pärskytyksillä. »Sydämensähän synti-sellä on kullakin paimennettavinansa ja silitettävä ajatukset hurskauden jakauksille mielessänsä, etteivät paiskele turhuuksilla maailman viskeillä silloin kun ihminen istuu kirkkopenkissä ja on kristitty!» myönteli haikaili siis hänkin pyhäpäiväisiä sekä siveli suortuvia tasisemmille huiviliinan peitoissa, että istuivat otollisemmin pääläella, niinkuin sopi, kun puheli melkein niinkuin olisi rippikirkkoon itsensä hankkinut. Oli kuitenkin jotain jäänyt korvaan Justiinankin tuonpuoleisista hyrinöisistä ja mesi-huulen kastelemisesta myrkyn vihoilla, mitäs oli pahankerä taaskin mankunut ja tarkoittanut ainaisilla lähimmäisillään ja raadollisillaan: saalikos taas ja omat minun ylläni olivat kielenpään ja piikkikarstan häklillä, vaikka itse kävelee kullassa ja käädyissä, kuin olisi kaakinpuu kirkkomatkalla helkasiin hankituna! Vihtoriina nykäisikin saalia poimuiltaan piukemmilla hartioillaan, jotta värit helakoisivat täysiltään ja kiloittelunsa rikkailta päivän hilkuilla ja kirkkauksissa, sekä saisi nähdä se, jonka teki mieli kadehtia, kenen olkapäissä vielä oli pyöreyttä uhkuilla ja nuoreutta vaikka näytettäväksikin silloin kun joku toinen kukaties enää kiristi vain kuin laudan kanttia näkyville, jos mitä sarsinvaatetta olisi rohjennutkaan hamssia tiivemmille kaitasillaan! »Saisi sentään kukin kaita sydämensä edes kirkkomatkalla ja sulkea karsinoihin kateuden karsaudet niinkuin

muutkin ylpeyden kopeudet ja perintöjen julkiset, jotta ihminen olisi sielunpuvuiltansakin vaatetettu niinkuin kirkonpenkkiin sopii!» puheli Vihtoriina siis ja ajatteli Justiinan käätyjä sekä käänsi sanansa siten, että hänenkin moitteensa ja mielenkarvautensa sopi ymmärtää hurskauden hupinoiksi ja nöyrän nurinoiksi.

Justiina puolellansa tunsikin kuitenkin paikalla odat villaisten pehmoisistakin sekä oli kuin pistetty ja kivahti takaisin Agatan ohitse kuin tiaistiitisen nohaisema varpusentuiska. »No nöyryydet vielä tarvittiinkin muitten nyörien avuksi, että pysyvät povet pauloissansa syntisellä edes sen ajan kuin silmänsä ristii ennen pään painamista penkkiin minävaivaista mutisemaan: sen nyt ymmärtääkin, että veräjä karsinan suulla tarvitsee tönköä taakseen, ellei katras muuten aidoissa pysy, ja hempeä pitimiä hersyvilleen, ellei siivous muuten siveillänsä ja hyntyissä säily!» Justiina oli omien sanojensa kimmasta niin vauhdissa, että suutumus sieppasi vielä järjenkin mukanaan ja purki äkiltänsä silmitöntäkin suusta, koskei kiireessä enää kerjennyt pureviakaan ajattelemaan: »Hytkyn tytky!» hän kivahti ja melkein sylki, kun niin piti kiivastua ja aivan syyttänsä ja viattomana: piti-kin mokoman kiristellä saalejansa ympärilleen niinkuin kerskaisikin julkea vielä ja näyttelisi toiselle siivommalle ruumiin-syntejänsä, ja päällepäätteeksi parhaalla kirkkomatkalla.

Agata ei ollut huomannut varoa ja ajoissa torjua tätä puuskaa, mutta nyt hän kuitenkin parahiksi oli äänenpäässä, ja viime tingassa, sillä Vihtoriinankin kädet olivat jo lentäneet puuskaan lanteille, ja taaskin, niinkuin vastikään ennen Agatan saapumista emäntien seuraan, oli vaara tarjolla, että koko kylä olisi, niin juhannushuomeltai kuin olikin ja kansa kirkkomatkalla, seuraavassa silmänräpäyksessä kiminyt semmoista riidantoraa ja sätinänräikää, että kanaperheetkin

rauhhoiltansa ja pyhäaamuisilta tunkioilta olisivat pötkineet korviansa pakoon navettolatojen alle, ja kuka hyvänsä paatuneempikin uskonut olevan vähintäinkin ilmiarjen alisessa päässä ja emäntien talonaskareissa. Agata siis, ketterä hengentoimiltansa, niin kyttyräinen kuin kukaties jo olikin ruumiinsa liikkumilta ja kahdeksankymmenvuotisilta jäseniltänsä, oli kuitenkin läsnä ja sankoinensa paikalla sekä sammutustoimissa ennenkuin palo pääsi enemmille lieskanriehoille. »Kun suuttuu, niin siunaa kätensä yhteen, eikä huomaakaan ennenkuin on leppynyt!» ehätti hän ensi hätiin omin varaneuvoin, joka aina autti hänellä itsellään, kun närkästykset alkoivat kihahdella sydämessä yli maltin ja tarvitsivat hilttiä veriinsä niinkuin kiehahtava kahvipannu veden tilkkaa ja kylmän lauhdetta sylkyihinsä. »Jo te nyt koohoja olette niin ettei ikäihmisiksi uskoisi, kun alatte kirastaa parhaassa sovinnossa ja ilmijuhannuksena keskenänne, ikäänkuin olisitte lainanneet pääanne ja kurkkunne hautopesis-tään karkoitetuilta kanoilta ja muilta tarhoiltannel!» torui hän jo totisemminkin ja kävi ankarasti asiaan, koska ymmärsi ja ihmisistä tiesi, etteivät tässä vähät ja leppoiset auttaneet, vaan piti käyttää kovaakin sanaa ja puhua niissä nuoteissa ikäänkuin olisivat nämäkin vielä tytön liehakoita lyhyissä hameissa ja opetettava a-sanaa emännillekin vitsa pystyssä niinkuin joskus muinen heidän tyttärilleenkin, kun olivat pienempiä. Eihän Agata kuitenkaan koskaan ollut nuorempanakaan karakan pidossa sen pitemmälle jaksanut mennä, kuin sen terveellisiin näyttämisiin, ja miten käs hän siis nytkään vanhempana ja vuosiensa kumarissa olisi pitemmälle kestänyt kovistamisissa: taiminahan ja ihmisheikon alkuina hän oli jokaisen kylässä nähnyt, sauna-apunakin ollut melkein jokaisen nyt täys'ikäisen syntymissä, ja raskitsikos semmoisille tosissansa kovana pysyä, joiden ensimmäiset vikinät elämässä oli kuullut korviinsa?

»Ihmisparka puuskuttelee ahtauksiansa, mutta kenenkäs lihassa vihat syvemmällä istuvat kuin kerkeän kielenpään kevytmielissä kärjessä?» lauhdutti hämäsi hän siis vuosiensa viisaudella äkkipäitä vierillään sekä antoi anteeksi kummankin puolesta toiselle ja johteli mieliä ihmisluonnon yhteisiin heikkouksiin. Raipan muistokin oli nyt jo sanoista kätkeyty ja Agata hurisi enää vain kurinpidon nimiksi ja ikänsä oikeuksilla neuvon lääkettä nuoremmilleen: »Suutut sinä, niin sinun on surkeata, ja suutun minä, niin minun on vaikeata ja molemmat kärsimme, mutta kävelemme kauniisti keskenämme, niin kumpikin uskoo omankin askeleensa keviäksi, kun ei toisenkaan näytä raskaalta, ja itseä helpottaa, kun luulee toisenkin huojennetuksi. Otapas vaaria vain, Vihtoriina, niin huomaat, että hämmentämätön vesi pysyy kaivossa kirkkaana, mutta muljattu kääntää mutansa pinnoille, ja muistapas Justiina, mitä Kriimas tekee, kun lypsät sitä taitamattomasti ja hyvittelemisten sijasta äyskit sille: elukakin narkästyy viimein kukaties ja potkaisee vaikka kiulusi kumoon maitoineen päivineen, kun muuten seisoi lakeana tarhalla sen ajan kun astiasi vaahtii! Mykän veden te nostatte malttavasti kaivosta ja puhumattoman luontokappaleen lypsätte kärsivällisesti tarhassa, kuinkasta ette siis keskenänne ole yhtä viisaita ja mielinenne myötä silloinkin, kun kieltä käytätte, sekä hae hyvyyttä lähimmäisestänne siellä, missä Jumala sitäkin lahjaa on ihmisparkaan kätkenyt, mutta jätä varjoon ja surkusilmän armahdettavaksi sitä, missä kukin olemme heikonpalasia ja sielunriikkoja itsekin ja tarvitsemme jokainen kohdaltamme säästämisen suojaa ja lempeyden peittelemistä!» Agata puheli niinkuin lapsilleen sekä nuhteli niinkuin olisi tyttäriänsä neuvonut. Mitäs vanhasta enää, kun on jo siinä iässä, että on mennyt kuin vuosiensakin ohitse ja murheet niinkuin muutkin elämän taakat jääneet taakse ja ikäänkuin

jätetyt, mitäs vanhasta silloin enää, kun sentään on kuitenkin kiitollinen ja jaksaa vielä omin jaloin kirkollekin, muuhunkaan on kuin neuvomaan nuorempiansa, koska sentään kaikki ympärillä ovat kuin lapsensijaisia ja tarvitsisivat heikot talutusta niissä, joissa itsekin ehkä aikoinaan kompasteli kiviin ja elämän esteisiin. Otsa oli sees hänellä kirkkohuivin varjoissa ja mustan pyhäröijyn körtit lepattelivat hartaasti, kun hän uskollisesti nyykki eteenpäin tiellä ja sovitti vielä virkkuja askeliensa nopsasti vaikka varoen kiven kuhmujen lomitse polulla. Emännätkin olivat tunteneet nuoremmuutensa vanhempansa rinnalla sekä astelivat nyt mieliinsä palanneina ja neuvottuina ja ehkäpä hieman hävetenkin kumpikin puolellansa entistä kästekummiansa: oli hyvä kuitenkin, että Agatakin vielä oli elossa ja joskus sai varotustakin, jotta käveli edes kirkkomatkansa otollisin mielin ja muisti olla nuhteeton. Vihtoriina kysyikin Agatan ohitse Justiinalta, joko Kriimas oli heillä poikinut, ja Justiina palkitsi ystävällisyyden tiedustelemalla, olivatko Isontalon joutit jo viedyt Haapkariin suvilaitumille.

Sovussa siis ja askar-puheissa kuukkipivat he nyt kolmisiin muitten jälistä kirkkotiellä, Agata hurskaanhupuilla keskellä, Justiina toimekkaana vasemmalla, Vihtoriina menokkaana oikealla, molemmat nuoremmat emäntinäkin tytärvalppaina puoliltansa vanhempansa ja kummitätinsä, vaikkapa vain ainoastaan Metänkylän muoriakin, vanhaa leskivaimoa ja lastensa jättämää, tukemassa ja holhoomassa, milloin vanhan nilkat, nyt vuoroltansa, niinkuin heidän oman mielenmalttinsa jäsenet varhemmin, pettivät ja horjuivat polun kivikoissa ja tarvitsivat talutuksen turvaa.

7.

Jonoa heitä nyt jo olikin kirkkotiellä, kuin venyvää vaikka vähän epätasaista ja hieman kokkareille kasautunutta mutta jatkuvaa langan rihmaa läpi kylän, paikoitellen väkeä kaksisin ja kolmisin yhdessä rykelmässä eteenpäin tarpoen, paikoitellen yksinäisiä kulkijoita milloin harvemmalti milloin tihuvammasti toistensa jälkiä astellen, kaikki kuitenkin samassa suunnassa edeten ja tiepolun polveilevia mutkia kuin siimaan pujotettuina noudatellen. Etummaisena ja joukon nenänpäänä asteli edelleen lautamiehen leveydellä Lahdenperä, joka kuitenkin jo oli saavuttanut Ylisenpään mäen laen ja laskeutumassa myötäkalletta alas, niin että kohta oli miehestä näkyvissä vain riuskaan tahdeissa työskentelevä selkälaiisto, kunnes sekin lyheni, niin että enää näki vain hartioden heilahtelevan ja hatunkuoren huppivaa, mitkä nekin parin askeleen joutumalta hävisivät silmistä ja katosivat ahteentörmän taakse. Pojat kintereillä, Vih-tori ja Artturi, joiden joukossa jo vilkastivat Ylisenpään Akukin ja Osku, omasta portistaan seuraan ja tielle kirmaisseina, olivat nekin jo ahteen laella ja melkein samassa tingassa kuin Lahdenperäkin, lyhyempiä kun olivat ja naskalinmittaisia varsiltaan täysmiehen verroilla sekä livistäviä nappuloidensa siirtämisiltä, myöskin häviämässä, ensin kahden lippalakin ja kahden kirjavan olkihatun — Lahdenperän pojilla olivat päässä samallaiset ja samalla Turun matkalla ostetut nupopyöreät lippalakit ja Ylispään pojilla niinikään veljellisesti samallaiset ja ihkauudet oljenkeltaan ja punanpilkkuihin palmikoidut hatunpuneet — olivat pojatkin häviämässä aluksi kahden totisen verkahipan ja kahden kiloistemman ruohoreuhkan vilkuttaviksi prikuiksi sekä senjälkeen kokonaan mäenniskan peittoihin ja kätkeviin upiin.

Muukin väki oli järjestyksessä etenemässä, etummaisets jo

Ylispään ahdetta nousemassa ja heidän takanansa tanhualla kansaa, kuinka olivat eri kulmiltansa kerjenneet ja minkä mikin vikkeliöltänsä kiirehti tai verkkailtansa jaksoi. Vähäntalon Fiinu, joka todella oli saanut seuraansa Isontalon Hiltun, missä lienee tavottanutkin, luultavasti Isontalon tarhaveräjällä, oli jo vilistänyt jonkun ohitsekin ja kippasivat nyt lehakot ja kikat-telivat melkeinpä etujoukossa siellä lähellä, missä Lahdenperän Eevert ja hänen edellään Albin Juha-voudin takana olivat ahteen niskalla kääntymässä Lahdenperän ja poikasten jälissä alas-mäkeen: Evertin ja Albinin matkassa oli jo kolmaskin astuja, Ylispään Brynolf, joka luhdinrapuultansa törmäten oli suoraan loikannut seuraan yli säleaidan, koska ei laiskimus muka viit-sinyt koipinensa ja kirkkohankkinoissaan kaartaa sitä kolmen sylen matkaa, mikä olisi ollut pihalla käveltävänä avoimelle kartanoveräjälle. Herras-Mantakin Kitulanmäen takaa näkyi olevan taittamassa tielle päällyshame siten taitavasti kohotet-tuna etuhelmoilta, että alushameen tärkit ja pitsinvilkut sopivat näkymään liepeissä, ja hihansuut ja kaularintojen pumpustyyvit nyplättyinä sametinompeleisiin ikäänkuin ostosämpylän sivellyt hemapinnat sokerinläämiin ja suuhun sulaviin: jestanas sitä makeanpalasta ja karamelliä poskiin, kun vain vaatetta katsoo ja ripustuksia yllä! ajattelikin Härmälän Herman, kun aukaisi hänkin vastapäisellä puolella tanhuata veräjätä lenkistä ja oli, Judittansa takanaan, hänkin astelemassa ja menossa kirkko-rantaa päin, Härmälän Herman, valpas mies, jolla oli päänsä ja silmänsä mukana siellä, missä hän itsekin liikkui, ja joka sen ajan tuumi, kun ei vielä oltu puheen hollilla. Yhtäaikai-sesti tulivat siis eri puoliltaan kylätielle Manta ja Härmälän väki, ja kolmansina joukkoon vielä Vainionperän Heikkikin ja hänen kinterillään hänen Karoliinansa, nämä molemmat vii-meiset samalla veräjänavauksella Mantan kanssa, koska olivat

mökkinaapureita ja astelivat jälekkäin samaa pellonpiennarta vaikka eri seuraa olivatkin. Mattsonin Marjaanakin tuli vielä Hermannin Juditin takana, niin että täysi parvi heitä oli yhteen joukkoon tanhualle kävelemään Alasenpään emäntien ja Metänkylän Agatan edellä, mutta muiden jälestä, jotka jo olivat kerjenneet edelle; kolmisiin kymmeniinpä heitä jo taisikin olla matkantekijöitä menossa polvittelevalla tiellä, kun muisti nekin, jotka jo olivat taittaneet Ylisenpään ahteen niskasta alas ja hävinneet näkyvistä, ja selvästi olisi, kun joukkoon tuli omilta hiljaisemmilta nurkilta, jo tien huiskinaasta huomannut, ellei sitä muuten olisi tietänyt, että pyhä oli kylässä ja juhanus raiteilla.

Härmälän Herman, joka oli virkku mies vanhanakin, ja silmät aina kasvoissa kurin peleillä, niin kaksisin kuin asuikin ja lapsettomana jo vuosimuistoilta kuuron Judittansa kanssa yksinäisellä niemellään Poosnaisissa aukkomeren partailla ja kaukana Ramssin korpien takana, viikkokausiin ja talvenselkiin muuta ristinsielua näkemättä, Herman siis, ennenkuin hyvät päivätkään oli vaihdettu ja Vainionperän Heikki päässyt edes niihin välttämättömiin valmistuksiin, joiden jälkeen vasta, vaikka äkiltänsä kyllä silloin, 'jumal'antakoon' lähtee viikkoi-silta levon teloiltaan ja käyttämättömiltään kurkun perukoista kuin laukaistuna, Herman virkahtikin oikopäätä ja ennen kät-telemisen käpälöimisiä sekä ikäänkuin olisi erottu vastikään eikä viimeksi nähty helluntaikirkon jumalanpalveluksista eri teille poiketessa, Herman siis sirkeiltänsä oli Heikin nähtyään äänessä ikäänkuin jo kaukaa ja veräjän takaa vainion kedoilta olisi porinansa alkanut, kun kerta taas oli joku kuulemassakin ja sai puhella ihmisille: »No niinkuin lahnakarja kudulla: kaikki niskat kuroilla samanne ja sammalselkää soutamassa epälukuna, minne laskematonta jo entää lahden puhinoille edeltä!» haastoi

hän ja käänteli päätä kerta taaskin virkistymikseen ihmetelläkseen, kuinka ihmisväkeäkin sentään voi riittää vaikkapa kokonainen tienselkä kylässä kirjavilleen. »Meidän niemessä meitä on kaksi vaan, ja teidän nokassa kolme, mutta paljon meitä on, kun yhteen tullaan!» selitti hän ja ihasteli Heikille sekä otti ilon esimakua täydeltä siemaukselta sydämiinsä siitä, että viikonseljiltä oli ihmisissäkin taas ja kirkkomatkoilla, ja väkeä ympärillä ja sai puhellakin taas, ja muunkaltaisille, kuin särjille katiskanpesässä kotolahdella.

Vainionperän Heikki oli tällävälän puolestansa jo valmistunut kohtaamiseen, joka kyllä oli hänelle tapahtunut vähän liika äkiltään, koska se oli sattunut veräjissä ja lenkinavaamiset oli ensin hoidettava ennenkuin senjälkeisiä ajatteli. Sitäpaitsi juuttuu suu koto-oloissa ja omassa niemessä arkiviikon kestäessä semmoiseksi, että senkin lenkeissä on aluksi sapuloimista ja avaamisen nypläämistä, ennenkuin saranat ovat valmiit toimiin ja kääntymisiin. Lisäksi oli Herman tavallisissa hät'hädän joutumisissaan sotkenut alun, ja hyvänpäiväin sanatta karannut päistikkaa suinpäin juttuihinsa niin että nyt oli sekaisin koko travi ja kädestä varisemassa säällinen puheenlangan pää. »Jumal'antakoon!» korjasi Heikki sentään ymmärryksellä ja vakavuudellansa tapahtuneen vahingon sekä vastasi Hermanille ikäänkuin tämä sittenkin ennen muita kohisemisiansa olisi toivottanut 'hyvän päivänsä' lailleen, niinkuin tapa on ja järjellinen järjestys käskee ihmisten kesken. Kuinkas kävisi lukuvuoroillakaan hyvänkään lukijan, jos pappi olisi taitamaton eikä ymmärtäisi katkismustansa, vaan sekottaisi ihmisen kohta alkuunsa, eikä antaisi sen, joka osaa, vastata kysymykseen rauhassa kaikkeansa ja sen minkä on oppinut kirjasta sekä lähteä siitä, mistä katekismuskin yskän-pään löytää: 'Mitä se on: vastaus', vaan sotkisi kärsimättömyydessään järjestykset,

niinkuin ne ovat präntin vaivalla kirjaan painetut ja lukemisen työllä päähän präntätyt, sekä hätiköisi kiireen pakolla ja silmän hotkimalta siihen, mikä plarinlehdellä ja puustavissa seuraava vasta senjälkeen, kun se on luettu, mikä on edelle painettu?

Kun Heikin toimesta ja ajatuksen kankea käyttämällä Hermannin vikalähtö nyt siis oli korjattu ja jutunratas 'jumalantakoon' sanomalla saatu käännetyksi säällisille raiteille ja semmoisille tolille, että nyt jo sopi enempiäkin puhua ja rauhassa vastata vaikkapa Hermannin sanomisiinkin, tarvitsematta madotella sydämissään sitä, että ainakaan itse olisi hätiköinyt sivun alun ja mennyt, kuin päistikalta padan popsimille ennenkuin lusikankaan oli katsonut käteensä ja nuollut sen suussansa kosteille ennen puuron paattuviin pistämistä. »Kolme meitä on, kun Manta laskee lukuun, mutta Manta seuraa kinterillä vain, ja me olemme meidän Karoliinan kanssa kahden!» korjasi Heikki Hermannin sanojakin sekä torjui kertaalleen sen käsityksen harhaluulon, että he kolmisin heidän nimeltänsä olisivat yksissä seuroissa tuloissa, vaikka jälekkäin kävelivätkin.

Herras-Manta, vaikka naimattomissaan yksinäiseen niemeen joutunutkin kauas kylästä, kun oli pennittömänä perinyt setävainansa torppamökin Huruskerin nokassa, oli nimittäin maailman lapsia ja suruttomia ja juoksi vielä ikäihmisenäkin niillä teillä ja tansseissa, joilla nuoret ja syntiset ovat köykäisiä, kun Heikki ja Heikin Karoliina taas olivat lukevaisia ihmisiä ja katuivat omien vikojensa puutteessa edes lähimmäisen akkunaa naapurin kompastelemisia huikentelujen liukkailla, ja hänen nilkuttelujaan ikävuosien alakuloisessa vastamaessa, koreuden rippeet köyhinä krykkysauvoina ja lystien räppeet ravitsemattomina elämänsärpiminä. Heikki siis enempää kuin hänen Karoliinansaakaan eivät hyväksyneet Herras-Mantaa joukkonsa kolmanneksi, vaikka yhdessä käveltiinkin ja hännikkäin oli

poimuteltu ruotsinvirstan hollit Takametsän alhoja ja Kanviikin niittuliepeitä ennenkuin nyt viimeinkin oltiin Perävainion peritse Kitulanmäen takaa Huruskerin nokiltansa kylän hamuilla ja ihmisten kuulumilla. Karoliinakin, joka Heikkiänsä kielevämpänä ja kotoviikkoina kielenkäytön jonkinvertaista, vaikkei täydellistä paastoa kokeneena — jonkinvertaista, sillä hän nimittäin päästi palasen liekastansa ja pajatti yksinkin ja askareissaan silloinkin, kun elävää korvaparia, esimerkiksi Kojuken valkokärkistä naveton hinkalossa, ei ollut lähimaillakaan ja kuulemisen lotkumilla, ja varoitti, vaikkapa kahvipannuansakin, kun käänsi mustakylkistä tulella raakulla eikä tuvassa ollut muutakaan lähempänä, jolla olisi ollut korvansankaa ja kuulemisen vasaa: 'porise nyt, mutta porisekin pian, sillä minun on kiiru ja sylki paatuu suussa, ellei kastetta kohta saada lisää: janokin kiskoo kielenpäättä, kuin hohtimen pihti neljän tuuman naulaa honkaseinästä!' — Karoliinakin siis, joka näin kylällä ja ihmisissä ja kirkkomatkalla Heikkinsä selän takana ymmärsi tavat ja vaikeumisen aviosäädyt ja aina piti kielenkantimensa aloillaan siihen tinkaan asti, kunnes perheenpää ja miehenvirkainen oli avannut suunsa ja antanut yskänlähdöt sanalle nopeammankin livata, minkä lipsas liukkailtansa ennättää hitaampansa takana, Karoliinakin siis oli, nyt kun oli sekä veräjä avoimillaan että sananlupa esteetön, oikopäättä puheenhöngässä. »No, kahden ja kaksisin me vaan tulemme tuupimme, kun ei lapsensiunaustakaan ole annettu enempää kuin teille kahdellekaan teidän niemellänne. Kaksisin sanon ja kahden me kotoakin lähdettiin!» lateli hän ja vahvisti sekä todisti veresti nopeammiltaan Heikkinsä verkkaisempia ja pudotti kadotti hänkin niinkuin Heikkikin Herras-Mantan hukkasilmänä ja olemattomana seurasta ja kananmarssin kinteriltä. »Kahden vaan ja enempää paitsi me tulemme

kyykimme synteinemme, kun ei useampia ole ja yksikseen niemessä asutaan!» toisti toimitti hän paremmaksi vakuudeksi sanojansa ja sekotti pyhäpäivän ja kirkkomatkan vuoksi jumalisiakin ja syntien muistamisia puheisiinsa, koska Mantakin sentään oli matkassa ja käveli takana ja vihje ehkä oli terveellinen suruttomankin korvaan. »Ollaan vaan kaksisin, niinkuin naimisiin on menty, ja kävellään kuuliaisesti peräkanaa, niinkuin raamattu aviosäädyn on asettanut!» juoksutti Karoliina sanojansa edelleen sekä kertasi viikkoisilta tottumilta entistä silloin, kun vast' uutista ei ollut kohta kielenpähän varisemassa: samaahan hirsille seinäkehissä kototuvassa, vanhaako uusiltansa vai uuttako vanhoiltansa kumisivat hongissansa, kunhan tuvassa vain pajasi, kieli sai virkistyksensä ja kotoseinät kaikuivat asu-
tuilta!

8.

Hermankin, Härmälän Herman, jolta siis ensi äkiltä ja ihmisiin sattuessa oli verien vilpastumilta äänenpito ja puheenjuttu jo karannut varasmenoille ja aituriloikille ennenkuin veräjätäkään olivat katsotut kunnolleen avoimiksi edessä ja säälliset hyvät-päivät vaihdettu miesten kesken kirkkotiellä, Hermankin oli vikkeliä kulmaluittensa takana itsekin nopeasti äkännyt, sekä Heikin oijentavan 'jumalantakoon' kuultuaan ripeästi ymmärtänyt, että kommellusta oli kohdattaessa sattunut hänelle sekä paransi paikalla vikavarvastukset lähdoissänsä. »Jumalantakoon ja hyvää päivää!» parsi hän siis jälkipäisestä kiinni vajasilmän jutun kateissa sekä solmi reikäaukon eheäksi kaksipuolisesti, niin toivottamisen velvollisuuksilta kuin vastaamisen kiitoksiltakin. Silmäluomen pikaiselta ummistamalta ja Heikin ja hänen Karoliinansa virkkaamisten hajuista ymmärsi hän myöskin

vika-askeleensa siinäkin, kun oli puhellut Heikistä Karoliinoineen kahtena ja Mantasta kolmantena seurassa, vaikka Manta oli vain Herras-Manta ja omaa joukkoansa ja yksin ja jälessä, ja Heikki ja Karoliina Vainionperän väkeä ja kahden ja naimisissa ja edellä. »Tullaan kävellään veräjissä ja astutaan jälekkäin, niinkuin peräkkäin satutaan ja nenä kutakin eteenpäin vetää!» sojotteli hörötteli Hermannin nyt jo kuitenkin omina miehinään, jolla oli naurun varaa poskissa ymmärtämään heikkoudet heikkouksiksi lähimmäisen lihassa eikä sen pahemmiksi luun vioiksi hänen sielussansa.

»Ei ahventa apajassa lahnan pojaksi luulla, kuinka melookin punapotka paksumpiensa purston takana!» päästeli hän jo pilapuhettakin ja suostutteli vähätteli, koska oli sylki liikkeellä suussa ja naapureilla vakavuuden niskaa hierottavana höllemmille ennen jutunhörinän täysalkua. Heikin hän tunsikin koko riitingiltä ja tiesi, että lepposia puhelemalla valakkakin vaon päähän suostutellaan. »No toista jalkaa sitä meidän kunkin on vuoronperään toisen eteen siirrettävä ja ilmassa heiluteltava, kävellemmekö sitte kemppeinä housuissa vai haasustamme tietä vaimo-ihmisinä hameet kintuissa!» neuvoi hän siis otollisia ja opetti ihmisosan tasavertaisuutta sekä hyrähteli omia mieliänsä, jotka olivat hyvän juoksevilla. »Penikulma on piisaava pituutensa juoksulta niinkuin aika väsymätön minuutin mittaamisessa, ja kuka ei kävele edessä se astelee jälissä ja kaikki mahtuvat tielle, niinkuin ei tuokiokaan edeltäjänsä tuupi ja jäljenhaistajaansa häpeä, vaan saapuu noudettuna ja väistyy vietyä kuinka heiluri hetkiä soutaa!» haasteli hän niinkuin viisautta oli viikolta saossa suun sylkeillä ja Heikillä otsan kaltevaa varalla vaakavampainkin kätkemisiin. »Askelet kopisevat ja tien kivet kapsavat, mutta ihminen se on joka astuu, jos sitte lieve humisee helmoissa tai tromppu loksaa lahkeissa!» oijensi hän jo selvemmin

sekä ohjasi Heikin mieltä laupiaisiin, oliko lähimmäinen, joka seurasi, sitte se vai tämä.

»Naimisissa kaiketi ja aviosäädyssä etenkin!» vastasi Herman jo Karoliinallekin ja myönteli, koska vuoro oli ja Heikille oli tarpeelliset puhuttu. »Naimisissa tietenkin!» kertasi Herman ja vilkutteli silmiänsä. »Ja naimiskaupoissa ja vihkikaavoissa puhutaankin ainoastaan myötäkäymisestä ja vastakäymisestä, eikä hiiskuta hiiren hajuakaan peräkanaa kävelemisestä!» vahvisteli hän viisaan naurua poskipielissänsä sekä liioitteli suostumisen myötämisiänsä ikäänkuin ainakin silloin, kun omasta mielestä ymmärryksen pyörä toisen ihmisen yliskerroissa tarvitsee pientä kädenapua ja korjauksen oijennusta, ja on ylihuippimiltaan kiera utettava myötäväkaa ja yltäniskan tietä takaisin tolille ja palautettava järjen virkoihin päässä.

»Kun kyrsittäin lasketaan niin murenia ei muisteta, ja pareja lukiessa putoavat yksittäiset aviorätingeistä!» jatkoi Hermannin vain kavalia myöntämisiiän, mutta laihaa kurkkua kuroteltiin kuitenkin kurillisesti, ja silmät sirrasivat ikäänkuin muka uskotomia keksisivät Heikin ja Heikin Karoliinan takana tiellä, ja Naantalin ihmeisiin tuijottelisivat, kun pariskunnan takaa sittenkin oli tulossa muitakin kuin aviomies ja aviovaimo vakaviltaan, ja Herras-Manta huppimassa polunpiennarta. »Susi sakramenteilla! ettei teitä sittenkin olisi useampia liikkumassa peräkanaa, kuin silmä rehellisesti uskaltaa uskoa: kolme minä teitä näen tulossa!» hämmästyti hän ja oli tyrmistyvinaan. »Aijai! sinuas Heikki! kaksi vaimonpuolista kintereilläsi ja päälle päätteeksi kirkkomatkalla, ja sinä sanot minua päin silmiä käveleväsi ainoastaan kahden Karoliinasi kanssa tiellä: mitäs minä nyt enää uskonkaan muista maailmassa, kun sinunkin tapaan parhaassa valheessa? Hyvää herran päivää, Manta! koreutta kirkkopaatiin lisään vaan, kun sinunkin huivinliepeesi siellä heiskaavat

ruotsintuomisiansa!» (Mantalla oli päässä mennäsyksyisiltä kalamarkkinoilta Tukholman rannasta saatu rinnukas huivi!) lasketteli hän likihurskaitten ohitse joutavia maailmanlapsellekin tervehdyksiksi heidän takanaan, mutta nosti samalla nystyräiseksi koukistuneen käsikämmentensä pystyä peukalon ja etusormen haria lakkinsa reunoille ja hapsentupsujensa tasoille muka torun nuhteita ja vakavuuden varoituksia Heikille muistutuksiksi turjutellakseen. »Kaksisin muka, ja oman muorin takana kuitenkin vieraita hameita vilskumassa!» häرنäsi hän Hermannin kujeitansa. »Kuinkas minä olen aina sinulle sanonut ja varoittanut, Karoliina, älä usko Heikkiä pitemmälle kuin liekan päähän: hän on niin vakaa, ettei semmoinen tottakaan saata olla! Kun minä näen nauriin pyöreiltänsä kellarin laarissa syksyllä, niin minä aina ajattelen, että äläs perhanaa, tännekös ja kellarin kuiviin on kerä kierahantut auringon viroista ja naaman kumotuksilta taivaan vähdeissä äijän lepoihiin likovii-koiksi ja syysmärkien ajaksi, ja kun minä tiellä näen takaa päinkin Heikin maallisesta majasta vain hallavan haruksetkin hurskaantorroilla korvallisten töyhdeillä, ja säärennappuloistakin vain ne pätkän palaset, mikä niihin on riittänyt harrasta astumisen haaraa selkäkyynärän liikamitan jatkoksi, niin minä silloinkin ennenkuin tunnen miehen ja näen naamapuolen, aina paikalla kohta ensiksi peljästyn ja siunaan itseni sekä ajattelen, että aijai! mikä miekkonen vaarallinen ihmis-Bileam nyt on matkalla ja aasittomana tiellä, kun jumalan vasiten on oikein iltikseen ja juonitellen pitänyt noin tuhottomasti kasvatella rehellisyyden sammalkarvaa ketunkempin poskipieliin, jotta viekkau-det vähätkin olisivat peitoissa ja piilon kainouksilla kelmin kasvotauluissa, ja noin mitata ylimäärältä syntisäkkiä miehen selkiin, jotta vain olisi tilaa ja pussin pohjan väljyyttä, kun kaikki pahankurin muona ja muu veijarin vara on liikoinensakin

ja väkivoimin tunkemalta sullottava näkymättömiin repun upiin ja elämän matkan eväiksi! Juu — juu, Karoliina, on sinulla ristisi elämässä, kun olet saanut semmoisen miehen avio-kaupassa, joka on paatunut niin paksukuoriseksi rehellisyyden pinnoiltansa, että välttämättä täytyy epäillä, mitä ja minkä kokoisia juonen matoja elätteleekään meka salvoksiensa salavuoteissa! Mitä jyrkempi ovi ja oven lukko talon aitan suulla, sitä vissemmästi ovat laarit sullotut jopa mennävuotisilla viljoilla, ja mitä umpisempi miehen naamataulu ja leukasarana, sitä visummin ovat synnit ja Aatamin viat säästössä sydämen karsinoissa! Aijai Karoliina, sanon vieläkin, oletkos vuosikausiin, vaikka vie-kaskin olet, napannut Heikin silmää miltään karkuteiltä ja ainoaltakaan vinoviiston varastukselta, vaikka ruutulasista mainiosti sopisi samoin niskakyyryin, millä ottaa hajun tuulenhengestäkin leijaviirin nokasta männyn latvassa, sivusilmällä huomata vilastukset Manta helmoissakin ja nilkan viskeissä tahtojen aidan takana, Herrasmaan puolella ja Herrasmaan kuistin nurkilla? Liika on aina liikaa, ja semmoisella aviomiehellä, joka on niin nuhteeton uskollisuudessa, että paimentaa silmänsä kiusauksilta tuulileijankin tirkistyksillä, on varmasti omatunto huono ja niin synnin reikien syöjä kuin ruostunut riivinrauta! Sinuna, Karoliina, minä vapisisin kuin haavanlehti, jos minä olisin vaimoihmisen hameissa ja minulla vihittynä puoliskona Heikin kaltainen kirkonkirjan puumerkki, josta et, jumaliste, ota silmälasillakaan selvää tavallinenko syntinen minävaivainen meidän yhteisissä ihmisheikkouksissamme hänen housuissaan kävelee, vai puupölkkykö on vetänyt pöksyt yllensä ja on totinen mies tiellä ja samaa vakaata mäntyluuta honkai-siin ytimiinsä saakka! Sinäkin Manta siellä takana, koska olet puheen kuulumilla vaikka silmänkateilla, voisit naapurina vahvistaa asian ja tunnustaa, että Heikillä ovat silmät vuos'umpi-

sessä sarvikaihissa sinne käsin, missä vaimoihmisestä kahisevat vain pitsihelmatkin hameenliepeissä tiellä, joten ilmiluettavaa on kuin kirjanpräntti selkopäivällä, että miesparka itse uskoo aviouskollisuutensa sangen lankeevaiseksi ja heikkonilkkaiseksi!»

Hermannin kurahutteli kureja kurkussansa sekä vilkutteli silminensä yksivakaan Heikin ohitse Heikin selän takana hyntyttelevään Karoliinaan, joka tällä haavaa ja Hermannin juttuja kuulustellessaan oli naamaltansa jotenkin samanmujuinen kuin jos olisi pureskellut hampaissansa omenaa, josta ei ensi haukkaamalta ollut varmalla perillä karvasko se oli ja puikea kuin myrkky ja saman tien suusta syljettävä, vai sellaisiako maun heruja myöskin oli seassa, ettet sentään malttanut olla imemättä ja pitämättä kitkerää kielelläsi sen tuokion, että maistoit: Mantakin, ihmisen harmi säärysteli takana niin että tärkeit kahisivat kohohameissa, ja tiesi senkään, vaikka Hermannin sanat ja silmän komeljat olisivat kantaneet niinkuin tarkoitetutkin pitemmällekkin kuin omiin korviin saakka, koska selän takaakin kuului ymmärtämättömän nauruntirskauksia, vaikka niitä kohta oltiinkin salaavinaan yskiin ja hengenpyrskyksiin!

Karoliina alkoi karvastua, ja olikinhan paikka arka, koska kieltämättä hänen itsensäkin täytyi hengessänsä tunnustaa, että Heikki oli vahvasti vartioitu kotona, ehkeipä kylläkään niin paljon mistään syystä ja tositärpeestä kuin viisaasta varovaisuudesta vain ja kaiken miesihmisen mahdollisen kevytmielisyyden varalta. Tietysti oli laita siten, ja se täytyi järkinensäkin myöntää, kun sitä herran lahjaa muisti ja kerkesi viljelemään, että pikemminkin tukinpölkky halkovajassa tai kaljatiinu kammionnurrakassa alkaisi huikennella ja reistailla omia reisujaan kuin että Heikin ruumiinsaranat enempiä kuin hengenjäsenetkään alkaisivat yrittellä omia purppurivuorojaan sääntillisen aviojärjestyksen ulkopuolilla. Mutta kukas kiireessä ja arkivähdissä aina kulkee

ajatuksen katkismus järkimielen aukiläksynä silmien edessä, ja niinpä sai Heikki hengenvilloihinsa siinä kuin ansaitsi ja lisänkaupalta muussakin. Kun miesväen tuntee ja muut ihmisveren heikkoudet, niin koskas sitäpaitsi oikeastaan on tarpeeksi varoilansa vaimonpuoleinen! Karoliinan menivät silmät nytkin melkein ristiin päässä, sillä vaikka Hermannin tunsu ja hyvin tiesi hänen puheensa koukut semmoisiksi, että kun hän jutteli velhoi ja kehui vilpittömiä ylettömistä elotalkoista ja voim lämmistä nisuleivän neljännyksillä, niin sielunsa sai silloin melkein antaa pantiksi siitä, että Vähäntalon elopidoissa oli Justiina unoh-
 tanut voipyttynsä avaamattomana kammioon ja eloväelle kan-
 nettu pöytään kyrsän kannikasta rukiisiltaan paljailtaan ja ilman voim murenetta yllään hampaissa närysteltäviksi, ja ja että kun kelmä oikein pääsi kiittämään ja pitämään pilk-
 koinansa ketään tyhmäniskaisempaa tai muuten hengenvatsoil-
 tansa ylipaksua, niin juoksi tunnustamisen myöntö ja ymmärtä-
 misen sopu niin vuotamalti ja suopasulana hänen leuoistansa, että jo piti olla järjentoimiltaan hidasluontoinen ja hämäläis-
 verinen se, joka ei ajoissa alkanut läpytellä korviansa ja kavah-
 della rieskan hunajissa ylenpalttisuudeksi sitä, mikä oli liikaa, vaikka siis tämän kaiken erinomaisesti tiesi ja osasi Hermannin
 tavalliset nuotit kuin ulkoa kirjasta, niin säpsähti ihminen kui-
 tenkin sydäneloissaan ja säikähti varovaiseksi, ja Karoliinankin
 oli senvuoksi, koskei ihmisellä silmiä ole niskoissa, sivuviistolta ja
 karsastamisen uhallakin pidettävä silmäpari vahdissa yhtäaika
 sekä eteenpäin että taaksepäin ja niskan nyrjähtämisen vaaroissa
 vartioitava samanhavaisesti niin Mantanviholaiset takana kuin
 Heikit ja Hermanninkiusat edessäkin, jotteivät pääsisi pelei-
 hinsä ainakaan oman nokan edessä ja selvällä kirkkomatkalla!

»Koirankuono sinäkin, kun puheet niinkuin suu käy, kirkko-
 vaatteissakin ja mustaverkaisissa!» nuhteli Karoliina siis aluksi

ja ajanvoittamiseksi Hermannia sekä kokosi ajatuksensa ja peräsi mielessänsä, mitä saattoi olla totuudenpapuakin edes fientelineljännekseltä kätkeytyä siihen täyden naulan pilanpussiin, jonka Hermannin vastikään oli nyörättynä hänelle tarjonnut. Kiukku sieppasi kuitenkin järjen helmoihinsa, ennenkuin sormet olivat tavoittaneet näppeihinsä ajatuksen langan pään. »Älä niskojaasi sijoiltansa kangottele!» sai nimittäin jo samaan hengen-vetoon tiuskauksensa Heikkikin, joka yksivakaisuuksissaan ja seurauksia ajatteleman sekä tietojensa varmennuksiksi oli hänenkin Hermannin puheitten vuoksi alkanut taivutella riitinkisaranoitansa taaksepäin tullaksensa oman silmän todistukselta vakuutetuksi siitä, että Manta todella oli piennartiellä tulemassa heidän molempien, Heikin ja Karoliinan kannoilla, ja että heitä siis oli niinkuin Hermannin näkemiltään oli sanonut, kolme henkeä peräkanaa matkalla Vainionperän takaa kirkkorantaan, eikä ainoastaan kaksi, niinkuin hän perhesovun vuoksi vastoin miesjärkensä rehellisyyttä oli tullut maininneeksi. Nyt vasta, Karoliinan rakkauden manauksen ja aviokurin siunauksen jälkeen joutuivat Heikin niskanikamat todellisiin nyrjähtämisen vaaroihin tapeillansa, kun niiden, nopeisiin liikkumisiin tottumattomien kääntövasojen, nyt oli äkin hopulla ja kuuliaisuuden kiireydellä ohjattava nenänpäkin torko harhaviistoilta ja huikeutensa tähtäimiltä takaisin vakaan kirkkomatkan astelemisen viattomiin kompassisihiteihin ja hurskaan saapastelun suorassuoviseen menosuuntaan. Ei paimenissakaan ja laumaa kaitessa kuitenkaan ole aikaa samaa oinasta kauemmin hutkia kuin sen, että eksynyt saa kokea, miltä raipanvoiteet maistuvat kylkikupeissa, jos yrittää turhanpoukkoja silloin kun järkielukan olisi sääntillisesti käveltävä kinttumarssissa polunraidetta, eikä Karoliinakaan siis Heikkiäkään sen enempää hosaissut kuin sen, että tämä muisti huudit ja tiesi, kuka käveli takana: Mantahan

nyt lähimmät suolat tarvitsi, koska oli julkea ja seurasi askelissa, niin että hepenien kahinat kuuli ja sai ihmisten edessä hävetä, kun luulivat, että yksissä oltiin kolmisin tulossa omalta niemeltä. »Ei rauhaansa pääse ihminen kirkkotielläkään, kun kaikellaiset killuvat kintuissa niinkuin kärpäset, joiden nimeä ei siivo sano!» puhuttiin siis madonluvun alkua ilmoihin, ja Manta sai ottaa sielunnokkiinsa sen, minkä sanoista haisti omaksensa. »Kaikki tärkeät ja pyykki kirkkoon laahataankin helmoissa, kun ensin roikutetaan viikot ja lauantait aidanselät täyteen semmoista huiskivaa paiskimaan palttinoitansa ja pitsinroittejansa ilmoissa, että siveä häpee silmiänsä ja miesväelle tulee mieleen mitä vaan! Ilmankinkos sitä ei tiedettäisi, että sinä olet palvellut herrasissa ja pappiloissa sisäpiikana, kuin että pitää killutella hienoudet ja mamsellin aivinat flakaamaan seipäissä kaksintrompuin ja tuulen pilkoilla!» Karoliinan oli siepannut viha ja kotomieli niin silmittömiltään, ettei hän enää muistanut millä matkoillakaan oli ja kirkkohankkinapukuansa, vaan laski suusta, niin kuin omalta ovelta olisi paukutellut ja arkivaatteissaan paasannut joka päivän harmiansa aidan taakse pelkät raja-aidan seipäät viikkoisina todistajina. »Niin herra pistänyt silmäntikuksi kiusan, ettei pyhiksikään pääse pahankappaleesta irti, vaikka koko muun viikon pitää elää ja kiukutella, niin ettei saumoissansa jaksa ihminen pysyä!» vaikeroitsi Karoliina edelleen, ilmeisesti kuitenkin jo pääsemässä järkensä häntiin taaskin, koska mieleen sarastivat taas pyhätkin ja kirkkorantaan käveleminen. »Läkähtyy ihminen, kun pitää suuttua, vaikka on hankkinoissa ja röijyjen napit piukassa!» sanoikin hän ja huokaisi, kun pääsi toimiinsa takaisin ja huomasi, että suu otollisten sanomisten ohella mahdollisesti oli päästänyt pikaisiakin, sekä tulkitsi inhimillisiä Hermannille, joka oli ainoa joukosta, joka ansaitsi selityksiä, koska Heikki

oli oma mies ja Hermannin Judiita kuuro eikä viholaista ottanut lukuun, koska hän oli Manta, ja muita ei ollut lähellä.

Nyt olivat Karoliinan huokaistua ja solmiessa levon tiimalla liinahuivin kulmia tiukempaan täysriippinsä täräyttäneen ja tui-miinsa tyytyväisen leukanyän alle, nyt olivat sekä Manta että Hermannin melkein samaan aikaan äänessä, — Heikki ei hiiskaisut mitään, koska hän kaikessakin mielummin oli verkas kuin nopea, ja koska sitäpaitsi neljäkymmenen vuoden aviokokemus oli jo luonnonlahjoiltaankin piukkaleukaiselle opettanut, että suun viisas säästö on äkäpaikassa ja kotohuveissa otollisempaa kuin tihuvakaan äänenpito. Manta siis räiskähti — tällä maailmanlapsella, vaikka pappiloissa palvelleella, oli hameenhelman valkopitsien ja muiden puvun kruusutusten ja kaulakurkun röyhelöiden ohella myöskin kieli kuin naskalin kärki kotona hammasterien takana ja sydänsäkissä sisua kuin myrkynestettä käärmeen kidassa — Manta räiskähti ja silmät hijoivat kuin sahan hampaat parhailla puremillaan ja syömisillään. »No Heikin minä noukin housuineen päivineen pihamäeltä ja nielen eläviltään pelkkiin silmiläpiini, niinkuin valaskala Joonaksen merestä kitansa hotkoon!» pilkkaili uhkaili hän ja kimitteli kamalia Karoliinan korviin sieltä, missä käveli hänen selkensä takana ja oli kyyhkyläinen luunokan näppäimiltä. »Niinkuin rintasokeria ja maidonhäppää koko karvas aviomies ja kuuskymmeninen housukemppi, niin että varoppas makeanpalastasi vaan ja kyllä ruuduissa nekin vahdit ja vaaran täpärät, jolloin Iskariottisi täytyy Heikin pöksyissä kadota silmistä ja istua inhimillinen aikansa asioillaan ja omilla tarpeillaan!» lateli Manta jo avoimia ja paljasteli kylälle naapurienvälisiä ja salaisia.

Enempää ei Manta sentään kerjennyt ja mitään riidanhampua punomaan nuoranpaksuksi ja valmiiksi keräjäinpestiksi

ilmi kirkkomatkalla, sillä jo oli Hermannillakin suunvuoro, jollei muuten niin sieppaamalla, ja vettä kaadolla ämpärimääriltä vahingonlieskaan ennenkuin liekit olivat räystäissä. »Jumalan kiitos, etten ole minä vaimoihminen ja sinun tavallasi naimisissa Heikinkaltaisen lentoharakan ja pyryhaukan kanssa!» nauroi hulkutteli hän ja hytkyi nykähteli koko laihamuivassa varrenhuiskassaan, kun kurilta vilkaisi vakaaseen Heikkiinkin, vaikka Karoliinalle oli puhelevinaan. »Sydän kurkussa ja silmät varsilla silloin saisi elää alventista alventtiin koko postillavuoden, eikä kelmistä sittenkään saisi enempää synninlastua irti kuin kirveen hama koivunjätkän vuoskymmeniä sitkistyneistä visaniskoista!» surkutteli hän sekä liioitteli pilan osanottoa ylimääriltä ja piti peiliä Karoliinan mielenilmien edessä, jotta tämä näkisi kuvansa ja säpsähtäisi järkiinsä. »Kertoikos minulle joku, että sinä pidät yötkin ja unen rasittaessa katkaistua tikunpätkää kummankin silmälautaparisi välissä, jotta lakat pysyvät avoimillaan, ja sinulle jää nukkuesasikin vahtimisen rakoa, ettei varpusesi vieressäsi muutu Heikin hahmosta yököksi ja lähde säärenpätkineen lepakon retkille ja lennonhuikenteluille pimeisiin?» neuvoi hän sivukurilta ja suuremminkin Karoliinaa ja kävi kiinni tämän heikkouksiin kuin hengenrinnuksista pidellen.

Manta tirskahti vahingoniloisesti ja Heikinkin suupielien palvoissa pelasi pientä vaikka varovaisuuden rajoissa pidätettyä naurun heikkoutta, mutta Karoliina kirkkotaatissaan ja äskeisten sydämentärskähdystensä jälkeen oli kuin hautuukana, joka on saanut kahmalon täyden vedenkylmää purstoihinsa ja valelun jälkeen on kyllä melkoista raittiinpi entistänsä, mutta ei kuitenkaan tuossa paikassakaan vielä mikään leppeä enkeli kaakotuksen kirastuksilta. »Judittakin, parka, on kuuro eikä kuule ja tiedä hävetä puolestasi, nuhteista puhumatta, kun olet avosuu

ja päästät kieleltäsi, mitä sylki veteliä lerpun kärkeen juoksee, etkä ajattele sieluasi ja siivoutta edes kirkkohankkinoissa ja pyhäpäivänä! Heikkiäkin panettelet yököksi ja hyyppiän huuhkajaksi metsänkorvissa ja yösydämissä, vaikka hyvin tunnet miehen!» puolusteli hän jo miestänsäkin ja aviokautista elämänsä koettelemustaan: selvä merkki siitä, että ukkonen oli laskutaivaillansa, järki palaamassa pääkerään takaisin ja hyrrä kääntymässä toimellisiin. »Jokos sinä olet saanut sarkaverkasi niisiin?» kysäikin hän samassa ja kiljaisi täydestä kurkusta Juditaa korvaan, jotta tämä kuulisi, koska oli tullut viereen tiellä, ja muutkin ymmärtäisivät lakata holisemasta turhanpäiväisiänsä silloin, kun ihminen kyselee asioita. »Housuverkasi niisiin, Hermannin housuverat talvipöksyihin?» kertasi hän kysymyksensä ja selitti kimeämmin, kun Judita oli saanut kirivotetuksi huivin laskot korvalehtensä edestä ja kallistanut sen likemmä paremmin kuullakseen. »Et sinäkään kuule, niin että neuvoisit, kun Herman härisee korvissa koko kirkkomatkan kuin paarmakärpänen korjuuniitulla, ja puhelee kelvottomia niin että siivo saa hävetä!» valitti hän ja kanteli sekä hämmenteli Hermannille mujuja viikon varaksi ja kotohuviksi. »Puolustele Mantaakin koko kirkkoväen kuullen!» paljasti hän kaikki kataluudet ilkosilleen. »Te sentään saatte asua niemispäässänne ilman naapureja yksin ja ilman silmän kiusauksia, muista sydämen pahennuksista puhumatta! Jokos teidän Mansike on poikinut?» Tämä viimeinen kysymys tehtiin pikaan ja nopeasti, jotta se myrkyn pistos ja odan kärki, joka mahdollisesti oli kielen lipooman ohella ihmisveren heikkoudelta ja silmän karsastamalta varastanut vilahduksen mihinkään Mantanveroiseen ja lähimäisennimiseen lähivierillä, olisi samassa tuoksauksessa jälkineen päivineen ja muistoakin myöten peitetty ja pyyhitty toimentärkeisiin ja muihin helmoihin jutun liepeissä ja kirkkomatkan

säädylisissä. »Ilmatkin niinkuin palsamia ja paratiisin maitovesiä ja kedot ruohossa ja mannassa niinkuin Gosenin maan laitumet ja apilanitut, niin että jo lehmääkin ja utaroiden taakkaa tulee surku, kun palaa luontokappale herunkuormineen lypsettäväksi kotoveräjälle!» puheli Karoliina nyt jo pelkkiä pyhänmakuisia ja odattomaa — Mantakin oli jäänyt joukosta ja sanankäryjen kuulemilta odottelemaan Kuuskerin Marjaanaa, joka oli tulossa ja veräjälle saapumassa Vainionperän väen tiehaaralta! — puheli pelkkiä pyhänmakuisia Judittalle, mitkä vähät tämä sitten saikin hamua koko psaltnarista ja suvivirrestä muuta kuin sen, että lehmäelukoista toinen jotain kiljaisi hänen korvansa juuriin. »No, nekin ovat nyt niin juoksuillansa ja kiimoillansa, ettei akituiksi ole saada!» myönteli hän siis sopuisia kuulemiinsa sekä lisäsi omia toimiansa, koska korvissa oli tunto, että oli Mansikestakin jotain kysytty: »Vienkin elukan jo maanantaina talon karjaan, että saa halunsa elikko ja tulee astutetuksi ajoissa!» selitti hän lähimpiä arkitehtäviänsä ja emäntähuolia. »No, Herman nyt on sama hoila aina, ja on ollutkin niinkauan kuin minä muistan meidän naimisissa olleen!» lisäsi hän vielä myöntöä ja kaunisteli lievitteli kodon puolesta asioita, kun jälkimuistelemilta pääsi päässään perille, että Hermannistakin oli Karoliina jotain huutanut korvaan.

Karoliina huokasi vaivojansa, kun nyt taaskin oli pitänyt käydä näin, että Juditan vieressä nyt oli tälläkin kerralla käveltävä kirkkorantaan asti ja sai huutaa kurkkupiippunsa halki ja verilhoille, jos jotakin tahtoi sydämiltään kevitellä ja puhella puhdistella viikon paastot kieleltänsä, pakista muutakin kuin mitä arjet sai pauhata lehmälle lypsykyykyillä ja kirastella Heikille komentoa muun toran väliin. Karoliina vilkuili kadesilmin selkäänsä taakse Marjaanaakin, joka kuin vasiten oli hidas-tellut tulemisessaan ja nyt käveli takana tiellä Mantan kanssa

rinnan, mitä puhelivatkaan kielittelivät päät yhdessä ja panettelivat muita sillä aikaa kuin itse sai huutaa keuhkonsa puhki, eikä sittenkään saanut toista kuulemaan ja ymmärtämään, ettei Mansikeista ollut tosipuhetta, vaan kelvottomista, jotka olivat Heikkejä ja Hermanneja ja joista vaimoihmisparalla oli vastusta enemmän kuin elämän kiusaksi tarvitsi ja kärsiä viitsi, olivatko sitte pökkelöitä hengenvissaltansa kotona niin ettei sanaa suusta viikkokausiin kiskonut enempää kuin kirves lastunliuskaa kiveräkoivun kyljestä, vai löysiä järjen ikeniltään kylillä niin ettet enempää tarvinnut kuin viattomiltasi tiellä kävellä ja syyttömissäsi vastaantulla, niin jo ovat sielunsilmäsi laastitut umpiin ja täysiin paljasta suunpidon liikaa kuolaa ja pahankurin viisaitten pilanteon kiusaa ja syljenkurnutusta! Heikki oli jo aikoja sitte murhattu mies kotona, jos silmänäkä yleensä ihmiseltä henget nipistää, ja Hermannin selkiä porotteli tällä haavaa takaa päin ja Karoliinan silmäsiirusta niin tiukka ja tulikiven katkuinen kiema, että tupakkansa olisi sytyttänyt, jos piippunsa olisi likelle lykännyt, ja että käryjen olisi uskonut haisevan veran karvoissa ja nutun takapielissä, ellei humalavarras tiellä ja pystyrikin heiluja kirkkomatkalla olisi ollut Hermannin tyveninen mies, jolla oli hengen omatunto selkäpuoliltakin ummeltu paksunahkaiseksi ja vedenpitäväksi kuin pikisaumattu saapas. »Tuommoiset kaakit ja kaakinpuutkin ovat meidän miehiämme ja niitä ja noiden tuommoisia puheita pitää kärsiä, vaikka on kristitty ja kastettu ihminen ja lunastettu lähimmäinen ja pakiltaan parhaalla kirkkomatkallaan!» haikersi Karoliina ja puhui silmittömiä, kuuliko sitte kukaan ja Juditta, vai oli kuulematta, sekä purki sydäntänsä kuin kiehupata liikahöyryjä kannen alta. Kotonakin pysyi päiväkaudet halkeamatta, kun pauhasi, vaikkapa tyhjälle tuvalle ja paljaille hirsiseinille!

SILJA JA HÄNEN HUOLENSA.

Karoliina ja Juditta kuukkaroivat kuitenkin jo edelleen tiellä ja kuulumilta Heikin ja Hermannin jälistä, jotka jo olivat Ylispään pihaveräjillä ja lähtemässä alasmäkeen, jonka harjan taakse muu kirkkoväki jo oli melkein viimeistänsä myöten painunut peittoon, enää näkyvillä vain Metänkylän Agatan nyykkivä pää Alisenpään emäntien välissä, joista Isontalon Vihtoriina pystypäisempänä ja komeakokoisempana vielä näkyi hartioitansa ja kirjavaa olkasaaliinsa myöten. Mattssonin Marjaana vain ja Herras-Manta nyt enää olivat astumassa raitilla ja kylätanhuassa, ja Isontalon luhdilta kuului ovenpaukahdus merkkinä siitä, että Siljakin oli saanut itsensä kirkkovalmiiksi ja lähdössä vanhemman väen jälkeen tielle ja rantajuoksuun, ettei myöhästyisi muista ja kirkkopaatista.

»Siljakin kuuluu olevan lennossa kirkolle, koska Isontalon luhdinraput kolisevat: oletko sinä huomannut tyttäressä mitään?» kysähti Marjaana tervehdykseksi ja leskiviisaana, kun tanhualla oli saapunut Mantan viereen ja nyt nypisteli kuivan ohuita huuliaan ja kangotti kaulaansa nähdäkseen taakseen salavihkaa ja sivuvinolta huivin reunan ohitse ja muuta ruumista liikuttamatta.

Manta oli paikalla äkännyt nuotin sanoissa ja pää meni hänellä salamannopeasti kallelleen kuin kanalla, joka huomaa naapurinsa näpänneen suolinkaisen nokkaansa yhteisen lastukasan pehkuista, ja nyt omat kuoputuksensa ja mullan räpsytyksensä tuoksauksessa unohtaen kiilusilmin varoo ja vartoo, sopsisiko nykäistä makupalasta pätkä omankin käyrän kärkiin ja popsittaviksi. »Mitä sinä sanot: vai sillä lailla ovat Siljankin

asiat jo?» kysäsi hän, ja oli kuin täryn nielemältä niin utelias ja kuulemisen poltteissa, että omatkin vast'ikäiset kiukun harmit ja korvannoukkimat, kaikki Karoliinan karvaspippuran makeat ja muut vuosiviikkoiset mankumiset olivat kuin pyyhityt mielestä, varistetut ja karistetut sydämiltä kuin vesikupin viskeet ankan seliltä ja siipihöyheniltä. »Että talon tyttäretkin!» siunasi hän ja paheksui: »Semmoista siitä tulee, ja arvasi tuommoisen, kun juoksee tytön kooho kuin hengen pestissä ja sydämen hinassa vuoskausia saman pojan jäljissä, ikäänkuin ei muita miespuolisia olisikaan maailmassa! Katselin minä jo silloin ja ihmettelin järjessäni, että Pukkilan vanhemmat, joilla sentään tavallisesti on nopea nenä ja ymmärryksen sieraimet valppaina ajatuksissa ja hajut pitkälle, kärsivät kakarain juoksemiset, kun Verner ja Silja, niin paljon kuin suven päivissä oli piisaa, saivat karata yhdessä, ja silloin kun ei juostu sääret savissa rapakon kuljuissa kuutto-uittosilla, rakennettiin talosia kaikki mäen töyräät ja kallion kupeet hyllyille ja navettatarhasille, niin että ohi sattuessa ja piennarpolulta sai kuunnella ja nauraa vatsansa pilalle täysikäinen, kun oltiin totisia ja kuhistiin toimissa: 'sinä olet pastori ja minä olen pastorska ja vaku pistetään kamarin puolelle tänne!' Vai niin pitkällä siis jo ollaan leikeissä, ja sinä sanot, että olet huomannut jotain? Vaikka mitäs ihmettä siinä, veri liehaa ja lämpimät lentävät ihmisessä, täysikasvaneitahan he ja jo kaksi vuotta sitten ripille päässeitä, katselin minä mennätalvena Seiskarin häätansseissa välivuoroina joskus kuistin edustoille juostessa ulos pakkaseen ja palavaa poskilta pyyhkimään, katselin ja ihmettelin sitä rakkauden riittävyttä, kun seisottiin tuhmiltaan ja palelematta, vaikka taitamattomasti ja eripuolilla piha-aitaa, seisottiin tuhmiltaan ja lisäksi vielä paljain päiten niinkuin oli tanssin välissä ulko-ilmaan juostu, tuntikaupalla kumpikin puolellansa aittaa, ja puheltiin

ikäänkuin eivät puheltavat loppuisi tähän vuosipuoliskoon, puheltiin kynnenpään kynnistelemättä ja varpaan nenän nipistymättä, vaikka pakkanen teki työtä nurkissa ja ilman pielissä ikäänkuin sillä olisi ollut urakkana sinä yönä purra jääksi paitsi kuun hilu taivaan korkeuksien sinisillä ylängöillä myöskin seiväsparin torko aidan harmaissa nuorikkojen välillä! Vai ovat sittenkin aidakset joskus unohtuneet väliltä, vaikka silloin oltiin kainoja tammipakkasissa ja häävieraitten näkyvillä: semmoisia ne ovat tyttäretkin, vaikka ollaan talollisten lapsia muka ja siivoja helmoilta ihmisissä, niinkuin on kasvatettu!» hoikkasi Manta ja huokasi siveästi sekä järjesteli hameen palteita paremmille laskoksille liepeissä ja pitsien ylle alushameen hepenissä.

»Sanosta muuta!» siunasi Marjaanakin molempien kävellessä edelleen Ylisenpään mäkihahdetta kohden ja paheksui sekä kiskoi nykäisi hänkin hamettaan suuremmille luukulmaisilta syrjiltään ja laihavartisten kinttujensa paremmiksi peitoiksi. »Ja nyt juostaan joka jumalan pyhä kirkossa ja rukoillaan pää penkinlaudassa, ettei se ole tosikaan, minkä tietää, ja että luulee vain semmoista, mistä on paha pelko!» supatteli hän, kun ensin oli varovasti kääntänyt niskaansa sen verran, että pyhähuivin reunan ohitse varasti silmän taakseen ja näki, oliko Silja jo lähelläkin tulemassa ja kuulemassa tiellä. »Makea marja kielellä voi olla karvas palanen nieltynä, ja hempeänheraset keväimillä kirpeän karpaloita syksymiin! Aijai sitä liehtoa pääsiäistarhoilla ja helakeinuilla, jota sai katsella, kun seisoj veräjillä ja ymmärsi, ja ajattelinkin minä jo silloin samoilla kujan suilla, että hyvääkö tästä jalestäpäin kuuluu ja eivätkös vaan Siljan silmät vielä tipu pirskuttele vesiäkin, kun nyt noin ovat vilskeillä ja lystin tirskuilla kuin poutapääskyset räystään suilla ennen pesäpiipityksiä; palmikon piiskatkin pellavan paksuiltaan lennon huikeissa pääkerän kehrillä kuin olisi piuvittava järki juuriltaan

hiusten mukaan ilmoihin ja singottava silmät sokeiksi muiltakin ympärillä kuin pyöröltä itseltä! Ei sitä viiro kanakaan räpsytyksiltään pitkiä retkiä lennä ennenkuin tupsahtaa takaisin havuille ja äkkää aidat korkeoiksi ja riukupuut tylyiksi! Ei Pukkilassa miniöitä Isontalon tyttäristä katsota, vaikka onkin tytärtä kuin teertä talon tyttärinä pesässä, ja mitä Verner lystäileekin, niin isäpapa sanoo, kun tosi vuoro tulee: tämän sinä nait, mutta tyhjat kaupat jätät: läävässä on lääniä, kun siinä on lemmiä, mutta tytärrikas talo on perintököyhä paikka!’ Vetistelkoon Silja ja rukoilkoon silmänsä punaisiksi ja sydämensä verilihoille kirkonpenkissä, ei kevättä sormien rutistamisella takaisin lunasteta ja tapahtunutta ristikäsillä tekemättömäksi kadoteta! Ilot ovat niinkuin jo taisin sanoakin karvaita marjoja suussa senjälkeen kun makeuden hyöty on hedelmästä imetty ja kivi vain enää kirsikasta koviltaan omantunnon hampaiden pureskeltavana! Olkoot tyttäret ylpeitä ja pitäkoot nenännyppyä pystyssä, kun ovat nuoria, hivukset silkinsiloa ja silmäin kiehto samettia, kyllä murhe tukan jouhille tuhkat kylvää ja liiat pursut ihon kukelmilta pusertaa, kun aika saa ihmisen näppiensä väliin ja sammutettu kynttilä enää käryää vain savuavan sydänkortensa katkua! Olen minäkin ollut nuori ja syntinen, vaikka enää olenkin Mattssonin Marjaana ja leski, ja ihmisen kuori, ja tiedän, kuinka kalvaa kuin järsivä hammas sydänsäkin kuivuvissa kuiduissa, kun vielä ovat muut kengiltään kevytmielisiä, vaikka omissa anturoissa jo painaa ijan kivinen kuorma ja askelta paaduttaa vuosien vilu ja patti! Tiedätkös sinä, että Vernerille on jo katsottu morsian Isonpitäjän puolella ja Pukkila lainannut Aasten isolta Hylklältä parkinpykäysrahat miniämyötaisten etupestinä ja käsirahana?»

Herras-Mantakin oli päänkäöntämättä vilkaissut salanpikaa taakseen, joko Silja oli hyvinkin lähellä, koska askeleet kiireen-

kipsaisina kuuluivat jo aivan takasilla, sekä kerkesi enää ainoastaan sukasemalta uskomaan Marjaanan vireherkkään korvaan, että kuullut olivat ymmärretyt ja tarpeelliset tietämiset kätkeyty joka siemensirulta oman järjen sikiäviin multiin. »Vai kaikkea pitää kuulemaan ja siunaamaan, vaikka eikös tuommoisia ole ajatellutkin, kun on huomannut ja ihmetellyt!» humisi hän hämmästyksiä Marjaanan taholle silmän kuitenkin jo hijoen valpasta vahtia vierillekin, josta Silja hameenkahinoista päätellen oli joutuaskelin saapumassa rinnalle ikäänkuin samaa menoa ohitse ja edelle kiirehtiäkseen.

»Sinäkös siinä tulet vauhdilla kuin lammaskatrasta vahingonteolta orasmaasta hätistämään!» ehätti Manta samassa kuin liepeistä kiinni siepaten kysäsemään kiire-askeliselta Siljalta, joka nyt ei päässytäkään, niinkuin oli aikonut ja niinkuin oli menon puhti, sananvaihtamatta viistäämään kuhisijaparin ohitse edessään. Marjaanakin oli jo samassa äänessä, vaihdettuaan sitä ennen veitsenterävän silmäniskun Mantan kanssa sen seikan varmentamiseksi, että kumpikin yhdessä oli havainnut saman ja huomannut, että Siljan hengitys oli lyhyttä ja töytäsevän kiireistä. »Huohotat liehdot kuin istuisivat kevättalviset vielä lähtemättöminä jäsenissä ja tunninvalssit puuskuttelemattomina povissa ja palkeissa!» lasketteli Marjaana ja riisui kuin alastomaksi ihmistä silläaikaa kuin silmä väistämättömänä vahti uhrin uumauksilla ja ikäänkuin piteli sormenpäin piukanpinteen kiristyksiä saumasäikeiden sarsissa. Ei ihonhipiäkään enää puhdas kasvoposkilla ja maksan pilkkuja silmän alustoilla! terästi Marjaana huomioitansa sekä tunsikin kateutta sydämessään. Juoksevat huikentelevat ja ovat nuoria ja tulevat tiineiksi vahingolta, kun ihminen on itse aivan hyödyttä ollut vihityissä naimisissakin ja vaivoissa kymmenen vuotta ennenkuin Jaako kuoli, eikä ole lapsen itikkaa tuvassa, syytti soti hän,

ketä syytti apeassa mielessänsä ja oli tyly ja neulainen jokaiselta ajatuksensa saidalta särmältä: »Juokset lennät hengen hoppu hännissä ikäänkuin kirkko olisi paikoiltaan liikkumassa ja sinä jäämässä ulkopuolelle oven taakse! Mitäs synnin palkkoja nyt on kuumiltaan sydämissä paahdettavina, kun tuomoinen hätä on ja noin on kerjettävä, ikäänkuin sinulla olisi rukous tielle tippumassa ennen penkkiin pääsemistä, niinkuin muna mäelle tyhmältä kanalta, joka päättömissään muistaa pesänsä ja toimentehtävänsä vasta kun hurskaskin pötkiminen on liika myöhäistä tanterilla? Kirkkoon mekin olemme menossa, eikä kirkon ovia sinulle ennen avata kuin muillekaan, niin että ennätät sinä toisten mukana tarvitsematta ketään jalkoihin survia edestäsi! Ja rukouksinkos sinä luulet semmoisia asioita autettavan, joita olisi varottava ennen tekemistä?»

Marjaanalta olisi kait juossut enemmänkin, koska kipistynyt kalja kerta loroille lähdettyään vasta sylkemisen taidot oikein osaakin, kun tappi vain on poissa tieltä ja suilta, mutta Mantakin oli kielevä ja jo liika kauan saanut odottaa vuoroansa. »Mikäs Siljan lentäessä suvilla, kun antura jo talvilla livasi laattialla kuin västäräkin viserryksillä ja helmoista ihmetteli, että osasikin kankaan lieve nilkoissa kaikki huiskeet ja uskon heitot, mihin valssilla oli viskaa ja viehtoa verissä Vernerin viemillä! Vai muittenko viemillä ja muittenko käsivarsien kiepoilla sinä laattioita liiditkään kuin Pukkilan Vernerin? Semmoista se on, kun ihminen on ymmärtämätön eikä ajattele, vaan liittää kokemattomana sydämensä yksin katsomatta varaa itsellensä ympäriltäkin niinkauan kuin aika on! Vaivainen se lintu, joka uskoisi istumaoksansa ainoaksi heiluvantilaksi ja varpaansijaksi koko metsässä, ja tyhmän liiho se perhonkooho, joka luulisi nurmen kedoilla sitä kukkasen kortta ainoaksi lemun lyykyksi ja hunanjan helmaksi, jonka terille tuulen henki ja oma viete

sen on lennon liehumilta sattunut kantamaan ja kutsumaan. Juokse kirkoilla nyt, kun huomaat järkesi myöhäiseksi ja katumuksen virsikirjasi värssyksi: takaperittäin saat kävellä, jos niistä iloista enää tahdot kiinni, jotka jo ovat jääneet almanakan käännettyjen lehtien väliin ja tulavuoden keväillä mennävuoden vanhoja!» Kieli pisti myrkkyyjensä, koska kateus kaiveli ja oma nuoruus mennyttä, mutta eihän Manta sydän perimiltään paha ollut, löysä sykkeen palanen ehkä vain rinnan poven piiloissa, ja niinpä tuli jo surkukin mieleen toisen raiskan puolesta, ja säälin purema oman itsenkin tähden ja turhien muistojen ja katumusten vuoksi. »Tytären palanen kuin mesi-marjan sula, mitäs vähii suret, kun tämä jättää, niin toinen poimii, ja makea tulee maistetuksi: eivät veden suolat kirkonpenkissä pitemmälle auta kuin silmäautojen karvastelemisiin!» lohduttelikin hän siis jo, kun huomasi, että toisella paralla poven pielet työskentelivät täysiänsä, jottei pakahtunut koko nuori ihmisastia aivan silmäin edessä ja selvänä suvipäivänä ilmivesiin ja itkun vääntöihin, lohdutteli, koska ihmistunto kuitenkin on pehmeäkin herkänpuoliltansa ja vaiva vähäinen, juoksutteliko kielen kuolaan pisaran hunajan heraakin myrkyn kinan sekaan ja viihteiksi! »Ei murhe sydämen nurkasta lohkee, vaikka kokkarettä kuinka viruttelisi kasvoposket märjille asti!» maanitteli sisimmiltään hempeä ja heikkoverinen Manta jo oikein tosissaan, koska Siljan silmissä selvästi oli karpalon alkua kehityksessä, eikä ihminen pyhähankkinoissaan ja kirkkomatkalla, vasitenkaan näin suvileppoisillaan ja aamuhuomeltaina, jolloin kaikki, Jumalan luontokin, on kuin pestyä ja puhtaaksi paidoitettua, mikään peto ole ja ilveksen ahma, joka soisi kellekään, madon itikallekaan maassa ja ruohossa, saati ihmiselle ja lähimmäiselle vieressä mitään mielenmurtoa sydämiin ja rinnannyyhkeisiin. »Eivät pojatkaan semmoisia tyttöjä iloisesti katsele, jonka silmät

ovat punaiset ja parkupaksuiksi itketyt» neuvoikin hän siis jo melkein tädillisesti järkeä ja ymmärrystä semmoiseen päähän, joka itse hetken puuskussa ja sydänkyllän hämmingissä ei ehkä muistanut ja jaksanut pitää mieltänsä koossa ja partaitten sisäpuolella silloin kun käveltiin joukossa ja oli ihmisiä näkemässä.

Silja todellakin melkein nieli itkua tai kuin jotain paksua palasta kurkustansa alas, kun näin oli tapahtunut ja hän joutunut kuin sydänhipioissään säälimättä ja yht'äkkiä sormen arvelematta pideltäväksi. Oikeastaanhan hän oli aikonut aivan äkin ja huomaamatta livahtaa ohitse ja edelle, kun sattui muita tielle ja eteen, ja sydän oli levoton, jott'ei malttanut takanakaan kävellä, ja tarvitsi päästä omien ajatustensa kanssa kahden. Sattuivatkin sitte olemaan Manta ja Marjaana ne, joiden sivutse pyrki, ja näiden puheet ja sanat ensi osumalta semmoisia ja sentartokituksisia, että aivan voimattomiksi muuttuivat jalat silmänräpäyksessä, eikä ohitse pääsemisestä ollut enää puhettakaan, hyvä kun jaksoi liikuttaa jäseniänsä siten, että käveli rinnalla, eivätkä ehkä huomanneet, mitä mielessä tapahtui.

Siis nyt olivat jo muutkin ja vieraat silmät huomanneet sen, mitä itse pelkäsi ja mitä ei kotona aavistettu ja jota varten jo oli juossut kirkossa ja kirkonpenkissä joka pyhä Kolminaisuuden sunnuntaita myöten sydämenpalanen rinnassa rukouksena ja riepuna! Häpesikö nyt ja häviäisi maan tasoilta uumenten umpiin, vai tekikö mieli kirkaista kurkun täysiltä noille nokkijoille ja räksyville varpusille ja köyhän kärkyille, että kohtu oli rikas ja veren mehu siemenillä! Niinkuin alastomaksi riisutulta tunsii ihminen ensi tylyissä ja hetken kovissa itsensä, ja kuumat vedet olivat tunkemassa silmiin, mutta sitte sakeni sydämessä ja veri puuskutti kuin uhmat ja ylpeydet silmiin mokomille, jotka mankuivat ja kadehtivat, kuin toinen oli nuo-

rempi kuin he eikä lakastunut vielä, vaan kätki sylinsä ihmettä ja sykehtivän elämän tainta, paisui huumansa huuhdoissa ja kapinoivan riemunsa haikeissa kivuissa, kunnes lamasi jäsenet taaskin halpaava säikähdyksen selkeys ja hengitykset salpaava pelko.

Mielenvaiheissansa Silja oli kalvennut ja punastunut ja taas-kin valahtanut värittömäksi niin että huulia jähmetti. Nyt siis kuuli vieraan suusta, ja poltti kuin ihon tuntoon vieraan pistävä silmä sen, jota öiden valveissa ja taukoamattomina tunteina oli turhaan kieltänyt mielensä todeksi tunnustamasta, ja jota päivän askareissa sai joka askelen säpsähtämältä ajatustensa tiedosta torjua. Hän oli raskaana ja sen näkivät jo ihmiset kylällä! Polvia herpaisi ja askelta viivytti. Mitä oli kestänytään ja mitä koettanut, hakenut virsikirjan tuvan hyllyltä kun ei kukaan nähnyt, hupissut virsiä ja hakenut lupauksen murenetta rukouskirjan mustuneilta lehdiltä, maannut yöt silmät auki ja hengittänyt hädän lyhyttä, juossut pyhät kirkossa ja kantanut murhetta koko matkan, rutistanut otsaa penkinlautaun, kun sai kallistaa päänsä, ja muut ajat hokenut huulen liikkumatta samaa anoa ja mahdottoman muuttumista. Äidilläkin tyttäriä niin monta, ettei katsonut ja silmän huolta lainannut vanhimpaansa, vaan yksin ja omin heikoin neuvoin oli saanut selvitellä sotkuneen vyyhtinsä lankoja ja tukemattomana tarpoa vajottavaa askelta työlään tien lietteissä ja vaivoissa, kunnes nyt sai vavista, kun seiso i tiellä ikäänkuin vieraan silmän alastomaksi riisumana ja kenen hyvänsä sormen päällä osoiteltavana!

Ettei siis äitikään ollut enempää välittänyt ja valvonut ja ajoissa nähnyt mitään ja torunut, niin ettei nyt seisoisi kylän pilkkana ja kaikkien katseltavana julkisesti ihmisten edessä, vaan olisi pysynyt ja piiloitellut kototuvan pimeimmässä nurkassa häpeöineen! vaikeroitsi Silja nyt henkensä hämmennyk-

sissä sitäkin ja kapinoitsi semmoistakin vastaan, jota hän kuitenkin viime viikot oli sydän kurkussa ja viimeisin toivon tuikkein ahdistukseensa anonut ja rukouksen epätoivossa hinkunut itselleen, sitä nimittäin, että mitä huomenna tapahtuikin ja vaikka kaikki tulisi ilmi, ja äiti näkisi selvin silmin koko synnin, että tämän päivän kuitenkin vielä, tämän läsnäolevan päivän kuitenkin vielä armolta saisi elää niinkuin oli ollut ja huomaa-mattomana! Huomenna, huomenna vasta! oli ainoana toivonansa enää haikunut ja torjunut; vartunut ja vahtinut jokaiselta silmän varastamalta ja katsomisen kaihtimalta, että vielä oli kaikki pysynyt kaikilta salassa ja itse vain tiesi itsensä, ja nyt siis piti täten tapahtua ja selvällä kirkkomatkalla ja keskellä kylää, että oli kaikille julki salaisissaan, eikä edes oma äiti ollut ensimmäinen, jonka silmä älysi lapsiparkansa heikkoudet, vaan vieraan oli torkittava suojattoman tunnon verilichoissa sitä, jonka tietoa koko olemisen kainous pakeni ja turhaan väisti! Paatusiko paikalleen ja pääsisi tässä paikassa häviämään ihmisten silmistä maan kamaran peittoihin häpeöineen, vai tieltäkö kääntyisi ja kirkkomatkalta ja juoksisi sen menon minkä jaloista kerkesi, itkemään tuskansa ja hyrskimään navetan parven pahnoissa, jossa olivat selkosilmin tuijotettavina kattotuolien alastomat parrut!

Veri puuskahteli kuitenkin edelleen Siljan sydämissä, oli niin riipasevan likellä onnikin häpeän tuskan ohessa! Lämmittihän, koko olentoa lämmitti, valahteli kuin salasyke ja suloisen riemun virta jokaisessa suonenputkessa ja vierivässä verenpisarassa, koko ruumiin hauras astia, mitä se kärsikin ja värisi katumuksen katkeruutta ja menehdyttävän nöyryytyksen kipua, kuinka oli lohdutus kuitenkin sanomaton sen luovissa lepäämättömissä kätköissä! Mitä suilleen suistuvammaksi tunsii ihmisraiska itsensä ja mitä multiin poljetummaksi heikko itsensä

tuomitsi, sitä kuumempänä kuohui aistinten usko ja hedelmällisyyden haikea rohkeus voiman virtoja mieleen! Veri kapinoi palavana järjen poloisia pelkoja vastaan ja tunto riiteli kuumaa oikeutta sille, jota kohtu pyhänä kehitti ja omanansa onnena kantoi!

Ahdas on ihminen otsaluunsa kapeoilta karsinoilta ja valjua ajatuksen laimea askar ohimoissa, mutta veren huuhtoilla on väkensä vapaus ja mielen sokealla tiedolla nousujensa suljettu mahti. Eihän Siljakaan ihmisjärjen heikkoina sanoina tuntenut ja neitomielen ilmitiedolla riidellyt, mitä ruumis suoritti elämänvelkaa ja sydän sykki uuden elämän salattua työtä, mutta uhmattu veri yltyi ylpeytensä kipuun ja nuoruuden kypsät nesteet huusivat huumatussa hetkessä kapinaa ja sylkivät sulkujen kammitsoissakin ja telkien pidätyksissä hyljityn onnen hyrsyjä, ja särkeitä poljettunakin paisuvan elonriemun.

Kuin palava tuli juoksi suonissa muisto! Itsensä unohti ja antoi. Jo syksyn oli herkkä, kun palasivat meriltä, Vernerkin ruskottunut ja mies nyt, viiksen orasta huulilla, niin että katsetta kaihti, vaikka nuorukaisena lähti; käsi oli herppo vievässä kädessä, kun kuljetti tuliaistansseissa suven outo ja vieraaksi vaihtunut, vaikka mennyiltä tuttu ja lapsen leikeiltä mielitty, sulhoksikin tirskuiltu, kun tyttösten keskeisissä juoruttiin! Posketkin ahavilla, meren tuulien puremat, ja rohkeuden ote käden siepassa, vieraissa opittu, niin että iloinen oli yhtä paljon kuin ujokin, kun uljas kuljetti ja itse oli kepeä ja oman käsi-varsi lujana ympärillä! Joulun lennot ja joulun tanssit sen jälkeen, liehdot kisoissa ja vilvoittelut ulkoisilla, leikin liehut piirissä oman kullan kiepoissa ja lumen narskut anturoissa vilppahilla kotiteillä kainalossa ystävän! Kuu korkeillensa kiivennyt koivujen ylle hakatien varsilla, kilkkeenä talvisissa naurun raiakas takana, naurun loitto edessä, kun kulkivat parit ja tien

polvessa luminen oksa aulein kätki suosionsa salaan suihkatun suukon, virkuin siepatun, varkain suodun! Kotitie, kunpa vain olisi ollut pitempi ennenkuin loppui, ja kotopihan aita, kunpa harvempi, kun vihdoin seisottiin tunnit kumpikin puolellansa aita, kun kuu kulki korkeata kaartansa pakkastaivailla luhdin päädyltä tallin ylle ja tallin yltä navetan harjoille, lumen sinet värisivät vilua katoilla ja aidan riuilla eikä kummankaan käsi malttanut hellittää toisen kädestä ennen toistansa: ihmettä, mistä tyhjästä riitti puhettakin kolme täyttä tuntia, vaikkei asiata ollut ainoatakaan sanoin selvitettävää eivätkä huulet yltäneet toisiinsa kuin jäätyneen riukupuun ylitse, ja ettei pakkasista-kaan, joka paukkui aidan seipäissä tiennyt ihminen kuin minkä poskipäissä rusoitti kuumaa!

Kevät sitte ja pääsiäinen, havutarhat keinuineen, tuttuja oltiin jo silloin taaskin kuin ikinä lapsina yksissä leikeissä! Kuinka luottamus on humalaa, kun uskoo ystäväänsä ja kaksi on nuorta ja veri lainii ja tykkeet kutsuvat ja syke on sama siinä kädessä, joka torjuisi, jos voisi, kuin siinäkin, joka pyytää luokse! Niinpä löysivät toisensa kaksi ja tapahtui sitä, jota ei vielääkään soisi tapahtumattomaksi, vaikka katu, kun ajattelee, ja pelkää, kun tulee mieleen. Ja syntiäkö se, että oli hyvä hyvimmälle ja suostui sille, jolle kaiken soi, Vernerhän hän oli, oma ystävä, ja itse avoimillaan sielunsa herkkymiin! Syntiäkö se, että juo onnen suullaan, kun onni on lähteen tulvina suilla! Sulo on kukkanen hulvilla armaan ilman ja leuhtovan päivän: rikosko kehjetä hempeän ummun hedelmän työhön? On maan mullalla oikeus kantaa nurmien kyltää kiitoksiksi, kun aurinko tulvii ja kevät lempii ketoja, miksei siis ihmiselläkin irki-iloita, kun veri luo ja kohdun salat kehittävät ihmettä elämään? Linnun piipa on riemuinta keväitten kerjetessä ja lehväin suhina sulointa lehtojen hankkiessa häitä! Olisiko ihmishempi hyhmän

vanki, kun on mahloilla koivun kylki ja mehuilla mullan rinta, metsän virpi siiteillänsä, ja kudun loisketta ranta, maa morsiamillaan syleillä sulhaavan auringon ja nurmen hurmattu helma siemenaltisna kylvöille liepivän siunaavan tuulen!

Lentävän tuokion tunsii Silja taaskin samat pyörryttävät huuhdot yllänsä ja ylitsensä, joiden viemillä ihminen on kannettu ulkopuolelle tiedon ja tajun, ja joiden valloissa olisi olemisen hulluutta, ellei itseänsä jätä ja mielineen ja tahtoineen suistu silmittömiin sinne, minne elämä viettää, vaimouden velka vihkii ja nuoren ruumiin uhripalo loimuten lieskaa äitiyden kipeää riemua kohden! Suurempaako tapahtumaa elämän tiellä ihmisastialle kuin veren työ hedelmöittyneen sylin tykkivissä salaisuuksissa?

Melkein ylpeä ja suruista puhdas oli Siljan katse ja osaaottava hänen sydämensä mieli, kun hänen silmänsä taaskin palasi sisäisten tuntojen tienoilta ja hän havahtui ajatuksistaan. Mitä olivat puhuneetkaan pahatahtoisia juur'ikään tuossa vieressä ja viljelleet silmää ja sanankarsasta häneen, kuin kirpivää neulan-kärjen piirtoa, kun hän saapui oheen, ja olisi jo sivuuttanutkin tiellä, ellei olisi äkkihetkinen heikkous valahtanut polviin ja painanut askelta. Pelkkiä parkojako olivat ja sielun surkuja elämän köyhät, koska kadehtivat, Manta ja Marjaana, että kukoisti tämä tarha, mitä oma ei raukoilla yritti kantanut, toinen taimentumaton jo ikänsäkin vuoksi lapsettomassa leskeydessään ja toinen, ilojen esivaras nuorena ja nuoruuden myöhävaras vanhenneena, nyt kolhituin juomakipoin ahneenammentamilla elämänlähteen ehtyvillä partailla! Ylpeys kuin hedelmän paiste lehviköstä pyrki kumpuamaan mielen julkiin, mutta armoitetun rikkaan kaihe osattoman lähimmäisen puolesta lämmitti kuitenkin lähempänä luomisiensa onnea herkkyyssä sydämessä, ja niinpä sulivat loukatun nousevan ihmisluonnon kapi-

noivat kohotukset Siljan mielessä surunsyviksi ja säälinsairauksiksi sitä, että niin on ihmisolo umpi ja sulki ja vaivojensa alainen, että vaikka itse koko olentoinensa haikii myötämielen hyvyttä ja isoo osanottoa kuin janoihinsa nääntyvä veden vilvoitusta huultensa kuiviin, niin sittenkin ja sydänsärkyvänä yhä on sydänsaita lähimmäisellensä ja itse poloisena närkästyy kukaties vielä poloisemmille, joilla ei ijän orpoudessa ja elämän vilussa ole enää edes nuoruuden osaa lämpiminään, vaan joiden on paleltava sielunsa sovet hyhmiin ja jäihin toivojensa talvissa ja halujensa hankinietoksissa. Siljaa leikkasi kuin jokaiseen vierivään verenpisaraan elävä surku ja elämän hätä kuin terän viillos. Tämä kärsii, ja tuo on nurja, ja kaikkien on vaikeata! Minä olen parka paisuvin povin ja kantavin kohduin, koska heikko sielu onnessansakin surkeana vavahtaa ja tiedottomin torjuu siunatun ruumiin kaihattua lahjaa, mutta parkuutta on yhä, ja aneenarmoa vailla rintansa tähteissäkin ja ruumiinsa surkastuksissa riutuva, koska iki-ihminen vielä korrenkuivillansakin ja elon hipiät jo arpien kuorten lakastuttaminakin yhä elää ja edelleen potee ja hiutuen kutsuu kaipaavan sielunsa tykkeeksi, ellei enää väistyneen onnen täyttävää haikeutta niin onnenkadon kalvavia kateuksia ja parjapuheen syövää viihdettä! — Ihmismielen minäisessä pienuudessa tunsii Silja loukatun vammaa ja sydämen ahdistusta ynseyden tähden, joka epäystävyytenä oli äkkikokemalta kohdannut häntä ja satuttanut arkaan, mutta avaran naiseuden nuori ja luova voima sousi kuitenkin veren summatonta riemua hänen ruumiissansa ja hukutti huuhdoviin kiitollisuuksiin ahtaan lannistumisen pienet vaikeudet: surku ja suuri sydämen sääli tuli hänen kaikkea ja kaikkia, joille elämän syvä osa ja kipeä lahja oli annettu; ja armo, yhtä rajaton kuin hänen ilonsa haikeus, tuli hänen niiden surkastuvien puolesta, jotka enää eivät saaneet olla rikkaita ja sykkiviä niinkuin

hän, jonka syli oli siunattu ja kantoi elämän elävää hedelmää elämää kohden!

Ei Silja tällä hetkellä ja sanattomuutensa herkkyyksissä enää tuntenut katkeraa Vernerikään kohtaan. Nyt kun ensi kerran oli kuullut ja menehdyksiin vajoamatta kestänyt vieraan äänen lausumana viikkoiset ajat kätketyn ja palavana häpeänä peitetyn salaisuutensa julkikuulutettuna ja ilmipaljaillaan ihmisten tiedossa, nyt irkeni kuin lohkare sydämeltä ja tunsu muutakin kuin päätöntä pelon hätää ja ajavan ahdistuksen puserrusta, Vernerkin unohtui pakoittamasta sydämen perukoissa ja väistyi tiedosta kuin minne olemattomuuksien pohjiin, olihan lämmintäkin, sanomatonta siinä, mitä itselle oli tapahtunut. Julmaahan oli ollut elää yksin tietonsa kanssa 'Vernerikään kun ei enää kuukausiin ollut nähnyt kuin kaukaa silloin kun kiipesi myllymäelle, jonne ei talosta näkynyt' ja salaa katseli sieltä yli peltöjen, ketä liikkui Pukkilan tallin edustoilla ja arvasi jonkun miehistä Verneriksi. Palavaahan ja polttavaa oli ollut, kun yksin sai kestää, vaikka Verner ja juuri Verner, oli ollut toisena, eikä nyt tullut enää näkemäänsäkään. Mutta nythän oli jo kaikki tyyni päivän valossa, Mantanhan ja Marjaanankin sanat olivat jo tarkoittaneet selvää ja silmät puhuneet vielä selvempää, koko kylähän ja kaikki siis ehkä jo tunsivat asian, eikä hirveämpää tapahtunut kuin että oma mieli vain nousi ja yltyi ja läikähteli lämmintä. Tietysti häpesi ja oli kuin alastomaksi riisuttu, mutta vaimoihmisiähän he olivat niinkuin hän itsekin, ja miksei sitä tunnossansa tunnustanut, jota oman ruumiin hellyys värjyen suojele, ja joka nöyryytyksenäkin oli sanomaton ja selittämätön sielun riemu ja ruumiin ylpeys: kunhan vain ummisti silmänsä ja ajatuksensa eikä miettinyt, niin olihan onnellinenkin!

Mitä Verneristä enää: nyt oli muuta! Olihan ollut maan tasalle polkevaa, sydämen ratkot särkevää, jokaisen tunnon

säikeen siekaleille repivää, kun hän ei enää palannut, ei kuukau-
teen näkynyt, sen jälkeen kun hänelle oli itseänsäkin kätkien ja
omaa tunnustustansa kaihtien ja paeten ja salaa uskonut kor-
vaan, kuiskutuksen piiloista hiljaisin, hätäisin sanoin, ja kerta
alkuun päästyään toistetusti ilmoittanut ja paljastanut, mitä
luuli ja mitä kovasti pelkäsi tapahtuneeksi heille, kun ilo heitä
vei ja he olivat unohduksen hallussa! Oli niinkuin elävää kuu-
maa tuskaa olisi tulisiltaan valettu ja kaadettu avoimeen sielun
haavaan, kun oli yksin saanut etsiä ja horjua ja haparoida, eikä
toinen tullut avuksi ja horjuvan tueksi, vaikka tälle toiselle oli
itsensä avannut, ikäänkuin kaikki maailma yhtenä ihmisenä olisi
saapunut itselle ja omistettu sydämeen! Ja kun sittemmin kuuli
ja kuunteli ja ymmärsi sanoista, että Verner ajoi isänsä mat-
koissa Urkolassa, ja että ihmisillä oli jotain tiedossa, niin nöyräsi
rintaa ikäänkuin olisi rautanauloja poven ympärille kääritty ja
kiristetty, eikä tällöisen jälkeen tietänyt, saiko enää uskoa
maan kuortakaan turvalliseksi astua ja kestäväksi jalan polkea
allansa. Niin oli ollut kovia päiviä ja viikkoja, että otsassa jys-
kytti, kuin olisi pääнкуori uhannut haljeta, ja rinnassa repeli,
kuin olisi sydäntä juuriltaan kiskottu: ihmisten puheetkin oli-
vat jo selvemmät ja tiesivät, että Pukkilan kapteeni tarvitsi
rahaa parkin osiinsa ja Verner oli pantu naimaan Urkolaan,
Urkolan Suomaan, sanoivat senkin, ettei Pukkilassa auttanut
muu kuin totteleminen, kun isä sanoi; ja senkin sanoivat, että
kelpasi sen, joka Suomen sai, rikkaan tyttären ja komean ihmi-
sen samalla kertaa! 'Kyllä Pukkilalla se kieli on suussa lipoomaan
joka kaupasta toden tekee!' kuuli oman äidinkin kerran pauhaa-
van, kun jahtasi tuvassa Kiilin Miinan kanssa maailman asioita,
ja itse askaroi ja kalisteli patoja uunin nurkassa eikä tiennyt,
mihin korvansa kätkisi, ettei kuulisi.

Sekaisin melkein oli mennyt pääraukassaan, kun oli ajattele-

mista enempi kuin itse jaksoi, eikä kukaan tietänyt eikä Vernerkään tullut, Metänkylän Agatallekaan ei rohjennut ja uskal-
tanut juosta ja puhua, että hän neuvoisi ja lohduttaisi ja tietäisi
ehkä, että pelkää turhaa. Kirkossa oli juossut koko kevään näin
pyhäisin, mutta silmät punaisiksi itkettyinä päänsä penkin-
laudasta nosti, ja palasi kotiin takaisin mieli ja jalka raskaam-
pina kuin kirkkoon mennessä, sillä ei mikään vastannut mie-
lessä, vaikka kuinka rukoili ja käsiänsä hykerteli ja hädän
hiessä anoi ja haikean puserruksissa pyysi, ettei se olisikaan
totta, minkä selvänä itsessänsä tunsii, ja että rukous kuultuna
saisi sydän kevitettynä palata kotiin taaskin ja olla iloinen ja
huoleton mielessänsä niinkuin ennen, ja viaton tyttö! Yötkin,
jotka oli valvonut sängyssä Marin vieressä, joka oli nuori vielä
ja nukkui sikeästi eikä tiennyt mistään vaikka oli sisarkin,
mitä kesti, kun oli ikäänkuin kipeä ja tunnii menivät ja lepäsi
ja silmät avoimillaan ajatteli eikä ajasta tuntunut loppua tule-
van ja jokainen kuluva hetki kasvatti tiedon pistosta selvem-
mäksi sydämessä ja epätoivon painoa vuoren vaakaiseksi rinnan
ylle. Oli ihminen elänyt viikot ja kuin ijan ajat ikäänkuin
itsestäänsä nostettuna, eikä levon hiventä ei oman mielen pol-
tossa, eikä tuen turvaa ei taivaan äärten tälläpuolen käden
oijennukseksi horjuvalle, eikä huoman helmaa ei äärten takaisissa
menehtyvää sulkemaan lohdutuksen parmoihiin. Ystäväkin,
sielun ylkä ja ruumiin uskottu ja läsnä sydämessä kuin oman
elämän tyke ja veren värinä, olemattomuuden pohjattomuus-
detko hänen nielleet, koska oli yhteisen osan hetkenä hänen
paikkansa rinnalla tyhjä, ja poissa vieriltä se, jonka tukiin oli
elämänsä turvana taipunut ja jonka huomiin ja käsivarsiin oli
ihmisensä sulkenut, kun itsensä unohti ja jätti!

Ei Verneristä enää: nyt olivat totiset edessä. Kylä tiesi ja
ihmiset kohisivat, kohta oli jokaisen silmissä ja sormen osoi-

tuksilla ja kuiskutusta ympärillä, missä liikkui! Ei ojan pohjissa sitä kyselemään jäädä, kuinka vetelään jouduttiin, vaan kavutaan ensi toimenä kuiville, eivätkä palkin pettäessä jalan alla lankun palaset ja niiden pelastaminen veden ajoilta lähimpänä murheena ole, vaan oma pääseminen märjistä ja kiipeäminen kamarille! Nytkin oli silmänräpäyksessä siepattava sielu kokoon kuin helma hameissa, jätettävä Verner Verneriksi ja katkilankut lankunpätkiksi sekä uskottava omaan jalkaan, että se kahlasi, kun tarvittiin ja kiskoi savista, minkä muta askelta liejuihinsa imi. Jos näkivätkin mitä, ja sitä silminensä urkkivat, niin kätki murheensa syvemmälle sydämensä peittoon ennenkuin häpesi julkisesti! Niinkauan kavahtaa jäälläkin ja empii askeliansa iljanteilla kuin pelkää liukastuvansa, mutta kerta livastuneena pitää jalan olla nopsan ja nopean, jotta horjahtaneenakin seisoo solakoiltaan pystyssä ja nilkat tämmäävät luikkaillakin tanaan!

Vaiheitahan kulkee ajetussa ihmismielessä mitä vain kuin tuulen paimenilla laineen loputonta vaihtumista kuheran meren vaappuvilla lakeoilla. Niinpä oli Siljakin nyt Marjaanan taannoisten pistossanojen satuttamana ja Mantan makeitten kateuksien säälittelemänä eri mielenheittojen ja sydänmurron rynkäysten jälkeen sillä asettumisen asteella ja niillä järjentiedon jäähtymillä, jolloin veren lennon lomitse ja ajatusten karku-
puuskien välitse ihmisen korvaan taas alkavat kantaa hänen heikon viisautensakin säikähtäneet neuvot ja varottavat kuiskutukset ja jolloin hän alkaa tapailla mielensä riistyneitä ohjasperiä taaskin huomiinsa ja hoteisiinsa. Salamansävähdykseltä olikin siis Silja yht'äkkiä raitis ihminen koko virkulta pääkerältään ja selkeä hiven jokaiselta ajatuksensa toimelta: ymmärtäähän jänöpupukin haassa kääntää loikkansa saman keikin, kun yltää pensaan takaa koira kita irvissä eteen! Se

oli sirkku tytönpalanen ja murheensa kuin nyytinmyttyyn sulkenut ja piukasti solminut tytär-ihminen, joka nyt kepsasi kannankeveiltä ja kuin ketä hyvänsä nilkkavilskan kilpaan haastaen raskasaskelisen Marjaanan ja hieman jo verkastahtisen Mantankin vierille ja rinnalle ruohikkoisella kyläraitilla. Eihän surmiksikaan sallittu pahasisuisille sitä iloa, että näkisivät nirsot silmän nirkoltakaan ja hernepavunkaan kokoiseksi vahingonilokseen oman mielen vavahduksiin ja ajatusten huokauksiin, mitä sitte nielikin sydämissään! Surraan sitte, kun se päivä tulee, mutta nyt ei näytetä mitään! humisi uhma verissä, niin että korvalehtiä kuumotti ja huulten hereä piukistui. Karitsainenkin hipii hammasriviltään puremisen uhkaa muka, kun parkaa ahdistetaan, ja Siljallakin oli puhdinhuminaa hameenliepeissä ja pään keikka nakattu ylpeyden kenoon, vilahduttivatpa hampaanhelmet luunvalkeitansakin lyhentyneen ylähuulen peitoista, kun vihastunut vinhensi askeliaan, ja sydänveriinsä koskettu, mutta mielensä helmat koonnut ja siepassa vihurin viskeiltä pelastanut nyt joudunmenossa ja jalkakiepassa kiirehti puikki mokomien ohitse, karsaitten silmäkynsiltään ja kadekirppujen sielunkärsiltään! Olikinko ahdistuksissa ja sydän kuin palasiksi lentämässä, niin mitä se muihin kuului ja pitikö sentähden olla ihmisten nokittavana kuin talinpalanen tiaispölkösten hakkaamilla!

Ohitse Silja pääsi kiusanhenkiensä tieltä, ja mieltä puuskutti niin että silmiä sumetti, mutta olikos siltä sydän keviämpi ja huolten kuorma huojentunut? Ei ikinä enää ole kenkä kevyt ihmisellä eikä koskaan enää rallittele kurkunkiuru lystinvaltointa ilmapieliin! liioitteli nuori povi hetkensä haikeata ja nieli kuin yhtenä suupalana koko elämän surua. Askelensa oli saanut nopeiksi, kun ohitti ja oli ylpeä, mutta kuinka heikottikaan polvitaiteita nyt, kun oli edellä, ja koko ruumis värisi kuin olisi

joka jäsen haavanlehti. Ovat kovia silloin, kun koko ihminen värjyy ja haikii avun anoa ja hyvyyden hoivaa ja tuen turvaa. Ovat vieraat vieraita ja omat tietämättömiä ja Verner kuin maailmojen takana, kun minä hoipun heikoimmillani yksin ja olen kuin astia hulantäysilläni ilman vyötä ja pidettä!

Noin nyyhki ja vaikersi nuori poloinen naisosansa väistämättömissä vaikeuksissa, mutta minkä sielu lannistuu toivottomuuksiin ja huokaa työläyksiensä kuormaa, sen lääkitsee ruumiissa veren nuori neste ja lohduttaa mielessä sammumattoman elämän luova syke. Taipuihan Siljankin anturan alla tiekamaran matala poimulehti, mutta nosti piikkiinsä päätä virkkuna kohta ilmoja kohti, kun askel oli siirtynyt ja tallattu taas oli vapaa varsinensa päiviä päin ja eho yritti pystyssä jokaisen lehtensä sirkkumilta! Entäs orpo karitsainen aidan takana tuolla oman pellon puolella piennarkedolla, itkikös se ja määki orpona katraan keskellä, kun raukalta emo eilen oli kuollut, ja vieraat emot yrmivät ja torjuivat kylminä luotaan oman karitsansa tieltä, kun hoivaton meni hakemaan turvaa ja tuuppimaan lämpimän herua nälkiinsä: ei määkinnyt suruansa ja jäänyt avuttomaksi, vaan oli kaksin verroin ja koko pienen turpansa toimelta utterana laitumilla sekä nyki nyhtää, minkä hieno hammasrivi yltyi ja ymmärsi, ja oli uljas elukkaisenakin ja omin heikoin avuin! Siljankin herahti rohkeus sydänkarsinaan takaisin: minkä ruoho kokee ja lannistumattomana kestää ja minkä luontokappalekin parkaisenakin elämää hapsii hoppuvin huulin, eikös samaa jaksa kestää ja voittavana kokea poljettu ihminenkin ja vain karitsallako ovat altistumisen neuvot korvata osan kovuudet utteran uskolla ja nöyrän uskalluksella? Kamaran kärsivällinen ruohonpiikkikö ja katraan rohkea orpoko olisi ihmistä neuvoisampi, kun kovat ovat kulkeneet ylitse ja elämä on uljas nousevassa tallatussa?

Siljassa nousi, versoi ja vehmautui: neitohan vain oli ihmisessä kavahdellut, nyt asteli tien selkää ilman seuraa vavahtunut nainen tietoinensa. Karsaus oli siis nyt sanonut sanansa, ja kateus julistanut ilmitodeksi julkitiellä sen, mitä itse oli omilta ajatuksiltaan koettanut salata ja niin kauan torjua luotaan kuin usko kesti! Nyt siis oli toistenkin tiedossa se, mitä ei kuitenkaan voinut väistää, ja turha taakka olkapäiltä poissa, jotta olivat hartiat vapaina kantamaan sitä todellisempaa kuormaa, joka nyt oli niille nostettava. Vastuun tieto on ankara voima, mutta nostavakin voima, kuorman säilyttäjä, mutta kuorman kevyttäjänkin, ja Silja oli kosketetussa hetkessään astunut elämän polulla kuin kynnyksen yli, jonka taakse ja tuolle puolen jäivät hilpeän lapsuuden huolettomat ilot ja kepeän nuoruuden ajattelemattomat huumat ja liehuvat riemut, ja jonka tällä puolen vartoi ja edessä odotti astuvaa ihmistä ijän taipaleen tuntematon tie matkan vaivaa velkoen ja kestäämään käskien, mutta siunauksiinkin kutsuen ja almuille vihkien. Miero minä olen, neitonen, häpeäni häpeejä ja työläs itseni tunnustaja, nöyryytetty ihmisten silmissä ja syntinen katuja kirkonpenkissä, mutta ruumiini siunaa minua kuitenkin siitä, että minä olen nainen, ja vereni humina suonteni ummissa kiittää kuohuten sitä kipeätä osaa ja äidin onnea, että olen vaimoksi luotu ja kantavaksi valittu!

Noin loi mieltä sydämiinsä satutettu Silja, ei ehkä tiedoin tiettyä ja ajatuksin ajateltua, vaan veren tuomaa ja tunnon kantamaa elämän yltää kuin paisuvat meret viertävään vetensä kumpuavaa nousua ja aallon ajavaa harjaa. Askel nousi, ei nopeana ehkä enää ja neitosin kilvoin kevään luvissa heluntaita kohden keinukisoille rientäen entävänä, vaan vakaana nyt ja varmoin nilkoin, veren pelvot kukistettuina ja sydänhädät voitettuina, kuin uhritietä naisen tiedoin astuvana ja

velkovan elämän kihlahahjoja raskain kantavana vaimouden vastuun. Oli tyven Siljan selkeä otsa ja sees hänen silmänsä rauha, kun hän nyt kohotti painuneen katseensa polun ruohoilta askeltensa edessä ilmojen päiviin taaskin ja kiirehtivään kirkkoväkeen pyhäisellä kylätiellä sekä siirsi mielensä surujen saarroista ja heikon haikeuksista lähitoimen tietoihin ja tehtävän murheisiin.

Ylipään mäen päälle oli Siljakin jo saapunut ja äitiin sattui kauempana tiellä jo puoli matkassa Katavaisten tanhua huoltuneen silmän ensimmäinen katse. Ei tiennyt aavistuksen vertaa vielä kirkkosaalissaan astuva ja pystypäin kulkeva tapahtuneista ja tyttärensä osasta ja olikos Metänkylän Agatakaan, äidin vieressä heikkoine voiminensa huuppiva, minkä vanhat jalat jaksivat, olivatkos hänenkään lempeät silmänsä vielä kertaakaan havahtuneet huomaamaan, kuinka oli huoli suuri sydämessä ja kummityttären rinta jo kuukauden päivät työläyttä täynnänsä! En ajattelekaan Vähäntalon emäntää, kuinka hän tuomiten kääntäisi päätä taakseen ja kaventaisi ohutta huulta minut nähdessään, jos vähänkään tietäisi, kun nyt kävelee niska niksaten ja muuta tuimien kolmantena joukossa Agatan vasemmalla vierellä kun äiti astuu oikealla, jäähmetti ennakoiva säikähdys Siljan askelta, kurkkua ja ruumiin mieltä. Tuska kiristi ja pelon heikkous järsi taaskin sydänjuurissa. Uskallanko ikinä ja koskaan alkaa puhua ja sanoa äidilleni, ja saanko kieleni liikkeelle, kun on tunnustettava, mitä on tapahtunut ja vielä senjälkeenkin on näytettävä hänelle silmäni! Ja kestänkö, kun ihmiset menevät päät kankeoina ohitse ja Vähäntalossakin juostaan akkunoihin ja emäntä huutaa muutkin näkemään, kun minun täytyy ohitse ja mennä tarha-askareihin, niinkauan kuin jaksan? Agatalle menen tänä ehtoonä kirkosta palattua ja lypsyt jälkeen Metänkylän tupaan ja sanon

kaiken ja itken, kun olen hänen kanssaan yksin ja hän antaa anteeksi ja lohduttaa ja tulee kukaties yhdessä minun kanssani puhumaan äidillekin, niin että äiti ymmärtää eikä suutu niin että lyö. Kirkkoon minä nyt menen tämä kerran vielä ja rukouksen penkissä ja vien kuulevan huomiin, että minä olen muuttanut ja toinen ihminen kuin ennen, enkä enää kadu ja pelkää, että tapahtuu niinkuin tapahtuu ja minulle tulee lapsi, kun vain itse jaksaisin askeleeni ja jokaisen kiven kompastumatta, ja kunpa ei vain isäkään, kun saa tietää, olisi enempi tyly kuin tarvitsee, vaikka kaiketi hän tästälähin välttää silmää eikä katsokaan minuun, kun olen tuvassa. Voimani minä nyt tarvitsen niin paljon kuin niitä ikinä mistään saan, enkä saa enää olla heikkokaan ja rukoilla, silloin kun apua haen, ja virua anomisessa pelkän tämän pelkäävän itseni tähden, vaan meidän yhteisestä puolestamme, että kestämmme me molemmat niinkuin meidän kahden nyt on kestettävä, jotta olisi lapsella äiti minussa ja minulla elämä lapsessa.

Silja suoristi itseänsä tiellä, kokosi kuin vartensa varmemmaksi, uuman solakkoihin valahti tasaisuutta, askelten nosto jätti keveät nopsautensa mutta myöskin levottoman pelon hätiköivät hoput, silmien herkkymät, ennen iloiset, viimeksi huolten viiltoja välähtelevät, vaihtuivat vakaviksi: taakan tiedossa oli voimaakin virrannut nuoreen ruumiiseen. Raitis kuin korkea syyspuun päivä oli Siljan seestynyt silmä, ja harhansa riisuva kuin niittokypsä heinä nurmikkoiset nuoruutensa oli Siljan rohkaistunut sydän, kun nyt asteli kirkkotietä jonon parvessa ja muitten joukossa osaansa asettunut nainen, vieraita edessä, vaikka omiakin seassa, vieraita takanaan, vaikka koti lähellä, vento kaikkien keskellä, mutta elämänlupa rinnan alla omana ja ihminen itsensä varassa, tulevaista kätkevä tulevaisuuden huomiin.

Jono oli jo pitkä tiellä, venyvä eteenpäin, ja kuin kaulaa kurkotellen, missä asteli muitten kärkenä vauhtinsa vakaissa Lahdenperän turvallinen lautamies matkaa tehden ja tietä jättäen, kinterillään jo kokonainen poikaliuta kirmasemassa, koska omien poikasten, Vihtorin ja Artturin joukkoon jo oli vilistänyt Ylispään Akukin ja Osku ja takaa huhki minkä kirkkohousuiset säärennappulat liika-pitkissä trompuissaan kerkesivät ikäistensä parveen Uudentuvan liinatukkainen Jalmarkin; jatkuva takaa ja kuin pitkänrihmaa piimätuopin suusta juoksutellen, minkä myöhästynyttä polkaisi taloista tielle, Miina mallissaan ja röijyn tällissään Ylisenpään luhdista ja Isontalon Eemil uusissa parseli-saappaissaan Alisenpään kujilta, Vähäntalon Selim ja Toistalon Hulda, Toistalon isäntäväkikin, kapteeni leveänä edellä, pojat nelisinä jälessä ja kapteenska arvoissaan viimeisenä, kaikki puoltusinaa omassa erillisessä ryhmässä, niinkuin olivat eriväkeä kylässäkin ja Langholmasta rikkaina muuttaneina kapteenskan kotoa, Toistalon voutikin, Feeliks, ja teijapiika Feemi, kaikki aterioineina ja pöydästä nousseina, kun päätyakkunasta nähtiin Lahdenperän väki menossa ohitse kirkkomatkalla; taajeneva joukko kauttaaltansa ja kirjaville vilkastuva, minkä vain poimutteli piennarpolkua vainioiden vierä emätiehen ja väkeä saapui milloin minkin veräjän avaamilta tai askelportaiden ylittämiltä lähitöilleistä tai loitompien takamaiden torppakulmilta, yksinäistä kyykkivää vanhaa paria, rotevammin astuvaa keski-ijän periskuntaa, isä-Juha rytevänä edellä pojanpiipanaa kannoillansa, äiti muorisena jalempänä, mikä kepsakinttuisena kiireenvilkkaa tehden, mikä tanavartisempänä menon jomoa keikutellen, kaikilla hännissä tytönlirppaa piiskasaparoin niskoisansa, ellei talutettu käsipuolesta miehenvesaa, jonka haarojen

oli kerjettävä kaksi harppaa siinä kun äiti hameissansa humisti yhden. Jonoa oli kirjavaa ja rientävää jalkojen napsaamilta ruohoisella kylätiellä ja korkojen kapsaamilta kopisevien kallio-pälvien siloisilla rinnoilla. Katavaisten tanhuallekin oli jo taitettu, kylä jo etummaisilla takana ja Lahdenperä kärkimiehenä parasta puhtiansa painumassa näkyviltä koivuvuידan peittoihin Vähänniemen haassa ja pianpa oli jo muillakin kuin Lahdenperällä sieraimissaan tuoreen koivikon lehdekäs haju kahden puolen tietä.

Suhisi virkistävästi vereksissä lehdiköissä, tuulen liehto kampasi lauhoin käsin taipuilevia latvuksia ilmojen suvisissa sinissä ja virpivän vihannan lukematon kansa kilpaili riemuin ja hulmuvin säihkein siitä, ken ahneemmin kokosi kullan kylvöt lehtiensä välkkiin ja kenen kumartelevat huojut tuhlaavammin liehuttelivat runsaan auringon rikasta kihlaa hartioittensa häilyillä. Oli kihlojen kimmeltä kallioittenkin kuvuilla, joitten valkoisille silloille, lehtohaa'an siimeksissä leppoisesti poimutteleville, aurinko niillekin oli levitellyt hurstiensa hilpaa ja lakanoittensa lainivaa läikkää, oli viserrystä ilmoissa kun leivoiversi korkeoilta telteiltänsä ja siipivää sirkutteli joka ainoan oksan koivuisilla keinumilla, oli sammal kalliovierteilläkin virkua ja nurmenpälvet lomissa pilkuttelivat notkelmista valkoista ja sinistä niin helkkimiltään, ikäänkuin olisi turpeen kukkasenkin piipiteltävä mättäiltänsä ellei äänenkiloa niin kuitenkin värinvilkkua muuhun ilmantäyteiseen, jotta julistaisi juhannusta jokainen ruohon piikkikin kedon piiloista ja kissankäpälä kivikonurmen kitulailta, siinä kuin lintukin kurkustaan jokaiselta oksantyveltä ja lehden vipajava lehdon hiuksissa jokaiselta tuulen henkimältä.

Meni näissä huumissa jo ihmisveriinkin siemausta, Lahdenperä etummaisena ja kesken vakavia kirkkomatkan astumisia

työnteli ja kirvotteli jakun etupieliä puolemmas rinnoilta, jotta tuulen huljat ja muut ilman suviset hulat pääsivät likemmälle ruumista ja vapaammasti paidan rinnusta leyhyttelemään, pikkupojat isän takana, Vihtori edellä ja Artturi vanhemman veljen ensimerkiltä näppivät virkistymissään tien ohesta, mistä irti saivat nummen kamarasta kiven liusketta tai mukuran silinkäistä, mitä sormiin sattui ja nakkelivat kilpaa, saisiko kumpikaan kivensä korkeimman latvan tasolle tien poskessa ylhäällä melkein kuin taivaan korkeuksien huojumilla, yritys, mikä vasta onnistui ja loistavasti Ylispään Akulle, kun hän kerkesi mukaan joukkoon ja paikalle, valmiiksi jo varhemmin käteen siepattu sopivaksi valittu kivi lensi hänen linkoomiltaan kuin ammuttuna korkealle ylimmän koivun tasolle ja kaartui sieltä komeasti kauas huojuvien peittoihin ja kumar-televien latvojen taakse: Aku oli taattu tekijä ikämiestensä kesken näissä tavoitteloissa, suottakos oli kylän korkein tuulileija pystyssä Ylispään lammasnaveton päädyssä ja turhaankos oli kymmenvuotias jo kolttuvuosiltaan asti jokaiselta ohikirmaisemalta kiiruimmassakin juoksussa ainakin kerran yrittänyt, ellei jäänyt tuntikaupalla koetusta jatkamaan, joko viimeinkin saavutti kivi korkeimman torkon, jopa lensi ylitsekin, kun sisukkaaksi itsensä pisti ja vanhemmat miehet naureskelivat ja katselivat vieressä, elleivät piloillaan kopistaneet hekin korkoineen itselleen irti kiveä nummesta kouraan ja nakanneet, niin kuin isovelji Brynolf leijan ylitsekin puol'taivaisiin hattaroita päin pilvissä käsin!

Ja yksinkös vain joiltakin kiviä nakkelevilta ja puol'ikäisiltä pojannaskaleilta olivat hakalehdon suhistelevissa juhannuksissa ja lemahteluissa unohtuneet mielestä vakavuudet ja kirkkomatkan totisuudet? Kuinkas vaan oli laita Vähäntalon pikku-Fiinunkin, taannoin Vähäntalon tuvan akkunassa nenänpiikkei-

neen killluneen ja merkillisiä kokeneen ja sieltä kirmassa Ison-
 talon luhdin kautta Isontalon Hiltun seuraan törmänneen ja
 senjälkeen juoksujalassa ja Hiltun käsikynkässä livistäen muut
 tiellä ohittaneen ja nyt Lahdenperän Eevertin lähissä, vaikka
 kolmisen askelta taampana vielä hipsanhilkkää kävelen ja sitä
 tinkaa varoten, jolloin pyyhkäistiin ohitse kaikkien mokomien
 ja käveltiin kaksin Hiltun kanssa poikien edellä kattuunit
 humisten? Kuinkas vaan oli laita tytönhuitakan, tai huidakkojen
 kummankin, sopi vakavamman ja vanhemman sydämessään
 kysyä ja itsellensä ihmetellä, niinkuin esimerkiksi Lahdenperän
 teija-Fiian, jonka ohitse viimeksi oli törmätty, ja nyt käveli
 harakkojen takana ja näki kaiken ja anturain hipsutukset.
 Eivätkös pahikot molemmat, niin käsikynkässä kun lensivät ja
 melkein tallasivat edestään vanhemmat ihmiset, niin että kiitti
 lykkyänsä, kun oli saanut ehejäjäsenisenä väistetyksi puoleen,
 eivätkös tuulitiaisat ja heittoharakat yrittäneet syntiä aivan sil-
 mien edessä ja ilmipyhänä edelläpuolenpäivän! Kas vaan ja tans-
 sin kutia varpaissa kohta kun silahtaa kallio tasaiselta anturain
 alla! siunasi Fiia itseänsäkin ja omiakin heikkouksiaan muis-
 tojen salaisuuksissa, kun todelta tytönlirpat kokeilivat pari
 hyppyaskelta aivan näkemän päässä, kuljettiinhan juuri siltä
 kohdalta tietä, jossa kallion pinta leveni ja tarjosi valkeata sel-
 kää niin avaralti kuin ahnekaan antura ikänä kaipasi tasaisen
 tilaa leiskumisilleen, ja niin silosilleen huiskittuna kuin koskaan
 kallio lakeoillaan saa oppia sen huudin, ettei sinne sammalta
 kasvateta, jossa pyörähdellään! niin kauan kuin ikä tekee työtä
 ajassa ja nuorta polvea nousee vuorollensa kylässä ja niin kauan
 kuin suvisunnuntait kallistuvat ehtosiinsa ja ilmat hulmivat
 samaa nuoruutta kuin tuore ihmisverikin!

Fiia oli vanha ja kulunut nyt jo, ja mitä hän enää ajatteli
 kirkkomatkallakin, ajatteli hän lehmiänsä laitumella ja ehtoi-

sia lypsyjä, mutta sen verran eli hänessäkin vielä muistojen hajuja, että hän ymmärsi, kun näki, ja paheksui, kun piti katsella, mitä lehakot yrittivät anturoineen kalliolla, vaikka oli aamupäiväkin vielä ja kaikki kirkkoon menossa! Ja mukuloita vielä mennä vuonna molemmat, vaikka nyt jo ripille päässeitä ja ikäänkuin ihmisiä ja ajatukset niinkuin varpaatkin maallisissa ja syntisissä! Fiian sinenpunervat kasvot oikein nytkähtelivät: sitäkinkös vielä piti nähdä, että Eevert, oman talon Eevert viitsii kurkistella olkansa taakse ja nykäistä niskaansa ikäänkuin tahdinpolskaa vinguttelisi viulunkieleltä harakkojen hyppyihin viistetakanaan ja kuin vasiten peliltä juuri hänen näkemikseen poukittua kalliolla! Niin paljon oli nestettä vielä Fiiankin kipristyneissä jäsenissä, että hän paikalla ymmärsi koko poohakoimisen edessään, ja häpesi jokaista sydämensä kurttua myöten. Julkeavatkin, ja ovat nuoria, vaikka vanha katselee! pahoitteli Fiia ja oli närkästynyt, närkästynyt itsensäkin puolesta, koska muistui mieheen omatkin juoksemiset joskus, ja painoi kuin häkä päätä ja sydänsäkkiä! Semmoinenkin ikä joskus, jolloin varvas haiki sunnuntai-ehtoota, eikä ihmistä olisi pidätetty tansseista, vaikka olisi kytkeymiin kaulittu ja seinään määrlötty! Lirputkin, en paremmin sano, ei ihmistä enempää hameissa kuin että kintut vilkkuvat helmoista, kun on nuorta miestä tiellä ja Eevertiä vilasemassa olkapäänsä ylitse taakseen, poikamiehen rohkeuksin ja silmät viskeillä! Noin vasikatkin hyppelivät, kun luulevat nappuloitansa nuoriksi vielä laitu-milla ja potkivat vaikka takasorkkaa kahteen vinttaan, vasem-piin parilta ensin ja sen jälkeen koko tämmältä oikean ilmoihin! En minä Eevertistä, hän on mies ja miehet tekevät, mitä tykkäävät, mutta hupsakatkin, mitä tirsкуvat nyt, kuin olisi salaisista sovittu ja ehtoiset päätetty, kun Eevert lipsasee silmä-luonta sillä kurilla päättään, joka veikkaa tyttöjä kohden ja

sivasee lakkia rennommille hiustensa tupsuille ikäänkuin tässä olisivat paikalla siepat kysymyksessä, käsivarsi uumille ja valssi veivattavana kalliolla! Tuommoisia ne ovat vieläkin ja nuorenerisiä, vaikka luulisi maailman minun ijässäni jo sentään viisastuneenkin, kun kuitenkin on vuosia jo niinkin paljon kulu-nut! huokasi Fiia kuitenkin harmittelunsa seassa elämän parantumatonta järjettömyyttä. Mihinkäs asti minäkään olen lopulta pötkinyt, vaikka uskosti juoksinkin mukana niin kauan kuin piiput olivat nopeita: tarhapiika olen ja teijan karahtäärissä Lahdenperässä, eikä muuta kuritettavana kuin sonni tarhalla, kun kiusaa lehmii lypsätessä!

Söi sentään mieltä, koska parempaakin kuitenkin tiesi ja oli oppinut elämässä, tuommainen päätön teerenpeli ja poohakoiminen selvällä aamupuolipäivillä ja julkisella pyhätiellä kirkkoon kävellessä vielä päälliseksi: olkoot nuoria, mutta ymmärtäkööt sentään hävetä, etteivät vanhempienkaan ihmisten edessä ja nähdessä osaa olla siivoja. Lehmiänsäkin Fiia iski tarhalla karakalla, kun huomasi ajattomia mielitekoja lypsyn aikana, ja niinpä hän sentään nytkin jotain narahti ja hosaisi sanan vit-salla jälkiin, kuulivatko sitte lehakot lennossaan ja ottivat korviinsa ja opikseen, vai niinkö olivat jo pauloissa ja pahan jadoissa, että neuvot jätettiin kuulemattomina pyrstön taaksel! »Minä läiskäsen Mansikea kylkeen ja sieppasen makeasti, kun minä olen kiuluineni kyykkysillä rivon vieressä ja ruoja samaan aikaan alkaa nostella hännän juurta ikäänkuin missä valmistuksissa oltaisiin ja loron pitäisi samoilla venytyksillä roiskutella ruodepalkkeihin, mutta Mansike on kuitenkin jumalan säätämiltä ainoastaan elukka ja viaton luontokappale, kun te olette kastettuja ja rippiliinalle laskettuja ihmisiä ja teillä pitäisi pal-mikkopiiskojen ohella olla päissä järjenmurenaakin ja ajatuksen-kipenää jossain kopannurkassa, mutta paljonkos mieltä teillä

sittenkään on pääkerissänne ja kananhatuissanne enemmän kuin lehmänraiskalla häntänsä juurissa lypsytiimalla: kumpis on rivompaa, kun räiskyy ruodepalkeilta kiuluun mitä, mikä ei kiulun lautojen sisäpuolelle kuulu, vai se, kun kirkkohankkinainen ihminen pyhävaatteissaan ja palveluksiin pestynä mielenastiansa pohja-uurteilta alkaa ennen penkki-istumisia ja amenen siunauksia jo kirkkomatkalla viljellä silmiänsä syntiin ja kat-sella poikiin ja viskellä anturaa ikäänkuin kirkonajat jo olisivat ohitse ja ehtooot käsissä synninsilahduksiin ja viekan viettelyk-siin niin että rikin hajut käryävät kalliosta ja piru äkkää tork-kumiltaan, että hänen on oltava taksissa pyhäpäivinäkin jo huo-menvarhaisesta alkaen ja ennen kirkonmenojakin!»

Fiia jupisi nuhdetta ja paheksumisen toraa juljettomille kirkkotiellä, niinkuin oli pidettävä suukopua ja madonlunun nupinaa tarhallakin, ja pää Puniken kupeissa, kun ei järjetön elikon ymmärryksissään malttanut seistä edes lypsyn aikaa aloil-lansa paikalla, vaan oli huiskittava senkin vehkeet häntälor-villa ympärille ja tyhjiin ilmoihin: tiesi sitte sen, kummanko korvat olivat kuuliaisempia kätkemään opetusta talteen ja neu-von siementä lehtiin, Punikenko läpyttelevät sarvien juurilla ja lypsytarhan levoissa, vaiko heilakkojen heriät huiviliinojensa huomissa ja elämänhuomenen nuorilla sirkutuksilla? Eihän enempiä saattanut ihminen, kuin harmintoransa nuhdella, oliko sitte kurittomille tarhoilla, vaiko lentohameille kirkko-matkalla, ja niinpä hyntystikin Fiia tämän jälkeen tehtävänsä täyttäneenä ja karakanvitsaa näyttäneenä, rauhoittunein tun-non tiedoin ja sielun kolehdit maksaneena edellensä kirkkotietä, minkä kirkkokenkien kangistuneet anturat kallionselkää jätti-vät ja kihdinkumpurat varpaitten nystyröissä joudun tekoa suvaitsivat. Lentäkööt edellä, minkä on synninkeveyttä vielä höyhenissä ja hepenissä, kyllähän se tunnetaan, että jos nil-

koissa on karkua, niin on vuosissakin routaa, ja että jos kenkä on sorjempikin ja anturan silo liukas valssiin lähdetäessä, niin kun aikaa on pyörähtänyt ja ijän polskaa kestänyt, hyvätkin pieksut pian ovat rajanrujaina jaloissa ja paksutkin puolipohjat tanssitut traasuille! lohdutteli Fiia mieltänsä ja huuhteli apean kaunoja alas ajatustensa kurkusta, kun auttamatta jäi askel askeleelta jälemmäksi ja äänen kantamattomille rientävien nuorten taakse, kuinka urhoollisesti kantapää kepsuttelikin hameen liepeissä ja saapasvartiset kintut tekivät uskollista työtä tiellä.

Eivät jouttihiehot siltä tarha-aitauksissa lypsyille ja apevihdaksille pääse, vaikka kirmasivatkin hupakot ja puolvasikat ennen karjaa ja täys'lehmiä, ja poukkivat poohakoivat tyhjän touhuissa tarhan veräjillä niitten edellä ja tiellä, joilla ovat utarat kannettavina laitumilta ja rieskantäydet kihdattavina takakintuissa, eikä suinkaan koohonestikaan kirkonpenkeissäkään ja rukouksen pilttuihin sen mukaan veräjiä avata, kuinka on suivia juoksemiisiin ja nuoruuden vauhkoutta synnin vikoina ja lennonhuikenteluina jäsentaipeissa ja sorkanviskeissä, vaan sen mukaan, kuinka on vakava utarien herppu ja vakaisa astelemisen vitka, jotta jo lantiolautasten notkumilta näkee ja nilkkojen nuotilta ymmärtää, kenen kantimilla laidunten annit ja hammasnyhteet elämän kedoilta saapuvat kirkon oville, ja kenellä ovat hartauden herut valmiina ja uskon lypsät odottamassa, kun pappi saarnaa, ja seurakunnan on oltava otollinen penkeissä, ja hurskauden rieskat juoksevat raintoihin ja kuohuvat maitolämpimiänsä kiulukepun pohjiin!

Kun hiukset alkavat harveta ihmisellä ja päänkalju paistella puuntaviansa tukan karvojen peitoista, niin silloin kysytään taitoa kamman viljelemisessä, jotta haituvain rippeet tulevat asetelluiksi siten, että paljaat paikat parhaimman mukaan peite-

tään näkyviltä ja suitaan hämyihin, ja samatenpa on ihmisen elämänkin kaljuvuosissa ja ilonnukan karva karvalta varistessa ehkäpä joskus tiheätakkuisiltakin juurimarroiltansa, osattava sukia jällelle jääneet suortuvan piipat ja suostumuksen rippeet niille kallistumille ja jakauksen kangistumille, joihin jouhilla on venymisen luontoa ja joilta pahimmat katopälvet ja marras-kuun merkit ohauskulmilla ja pääläen saroilla tulevat peittoihin ja säällisiin huppiin. Fiiakin siis, kuinka tunsikin nuivaa jäsenissään nuorempien poukkiessa juoksujaan ja kuinka mieli maistuikin tervalta, kun hilpasivat jopa kirkkotielläkin ne, joilta vielä eivät olleet kudut kuluneet anturoista, Fiiakin siis lauhdutteli apean mujuja sydänsykkäränsä kutistuneissa loke-roissa parhaansa mukaan ja tyytyi muka ja kiittelikin kuoria, koska parempaakaan ei enää ollut näperreltävänä ja pähkinäsisukset jo aikoja sitte olivat maistetut ja syödyt, ajatteli sitä, että istuu otollisempana kirkonpenkissäkin kirkonajan, kun eivät enää jäsenissä syhy ja mielen hiessä särje maailman halut ja hypyn kiusaukset, vaan on ihminen jo asettunut, laita veril-tänsä ja tasainen jaloiltansa, niin että varvas jättää viikolta vähemmän syntiä taaksensa ja on vähemmän kaduttavaa kirkossa minävaivaisen aikana ja saarnan manauksissa. Fiia siis kävellä huippasi kirkkotiellä, minkä vähän kuivuneet ja luonnoltansa lyhyet kinttusääret matkaa kerkesivät tekemään sekä siunasi sitä ymmärryksen lahjaa järjessään, joka opetti hänet näkemään ja neuvoi hupakoimiset hupakoimisiksi, ja nuoret nuoriksi, jotka oikeastaan eivät muuta olisi tarvinneet kuin samaa karakkaa kinttuihinsa, jolla laiduntiellä hosaisi karailevat hiehonjuonikkaat turhilta poukoilta ja pujakoimisilta kuriin ja säärisäätyyn karjapolulla! Aurinko vain kiloitteli niin kiusaavasti suoraan edestä ja koivumetsän kimmelten ja harjaavien latvojen takaa silmiin, että sai läpytellä luomilautojansa, jottei suvi

sokaisisi ja huika hämmentäisi tienselkää pieksujen edestä, kun astui ja hame sätki sääriin.

Jonon sojoo siis riitti tiellä, kallion selkä kopisi ja lakkasi kopisemasta, kuinka tulijaa saapui yksitellen tai useampana paljaille vuoripälville, tai kuinka menijää jätti, taaskin yksitellen tai parin kolmisin, miten seuraa oli sattunut, taaksensa silon kamarat astuaksensa edelleen nurmisempia tien polvia ja pehmo-vampia ketotaipaleita, joilla korko ei enää napsanut koviin, ellei mahdollisesti yksinäisen kiven muhkuraan tiekedon piiloissa, vaan sipsahteli kevyviänsä ruohossa ja apilaan nukassa kangasnummen kimmoilla, milloin ei sinkautellut soraa jäljiltään kärryn raitin viilloksista kamaran pinnoissa tai koviksi kuivuneista lätäkököpainumista tiepohjan mudissa. Henrikssonkin, Vähäntalon Anders vasemmillaan ja Isontalon isäntä oikeoillaan teki jo matkaa ja saapasvauhtia Vähäniemen pengertävillä kallioilla ja haa'an puolella, ja koivumetsän varjoihin olivat jo saapuneet Alisenpään emännätkin, Metänkylän Agata välissään. Se järjestyksen vaihto oli kuitenkin tapahtunut, että Härmälän Herman oli jouduttanut askeliaan ja jättänyt taakseen Vainionperän Heikin sekä muun seuransa, oman Judittansakin, niinkuin muunkin vaimoväen, jolle ei ajanpitkään viitsinyt hoveloida, sekä painoi nyt täyspuhtisin menoin emäntien ohitse saavuttaakseen isännät ja Henrikssonin ja päästäkseen praakkiseuraan ja miesväkijoukkoon. Kaiketi Herman jotain sanoikin ja mujautti poskistansa, kun sivuutti oikeanohelta emännät ja Agatan, koska nykäytti lakkiansa ja niksoi niskaansa vasemmilleen, ja koska vaimonpuoliset kolmisin nyykkivät tiellä Hermannia käsin ikäänkuin olisivat naurunsopua hyrähdelleet, ja koska Herman yleensäkkään ei ilman sananpilaa suupielestään ketään tienposkeen jättänyt, mutta tällä kerralla hänellä kuitenkin oli kurssi asetettu siihen menoon, että mitä suupieli varistikin lei-

kinpapenaa vierillensä, se seikka ei vaikuttanut sitä eikä tätä eikä hajun vertaa askelten puhtiin, jotka olivat tromppuvauhdissa sinne käsin ja Henrikssonin joukkoon, jossa oli tiedossa miespuhetta ja kielenvähtiä parranvirkistykseksi ja kirkkomatkaiseksi muonansärpimeksi viikon ikäiseen jutunpaastoon. Oli kait sanonut, koska naurun hupaa jatkui ja mummot ja emännät nyykkivät vielä Hermannin jälkiinkin ja huupivat hyviänsä tiellä, oli kait pudottanut pakissut jotain hermannintapaisiansa ja harmittomiansa sivulle ja oheen, virkahtanut jotain suupuoleltaan ja askeleen soveltumilta, tokaissut kukaties esimerkiksi näinikään: »yksi pääskynen kirkkosaalissaan tuo suven, kaksi kantaa jo pesää, mutta mitäs saattavatkaan silloin kolme saalihartiaista, ellei jo koko kyltäsuvea ja elovainioita viljantähkineen ja jyväsunoineen päivänpientarille ja auringon terille!» Hermanhan oli sulasuinen mies, joka asetti sanaa suteville, kenelle juttua varistikin, ja joka näin kirkkotiellä ei ketään ohittanut, ellei kuin hyvän päivän viitteeksi jotain mieltävää suupielestänsä hellittänyt, ellei aina ajatustakaan, niin jotain sinne päin kuitenkin. Emännät naurahtelivatkin ja Agata hymyili. »Vai kavejan kyykkiin sinä meitä vertaat, huupat hartioilla!» tokaisi sentään Vihtoriina, aina sanahanakka, hyvän päivän vastauksen. »Älä sentään usko, että riihille jo ollaan vaeltamassa» kinasteli hän kuitenkin naismaisesti Hermannin jälkiin, koska tiesi saalinsa koreaksi ja pyhäpäivä viekotti suun puheliaaksi.

I.

Toistalon väkikin oli jo jonon loppupäässä saapumassa joukkoon, niinkuin olivat portistansa lähteneet matkalle. Edellä käveli kapteeni, vasta eilen juuri juhannuksiksi saapunut kotona käymään laivastansa Rauman satamassa, jossa lastaus oli käynnissä ennen Spanjan matkaa. Verkaisissaan ja ulkomaanhajuisissaan hän asteli sekä talutti käsipuolessaan nuorinta poikaansa, Väinöä, joka nyt kolmivuotiaana ja omavaraisesti astelevana isänsä vesana paaperteli saman isänsä vieressä, jolle vielä vuosi sitten ja kaksivuotiaana oli äidin sylistä jokellellut tietämättömiä hyvästejensä, äidin neuvomia, kun sama mustapartainen hävisi jonnekin selittämättömiin, josta selittämättömistä nyt oli yhtä selittämättömänä, mutta merkillisen turvallisena ja outoudestaan huolimatta kummallisen tuttuna palannut takaisin. Olihan Väinöstä oikeastaan yhtä ihmeellinen kuin kummallinenkin tuommoinen mies, joka hävisi partaisena, kun ei odottanutkaan, ja ilmestyi takaisin vielä partaisempana, kun ei aavistanutkaan, ja oli kuitenkin kohta tullessaan kuin kotoväkeä, joka nosti leikeistä ja parhaista askareen toimista laattialla ylös ilmoihin ja päin orsia, niin että vasiten jo pelkäsi pienen henkensä puolesta korkealla ennenkuin laskettiin alemmas ja tunsii itsensä turvalliseksi tulijan käsivarrella niin lähellä tutunvierasta parranviuhkaa, että hämätti mieltä yhtäaikainen pelon karttelu ja turvan hupa. Tutuksihan asettui nopeasti nostajan

kanssa, varsinkin kun mielen kätköissä oli ikäänkuin entistäkin hyvän suojan lupaa samoilla likettyvillä ja saman hartia-pielen nojaamilla, ja pianpa oli rohkeus kasvanut siinä määrin, että jo oli uskaltanut koetella kädelläkin ja pidellä, istuiko parta poskessa todella varmasti ja juuripohjillansa. Vallattomaksikin oli lopulta rohjennut ja virkistynyt, kun oli laskettu isän käsivarrelta ja kompeita kirvottaessa oli isän hylkeennahkaisesta matkakapsäkistä tullut päällimmäiseksi asetettuna esiin musta puulammas, jolla oli nukka veistetty kähärille kyljiltä niinkuin oikealla karitsalla ikään ja joka haisi raittiusti maalilta, ja se oli annettu omiin käsiin omaksi tavaraksi, ja kun päällepäätteeksi vielä oli tullut esiin posliininuppinen torvi-huilukin, jota sai puhellella niin, että korvissa kimitti, niin oli pian jo niin rohkeakin, että omin valloinkin ja omin voimin oli kiipeillyt isän polville, kun alkoi tehdä mieli ja huilulta malttoi ja karitsalta kerkesi. Pientä vastoinkäymistä oli kyllä kohta huomeltaisti ja kirkkoon lähtiessä ollut, kun ei lähtiessä ollut saanut ottaa mukaansa huilua, niinkuin tarkoitus oli ollut kohta kun heräsi ja oli kuullut, että pääsi isän ja ison väen mukana kirkkoon, ja niinkuin olisi ollut selvää ja luonnollista silloin, kun kaikki muutkin hankitsivat itsensä parhaiten ja itselläkin olivat jaloissa ihka uudet kengät kiiltävin messinkikilvin nokkakärjissään, oli itkettykin pieni katkera erä, kun isoset pitivät tahtonsa niinkuin aina silloin kun olisi ollut hauskaa, ja huilu äidin toimesta ja käskystä otettiin kädestä ja asetettiin tupakamarin kaapin päälle pystyyn; mitä kuitenkin tämmöistä sydämen kukistamista ja parhaan mielihalun ylivaltaista masentamista oli joutunutkin kokemaan, niin nyt olivat kuitenkin kaikki harmin marjat niellyt kurkusta, ja sirkku miehenalku tiellä, kun Väinön nyt oli oltava uljas poika ja isän vesa kirkkomatkalla ja isän vieressä ja käsi pujotettuna isän leveän käm-

menen peittoihin kahden askeleen harpalla kerjettävä sama matka kuin isä yhdellä astumalla. Ihmeellistä varsinkin, kuinka isä saattoi näin vast'uutisiltaan olla noin korkea ja komea vieressä, niin että päätä ja niskaa sai kangotella, kun alhaalta katsoi ylös ja silmineen kiipesi ikäänkuin pylvään vartta ylös hartapieliin ja pään nostoon. Olikos koskaan ollut näin turvattu kuin tepastellessa tässä ja tietäessä, että kun jalka väsyi eikä enää jaksanut niin nopeasti kuin isokset, niin oli isän käsivarsi valmiina ja itse nostettu isän olkapään nojoille ja meno pyyhkivän kevyttä ylähillä ja ympärille katsellessa. Kummaa aivan ja rinnan mieltä likistävä tuo tieto, että asteli pienenä suuren isän vieressä, ihmeellisen, koska hän oli outo ja tuntemattomista saapunut, sanomattomasti oman koska hän oli äidin puhumilta elämän tuttu ja joka päivän varrottu. Avartipa aivan pientä mieltä tämä todellisuuden ihme, että oli oma pieni pivo isän ison käden turvissa ja oma jalka kurotti siinä kun isäkin astui pitempäänsä. Olikohan Turva-koiran kotona parempi oijennella jäseniänsä laattian aurinkoläikissä ja hakea kuononpääntänsä lähimmälle akkunantäyteisen lämpimänhulvan paisteisiin tuvan permannolla, kuin oli oma mielenolo hivelää isän taluttamana ja isän turvilla, ja kevyemmilläkö keinumilla istui linnunpiipa tuossa tien vieressä lehtevillä heilumillaan ja koivuvarvun taipumilla, kuin istui onnenpeippo siipisirkuillansa ja viserän livertelyillä oman sydämen sykkyröillä ja silkkivillä liehtimillä! »Kuinka riittää maailmassa jokaiseen koivuun noin paljon lehteä suvisin, niin että oksat taipuvat ja suhisevat, ja kuinka kerkiää aurinko joka paikkaan kaatamaan kultaa, niin että kaikki kalliot kiiltävät ympärillä ja kaikki latvat ylhäällä välkyvät hartioiltaan, kuinka kauas me kävelemmekin kotoa?» ihmettelikin pieni mies ja kurotteli kasvojansa ylöskäsin sekä kyseli selitystä sylkkivään riemuun itsessänsä ja ympärillä

häneltä, joka varmastikin tiesi kaiken, koska oli kulkenut niin kaukana ja oli oma isä. »Tulevatko koivut iloisiksi suvella ja ripustavat itsensä sen tähden lehtiin, että olisivat vaatetetutkin kauniisti ja onko auringolla kotonansa kaateja arkuissansa, jotka se tuo mukanaan metsän takaa ja levittää kedoille ja lakeoille, että ne olisivat koreat, kun on pouta ja kaunis päivä, niinkuin äiti pöydille, kun ovat pidot ja tulee vieraita?» yritti Väinö omaa selitystensä, kun ei ylhäältä kohta kuulunut vastausta uteluun muuta kuin selityksen kaltainen taputus pääläen hivuksille ja pientä hymyn häivää hyväntahtoisissa silmäluomissa ja suupielten hyrässä. Parempaa vastausta vaille taisi Väinö jäädäkin, koska isä pitensi askeleitaan ja käden ote vahveni taluttavassa kädessä: oli kait huomattu Härmälän Herman edempänä tiellä ja Alasenpään isännätkin ja Henriksson, sekä joudutettava menoa puoleen väistävän ja niiaten tervehtivän vaimoväen ohitse, ensin Manton ja Marjaanan ja senjälkeen Isontalon Siljan ja muiden, että pääsi tarinalle ja pakinanpidoille miesväkiseen seuraan ja sai kuulla kylän ja paikkakunnan kuulumisiakin, jos mitään merkillisempää oli talvella ja vuoden varrella tapahtunut, siitä kuin oli ollut poissa ja matkoilla; eihän kotona ollut vielä kototouhuissa ja tulon humuissa merkillisempää kerjennyt kuulemaan. Väinöltä siis jäivät kysymiset ja ihmettelemiset oman mielen kehiin, kun nyt oli pidettävä vara ja siirrettävä varvasta, jotta seurasi mukana eikä jäänyt järeille, kun isän säärivarsit kurotti. Hyväähän sittenkin oli olla ja mukavaa seurata vieressä, koska kompastelematta kerkesi mukana ja isän vaatteista lemahteli vieras ja laivainen haju, ja mieli ihmetteli sitä kummaa, että vaateen verkakin on nähnyt ulkomaita. Marjaanakin, joka aina on niin kova silmiltänsä, kun katsoo, ja Mantakin, joka liehii silloin ja puhuu mielenkieleisiä, kun puhuttelee äidin kuullessa, mutta muulloin nimittelee

mukulaksi, jos ollenkaan näkeekään, ja Siljakin, joka on niin hereä kasvoposkilta ja niin kaunis katsella, ett'ei silmä melkein kestä hänen näkemistään eikä sydän tiedä ollako iloinen vai surullinen hänen tähtensä, kaikki väistyvät tiepuoleen ja kumartavat sieltä ja kunnioittavat, Marjaana kuin nyökäisten, vaikka niska tikkuna: »kapteenikin kotomaissa, vaikkei käden-tynkää lainata alhaisemmille!» Manta polvea taivuttaen, vaikka silmät tavallisilla vilkeillä: »Ahaa, on tainnut tulla mukana ehkä muitakin merimiehiä pyhille juhannuksiksi, konsti ehkä Blomberg tai Marjamäen Vihtori tai molemmatkin, Iso-Vileenikin ehkä tai Järvelin, joku ainakin kirkossa ja ehtoosti kylällä!» Silja silmää nöyrtäen, vaikka hengen huohot kurkun päässä kuin karkuvalmiilla karitsalla: »Jäänkö tähän, vai pakenenko paikalla: parka olen, kun olen kenenkään näkyvillä!» Ihmiset kuin lasista, näki lävitse kun katsoi, vaikka olikin yht'aikaa onnellinen ja riipaisevasti ylpeä siitä, kun kaikki kunnioittivat, kumartelivat tiellä ja taivuttivat päätä kuin heinänhius tuulen kosketuksille: isoinen isä ja kotiin saapunut isä, jonka taluttamana sai kävellä ja olla turvissa! Ylpeä oli ja onnellinen, mutta satuttikin sydäntä ja kivisti mieltä, kun vielä muisti Siljan ja Siljan aran säikäyksen: mitä oli äiti aamusti muun ohessa ja kaikkea kertoessa puhunut jotain merkillistä Siljastakin isälle, jota ei käsittänyt, mutta oli surullista, koska oltiin vakavia, ja mitä kantoi Silja kuin murhetta silmissänsä ja seisoi tien ohessa kuin jätettynä: melkein koski mieleen samalla lailla kuin syksyllä pihatossa joka kerta kun näki Mansiken pilttuussaan ja tiesi isosten puheista sen mitä Mansike ei tietänyt, sen nimitäin, että nyt tuli Mansiken vuoro, kun tuli teurasviikko. Mansikea taputti ja kävi lohdutuksiksi silittämässä, kun meni ohitse, mutta Siljalle ei ymmärtänyt mitä tehdä, vaikka yhtä pahaa ja likistävää oli hänen puolestansa olla kuin

Mansikenkin, ja olisi mennyt taputtamaan poskelle ja silittämään hiuksille ja lohduttamaan, minkä taisi, jos olisi rohjennut ja uskaltanut, olisi vaikka jättänyt isän käden ja pyytänyt päästä Siljan syliin. Ei sitä tietänyt, mitä murheita isosilla oli, äitikin joskus itki, kun oli yksikseen ja hänetkin lohdutti, kun kiipesi polvelle ja suuteli, sai nauramaan vesihelmien takaa, kun suuteli vielä toisenkin kerran ja tuhri suutansa lähelle. Siljankin olisi lohduttanut, koska Siljakin oli aina armas, mutta nyt ei sopinut, koska isä oli aivan uusi, eikä malttanut hellittää, kun sai pitää kädestä, oli sitäpaitsi yllä uusi puku, isän tuoma ja valkoinen nauhasolmu edessä rintapielellä, ja olisi ujostuttanut tiellä, jos olisi jättänyt isän käden ja ollut näineen vierasten nähden. Siljakin sai siis jäädä, ja Väinö asteli edelleen isänsä vieressä, sivuutti isänsä käsipuolella seuraavankin parin tiellä, Hermannin Juditan ja Heikin Karoliinan sekä joudutti askelia pysyäkseen rinnalla, kun nyt lähetettiin edellä käveleviä Hermannia ja Heikkiä, joista Herman jo näytti odottelevankin kapteenia ja viivyttelävän askeliaan tullakseen puheisiin ja päästäkseen merikuulumisille. Vain olan taakse ja isän taitse luotu katse ilmoitti, että Väinöllä edelleen oli surku Siljaa ja että sydäntä puri murhe siitä, että Siljalla ei ollut yhtä hyvä olo kuin hänellä, joka oli onnellinen ja joka käveli isän vieressä ja jolla oli uudet vaatteet, Mansikekin syksyiseltä tuli aivan hykertävänä mieleen taaskin: oliko Siljakin, niinkuin Mansike syksyllä, erotettu kaikista muista ja valittu johonkin kovaan, josta ei selvästi tiennyt, mitä se oli, mutta jota ei voinut auttaa? Kun Silja kantaa vesiämpäriä kaivolta, niin minä menen mukaan ja autan sangasta ja kannan mukana, että hänen on keveämpi! päätteli Väinö mielessään.

Muutkin toistalolaiset seurasivat kapteenin ja Väinöpojan

kinterillä. Aivan kantapäissä astelivat molemmat vanhemmat veljet, Albert ja Anton rinnatusten, kummallakin yllään vastuutiset tuliaispuvut, siniverkaiset matruusimekot läpättävin hartialapuin selässä ja reunoissa häikäisevän valkoiset raitajuovat kaksin päärmein, lakin takalistoilta liehui liputteli kummallakin kaksi nauhan läiskää valtoimen reippaina selissä. Oli melkein kankeata kävellä tämmöisissä uutukaisissa ja pojat olivatkin milteipä juhlallisia vaatetuksensa arvoisuuden vuoksi, olivatpa outouden hämässä tarttuneet toisiaan lapsenomaisesti käsistään ja tauluttivat varoviltaan ja huolta pitäen toisiaan, niin seitsemässä ja yhdeksässä kuin tiesivätkin jo vuosilta olevansa ja mieskunnialta arkoja tavallisissa oloissa. Albert vanhempana varsinkin piti kiinteästi Antonin ja nuorempansa kädestä, koska hänellä oli tieto täydempi kirkkomatkan velvoituksista ja myöskin vaatetuksen vaatimuksista sekä sitäpaitsi huolenpito veljestä, joka oli nuorempi, kun sensijaan Anton huikentelevampana ja vilkkaampana jo oli mielineen muussakin ja uteliaana pälyili edempänä tiellä, jossa Lahdenperän pojatkin ja Ylikylän Aku ja Osku myöskin tepastelivat kirkkomatkalla ja Lahdenperän isännän selän takana viskelivät kiviä ilmaan, minkä kerkesivät, ja koettelivat, kuka jaksoi nakata latvojen tasalle ylös koivujen korkeuksiin tien vieressä. Antonin silmät olivat jo alkaneet kiilua ja käsi nykähteli veljen kädessä: oli jo omakin mieli mauilla ja kiusauksen kutka tavaton jättää silleen kaikki säädyt ja kotoneuvot, sekä kirkkomatkan toimellisuudet ja taatin tärkeudet yllänsä unohtaen siepata itsekin kivi tieltä ja koettaa, kuinka korkealle lentäisi, kun oikein yrittäisi ja nakkaisi, ainakin sen oksan tasalle, jolla peippo tuossa ylempänä parast'ikään sirkutteli tien vierellä, minkä kurkkua oli pienellä paukuttelemaan.

Antonin havittelut jäivät kuitenkin havitteluiksi, sillä van-

hempi veli oli huomannut ja ymmärtänyt nuorempansa heikkoudet ja ajoissa tiivistänyt pivonsa otetta huikentelevan käsi-sykän ympärillä. Hänhän oli vanhempi, oli koko elämänsä ijän ollut vanhempi veli, vanhin kaikista, niinkuin vieraatkin kohta näkivät ja sanoivat, ja mitenkäs olisi sopinut, että Anton kirkkovaatteissaan, ja kirkkotiellä olisi kirkkoväen keskellä ruvennut noukkimaan kiviä maasta ja viskelemään puihin, sitäpaitsi vielä näin, kun isäkin oli palannut kotiin ja oltiin kaikki yhdessä matkalla ja kylän väen keskellä omana joukkona. Tietysti Albertkin oli huomannut poikaliudan toimitukset ja kilvankiimat edempänä tiellä ja tarkkuudellakin seurannut jokaisen kiven kiipua, kuinka se nakattuna sinkosi ylös kuin lingottuna, mutta vauhdin vähitellen väsyessä alkoi kuin arvella menossaan, saavutti kyllä vielä tämän oksan ja vaivalla tuonkin ylempänä, lopulta kuitenkin aina uupuakseen kesken ja vajotakseen voimainsa niskoilta alas ennenkuin latvan ylin virpi oli voitoin viistetty. Tietenkin oli hän seurannut, ja jännityksen kirit jäsenissään ikäänkuin silminensä piukannut, jotta kertakin kiito kantaisi ja kaari kevyviltään kääntyisi latvojen korkeitse metsien huomiin, oli melkein kuin ruumiinensa rukoillut, että liito sinkoo ylhiin silloin kun sen määrä on ylhiin eikä taitu takaisin juuri huippujen himarilta hervoten! Oli Albert siis, niinkuin lapsellisempi Antonkin, kylläkin nähnyt ja tyystin tarkannut poikasten veikkaa ja vapaata virmaa kauempana tiellä, mutta hän oli veljien vanhin, ja viehteet olivat vangittavat mielessä, jotta veljetkin tiesivät kuinka kirkkomatkalla kävellään ja jotta Antonkin jo kädenpidosta tuntisi, että se mikä ehkä sopi muille, ei sovi kaikille, ja että, mitä tekivätkin ja pujakoivat muut pojat löysiä ja syljen mielen mukaisia, heillä itsillä piti olla parempi tieto, ja hilti jäsenissä silloin, kun poukkiminen oli ajatonta. Kuinkas oli hän itse

muinen Antonin ijässä ensimmäisillä lukuvuoroillaan Ylikylän porstuakamarissa Taalruutin kuulusteluilla hämmästynyt tirmistyksiin saakka, kun samainen Aku silloin oli yhtä omina miehinään kuin nyt kiviä nakkelemassa kirkkotiellä kavunnut luonnollisena asiana tyhjälle tuolille Taalruutin vieressä, ikäänkuin se olisi ollut asetettu siihen ja seinävierelle hänen kiivetäväkseen ja istuttavakseen silloin kun heidät oli poikaparvena järjestetty seisomaan Taalruutin eteen kuulusteltaviksi Aapisen taidossa? Olihan Taalruut silloin kyllä kakluunin nurkassa kohta huomannut huudittomuuden, ja kun ei auttanut se, että kurittomaan ja jalkosääriänsä tuolin reunoilta tyytyväisesti sätkyttelevään miehen pätkään luotiin sankojen ylitse nuhteleva neuvon katse, oli Taalruut kuulustelua keskeyttämättä ja aapiskirjaa kourassaan hievahduttamatta itse vaivihkaa ja kyykkysiltäänkään itseänsä suorentamatta siirtänyt takapuolensa omalta tuoliltaan Akun tuolin pienolle ja siitä hivuhiljaa työnnellen painanut Akua puolemmas, kunnes järjestyksen häiritsijä odottamatta ja hämmästykseksen taas tapasi itsensä töppösillään permannolla. Eihän Aku kyllä silloinkaan ollut pitemmältä hämmentynyt vaan hetkisen hölmistyksestä selvitetyään sekä havaittuaan, että nyt oli Taalruutin varhaisempi tuoli vuoroltaan vapaana ja istujaa vailla, mennyt puolestaan sen viereen, ja kavunnut kimpunut uuden kerran kunnes taaskin istui virkkuna korkeuksissa ja sai tyytyväisenä heilutella jalkojansa niinkuin kotona ainakin. Kadehdittavahan Aku oli silloin niinkuin nytkin, ja tiesiköhän hän hiiren haukotuksen vertaa mitään siitä peloittavasta katseesta, jonka Taalruut enää vain tuhlassi aapisensa ohitse ja silmäsenkojensa ylitse parantumattoman tukantappuroihin, joiden juuria ei tällä erällä kuitenkaan sopinut asianomaisesti pölyyttää, koska oltiin talossa ja Yliskylän emäntä itse väen joukossa lähimailla! Mutta ihme-

tellä täytyi Albertin silloin Yliskylän porstuakamarissa niin-
kuin nytkin kirkkomatkalla, kuinka pojan ja oma-ikäisen tulee
mieleenkään olla noudattamaton ja oman nenän mukainen sil-
loin kun vanhemmat ihmiset ovat ohjanneet ja omakin järki
neuvoo. Ei lukusilla olla tuoleille kapuamista ja jalkoterien
viskelemistä varten, vaan seisomassa kuulusteltavina ja osaa-
massa, kun kysytään, eikä kirkkomatkalla vallattomuuksissa
ja kivenheitoilla, vaan vakaissa astumisissa ja pyhävaatteisessa
olemisisä.

Oli oikeastaan ehtymätöntä kummastelemisen aihetta ja lak-
kaamatonta aprikoimisen aihetta Albertilla siitä, kuinka eril-
lainen on kukin ihminen, itse ja muut. Akukin nyt siis, nak-
kelee kiviä kirkkotiellä ja kiipee tuoleille lukuvuoroilla, puree,
jos rangaistaan, ja kiroo, jos torutaan, potkii silloin, kun mieli
on äkäinen, ja riuhtasee, kun riemastuu, nimittää äitiänsä
ämmäksi kotona, kun ei ole halu totella, ja karaa naapurin
aidan ylitse, kun näkee papumaan palvoillansa aidan takana!
Itse sensijaan: pavunpalvot maistuisivat kyllä, mutta ne kas-
vavat vieraalla maalla ja vieraan aidan takana; harmittaa ja
sisu kapinot, kun käsketään ja on pakko jättää parhaissa toimi-
tuksissa omat asiat kesken ja juosta muitten juoksuilla, mutta
täytyi totella ja olla kuuliainen, koska oli neuvottu ja nuorempi
ja kuri opetti; ilotkin olivat loiskumillaan ja suuttumukset
karasivat tukanjuuriin, kun sattui, mutta hihkaisiko lakeisiin,
kun oli lysti ja puri ympärilleen, kun kiukutti, eipäs, vaan oli
siivo silloinkin, kun veri vilhutti, ja leikki lakeana, kun sydän
sylkki sykkyrillään! Jo sekin, että oli puettu ja hyvät vaatteet
yllä vaikutti asettavasti ja velvoitti malttamaan itsensä ja liik-
kumaan ajatuksella. Ja kaikki muu senlisäksi kotona. Koskas
sopi olla oikein valtoimillaan, kun aina oli tieto edessä, ennen-
kuin päästi toimensa tekoon?

Jo äiti itsekin? Eihän hänen tarvinnut käskeäkään, torumisesta puhumatta, katsoi vaan, niin jo pidätti itsensä, pysähti parhaassa halussaan ja oli valmis tottelemaan. Määräsikökään hän, tarvitsiko hänen olla ankarakaan muulloin kuin silloin, kun itse oli paha? mutta kohta taipui, kun silmä oli muistuttanut, huomasi itsekin, että oma ääni oli ollut liika korkea tuvassa ja tämä riemu liika äkkipäinen ja pauhaava. Eihän silmä nuhdellut, ei edes varoittanut, lepäsi vain vetoovan viivähdyksensä yllä, ja kohta oli mielen omana tieto, että ilo kätkeytynä on runsaampi kuin pauhattuna ja riemunraiot kestävämpiä rinnankerroissa kuin orsiin kaiutettuina. Toimiltansakin ja askareiltaan loi äiti hiltiä ympärilleen ja leikitkin asettuivat hiljemmille hänen katsoessaan: niskuroimistako olisi yrittänyt, kun silmistä luki, että liehtoi liikaa, ja varoitus vetosi omaan parempaan tietoon!

Kestivätkös muutkaan, kun äiti tuli sekaan ja ilmestyi ihmisiin? Kuinka oltiinkaan siivoja tuvassa yht'äkkiä ja puheenkerta silmänräpäyksessä kuin painettu penkin alle ateriapöydän ympäriltä, kun tupakamarin ovi odottamatta avattiin ja kapteenska tuli sisään, miten olikin sitä ennen hoilattu haastetta valtoimiltaan, vouti ollut leveä pöydän takana, Miina ja Milja pärskineet lusikoimisensa lomilta Vihtorin alinomaisille hulluuksille ja Hökö-Kalle rämissyt vanhanpojan viisauksiansa pöydän päästä? Entä mennäsunnuntai-ehtoosti tällä samalla Vähäniemen kalliolla kun iltamyöhästi oltiin äidin kanssa paluulla raamatunselityksiltä Langholmassa ja kotojoukkona saapumassa koivikon peitoista tien mutkassa tuossa kalliolle tähän?

Tuossa kivellä istui Ampatin Kalle selkä päin meitä ja veti kuin hihastaan vinkaa viulustaan, minkä jouhikielet kimeää hellittivät ilmoihiin, lehtimetsä kohotti koivuista seinää ylt'-

ympärillä, ehtoinen taivas levitti liepeätä lakea yllä ja kallio lakensi laattiata siloiksi lavealti, nuorta oli kiertämässä tuoksi-milta ja paria vuihkimassa suven salissa, minkä oli viepää käsi-vartta uumasille kiepaisemaan ja ketterää kantaa hametta humistamaan! Kapteenska tulee! kuului kirkaus tuolta ja hui-kaus täältä, tässä tempaisi joku neitonen itsensä tanssittajansa käsivarsista, tuossa kirvoitti itsensä irti Ylikylän Alma, oma Miina oli jo viskannut esiliinansa päänsä ylitse, kun muisti että tänne nyt oli karannut tansseihin vaikka oli suoraan palaamassa raamatunselityksiltä Langholmassa, ja Milja oli jo kaukana karussa lehvikön peittäviin pensaikkoihin. Hämminki oli ollut yleinen, tanssi sekaisin, mitä joku tapauksista tietämätön pari vielä yrittikin kalliolla, niin pakoa livistettiin ja joka puolella, Ampatin Kallen viulu vain veteli surutonta suviin, minkä kie-listä kirkasta lähti, hänhän istui selkäpäin, niin ettei nähnyt tulevia, ja soitti sitä paitsi aina silmät ummessa, jottei vedon-juoksu sekoaisi nuotin rihmoilta. Neitokset, ainaiset pakovauhkot ja näkösiivot, edellä livistivät, korjasivat joutunsa mukaan jokainen kasvopuolensa näkyviltä, ikäänkuin juoksunnopeudella nyt olisi autuus autettu ja pulmunen huomenna niiaamassa tie-puolella, kun vast'edes ja tanssin heikkouksia tuntemattomina satuttiin kapteenskaa vastaan kylässä ja silmä velvollisesti kesti kohtaamisen viattomana. Pojat, paatuneet ja verkkaammat, eivät olleet yhtä nopeita, ei ehkä myöskään silmänpalveluksen taika ollut yhtä valmiillaan heidän hatuissaan, pojat siis jäivät aluksi töllistelemään äkillistä yksinjäämistensä kalliolla, ennenkuin äkkäsivät hekin, vähemmin kuitenkin ehkä kunnioituksen liika-valppaudesta verissänsä kuin muista pyräyksen pyörähdyksistä mielissänsä, otolliseksi kaapaista jälestä sinne, minne tytöt jo oli-vat jokainen helma hävinneet ja kadonneet koivikon pensaisiin ja peittäviin vehmastoihin. Kallio siis oli kuin tuoksauksen

puhalluksessa pyyhitty tyhjäksi, lehvikön peitoissa risahtelivat enää vain katkeilevat varvut poluilla, kunnes pako loitoten vähitellen oli kaikonnut kuulumattomiin, joku alkuunsa tukautettu äänen kilaus kuin kesken pakoa tavoitetun ja karkunsa lentoa vieläkin liehtovan kurkusta helähtävä, mutta silmänräpäyksessä salattu naurun tyrskähdys vain enää kantoi tuoloin tällöin korvaan hiljaisuuksiinsa haipuvan lehdon kätkeivistä sisuksista.

Vain Kallen viulu enää lirkutti yksinäiseltä kiveltään valsin viukuva valitusta suloisen suviehtoon yksinäisiin hämäriin, kunnes Kallekin viimein havahtui hiljaisuuksien herättämänä, aukaisi ensin toisen silmänsä ja sen jälkeen toisenkin vielä hämästyneemmän, sekä seisautti jousen kädessään kesken haikeinta vetoa, niin että viimeinenkin ääni katosi ilmoilta kuin yölinnun haipuva lento metsän sulkeviin huomiin. »Täälläkö Kalle tyhjille metsille soittelee?» virkisti äidin vaaraton kysymys lopullisesti Kallen kaikki hengentoimet hereille, ja hän oli sileä mies kiven vieressä seisomassa ja viulu viisaasti lykätty sille puolelle miestä, jossa hän luuli sen olevan piilossa; kurkistelipa hän kuitenkin jonkinvertaisella kadesilmällä koivumetsän piiloja kalion liepeillä, joiden peittoihin arvasi muiden pötkineen.

»Vai kapteenska on palaamassa Lagerstedtin raamatunselityksiltä Langholmassa?» karaisi hän kuitenkin mielensä miehuulliseksi ja hipasi sitä asian puolta, jolta ymmärsi aseman tällä haavaa kiperäksi itselleen. »Tässä nuoret, kun palasivat selityksiltä, mankuivat vinguttelemaan ja minä hain koppani kotoa!» yritteli hän selityksen kaltaista ja oli pinteiden paikassa toki tarpeeksi viekas vierittämään osan syytä muittenkin niskoille, mutta epämurkavaa hänen näkyi olevan ja hän läpytteli silmälautojansa, ikäänkuin se miekkonen poikaparvesta, joka on tavoitettu kiinni yhteisissä papumaavarkaissa, ja nyt saa yksin vas-

tata tekosista muitten vapaina ja sääriensä nopeudelta kirmais-
tessa pakoa aidan toisella puolella.

»Ei täällä paljon väkeä ollutkaan, ja vasta juuri alkuunkin päästiin, kun selitykset kestivät niin kauan Langholmassa!» lie-
vitteli hän ja vähätteli koko asiata sekä asetteli pelimannitai-
doiltaan äänensäkin niin ohittaville liukumille, että senkin piti
vakuuttaa kapteenskan järkiin siitä, kuinka kipenen pienestä ja
oikeastaan turhanveroisen kommelluksesta tässä tapauksessa
kuitenkin oli kysymys, kun sen mitan nokkaan otti. »Kier-
roksen pari kerkesivät, kun te jo tulitte!» todisti hän, ja tuns-
i itsensä jo melkein viattomaksi, rauhoittui niin perin, että hau-
kottelikin jo, kun tuli mieleen taannoinen istuminen ja nuokku-
minen pihamaalla takapenkillä selityksiä kuulemassa.

»Virkistivät hiukan jäseniänsä sanankuulemisen jälkeen, että
nukkuisivat paremmin ennen työjähdin alkamista viikolla»! tul-
kitsi hän jo inhimillisiäkin kapteenskalle ja puolusteli muitakin
kuin itseänsä. Antonia naurutti niinkuin minuakin, sillä me
olimme itse karanneet kolme kertaa myötäpäivään ja kaksi ker-
taa vastapäivään kellarin ympäri Langholman alapihassa kohta
kun amen oli sanottu kuistin edessä ja pääsi liikkumaan
niin että sai juosta kangistukset jäsenistään, ja tiesi sen
vaikka äitikin olisi salassa ollut huvitettu, leppoisenkasvoi-
nen hän ainakin oli, mutta nuhteet Kalle kuitenkin sai.
»Menisit nyt itse nukkumaan, koska muutkin virkistit niin
unisiksi, että juoksisivat: viulunkäyränpöytä sinä uskot parhaaksi
uni-Matiksi ja valssit vikkelimiksi varpaan viejiksi silloin kun
sanat tallettaneen pitäisi juosta parannuksen polkuja? Pauloja
punot talvisin jäniksen poluille, eikä niitä satimia ehkä lueta
synniksesi, koska elikot pyydystät elääksesi lapsinesi, mutta
äänen rihmat viulusi kieliltä, niiden virittelemisen on vaaral-
lista, koska tietämättömät juoksevat niihin sieluineensa ja saaliin

korjaa sinun langoistasi kukaties' paha itse! Mene nyt siivosti kotiin ja pane viulusi naulan nokkaan ja oma korvasi tyynylle, niin viulu on vaiti ja sinä kuorsaat, eikä kumpikaan enää tänä ehtoonä viettele muita heikkouksiin, ellei seinän hirsiä! — Onkos Siina jo kehrännyt villat langoiksi, niin että hän saa tulla hakemaan uutta talosta?» kysäisi äiti nuhderippinsä lopettimiksi ja autti Kallea arkisiin, jottei kaunamielellä tarvinnut erota tiellä. »Parseliverka pannaan pian loimille ja Kiilin Miina tulee kutomaan», selitti äiti edelleen ja hämäsi torumiset toimellisiin, jotta oijennus jäisi sydämiin ilman katkua ja kukaties orastaisi parannusta. »Kalle ajattelee nyt toiste paremmin, eikä johda muita pahuuteen juuri kun on itsekin ollut neuvoa saamassa!» kolkutteli hän kuitenkin vielä Kallen pehmitettyä omaatuntoa sekä taritsi edelleen lääkkeen tippaa, koska arveli otolliseksi senkin.

Kallella oli jo viulu lykätty kainaloon ja hän kääntymässä omalle polulleen kotoa päin. »Kapteenska puhuu niinkuin sopii ja pitää, mutta nuorilla on semmoinen kuti, että ne tarvitsevat lystiäkin niinkuin tuore multakin ruohon nurmea, ja viulu on semmoinen kapine, että se vetää ilot tukkaan ja sylkyt sydämiin, niinkuin auringon lieto yrtinpilkut turpeen hiuksiin ja mahlanveret koivunkylkiin: kapteenska muistaa itsekin!» tolkutteli parantumaton Kalle kuitenkin olkansa taakse vielä, kun jo teki menoa. »Vaikka onhan sekin kohdallansa, että kynttilä valaisee, kun se on pöydällä, ja kapteenska neuvo, kun on meidän joukossamme!» sanoi hän kuitenkin vielä ja kääntyi katsomaan ennenkuin lopullisesti läksi, sekä nykäsi lakkinsa reunaan merkiksi siitä, että hän sekä ymmärsi että tunnusti ja kunniotti, ja että asia oli aivan niinkuin olla pitikin, kun joku oli esikuvan merkiksi muille ja parempi paremmiltaan muistuttamassa sopivia lähimmäiselleen.

Albert muisti elävästi hymyn häivän äitinsä kasvoilla toissa-pyhän ehtoiselta, kun Peli-Kalle oli kääntänyt lakean selkä-puolensa päin ja viulu kainalossa lähtenyt kävellä keikuttelemaan koivikkoista kotopolkuansa häviten sopuisiltansa tienkatteen peitteihin sinne, missä tuore lehtimetsä kätki hänet näkyvistä nuoreen, tuoksuvaan viidakkoonsa.

2.

Mistä oli äidillä tuo hänen leppoisa valtansa, joka olematta ankara oli semmoinen, että pelkkä hänen läsnäolonsa jo vaikutti ihmiset taipuvaisiksi ja asettuneiksi? Koska oli milloinkaan nähnyt kenenkään, tiuskimmankaan piikatyttöä tai röyhkeänkään renkimiehen muuna kuin nöyränä äidin sanoessa sanansa ja varoituksensa? Koskas ovi omassa tuvassa paukkui palkollisten jälkeen, tai kuului kiro porstuasta, kun oli toruttu ansaitusti? Ja nuoretkin silloin, toissa pyhänä tässä tanssikalliolla, oma palvelusväki niinkuin vieraatkin, mikäs heidät hajoitti kuin akanat tuuleen, kun äiti ilmestyi paikalle, vaikkeivät pahemmissa toimituksissa olleet kuin omissa huvituksissaan pyhäehtoosti? Eihän äiti pahaa sanaa sanonut, eikä tarkoittanutkaan sanoa, mutta kun kapteenska odottamatta oli näkyvissä, niin heikotti omatunto, joka muistutti, että äsken oli yhdessä istuttu sanaa kuulemassa ja oltu totisia ikääkuin oltaisiin hurskaita, ja nyt pitikin hänen kohta olla näkemässä että oltiinkin lehakkoja ja liehuttiin tansseissa, ja mikäs muu silloin käsissä kuin kiepaista esiliina pään ylitse ja kadota pensaisiin: eihän kapteenskan edessä muuna voinut näyttää itseään kuin siivona! Mistä oli äidillä tuo hänen mahtinsa, joka oli sekä leppeä että ehdoton, hellä ja

hellittämätön, ja joka sekä velvoitti että auttoi ja käski ihmisen olemaan parastansa?

Mistä oli äidillä hänen uskonsa hänen neuvomisessaankin, ikäänkuin noutaisi hän ihmisestä hänen hyvänsä hänen itsensäkin tietoon, ja mitä lääkettä oli hänen kasvoissaan, jotta nuhdeltukin ja virheissään oijennettu noudatti lepytettynä hänen sanojaan, ja että hän itsekkin oli kuin helpotettu torumisen päätyessä ja ystävällisyyden tullessa vuorolle? Oliko hänellä huulilla käskykin vain velkana, joka oli suoritettava, jotta erehtynyt tuli oijennetuksi, mutta sydämessä surku saman erehtyvän puolesta?

Albert katsahti taakseenkin tiellä ja vilkaisi äitiinsä nähdäkseen tuoreen kerran hänen herkästi muistetut kasvonsa. Eerikkiä hän siellä talutti ja opasti kädestä pitäen, kun Eerikin vallattomuuksissaan juuri piti uusissa kirkkokengissään yrittää läiskytellä anturoineen lätäkkökuljun viekottelevissa vesissä ja mudissa kallion painelmassa tien selässä. Nykäistiinhän veikkonen parhaiksi tiepuoleen, ennenkuin vahinko oli tapahtunut, muta räiskähdellyt ja sukanvarret kastuneet, ja nuhteentorutkin vallaton sai lapsellisen mielihalunsa palkoiksi, niinkuin ansaitsi ja niinkuin tarvitsi, mutta eikös nytkin neuvottu lapsimaisuuttakin ja oijennettu ajattelematon mielitekonsa huikenteluilta samalla silmän leppoisuudella ja asettavalla mielen tasaisuudella, jolla Peli-Kallekin viimeksi oli mennäsunnuntaiehtoosti suostutettu virheissään oijennettunakin eroamaan nuhtelijastaan tiedonverissään säästettynä ja mielen vammaa kokemattomana miehenä, jopa oikeastaan rohkaistunakin. Albert tunsikin erinomaisesti omilta kokemiltaan tuon, kuinka kukistettunakin ja oman tahdon niska taitettuna saattoi äidin varoituksen ja kukaties kurituksenkin jälkeen, milloin niin pitkälle oli täytynyt mennä, tuntea itsensä jälkeenpäin kuin pestyksi ja sovitetuksi, kun

huomasi liepeyden turvan pysyneen entisellään ja sai nyyhkytykset nieltyään palata takaisin kuin anteeksiannon valmiisiin huomiin, ja koettaa jälkipäisellä alttiudella ja noudattamisen halulla hävittää unohduksiin ja olemattomiin varhaisemmat kompastukset ja kukaties vihapään sisuttelutkin ja niskuroimiset.

Albert käänsi päätä uuden kerran ja katsahti taaskin taakseen, vielä varmemmin nyt äitinsä kasvoihin, sekä tunsu sydämessään sanomatonta hyvää. Semmoinen äiti oli, aina sama ja tasainen, selvitti kuin ainoalla käden liikkeellä solmut ja sykkärät ja huojensi vaikeudet niin että ne solahtivat sivutse. Oli hän pienempänä mielessänsä joskus ihmeteltyt, kun istui rukin vieressä lattialla ja katseli isosten kehräämistä. Kuinka osasikaan ohjaileva ranne kohoillaan asettua niin helpon kevyeksi ja suostua niin taipuvan tottelevasti kaikkiin haipumiin, joilta villa hahtuviltaan keksi ja ymmärsi lähdeä hapuran huitua tuolta ja säikeen aihetta täältä liittymille ja juoksemille sormen viettäväksi ja katkeamatta kuletettavaksi, ja kuinka näppäriltä kerkesikään toinen käsi toimen hyppysineen avuksi, kun oli hierron taidoin ja sormivikkelyydellä nopein opetettava ja sulavin soljahdettava höllä hahmoihin ja hauras kiintoihin ennenkuin nieli ahne kuiru suunsa täysiltä kiertävän langan siukuvaa sileätä huiskivan kehrän piukkoihin huomiin! Mutta tarkalleenhan juuri samalla lailla kuin kehrääjän hyppysistä villan happura langan valmiina rullaan, juoksi äidin asettamilta irto ihmisissä ja vallattomuus väessä kerille ja kuuliaisuuksiin, kun tuli kapteenska tupaan ja häly raukeni. Albertin silmiin sirahhti lämpö ja sydänkehää levitti riemukas ylpeys. Siten kulki äiti ihmisten parissa kuin suviniitun suhinoilla lauhkea tuuli myötävien ruohikkojen vaiheilla. Taipuivat tahdoissaan niinkuin helpeet heini-koissä, ja suostuivat sydämissään niinkuin lehvät leuhtoihin ja

humalvarret hulmiin, kun liepeä lähestyy ja läntinen humistaa huomeniansa latvoissa. Tai oli hän toisinkin kuin muiston sormi kohollansa siitä, että lapsi asuu ihmisten sydämessä elämän iän ja katselee odottavana ympärilleen, ja ettei kukaan parempaa kaipaakaan kuin palata parhaihinsa takaisin ja taaskin tuokionijäksikin edes ja hetkenhaipumiksi lunastua lapseksi uudelleen, joka turvattuna saa totella, ettei oma tahto erehdy, ja talutettuna kävellä, ettei oma jalka kompastu!

Mistä olivat äidillä nämä toisen maailman kasvot, jotka lauhduttivat silloin, kun vallattomuus oli liikaa, ja nostivat silloin, kun sydän laski, jotka asettivat lepoon tai vapahtivat toivoon, kuinka oli kulloinkin vaiheilla rauha, viivähtivät tyveniin tai toivat tyydyn? Levot ja pyhät huoneessa ja mielessä, missä liikkui, askareen toimessa ja työn tauossa, mihinkä ryhtyi, sanan neuvossa ja silmän huoleessa, mitä valvoi! Ankarana hellä ja iloisena vakava, käskynluja ja sydämenherkkä, läsnä elämän täysiltä, loitto sielun saavuttamattomilta.

Langholmakin, äidin perintökoti, ja omakin ja veljien muiden, paitsi pikku-Väinön, syntymätalo ja lapsuudensija ennenkuin Toistalo tuli myyntiin ja muutettiin Koilaan! Eriksensä kylistä omilla niemimaillaan kuin omana valtakuntanaan, virstat naapuriiin maanpuolilla ja kohinat merillä metsien takana. Pellot ja vainiot omina, minkä viljeltyä akkunasta avaroille näki, metsien kainaloissa luhdat lymyillään, lahtien partailla niitut vihantiinaan, laidunlakeat karjan samota, salmien sinet kalan kilvata, maan rinnat ja vesien vaiheet, kielokummut ja koivuhaat, nuottaraumat ja kaislarannat, kaikki kotoa ja mielenomaa sinne asti, jossa salat outoina saarsivat, metsän salo huokaili selittämättömiä huminoitaan, raiku latvojen takaa valitti rannoilta avaraa haikeatansa ja meri vieriltään äänteli äärtensä rajattomia, sulon lauhtoa suvin kuin lievivän onnen lohduttava huuhto

pakahtuvalle povelle, raskasta talvin kuin surun vankeus vapahattamattoman rinnan lunastamattomissa ummissa.

Niinhän oli äiti kuin sama syntymäkoti siellä viljelystensä vaiheilla, mertensä äärillä, lähiltä hallittu, loitoille avo. Silmänluonnissa leppo kuin tyventen tyys Langholman tuvissa sunnutai-aattona, ja otsanpielillä rauhan hupa kuin lounatuulen hilpi ruohon hiuksissa kotokartanon siistityillä nurmilla Langholman piholla, mutta käten ryhdyssä toimen keino kuin peritty oppi uuraan talon ja Langholman kunnian, ja käskyn tiedossa nuhteen neuvo kuin kurinvelka vanhan kodin ja ankaran suvun. Lähiltä hallittu, mutta loittoihin avo niinkuin lujakin: katseen kätköissä kaukotoivo kuin kuulautten väily väljen merten haipuviin ääriin, suun sykkeessä syvä tieto kuin herkkeet äitien menneissä polvissa tämän päivän hetkeen saattava ja ammoiset huolet sukujen huomisiin huokaava, mutta kovien koettellessa voimiinkin varttuva kuin rannan väistymätön kaista, santansa mataliltakin veden väet kestävä, torjuen ottava, voittaen viihtävä, ja syvyytten vaiheilla vaimouden suojiin tummatkin tyrskyt helmoihin sulkeva ja tyveniin kätkevä kuin lahden lepo syöksyvään merten ajavat heitot, ja rukouksen satama murheen murrot taistelevan elämän ankaroilta ulapoilta!

Oli suvi ja kaunis kirkkomatka, tienpolku kesänkeveä anturan astua, lehvikön humina nuoren tuorta korvan juoda, ilmanpieli sinisensyvää silmän sukeltaa, Albertin mieli korkea ja kumpuva, kiitollisen rikas ja luovan raikas. Ikinäkö äitiin näin oli nähnyt, kuin vedensyvillä himmeitten halki kuulaitten perille verhojen viimeisiin värjyjen sylissä? Päivän valot aavis-
taa sarastava aamu, ja elämät heijastelee lapsen tiedonkin avar-
tuva huomen. Tajusiko Albertkaan mitä hänen mielensä piteli
tietämättömän tiedoin, kun silmän rakkaus riippui ja sydämen
hellyys liittyi äidin eläviin kasvoihin ja omisti niiltä myötämie-

len ylenkylässä ja rinnannousun ottavassa onnessa sitä, johon ymmärrys ei ylettynyt eikä huulen sana tavoittanut, mutta joka oli läsnä sydämessä ja tunnon omaa niinkuin tähtien tuike syttyä silmään ja ottajan omaa taivaan yltämättömiltäkin. Aina elää ihminen sanojensa ohitse ja tietojensa tuolle puolen ja mielen kehii ei saavuta koskaan kantavakaan ajatus.

Suvisydämin ja lapsenmielin luki Albert äitiänsä kuin rakastetun kirjan avointa lehteä, ja aavisti ajatuksiansa kuin menonsa matkaa aaltojen valloilla altis haaksi, meren kevyvien leikiten lykkimää ja väljille viemää kunne kaukaloi laine ja viettää tuulen tie. Perilläkö siellä, maapohjan savilla ja meriäären avaroilla, sitkailla pellon, saran raikumilla rannan äänten siinnyt tahtoon ja sulanut toimeen tuo voiman leppo teossa ja kaukojen havi hengessä, tuo sydänlämmön sykkivä läheisyyden läsnä ja mielennousun siivenisku loittojen korkeuksiin, tuo armo ankaruudessa ja lämpö lempeydessä, tuo turvat suova mutta kuuliaisuudet velkova käskyn jalous ja rakkauden ylhäisyys ihmisolemuksessa ja ihmiskasvojen puhtaassa paisteessa?

Albertin mieli juoksi herkille ja kiitollisuuden haikeat purivat rintaa, mutta luottamuskin levitti povea ja kuuma usko kuo-hui tuntoon, kun sydän sulki äidin kuvaa ja sielu aavisti kauas. Sama sinä olet, oletko lempeä, oletko ankara; kumartunut hel-lin turvattoman ylitse, kun avuton hakee apua ja lapsen sydäntä käärii hätä, vai horjumaton vaatimuksessa, kun on erehtyvän toteltava, vaikka halu kapinoi ja pieni tahto nyyhkii; sama olet rakkaudessa ja rankaisussa, syliin sulkeva, sydämellä neuvova, kurituksesikin huomaa ja lunastusta! Äitien armahtavat jaksotko katsovat silmänluontisi selkeästä lempeydestä, samanlaisesta kuin sinun oman äitisi silmien tasainen vaihtumaton hyvyys, isien hahmoiltako tyventen voima asettuneessa ihmisessä, samanlainen kuin peritty mahti oman isäsi käskävän silmän rauhalli-

sessä levossa? Albert näki kuin silmän sukeltamalta koko Langholman talon, suvun ja olon, äitinsä alut ja elämänpiirin ja oman syntymäkehänsä, ja nouseva mieli kulki syvillä ja sulki syviä kuin omaa rintaa elämän hahmoille aavistellen.

Vakaa talo niinkuin vakaat isännätkin, entisiltä peritty niinkuin tuleville säilytettykin, toimen velkova niinkuin kunnon palkitsevakin, peltosarkainen ja vedenviljainen.

Suku talossa syville isiin, väkevälti itseensä, vapaalti velvoituksiin, korkeisiinko vai koetteleviin, tiivis sijallansa, kestävä kannoillansa, uljas nousultansa niinkuin talonmetsän saloissa salkohonka, juurensa lujalti maaperän peruksiin, soraikkoon ja saveen upottava, vartensa voimaa syy syyltä ja vuosi vuodelta väkeen vyöttävä ja rungon mahtiin rakentava, latvansa tasaa ilmojen yliin tuulien humisteltavaksi ja tuulissa taistelevaksi kasvava ja kohottava.

Isännät talossa niinkuin suku velkoo, ja käskee peritty isän kunnia, askel pellolla avara niinkuin ajatus otsankin takana, teko terävä niinkuin sydänkin korkea, mies ankara niinkuin mielikin jalo, käskee kymmentä omalla vallalla, olkoon ahto oman apajan ja omat rengit höyryssä, vai kyläkunnat naapuri-toimessa ja isännät kuuliaisina, mutta on kilpenäkin kymmenille, kun vaara velkoo, kato kulkee tai vääryys nousee valtikoidille ja yhteinen turma käskee turvallisimman etummaiseksi, miehen, luja levoiltaan kuin kallioranta rauhassaan, joka kuohtuu hyrskyille vasta, kun myrsky piiskaa meret ja vaahtopäät murtuvat vuoreen, visu viljaviltaan, jonka laarit ovat jakavia vasta, kun tietä tallaa leivän orpo leivättömänä talvena, sees sydämeltä, jonka vihat nousevat vihurina vasta, kun on oikeus riidassa, lähimmäinen poljettu ja heikko väkevämpänsä kantapään alla: isäntiä ruhtinaan tiedoin!

Emännät talossa vaimonverrat isäntäin kuntoon niinkuin

vaatii huoma kodin ja hurskaus lavean huoneen, katsotut kelpoon niinkuin kunniaan vihitytkin, toimentarkat niinkuin sydänlämpimätkin, äitejä huolelta, emäntiä huomiolta, helmaa lasten, syliin sulkevaa ja turvan suovaa, silmää talon ja tavaran, kaitsijaa väen ja navetan, armiaat avussa niinkuin jalot nuhteessa, horjuvan tuet niinkuin lyödynkin lääkitsijät, lepyttäjät tuiman ja lannistuneen nostajat, lempeät otsilta ja totiset kasvoilta, niinkuin palavat sydämiltä ja hartaat hengeltä, lohduttajat ja kohentajat, valvojat ja varoittajat, väsymättömät luottamuksessa ja alttiit uskossa, sydämissä Jumalan pelko, puhtaus tahdoissa ja laupeus teoissa, hoivat perheen, voima puolison, lunastus lasten; rakkautta jakavaiset ja rakkautta kasvattavaiset, liittyväiset ja liittäväiset talon vaalijat ja valvojat, uhrissa uupumattomat, hyvydessä herkeämättömät, rukouksessa sammumattomat, emännät ja vaimot kuin taivaan lainaa maallisiin suotu maalliseen hahmoon maallisten lievitykseksi, sieluissa hurskaus, käsissä apu.

Albertin silmä oli korkean hetken levännyt äidin herkillä kasvoilla, nouseva sydän oli noutanut mieltä kuin summattomilta ammentaen, ja aavistavan lapsen kiitollinen ajatus oli mahtunut elämää ja sulkenut elämää kuin mahtuu taivaat ja kokoo taivaat kupuineen ja kuulaineen korkeuksien viimeisiin huimiin saakka metsälammen kätketty piilokin kuvastelujensa lymyihin. Avartuviinsa sulki Albert äitiänsä ja rakkauden silmä sukelsi syville elämän umpiin, äitinsä hän näki, äidin suvun, äidin olon, äidin ihmisen kokonaisena ja oli onnellinen rintansa kasvamilta kuin poven kehät ratkotakseen! Ihana oli äiti, kasvot paistoivat, koska niillä asui hyvyys, silmät valaisivat, koska niistä katsoi lempeys, suu kärsi, koska se tiesi kaiken, armahtava ihminen, otsalta, ololta, pään kallistamalta armahtaja ja antaja, itsensä annolta sielun lähestyjä, hupa

sanomaton, kun hän on hyvä, viihde sydämeen saakka, kun hän auttaa ja suo lohdutusta, vaade puhtaan tahdon ja velvoitus korkean mielen, kun hän uskoo ja luottaen luottaa; lempeä ja horjumaton, luja ja altis, omille omistettu, mutta omansa velaksi tietävä, huoma ja käsky, turva ja kuri, syliin sulkeva, mutta elämään kasvattava, läheisin sydämen likeltä ja lämpimältä, loitto tiedon ylhäiltä ja ankaruudelta: ihminen, heikko ja vahva lastensa puolesta elämän edessä, turvaaja ja vapisiija.

Rakkauden silmällä näki Albert äitinsä, ja sulki riemuin ja suruin kiitollisuuden suuruutta rintaansa. Onni ja haikea piirsi ja uursi mieltä kuin hahmoa luoden kaikeksi elämäksi. Tyke äidinkö omankin elämän tyke, velkako sama seista elämää kasvoihin tyvenin silmin ja tyynein rinnoin, vaikka lainen yltää on mielen meri poven suluissa ja nousujen kammitsaa kätkevän ihmisen hallittu sydän? Vesi helmii kirkasna mudista maan, pisara pisaralta pimennoista painavan mullan ikuisen yön, samatenko juoksee paineista elämän ja katteista kohtalon joskus julki ihmisen helmi, tiensä vaikeudet viertänyt, sorat yltänsä suodannut, puhtauksiinsa pusertunut, tiivis kuulailtaan ja kirkas täysiltään, jalo yltä ja heeltynyt sisältä, vilva elämän elämään herkkynyt? Elämän läsnät ja taivaan välkyt pisarassa maan: suljetpa, ihminen, korkeat pieneen ja avarrut ahtaista mahtuvaksi maailman! Albert kokosi ja sulki äitinsä kuvaa kuin malja mettä reunojen kupuun laitojen läikkymille.

Latvojen nousu on tavoitusta taivaitten ja marjojen puna paisua mehuvan maan, ihminenkin on yrtin ylenevä ja varsin varttuva marjan kantaja ja latvoin humisiija povilla elämän mullan, taivaisiin tähyävä ja juurin juova, uumenten ummilta sinisten soudut töin ja toivoin, haikein ja hakemin saava ja saavuttava! Albertkin tunsu rinnankehissään levittävän uskon: tiuhvilta maan herkille elämän, niinkuin äiti, kärsijäksi kipeän,

niinkuin elämä on kipeätä, kasvajaksi korkean, niinkuin elämä on korkeata, myöntäjäksi ja myötäjäksi, sulkijaksi ja suvaitsjaksi ihmispienuuden niinkuin elämä multansa pimentojen, hereydeksi hengen ja alttiudeksi auvon, niinkuin elämä väljiensä valkeuksien, osille äidin ihmisosan, rakastavaisen ja rakentavaisen, ehtymättömän hyvässä, väsymättömän vaikeassa, sydämille sulkijan mutta kelvottoman kurittajankin, lujan lempeänäkin ja ankaruudessaakin armahtajan, nostajan neuvossansa, luottamuksessansa lohduttajan, vierasta varjelevan, mutta omillensa omistetun, miehensä vaimon, lastensa äidin, talonsa emännän, ahkeran toimelle, antavan ihmisille, alistuvan Jumalalle, suovan ja suojelevan, uhraavan ja uskovan, rikkaan avussa ja rakkaan huolessa, rukouksessa syvän ja sydämeltä nöyrän ihmisen, lunastuneen lunastajan, Maaria-äidin.

3.

Kiitollisuuden ylenkyllässä käänsi Albert kasvonsa äidistä isään. Niinkuin vainion vaiheilta, suvituulen hulmissa aallon laineilta armahin ajavilta ja tähkien suhinaa siunatun rikkaana lauhkein leuhtovilta, silmä olisi siirtynyt metsän rannan nousuun vainio-aidan takana, vakavaan ja vahvaan, kiloiseen auringossa ja vehmaaseen havultaan, mutta tummaan hartioilta ja summaan syvyyksiltään, tai niinkuin olisi vaihtunut maanrinnan nurmiva hyvyys ja yrttien pyhä hilpa vallaksi maahisen mullan ja reheville leipävän hyödyn, niin tunsu isänsä Albert, kun sielu hahmoi, mitä silmä näki, ja mieli nyt teki työtä äidin sijasta isän kuvassa.

Jyhevyyskö varmempi vai turvallisuusko taatumpi miehessä kuin maasta kasvavassa mutta askelvapaassa? Hartiat, kenellä

hartiata vaarumattomampaa kuin isällä, huulten muho parran peitoissa, kenellä muhon sävy säyseämpi kuin isällä? Silmäin ystävällinen kilo ja rintapielen lavea uho: kumpi vakavampaa: suopeuden sukaisuusko tyvenessä miehessä vai voiman väkikö lauhkean levoissa? Väinö, pikkuveli, tepastelemassa kyynäräisenä isän vierillä ja käsipuolessa: missäkö olisi hiveräisen kädenhiven ollut taatumassa turvassa kuin isän kämmenessä, vaikka leveässä, kuin kymmenen samankokoista kopariinsa sulkevassa?

Albert muisti itsensä samanikäisenä ja saman osaisena: mikä nostava tieto sydämessä astua isän taluttamana, isän, joka oli outo ja oma, outo, koska hän vasta viikolla oli palannut meriltä kotiin, ja oma, koska hän oli oma isä, josta äiti aina talvella puhui ja johon jo oli kerjennyt tutustumaan, vaikka oudostuttikin aluksi, ja vierastutti sanomattomasti, ennenkuin omas-
tui, isän varman käden opastelemana ja ohjaamana ja sitä vain vartoen, koska oli kävelty tarpeeksi ja omat jalat väsyneet, jotta askelta alkoi uuvuttaa ja isäkin huomasi sen, jota ei näin vereksiltään vielä rojhennut omin suin pyytää, sekä nosti maasta ja sovitti käsivarrelleen, niin että sai levätä ja rauhassa ja läheltä ihmetellä ja katsella, ja, kun rohkeammaksi tuli, pidelläkin isän partaa ja takinkauluksen hillevää samettia ja nutun nukan mustaa ja hienoa sileyttä rintapielillä sekä kummastella kellonvitjojen oikukasta heilumista ja kultaista kiilumista liivin veralla omien, isän astunnan mukaan nytkähtelevien ja varpaanneniltä messingillä suojeltujen uusien kirkkokenkien kärkien edessä. Merkillinen tyyssija tuo tottumaton paikka, johon oli päässyt, koska oli pieni, ja kuinka väkeväksi isän oli tuntenut, kun noin oli saanut huoleti istua turvattuna hänen käsivarrellaan, rintakin niin leveä, ettei omalla kädellään vastapuolista hartiota tavoittanut, jos koetti ja kurotti, mikä ulkomaan lemu hänen vaatteissansakin, kun tunnusteli ja ahmi

henkeensä, ja kuinka oli ollut, vaikka ujostuttikin hiukka yhä, sydänsykkyyriltään turvissa niinkuin ei ikinä muuten, ei ehkä edes äidin helmassa, jossa oli niin tavallista olla!

Mikä turvan ja turvallisuuden uho isässä olikaan? Pikku-Väinökin isän vieressä tuossa, kuinka luottavasti oli käsi pujoitettu isän pivoon, ja kuinka urhoollinen oli askeleen taaputus isän avaran astumisen rinnalla, ikäänkuin olisi aina, eikä vasta tämän päivän opissa ensi kerran elämässä siepattu kaksivuoron harppaa, jotta pysyttiin lyhyinkin nappuloin tasoissa ja tahdissa aikamiehen verroilla. Eipäs kestä montakaan askelta, ajatteli Albert, kun jo sinutkin nostetaan käsivarrelle ja saat keikkua korkealla, ja isä ihmetellen kysyy sinulta, mikä merkillinen talo tuolta näkyy, takaa lehtimetsän lomitse, josta vilkkuu, isän olkapään ohitse katsoen, Toistalon valkoinen päätypää kotomäeltä! Eikös sinuakin silloin ujostuta ja nauruta, kun isä kysyy piloja, ja avarra rintaa, että sinulla on noin suuri isä, joka on oma isä ja puhelee semmoisia, että jo tuommoiselle olisi vallaton ja nykisi parranhaivenista! ihmetteli Albert ja melkein kadehti, että jo oli iso poika ja veljistä vanhin ja käveli yksin seuroin omien ajatustensa kanssa, eikä enää ollut varrottavissa, että joskus vielä tulisi nostetuksi isän käsivarrelle, kun omaa jalkaa väsytti, ja saisi sieltä kuin tyydyn pesiltä kurkistella ympärille ja kummastella, kuinka hyvä kuitenkin oli olla pikkainen ja tällaisessa lymyssä, ja kuinka mainiota, että isä oli noin suuri ja vahva, ettei tarvinnut kuin riiputella jalkojaan ilmassa näin korkealta ja kuljetella silmää turvissa, kunne halusi, vaikka kototuvan akkunaan saakka, ja kuinka itse oli ollut lapsellinen vielä eilen, kun oli turhia peljännyt isän partaa ja parkunutkin ensi säikäyksessä, vaikka se oli aivan vaaraton ja perin tuttu ja hauska pideltävä, kun sitä näin läheltä omaisesti katseli ja uskalsi koetellakin ja kosketella sormillaan.

Albert tunsi niin läheltä Väinöä odottavat mielihyvät, että hän aivan omissa muinaisissaan kuin kolttuveljensä sijasta taas-kin oli riiputtelevinaan niinkuin joskus sykkyräsukkaista sääri- varsiparia ja messinkikiskoisia kirkkokenkiä isän käsivarrelta kellonperien keikkumille liivin uumilla ja hypistelevinään sormenpäineen parranjouhten salaperäistä pensaikkaa sekä vereksiltään tuntevinaan kaikki vanhat eletyt omastumisen riemut, kun isä oudoiltaan taas vastuutiselta palasi aivan omaksi ja läheni mieltä, niin että hykersi sydänalassa ja tiesi, että aina- han näin omia oli oltu ja että turvissa oli, kun tässä sylissä oli.

Sitenpä juuri, turvallinen oli isä, sanomattoman turvallinen, astunta turvallinen, silmänluonti turvallinen, kädenotto tur- vallinen, turvallinen hartioden lavea tana ja miehustan ryn- täisiä ryhti, koko varren väki ja voiman uho! Kuinkahan oli itsekin vielä joku vuosi sitten ja pienempänä ihmetellen ajatel- lut, kun näin verekseltään oli taas saanut katsella isää ja ihailla mielensä täydeltä. Mahtoikohan mikään maailmassa ja kukaan olla niin vahva kuin isä, oli mitannut ja vertaillut sekä tunte- nut kunnioitusta. Käden kämmenetkin kuin kiveä kourissa murentamaan, jalkojen pöydät kuin pylväsvarren päinä paik- kansa pitämään, hartia- lavat kuin vuoren kylkeä puskemaan! Nyt jo vähän nauruttivat nämä silloiset lapselliset ajatukset, koska tiesi paremmin, mutta eikos sittenkin ollut peritunto mielessä aivan sama edelleen?

Isähän oli kuin tyven tynkä, maan kamaralta kasvua pon- nistava. Epäilemättä tarvittiin sitkaa siltä, joka häntä hor- jutti. Eihän hän niin pitkä tosin ollut kuin pienempänä oli ihmeitä kuvitellut, eikä varren yltä ollut aivan niin tanakan tavoittamaton kuin sylissä kannettuna oli hartioita pidellen ja omine käsivarsineen niskan taakse työläin ylettyen ylpeys sydä- messä arvioinut, mutta oli hänellä selkäpieltä sittenkin yhden

miehen osalle ja vähän ylikin, ja varren mitassa, ellei hoippuvia korkeuksia, niin kiinteätä rankaa sitä tiiviimmälti pohkeen tanasta niskan jyhkeyteen saakka. Olikos hän sittenkään, niin ihastelun sumujen halki ja varhaismuistojen kajasteluina kuin isän kuva hänelle vuosvälisten näkemisten valaistuksessa kangastelikin, koskaan oikein todelta ja lujalla silmällä tarkannut, mikä vanteran palanen isä tosiasiaa sittenkin oli, kun häntä näin raittiisti ja ilman liioittelua verekseltään katseli. Kelläs toisella oli sentään hänen kokoisellaan sama hartiakaari kuin hänellä ja kelläs toisella keskimittan miehellä oli runko rakettu samaan valtaan kuin isällä, selässä sitkaus, vyötäre-uumissa ripeä varo ja väkevä valppaus, niskassa mahti kuin jykyrissä ja anturatanassa voimapotko, ranteimmatkin kuin kahden miehen luusta veistetyt. Sinä olet nuorena juossut mastoissa kuin orava, ja juokset ehkä vieläkin, jos tarve vaatii! ajatteli Albert ylpeydellä, sekä tunsu ruumiin tietona, että isän jalka ei vaarunut heiluvallakaan kannella, ja että isän käsi ei tarvinnut arveluksen aikaa siepatakseen voimalla ja vaikka koko ruumiin vällä siihen köyteen, joka heikolta livetti läpi sormien, mutta tartuttuna pelasti joko itsen tai koko väen. Merimieshän isä oli koko ruumiinsa perimiltä, liikunta viivähtämilläänkin äkki-valmista. Kuinkahan hän itse joskus oli kertonut, mitenkä hän nuorena merimiehenä kerta oli ollut suistumassa keskimaston yläraa'alta mereen, kun reivinteossa ja aluksen äkkiodottamatta rullatessa uudelle kyljelle hän oli kadottanut tasapainonsa ja horjahtanut, mutta jo pudotessa saanut käsivartensa raakapuun jalkoköyden taakse ja pelastunut. Ja kuinkahan hän oli muilta kuullut, mitenkä kerta myrskyssä ja aluksen ollessa ajolla ja menossa kareja kohden, ankkuri oli komennettava heitettäväksi mereen, mutta isä samassa muistaa, että ankkurikettinki samana päivänä ennenkuin myrskystä oli mitään tietoa ja ulkona

avaralla merellä oli tarkastuksen ja korjauksen vuoksi löysäTTY pitimistään ja nyt siis valloillaan. Silmänräpäyksessä perältä keulapakalle syösten näkee hän, kuinka kiinnittämätön kettinki huimien ja kolisten juoksee ankkurin jälestä luukun kuruilt mereen ja kuinka vain muutama kierto raskasta kahletta enää lepää liikkumattomina leivisköinä kannella. Silmänräpäyksen tekona oli isä silloin omin kourin ja välittömän murskautumisen uhalla siepannut käsiksi joka tuokio kapenevaan rautaläjään ja ylivoimaisin riuhtaisuin kiskaissut painavan pideltävänsä miehenkorkeudelle ilmaan sekä viime tingassa ja ennen riipaisevan ankkurin ensimmäistä väkivaltaista nyskäystä kietaissut syltäisen kuormansa kahteen kertaan kiinnepaalin ympärille ja pitävästi vasa-akselin taakse.

Luja oli isä kouralta ja nopea tarttumalta, vyötäröissä väki ja hartioissa heltiävä voima, sen näki päältä ja tuns i silmältä, ja noin halusi itsekin liikkua, kun mieheksi kasvoi. Mutta mistä oli isällä miessävyn ohella se sulan kilo silmissä ja hyvän tahto posken muhossa, kun mies oli laita ja lakea ja parta säveillänsä! Käärittävä mies, siten olisi uskonut, kun sovussa oltiin ja suostuttiin, mutta Samuli otsalta ja sisun sarvilta, kun vastatynkään satuttiin. Sitenpä juuri, lauha kesyiltänsä kuin talutettava sonni, sarvikyhmyille kyhnytetty ja suostuen asteleva, mutta saman sonnin veroinen sarviveikko, kun oli härkä ärsytetty, sorkka multaa mylläämässä ja niskan kyömy pusku-puuhassa. Valtaa isällä oli ruumiüssansa kuin painonvaakaa maanrinnan nostamattomissa ummissa, mutta se valta nurmi levoillansa koskemattomillaan niinkuin saman maanpinnan ruohova keto, joka vasta lapioituna savena ilmoittaa uumentensa tiiviit painot ja yltäiset raskaudet. Hyvä kuin hyötävä maa, mutta väkevillänsä hallitsematonkin kuin sama pimeä maa oli isä, turvallinen ja turvansa taustoilta mullansalainen.

Albertin levittyi taaskin rinta ja poven kehiin kuohui yltävä tieto kuin hetteen lähteiden hersyvä vesi. Isäkin oli, maahinen ja mahtava, elämän läikkää oman viehtovan veren niinkuin korkea hiko äidin hereän suvun! Harmaissa tuvissaan istuneet äidit: mykkiinsä vaeltaneet kehrääjät elämän ja langan, lasten ja tulevaisuuden; peltojensa kivistä kamaraa murtaneet isät: sumentojen yöstä summassa työssä sumentojen yöhön siirtyneet sarjat, hahmot hien ja hartiaväen, raskaan otsan ja tunkevan uskon, kerääjät sitkeän voiman kuin karun kalliooperän mäntyvä metsä.

Albertin tunnot ikäänkuin pitelivät hänen juurtensa multiin. Isässähän vehosi hämäriltä alkujen suku maanlikeinen liepeiltä kivisen mullan ja vaiheilta väkisen meren, suku louhilta merisen maan. Suku sitkenyt kiskonnassa leivän kitsailta karun ja kaidan saran, suku voimia varannut koetuksille kovan, kun kamppailee mies ja meri, suku lauhoille verinnyt, kun ranta lepää ja riista hopeoi nostetut verkot. Suku vääntöön, kun on urakkaa hartioille, suku juuriväkinen, kun kiskoo latvoissa Jumalan ilma, mutta suku apajallekin, kun kala parvii ja saalis on nopean omaa, ja suku loivienkin laskuun, kun laine on myötä, laitainen lykkii ja pitäjällä perässä vain hyvän hyryt huolina. Suku maan, suku meren; suku kivikkoisen rannan ja valtointen vetten; multaa päin, mutta haahdillekin henki; saartava ja saita sormi, missä on purstoa potkimassa ja suomuksista noukittava silmukasta, mutta löysääjä nuorankin ja lavean laskija, missä ilma ilmaiseksi pyyhkii ja purren poski pusertaa maksutta matkaa; työnhikinen tuimissa, mutta naurupartainen levoissa; pyhävaatteissa säveä ja sukaista suosiolta, vaikka pintelettä pikisenä ja karvakarheata vastaharaan silitettynä!

Isäänsä Albert ihmetteli; ihmetteli ja ihasteli; kunnioitti, kavahti ja oudosti omasteli, tuota vierasta ja tutunläheistä

miestä, suopeaa ja sukaista, kotoisillaan aina pyhäisissä, nutun kauluksessa sinisentrumma sametti, hivelä silmään ja sormeen, vaatteen verka hipiöivän hienoa ryntäisten yltäiltä ja laskoksien poimuvilta palvoilta, kellonvitjat kullankilona liivillä palamassa, sikaarin haju parrassa ellei sinerrellyt par'aikaa savunkiekuraa ympärillä huulien lomitse ja varsiipiipun luuhelmisen suupalan ohitse ilman silloille puhalleltuna palloilleen tai juovikkaille venymilleen, miestä kuin joutilaisuus ja hyväntahto itse pitoisissa puvuissa ja pyhäaattoon leppoisissa, mutta miestäkin kuin meristä tyventä, jonka levot tietää niskaviksi, kun nousetaan, ja se, mikä oli rauhaa, viertää voimaa ja viskaa vaikka harjaa, kun lakea kyömi! Niinhän oli isällä hahmossansa kuin savipohjien salasitkaa, lauhaa ja laatuvaan näöltä, mutta umpiupossa nostajalle ja väkistä taakkaa lapion luotavaksi, ja niinhän oli isällä silmänluonnissansa kuin helpon ja käännettävän esisalvan ohella takana ja varalta toinen tiukempi sisäsäppi jäykissä lukoiassansa, jota et lipsauttanut auki viekkaudella etkä vääntänyt väkivoimalla, ellei ollut kädessäsi oikea avain sopukiertoon. Mies laatuista kätellessä, mutta kynteväkin käpäliltään, jos lakeus ymmärretään lampaudeksi ja yritetään keritä villaa semmoisen otuksen niskoilta, joka kyllä on karvainen, mutta karhunkarvainen, ja karhua muultakin kuin käheriltään; mies luontuva jutulta ja säveä suunpidolta, mutta mies vasta-vänkäänkin takaperin talutettaessa vaikka kahden vaakansa painolta, oman juurevan vartensa leiviskätanalta nimittäin ja lisäksi niiden tulimmaisempien leivisköjen väeltä, joihin kimpaa miehen kiivastuva veri, kun perisynti puuskuu ja hartia kivottaa varavoimaa ryhiltä.

Voimaa ja väkeä isän uhossa kuin pyykkipuhtautta ja pesuntuoksua laskotetun nenäliinan vitivalkeissa poimuissa! Mutta kuinka oli tämä ryntävyyden perintö ja ruumiikas vara kät-

ketty kuin peittoihin ja pukimiin miehessä, jonka silmänluonti oli kuin vakuutus, että minä olen kesy, jonka kädenanto oli kuin turvan pitely, ja jonka pelkkä läsnäolo jo paljailtaan puhui, että vihastumisissa on oltava myöhäinen! Kammattu mies sileässä verassa, jolla on lauha katsanto ja säveä säärensiirto, on vaaraton vesa hartiakulmaisenaikin, ja isä oli ehdottomasti niitä naapureita, joita ei sovussa säikähdetty! Kuinka nytkin, näin pyhäisiltään ja kotovereksillä, kun taaskin käveli suvissa ja omien keskellä kirkkopolkua, kuinka nytkin oli selkävakaalla ja meritahdista maantanterille saapuneella jo astumisissakin hyvän keinaa kylliltänsä anturoissa, nostoa menossa ja keikkumisen puhdissa kuin olisi juhllilla kävelty, koko olossa soutavaa ruumiin tyytyä ja kotomielen hyryävää hupaa! Isähän oli näin tuoreiltansa ja kotio palanneena hilpaa kauttaaltansa, virkistävä jo vieraallekin ja jutun vilkastaja, kun joukkoon tuli ja tuttuja kätteli ja kuulumiset kyseli, veres mies vaikka vuoden vanhoihin uutisiin, ja itse uutuuden muhoa pakillaan, mutta kotona vasta oikein valloillaan, kujeseppä päivät päästään, niin että äitikin oli aivan pääsemättömissä, kun kaiken muun touhun ja tulonkohinan ja ilon hälinän ohessa oli irstaantuvan poikaparven lisäksi vielä viidentenä ja pahimpana viikarina joukossa asetettavana ja muistutettavana isäkin: 'olette pahempia kuin joutikarja kevätlaitumille päästessä!' vaikeeroitsi hän ja nauroi sekä piteli korviansa, kun meteli ympärillä kävi liika särkeväksi, ja oli onnellinen.

4.

Niinpä aivan: isän kotiosaapu, ainahan se oli samalainen, iloinen, ihmeellinen ja yhtä merkillinen kuin varrotunakin odottamaton ja koko koto-elämän muutamaksi päi-

väksi mullistava tapaus. Jo tulopäiväkin, se sattui aina yhtä yllättävänä, kuinka siitä jo viikkomäärät oli ennakolta puhutukin ja valmistuttu. Eihän koskaan saattanut tietää, minä päivänä laiva oli oleva perillä milloin Viipurissa, milloin Reposaarella, milloin missäkin, vaikka tulossa olikin, kukaties oli tulokirje ennättänyt kotiin Kööpenhaminasta, kukaties ei, ja kuka sittenkään tunsu tuulet Itämerellä ja kuinka nopeasti matka oli onnistuva. Ja senjälkeenkin, kuinka pian isä oli oleva valmis jättämään laivansa ja millä neuvoin pääsevä Turusta tai muualta kotoa kohden? 'Tänään minä kuitenkin leivon taikinan, että on tuoretta koriin, ei suinkaan isä nyt sentään tänään juuri vielä tule!' oli äiti saattanut sanoa juuri semmoisena aamuna, ja annapas olla: juuri kun leipominen on parhaassa touhussa tuvassa, jauhון pölyä ilma huljillaan ja laattialla leipälautapinot lastattuina, eikös joku silloin, esimerkiksi vanha Miina leipomopöydän etusivulla, vilkaise olkapäänsä ohitse sivu-akkunasta ulos ja tokaise kesken läiskytyksen: 'Kas, kun Vähäniemen metsässä vilkahtelee jotakin lehtipuiden välitse, ei vaan kapteeni mahda olla tulossa jo?' Äiti pöydän takana on jättänyt vanukkaansa kesken vaivaamisen, hopussa tunkeutunut esille pöydän kulmitse ja Miinan ohitse akkunaan sekä tähyilee par'aikaa Miinan kanssa yhdessä samasta sivu-akkunasta Vähäniemen tiensuuta kohden, kun jo porstuassa tömisee ja ovesta töytäsee pihalta Anton: 'Äiti, äiti, isä tulee, minä olin tikapuilla kurkistamassa ja Vähäniemen kalliolla käveli mies, jolla oli herraspalttoo kainalossa ja pyyhki hikeä otsalta, kova hattu hänellä oli kädessä ja hän oli leveä niinkuin isä!' Anton ei tällä erällä saanut toruja luvattomista kiipeämisistään tikapuilla, vaan oli äidillä muita murheita mielessä. 'Jestakkoon, ja nyt juuri hänen piti tulla, kun ovat leivät vielä kypsentämättä ja tupa sikin sokin!' haikersi hän, mutta silmät

välkkyivät melkein vesissä, kun lehdikön varjoista nyt todella tuli esiin tien avoimille ja selvästi näkyville odotettu tulija, josta ei tarvinnut epäillä, kuka hän oli. Koskas oli oikeastaan nähnyt äidin kauniimpana, kuin tämmöisena tuokiona, kun nopeasti häärittiin, yhä pysyttiin akkunassa eikä hellitetty silmää isästä, joka ripeästi astuen oli tulossa Katavaisten tanhuata, ei huomattu salata kasvojakaan, joita kasti vierivä kyynelkarpalo kyynelkarpalon jälestä, mutta kiireesti pyyhittiin käsiä esiliinan poimuihin, riisuttiin hopulla työesiliina yltä, silitettiin nopeasti leipomisen touhuissa hellinkeitä hiuksia kureihin ja tasaisemmille pääläella, ja koko ajan jaettiin määräyksiä sisä-väelle tuvassa: 'sinä Miina jatkat Feemin avulla leipomista ja kypsennät kakut ilman minua, Hulda pyyhkii paikat ja penkit tomusta ja joughonpölystä, Sandra juoksee puuvajassa ja tuo lastuja, että saadaan kahvipannu nopeasti kiehumaan, sinun, Väinö, minä otan syliini, kun menemme vastaan!' Väinö nostettiinkin toimiltansa laattialla äidin käsivarrelle, kun ensin oli pölyytetty pahimmat jauhon tomut koltun liepeistä, ja pihan veräjälle kerkesi kiirehtivä äiti juoksujalkaa lapsiparmauksineen saapuvaa isää vastaan.

Eipä vailla, ettei isäkin ollut vähän hämillään napsauttaessaan auki portinlinkkua kotopihan veräjässä ja naurussa suin katsellessaan lähenevää vaimoansa. Rientänyt hänkin oli, koska veräjän takanaan sulettuaan otti hatun päästä käteensä ja pyyhki nenäliinalla palavaa punakalta otsaltansa, ellei koko tämä toimitus vain ollutkin keksitty pienessä esihämminissä ja miehelle miehelle sopimattomien herkkäverisyyksien ja ilonheikkouksien peittelemisiksi ja salaamisiksi. Eipä itse tervehtäminenkään erinomaisempaa ollut kun viimein pihaveräjän sisäpuolella vaimo ja mies vuoden eron jälkeen tapasivat toisensa, kättä vain vaihdettiin ja tervehdykset sanottiin, väki ja tytöt

tuvassahan olivat akkunoissa näkemässä ja katsomassa, eikä näin kymmenen vuoden naimisen jälkeen enää oikein sopinut kaulaankaan lentää kohdatessa. Kättä vain siis paiskattiin ja serverran vävähTELivät äidin huulet ja välähti isän silmissä, että kumpikin tiesi ilon olevan isaisen ja yhteisen niin itsessä, kuin kaivatussakin. Olihan Väinö nyt kuitenkin äidin sylissä, vierastelevana tosin ja toisen käden sormen päätä huultensa väliin lykäten, mutta omana pallerona kummallekin, ja niinpä oli, jos mitä neuvottomuutta ja ylenkyllän arastelua oli näin ensikoh- taamisen yllätyksissä, yhteinen puheenaine ja huomion kohde kohta käsillä ja mielen tarjolla. »Kukas isomies sinun käsivarrellasi roikkuu, tunnenkos enää koko setää?» saattoi isä alkaa lepertelyä ja lykkiä torkkia hänkin peukalonpäättä tuttavuuden uusimisiksi nuorimpansa koltun pumpustyyvin pieliin ja leuka- pään kutimille. »Niin isonen jo, että jaksaa kos tuommoista paakalaa enää syliinkään nostaa?» jaaritteli hän ja maanitteli itselleen äidin taakkaa sekä siirsi varovasti omalle käsivarrelleen Väinön, joka ilmeisesti haki oman mielensä pohjilta vanhan luottamuksen muistoa outoon mieheen, jolla oli niin turvallinen parta, että sitä olisi vaikka pidellyt. »Piippuunkos sinä jo olet tottunut, koska peukalo noin uskollisesti pysyy suussa!» kiusot- teli isä poikaansa, jolla jo rupesi hymyn häivä leikitsemään suunpielissä, vaikka vielä olikin säilytettävä päätä mahdolli- simman loitolla rohkeasta ottajasta. Olihan isänkin sylinnostossa vissiä varovaisuutta tällaista hieveräistä pidellessä, mutta mais- kutti hän kuitenkin, kun Väinön luottamus jo näytti täysin palanneelta, rehevän suukon nuorimpansa hereille huulille ja vil- kaisi siltä tekemältään äitiin ikäänkuin sanoakseen, että poi- mippas marja, jos huomaat! Äiti ottikin Väinön isältä kohta ja tuskin oli Väinö äidin sylissä ja käsivarrella taaskin, kun äitikin jo nouti suutelon hänen palleroiselta suultaan sekä likisti lastansa

rintaansa vastaan ja näytti onnelliselta ja kiitolliselta sekä hymyili isälle ikäänkuin yhteisiä olisi ymmärretty.

Nyt olivat jo muutkin juosseet paikalle ja isää näkemään, Eerik sekä Anton, joka oli juossut sanomaan nuoremmalle veljellensäkin uutisen, pirttikuljulta kuuttoja uittamasta, ja itse tuvasta. Albert muisti omatkin hommansa ennen isän tuloa. Oli ollut hupaisaa tuvassa leipälautapinojen takana penkillä kuunnella leipomisen läiskytystä tuonnempana ja käännellä rahilla edessään suurta sidottua kuvalehtikirjaa, jonka ruotsinkielestä ymmärsi jonkun sanan ja jossa oli merkillisiä kuvia oudoista maista ja ihmeellisistä metsistä. »Atala» oli lukenut kuvien alta, ja niinkuin unta oli nähnyt, kun kuva kovalta oli seurannut kalvasta nuorukaista ja neitoa, ihanaa kuin riutumus heidän haidalla matkallaan salaperäisessä maailmassa, mahtavassa, mahtavammassa kuin ihminen ikinä mittasi, masentavassa, masentavammassa kuin sydän koskaan kesti, ylentävässä kuin usko ja lannistavassa kuin pelko, maailmassa kuin syvien metsien aaveellinen sisus, jonka rajattomissa vain kuutamoinen kutoi ajattomia siltojaan olemattomien astuttaviksi ja jonka kalveessa ihmisetkin olivat kuin saman kuutamon kavahduttavia varjoja, olemattomuuksien lymyiltä haamuun herääviä, milloin julmia hahmoilta kuin tyly tuomio, milloin synkeitä kasvoilta kuin kauhu ja kuolema, ankaroita milloin kuin syyttävä synti ja armottomia kuin syöksynsä syvyyden ääriellä korkeuden pudottava parras, mutta suloisiakin milloin yli ihmismitan, ihania ahdistuksiin saakka ja särkymilleen herkkiä, hauraita ja haihtuvia kuin raukeavan valon häilähtävä sammu, kurkkua kurovia ja sydäntä sykertäviä kuin hengen parku omassa rinnassa, kauniita niin että näännytti, taivaisia niin että ruumista menehdytti! Näiltä siis olivat juosten tulleet, veljet kuutoiltansa, itse leipien läikyttämiltä tuvassa

ja aavistettujen kuvien sanattomilta ihmeiltä, ja kaikilla oli sama kiire.

Oli itse kuitenkin vasta porstuan edustoilla — ei sitä paitsi isompien joukossa ja vanhimpana veljistä oikein sopinutkaan juosta selvää juoksua, vaan varastaa löngätä vain silloin tällöin pieni hölkkäaskel sekaan muun vakaamman kävelemisen ja tulemisen joukkoon ja jouduttamiseksi — itse siis oli vielä tulossa rappusilta kun Anton jo töytäsee ulkopihan veräjiltä kartanopihalle ja tömistää siimalta suoraan kartanokedon poikitse isää kohden, kinterillänsä villastava Eerik, joka lyhyemmillä, mutta sitä uskommin siirretyillä nappuloillaan urhoollisesti koki parastaan ollaksensa luukkuhousuisenakin vähimmillä myöhästymisillä perillä tärkeässä paikassa. Luukkuhousuisena, sillä se nöyryytys oli Eerikillä tämän suven ainaisena huolena ja joka huomeltaisena pukeutumisen murheena senjälkeen kuin Anton, vaikka vain veli ja vaivaiset kaksi vuottansa vanhempi ja muutenkin kaikessa samanveroisena pidetty ja yhtäväkiseksi koettu niin leikinväännössä kuin muussakin kinansovussa, oli talvella ensimmäisille lukuvuoroilleen Pukkilaan mennessään saanut uudet kannatinhousut — sillä kertaa tosin vain äidin sukkanauhujen avulla ylle ja olkapäiden varaan ripustetut ja taurutut, sen kuin äiti parhaiten osasi, ja niinkuin Eerik pukeutumistapausta tarkasti ja kateuden sekaisella kunnioituksella seuranneena ja solmimisen menoja halveksimisen yrityksellä ja aikamiesten pukeutumistavat tuntevana, vähätelleenä hyvin tiesi, mutta henkseli housut kuitenkin, kun itsellä läpätti luukku lapsimaisesti takana, jos jäi nappi auki ja juoksi! — uudet kannatinhousut kirkko- ja pyhäpuvuksi ja keväällä vielä toiset sarsiset suvipöksyt arkijuoksemista varten, jotka nekin olivat ilman luukkua olevinaan ja muka kannatinpitoiset! Anton siis Eerik hännissään tulla tömistä peräkanaa minkä kintut vilistä-

mään kerkesivät pirttiveräjältä pihaportille isää vastaan, Antonin tummempi hiusharja kankeampana pääläella läpäten, Eerikin liinanvalkoinen vallattomasti tuulissa huiskaten. Itse tuskin vielä oli rappusten edustoillakaan tulossa, kun virmapari jo oli perillä ja Eerik kirkumassa takana, että Anton oli selviytynyt häntä veräjässä niin ettei hän päässyt edelle, Antonin taas lähötellen ja ensi tuoksaukseen kysyessä, oliko isä ostanut henkiset ulkomailta ja tuonut mukanaan.

Itse oli senverran vanhempi ja ymmärtävämpi, että vähän häpesi poikien puolesta ja ajatteli noloudella veljiä, kun siten päistikkaa ryntäävät esiin ja ovat kohta rohkeina karaamassa päin ja suoraapäätä vaivaamassa riitoinensa ja pyyntöinensä, vaikka isä on juuri tullut, eikä vielä ole kotonakaan oikein, vasta pihaportilla, ja tarvitsisi kunnioituksen ajan, jotta olisi niin kuin pitää olla, kun isä vuoden takaa taas on kotona, ja jokaisella arasteleva selko siitä, että nyt oli juhlaa. Mitä isäkin mahtaa ajatella, oli ihmetelty ja kummastellut, kummoinen on koto hänestä, kun näin ollaan omaisia kohta, vaikka hän on tullut kaukaa ja oudoista. Isällä oli kuitenkin Eerik jo ylhäällä ilmassa käsivarsien varassa, siepattu Antonin takaa töppösiltään ja samaa menoa kyynärän vaaksana korkeuksiin. »Vai sillä tapaa te täällä kotona tappelette keskenänne ja tyrkitte toisianne veräjissä, kun minä olen poissa!» oli hän toruvinaan, mutta nauroi hulkkuvin kurkuin sekä turjutti vesaansa kuin olisi omenia oksilta varistellut. »Päästää toiset juoksussa edelleen, vaikka on jo päättänsä pitempi isää, jos tämänhaavaiset mitat paikkansa pitävät!» kiusoitteli hän Eerikiä, jonka ensimmäinen uljaus jo oli antanut sijaa pienelle pelonarkuudellekin tottumattomissa korkeuksissa, vaikka silmissä räiskyikin varovaisen pälyilyn ohella huvittunut riemu. »Maamies sinusta taitaa tullakin eikä merimies, koska päätä kaihtaa, kun maan ja anturan välille tulee

vähän ilmaa!» nauroi isä, kun huomasi poikansa pienet levottomuudet, sekä lasi Eerikin sätkyttelevistä korkeuksista alas takaisin maahan alkuperäisistä kirmaisevista rohkeuksista nyt melkoisesti malttuneena ja melkeinpä ujonsekaisenakin: olihan isä kuitenkin kourilta kuin karhu, vaikka itse luuli itsensä väkeväksi, kun rinnusteli Antonin kanssa eikä kaatunut kohta, kun Anton rynnisti! Pieni taisi kuitenkin itse vielä olla, sen oli tuntenut, kun jalka haukkasi avuttomana ilmaa isän käsivarsien korkeuksissa ja oli hahtuvanveroisena tempaistu vaikka päistikkaa päin taivaita kimpoomaan!

Nyt oli vuoroltansa kuitenkin jo Anton noukittu, ellei isän kämmenväliin niin silmämittoihin. »Kummalan vanha taatakos siinä on tulossa ja keikkumassa!» hämmästeltiin muka isän omaa isoisää muistellen, ja käsipari hamusi loitoille Antonin ilman liioittelujakin poikasen hartioiksi riittävän tanakoiksi sattuneiden olkapielien ulkopuolelta muka laveuden mittoja ilmoihin havitellen. »Kynnäräntuuma levitystä lisää vielä kumpaankin lehteen ja lonkaan, niin miesmitan täytät ja sukuun kelpaat ja siihen merimiehen varteen olet veistetty, ettet touvin päästä helitä, vaikka muu ruumis menisi!» nauroi isä ja kehui sekä oli tietämättänsä ylpeä ja onnellinen, kun vereksiltä näki versovaa juurtansa ja näin uuden uutukaisiltaan ja veriin värähtävästi taas tunnusti omassa pojassansa suvun saon tutut alut ja tuoreet taimen hahmot. »Ei paljon muuta puutu kuin piippu leukaan ja tervaa kynsiin, niin on meriotus valmis, vaikka tyngältä vielä lyhyenlanta ja mastoissa pikemminkin oravaksi luultu kuin karhuksi uskottu!» nauroi hän sekä oli hyvillään ja peitteli tyytyväisyyttään pilaan. »Pitää, kun kerjetään, ja minä olen päivän levännyt, jotta olen miesvertainen, koettaa koukunvetoa, ovatko sormesi tarpeeksi pitävät touvin ympärille!» puheli hän sekä tarjosi kouraa Antonille, ikäänkuin oltaisiin vakavissa kädenpais-

kauksissa täysmiehen kanssa ja seitsenvuotinen pivo, vaikka tanakkaluinen kylläkin ikäiselleen, tasavertainen pideltävä kämmeneeseen, jonka peittoihin leveämpikin kämmen olisi jäljettömiin hävinnyt, ja jonka rutistukset ehkä varttuneempikin olisi tuntenut kynnenpäissään, jos todenotto olisi ollut kysymyksessä.

Oli jo itsekin vuoroltaan paikalla, ja kättä tarjoomassa. Olihan tuo ihmeellinen tapaus, isän tulo, ja mieltä levittävää oli tieto, että hän taas oli kotona. Jo ovesta tullessa ja porstuan edustoilta lähetessä oli taaskin tämän kerran ja uuden uutukaisltaan samoissa vireissä ja sieraimia myöten aistimien lumoissa kuin aina muistojen varhaisimmilta asti isän saapuessa. Tuoksuja siihen tuntoon sisältyi, mantelien kuivaa lemua niininivoksissaan, viikunoiden vereätä makean lemahtelua laatikkopakkauksissaan, appelsiinien kirpeätä tuoreuden hajua, mutta muutakin siihen sekaantui, viinin vilkahtelua täysissä pikareissa, sikaarisauhun sinerrystä salissa, vereksien vaatekertojen kirvoittelua ahdetuista matka-arkuista, uutta kilkkuvaa posliinia hyllyille, joka kerta omasta laatikostansa mahtava peilikin levein välkkyvin kehyksin, jotka lapsempana oli uskonut kultaisiksi — niitä olikin jo seinillä riippumassa yhä monta kuin poikaakin. »Tämä tässä on joskus Väinömiehen varalle!» oli isä toissa suvena pakissut laatikkoa auki pakattaessa ja silmä hiiluvillaan nuorimpaan, vielä kehdon pohjissa sätkyttelevään vesaan, jota ensierään silloin katseli —, äidille koreutta, kotopiirongeille koristusta, lapsille kullekin aina omaa tuomista, maalinhajuista puukarjaa, pukkeja, lampaita, lemmiä, komeasti satuloituja, jouhihäntäisiä ja jouhiharjaisia hevosia, sieraimet irstaillaan, soreita purjeveneitä ja täystaklattuja laivoja välkkyvin raakapuvin, joilla oli keulan suipoissa ja kylkien kupeissa kuin menon liukuva suja, alabasterilinnoja ja korukirkkoja, joilla oli ikkunain syvennyksissä ja tornien korkeuksissa hohtavat punat, ihmesinet ja kullanpaalteet,

ylenkyltää kuin sadun kuvittelua, niin että jännitys salpasi ja odotus huikaisi mieltä, kun isän saavuttua kotiin, hevonen vihdoinkin oli lähetetty rantaan, arkut tavaroineen viimeinkin noudetut ja perillä ja nostetut sisään ja porstuakamarissa hälinä iloinen ja koko joukko koolla kurkut pitkinä.

Täten joka kerta isän palatessa meriltä, ja yhteinenpä oli nytkin ollut iloinen jännitys, kun vihdoin oltiin sisällä, tulokahvit juodut ja ensimmäinen kohina asettunut, Feliks-vuoti käynyt hevosen kanssa rannassakin ja tuliaiskuorma ajettu kotopihalle. Arkut ja laukut sieltä eilenkin oli kannettu porstuakamariin, ja Pikku-Väinölläkin olivat silmät kiiluneet, ikäänkuin hänkin jo olisi tietänyt, mitä oli odotuksissa, kun äidin käsivarrelta seurasi, kuinka isä muhossa suin ja veitikka silmissä ikäänkuin tahallansa viivytellen verkakseltaan nouti avaimensa esiin ja kiireen vilkkaa pitämättä ja kaikkien, äidinkin, melkein kärsimättömästi odotellessa, tarkasteli avainnippua, ennenkuin harakitusti sovitti ensimmäisen avaimen suurimpaan kirstuun. Eerik ja Anton olivat malttamattomina tunkeneet jo melkein isän tielle ja kyynäspäitten kyhille, kun ensimmäistä arkkua avattiin, ja omakin kärsivällisyys oli ollut kuin kurkun päässä, kun kahahti kannen alta ja piukan pinteistä kohollensa silkin sihtaa kuin salahohdetta himmeän hiiluvilta. Tahallansa oli kai sinne tälläkin kerralla päällimmäiseksi ahdettu ja laskoksiin asetettu jotain äidille tarkoitettua. Himaraa tummiltansa tulikin näkyviin, kun isä kujeellisesti äitiin vilkaten varoen nouti ja hänen kättensä toimeksi ihmeellisen helläsormisesti nosti lievetä valoihin, ja väriä virisi silmään, haalakan laimeata ensi hetkeen kuin tyvenen sydämen levollinen onni, mutta herkemmin nähdessä täpläntulilla kuin syvämielen sykkeillä kirjattu, kangas kirjavan liepeä, tiilenruskea ruosteisiltaan, mutta mustin tähditty ja valvakoin viirutettu.

Mitähän olivatkaan kaikki eilenkään tuliaisina saaneet, äiti lenninkinsä, kuin silmänheman ja elämänherkun — mistä oli mielikään isällä, miehellä päältänähden kuin rosolankun karhea pinta ja korpikuusen jyräniska jyhyys, mistä oli isällä mielenpaikka niin hereillä ihoilla, että kaikki hipeät tunsikaan, joilta ihminen on heikko hyvälle; äitikin ihmetteli aina, kun piteli tuomisia ja ihaili käsissään: »kuinka sinä, Taavetti, tuon keksitkään, juuri tätä ja ihkasen tämmöistähän minä koko talven olen tietämättäni odottanut, vaikken ole ajatellutkaan; tarvitseekos minun mieltäni viljelläkään, kun sinulla jo on minua varten valmiina ja valittuna kaikki, mitä ikinä osaa toivoa, enpäs itse ostaisi, vaikka olisin mukanakin, koska sinä sorminesi pitelet paremman ja sinä silminesi haet herkemmän!» — äiti lenninkinsä, Väinö huilunhelynsä, jossa oli posliininen suupala, varsi punankorea ja sinenheleä, äänessä, kun puhalsi ja torvitteli, kuin taivaanrannan kuullot ja hopeaiset hiilut »sitä soitat, niin kajan kuulet ja kauko kaika metsissä, niinkuin raiku niiltä rannoilta, joita pursi purrenkeuloin niinkuin ihmisalku ihmistoivoin ehkä hakee, ehkä saavuttaa, kuinka kaukaloivat haahta meren aavat, ja ulapat elämää!» haastoi isä hyrinöitään palleroiselle polvellansa, kun lahjan antoi, ja lähetti mielen tuomaa äänen leikeille omiksi isän hyvikseen, ehkä paljon sanojansa ajattelemattakaan.

Eerikillekin tuli kistusta esille omansa, kun syvemmälle pengottiin, täydet vankkurivaljaat hevosineen, varsakin ohessa kävellä astelemaan emonsa vierikupeilla. Isä hymähteli nytkin, kun äiti polvillansa kirstun vieressä ne vehkeet oli kirvoittanut esille ja asettanut laattialle, hevosen erikseen ensiksi ja senjälkeen vankkurit ja varsan kääröistään, hevosella oli ruumiissaan ruhoa vaikka siirtämään sijoiltaan kokonaisen kymmenen häkkikuorman heinäladon purkamattomana ja täy-

tenään, kunpa vain olisi ladossa ollut kulmakivien sijasta pyörät nurkkien alla, sääretkin olivat mokomalla ruhonveroisia pölkynpäitä ja liehaa juhdalla kintuissa laahaamassa kuin tavallisella hevosella häntähuiskaa, vaikka silti oli niskaharjaankin ja häntävastaan riittänyt jouhenmustaa kolmen tavallisen Ruskon määrää. Ällistyneinä me kaikki muut kolme ympärillä katselimme kuvatusta ja Väinökin isän polvelta soperteli kummastustaan: »evonen!» tulkitsi hän. Isä nauroi ja nautti meidän hämmästystämme. »Kun tie ulkomailla loppuu Hollannissa kesken rantaan, niin sovitetaan kakkulan koukku tien nokkaan ja kiskotaan tie krotmänttineen mereen niin pitkälle kuin maa venyy, ja silloin kysytään hevoselta selkälakoa ja polvenpainoa!» selitti hän ja oli totinen, vaikka me muut hetken empimisen jälkeen ja toisiimme vilkaistuamme purskahdimme nauramaan. »Sinä Eerik, jonka päätä huimaa, kun kiikut miehen ja käsi-varren mitan maakamaraa ylempänä, mutta jonka suutarinmitat anturoissa lupaavat astumisesi tanakaksi tanterilla, sinä tarvitset hevosenkin, jonka joutu ei pistä miestä pyörälle eikä jalanhitaa hopuille, mutta joka kiireen viitteestä siirtää kymmenen kuormaa yhden matkan vaivalla!» naljaili isä edelleen ja muhoili hyvänsävyä sille pojalleen, josta toivoi tulevaa isäntää taloon.

Oli jo tullut Antoniakin varten hänen tavaransa, puosulta ostettu ja tämän hypistelemä kyhä kärsivällisyyden näpertelynä sillä aikaa, kun matkalla Välimeressä oli kolmatta viikkoa jouduttu vastatuulella ja vastavirrassa luovimaan Gibraltarin suulla ja, kuten isä sanoi, noukittu läpeä keulapiikin nenään niinkuin niskottelevaa neulansilmää hangottelevan langankärjen nyppään; puusta veistetty laivan kuva pullon sisuksissa kolmine pystymastoineen ja raakarikissään, jokainen taklinkinuora kireissä tämmeissään, keula meren vaahtoa vis-

kelevänä ja kupeilla laineiden käherät, olipa pullon kupuihin mastontoppeja korkeammalle siroteltu pumpulivillaakin muka pilvenhattaroina taivaan sinissä leijimään. Ihmekojetta hämmästelimme kaikki, kuinka oli saatettu keinotella laiva pystymastoinen pullon ahtaasta kurkusta sisään, jopa ainoankaan tikun katkeamatta, ja kuinka oli nuorissa selko niin, että sormia syhyi, kun ajatteli millä viitsimisellä ja nypläämisen uskollisuudella ne olivat selviteltyt ja solmitut, jos nyt yleensä täytyi ymmärtää, että se järjestäminen oli tapahtunut lasipullon sisäpuolella. Eerik visuine ja hieman epäuskoisine maamiehen järkineen kuljetti sormenpäättään pullon ulkopintaa koetellakseen oliko lasissa tuntuvilla salarako, josta pullo oli kyljiltään avattu kahdeksi kahvaleeksi ja siitä koko kumma ilman muita mutkia nostettu pulloon kuin lippaaseen, mutta oli pitelemisen jälkeen yhtä viisas kuin sitä ennenkin, sillä joka paikka lasissa vastasi yhtä sileänä ja sujanliukkaana sormenpäihin. Anton taas oli tunkenut kummankin kätensä henkselihousujensa taskunsuihin — syvemmälle sisään niitä ei saanutkaan upotetuiksi, koska housut Herras-Mantan ja naisihmisen ompelemina olivat tottumattomiltaan jääneet liika piukoiksi ja taskun suut ahtaiksi — Antonilla siis olivat sormet puolimittansa myöten tungetut taskunsuihin ja otsa nostettu vakaviin poikkipoimuihin, jotta meina ainakin näyttäisi merimiesmäiseltä, vaikka järki tunsikin itsensä maakalaiseksi tällaiseen pulmaan tirkistäessä. Itse puolestani olin enimmäin ihmeissä siitä, että laivan kuro oli niin kuultavan kaunis, laineiden lipu kylkien kupeilla niin lykkivän kevyt, pullon ahtaissakin merien henkäävät väljät niin vapaina, topeissa nousut, viireissä viskeet, purjeissa puh-taava tuuli. Isällä viuruttivat kuitenkin silmät jo Antoniin sillä vilkulla, että me jokainen ymmärsimme tavarán tulevan hänen käsiinsä, Anton itsekin oli jo kirvottanut sormenpäänsä

taskun suista ja menettänyt melkoisen osan miesmäisestä levollisuudestaan, olipa melkein kiilusilmäinen seuraavaa tärkeätä täpärää vartoessaan ja tietäessään, että haastetta nyt sai ensin kuunnella ja viisauden mielevyyttä ennenkuin koje oli käsissä ja hyppysillä huomaamista.

»Sinäkin Anton, kun sinä tulet merille ja palvelet itsesi puosuksi ensin ja perämieheksi sitte ennenkuin kapteeniksi pääset ja päällikön huoliin ja harmeihin, niin kukaties sinäkin silloin joskus, kun Gibraltar on pannut kärsivällisyytesi koetuksille ja viikkokaupat opettanut, että tahtominen on toista ja pääseminen toista, ja että odottamisen osaaminen on toinen puoli merimiehen taitoa, kun toinen puoli on kerkeemistä joudun kilvassa, kukaties sinäkin silloin, kun kajuutassa olet muun toimen puuttuessa kääntänyt edes almanakan lehteä hieverille ja laskenut viikon päivät edesperin ja takaperin kaksinkertaisiksi, kukaties silloin, ennenkuin kiukkuusi halkeat, menet edes kannelle kävelemään ja pysähdyt vierestä katselemaan, kun puosu vapaavahtinsa kuluksi ja joutilaan aikansa tappamiseksi on kansin kynnyksellä ja kauniin ilman vietoiksi kärsivällinen ja sujuttaa sormenpäineen semmoista työtä, jossa nyplääminen ei tulisi miehen mieleen muulloin kuin silloin, kun odottaa sel-laista, joka saattaisi olla kynsissä tälläkin täpärällä, mutta jolla yhtä kernaasti on viikkojenkin selkää ajan tiimaksi ennen tapahtumisen vuoroa. Sapuloimistahan on puosun työ tuommoisessa, sapuloimista ja päivän kulun piittaamattomuutta jo ensin pikkaisessa, kun jokainen tikku on veistettävä laatuunsa ja jokainen seitinlanka solmittava säntilleen, ja miehen sormenpää, vaikkapa puosunkin ja vaikkapa vapailtaankin, kuitenkin on koko paksu kapine hämähäkin askareisiin, mutta sittepä vasta sapuloiminen totisesti alkaa ja aika jätetään ulkopuolelle laskujen ja sormien henki saa luvan herätä ja kasvata hyppysten päitä

pitemmälle, kun kyhä valmiina, mastot etuvinoon käännettyinä ja raakatikut mastomyötäisinä on syöstävän sujuna johdettu kurkun suusta sisään, ja pullon sisuksissa puikon työntämin ja koukun vetämin viekotellen ja hivutellen, täsmään ja taiten alus asetettu vakaasti ja vapaasti hyytyville pikimerilleen, kangistuvaa lainetta käherretty luontuville keulan kupeilla ja sivujen lipumilla, mastot kohotetut pystyuljaisiin, raat rikissä levitetty vaakalinnun viisteille, nuorat taklingeissa kehitetty sykkyriltä selviksi tiukkatämmiin, purjeet puhdattu tuulten tuntuun, viirit viskottu keriltä kieppaan, laiva laadittu haahtivilleen kupuihin sulkevan lasin kuin ihmistoivo siipivilleen kehiin sitovan elämän!» Isä hymähti omiin sanoihinsa, ikäänkuin olisi itsekin oudoksunut, mitä oli sattunut sujahuttamaan suustaan sekä katsahti meihin ennenkuin jatkoi. »Kas, meri viertää, ja kun mieli on joutilas, niin kuljettaa lyke sitäkin, kuinka sattuu ja laineen selkä lipuu!» naurahi hän ikäänkuin jotain selittääkseen sekä vilkaisi äitiinkin, joka kuunteli vieressä myöskin ja oli jäänyt hiljaisesti hymyilemään. »Niinpä, Anton!» palasi isä siis juttuunsa. »Gibraltar on noukittava ennenkuin kotiin pääsee Välimereltä, ja se vähti saattaa välistä olla työläämpääkin sapellusta kuin puosun näpellys vapaavahdissa ennenkuin kuutto on koreasti ja kaikkine sarvineen pullon kuvuissa. Otappa tämä, ja kun olet merimies ja oma kansi kapteenina tepasteltavinasi, niin muista, jos joskus Gibraltar sinulle vuorostansa tekee kurejansa ja kärsivällisyytesi rakko on pakahtumaisillaan, kun et väellä etkä viekkaudella saa kiusansilmää keulapiikin pujeihin, vaikka närppeillä on kuukauden iät ja vaikka kuinka halusta laskisit Atlantin puolella myötäisen seljissä kotosuvia kohden, muista, että hiki karpaloi minunkin otsaltani, paitsi puosun, kun vierestä ja joutilaan viroissa katselin, kuinka hidasta on joutu silloin, kun on tärkein paikka

hyppysissä ja kuinka pienen pikkusormenkin hätiköivä häälähdys saattaa tuokiossa turmella sen, mitä yhdeksän muuta sormeja ovat tunnin tuskassa saaneet toimeen! Merimiehen on odotuksessa oltava kärsivällinen kuin kuolema, joka ei kituvaaakaan korjaa ennenkuin tuikka on sammunut ja salin ovet taivaassa humahtaneet avoimilleen!»

Isä oli taas hymähtänyt, kun nyt lopullisesti jätti pullon keinokkaine sisuksineen Antonin käsiin ja likisilmältä tarkastettavaksi, johon toimeen Eerik, omat rattaansa hevosjuhtineen unohtaen, yhtä tirkkaavalla huomiolla ja hartaudella yhtyi, vaikkei ehkä, ennenkuin vasta esimerkkiä seuraten ja jälestäkäsin, samoilla päännyökkäyksen hyväksymisillä ja myöntävillä tunnustamisilla, kun Anton, joka jo oli meriasioissa viisaampi ja tietävämpi.

Äiti oli sillävälän jo taas kohminut käsineen kirstun sisuksissa ja noutanut tällä erää esiin raakun kuoren, suuren, niin että siinä oli kahdelle kädelle täysi pideltävä, ja punanruskoja ja himaran välkkyjä hiiluvan kuin olisi käten kannettavaksi pilkahtanut pilvenhattaran päärmie ehtootaivaalta, kun aurinko parast'ikään on laskenut, lännen ääret vielä uivat kullassa ja vesien kansille on valettu kuin viinin hehkua. »Jopas nyt helytuli!» ihasteli äiti ja nosti ihmettä ilmaan kummankin kätensä viiden levitetyn hyppysen varassa niin että kuullot kimaltelivat ja hienoudet himersivät korun pinnoilta silmän lahjaksi kuin olisi meren sala syviensä upiin hiljaa koonnut ja vihjoen kätkenyt tähtien lainaa taivaan heijiviltä, ja himmeittensä sylissä ja tummiensa työssä hijonnut hopeat ja katannut kullat kaihojensa kajastuksin ja poviensa purppuroin, ulappojen henkimillä ja kalvaitten katveessa huoannut hahmoon ikuisen kaipuun vilunvärjyt ja hurmanhohdot.

»Albertin nimiin tämä on ajateltu», selitti isä, kun äiti

korukupua aikansa käsissensä käänneltyään ja sen vivahteluja ja heijastelun helmeilyjä täysin mielin nautittuaan sen vihdoin-kin luovutti käsistensä ja lykkäsi isälle, ollaksensa taas vapaa enempiin penkomisiin kirstussa, jonka pohjaa vielä ei oltu tyhjennetty. »Albertille tämä on tarkoitettu!» vahvasti isä sanansa, kun kurotti vilkkukapinetta minulle. »Koskas minä sinun olen nähnyt oikealla silmänneuvolla tarkastavan taklinkia laivassa, kun Antonilla sensijaan ovat pienestä penskasta asti ja polvenkorkuisen mitalta silmäpavut paikalla kiiluneet kärkinä ja oravina mastoissa ja touviköysien riipuissa kohta kun tenava ja kapteenin alku on tuntenut kannenlankkua läiskyteltävänä töppöstensa alla, ja koskas minä olen huomannut sinun sormisiasi isännän hoimet ja talotiiviit, niinkuin Eerikillä, jolla jo äsken katselin kuormaa purettaessa ja Ruskoa rappusten edessä pidätellessä sormenruppeusta ja huomion tärkeyttä viisivuotiaan näpeissä ohjasperien pitelemisessä, ja jolla olivat samaa Ruskoa riisuttaessa tallinvajassa selontarkkuudet ja huolentalppaudet siitä, mihin koukkuun Ruskon länget riipustettiin ja mihin naulaan Ruskon ohjasnuorat killutettiin, jotta tamineet tulivat oikeille paikoillensa eivätkä sekottuneet muiden hevosten valjasvehkeisiin? Sinä kuuntelet kukaties havinoita latvan huminoissa kun Anton katselee samaa haapaa kuutto-aineikseen ja Eerik harkitsee, kelpaisiko suora aisanvarreksi. Tämä tässä sopii sinulle: painappas korvasi likelle, niin kuulet, jos tarkka olet, ja tuonnempia tavoitat, hiljaisuudet äänenä korvasi juurella kuin humisisivat äärettömyyksien ääret paisuvia pauhujansa suoraan sinuun. Sinulla on kuulo niinkuin muukin mielen tarkkaus torkotettu lähilikemmän sivutse siihen, jossa on kaukaisuutta ohessa, olen sen huomannut silmistäsi, jotka heristettyinäkin ja näkevinä pikemmin piirivät vapaissansa mielen menoilla ja ajatuksen vieteissä kuin katsomisen huomioilla tar-

peellisen tarkastuksissa, ja miksen kättesi hoimasta polvillasikin, kun toimen sijasta tuokion unhotus kuljettaa mieltä niillä mailla, joilla ajatuksen alttius on rikkaampaa vaivaa kuin näppäräkään sormen siirto, ja joilla kämmen askaravuttomana ylöskäsin avattuna tuntuu palvelevammalta ja tekee tekevämpää työtä kuin vireäkään virkun kiire ja tiiviskään tarkan taito. Kuule sinä, hiivi kouru korvallesi ja kuuntele kätköjen huminoita, niin kukaties, jos oikea olet, armot sinulla, ja sielusi urkujen huokaa, humuu hiljaisuus kuultavaksesi, ikäänkuin loittojen loitot saapuisivat laulavina luokse, äänien avartuvissa sinet silmänkantamattomat kaukojen karkeloilla tai pauhut paisuvat synkeillä syvyytten, loiskujen laskuissa helmien helinät tai hyyteet kylmävän kauhun, harjaa heittävässä tai levot löytävässä murrot myrskyn ja hiilut kangastavan kajeen: poimuihin merellisen puhallettu korvan kuulla elämän salaa kuin sielunsoipaa kouruihin kätkevän ihmisrinnan, rajattomia nousevan ja voimattomia vaipuvan, onnen ääriä kurottavan ja harjansa huimia hautaavan, riemunsa ratkeemilla surua nyyhki-vän!» Noin haastoi isä vakavasti ja verkkakseen, mutta muhossa suin, niin ettei hänestä tietänyt, tosissansako puhui, vai vain hyvänsuonnin leikkiä ja pilapuhetta kuin saippuakuplan kuul-toja ja leijuja ilmaan laskien, osoitteliko vieläkin vain, niin-kuin joskus muinen, kun pikkupoikana oli kirkkotiellä väsynyt kotio palatessa ja nostettu isän käsivarrelle ja katseli sylistä ympärilleen, osoitteliko nytkin, niinkuin silloin, sormellansa metsän lomitse ja puiden välitse vilkkuvaa kototuvan tuttua päätyä ja ihmetteli pakikummissaan, »mikä merkillinen talo siellä oli näkymässä omenapuiden keskellä, koko Naantalin kaupunkiko muka kolmine savupiippuineen, ja Turun kirkon torni päällepäätteeksi mäen harjalla!» hämmästellen, kun haan koivujen ylitse oli alkanut pilkotella tuulimyllyn pystyarmikin

vuorenhypyltään, samojako nyt ladeltiin pilaposkisia, niin yksinkertaisia, että niille oli vedettävä pikkupojankin suu tietävään nauruun, vai todempiako kangasteli tarinan kuje ja kotomielen hyväntyyty syvänhyryissensä? Raakun kuoren isä oli jättänyt omiin käsiin, mutta oli taaskin samassa naurahdellut ikäänkuin omia puheitansa hämäten sekä tälläkin erällä vilkaissut taaskin äitiin, ikäänkuin olisivat silmästä silmään yhteisiä solmineet keskenänsä; äitikin oli nimittäin taaskin tuokioksi unohtanut askaroimisensa kirstun sisuksissa ja istui toimettomana polvillansa tavaroiden keskellä ja katseli vuoronperään isää ja meitä jokaista erikseen saamisinemme ja sananlausahduksinemme sekä. oli niinkuin hän olisi ymmärtänyt isän kanssa yhteisesti sekä ollut onnellinen ja levännyt, jottei mitään menisi kuulematta.

5.

Albert oli kävellyt pitkän matkan ja havahtui ajatuksistansa siihen, että jo aikoja sitten oli Vähäniemen haka jäänyt taakse ja nyt oltiin menossa keskellä Pyhäyksen niittua. Apilas lemusi ilman täysiltä lainivasta heiniköstä ja kasteheinä kahisteli huojuvia hiuksiansa kahden puolen, tummeten ja haaleten väriltänsä, kuinka tuulen käsi myötäviä painoi ja aallon vierto taipuvilla vaelsi. Albert ikäänkuin heräsi jostain, palasi takaisin ja nosti silmänsä. Isä siinä asteli, sama isä, jota juuri oli koko mielinensä ajatellut, talutti Väinöä turvallisesti kädestä ja asteli tiellä pari askelta edellä niin tutusti läsnä ja hahmosansa ikäänkuin ei olisi mitään ihmettä ja vuosvälin hyppäystä siinä, että hän taaskin käveli tänäkin juhannuksena silmän näkemillä ja vereksen omana omiensa keskellä Pyhäyksen

kedolla kirkkotietä samana mielevänä ja samana taattuna kuin mennä vuonna, kuin mennävuoden takaisena vuotena, kuin aina palatessaan, niin kauas kuin kuluneita vuosia ja saapuvan isän muisti. Kiitollisuus kumpusi mieleen laajana ja laveten, kuin aukomeran asettuva hengitys vaippaavan mainingin vierroin rantalahden suihin ja huokaaviin rauhoihin. Oli tyyntä ja täydenvertaa siinä, että isä oli aivan niinkuin oli, kaukovarrotunakin tyven ja turvallinen, kuvitusten ihmeiltä saapuvana-kin ja muiston kiehtojen odottamanakin aina sama tutuntasainen ja maanläheisesti läsnäoma, voiman uhkua mies ja lauhkeuden leppoa silmä, käsikämmen lavea kuin lujimmankin kouranottoonsa lannistava, mutta Väinön kättä varohuolloin pivossansa pitelevä, hartiavarsissa väkeä kuin vaivoin nuttuihin napitettavaa ja veran saumoihin sopivaa, mutta liikkumisissa laatusuus ja päänpidossa suopuuden säyseys kuin kesyyt itse olisi kirkkopukeissa ja harjatuissa englanninverkaisissa paraikaa Pyhäyksen ketoa sopuanturoin tallustamassa: leppoisa mies, kuin valmis parrasta nykäistäväksi, jos kenen ajattelemattoman sormissa semmoiset pahankurit syhyivät, mutta hahmossa sitäkin ja silmäin sirissä, joka varotti ketä hyvänsä, jolla oli järki kotona ja päänupissa, sitä leikkiä yrittämästä! Oli rintaa levittävää, että juuri semmoinen mies oli oma isä, mies, joka ei kavahdellut kenenkään edessä, mutta ei uhannutkaan ketään, hartiatilansa levollisesti täyttävä, mutta muillekin kyynäspään tilat suova, ellei kylkiin nyyhitty; turva omille ja rauha naapurille; vakaa teossa, mutta hilpeä levossa; mieli riittävä toimen tärkeiltä raton hupiinkin, ja tarkan säästöiltä lahjan lysteihin-kin; visusorminen, kun kokosi, mutta avokätinenkin annon vuorolla; kämmen känsäkova teossa ja touvien pidoilla, mutta taipuisa tuttavaa kätellessä ja tunteva hipiältä verkapakkaa kotolahjaksi hypistellessä; parkittu mies kukaties ihoilta ja

ahavaa niskoissa, mutta sulaa silmäkulmissa kun omiansa katseli, ja heranherut sydämennurkassa, kun oli mieli onnen pehmovilla; tiiveyttä tarpeeksi ja ehkä vähän ylitarpeenkin ruumiin tukevassa tanassa, mutta nöyryyden varaa hengessäkin, kun koetelemus kysyi mieheltä, oliko hän altis ja tunnusti turhuutensa.

Albert katsahti tätä ajatellessaan taaskin isäänsä ja muisti, kuinka isä Langholmassa kerran omaisten kesken oli entisiä muistellen kertonut erään tapauksen nuoruudestaan.

»Ihminen on korskakin joskus ja mieli kerskuu!» oli hän haastanut vaiheita ajatellen, ja vakavasti lisännyt: »mutta parempi hänen on, jos paisunutta niskaa silloin hänellä taivutetaan. Minäkin, kuinka olin ylpeä silloin, kun Kaitainen muinen oli valmistunut, ja minä neljäkolmatta vuotiaana Viipurin sataman suilla jätin jälkiini kotomaan rannat päällikkönä kolmi-mastolaivassa, uutuudessaan uhkeassa ja pitäjän kunniassa, minulle uskotussa ijästäni huolimatta, ja minun toimini kuntoon valvotussa, kuinka sousi verissäni nostava tieto ja kuinka puhuin itselleni kopeita sydämessäni, kun kantäni silloilta katselin aavoille ja maailma oli olevinaan avoimilla minulle niin kuin meren lakea rannattomillaan alukseni keulan leikata menoansa. Hyvin on tapahtunut! huimasin otsaani, laivan olen rakentanut, minä olen päällikkö, omaiseni luottavat ja vieraatkin uskovat, ikää on edessä elämänkausi, ja ansiota maailmalla niinpaljo kuin kokoomaan kerkiää ja sataman suita on rantojen kainaloissa! Mikä olin mies minä, uljas eilen, seuraavana päivänä, kun sumun seosta noukin pelastuvia partaille, minkä meri saalistansa luovutti, ja törmätty hollantilainen murtuneen keulapiikkimme edessä vajosi veden hautoihin silmäni nähden sokerilasteineen. Rääveliin laskin pelastetut hollantilaiset ja satamassa korjasin omat vahingot, mutta auttoiko se, että meriselitys todisti vian olleen vieraassa: tunto oli katki kuin katkennut

keulapuu, ylpeys tosin lääkitty sydäimestä kuin tauti, mutta uskalluksen kärkikin ajaksi lysmällänsä, ja mielessä vamma kuin ruhjon jälki uuden alukseni äsken uljaissa keulakyljissä. Miehen ja mielen rakensi kuitenkin lannistuneiltaan lujille taaskin viriävien vastusten uusi koetus ja ventovieraan miehuullinen luottamus, kun minä kuin sudenkitaan saavuini lasteineni Amsterdamiin ja vastassa oli kuin keihään teränä suoraan rintaan haaste ja laivan arvomme kolmikertainen korvausvaatimus. Samana päivänä kuin satamaan saavuimme oli laivamme selitetty pidätetyksi, kunnes oikeus oli ratkaissut, oliko laivan ja laivan omistajien omaisuudellaan korvattava Suomenlahteen uponneen sokerilastin hinta. Minä, nuori mies, ja vain kuukausi sitten vielä Viipurin sataman suilla kuumia kuvitellut ja onneani kiitellyt elämäni purjeiden levittäjä, minä sain nyt elämäkseni opin, että aallon huipulta saattaa matka saman aallon matalimpaan laaksoon olla hyvin lyhyt ja äkkijyrkkä. Pimeyttä vilhi silmiini kuin sakeutta merillä sumuisen yön synkeistä kohduista, näin omaiseni, sukulaiseni ja ystäväni minun tähteni talonsa ja omaisuutensa menettäneinä, näin oman tulevaisuuteni alkuunsa murskattuna ja haaksirikon ajeluilla, tunsin palavana häpeänä ja poltinmerkkinä sen, että minuun, kokemattomaan poikaseen, oli luotettu kuin elämän karaisemaan mieheen, ja että nyt olin luottamuksen katkerasti pettänyt, ajattelin kivulla ja kärsimättömyydellä sitäkin, että hyvässäkin tapauksessa ja korvausvaatimuksen rautessa saisin laivoineni ja miehistöineni kuukausimäärät maata laiskana ja toimeettomana satamassa parhaana purjehduskautena ja hyvien rahtien sijasta anoa rahaa kotoa kaiket varansa tyhjiin saakka laivan rakentamiseen ponnistaneilta ja minuun uskoneilta osakkailta. Nuori olin ja menetin kaiken malttini, näin kokemattomuudessani pimeät vielä pimeämpinä ja yritin sakeuteni huumissa toivotonta, koska toi-

voa ei näyttänyt olevan, sekä täytin nöyryytysteni maljan viimeisille pisaroilleen. Kahleisiin kytkettiin nämä ranteimeni, kun yön pimeässä ja päättömissäni koetin karata pidätettyine laivoineni satamasta ja päästä edes seilaamaan ansioita laiskan makaamisen ja joutilaan odottamisen sijasta, mutta mielettömän yrityksen rauetessa alkuunsa vahdit valtasivat laivan, ja minut, joka silmittömissäni riehuin, oli sidottava köysiin ja rikollisen yrityksen tehneenä saatettava vankilaan. Vielä sielläkin lienen reuhtonut ja sokaistussa oikeuteni uskossa tehnyt vastarintaa, koska vartijat katsoivat välttämättömäksi ranteinenteni lyömisen rautoihin. Vasta silloin kylmenin ja huomasin tilani, vaikka vieläkin oli vereni pakahtumillaan. Vakuutin vartioilleni, että nyt pysyisin hiljaa, mutta pyysin, että raudat riisuttaisiin: 'eivät nämä kuitenkaan minua pidätä!' selitin vielä huumani jätteiltä. Vartijat eivät kuitenkaan kuunnelleet puhettani, vaan tekivät lähtöä kopista. Nostin silloin, ennen heidän lähtemistään, käteni ja iskin sanojeni todistukseksi ja vereni kuohahtuessa rannekahleen katki istuimeni särmäkulmaan. Vankilanjohtaja kutsuttiin nyt paikalle, ja hän oli ajatteleva mies. Kuultuaan tapauksen menon ja katsottuaan hetken vakavasti minuun, käski hän riisua renkaan jätteet yltäni sekä ilmoitti, että päivällä saapuu konsuli asiata tutkimaan. Minäkin olin nyt jo tyventynyt, ja aamuyötäkin oli vielä jäljellä ollakseni ajatusteni kanssa kahden riittävän kauan.

Ehkä oli elämäni selkein aamupuhde se, jonka tämän jälkeen istuin kopissani odotellen lähestyvää päivää. Ensin oli kopissa pimeätä kuin säkissä, mutta vähitellen häämöitti akkunan paikka silmään ylhäällä katon rajoilla, kunnes päivä haaleni niin, että ristikkoraudatkin alkoivat tulla näkyviin ja pitkulaisen kopin harmaat seinät paljastua silmiin. Olin kylmä vähitellen veriltäni ja ymmärsin, että olin ryhtynyt mielettömiin. Mitä

olin minä luultuine voimineni ja tahtoni puuskutteluissa näiden seinien karsinoimana ja tässä pimeydessä turhaa parempi ja paljoakaan merkellisempi kuin mikään muukaan mato ja voimaton elämän kipene ja luontokappale tuskissansa ja tallattuna ruumistansa viskelevä? Mitä saavuttaa lintu häkissä hulluine syösyineen rautalankojen tylyyn verkkoon muuta kuin rintansa verilihalle ja siipisankansa ruhjiin? Sitäkö varten minulla oli järki ja siinäkö ihmismieleni, että puskisin pääni vuoreen, kun vuori ei minua väistä? Se mies merillä taitonsa osaa, joka vastatuulen luoviten ristii, ja se ihminen elämää mukaa, joka myöntää todet tosiksi ja mäkijyrkät mäkijyrkiksi edessänsä. Ei ahdetta muuten kuin astumalla voiteta eikä metsää muuten lueta kuin puu puulta laskemalla: elämäkin on vaiva vaivalta kuljettava, ja se kuorma kannettava halko halolta, jota ei täytenä sylenä siirrä. Vesi syö ajan avulla soran muruille senkin rannan, jonka vuoriin aalto ensi rynkässään voimattomana raukee, ja sitkeyden kestävyys on väkistäkin niskaa kääntävämpi voima. Mikä olen mies minä muuttamaan muuksi sitä, mikä on tapahtunut, mutta se mies minun on oltava, etten tapahtunut väistä, vaan tartun vastusta sarviin enkä ennen hellitä ennenkuin itse näännyn taikka peto on kesytetty polvilleen. Toivoton mies on mielettömän teon mies, mutta tahtonsa terästävä on perikadon partaillakin vaarojen vartija.

Noin minulla oli aikaa tutkia itseäni, mitata mikä on miehuullisuutta ja mikä vain miesmäisyyttä sekä käydä keräjiä voimieni ja voimattomuuksieni kanssa, ja kun aamu vihdoin täysin valkeni, olin minä vankikopissani vuosia eilistä itseäni kokeeneempi mies, nöyrempi varmasti, mutta lujempi myöskin, riistuttu paljosta, mutta tiiviimpi siinä, mitä oli jalellä.

Nuorempana vielä, paria vuotta varhemmin olin ensimmäisen prikin päällikkönä saanut alukseni kannella osoittaa mie-

histölleni käsikouraisesti, kuka ikävuosista huolimatta sittenkin oli käskijä laivassa, kun vanhin miehistäni pojantaimen vertaisen ja kolmea vuotta häntä itseänsä nuoremman komentelemisiin jo Pohjanmerellä työlääntyneenä sekä ensimmäisessä ulkomaan satamassamme, Bristolissa, maissa rohkeutta nuppiinsa noutaneena ja juoneena, halko kädessä tuli kajuutan ovelle jutun pitoon siitä seikasta, kukas sillä haavaa sentään laivassa se oli, joka todenperästä konteerasi. Sain jättää lusikkani pöytään kesken aterian ja muun miehistön katsellessa riisua halon keräjoitsijältä sekä nakata miehen kanteen, ennenkuin kysymys oli selvitetty ja kuri siitä päivästä asti laivassa kiistämätön. Tänä koppiyönä sain nyt vuorolta nakata itsenikin ja kukistaa niskurin minäni kanteen, jotta tietäisi viimeinenkin niskan nostaja ja harjakukko aluksen haahdessa hengenluitansa myöten, että käskijä on oikea käskijä vasta järjen ohjaksissa ja mielen varsan piukanpidoilla. — En sitä yötä elämästäni peruuttaisi, nöyryytykseni pimeintä yötä, mutta elämäntiliniakin selkeytyvää aamua!

Päivällä sitte saapui puheilleni konsuli, suomalainen mies, vaikka Venäjän palveluksessa. Sitä miestä en elämäni päivinä unhota, ja sen soisin sydämeni halusta, että kerta vielä saisin silmästä silmään hänen nähdä ja kiittää miesten miestä hyvästä teosta. Ventovieraana hän koppiini saapui, mutta elämäni kiitollisuuden voittaneena hän minut jätti. Tötterman oli hänen nimensä ja miehen hän nosti kuin suohon vajonneen.

Konsuli tunsu asiani kauttaaltansa, oli papereista tutkinut haaksirikkotapauksen juoksun ja kuullut viime yön tapaukset sekä nuhteli minua, ett'en ennen malttini menettämistä ollut tullut keskustelemaan hänen kanssaan. 'Nyt on asia pahempi, kun täten olet sekoittanut kaiken, yrittänyt karkuakin, ja lisäksi niin silmittömästi riehunut pidättäessä, että oli pakko

pistää sinut rautoihin, ja nekin sitte vielä katkaisit!’ torui hän ja rypisteli otsaa, mutta silmissä luin hyvän tahdon välähdystä. ’Huoneessa on neljä seinää, ja jos ovenläpeä katsomatta ja silmää viljelemättä päästää päänsä sarvineuvoille, niin mäntyhirsin josta puolella otsansa kolistaa, kunne puskeekin!’ neuvoi hän edelleen ja oli melkein kuin isä. ’Mutta nuoruuden sarvet ovat kaiketi varistettavat otsaluista, ennenkuin järki mahtuu pieliin harumatta kulkemaan ihmisten ovissa, ja kattilan kantta kohotettava liikahöyryjen laskemisiksi, jotta keitto kiehuisi tasakypsäksi padassa. Sinulla lienee kuumaa verta, mutta kuulumisista päätellen tervettä nestettä, ja kun liiat potkot ovat putkissa asettuneet, niin ehkä olet mies tasavedon väkeenkin. En minä sinun tekojasi hyväksy, mutta sinun itsesi minä hyväksyn, ja ajattelen, että kun olet täällä kopissa selvittänyt välisi, niin tulet minun konttooriini ja tuumitaan asioita. Sinä tarvitset takaajan, olen papereista huomannut, jotta päästävät laivasi liikkeelle ja ansioihin, ja minä luulen, että minun nimeni riittää papereihin. Minulla oli kerta oma poika, jonka sarvet myöskin vielä olivat lyhentämättömät, ja hän käänsi pistoolin suun ohimoihinsa, kun ei solmu kohta hellinnyt, jonka avaamiseen olisi tarvittu malttia, eikä ollut vieressä edes vieraskaan neuvomassa, kuinka umpi kirvoitettiin, ellei sormi hätiköinyt. Minä pidän sinun näöstäsi, ja tiedän papereista, että asiasi on parin kuukauden kuluttua oikeuksissa selvä. Onkos sinulla isä vielä elossa?’

Kun konsulin lähdettyä kopin ovi vähän ajan jälkeen aukaisiin minulle, niin minä ihmettelin laivaani kohden kävellessä ja ajatuksiani senverran järjestykseen asettellessa, etten ruvennut pakipäivällä ja ilmiloikolta hihkaista hoilottamaan kadulla ja vieraassa kaupungissa, tai yhtä raisuiltani ja mieshartiain tärähtämiltä vääntämään itkuvettä silmäränneistäni väenkansan

nähdessä, ihmettelin ja pelontuskalla tutkistelin, saako, julkeaako ja uskaltaako ihminen joskus ilman pelkoa ja kavahdusta olla koko rintakehältään ja muulta kiitollisuuden ylivallalta niin maaperiltä temmattu ja onnen saappaissa astuva kuin minä miekkonen sillä haavaa itseni tunsin. Vissi ainakin on, että itseäni melko lailla huonompi mies minun täytyisi olla, ellei vieläkin kiitollisuus hulahtelisi partaita myöten sydänastiassani joka kerta, kun sen yön ja päivän muistan lannistuksineen ja kohotuksineen sekä Amsterdamin Töttermannia ajattelen. On miestekoa se ja ihmeenveroista, kun mieheen uskotaan!»

Tuommoista isä silloin joskus oli kertonut omaisille, kun kerta oli talvellakin kotona ja istuttiin yhdessä koko suku joulua Langholmassa. Langholman taattokin oli silloin siirtänyt piipun huuliltaan sekä vahvistanut isän viime sanomat. »Tosi ihme tuo on, kun mies on varma ja varma mies saa häneen luottaa.» Taatto oli samalla kurottanut kätensä keinutuolilta isälle ja viivähtävällä vakavuudella vaihtanut kädenannon hänen kanssaan. »Raudalla on laatunsa, mutta vasta ahjo ja alasin raudalle muodon antaa, ja miehessäkin itunsa, mutta vasta elämän pivossa hän mieheksi pidellään!» oli taatto virkahtanut. Ja hetken perästä lisännyt: »Sinä jäit nuorena isättömäksi, mutta männynlaji on semmoista, ettei se tukikeppiä tarvitse varsiinsa kasvaakseen!»

Albert ikäänkuin tarkisti vereksiltään ja vast'uutiselta silmänsä isään ja laveni sydäntunnoissaan. Todellakin, isä, ilmielävissään ja silminnähtävissä tuossa asteleva, Väinö-veljeä kädestä holhoen taluttava, vuosivälin takaa taaskin terveenä ja läsnäolevana omien keskellä ja edessä kirkkomatkaa kulkeva, varma ja turvallinen mies hän oli! Tasainen ja taattu hän oli, niinkuin isoisä oli sanonut, kiinteyttä koko hahmoltaan, niinkuin mäen kalteessa juurtensa vuoriperuksilta kasvanut luja honkamänty,

ehkä ei perin korkea ylenemiltään, mutta varren ryntäissä salskeutta kuitenkin niinkuin samalla merellisen mäenkalteen vanhalla hongalla ja latvoissa laatuaisuutta näköpiirien yltämillekin, sinne missä olivat matalallekin korkeiltansa avarat avoimelti edessä, ilmat hengitettävinä ja pieltä vapaana taivaan rantoihin saakka, laatuaisuudet latvoissa sankkoina sekä humistamaan rauhoja, kun leppo hulmi ilmoissa, taivas lauloi lauhoja ja tuulen viehto suvaitsi korentojen kisat havuneulasten pihkoissa, että kestävänsäkin taipumillaan, kun kovat koettelivat, tuulelle tuli halu tutkia ja merten hengelle valta pidellä, olivatko oksissa sittenkään sitkaudet ydinterveitä sydämiltään, varren tanassa vahvuudet valmiita viimeisiinkin voimanmittelöihin ja juurten väki vuoren rintapielissä kysiltänsä varmaa rajuissakin tempomisissa. Kelpo mies, meret kokenut ja laineet tietävä, mutta itsensä painoinen manierillakin, toimen tasainen ja teon terävä, ehkä verkas, kun oli ajatusten oltava siipisulilla ja mieltä havitettava, mutta sitä taatumpi, kun liikuttiin maanpäällisissä, ja anturilla niinkuin ajatuksen liikkumisillakin oli tannerta allansa, laivan kantta tai maan kamaraa, tähtien täsmää meren teillä tai tarkan tekoa tilikirjan sarakkeissa. Varmasti karhea otus vastakarvan silittäjälle, mutta suostuva takulta myötäkäsin pidellessä, täyssäkin painoinen ja hikivähdin taksi sille, joka luuli tynnyrityivistä kapanpussina käsittelevänsä, mutta täyssäkin antoinenkin ja leipäviljan rikkaus sille, jonka laarin suille jyvänkulta juoksutetaan!

Varma ja lauha mies, mitan täyttävä niin teossa kuin levossakin; toimen tiivetessä tiiviimpäänkin riittävä, mutta puhdetiiman ratossakin seuranverta; arkisissa yhtä kotonansa kuin pyhävaatteissakin, ja tasoilla silloin, kun konsuleissa ollaan, mutta tasakämmen silloinkin, kun naapuria kätellään kyläraitilla ja Spanjan terveiset sanotaan tuoreiltaan; tuuman vertaakaan var-

teensa lisäämätön, kun puhaltaa onnistunut mies keuhkontäytensä tyhjiksi miesrynnistyksen lykästämiltä, mutta lannistumatonkin komentosillallaan kymmenpäivän myrskyn kyyryillä ja ainoankaan langan säilymättä kuivana yllä puvun märjissä, alushaahden viskoessa väsymätöntä merta viikkokaupoilla kylkiensä kupeilta; miesten mies miespiirissä ja teontoimessa, mutta pehmeäkin mies, kun likemmälle pääsee ja nutunverkaa sisemmälle näkee, vahaa sydämeltä ja sulaa silmäkulmilta omien keskellä ja ihmisen ollessa itseänsä!

Albertin kohotti sanomattomasti mieltä ja kasvatti rinnan-alaa. Noin juuri soi isän olevan, kaukoisen ja läheisen, voimattäyteisen niin, että oli kuin turviin kääritty itse ja koko koto, äiti ja veljespiiri, loittojen lumoa yllä niin, että ihmettelyllä olivat siipien tilat ja kunnioituksella ihastuksen vereydet, omuutta saapuneessa niin sydäntä lähille, että luottamus lämmitti ja viritti veret! Albert vilkaisi taakseen Eerikin kanssa saapuvaan äitiinkin. Mikä valaistu lepo ja onnen lämpö hänenkin kasvoillaan, kuin kajaste turvatun sydämen! Suojillako hänkin, ainainen huomän helma ja suoja väsymättömän suojan, itsensä tunti? Kummasti herkähti sydän! Äitikin siis, alati itsensä muiden puolesta unohtava ja avun palveluksessa herkeämätön, hänkin siis kätki rinnassansa anoa ja haikeutta poven täydeltä, ja haki hänkin ja tarvitsi, niinkuin oma itse aina ja salaisessaan, huolimielen helpotusta ja liittymisen lohdutusta, ja oli lievitetty. Ja miksikä ei? Herkäthän hänen kasvonsa olivat, kuinka ne eivät siis värähtelisi, vavahtava hänen verensä, kuinka se ei siis olisi vahvanakin onnen heikko, ihminenhän hän oli ja kärsivä, kuinka ei siis hänellä olisi kannettavaa yksinäisyyden täydeltä! Miksei hän olisi lauhdutettu ja lohdutettu, kun on kaihojen jälkeen kaivattu taaskin kotona, tukena se, jota itse saa tukea, turvana hän, jota itse elämällänsä hoivaa, miksei hän olisi kevi-

tetty ja kohotettu, kun ovat yhdessä taaskin ne, joilla on elämän yhteinen taakka, yhteinen rakkauden huoli ja yhteinen myötä ja vasta, yhteinen onnen velka ja yhteinen vaikeuden tie? Koskas ovat ilmat heleämmillään kuin silloin, kun aamun valjetessa aurinko voittaa sumut ja viimeisetkin häivät paeten hälvenevät kirkkauksien kasvoilta, ja koskas ihmisrinta kuulaammillaan kuin poven vielä huoatessa häipyviä huoliansa onni jo säteilee lämmintä mieleen ja kaihteen verhot kaikkoavat sydämen kumpuavan kiitoksen yltä? Armas äiti, rakkauden rikas, kuinka soikaan hänelle hänen huokaistun onnensa hiljaisen ilon, hänen silmiensä puhtaan päilyn ja kasvojensa lämpimän rauhan, lempeyden viivyt otsalla ja huout huojenetun rinnan tasaisessa hengityksessä! Äitikin, ehtymätön ja uupumaton antaja ja ainainen jakaja, valmis neuvoon, kun oli neuvoton, ja altis auttaja, kun oli avuton, vaivan viihtäjä ja vaikeuksien selvittäjä, siunauksessaan syvä, kun rukouksiinsa sulki, ja toimineen läsnä, kun huoman käsi oli tarpeen, syliin sulkija suruissa, nuhtelija erehdyksissä, oijentaja ja lohduttaja, vaalija ja valvoja, hänkin siis, itseänsä muistamaton, oli ihminen omiin juhannuksiin ja omiin aamunhuomeltaisiin, värinät rinnassa, ja kasvoilla kauheus, kun oli onni luona, koto kokonainen ja puoliso sydämen tiedoilla!

Riemu ja kiitos äidin puolesta ja isän puolesta, koko elämän puolesta ja itsen tähden sykki ja tulvi Albertissa ikäänkuin rinnan rajat ratkoakseen. Olivatko maailman kasvot todelta noin kauniit katsoa, maan rinta raikkailtansa noin vihreä ja kyltä ympärillä, taivaissa sineä noin silmän sukeltamilta yllä ja auringolla kultaa noin tuhlaamalti lähille ja kauas, ilman pieliin ja polun ruuhon, kukkasen keinumille ja metsien hartioille, pilvien päärmiiin ja lehtien välkkyyn, kimalaisen kiitoon ja laihojen liehuun, tuuliin ja tuutivaan korteen! Ilma kiitti, ruoho

kiitti, oma mieli kiitti: pyörretyttiäviin oli poutaa yllä, puuntaviin päivän pieltä; huikaiseviin huitua auringon huuman tässä tuolla, käden kurottamilla, silmän suistamilla, metsissä, mailla, lakeain loitoilla ja laaksojen lymyillä! Ilman niidet kullan kuteissa, taivaan tulvat valon kaadoissa: maa sylinä, suvi sulhona, kedot kihloissa kiloisen päivän, laihojen laineet, lehtien suhinat kisoilla kosivan tuulen! Palloonko pyörtäisi leikkivä käsi hulmivat runsaat, kourinko kättelisi helmyvän hurman tavoitetut läikyt? Siepattaviako tuulen helmat humistuksiltaan, kulta käärittäväkö lehvien hipiöiltä, ilmako helmien pisaroilla koivikkojen välkkyvillä latvoilla? Polun piennartako rakasti herkemmin, matalaksi ruohoksi tallattua, mutta sirkuiltansa joka kärjeltänsä pystyssä, vai syttyvämpikö oli silmä tanhuilla suvisen niitun, väriä vaihtavaa jokaiselta tuulen henkämältä ja heinikköänsä aitoihin saakka valtoimin vihtoavaa: sykekö syvempi auterissa lämpimän ilman, laaksoa liehtivän ja lehviä lempivän, vai värekö väkevämpi ruskoissa vakavan metsän rannan, latvojensa rauhaa poudankylvyissä soutavan? Maan avatut sylit ja antavat armot, aarretta ilmoissa avaruutten ääret, riemua mullassa povien pakahtumat: tulvako hukuttavampi yrtein yrttivän, apiloin apiloivan, vihrein virvivän, hyönteisin hyrisevän, kortta ja vartta ahnein kasvavan, päivää ahmivan ja suvea suhistavan, kevyttä kukoistavan ja mantuista muhoavan maan, vai tuhlaavampiko taivas lahjojensa jaolla, sinet sulina, mitä siintoa ilman syliin mahtui, korkeudet kylvänä, mitä kupua oli valoa valaamaan, aurinko ylimmillään, mihin kirkkaus ikinä kehränsä kiipesi, maailma yltäisiltään ahjoilla elämän ja läikkävän lämmön!

Suven korkeutta ylt'ympärillä silmäin sokaistumiin, taivasta yllä pään huimaamiin, maissa levitystä ja maan rinnoissa versoa veret huumiin, maailmaa ja väljää ajatukset hurmiin, mielen

sarastuksilla rantaa soudettavana kuin heräävällä huomenella pielten piiriä ruskojen radat pilvien puneruksiin saakka! Albert oli onnellinen sykkivää sydäntänsä myöten, suvi nuori ja tuore niinkuin omankin mielen aamu, keto keveä kulkea niinkuin köykäinen omakin askel, ihmiset pyhäisissä ja kiitosta lintujen liveryys niinkuin riemuilla omakin rinta ja siunauksilla silmien syte!

Kaunis maailma, koska oli kasvoilta paistava ja rannoilta rajaton, täyteyden kehää pisarain syke ja auringon kimaltava kehrä, lehden värähtävä ja taivaan tulva, pienuutten piiri ja suuruutten summa, tuulen tuuti heiluvalla heiniköllä ja avaruutten auvo sinien sylissä; armas äiti, koska oli sydämeltä rikas ja silmältä rakas, surun soipa mutta onnen salainen, himmi ja hilti koskevan kovan, mutta hilpa ja viihde hiljaisen ilonkin, lähimmän läsnä ja syvimmän altis, pienen uskollinen ja suuren uskova, huolen silmä siinnoissa uhraavan toimen ja rakastavan toivon; varma isä koska oli voiman riistaa hartiakoossa, mutta laupeuden mieltä tahdon maltissa, silmältä raitis ja kädeltä tiivis, mutta hupaa silmäkulmissa ja hyvänsukaa kädenannossa, visu, kun oli teon tiima ja asiat hoidettavina, mutta suopea säysiltänsä, kun oli ratto ja naapurit istuivat ystävyksinä, maailmaa nähnyt ja maailmalla mies puolestaan, mutta kotona vasta ja konnuillansa parhaan itsensä veroinen, karheapintainen ehkä ihokasvoilta ja niskan ahavilta mutta sula sydänkuopalta ja mielihipiän herkiltä, vaimonsa usko ja tuki, lastensa turva ja ihme, tuvan turinoissa tarinasuu ja talon toimissa tasaisen sanoja, lauha ja laatuista, lavea laveissa, täsmä tarkassa, myödon myöntävä mutta piukankin pitävä, isäntä ja mies, puoliso ja isä, jolla oli meriltä silmää mutta manterilta anturaa, vapaa näkemään mutta vakaa astumaan, sen tietävä, että muutakin oli maailmassa kuin oma talo, mutta siitäkin perillä, että vain

juurillansa puu ja konnuillansa mies on perustuksillansa; miekkonen itse, koska oli onnen polvilapsi, juuri isä isänä, juuri äiti äitinä, suvi juuri suvena, ja juuri oma mieli omana mielenä: isä turva ja kiehto, omuuden vakuus ja outouden viepyys, varmuuden lupa ja väljien viete, miehen kunnoilla kuvitusten kuudan ja kaukojen kaje; äiti huoma ja hereys, silmän valvo ja sydänsykkä, valvova ihminen, uskova ihminen, tahdonvakaa ja sielunharras, toimen tyys ja siunauksen syvä, sormessa huoli, rinnassa rukous, ristikäsin ja rakastavana elämää kasvoihin; suvi syliä ja suihkaa, tummaa tulvaa ja valon valkeutta, yrttien yltää ja taivaan tuhlaa, korren riemua, maan pimennoista putkivaa, ja sinien sinkoa, pielettömien laelta maailman helmoihin vuodatettua, morsiota kihloissaan, ylkää kosioissaan, sulhaa ja suloa taivaan häiden ja vihityn maan!

Omako mieli kaiken altis:

alkujen aihia ja vaihteitten vanki,
 kätkö kaiheen ja kauniin, riemun ja riudun,
 isään yltyvä, äitiin heltyvä, suviin syttyvä,
 maat taivainensa, onnet toivoinensa
 rinnan rajoihin sylkin sulkeva,
 aavistusten avoimilla, uskojen uneksumilla
 elämän ilmi ja syvä sala,
 kyltä ja kaipuu, korkuuden kuro ja pienuuden parkuus,
 hurmion hyke ja haikuuden kipu?
 Omanko rinnan rikasta omaa
 rikas ja raskas elämän lahja,
 sinien siinnot ja mullan pimento,
 auringon kaarto seesteitten laella,
 maapinnan vankeus painonsa ummissa,
 kukkasten kiitos, päiviin kannettu,

juurien työ, öihin upotettu,
 avaruutten auvo ja ahtautten anki,
 elämä ja maailma, onni ja pode,
 voima ja vapisu, paisu ja polous
 ihmisrinnan ja luomakunnan,
 uupu ja vahvuus vaimon ja miehen,
 rakkaus ja raukkuus äidin ja isän,
 taivaan ja maan, sylisän ja syttävän,
 vajaan ja väkevän, vapaan ja vangitun,
 voimiin vihityn ja heikkoutta hiutuvan,
 yhtyyden ihmeessä elämän kerää
 kehjeten kehittävän, raueten rakentavan:
 elämän kerää, ikisamaa vaihteitten vaihteissa,
 itseänsä syövää, itseänsä syöttävää palon kuitua,
 hekumin hiipuvaa, kulumin karstuvaa,
 syttyvää sammuakseen, sammuvaa sytyttääkseen,
 hetkien haihdun ahmivaa nälkää
 rinnoilla ruokkivain ijäisyytten!

PELTOVAINIOILLA JA NIITTY- LAAKSOISSA

I.

Saattoa olikin jo kulussa kirkkomatkalla koko Isoluodon lakea kirjavillaan. Minne silmää siirsikään juhannuksisessa tienoossa lainehtivien laihojen teräksiltä niittujen apiloiviin hilpiin tai tanhuateiltä peltujen lomissa ja vainioiden halki poimutteleviin polkuihin hakarinteiden koivikkaisilla lymyillä ja avoketojen vihavilla nurmikankareilla, sirkeä oli riento joka puolella ja väkeä askelnopsana vilkkumassa tiellä. Pöylistä oltiin jo tulossa ja Ristvuoren juurilla oli Vähäniemen puolelta saapumassa Laukkarin luotokulman joukkoa, Pukkilankin tienhaarassa liikkuttiin ja ruonilaiset olivat mustanaan matkassa Talinkorven takaa. Vaeltoa oli, ja lisää näkyi olevan tulossa vaan, Prankkilankin pihaveräjillä oltiin liikkeessä ja Pellonperän Kaisa lukitsi oveansa, Mäkilänkin liuta oli jo jalkeilla, koska ovesta tunki mäkipihalle liinatukkaa ja töppöskinttua niin loppumattomalti, että ihmetteli saman mökin seinien sisäpuolelle semmoisen pesän mahtuvankaan, Perkiön vaarikin oli niinikään jo matkassa ja sulki par'aikaa tiellä takanaan Takavainion veräjää, niinkuin tarkan miehen, jolla on vanha järkensä visuna kotona, aina pitää tehdä ja painaa lenkit paikalleen veräjän korviin jäljessään, olkoonkin sitte, niinkuin nytkin, kannoilla tulossa vainion kankareilla vaikkapa puolen kylän väki ja täysi Tammelan lääni. Liikettä oli ja menoa oli, hametta kahisemassa ja lahjetta huiskimassa, anturaa kapsamassa ja käsivartta heilumassa, oltiinko

sitte verassa vai sarassa, kotovillan harmaissa vai kattuuinin kukissa, etelän kurilleko päätä käänsi vai pohjan puoltako piti silmällä ja idän taholtako itse tuli ja vasemmillensako vilkkui tai oikeoillensa pälysi, niin samaa riitti jonon sojoa ja kirkko-väen kiirettä joka kulmalla peltolakeata ja viljelysaukeata, talo-paikoista kylämailla ja mökkitorpista hakanummilla, riitti kan-saa ja joutumisen rientoa, yksinäistä tulijaa siellä täällä harvan polkuja takametsien syrjämökeiltä kuukkien, tihuvanrykelmiä rintakylien voipataloista julkiteillä ryhmäparvina samoten, riitti väkeä ja riitti saapuvaa kirkkomatkan tekijää, hartain astelevaa tai kevein kepsavaa, korein hankittua tai köyhän parhaat yllä, vuosilla kuormittua tai keväänsä jalkaimilla, lasta ja van-husta, neitoa ja nuorukaista, miestä ikänsä voimissa ja vai-moa vuosiensa kukoistuksissa, riitti kirjaville kedot ja kankareet, vainion vierteet ja nurmikalteet niin lavealti kuin laakso lakeata ja suvi syliä auringolle avasi päivän päilyihin ja paisteen armas-tuksiin ja niin pitkälle kuin vihannan rinnat tien polvea poi-muttelivat ja polkujen rihmaa pilkuttelivat aamuhuomenen terhenisen taivaan alla ja juhannuksen huuhtivissa liehdoissa.

Lämmintä oli, läikkää oli kedoilla, kukissa, taivaan kan-nessa; tuulen liepeessä ja huminoissa huojuvain metsän rantain; kevyttä oli, korkeata oli ilman päilyissä, ihmisen mielessä, ruohon välkyssä; liidossa pääskyn ja onnessa heleän poudan; kaukoa oli, kiitosta oli sinien sees, leivon liverrys; hattaran soutu pielten puuntiin ja lehvikön kimmel valojen liekuilla! Kuinkas oli ihmisenkin kepeätä astella, hengittäminenkin kuin suvet joisi suun siemaamilta ilmojen makeana keuhkojensa poh-jiin, silmääkinkö nosti vai mielenveriäkö muuten vain kohotti, kun niin oli taivas sinistänsä täynnä, ettei katse määriin yltä-nyt, ja niin oli maa mahlojensa mehuilla, että morsianta muisti ja maljaa ajatteli ja ratkoja likisti rinnan saumoissa!

Mitäs teki Lahdenperän vakaa lautamieskin, kun polki matkaa tässä suven paljossa ja edelleen avoi tietä muun jonon edellä? Avoi takkinsa ja riisui yltänsä, että sai puhalletuksi mies liiat kehittänsä, ennenkuin napit piukkuviltansa lensivät tiepuoleen piukkimaan. Kylläpäs tämä on määrää, kun pitää kerraltansa kaadettaman valoa maailman kasvoille, niinkuin olisi taivas kumosaavina ja maanpinta auringon pesuilla kuin valeltu permanto veden huuhteilla! tuumi hän ja ajatteli sydänsylkyin niittujansa Niementakana, kuinka rojolti ja syntisesti tämmöinen ilma ja herran pouta viekotteli ruohon tuikkaa ja korren karvaa urpamullan viattomista ja muusta tuoreen tietävästä maan ihoissa ja muhon pehmovissa. Saakos enää viikatteen terää tungetuksi tihuvan rakoon, kun se aika tulee ja väärä-vartiset noudetaan koukuista! surkaili hän ja tunsii sieraimissaan jo kuin niitetyn ruohon hajut, tukun tuoreista viikatteen huiskimilla tuuliin lemahtavat. Puhtia olikin ja sääriverren vauhtia menossa, kun veriänsä myöten virkistynyt mies, hellepalavaa tosin otsakupuroilta pyyhkien ja yltyvän paahteen vuoksi paitahihasilleen riisuttuna ja verkatakki kainalossa edeten asteli Lahdenperä kunnialla etummaisena kirkkoväen kärjissä ja kohta jo nousi Parattulan ahdetta mäen laelle, jossa kyläkujan suilla kirsikkaa kukoisti kahden puolen tietä, minkä säleaidat ahtimillaan vehmaan latvaa pensaikon tuhottomissa kar-sinoida jaksoivat. Ryntäisä mies, askelvakaa ja järeäleuka siinä oli matkanteossa, vasta-ahteen niskoilla, laakson lavealti ja kaiken kansan näkymillä, esimenijänä ja näyttäjänä paikallansa muun joukon edessä, niinkuin oli Lahdenperän lautamiehen uljas velka kyläkunnassa, oltiinko sitte kirkkokiiruissa ja Kihlakuntaan kerkiämässä, niinkuin nyt, vai hätäkellon läppäämillä paloavun hälinöissä, kun johtomiestä kysyttiin ja käs-kijän kitaa.

Ryntäisä mies, laveasti astuva, kintereillensä poikaliuta, omat pikkupojat, Vihtori ja Artturi ja Ylisenpään kaksi vilistävää vekaraa, nyt olkihattuisina, vaikka arkisin lakittomina ja valkotukkaisina kylässä juoksevia, nämä viisi nyt jo hävisivät näkyviltä Alakylän kirsikkapuiden peittoon tien mutkassa Parattulan mäen päällä, pojat tosin vähän verkastellen ja melkein tietämättään kuin askelta viivytellen sillä kohdalla ahdetta, jossa puutarha kummallakin puolella lykkäsi latvojen tiheikköä aitojen takaa niin sakeasti, että tiekujan yllä riippui kuin lehtiholvikko, jonka raoitse pilkoitti taivastakin vain kuin kapea sininen viiru suoraan pään yläpuolella ja jonka varjoissa ilmakin vastasi merkillisen liedon tuoreelta ja vilvaan huokuiselta, tuoksuikin perin makealta sieraimiin, kun veti lemua henkeensä, ja aidan vierillä melkein kahlassi kuin lumissa varisseiden kukanterien nietoksissa: välttämättä tuli mieleen kuin kielenpään heruille ja hammassyhyille se raikas aika, jolloin muutamana viikon kuluttua koko lehvikön katos notkuillansa riippuisi ja nuokkuen heiluisi vereksen punan tuoretta hilkkua ja marjan purtavaa poskea, ja saisi yrittää ahneen loikkaa ja kynnen vikkellä sieppaisiko ainoankaan maistaakseen ja muutamana ehkä taskuunsaakin, kun oksaa taitti poimittavakseen ja oli nopea ja katsoi, ettei akkunasta huomattu. Poikaviikareitahan he ja hereherkkiä ikeneen heruilta, suvi sitäpaitsi pakimmillaan ja lupaa ilmoissa yltäkyllästi ja enemmän kuin heikko synniksi halusi ymmärtää; ja milloinkas mieliteko yleensäkin on viatompampi kuin ennenaikaisena, niinkuin tässä tapauksessa, jolloin vasta viikkojen takaa saattoivat olla todet kysymyksessä ja kiusauksen kilot kypsillensä niin käden tartuttavilla viekottelemassa, ettei silloin kestänyt.

Ja mitäs olivat pojat sitäpaitsi juuri ennen ahteelle saapumista tarkanneet ja neljän silmäparin virkkuudella vahdanneet,

kun Lahdenperän kannoilla kurkistelivat ilmoihin kylämäen yllä: haukka siellä oli vaakasiivin viistoillut korkeuksissa, ja sama oli paikalla ollut yhteinen mielenhijo ja silmäinkiilu jokaisella neljällä pojanpätkällä ja mieskyynäriä päin kasvavalla: jouteiksensako vain ja muuten sunnuntainsa vietoiksi lepäili meko siellä siivillänsä ja laiskotteli suvipäivän laella kuin poudan selkiä liukuillen, vai tosiko oli pedolla tähtäimissä, silmät riippoina Alakylän tarhakuihin, ja kanaperhe missään vajan suilla kuottojansa kuoputtelemassa? Halun herettä siinä oli virinnyt veriin ja pyytäjän myötämieltä tunkenut näkijäinkin sormenpäihin: supattiinko siivet salamalti kokoon, nähdenkö oli näkevä suhahtavan suistun ilmojen halki kuin syöksyvän nuolen ja korvinko kuuleva kurjan vikinän, kun sortuva parahti kynnen kahmoilla, vai oliko kukonteva alhaalla ajoissa huomaava vaaran, kurottava kurkkua, kallistava päätä ja kottottava varoituksen, niin että saalis kymmenin pöksyyn oli pötkivä pakoa kaikkiiin tarhan nurkkiin ja pyytäjän ylhäällä kuin muina miehinä lekoteltava siipeä uusille viisteille laajan kaarilla ikäänkuin ei Parattulan tarhakujaa ikinä olisi pälytykään, vaan soudeltu vain vapaitten laskijana missä sinistä oli ilmoissa siiven pidellä ja poudissa siltaa havijan lepäillä taivaan teltin alla.

Mitäs poikasista kuitenkin: haukan haveilta kirsikan mielitekoihin on semmoisilla lyhyt juoksu, joilla on sydän suruton, ajatus suluton ja mieli vikkela niinkuin säärinappulakin. Pika niillä on nopea kaikissa nivelissä, niin hengen häälymillä kuin jäsenten varvastuksissakin ja se mikä silmässä se jo samassa mielessäkin ja kinttuparin harpassa. Vaikeampaa vanhemman, jolla jo on kohmaa luissa ja känsää järjen pivopohjissa niin että sormi on hitaampi ottamisissaan niinkuin polvikin verkkaampi liikkumisissaan ja mielen niska kankeampi hengen tapeillaan.

Sen oli kokenut Renki-Juha, Lahdenperän isorenki, joka isännän jälkiä astuen ja poikaliudan kintereillä kulkua tehden oli koko laaksomatkan taipaleen Vähäniemen kalliolta asti Pyhäyksen niitun halki kävellessä ja Alakylän Riihivainion aidan viertä edetessä vaivannut ajatustansa sillä aprikoimisella, hellittäisikö hän villasärpin solmua löysemmille leukansa alla, koska se hijotti kurkkua helteessä, vai kävelisikö rauhassa eteenpäin niinkuin luhdissa oli itsensä valmiiksi ja kirkkomatkaa varten hankkinut. Tietysti hänelläkin suvi haisi lemuja sieraimiin ja laihovainio huuhtoili auhtomiltaan ilmaa kuin apilaan henkeä keuhkojen imettäväksi, mutta huomasiko aikamies semmoisia, koska muutenkin oli ruumiin hyvä olla ja lepopäivä verrytti jäsenissä ikäänkuin olisi ateriatiimaa kedolla maannut suu ruohon juurissa mullan huokumilla. Niinpä oli tämä käveleminen tässä ja astelemisen joutilaisuus sunnuntaisissa aivan kuin saman lepotiiman lojumista jäsenet löysinä ja ruumislatuskaisena ruohokedolla ja päivä hyvittelemässä selkälehden paahtumilla, se vain puuttui, että tässäkin ylenhyvässä myöskin olisi saanut laskea silmälautansa umpiin ja luomiensa sisäpuolilla vajota raukaisujen horteeseen, jossa ruumiin haipuvana tietona enää vain oli veren valvova lämmin suonien putkissa, valon hyväilevä huppelu ihon huokosilla ja jäsenten hiljainen liuku unohdusten suljiin tajun tuntojen taakse. Mutta vaihtoihan jalkaa, koska jouten käveli eikä mikään muukaan rasittanut ja ruumis sai levätä ja päivä paisteli. Aprikoimisen vaiva särppisolmusta kaulan ympärillä ja hijostumisen kiusa leuanalusten ihoilla sai ilman omaa ponnistusta ratkaisunsa, kun isäntä edellä kävelleen kirvotti helteessä takkinsa yltään ja pisti roikkumaan käsivarrelleen, höltäsihän silloin esimerkki edessään itsekkin omaakin pinnettä ja löysäsi solmua kurkun kiristyksillä niin että ilmaa pääsi ihon ja

villaisen rakoon ja oli köykäisempi liikkua ja huoletonta astua.

Eihän Juha erinomaisempaa ääntä ja elämänpuhinaa pitänyt kankarettä astuessaan, senverran vain ähisi kylkipielissään, että lähivierillä kävijä jo kuulemilta ymmärsi talviparselitakin harmaaverkaisissaan olevan tukevaa vaatetta miehen hartioilla näin suvipaahteissa, jolloin taivas sinensuliltaan valoi hellettä kuin vesikupin katamilta kenen hyvänsä ylle ja rynnäspinoille, jolla näissä päiväpoudan teräksissä oli matkanteko toimessa ilkosen auringon alla ja lakean lainiessa ympärillä ilman paksult ja tuulen taakoilta valonhuikaa ja heijien tuijetta aistien sokaistumilta silmiin ja tajuun, huumiin ja hikiin.

2.

Ei pitänyt Juha ääntä ja pahempaa verkkauden töminää, mutta kyllä oli hänen kohdillaan tiekankarettä kuitenkin tällä haavaa tirskeettä ja vilskaa, kuin olisi pääskysperhettä kymmenittäin kulussa ja kaikilla kilpa siitä, kukas lipeimmin viilettäisi menoa ja kukas pikimmin livertäisi sanottavaa nokastansa. Ei heitä useampia ollut tulopuhdissa ja parastikään Juhan selän takana kinttuvilkalla kuin Vähäntalon piika-Fiinu ja Isontalon tytär-Hiltu, mutta kun on kaksi kevään vanhaa tyttö-ihmisen täysalkua ja jo heluntaisilta edespääsystä virkunpalasta kirkkomatkalla uusissa suvilenningeissään, ja kun sitäpaitsi nämä samat palmikkoviskat eivät sitte eilisehtoon ole saaneet supista asioitaan ja salaisiaan toisilleen, ja kun lisäksi takana ja aivan askelissa kävelevät Lahdenperän Eevert ja Ylispään Brynolf, joiden ohitse ja miesnenäisten edelle vastikään juuri on juoksun-

törmässä huiskittu ja pujanlennossa livahdettu tiellä, niin kaksikin ainokaista saporoniskaa ja kirmankipenettä raksuu ääntä ilmoihin kuin olisi kokonaisen kapulakasan kaikki varpuskansaa yht'aikaisesti ja kilpakurkulla työnpidossa ja kitakeräjillä. Tämäntaivaallistako kyllä olisi välitetty mistään ja keistään, kun käsikättä heilutellen ja menonpuhtia parannellen humisteltiin matkaa ja kipattiin korkoa, kaikkein vähimmän tietysti ja nenännypistämisen vertaa miehenkuvista takana, olivatko sitte Brynolfin vai Eevertin nimellisiä ja mitä mukamas itsestensä luulivatkaan, kun killuivat kuin kiusalla tihuvasti takana aivan kinterillä ja hihkuttelivat nauruja ikäänkuin hyviäkin sutkailisivat; ei hivenen vertaa ja mielen vilauksen varastamaltakaan mokomia huomattu ja korvaa lainattu turhan pakeille, mitä tirsкуttiinkin omia keskinäisiä, ja viskeltiin palmikkoja niskoissa niin että alinomaa joutui vahingolta vilkuilemaan olkapäitten ohitse pahankurin saapastajiin kahden askelen päässä: saisivat läiskältä piiskapalmikon letistä sivauksen silmillensä, niin oikein tapahtuisi ja naurun kilkkaa riittäisi ja olisi lystiä. Kuinkas kirmaavat kedolla meidän Musti ja naapurin Vahti, kun molemmat ovat toiskeväisiä ja ovat leikissä jo, vaikk'eivät tosia tarkoita. Siinäkö otetaan käpälästä irti, minkä pussikkaparista harppaa lähtee, kierretään kehää ja loikitaan väistöä, kiilitään menoa korvat lupussa ja väijytään varoa kidat huohossa, luikitaan maha matalilla, kun laukka loikkii, läähötään kuve piehtarilla, kun kieli haukkoo, neitokainen kiidossa, nuorpoika kirmassa, kynnet kapsamassa ruohojen sinkaa, hammas hälvimässä leikin irstaa; viistoa ja väistöä, vauhkoa ja veuhkomista väsymättä uupumatta suurustiimasta päivällistuntiin, koska liehto on nuorta ja veri viskoo, käpälä on kapsas ja lapa lipsas, kuonoturpa tuore ja veträ jäsenten tempo. Muutakos tiesi kiehtapari tanterilla ketojen kukoistuksista auringon kisoilla ja maan

sylin kihloista sulhastavissa suvissa kuin että keto oli kerkeää käpälän jättää ja paahteen käsi liepeä takun tuiskissa, ilman hula ihanaa kidan haukkoa ja valon huuma valtoa ruumiin loiskata, ja korkeampaako kiitosta saattoi ihmisluontokappalekaan rajoissaan, varron kiehdot umpumilla impivän poven ja voiman liehdot levittymillä nuorukaisrinnan, kantaa vihkiiviin suviin kuin heräävän ruumiin nuoret laulut ja auringon huuhdon kätkeytyn humalat vierivissä verenpisaroissa! Viskaa oli neitosten lettiniska ja polkava poikien polvimutka, kun hameen helmaa huiski ja sukkasäärtä tepasti, lahkeen lievettä leiskui ja saapasantura sinkasi soraa, Fiinu kerkesi ja Hiltu ehätti, Eevert astui ja Brynolf paransi, puhtia matka ja kilkkaa ilma, naurua tirscojen kurkkuhuilu ja kompaa kemppien huuliparta. »Rohdintakos Isontalon luhdista tänäpyhänä palmikkokimpuin kirkkopaattiin leiskutellaan!» torjui puolusteli itseänsä parantumaton Brynolf, joka vastikään juuri oli, kukaties vähän varomattomien hypistelyjen palkoiksi selän takana, saanut silmänsä melkein sokiin saman rohdinleiskan piuvasta kasvonaamojensa lähettyvillä. »Saunapuhdasta lisäksi, koska haisee sieraimiin juhannusvihdalta vielä!» kehui miehenvehje kylmäverisiä edelleen muka rohtimiensa tunnustuksiksi ja käveli surmaamattomana tiellä, vaikka oli olan ohitse saanut silmäyksen tappaamaan vaikka varpusen lennoiltansa karpäisenä. »Enkä minä pahempaa tehnyt kuin punnitsin varalta pellavat valmiiksi, fienteliäkö painavat kämmenellä päälle vai vaille naulan, että tiedän kaupassa, jos nimittäin naimiset tulisivat!» kerskui avosuu yrityksiänsä niin ettei julkeuksiin enää osannut muuta kuin nauraa kahden hammasrivin valkeoilta, vaikka sieppasikin kii-reesti palmikkopiiskansa turviin kummankin olkapään ylitse rintapuolille keikkumaan. »Kiss-kiss-kissanpoika!» härnäsi Hiltun vieriltä ja Hiltun apuun joutuen jo pystynenä Fiinukin

tiellä ja turjutti kädessään omaa punanauhaista letintupsuansa muka Brynolfin kiusottimiksi ja käpälänsyhyihin, mutta pelasti samassa hänkin koko heiskan ja kalleuden ainoalla pääkerän kieppauksella talteen ja saavuttamattomiin omille etupuolilleen, vilkaisten kuitenkin ohessa taakseen Eevertiin sillä silmällä ikäänkuin olisivat hänellä olleet lähemmällä varottavina omat kissanpojan veikat ja vaarat uhassa: ähäs ja kutti, etpäs kerjennyt sinä pussikoimaan, vaikka olisit äkännytkin! tirskuivat silmät ja pitittivät vahingoniloa selän taakse kahden sinensykan syydeltä ja valtoimilta. »Palmikot kaiketi tyttölapsissa ainoat hurskauden palaset ovat ja muistavat minne ollaan menossa, koska noin jättävät harakat taakseen ja kerkiävät edelle kirkkotiellä!» vähätteli sieraimiinsa Brynolf, veikatun Eevertin puolestaan hääriessä jo hänenkin sormipuuhiissa ja haastetuissa kissanpojan vehkeissä. »Täällä on nauhoja vieläkin killumassa takana!» toimitteli hän. »Päästetään pumpustyyvinkin, niin kerkiävät nekin kirkonpenkkiin, vaikka tytöt myöhästyisivätkin!» puheli hän ja sivasi tuoksauksessa esiliinan solmut auki niin että Fiinulle tuli tulinen kiiru koreuksien korjaamisissa ja sapuloimisissa selän takana. »Pahempia kynnenpäineen ihmisessä kuin vasikat kuonoineen juottokiulun partailla!» torasi torjui Fiinu sirkeillään kuin ruohonvirkku ensimmäisten kevät-pisarain pudotessa lehdille sekä oli ihmeissään, kuinka luontevata oli olla leukava ja puhella läiskytellä suulasta päin silmiä semmoisille, joita äsken vielä ja melkein juur'ikäänkin oli lapsellisesti uskonut aikamiehiksi ja turhiltaan luullut järkeviksi, ja pelännytkin! Tuommoisiahhan vain ovatkin, hauskoja vain ja hassuttelevat ja ovat kuin itsekin ja puhelevat tuulen tuomaa ja ymmärtävät ja ovat rohkeita: viidentoistahan täyttänyt itsekin jo ja Hiltu myöskin ja molemmat isoja ihmisiä, niin että pojatkin huomaavat ennenkuin itse on äkännytkään! Tar-

vitseekos koivun virpi opetusta, kun hiirenkorviltaan kirpoo täyslehden vihantiin, ja kukas karitsalle ensimmäiset loikat neuvoa kedolla, ellei omien koipiparien hypynlysti? Tytön-neitokaisenaan, toisinkonkas hänenkään pääkeränsä ajatusta kehittää kuin juuren idut ruohonputkaa keväimissä? Fiinukin, valmis ja mehuillansa, ihminen, niinkuin hän tiesi, jo viisissä-toista, mitäs taisi hänkään muuta kuin riemuja, koska ikä oli läsnä, verissä kihlaa ja elämä kosioilla! Silmälautaakin, molempia pareja, niitä kun nosti, selkosiltaan katsoi, niin maailmaa oli paljon, sineä niin taivailti kuin ilmoissa upia, vehryttä niin maanmäärälti kuin mahtua mullan povissa, niitä kun ummisti, silmäluonten huppaa, niin sulkusilla oli värjää, elämää niin lämpimäلتi kuin purppuralla lentoa iholehden suonissa, onnea niin huumalti kuin nuoruus ihmisastian verenhelmiä vieritti ja auringoille vihki. Kukas selän takana, nimiltä Eevert ja mitä edessä, elämäksi kutsuttu: käsi pivoon, Hiltu ja humistetaan eteenpäin, se seura, joka saapuu ja sinne mennään, jonne saavutaan, me olemme huimia tyttöjä vielä ja kaikki askelet edessäpäin! — Tuommoisetko olisivat suvia mielissänsä muistaneet ja päivän kiitosta siunasydämissä kantaneet, karkuhameet viskapalmikoin ja notkapolvet kenohartioin, riitti se, että itse eli ja suvea oli, omat jäsenet omia ja ilot itsessä, tämä päivä tätä päivää ja huominen huomista yhtä täysiltä! Sanaako tässä kysyttiin ja tarvittiin, kun ruumis virkki riemunsa paremmin jäsenten nuoressa ilossa, silmien sirkeässä nostossa ja poskipäiden vereässä virkeydessä, askelnilkan noreassa nousussa ja olkavarren sorjassa soudussa, tuoreudessa koko ihmisten hilpivän suven ja elämänaamun, vireissä povirinnan toivotoden ja lumeissa otsamielen hattartiedon.

Noin nuoret, joilla askel vielä uskoi jalkajoutunsa riennon määrien saavuttamiseksi ja ajatus hetken hipiöimisiä hyvä-

mielen huulilla elämänikäiseksi annon valaksi ja onnen luvaksi. Mutta vanhatkin, vanhemmat jo, ja iän sarkaa niin pitkän taipaleen astuneet, että jalka heillä jäsenissään tiesi saran savi-seksikin ja saven vajottavaksi askelen alla, jopa joskus saran selän pitkäksikin ennenkuin pää alkoi hämöttää, eikös heillekin sentään aurinko ollut anetta ja mannan lahjaa mielen korpiin ja suvi sulannestettä työlääntyviin jäseniin näin juhannuksina, kun oli pyhä ja päivä paisteli ja ihminen kirkkomatkan joutilailla oli ilman askarrusta ja ajatteli, mitä mieleen sattui! Lahdenperän emäntäkin, Miina, oli kummissaan, kuinka kepsakasti astuminen sentään kävi vanhemmaltakin ihmiseltä, kun kerta oli liikkeellä ja jäsenet tulleet hiukan hikeen, huivinreunaakin oli lykännyt vähän korvilta puoleen, että pääsi tuulen henki likelle ja ruumista virkisti. Pyhäyksellä vielä äsken oli vähän harmitellut mielessään, kun katseli ympärilleen kedolla ja ajatteli, kuinka erinomaisesti olisi tämmöisenä päivänä, jolloin aurinkoa oli aivan kuin kaatamilta ja maidon hulilta turhilla kukkasen piipoilla ja muilla ruohon korsilla, kuinka erinomaisesti olisi tänään, jollei olisi ollut pyhä, sopinut levittää liinapalttina kotona valkaisuille Humalhaan aidan taakse ja ehtoosti kääriä vaate kokoon niin valmiina ja valkeana että sormenpäitä olisi huikaissut. Ei tuulekaan melkein ollenkaan, niin että kivenkirppua ei olisi tarvinnut syrjille latoa ja koko kangas ilman ainoaakaan häivän läikkää ja liepeen laskoa olisi maannut paljaana auringossa koko kiertävän päivän kuin lumen laikka! oli ajatellut ja kiusannut itseänsä. Mutta kun- kas oli tapahtunutkaan: unohtanut oli koko asian ja ajatellut huikennellut vaan, että huomennakin taitaa vielä olla kaunis ilma ja ollut huoleton sekä ihmeteltyt sitä, että noin määrättömästi ja paljon enemmän kuin tihuvinkaan palttinan parsi tarvitsi valon pesua nukkiinsa ja aiveniinsa oli tuhlattu päivän

terää kuin kullan viljaa joka ikiseen paikkaan, minne katsoikin, jos sitte Alakylän Karoliinan juuriskatahtoimeen aidan takana toisella puolella tietä tai Kitulan Kriimaksen vasenpuoliltaan valkoista päätä tuolla kun se Kitulan veräjän takana kurotteli turpaa puolojen ylitse Leenan jälkiin, joka hänkin näkyi tänäpyhänä tulevan kirkkoon ja jättävän lehmänsä yksin kotohakaan. Sen minä kuitenkin teen, että huomisaamuna varhain, ennen väen heräämistä ja muita askareita ja ennenkuin kaste vielä on kuivunut ruohoilta kannan pakan aitasta ulos ja levitän kedolle, niin pysyy maa palttinan alla tuoreena ja lakana huhtisena koko päivän ja aurinko on kimpussa kuin janoinen vasikka turpineen juottokiulun pohjissa! päätteli emäntä huomiset sekä rauhoittui, ja katseli nyt jo sydänmyödyn täydeltä Karoliinan taimimaata aidan takana: vereksiltä istutetut, koska multa yhä lemahtaa niin väkevästi nenään, ehkä entispäivänä ja ennen pyhiä niinkuin meilläkin ja muualla naapureissa! päätteli hän kokemuksiltaan tämänkin seikan sekä havaitsi, että eilisehtoonä oli viimeisenä aattootyönä täälläkin niinkuin kotonakin ja kaikissa toimellisissa paikoissa käyty saralla kastelemassa taimet, koska nostelivat niin virkusti päitään ja puikottelivat lehteä pystyyn joka ikinen sikare niin hartaasti, ikäänkuin olisi jokainen heistä luullut auringon vain hänen varaltansa ja hänen ainoan huokumikseen kiipeävän kehiänsä ylhäällä ja valaisevan päivää. Aivan siunasi mielessään ja kiitti sydämessään, kun katseli ja ajatteli, että omallakin juurikassaralla Ojapellon päivärinteessä aurinko tällä haavaa porotti samalla terällä ja että taimen juuret sielläkin samalla lailla tunsivat olonsa hyviksi lämpiävässä mullassa ja kokosivat persoina imustensa hiuksiin semmoista, josta syksyksi versoisi makeata juuriskaa kellariin. Aivan kuin aurinkoa olisi pujahdellut omiin suoniin, pieniksi mehun lisiksi! Emäntä vertyikin

niin, että käveleminenkin muuttui oikein köykäiseksi: astun näppärämmin, niin tien risteyksessä tullaan yhteen Kitulan Leenan kanssa ja pääsen puheisiin ihmisen kanssa, joka ei ole omaa väkeä ja on vieras: kielikin lipenee, mitä herunee, ja Leenan Kriimaskin haikaa ja huokaa sieraimiinsa veräjän puolan yllä niin sydän kuroillansa, että mieltä vetää tukasta elukan puolesta elukkaa katsellessa ja ajatellessa, että kaikilla on suvensa ja hiipunsa jäsenissään ja luissaan!

Lahdenperän emäntä siis kaapusti kirkkotiellä Kitulan Leenaa kohden Kitulan piennarpolun risteyksiin, kaapusti uskollisesti ja urhoollisesti sen kuin askeljalka sarsisen kirkkohameen helmaliepeissä nilkanvaihtoa nopsi ja jutunlivan esimakua kielenkärkiin virisi. Taivasta hänellä oli päälaen puolilla yllään sama sinen rajaton kumo ja ympärillä silmäin edessä sama sylin kyltä suvea mullan rinnoissa kuin jokaisella muullakin pyhäisellä kulkijalla saman paisteisen kylälakean juhannuksisissa huomeltaissa, ja sama siruinen elämän kultaa ja onnen pilkettä, kuinka puikelman kokoinenkin kuin auringon eksynyt vilahdus vuorirotkon sumeissa, kytti ja sykki hänelläkin sydännurkan sokkeloissa, kuin kellä muullakin polouksiinsa pienellä tai syviinsä haikealla, toivoja huikentelevalla tai murhetta ruokkivalla, ijän valjuissa vuosiansa väsyvällä tai nuoruuden ummissa veriänsä veuhkovalla, keitä heitä oli, tunsu ja asteli elämän osilla suven saatoissa tämänkin poutapäivän lahjoilla ja auringon kirkkauksissa, miestä tai vaimoa, neitoa tai nuoruukaista, altista tai ankeata, teräistä tai vaimeata, nöyrää tai kopeata, saitaa mielen karsinalta tai sykkävää rinnan sydämltä, raukeata ohimon lakastumilta tai hereätä poskipään pyörylältä, ihmistä nousevan aamun päivävuoroin tai laskevan elämän ehtoonsuissa.

3.

Siniä siis korkeudet, vehreyttä laveudet, aurinko kaadoilla, maaperä huumilla, maailman puoliskot julkista taivasta ja salaista multaa, jakavaa ylkää ja kätkevää morsiota häittänsä syleillä uljain riemuin ja ujoin riuduin, sulhan lahjoin ja kihlatun juhlin! Kohokäsinkö kurosormiin kokoisi antavan taivaan ilman tuhlat, rinnan ratkeaminko poven paisuviin sulkisi hetkivän päivän elämän tulvat! Kenen mahtuisi rinnan rako taivaan yllät, ja kenen hahmisi sormen hari elämän nesteen täydet helmet tykkivältä kyllältänsä? Vain tiukun sinkua ihmis-kiitoksen rinta-äänikin elämänriemun urkupauhuissa, ja vain tuikan tuiverta ihmisolon irki-ilokin loimuilla valtoimen elämän! Kenen yhden ylistyvä mieli muuta kuin säkenen siniä singoilta elämän tuhatlatva tulipensaan?

Kukas heistä näilläkin kedoilla ja näistäkin kirkkomatkan rientäjistä pyhissä aurinkoisen ilman ja juhliissa juhannuksisen suven, kukas heistä kokosi helmyvin silmin omaksensa kullan, niin kuin sitä siroitti päivän tuhla ja huojutti yllänsä jokainen taipuva ruohon helpi ja jokainen suhiseva koivun lehti niin kauas kuin tuulella oli tietä ja vihannalla vaihetta tienoon kasvoilla, kenen heistä kehitti rinnan kehä riemut niin yllältänsä, kuin oli varaa palkeen paisua, ilma hulvaa levittyvän juoda, maaperä rintaa hurmivan juopua, taivas sineä huumuvan hukua, kenen keräsi mielen raja ihmeet taivaan ja maanpielten, korkeuksien pyöräyttävät piirit ja vahvuudet vakavan maan, pääskyn suistut ilmojen pohjiin ja leivon paukutukset teltin laella päivän puuntiin, ketojen siinnot tuudilla tuulten ja vaelon laineet värjyillä vainioiden, kukkasen keinut huojuilla varten ja perhosen liehut liekuilla poudan?

Kuka kaikista kätki riemut, niinkuin kaatoi kultaa korkea

suvi maailman pääärmeille ilman kuultiin ja korsien paisteisiin niin kauas kuin levitti koreutta maa ja pisarsi pilkettä päivä? Kuka parvessa juhannuksisen kirkkokansan kantoi tässäkin saattossa elämän kiitosta ihmisolon täydeltä kukkuralta niinkuin ruoho polkijan tallaamalla verensä kaikelta vihannalta, niinkuin keltano pyörtäneen partaalla viiden lehtensä kaikelta terältä, niinkuin leivo, ilmoihin kiuruva, kurkkunsa kaikelta kuulutukselta, niinkuin ilman pieli, taivaat täyttävä, syliensä kaikelta sineltä, kuka ihminen, sydänsulku ja sydänsylkky, ahtauden soppi ja avaruutten kaje, kokosi rintaan ja kiitti kiitokset tänäisenkin riemuisen päivän, niinkuin niitä julisti rikas maa ja kirkas taivas, armaus elämän kasvojen ja autuus jakavan auringon, onni jokaisen pilkkivän lehden kärjen ja hilpi häilyvän heinikön, apilaan tuoksuva hius ja tuulen hulmiva helma?

Kenen olisi mahtunut sydänsyökköyrän kerä kuopassa ihmisriinan kihlat kaikki elämän vallan, niinkuin niitä kantoi povien yllältä ja sylien kyllältä morsioinen maa armastaviin suviin, ja kenen olisi sulkenut kaidan otsan saita tila kammionsa koloon avaruutten äärten kaikki äänet niinkuin niitä soitti valtokielin avotaivaitten valon riemu ja humala? Naapurienko ehkä, Aatun ja Andersin, niinkuin taivalsi edelleen isäntäpari kirkkotietä kylkivierillä mielevän Henrikssonin? Kukaties, ja varmastikin kurkisti lystinkuri sydänkukkaron kurttuihin kummallakin, koska oli löyhyillä parranluuta yhtä uskosti Henrikssonin oikeoilla kuin pajasi jutun takoa vasemmiltakin sileä leuanpää. »Helskuti!» riemasteli Aatu ja lakaisi kämmenhyvin Isontalon tuuheita leuanpäissensä, »jo minun partanikin virkistyy tämmöisessä heinäpoudassa, joka aivan nyhii haivenkarvoissa, ikäänkuin olisi parempikin pitelijä ja impi-ikäisen käsi hivelöimässä sammaljuuria ja yllyttämässä kutittamassa, että lykkääppäs pensasta vaikka kahden kouran käärittäväksi! Mitäs sitte mei-

dän Nautluodon niitulla, joka tässä paisteessa makaa auringossa kuin huora ja on irstas jokaiselta mättään tupsultaan!» »Kelmikin!» hihkutteli Vähäntalon Anders, ja nimitteli aurinkoa sekä kaiveli hänkin leuanalustojansa, jotka hänellä olivat sekä luonnosta että veitsen siivoomilta pyhäsiteitä. »Paistelee porottelee kaiken päivän, vaikkei saa palkan penniä työstänsä!» nauroi kitisi hän ja tirrasi aurinkoon kuin voittokaupan pilkoilla tyhmempäänsä naamoihin. »Ei muuta tarvitse tehdä kuin kävellä kirkolle ja olla laiska ja pyhävaatteissa, ja maan piki hikii ja auringon kyrsä ylhäällä palvaa, ja hyvää kasvaa ilmaiseksi taloon ja hyötyä latoon!» kehui hän ja oli viekas sileätä leuan nykäänsä myöten sekä liirutti toista silmäänsä ikäänkuin olisi juoni luonnistanut meinattua paremminkin ja juhannus jopa pyhiltänsäkin jutkutettu Vähäntalon souviin.

Vai varmemminko solmivat sydännyyttinsä talteen suvievään parhaat emäntänaikot Agata-mummon kyynäsvierillä ja hyvän puheen nuhteilla, Vähäntalon Justiina kapevin nenänpäin ja Isontalon Vihtoriina maito-iho hipiöin? »Pääskynenkin livertää ja on sinistä yllä ja valkoista takissa niin että punaista rinnoissa pilkkuu!» kiitteli Vihtoriina ja katseli sirkuttajaa seipään nokassa tienvarren ohessa sekä laski liehumille saalia omilla olkapäillänsä, jotta auringolla olisi vilkuttelemista hänenkin hartioillaan. »Merkillistä, kuinka tummakin virkistyy sinisille ja valkovärikin paistaa, kun aurinko sattuu siipeen!» haasteli hän ja puhui viattomia pääskyestä, mutta oli tyytyväinen, että hänellä oli pyhäsaali yllänsä sekä vilkaisi Agatan ohitse Justiinaan ja kostutti kielenterällä huuliansa, joissa vielä oli punanhereätä jälellä. »Lirkkuu sirkkuu seipään nokassa, niin että korvia särkee, vaikkei ole parempi kuin pääskysen eläväinen, höyhenkarvat yllänsä!» oli Justiina nopea vastaamaan ja tarkoitti silmäntikun pistolta muitakin kuin pääskysen piiskuttajaa. »Jos

olisin kade, niin sanoisin, että hepenet ovat hepeniä, vaikka aurinko villoissa viljuu, mutta muu on muuta, kun tosipaikassa punnitaan!» Sattuikohan Justiinan käsi vain vahingolta käätyihin kaulassa, mutta nekin välähtivät auringossa, kun heilahtivat, ja oli siis juhannus pilkistänyt Justiinaankin?

Entäs muu väki, Herras-Mantakin esimerkiksi ja Mattssonin Marjaana, kun jo olivat lykänneet itsensä Härmälän Hermanin ja ikävän Vainionperän väen ohitse ja edelle tiellä, ja nyt oli koko lakea väkineen kaikilta tienhaaroilta vapaasti näkyvillä, eikös ollut päivä täysterillänsä heidänkin kohdallansa ja suvea kuin kipun täydeltä mielenlusikan lipottavana? »Kas ja kaspavaan, Vuor'niemen Franssikin kotona ja maissa ja tulossa kirkolle, arvasi sen, kun Toistalon kapteenin näki, että väkikin on vapaana haminasta ja miehiä meriltä kylässä!» viserteli Manta ja oli virkistynyt niin, ettei entiseksi olisi tuntenut. »Lykyksi pistin kirjavan pumpustyyvihameenikin ylleni, niin on köykäisempi kävellä eikä paina ehtoostikaan kun tanssitaan!» puheli hän ja oli tuskin tässä paikassa enää ajatuksineen, niin hengessäkin, että sipaisi laskoksia selvemmillä liepeissään, jotta valkoista vilkkui kuin viekanaa aurinkoon ja pitsit kepsasivat kannoilla, nilkan vilkkakin kuin nuortui joka askeleen pistämältä! »Lystelinin kanssa kävelevät yhdessä, ovat molemmat käymässä koto-maissa!» vahvisti Marjaanakin huomion sekä tiivistä huivin solmua leuan alla sekä oli hänkin kuin karpäsen pistämältä silmänräpäyksessä kuin vuosikymmentä entistä itseänsä nuorempi. »Ihminen joutuu leskeksi joskus ennen ikäänsä ja aikaansa!» kieritti kieli liukkaalta paikaltansa odottamattoman sanan niin äkisti, ettei itsekään huomannut ennenkuin oli pirahtanut ja sanottu, eikä hännistä enää kiinni siepannut. »Puhelen tässä, kun aurinkokin kilottelee silmiin ja keto haisee kukkasia, niin ettei ihminen eteensä huomaa ja järki katoo!» hämäsi hän kie-

lenvahinkoa, mutta hypisti sormin sarsiumia siivommille röijyn pinteillä sekä oli nopsakas hyttyröiltä hänkin taas. »Lystelin on jo vakavassa ijässäkin ja hänellä kuuluu olevan rahaakin lainassa talopaikoissa ja Mattsson-vainaakin sanoi aikansa aina, että hän on toimellinen mies!» sekotti selvitti Marjaana vika-puheensa jälkiä sekä vilkaisi epäluulon kaunalla Mantaan vierellensä: oliko suun pielestä sittenkin livahtanut varomattomia harakan kuulla? Semmoinen helteen hekuma ilmoissakin, ettei ihminen kieltänsä varo! syytti ja vieritti hän vikaa muualle, jottei tarvinut jopa näin juhannuksissa ja päivän ollessa kuin elämän hyppyä asettuneemmankin ihmisen rintaliiveillä omaa mieltä tervata ja itseä nuhdella!

Ja välttikös vakaa Vainionperän väkikään näissä kiloissa ja auringon hiluissa kaikki ihmislunnon heikkoudet ja liedot kevytmielisyyden taipumukset, kun päivää sentään oli niin siunatusti ja silmänruualti levitetty kedoille ja lämpimän hajua ilmoissa niin paksult ja sierainten halulta, että hullu olisi ollut, ellei tämmöisissä olisi huikennellut ja ottanut pintoihinsa, mitä sai ja mikä virkisti. Karoliinakin piristyi niin, että oli puhuttava jotain, ja huusi Härmälän kuuron Juditan korvaan, että ilma maistuu kuin lypsyrieska lämpimiltään kiulun partaalta särpitynä. »Minullakin olivat häähameessa pitsit liehumassa helmanliepeissä, ja hääät pidettiin silloinkin juhannuksina!» kuulutti hän yhtä odottamattomasti Juditan korvaan, joka nyt oli kirvoitettu huivin peitoista esiin ja kallistettu kuulemaan. »Heikki oli silloin nuorempi kuin nyt ja minä myöskin: siitä on kolmekymmentä vuotta aikaa!» Karoliinan ääni oli melkein pehmenyt. »Kolmekymmentä vuotta, mutta keto oli korea ja apilas silloin ihmeellistä, melkein jalkoteriä väisti, ettei tallannut yrtinpilkkua polulla!» Ääni ja ajatus olivat kuitenkin pikaisesti nykyisissä ja nykyisillään: »Hamssii astuukin Manta tuolla

miesten edessä kuin mikä harakka valkoisia liepeissään: minun nilkkani nopsivat vissisti vikkelämmin silloin ja osattiinpa pitsitkin valkaista toiseen hemaan kuin nyt! Mitäs Heikki nisko-
jansa kallistele: hän oli kevytmielinen jo nuorenakin!» katkesi Karoliinalta puhe kesken ja silmät valpastuivat vahtiin ja ellei olisi oltu näin ihmisissä ja kirkkoväen joukossa, niin Heikki olisi saanut kuulla ripin lääketä jo ennen kirkonpenkissä istumista.

Tosi aivan: Heikkikin oli herännyt sirkuilleen ja hän kallisteli niskojaan! Ei hän tosin suorastaan Mantan pitsiliepeitä kurkistellut, niinkuin Karoliinan paha epäluulo pälysi, vaan ainoastaan Mantan kengänkorkoja. »Missäs ihmeessä minä joskus olen edessäni noin nopsaa kannan nostoa katsellut ja apilaan ruohoa, joka nousee suorilleen takaisin ja siristää lehtiä entisilleen saman koron tallaamilta?» kummasteli niskaharuksiansa pidellen totinen mies ja haki kankean mielensä hellien muistojen komeroista joskuista lämpimän väläystä sydänkukkarossaan. Sama hajukin silloin ruohoissa neniin aivan kuin tänäpäpä ja vehreyden verta ilmoissa niinkuin nytkin, niin että oli paksua hengittää! johteli Heikki hitaita ajatuksiansa tiedon jäljille sekä alkoi päästää poskipieliinsä naurun esimakua. Karoliinahan sillä tapaa joskus kepsutteli hameissansa ja nakkeli koronkantaa hilpaaviin liepeisiin, kun käveli edellä ja oltiin menossa vihille ja kedonpientarilla oli juhannusta tihuvammin kuin ruohonturpeeseen koskaan olisi uskonut tukkaa mahtuvan! Heikin heltisi niska niin hyvän saranoille, että olisi kangottanut päätä ja ollut lapsellinen ja katsonut taakseen vilauksen, ellei olisi ennakolta tietänyt varmaks, että Karoliinan siellä vain näkisi, joka oli oma eukko ja jolla olivat kasvot laintaulun tekstiä ja silmäin präntti postillaa, eikä muinaista Haapkarin Liinua, jonka kanssa oli mennyt naimisiin, ja jolla oli kuoppa sillä paikalla poskea, joka nauroi, ja ilonlysti siinä silmänurkassa, joka vilahti.

Hermankin olkavierillä ja kyynäspään kyhimillä hyrissi omiansa ja alinomaisia hyvän mielen huminoitansa, joista ei näkynyt miesparka järkiintyvän, vaikka oli jo vuosia hartioilla melkein enemmän kuin ikää. »Kallio-imarretta, oletkos sitä juurta koskaan hampaissasi pureskellut?» puheli nytkin Heikille ja hytisi kuin olisi mokomampikin lysti hartioita ravistellut. »Karvasta näöltä kuin purutupakan kippura ja pelkällä sillä maidolla ruokittu, jota vuorenkylki rosoiltansa hikii ja sammalmätä mehuiltansa nestii, mutta purevan makeata kielenkylkeen ja syljenliemeen, kun puhdistaa mullasta ja pistää poskeen. Meidänkin muijaset, parempia vaan vuosikarvailtansa ja koto-makuisempia ryydiltä, mitä enemmän ovat muikeata makuihinsa kertäneet ja tihentäneet suuruksin sitä, joka alkuna oli vain tyhjää liemen liekkua elämän lipovadissa!»

Oliko sitte kelmi ja kujeleuka silmäkulmaina alta ja älykarvojensa varjoilta salavihkaa näpännyt huomioihinsa ja ulkoluvulta ymmärtänyt Heikin hiemaset niskanväännön taipumukset takaviistoon vaimoväkisiin päin ja muut hienovaraisemmat ajatuksen vaivat tämmöisissä hellittäväissä suvista, jolloin verkaskin mieli joutilaissaan ja päivänterän lämpimillä rupeaa hyötymään ruohoille niinkuin muukin kankeuksiltaan sulava maan multa, vai omiako mieleentulemia vain ja ajatuksen hersymiä lasketteli ilmoihiin huolivapaa mies, niinkuin niitä kehittää kärejeltään hilpeä kielenpää, kun päivä paistaa ja veri on kevyvillä, kävelee kirkolle ihmisseurassa ja juttelee niinkuin on ratto? Oma Judittakin kuuro ja korvat lumpeessa viikot umpeen, niin ettei arkiin sopinut jutella kuin huutamalla, vaikka olisi tarinan kertaa ollut ja puheen siementä tupaamaan niin partaitten täysiltä kuin oli mielen hulikossa astiaa, oliko sitte havaittu aamuselti ruohon putkan tihuvaa työtä pihanurmen aukealla ja seinävierien lämpimillä, kun oli uutta hiuksen mit-

taa lykätty joka korren kohdalta huomenpäiviin niin että parhaillaankin rytinän kuuli korvissa kun kasvaa rynnistettiin päin suvikeväitä, vai hauenvekaranko tuumia uistimen kiilumilla oli ehtooselti ja saalismassin porstuan nurkkaan nakattuaan aprikoinut ja kerrannut, mitä oli viluelävä mahdollisia miettinyt potkapurstoissaan viljuvikkerän hipaistessa hotkaseman matkalta ohitse, siepaseeko kidan ahmiin kidustensa huomiin koko viekan vai jääkö viisaampana makaamaan rauhaansa ja antaa kavalan mennä menojaan, minkä vesi jäljillä lipuu. Sanoi Herman sentään, koska häntä ei vaivannut vaikenemisen kohjo koskaan, eikä vasitenkaan näin ihmisseuran virkistyksissä ja kirkkomatkan jutuissa sekä päivänpielen ollessa omalta puoliskoltaan niin pakillaan elämän hyvää ja muuta mannan makua, että maanpuoliskokin jo häpeän vuoksikin oli vaatettanut itsensä suviin kuin Sulamit silkkeihin ja koreuksiin, sanoi Herman ja virkahti ääneenkin »tottamar ihminenkin suutansa mielihyvissä viljelee, koska kehrää mykkä kissakin kiitosta paadella, kun lämmin oikein hivelee takasta karvoihin ja pitelee selän kourua ja kyljen tuntumia!» haastoi ja kiitti Heikille sydämen yllältä yhteistä olonhyvää. »Voipa ihminen sentään mokomasti, kun on omassa ruumiissaan ja on suvi ja sydän välkkyy eikä nälkä nipistä! Onkos Turkin paavikaan omaa ihonahkaansa ulommalle onnellinen?»

Niinpä vain, huumaa ja huikaa silmiin ja veriin, aistit sokiin ja henges himiin valoi ja virvi täyden päivän päihdyttävä terä kiirillä ilmojen kumon ja vaiheilla multavan, mehuvan maan. Nuori noreillaan, sinkaa hänellä jalan askel ja paisua poven liehto, vanha valjuillaan, viriävä hänelläkin rinnan huoku ja suonien lieto syke. Agatakin, kalveilla vuotten, mitä haikersi ilonhaikeita lauhtunut sydänala, kun sulatti suvi noroja muiston helpymillä kuihtuneen poven? Hapsiharmaa kallistunein

päin ja alistunein haurasilmin, virittikö mielenmuisto ripsen-sulkeman ajaksi ilmiläsnän päilymille apilaniitun mennehiltä, jolloin silloinkin harjasi tuulen käsi haipuvia heinän latvain ja jolloin silloinkin nuorta riensi ja vanhaa vaelsi kirkkokansana juhannustiellä kedon vartta niinkuin nytkin. Varjoa lievät silloiset, kaikki jo vieriltä väistyneet, vain muiston haipua oman mielen, ikänsäkö kukoistivat vai vuosiansa värjyivät, ja varjoja lienevät nykyisetkin, kun aika on astunut askelensa, kuinka onkin kirkas tämän hetken kimmel tai työläs taipaleen matka, veri kukkiva hereillä kasvoilla tai raukea jäsenten uupu, toivo valmis silmän kuullossa tai suru valvomassa rinnan karsinassa. Kudetta ikisamaa ihmiselämä päivien ikiloimiin, saapumista elämään, sammumista elämästä, onnen tavotusta orpouden saalein, vaihtumatonta vain, että aalto harjaltansa laskeutuu laaksoon uutta harjaa kasvaaksensa, että juhannus painuu syksyyn ja talvi vaihii suvia kohden, että kukka lakastuu siemeniinsä ja nuori väistyy vanhaksi uuden nuoren tieltä. Haaltunut oli hipiä Agatan lakastuneen posken ja kumara hartiaain kuukka, mutta kiitosta risti käsien rauka lepo ja silmien lauhtunut rauha. Anteeksi antaa elämälle kovat niinkuin helpommatkin, kun kantaa kahdeksattakymmentä elämänsä vuotta ja tietää, että ihmettä tämä on, kun rinta vielä elää ja huokuu ja silmälle yhä näytetään tämänkin suven koreus. Niinhän on nytkin kuulailaan taivas korkeuksissaan yllä ja keto koreuksissaan ympärillä kuin sama taivas sinissään ja sama keto kukkasissaan yllä ja ympärillä kuusikymmentä vuotta sitten, jolloin Juha käveli edellä ja minä vihkihameessa jälessä ja jolloin silloinkin oli ihmistä kevyttä ja toivovaa, raikasta ja rasitettua, riento-jalkaa ja vuosiväsynyttä elämän kuluilla juhannustiellä. Joskusko kuin unentakaisia nämä nykyisetkin ympärilläni kaikki, niinkuin menneet silloisetkin, elämäntäysiltä varjoihin väisty-

neet, joita silmäni ei enää ainoatakaan havaa, vaikka heiji heillekin silloin sama päivä ja kirkasteli silmiin sama suvi, kuin nykyisille nyt ja minullekin vielä? Kiitollinenko lienen vai elämänhaikean rikasko vain, että päivä jää, vaikka ihminen on väistytvä? »Polun piennar vie mutkansa määriin ja ruohon nukka pilkkii kortensa päiviin, äitinikö riennoin on tienvartta helmottu vai minunko vaeltoni täällä vielä viipyy, tänäinenkö nuori tuoreenterää tallaa vai huomisvuotten haihtuvatko vuoroansa entävät kasvoilla vaihtumattoman maan!» humisteli Agata odottamattomia huuliltansa, korealle Vihtoriinalleko sitte puheli vierellensä vai Vähäntalon tiukalle Justiinalle toisella puolellansa, vai omia aikojansako vain äänteli ajatusta ilmojen suviin mielen juoksuja kehitellen kuin hiertävä sormi langan liukua hahtuvan käheriltä hyrrivään kehrään. Päivä oli lämmin hänenkin haurailta kasvoillaan ja silmäin harhalle sinien matkaa kauas.

Siljakin, Isontalon hereä Silja haikein sydänaloin, yksinhän hän oli kerinnyt toisten lähimpien edelle ja yksin asteli suruinsensa kahden suvista tietä. Suruinensa kahden, sillä rintaa jäyti, vaikka korva olikin päässyt kuulemasta Mantan kuiskutuksia ja Marjaanan pistoksia selän takana askelmatkan pidetessä. Suvihan hänenkin yllänsä lievi ja ilman leuhto lohdutteli, minkä tuuli kasvoilla liepi. Hiljaahan sulikin vesille kummankin silmälaudan reuna ja karpaloa vierähti pari poskipäitä kastamaan, enempähän ei ihmisten tähden itkeä voinut eikä hyrskyä rinnan täydeltä niinkuin luhdissa, kun oli yksin. Mutta helpottihan tämä ja hellitti pakotus, kun vuosi hiukan, eikä enempää tarvinnutkaan herahtaa, koska päivä kuitenkin oli niin herkiltänsä avoin ja lämmin piteli ihmistä ikäänkuin olisi lohdutellut läheltä kasvoilla ja kajonnut lääkiten kaikkeen, joka oli sydämessä kipeätä. Kuinkas jalkakin, senkin tuli hyvä mieli, kun

joka askel vajosi nuoreen ruohoon ja kellan virkkua kurkisti kukkasen pilkkuina vierillä! Ja perhosen hippa niitulla, mikäs mieli sitä vei, kun pyrähteli viuhkotteli sinne tänne ja tänne sinne, kuinka siipikirjo huppi ja heinäuheilu keinui ja lennonpyrä liehui! Olihan helteemätöntä murhetta koko rinnanala, mutta sittenkin seurasi edes silmä huojentuneena kiiltelyä ilmassa, kun pääskynen viiletti aivan korvan suhahtamalta ohitse ja sini vilkahti siiven sivahduksessa. Liekö mennäjuhanuksenakaan taivaan katto ollut liedommin sininen ja kedon kangar kevyempi kannan nousta, ja silloin oli kuitenkin Verner silmänmatkalla tiellä ja itse tietämätön muusta kuin että hilpeätä oli, koska oli olemassa ja Verner myöskin ja ehtoolla tanssit koivikkohaassa, jonne saapuisi Vernerkin. Nyt poltti taas ja viilto veisti sydäntä: ketään ei nyt ollut matkalla, vaikka väkeä oli kirjaviltaan kirkkotie, Vernerkin, sanoivat, Urkolassa, ja oma jalka koito! Kumma, kuinka väsytti astumista ja tien tasainen kuin hetkessä vastamäkeä! Rinnan allakinko, liikahitiko, koska valahti niin että häpesi. Vai häpesikö? Kirvelevä onniko leikkasi veriä? Lämmin ja läikkävähän maa ja taivas, ruohon putki ja oma ruumis! Lupaa ja luomaa ilman henkä ja päivän liekki, mullan kohtu ja kehtova keto! Kukkanen kirjava, lintu sinkoova, perhosen liehu ja sirkan siuku, mikä on sykkä kaiken syttyneen, ellei salan taimi elämän ilmiin! Ruumis lohdutti, koska se oli nuori, vaikka huoja tieto värisi ja horjui. Miksi kavahtaisi, koska oli syli äidikäs, niinkuin oli suven helmakin väkevä ja nesteillä kaikki kasvava! Ruso ihoissa kaikki lämpöä, koska kudokset kukoistivat, ja sydänsylkässä valahteli värjy, koska tyke oli nuorta ja veri loi. Kenen pää kestäisi painuneena, kun ruumis on suvensa luvussa ja kesän käskyillä huumii maa ja hulviva taivas!

Siljankin täytti mielen juopuva uhka ja kumpuvillensa kasvoi

sydämen silmitön usko, vaikka järki pelkäsi ihmisten tähden ja tietoa lakasti häpeän lama. Miksen olisi minäkin täysi, kun suvea kuitenkin oli kyllältänsä koko maailma, lehden helpi, vihantaansa kantava, linnun sirkuttava, pesillensä entävä, päivän silmä, valoa häikyvä, maanrinta, ilman malja, tuulen helma, taivaan avo! — Apilas, mesisilmäinen punanpisara vehmailla julkisen suven, mullan pimeyksiä hiipivät sen hienoiset juuret, ihminenkin, nuori povilla nurmivan elämän, lahjoilla päivän välkkyä hänenkin kukoistuksensa värjy, kuinka ruokineekin lehden suonia suru.

Juhannuksisen lakean kirjava kirkkosaatto, kuka sulki korkeimmalti korkean suven rintansa kajaan? Siljako, neitosiltansa nyyhkyrinta vaikka naisen onnille vihitty, Agatako, väistymieli, vaikka elämän vaivoille leppynyt, Härmälän Hermanko päivänterillä ruumiinsa hyvää mielensä hyrinöillä siunaten vai Isontalon isäntä niittunsa irstaita sulasuulla kiitellen, Lahdenperän toimennipperä emäntäkö huolivirkeissänsä vai Fiinuhupakkoko tyttövirman lennonhuiskeilla, Ylispään riuskas Oskuko, joka tietomiehen silmin katseli ja tarkasteli kiveä tieltä kuopaistakseen sopivan irti sorasta ja nakatakseen peukalon ja etusormen välistä yrityksen hipaisisiko likelle tai edes puoli-väliinkään ylöskäsin haukkaa, kun oikein linkoaisi ja koettaisi hartiaain takaa sinne, jossa laaka levollisesti vaajaili kylän laella korkeammalla kymmenenkään leijatangon mittaa, vai Toistalon pieni Väinökö, joka isänsä talutuksissa ja käsipuolissa ihmetellen huomasi, että kun siristi silmiänsä ja nipisti vähän yhteen, niin koko ilma riippui kuin olisi taivas sadellut valoa ja huikaa niin lukemattomasti, että rihmaa ja kultaista säijettä olisi voinut laskea vaikka kuinka paljon, jos olisi osannut? Lapsosen sirisilminkö vai vanhuvan kaitamielinkö, erik-

sensäkö ehkä säensirusen kätkemältä kukin vaiko valtana vapahtuvan elämän kaikki yhteisesti omistettiin sydännurkkien talteen tämänkin juhannuksen ane ja lahja, juhannuksen, joka silloisille oli paistetta tänäisen päivän?

4.

Loitoilla jo olivat ohi Parattulankin etummaiset, vaikkei enää kävellyt etukärjessä Lahdenperän lautamies, vaan Juuvainin vaari, joka akkunastaan kylätörmän mäellä oli vahtinut laaksokealle koilalaisten ja muun kirkkoväen tuloa ja jo tunninverta sitte kirkkohankkinoihinsa pukeutuneena ja muutenkin valmiina oli lykännyt itsensä tielle, jotta olisi joku, joka pistäisi pumppuvärkin kuntoon ja käytiin Kihlakunnassa, ennenkuin väki tulee, eikä tarvitsisi ajattomia vartoilla rannassa, ennenkuin lähdetään. Vaari oli nimittäin toimellinen mies, vaikka nyt jo syytingille siirryttyään ja pytingin päätykamariin muutettuaan talontoimista poissa ja senvuoksi enää vain silmävaralta asioissa. Eihän sopinut sorkkia itseänsä pojan toimiin, joka nyt oli isäntänä talossa ja tarvitsi tilat niin aikomustensa kuin toimentekojensakin kyynäspäitten vierillä vapaiksi huhkiakseen nyt vuorostansa hänkin mihin selkä ja järki riitti, ja senpävuoksi oli nyt väljää aikaa olla joutilaana ja hankkia itsensä kirkkovalmiuksikin jo tuntia ennen lähtöä sekä ajatella muitten puolesta sitä, että viikon vuotovesi on kirkkopaatista pumpputtava ennenkuin väki tulee. Kaukana Pietarin kallioilla ulkopuolella kylän oli siis vaari jo silloin, kun Lahdenperän isäntä muitten edellä oli tulossa vasta puolivälissä Parattulan kylätanhuata.

Nyt olikin enää vain metsiä ja hakamaita kuljettavana

ennenkuin Tärtin notkon kautta ja Uudenniitun poikitse tultiin rantaan ja meri rupesi näkymään. Gambelbyn kyläkin jäi niin paljon vasemmalle Kuparvuoren varjoon ja törmien peittoon, ettei siitä näkynyt tielle kuin Tuiskulan saunan mustunut pääty ja pari savupiipun tynkää hakametsän ylitse, vaikka väkeä sieltäkin päin jo näkyi olevan tulossa vainiokankareella. Vaari ajatteli kävellessään sitä, että haen ensiksi esiin paatin-pohjalta toisen takapiitan alta pumpuntoron ja kastan sen mereen, että on siemenvettä putkessa ja letku kastuu ja pehmenee ja rupeaa imemään ilman korisemisia. Kerkiän minä nostamaan toron pystyynkin pantterikoloon ja sovittamaan juoksuruuhun paikoilleen ja sylkysuun parraspuun väkeen ennenkuin muu väki tulee, niin on kaikki valmista ja saavat nuoremmat ruveta pumppuamaan! tuumi vaari edelleen kävellä kolkutellessaan kalliolla ja selvitti tehtäviensä, sillä hän oli elämänsä ijan ollut niitä miehiä, jotka ovat rauhallisia vasta, kun ajatus ja teko ovat järjestyksessä ja ihminen kävellessään tietää, mitä menee toimittamaan. Sen hän edelleen päätteli, että hän kirkkopaatissa istuu ensimmäisen soutovuoron ajaksi Juuvanin airon tyveen vasemman vieren toiseen hankaan, niin on se taksi suoritettu ja saa istua omissansa ja nökötellä jouten kaksi viimeistä vaihtovuoroa. Kun isäntäpäivinä riihentapolakin purrasi väkensä jo kello kolmelta yöllä, ja Juuvanin luuvassa paukuteltiin, kun muu kylä vielä veti hirsii sängyissäänsä, niin varhemmin oli ehtoosti saunanlöylykin ruumiissa ja kääri vällyjä korvillensa ja kuorsasi, kun naapuri vielä tuhtasi hikisenä säkkeinensä aitan pölyissä!

Vaarin kuiva ruumis nyähteli pientä naurua omiin tuumiinsa, mutta kun nyt oli ajatus ajateltu päätteeseensä ja selvänä, mitä paatissa tekisi, niin oli aika katsella ympärillensäkin ja huomata, sillä aikaa kun muutenkin saapasteli, että pihlava

kukoisti pakimmillaan Tärtin hakamäessä. Oikein paksua oli haju sieraimiin ja makeata hengittää, kun veti nahkoihinsa ja pillisti ihomajaa.

Hinkuvatahan se hengitys näin vanhempana, mutta eikös paha virkistänyt kuitenkin ja tehnyt hyvää keuhkotäryihin saakka niinkuin kuohuvan humalakaljan siemaus elopäivän helteissä. Sama oli maltaan makukin juuri ja liedon heru ilmoissakin kuin samaisissa juomapytyn vaahtosahdeissa elopellolla. Siekanaa sittenkin niitä päiviä, kun vielä olivat nappulat köykäiset ja saranat löysiä jäsenissä ja lykkäsi ravia, kun veri tuli iloiseksi! Tuossa juuri, tuolla kun on Tärtin mäenkari ja rinteen kupeella lato ja sen takana koivu, ja vieressä pihlaja ja niitten juurilla kielon varpua ja muutakin ruohonheinää, siinä minä minun Miinani muinen kerta äkkäsin juhannusaattoissa, kun tyttö oli saunan jälkeen lähtenyt ehtooseen ja juossut Vännilästä Uudenniitun poikki hakaan hakemaan kukkasia ja lehden hajua luhtiinsa pyhiksi.

Ei ihminen siihen ikään pitkiä ajatellut, muuta kuin painoi päisin vaan ja pani juoksuksikin, nyt ajattelee sitä enemmän ja asettaa kaiken valmiiksi, ennenkuin astelee määrään, mutta ties sen, vaikka olisi sittenkin ollut silloin viisaampi menoisaan! Minä sain Miinasta hyvän emännän siihen asti kuin hän kuoli, enkä minä sitä ehtoota ole jälkeenpäin katunut.

Enhän minä muuten koko mäennypylästä, tiellä se on ollut ja harmina niitun keskellä koko isäntäijän, koska muuten olisi laisto vapaana aidasta aitaan koko notkossa, mutta pehmittää pahust'ikään kuitenkin vielä sydänaloiissa joka kerta, kun ohitse kävelee, ja nenä rupeaa nuuskimaan hajuja. Eiväthän ne enää kyllä samoja pihlajoja ole, jotka nyt tuoksuttelevat ilmaa, ne muinaiset minä olen jo aikoja sitten ylivuotisina ja sammalrunkoisina lehdestänyt lampaille, ja silloiset kielonruohot lakas-

tuivat jo tulevana viikkona Vännilän Miinan luhdissa, mutta samat makeat lemuavat kuitenkin yhä sieraimiin tällä kohdalla tietä, ja vieläkin voi ajatella, että tytön nilkka kahlaa vehmaan varsissa ladon takana ja kielokimpun viljut kutittavat ujon huulia, kun veikeä haistelee kellojen valjuja.

Juuvanin vaari kävellä köpitti edelleen tietä niin virkistyssissään, että polvijäsenissä naksahdus hartastasi. Maitoruokaa sentään tämä elämä, kun on suvi ja jäsenet jäljellä! ajatteli hän ja oli vetreä taas niinkuin mennäjuhannuksenakin samalla paikalla tietä. Kävelen Vännilän ohitse rantaan, niin näen muinaisen luhdinkin, jonka ovenpielet olivat lehditettyt ja rivassa roikkui tuoksuva pihlavan oksa! tuumi hän ja lahkeen verka melkein kepsasi kuivissa koipihaaroissa menonpuhdin heilua.

5.

Vilkas alkoi jo ollakin rauhaisa laaksotienoo ja vihannoivissa vaelto ja riennon viuhke. Puhumatta Isoluodon tiehaarasta, joka Juuvanin vaarin jäljissä harvan hakametsän peitoista purki laakson julkisille vähitellen kansaa ikäänkuin ei jonolla loppua olisikaan, pilkutti jo väkeä Kuparvuoren juurillakin Gambelbyn puolelta koko Uudenniitun rinne rihman kirjavilla ja Tärtin niemitse oli vasemmilta tulossa Ramssin ääriltä torppaväkeä yksitellen ja parittain tai jatkuvissa ryhmissä. Koko hiljainen seutu, jossa viikon pitkään vain koivikkohaavat mäkikareillaan humisivat tietoja toisilleen niittynotkelmien poikitse, jossa laakson aukeoilla oli ainoana työnä vihantiensa kehittäminen heinänhilpiin ilman tuulien harjattaviksi, jossa jokainen mäenpälvä, jonka rintoihin auringon silmä löysi, tunki päiviin kielonvartta ja yrtinriikkaa niin sakeasti, että ihmettä oli, kun kaikki mahtui

turpeellansa mukaan, jossa ainoina ahkeran uuraina olivat vain aurinko teräisessä työssään poutapäivän kaarella, lehtolinnut pesä-askareissaan pensaikon peitoissa ja oksien tiheiköissä, siipitikat ja sirpanjuoksijat vilkallaan korsissa ja ruohojen sokkeiloissa, koko paisteinen suvinen tienoo avoniittujensa häikävin läikyin ja laaksojensa lymyisin lumoin, koivikkorinteittensä huojuvin välkyin ja metsänrantainsa tummuvin loitoin, koko neitsyinen maailma morsioilla auringon havahtui kuin ajattomilta viikkoisen rauhan, kun taas oli pyhä ja kirkkopäivä, kirjavilla polkujen luikertavat varret ja kansaa rientohamein tai verkasaskelin, naurunkilkkein tai hiljaisiansa humisten oli jonoilta tulossa tai pareittain saapumassa, parvina kiirehtimässä tai yksitellen kuukkimassa alueille, joilla elämänläsnä päilyi ikihetteä ihmistuokion tuolla puolen. Särkikö lumot vehrivän rauhan vai kukkuroillensako nosti kumpuavat tyydet tykkävän päivän saapu ihmisten riennon ja vilkkeen suvitäyteisen pyhäkön kehiin ja taikaan? Liika siunattu oli elämänhetki ja liika korkea maan rinnan ilo ja riemukas taivaan välkky, jotta muu kuin kiitos olisi kulkenut maita ja muu kuin kauneus nostanut kasvoa taivaan alla! Viserää oli ihmisten tulo pyhäiseen tienoon, ja kirjaville kukoisti polku, missä liepi ketoa hilpava hame tai sinkasi somerta jäljiltänsä tämmikkään kannan nosto. Taivas on yhteinen jokaiselle ja taivaan sillassa yltää ylemmälle kuin kiipee korkeutta mielen siiven avarinkaan havi, ilman siniä juo jokainen rinta ja sinissä juomaa kullantvertaa enemmän kuin ahneinkaan ratkiinsa ahmii, ketojen vihannat silmän omaa ja vihannissa virvaa huumiksi huimankin veren, yhteistä elämän rajaton lahja ja maailman tänäinen piiri, sydämen nousu ja veren vieri, sykkä hetken ja onnen hyke, miksi siis haikisi ihmissulha hääpidon maljoilla saidan surua siitä, että täyden reunoillakin koito yhä miero ja kuohuvan

suillakin janoitsee jalon kateena köyhää, helmen hilkkuaiko kau-
lansa koristuksiksi, himmin haaleaa pisaraa verroilla sinisten
kuvun kuulloilla päivän hohtavan kaaren päittemme yllä, yltä-
omaa jokaisen riemullisen silmän; kullon kilkkaako arkkunsa
komeroihin, hämärtän verihäivää verroilla välkyn, jota tuhansin
säikkyy ja tuhattuhansin tuhlaa jokaisen lehden kimmeltävä
huika ja jokaisen ruohon hilkkuva tutka niinkauas kuin kylvää
aurion hulva kultansa kylvöin niittyjen liepeet ja rinteitten
lehvivät huojut, syttyä näkevän silmän ja sykkivän sydämen;
onnenko kalvaa sydänsalan karsinassa, haavehiutua katteisen
mielen verroilla julkimaailman avokasvojen paisteisen päivän,
joilla ilo on irti, aurinko terillä, elämä herillä, riemuilla ruoho,
liehuilla lehti, ihminenkin virroilla virkoavan verensä, suu suilla
sinisen ilman, silmä sieluilla suven humalan!

6.

Suilla suven! Noin oli verryt kuin loikka leikkivän kevät-
varsan, noin oli liidoin kuin viisto viuhkivan poutapääskyn,
noin oli hulvin kuin lieve leuhtovan helletuulen! Eritoten
Albert, Toistalon joukon vanhin lapsi ikänsä herkillä oli kuin
tartuttama suven ja lumon ihmeessä korkean huomeltain ja
lauhdoissa laaksoisen tienoon. Niin kasvoi rinnassa sydän kuin
rajansa ratkomaan ja niin nousi mielessä ilo kuin silta heijivän
taivaan kaaren. Mikä maailmassa kuumemmin ihanaa kuin koi-
vun nuokuva latva huojuilla auringon hohdon. Mikä riemu syt-
tävämpi silmään ja heriin kuin päivänpäily kukkasen häilyillä
polkutien likillä tai ketojen kiilloilla puuntojen loitoissa, kum-
matkin kuin kultiin viljatut, loitot ja lähit! Hurmako likistävä
vai hurmako levittävä, kun ahti karsina rintapoven samoin sil-

mäyksin ahmiinsa ja huomiinsa taivaan katot, sinisiintoihin katoavat, ja maan kätäköt, vehreytensä vehmoa kantavat!

Oli avara taivaan pielivä sali
ja rintava maapoven kehtova syli,
sineä ylemmä kuin silmä yliti,
versoa summemmin kuin taju sulki!
Joi ja juopui aisti ja sielu,
huumi ja huikasi verivieriin ja ihohipiin,
silmänsyttyyn ja hengenhuokoon!
Ihminenkö enää oli,
vai veriä ruohon ja lehden värjyn,
laakaa lakeutten lakanoilla auringon,
vai lauhtoa tuulen huojumilla lehдикön,
kimmeltäkö ilman pisarilla päivän,
vai soutua pilven puunnilla pohjattomuutten!
Niittu ja niitun rinta: sitä piteli silmin!
Aistit sohiin, tajut sokiin
suhinaa laineissa huljivan heinän!
Montako kortta ja lukematonta
pilkutti kimalaa sinen ja punan,
punasinen kyttää ja keltaisen kyltää,
valkoisen vilkkua ja hilkkua himmin,
sytytti tulta ja unta, ujoa lumen ja leimua kullan
kirjava parma täyden suven
vaipoilla kedon ja paalloilla maan?
Syvien siniin, ilmojen upiin
sukeltava latva, sukeltavaa latvaa
niin monta kuin mäen rinta korkeata kanto
ja koivua kurotti tuudissa tuulen
tuuhean huojaa ylväillä päivän kylvyille auringon.

Lukiko silmineen nuokkujen summat,
 sulkiko korvineen silkkisät suhinat,
 niinkuin kummehti latvojen julki
 vaappuvin vehmoin tulvia ylhien,
 ja niinkuin äänsi lehvikön umpi
 helmainsa humuin hiljuutten salaa?
 Vihervän velloissa pilkkuvain pihlajain
 kyltäisä lumi ja väkevä valko,
 ilmojen vaipoissa tukahtavain tuoksujen
 huuruva lämmin ja huumiva huuhto,
 laaksojen suilla läikkävän päivän
 värjyvä vari ja himara helle,
 terillä heinän helpivin hiusten
 poutaisa liehto ja harjaava tuuli!

Läkähdyttävän lähillä ja pakahduttavan paljoilla oli maan
 syli parmoineen, riipaavan riemuillaan ja haltioissa hullun
 valon oli korkeutten kupu huumineen, maljaa kaadoilla laitojen
 kuohumilta ja allasta altista partaitten tulvimisiin oli taivas ja
 maa, astia kyltäisen annon ja astia kyltyvän mannun!

Poltti ja särki sydäntä ja luuta
 palava kauneus maailman kasvojen!
 Ikinäkö julkisi ihmissana tänäisen riemun,
 niinkuin vieri ihanuuden tuska karpaloissa veren!
 Sula kulta juoksevin pisaroin,
 vuodatettu suoniin hiuduiksi ja huikaisuiksi,
 tuliksi tutkaimillaan ja tähdiksi tähtimillään,
 ikivelaksi ja elämänvaloksi
 ahtaan ihmisvärjyn ja -varjon!
 Ratkiko oli rajoitettava olennon rajain,

vai onni sanomatonko huikaisi ihmisen
niinkuin sokaiseva aurinko silmän!

Levityt kädet, levittyvä rinta,
sulkiko syliin, kätkekö kehiin,
ijättömät ajat, maapoven maailmat ja taivaan kuvut
niinkuin kukkuroi suvissa

hetkivä vuosi, kukoistava multa ja päilyvä päivä!

Albertissa kasvoi, kehi ja kuohui

kiitos kuin vihkivä vala!

Päivän korkeus, maan siunaus, ajan ijäisyys,

kuka olisi astia maljoiksi elämän!

Ristikäsikö rukoilisi siunaukset ylle

ja kokoisiko rinta aarretta kuin ahtuva arkki?

Tuhaksiko söisi ihanuutten palo tukahtuvan lihan,

vai meriksikö läikkyisi, rantansa hukuttavaksi,

rajaton riemu rajallisen ruumiin?

Särkevä surku siitä, että oli ahdas,

hyke huumiva siitä, että oli valloissa voiman

ja väkevillä elämän!

Putkii kukille korren umpi,

hyrskii kuohuille aallon ratki,

miks'ei irkisi iloja ihminenki,

kun viihtää ihoa päivä, silmä suvia ui

ja aurinkoa soivat suonet!

Hukkuinko jäisi, tykkeinkö jättäisi

olonsa — ilonsa, tietonsa — tajunsa

huumiin ja huojuun, huuliin ja huumiin

vievän ja viehtävän, kietoen kiehtävän,

lievien liehtovan suvisylin helmaan ja hervoon!

Vihannat vihantaisi, sinet sinisi

huojuisi latvoin ja häilyisi ruohoin,

liepisi ilmo in ja hilpisi hulvin,
 tuudin ja tulvin tuulen tohinat ja sirpat sirkkojen,
 korsien kahinat ja visertäjain vilkut,
 lehtien liplat ja varjojen vihkeet,
 läikyt ja lymyt, salat ja säihkyt
 leikkivän — liekkuvan, veikkivän — viekkuvan
 auringon pirran, kultaa kirjoovan
 tummien vihille elämän kankaissa!

Sulia ja salaa juoksi sieluun
 kuin kuumaa kultaa ja vihkivää valaa!
 Riittikö rinta kätköiksi kauniin,
 niinkuin poltti paljojen paljous
 ahtuvan hetken ratkiinsa raukeavaa?
 Pakahtumattako kestivät laidat ja astian ummet,
 kun kaato kuohui
 ja viini vihvivä saumoissa suihki!
 Laveni ja laatui, valtoi ja valtui!
 Voima kuin valettu sula suonia sirpi,
 sees kuin kuulautten kupu henkeä herkki!

Minä, värjyn veroinen ja tomun rahtu,
 tauko tuokion ja kiito ijän,
 kipu hetken ja kauon kaipuu,
 maailmatko mahdun,
 niinkuin on aikaa äärien taka
 ja pysyvää päivän läsnä,
 rajattomuus ratana ajatuksen
 ja summattomuus syleillä silmän:
 Minäkö so in, kun suhivat ilmat,
 minäkö vehvin, kun vihannoi maa,
 minäkö sinin, kun seijivät taivaat?
 Lähi ja kauka,

vahvuuden vakaus jalkojen alla
 ja korkuutten kiinto kuulautten laella,
 yrttien hupa polun pientarilla
 ja auvojen lupa loittojen pielillä:
 helmenkö kokoon, taivaanko avariin,
 puristuu ja purjehtii onnen mieli?

Vala kuin tuli sydäntä piirsi:
 kauneutta kannan kuin korkeutta taivas,
 loimua liekki ja valtaa voima,
 ihanuutta sytyn kuin aika hetkeä,
 virta vierivää ja menneisyys muistoa,
 kiitosta elän kuin syviänsä meri,
 salaistansa yö ja sykettänsä suoni!

Albert muisti varhemman valansa kerta, kun kauneus silloinkin piteli kuin käsin ja nosti kuin rinnasta sydäntä kurkuun. Helisi metsä, kitisi jalas, harvukseen asteli ruuna ja varisten katosi kulkusen ääni oksalta oksalle lumien lomiin kaikujen kätköön. Askel eteni ja matkaa jäi: hyvä oli istua äidin vieressä, reessä lämmin ja vällyissä turvallista, hetkikin kuin viivähti ja kuunteli kulkuansa. Oksat taipuivat taakkoinensa, lumien rauhaa niin kauas kuin silmä sokkeloita sukelsi, hiljaus havahteli havujen lymyissä, taampana juoksivat rungot kuin piiloa metsän sisuksissa, taimmat kuin vilkalla häviten toistensa varjoon, jossain huohti oksi ja humahti maassa, kun ikäänkuin kulkusen kajaamilta havu hellitti huppaa ja vavahnutunut vapahtuen varisti kuormaa ja keinuili keveille.

Niin kuni kirkko, niin kuni urkujen pauhaava rauha nousi metsä ja sydän, talven viihde ja sielun sees.
 Turva ja tyys kuin luminen lepo

vaipatun metsän ja maailman,
 kieto ja kylmy kuin vankeus vilun
 varjoissa hangen ja havuisen lymyn,
 ylhyys ja auko kuin taivaan avo
 sinissä ilman ja kuuraissa latvain,
 turva, kieto ja tyynten tyke
 kääri ja huursi sielun ja olon
 kuin hetken onnen ja ikiajan helmyvä jääty.

Mikä laulu tämän laulaisi,
 korkean maailman heleillänsä, horteissansa,
 huikat kirkkautten ja himmit havujen,
 jäät ja leimut, sytyt ja sammut,
 lumien lakanat ja hankien hämyt,
 sinien vilut ja valon palot,
 hiukujen hilkut ja ilmojen huurteet,
 raikujen riudut ja kuultojen kalvaat,
 talven ja lumen, levon ja unen,
 maailman tyyden ja elämän hyydyn?

Valan oli vannonut sielunsa soimiin
 kuin viulu vireensä jänteen joikuun:
 Niinkuin helisti helmin metsät
 kulkusen kieli,
 niinkuin kylvi kauot ja lähit
 äänen tiuku,
 noin soi yltäänsä itsensä soivan
 hopeoin ja helkyin, lohduin ja lauhduin
 kiiriä elämän, kaaria toivon,
 niinkuin siltoi siintoja taivas ja ylhää latvojen rauha,
 niinkuin kutoi kietoa levon metsien sisus ja lumien helma,
 noin soi lumeet lievivän lumon soutavan suonissa oman veren
 lunnaina lunastuksen vavahtuneen itsen ja vapahtuvan maailman,

niinkuin seesti hetkenä hetki, tauon tyke ja viihdyn väily,
 niinkuin vyyhti ikiä aika, väistyä viipy ja haihtua haihtuma,
 noin soi itsensä, ikänsä, olonsa,
 haihtunsa haipuut ja kaipuunsa kutsut,
 väettyvät voimansa, värjynsä vapisut
 vuoluille, valloille elämän ja salan,
 suljille, salvoille kerryn ja kieman,
 kuohuun ja kaikaan maljatun viinin ja malmitun vasken,
 ummille, ilmille vihityn laulun,
 siiville siunatun surun ja sulkavan ilon,
 autuutten ääneen kuin maailmojen huoka kummuilla hetken!

*

Huoka hetken kumpumilla maailman!
 Suviko vai talvi, hankien huurreko vai nurmien herä,
 koivujen kuurako ja hileet ilman ja hiiluvan lumen,
 vai lehvien liehtoko ja läikyt päivän ja suhivan ruohon:
 ilon ja surun vanki ja vapaa on hetki ja rinta,
 ihmisen umpi ja maasylin mieli, kaipuun kehä ja kasvun sisä,
 kuulaitten riutu rajoilla korkeutten ja versojen pode
kammitsoissa vehmaan,
 vaiheitten vaelto ijässä ajan ja tauon huika häivyissä tuokion!
 Liidoin lintu voittaa vajaat hitaisen painon,
 kukkaskuvuin putkii julkiin yrttivä umpi,
 äänen hiivin kantaa korvaan kaukojen pauhu,
 liitämin laulukin, kumpumin laulukin, hiipimin laulukin
 leijien lepää, kehien kutoo, huultaen haipuu,
 soutaa-sulkii surut ja ilot kuin humiva siipi sinien sillat,
 hersyy-herkkyä hedelmää, kukkaa kuin kantava rinta kasvuvan
maan,

piirii-saartaa seesteet ja puunnot kuin äänien kiiri äärien rannat,
 tuutii ja tuo, lumoo ja luo, valtaa ja vie,
 taikoo-terhii nykyläsnät hurma-hulmin,
 viihtää-verhoo muiston menneet unten kuulloin,
 punoo-pujoo huomen-niidet toivon päärrin,
 surun tummat, riemun kullat, rinnan nyyhkyt, silmän säihkyt,
 huolet-helpot, myödat-vastat, mullan vaivat, ilmain ilot,
 arjet-pyhät, nousut-vaivut, anget ahtaan, avar-auvot,
 kaikki kankaa, kaikki kutoo, kirjovälkyt, huokahunnut
 elonvaatteen,
 vaihii nousut, vaihii laskut povenmeren aallonkäynnin,
 surut soi ja medet mesii, pieli päivät, yöset urkuu,
 väljii-viljoo viihdynväilyin, sylii-suhii sielunsoilin,
 soi ja soimaa, syö ja syöttää hurman viilloin, riemun haavoin,
 rinnan riidat, poven paisut, voiman vihkit, raukat riudut,
 — taivaat kantaa tainnot vieden, tiedon häivyin maailmat
 mieli!

Suhinat suvisen päivän!

Tuuli tohisee, keto iloitsee, maa on syliä ja taivas pieltä!
 Albert, aavistava poika huomenissa avoimen ijan,
 tiesikö tieto, mitä havasi mieli ihmettä elämän luvan ja salan?
 Tietääkö ilmojen sini, mitä kantaa tähtien tuhatta taivaitten
 taka?

Tietääkö mullan uni, mitä putkaa yrttien tutkaa pimento maan?
 Tietääkö liepivä laine, mitä sulkee syöksyen summaa murtava
 meri?

Lapsen tiedonko kaukalonmitta siis mittaisi mielen soudon
 siintomatkat,
 vireillä hetken, hereillä herkyn, avoilla auvon ja tuoreen tunnon,

luvilla, liehdoilla elämän ilman, elämän unen, elämän vievien
vetten?

Kaunista oli, korkeata oli, huumilla päivä, kylpeillä maa,
ilma heleää, ruoho viheriää, valoa piirit, väkeä versyt,
virvillä niittujen vaippa ja läikyillä seesteitten kirma:
miksei värjyisi ihmisen alku tarhoilla elämän
taimen tuorta sielun soipiin,
niinkuin putkii ruohon tutka kedoilla suven
kärjen herkkää säteitten päiviin?

7.

Jo olivat etummaisiet jonossa jättäneet taakseen Tärtin-
notkon ja Uudenniitun niittuaukeat ja Kuparvuoren juuritse
hyvässä menossa Vännilän kaitaa laaksonsuikelmaa myöten
rantalahtea kohden, jonka vierellä, pohjukan poskessa ja lepikkö-
viidan takana Kihlakunnan vanha rantahuone oli. Senjälkeen
kuin Vännilän torpparakennukset vanhan Holmin ja hänen
Fiinansa kuoltua olivat jääneet asumattomiksi ja autioiksi, oli
Vännilän ranta ja laakson vierä semmoinen paikka, jossa ihmistä
ei juuri liikkunut viikon mittoihin muulloin kuin näin pyhä-
sunnuntaina ja kirkkopäivinä. Rauha olikin täällä arkipäivät
umpeensa melkein kajoamaton, Kihlakunta unohdettuna ranta-
huoneessaan, lahden poukama tyvenillään kahden kallionkär-
kensä turvissa, joiden niemennent sulkivat tien muilta meren
tervehdyksiltä kuin lounaisen hajuilta, meri vilkuttamassa val-
tointa liinaansa ulompänä ikäänkuin tahtomalla osoittaakseen,
että juuri tämä lahden kainalo oli toistaiseksi jätetty sivuun ja
tyystin unohdettu ulkopuolelle muuta maailman menoa, haavik-
kokin rantalepikköä ylempänä ja kirkkotien polkua aivan

rannan suilla varjoten ja vartioiden läpätti lehviensä ja havaisi latvoissansa tyventä suostumustansa näihin yleisiin tyytyihin.

Maailman selän takana täällä oli viikolla. Albertinkin oli tapana joskus, kun oli ajan väliä ja sai juosta omillaan, kipata Vähäniemen kautta ja Parattulan ohitse tänne Tärtin ja Uuden-
niitun kulmille Vännilän kätköihin ikäänkuin piiloon, kaikkea, mitä tapahtui. Kuparvuoren särmatkin, äkkijyrkät ja kymmen-
sylisissä korkeuksissaan mäntymetsää harmaalla laellaan kanta-
vat, ne ikäänkuin seinäsivät maailmat pohjoisissa ulkopuolelle
tämän rauhojen laakson, ja Majamäki, jonka lehtisempien rin-
teiden yli aurinko etelän puolelta lämpimästi kurkisteli vihan-
toihin ja vehmaisiin törmän tällä puolella, oli sekin omalla
äärellään kuin suoja ja tyyttä levoille sen juurilla ja turvissa,
sekä humisteli kalteillaan koivuhametta, haapahiusta ja pih-
lajan pilkutusta niin vireästi kuin olisi erivärisellä vihannalla
sen hartioilla kilpa siitä, mikä heriämmin kiilteli ja kiitteli päi-
vänterää ja valonviljaa yllänsä.

Näin vain sunnuntaisin ja kirkkopäivinä, niinkuin tänäänkin
juuri, oli joutua ja kiireentouhua tienoossa, kun kolmen kylän
väki verkkaan harppaa tai vilkan kilpaa teki matkaa laak-
sossa, ja koko notkon mitta siitä kuin tie Tärtin taitteessa
kääntyi niittu-alavilta ja lakeanpuhuvilta lehtomailta kuin
kuruun ja kaukalonsuihin ja kahden mäkirinteen kainaloissa
kuin helmohuomissa mutkitteli vehoisaa rihmaansa sinne,
missä lahti loitoilta vehryitten lomitse vilkutteli silmään liek-
kuvaa sineä ja meren avoa, koko notkon lehoisa laaksonsuika,
muulloin kuin rauhojen karsinoilla, oli näin ja vain näin pyhä-
huomeltain tuokioilla kirjavillaan eloa ja menoa, huiskivaa jonoa
ja vilivää kansaa, harrasta astumista ja hälinoivää kulkua, ikä-
kuluneiden köpittävää kuukkaa ja nuorten lirppojen kiilivää

hilpaa. Mutta muulloin, kun oli rauhaa viikon määrältä tienoossa, oli tämä nurkka maailmasta kuin ihmisten unohtama muun elämän selän taakse! Aivan samoilla mielin juoksi silloin tänne joskus kuin lymyihin ja omiinsa, ikäänkuin kotona välisti, kun oli huomaamatta ja muilta salaa pujahtanut salin puolelle, jossa ei kukaan liikkunut ja ollut ja jossa uutimet kaihtivat akkunoita ja kuvat hiljaisina riippuivat seinillä: siellä oli tyventä ja täyttä olla ja sai istua yksin ja oman mielensä kanssa kahden ilman että kukaan näki, kun ajatteli. Vielä käärivämpi oli rauha ja tyventen tyke täällä, kun oli jättänyt talot ja kylät ja samonnut niityt ja vihreät ja oli vain huminaa ympärillä ja hiljaisuutta.

Albert siinä toisten ohessa astuessaan ja mielensä jälkiä noudatellen ikäänkuin maistoi, kuinka hyvää ihmisen saattaa olla, kun koko oleminen on kuin kaukaloa laidat läikkämillään ja tunto loiskuu äyräillä, vaikkei parras vielä laske lainetta ylitensä. Täyden tuokioita täällä, mitä olikaan vihannoissa elänyt, kun tänne oli saapunut, juossut kylät, että nopeammin pääsisi, juossut kylät niin, että rinta liehtoi, samonnut niitut, että tulisi perille, samonnut niitut niin että mieli vehmui, saapunut tänne veret viehtoina, mieli vilmuilla ja sukeltanut kuin upiin jäsenin ja sieluin hiljautten humuun kuin urkujen pauhuun, runsautten versoon kuin elämän umpiin, rauhojen meriin kuin maailmojen mieleen!

Juosta täällä, levätä täällä, kuinka halu kuinkin oli! Viilellä vinhan menot, viivytellä vapain laiskoin, liehdon huohoko kirmassa huvitti vai löysän liedoilleko jäsenet hellitti. Paljain jaloin ruohopolkua, minkä kinttu vilisti, pajupensas vierillä vihtomassa silmille, minkä oksa kuroiltansa yletti! Vai selkäsilleen kedon töyräälle, missä oli mätästä pään alle ja taivaan tienoota sinen yltämiltä silmän matkata! Riuhtoa ruumiissa tai raukaa

ruumiissa, hyviä molemmat: viskoiko veri vai vaihiko mieli! Tuolla kapusi Kuparvuoren särmät, kurkisti louhet ja loikkasi kuilut, törmäsi jyrkät ja kiipesi harjat, hihkaisi huipuilla yltävän seinän ja levitti rintaa kantavan laella ja partailla syvyytten, huimilla syöksyn ja huumilla vihreän maan ja merien valkoisen piirin! Täällä loikoi laakson vehmaissa, varjoissa pähkinäpensaan, yllä kymmensylen seinä äkkiä vuorta, alla pehmyt ruoho ja kuiva sammal, näki vihreää niin lavealti kuin laaksoa, näki sineä niin syvälti kuin taivasta, tunsii hyvää niin sykkiväلتi kuin oli ruumista; katseli, kuunteli, kuulteli: varpu värähti ja heilahti, kun lintu lensi ilmoihin ja jätti oksan, pisaraa hopeili ja helähti, kun tipahtava helmi vierien varisi ja helti vuoren ratkosta mätäksen tukkaan, aurinko kutoi silmäluomissa, kun sulki laudat ja luki pisaraa, kun heleätä herkki ummilla ihon ja hellityn punan! Ruumistako ulommalla asunee onni, ja olemisen kiitos, silmäkantamaako laveammilla elämän läsnä ja hetkivä hupa?

Unta ruumiin ja mielen, veren ja viihdyn,
virviä vauhkon ja leppoa kuulaan,
suljetta, sykkää sydämen tykkeen
ja karkaa, kiittoa suonien kuumen,
seestettä, soutua herkkyyvän rinnan
ja anoa, auvoa sielun ja haipuun
on olo ja tila, vaihe ja viehto elämän vieton,
nousun ja laskun, lainen ja laakson, virran ja väilyn:
vievien voimilta viihtyjen päilyyn,
kukkasen kiloilta hedelmän haaltoon,
huomenen helkiltä ehtoiden himmiin,
kurulta kumpuvan, hersyvän hetteiltä
rauhojen raukaan ja soilujen suiluun!

Riensi Albert ja puikki parvessa siinä, kun vilisi muukin meno ja väkeä vilkkui koko laakson juopa vehreän suikaleena ja joudun kirjavilla Kuparvuoren juurilla ja Majamäen varjoilla. Tässäkös kelpasi jonon livissä pötkiä parastansa, kun kaikilla oli kiire ja pysyi mukana ja matka oli sama! Vilkaisihan vielä sivuillensa Kuparvuoren rinteille ja muisti, huimin, kuinka siellä oli nopsaa ja kuinka siellä oli vinhaa sovittaa jalkaa, kun särmä tarjosi varpaan sijaa ja toinen kouralle käden sarven ja ylemmäs pääsi ja ylemmäs kapusi, kunnes seinämän jyrkiltä kimpa kimmalta saavutti laen ja huipuilla seisoi hyppy verissä, huoho rinnassa ja ruumiin loikissa loikan riemu: maailmaa jalkain juurilla silmämäärät! Ja näkihän nytkin pähkinäpensaitten tuoreet kuherat seppelvehmaina vuoren juurella, kuin vaalealla vehreälläan lepyttämässä seinämän ruostetta ja jyrhää harmaata, ja tunsu kuin olisi pouta lämpöineen lojunut penkereillä ja virvinyt lehviköissä kutsumassa jäseniä, mieltä ja halua leppoon ja lupaan, hivelien heruun suonien sukkuloissa tuntujen tyydyillä ja ajatusten ajoon vaeltojen teillä pilvien keinuilla! Mutta viehtoa tämäkin, liehkaa ja liuhkaa, kun väki vilisi, itse oli mukana, laakso rientoa, päivä hilpaa ja meno kilpaa! Rantakin jo näkyi, lahden pohjukka suojissansa liekkui laakson suilla avosinissä, haavikon lehvitse vilkutti oikeoilla enempi meri hopeoita kuin aavistusten kätköiltä ja vasemmilla lipli niemen kärjen kuroilla ulohtaiden tervehdys veden liukasta kieltä kallon siloisiin valkopunerviin!

Lahden suojattu sini ja laakson lehteinen vehma,
vetten häämytty häily ja haapojen huojaava himmi,
hije kallon kupeen ja läike päilyvän päivän,
tunto takaisten merten ja turva läsnäisen maan
kantoi ja kietoi sielua-mieltä kuin viete ja varmuus,

huuma ja huoma, lunnainen lupa ja sylinen sulki!
 Kumma kutsu, empi-ento, kiirun kiehto, viivyn vaaju
 sousi-saarsi virvan valloin, sulhassuihkin
 veren viuhat, mielen mielot, jäsenzykän rauot, riennot!

Tienoo ja pyhät, joukko ja joutu,
 hiljautta maailma kuin aika empisi hetkensä jättämistä,
 hālināā meno kuin ento ajaisi tuokionsa sivutse:
 ihmisen kiirettā ijāssā ajan,
 kun jāpā jāā ja jättāvān on jālkipin jāljen haipua,
 pilven varjoa latvoilla ruohon,
 joka ei taivu, tummuu vain, kun ohiva kulkee,
 tummuu hetkensä ja vilkkuu taas terillā päivān,
 vilkkuu vehreitā, ikivehreitā ikisen päivān!

Putkii ruoho solmu solmulta korren kaulaa,
 viistāā pääsky lyömā lyömāltā ilman siltaa,
 mieli mieleltā ihminenki vaiheet soutaa veren nouteen,
 sulkuun suppuu, väljät vāltuyy; umpiin upii, laajoin laatuu:
 kuoliī ja elii
 tauot tykkeet, poteet ponnet, kaihteen ummut, kerryn
kummut
 elāmān vuon ja kuoleman vaon,
 ikivaihtuvan, alati saman,
 hurmin hukuttavan, levoin lepyttāvān,
 aallon nousulta aallon haudan!

Albertin värisi sydän ja veri
vaiheilla viihdyn ja viehdyn, riudun ja riennon:
kieto ja huoma, seisa ja suoja, viipyvä huoja
tyytyjen tyydyn ja halujen haallun,
antuvan, jättyvän auvon ja hivun
hiipi ja herpoi, raukasi, rauhasi jäsentä, suonta,
tuuti ja tainsi, viersi ja vaimi tunnot tahdot
elon unnuin, ummin ja uumin, humalhuuhdin;
viuhke ja hilpa, vilke ja kilpa, kiireen kirma
kirjavan kansan ja joukkovan joudun,
pyhäisen päivän ja väkisen parven
vilkki ja välkki, tempasi, teritti huomiot, herät,
hijoi ja heristi, veretti, virkisti valppaat havat
silmän ja korvan, mielisen menon ja aistojen aallun!

KIHLAKUNTA KANSOITTUU JA LÄHTEE RANTAHUONEESTA

I.

Niinpä, Juuvanin vaari kolisteli jo rantahuoneessa. Eipä hän tosin ensimmäisenä, niinkuin oli ajatellut, Kihlakuntaan astunut ja alkanut ennen muun väen tuloa pumppukapineiden säälämistä ja järjestämistä, sillä juuri siltapalkeille saapuessa kiepuivat jo pojanpapenet kinterillä, Ylisenpään Aku ja Osku ja Lahdenperän Vihtori ja Artturi, jotka meren näkemisestä vilpastuneina ja perille pääsemisen lystissä olivat, Aku edellä, törmänneet Lahdenperän lautamiehen edelle jo haapakujassa, ja samaa menoa, Aku edelleen etummaisena, sillalle. Ei Aku kuitenkaan ollut päässytäkään puoleltansa Juuvanin vaarin ohitse, koska vaari palkin nytkymisestä vasemman jalkapohjansa alla ja muusta töminästä takanansa oli huomannut, että liutaa oli ryntäämässä sillalle, ja kärsimättömänä hopunpitoon siirtänyt askeliaan sen verran vasemmille, ettei siltä puolelta ainakaan kukaan pääsisi mereen tippumatta hänen ohitsensa. Osku siis se oli, joka nyt ennen Akua livahti oikeoilta vaarin sivutse palkeilla ja samaa kyytiä paattihuoneen oviaukosta käytävähirsille sisällä ja sieltä tasajalkaa Kihlakunnan etupiitta-täkille. Akukin oli kerjennyt vaihtamaan suuntaa ja vilahtamaan hänkin ohitse sillalla sekä pujahtamaan vaarin edellä rantahuoneeseen, poikanen kun hän sentään vielä oli kooltaan eikä tarvinnut kumarrella oviorren kohdalla ennenkuin sisäpuolelle pääsi. Mutta Akun takana oli jo vaari aukossa, ja nyt saivat Lahdenperän

pikkupojat odotella ennenkuin vaari oli köyristänyt niskaansa ja vuoro taas vapaa muillekin kulkuun pihtipielissä. Piitat paukkuivat nyt Kihlakunnassa, kun Ylispään pojat, Aku jo taas etummaisena, loikka loikalta kiiruhtivat paatin peräpuolia kohden, ja kohta jo läiski keulapäässäänkin tyhjää paattia uudestaan, kun Lahdenperän pojat vuoronsa jälkeen piipahtivat palkkihirsiltä etukannelle ja alkoivat oman ravinsa piittalaudalta piittalaudalle.

Vaari ei kuitenkaan ollut hämmentynyt tarkoituksissaan, vaikka morasikin matkalla kakaroiden hätiköimistä, vaan käveli levossa pitkoshirsiä myöten rantahuoneen maanäarisellä sivuseinällä sekä katseli itselleen paikkaa, mistä vanhan miehen oli sopivinta astua paattiin ja tulla sen piittavälin kohdalle, jossa pumppuholkki toroineen oli poikittain paatin pohjalla. Hän tiesi vanhaltaan, että oviaukosta oli kävelemistä peräseinään kahdeksantoista kyynärän askelta, ja niinpä laski hän kuin peltosaralla kauratinkiä mitaten kuusitoista askelta ja käski sen jälkeen pojat, jotka jo kaikki olivat paatin peräpuolilla, Aku ryhtyvimpänä ja pystynenäisenä peräsimen kynsillä ja helvarin varsissa muka tyyrinpidoissa, Vihtori toimivisuimpana ja järjestyksen hajuisena pumppupötkyä kiskomassa veneen pohjilta, käski pojat, koska kerta vehkoivat paatissa, lykkäämään merenääriseinästä niin, että paatin parras tulisi pitkossiltaa myöten ja ihmiset pääsisivät sisään, kun tulevat. »Loikkareita te kumminkin olette ja melskaatte vaan, eikä teistä muuhunkaan apua ole matkalla!» marisi vaari odotellessaan, kun Kihlakunta Akun, Oskarin ja Artturin toimesta — Vihtori ei jättänyt pumpun sapulioimisiaan kesken — verkalleen irkeni meriseinästä ja juopa partaan ja siltapuun välillä hitaasti kapeni: Kihlakunnan raudoitettu keulannirko torkotti pian hirsisen paattihuoneen umpista etukulmaa kohden, kun peräpuoli asettui laitasilleen

sillan viereen ja vaari verkkaan tahdein kiipesi veneen sisäpuolelle ja samantien otti Lahdenperän Vihtorilta käsiinsä pystytetyn pumpunpötkyn sekä käänsi sen juoksusuun sisälaitaa päin maanäärellä: »Noin se asetetaan, että vedellä on viettoa juoksuruuhessa, kun ihmiset astuvat maanpuolelta paattiin ja parras kallistuu!» neuvoi hän ja oikaisi kokemattoman toimet. »Ei sitäpaitsi ilmaa paatista pumpputa, vaan vuotovettä!» marisi hän Vihtorille, kun huomasi, että pumpun alapää seisojien teljuilla eikä ollut upotettu kölikoloihin saakka. »Ja kastitkos sinä edes putken mereen, että on siemenvesi toronhotkossa ja letku imee?» harmitteli hän vinotekoja, mutta oli tyytyväinen, kun oli vikoomisen varaa ja sai korjata. »Nenäkäs poika sinä olet, sen huomaa ryhtymisistä, mutta nenänpää on ennen toimen alkamista sihdattava järjen jyvän nokille, jotta teonpoikanen kupsahtaa oksalta teirenpaistina eikä variksenhaaskana!» neuvoi pakisi ukko vielä, nyt jo kuitenkin askarohen sivusuulta ja lauhkean makuisia, kun kolisteli paatin pohjilla ja järjesteli pumppukapineita järkitolille.

Ylipään Aku oli näissä vaiheissa jo unohtanut omat perämiestouhunsä ja tirskutteli nyt irvisuuna Vihtorin toimivahingoille ja vaarin naseville läksyripityksille, joita tällä erällä oli hupa kuunnella, koska vaihteeksi ja ihmeekseen kerta itsekin oli pulmunen ja viaton vierasmies torakeräjissä. »Vihtori ajatteli, että vesi juoksee alaspäin ja asetti kait pumpunkin alasuiten, että vedellä olisi suurempi tie!» selitteli hän muka Vihtorin tarkoituksia vaarille ja liioitteli Vihtorin tekoja ja meinoja sekä oli vakava poika naamalta sen ajan kuin pidätti naurunryskäyksensä. »Saavikin kaadetaan, kun se tyhjennetään!» vahvisti hän vielä viisauttansa ja jaksoi vielä tämän sanansa ajan pysyä vakavana, mutta pärskähti samassa. »Vihtori on muussakin niin toimellinen ja järjenväis, että kun hän näkee

pääskysen iltisiltään viilettävän tyhjässä ilmassa, niin hän ei usko silmiänsä, vaan alkaa turrata, mistä langasta elikko on roikutettu maan ja taivaan väliin ja sihtaa pilvissä sitä paikkaa, johon narun pää olisi solmittu naulan hamaan!» puuskutteli hän sen jälkeen, kun naurunnikotus kurkussa vähän oli asetunut.

Vaari ähki parastikään kyyryksillään paatin partailla ja kasteli pumpuntorvea mereen, jotta letku saisi märkää ja alkaisi siepata vettä, mutta pojankyynärän vikurit puheet hän kuitenkin noukki korvaansa, eikä voinut olla vähän naurahtamatta kuiviin poskiinsa. Hän salasi kuitenkin paikalla heikkoutensa, sekä piti terveellisenä pienen näpsäyksen avosuunkin osalle, koska jo ikävuosienkin vuoksi ihmisellä on neuvonvelkaa nuoremmille ja taitamattomille. Sovittaessaan siis pumpun imupäätä paatin pohjiin ja järjestäessään että se tuli tiiviisti paikallensa, hän nyt otti Akunkin sivukareelta silmännirkoonsa ja katsoi ikäänkuin silmäsankojen ylitse poikaan. »Sinulla on suu nenän alla ja se liikkuu osaavasti, mutta nenäsi torkottaa liika pystyyn ja sanat saavat sen vuoksi sinulla yliviistoksen kurin ja vievät viisautesi vinoon! Ota liukkauttasi hännästä kiinni, kun se joskus on karkumenoilla, niin järkesikin ehkä pysyy karsinassa ja se on sinulla sillä tärkeillä kotona, kun sitäkin pihanaa tarvitset!»

Siltapalkit ulkopuolella olivat taaskin alkaneet notkua ja tällä kertaa tuntuvasti ja painavammalla rytinällä, ja kohta pimeni rantahuoneen oviluukku, kun Lahdenperän lautamies, joka edelleen oli muun joukon etumiehenä, vissillä tottumuksen taidolla ja niskantaivutuksin sekä vinoviistoa keinotellen järjesteli jyrkäksi kirvestettyä ruumismajaansa siten, että hänkin sujakasti sopi ahdaspielisen ja matalaorsisen oviaukon luukusta sisään. Vaikeampaa oli pitkäkurkkuisen ja pitkäluisen Henrikssonin — järjestys oli nimittäin matkalla muuttunut siten, että Henriks-

son nyt käveli aivan Lahdenperän takana ja hänen askelissaan Toistalon kapteeni sekä senjälkeen muuta miesliutaa ja vaimohameista siinä järjestyksessä kuin sillan palkeille tulijaa mahtui haapakujan suilta rannassa — vaikeampaa oli siis pitkäluisen Henrikssonin, vaikka hän olikin jo luonnostaan ja iän puolesta köyrä, kumartaa niskaansa ja selkäänsä niin paljon, että kangistuneet kyynärämäärät mitassa onnella ja ilman pääniskan kolistamisia tulivat kaksikyynäriiseksi mitatun, vaikkapa korkea-kynnyksisenkin oviaukon sisäpuolelle: Henriksson pitikin rantahuoneen puolellakin vielä hyvän aikaa niskaansa varovaisuussyistä niin paljon kuurussa, että yläruumis melkein oli vaakasuorassa pitkospalkkien kanssa seinämäsillassa, vasta puolimatassa seinäviertä rohkeni hän vähitellen suorentua tavalliseen käyryyteensä. Kolmantena tässä ryhmässä, joka nyt jo oli rantahuoneen puolella, oli, kuten jo sanottukin, Toistalon kapteeni, joka, vaikkakin kukaties vielä Lahdenperääkin ruumiin kanteilta tukevampi ja hartiakulmaisempi, merimiesmäisellä livakkuudella oli selvittänyt ahtaat paikat pihtimpielten väylissä, ja nyt etuvuoroistensa tahdissa kävellen opetti Lahdenperän avustamana palkkihirsille, että niskapuu saa olla jyrkeväkin ja narisee kuitenkin, kun miesvaakaista on liikkeellä. Vavahti Kihlakuntakin näin tyhjiltään, niin jyrkevä kuin se olikin lähes kuusisyltäisessä mitassaan keulakurkosta perätuhtoon ja kaksisyltää yltävässä leveydessään rintavimmalta kohdaltaan, kun Lahdenperä oli saanut sovitetuksi jalkansa ja täysianturalta siirsi koko lautamiespainonsa palkeilta paatin puolelle, ja kallistui toisen tuumansa samalta maanpuoleiselta partaalta, kun Toistalon kapteenikin tasajalkaa oli kiepahtanut kolmannelle perätuhdolle, mutta sen jälkeen se ei enää tietänyt mitään Henrikssonin vaivihkaisemmista keinotteluista samanpuoleisilla laidoillaan.

Kihlakunnassa alkoi siis jo olla väkeä ja viikkoinen rauha rantahuoneessa hävinnyt. Paitsi tietämiämme neljää pojanvekaraa ja Juuvanin vaaria, jotka vielä häärivät varhaisemmissa toimissaan, vaarin juuri asettellessa pumpun juoksuruuhta paikoilleen ja poikasten ainakin kuin tarkastusmiehinä seuratessa toimitusta, johon vaarin nuotit ja tottumukset tuntien ei ollut otollista sekottaa näppejä edes auttamisen tarkoituksissa, olivat paatin puolella nyt jo viimeiset kolme saapunutta, ja oviaukko purki suiltaan aina uutta tulijaa, niin että kohta oli koko rantahuoneen sivusilta kirjavillaan kokottavaa kansaa, vaimonpuolista ja miespuolista, lapsenpilkkuja mukana, katsomassa vuoroansa, mistä loikata, tai hitaammuutensa ja jäsenkankeutensa mukaan varovaisemmin hivutella itsensä paattiin ja piitoille. Rytinästä ulkopuolella ja töminästä rantasillalla kuului myöskin, että yhä oli väenköyttä riittämässä rantahuoneeseen, kun vaan ovi ennätti niellä ja tilaa vapautui sisäpuolisella seinämäsillalla.

Oli toistaiseksi nyt kuitenkin jonkinmoista tukkoumaa rantahuoneessa ja paatissa niin että syntyi liikkumisessa pieni seisaus ja sai väki sekä sisä- että ulkosillalla vähän odotella, ennenkuin taas päästiin eteenpäin. Peräpuoli Kihlakuntaa oli kyllä kyljittäin seinäsillan vieressä niin että sieltä olisi kyllä sopinut astua sisään, mutta siellä säläsi vaari toimituksissaan, eivätkä Lahdenperä ja Toistalon kapteeni ja Henriksson toistaiseksi päässeet parraslaitaa paljoa etemmäksi. Keulapää taas torkotti, kuten jo sanottu, kulmittain rantahuoneen merenääriseen umpinurkkaan ja toistasyltäinen vedenjuopa vihjoitti siellä partaan ja pitkospuiden välillä, joten loikkaa veneen puolelle ei ollut ajattelemistakaan siellä, kuinka Ylispään Brynolf tavallisissa riuskauksissaan ja poikamaisuuksissaan mittailikin väliä jalansijaltaan oven suussa keulapiitan täkille ja Lahdenperän Eevert hänen kyynäspielissään lainasi jo Vähäntalon Fiinunkin vuoksi toisella

vierellään silmää samoille asioille ja miesloikan mahdollisuuksiin. Pikkupojat Juuvanin vaarin askareiden tarkastuksilla olivat kuitenkin hekin pitäneet silmää varuilla muuallekin sekä äkänneet aseman ja vilistivät kaikki neljä nyt jo oravina piitalta piitalle paatissa ja kohta oli keulassa neljä käsiparia työntelemässä seinähirsistä, minkä voimat riittivät, ja Kihlakunnan keulapuolikin verkkaasti liikkumassa sivusiltaa kohden.

Brynolf ensimmäisenä uskalsi loikan sillalta lähentyvään veneeseen, mutta jotenkin samalla läiskäyksellä oli Eevertkin Kihlakunnan keulatakilla ja kurottamassa kättä Fiinulle, jotta yhteisvoimin kiskottaisiin venettä siltaa likelle ja samalla vaihdettaisiin salaviihkaisten kädentervehdyksen likistys ja lysti: taisi tämä kädenpito ja kädestä hoitaminen kestää hiemasan kauemminkin kuin tarkasti ottaen oli välttämätöntä, jotta parraspuu tarkalleen tuli johdetuksi pitkospalkin vierille ja saatetuksi siltaa myöten, mutta makean tunto hyväsi lämpimästi kummankin pivonpohjissa, ja mikäs oikeastaan pakoitti Eevertiäkään hellittämään tämmöisestä hyvänpalasesta ennenaikaansa ja ennenkuin oli nykäissyt tytönhöyhenen ja koko pumpustyyvihepenen Fiinuna paatin puolelle, olihan sitäpaitsi koko kättele-misen komelja oikeastaan ensimmäinen, jonka he kumpikin koskaan todenteolla huomasivat vaihtavansa keskenänsä!

Fiinu oli siis ennenkuin huomasikaan suihkaistu paatin puolelle ja Hiltu oli tietysti samassa lennossa myöskin piitoilla, sillä vierekkäinhän ja samaan airoon heidän piti päästä Fiinun kanssa, jotta sai supatella korvaan, kun tarvitsi, ja muutenkin oli hupaa vilkua yhdessä ja tirskaa kun oli seuraa. Peräpäässä venettä oli Toistalon kapteeni ja Lahdenperä jo varoviltaan kiertämässä Juuvanin vaaria meriäären puolelta peräpiittoja kohden, varoviltaan, sillä oli liikuttava lasketusti vielä suhteellisen tyhjässä paatissa ja pidettävä silmää, että toisella partaalla oli paattiin

tulijaa tarpeeksi, jottei omanpuoleinen parras kallistunut liiaksi, ja saanut niskoihinsa melkein syyttömästi närää vaarilta, jota ei hevin sopinut häiritä niin tärkeissä ja tarkassa työssä kuin pumpun ruuhan asettaminen juoksutasoon, ja joka myöskään ei kylläkään säästänyt suuta eikä katsonut henkilöä, kun joku hänen mielestänsä ansaitsi torat, nuorempiahan kun likipitäen kaikki sentään olivat häntä.

Ei ollut sentään mitään vaaraa siitä, että laita merenäärellä enää olisi raskaidenkaan miesten painosta päässyt vaappumaan maanääristä laitaa alemmaksi, sillä tulijaa oli nyt niin tihuvasti paattiin koko laidan mitalta ja seinäsillan pituudelta, että piittalaudat taukoamatta mäikyivät ja silahtivat milloin keskipaatussa, milloin keulapäässä tai takatuhdoilla, kun loikkasi täällä tai kiepsahti tuolla joku riuskas tasa-antura hypässä tai joku netterä sirohelma sujassa laitojen sisäpuolille, kun katseli itsellensä ja valitsi jalansijaa parraspielellä joku vakainen taksimies ja Vainionperän Heikki tai kyykisteli siltaparrun reunoilla joku muijasen huuppa ja Henrikssonska, koskas uskalsi askeleensa vakailta vaaruville. Lentoveristä saapui ja jäsenverkkasta tuli, virkuntirppaa huomenissaan ja hapuraa ikänsä vuorolta, tanaavaa tämmiltään tai huippaa heitoltaan, ruikkaa tai raikasta, ihmistä avosilmää ja ihmistä umpimieltä, akanan hepenettä tai jyvääntäyteistä, helpon menijöitä tai raskaan astujia, niitä, joilla on se siru silmässä, joka valaisee läsnäksi tänäisen hetken, ja niitä, joilla on se umpi mielessä, joka eilisten himmitse havaa huomisten tuleviin, mittaisia toimeensa käsin, mittaisia ajatuksiinsa käsin, mittaisia aavistuksiinsa ja mittaisia aivoituksiinsa, mittaisia rakkauteensa ja mittaisia uhrauksensa uhriin ja unohdukseen, vajamittaisiakin ja turhamittaisia, luvunlisiä joukossa ja hitusenhiukkoja pölyn häilyissä, tuulen tuomia ja tyhjän viemiä, seulapohjainen tämä elämän annoille, kansilauta

ummissa tällä elämän jaoille, sokkona silmät avoimillaan ja tuntopuuttoja sydän sykkärällään, sisän turhat pinnan paljailla ja mielen pienet määrain monissa:

Ihmistä kaikellaista, niinkuin on kirjava kaikkialla elämän keto,
rikkaa kasvava, kukkasta kantava, korren kuihtua ja taimen
terää,

vehmasta, visua, ohdakkeen sakaa ja vehnäisen nisua,
vahinkolusta ja hyötytähkää, kielojen kilkkua ja nokkosen
vihaa,

yrttejä perhosen, piiloja madon, mätää ja nuorta,
turhantuiverta kivikkoheinän ja raskaslainetta valtapellon,
jyvänpainoista aitan talteen ja akanankevyistä tuulten kylvöön;
yrttejä, ihmistä samaa sukua, hääriä pienen ja sekaa suuren,
vajaa ja vahvuista, vian vaikeata ja syyn syytöntä,
voiman väkistä ja hämmin heikkoa, raskasta, raikasta,
raihnaista, rakasta, karsasta kasvulta, hereätä hyödyiltä,
huippaa ja hieverää, vankkaa ja vaurasta, harrasta, haurasta,
satasoipaa latvojen vapailta, tuhattiivistä juurien siteiltä:
ihmistä, yrttiä niinkuin on ihmisten yrttien lukematon laji,
nurmiiko mätäs vai piirinen maa aukeeko, kylä vai kansainen
vaihe!

2.

Agata jo kuukerteli sillalla, valju ja vanha, heikko ja hapura, häipyvillään niin, että näytti kuin vain hyvyttä ja suomaa olisi unohtunut ihmiseen ja silmiin, kun muu olo jo jätti hyvästiä ja ikäänkuin pyysi ympäriltään anteeksi sitä, että vielä oli jäljellä ja vaivoina, vaikka kaikki muut olivat nuo-

rempia. Vihtoriinakin, Isontalon emäntä, oli pysynyt seurassa, ja holhoi tuki parast'ikään kummitätiänsä, niinkuin hän Agataa kutsui, hyvänsuovasti ja suojelevasti käsikynkästä, kun tämä varovasti kyykisteli siltapalkilla uskaltaakseen horjuvan askeleen paatin puolelle, mutta uho ja kukkeus silmissä ja poskipäiden ihoissa oli ehoillaan ja entisillään, kun sillalla ja näkyvillä tiesi itsensä ja vaatetuksensa ja, vaikka auttavanakin ja avuntoimissa tällä erällä, kuitenkin oli emäntä ja Isontalon Vihtoriina koreissansa ja saali hartioilla. Pulska ihminen aina vaan! ajatteli Hermankin mieliinsä, kun edempänä siltapalkeilla tähysteli vuoroaan ja tilapäätä jalansiirtoon alas piitoille, sekä vartomisen vaihteiksi silmäili taakseenkin ja vilkuili jonoa sillan parraksilla ja sattui näkemään Vihtoriinan ja tämän sivutse Siljankin loitompana ja likellä oviaukon suuta. Äiti yhä kuin marjanmansikas ahon paisteissa, veres kypsiltänsä ja poimikärttä mehunmeholtaan, ja tytär kuin kielon ujo siimeksissä, vienon värjy ummun viljuin ja hennon altis varron kaihdoin! tuumi hän vanhan viüllyin vaikka miehen tiedoin, silmän kuitenkin jo katsellessa taaskin sijaa paatissa ja jalan valmistellessa askeleen ottamista alas sillan reunalta piitoille. Mikäs tytön ja tyttären taimen kuitenkin todella on, kun on silmäin herke kuin verhojen varjoissa ja olo ikäänkuin huokauksen heikkoutta nieltäisiin ja peitettäisiin poven pohjissa! askarteli ajatus kuitenkin edelleen päässä ennenkuin oli unohtanut Siljan mielestään ja kompuroi piitoilla peräpuolta kohden, päästäkseen, kun pumpuamisen toimitukset olivat ohitse, istumaan Pukkilan airon tyveen, koska se oli perimmäinen ja iso airo, ja siellä oli parhailla pakinan ulottumilla ja miestarinoilla peräpiittojen ja isäntä-istujain kanssa.

»Kapteeni menee peräpiitoille vaan ja pitää sieltä varan, että vedet pysyvät silkkoina keulan edessä eivätkä niemen kärjet

kolise airon lehtiin, kun minä vedän ja kuusen lapa rytisee!»
 nauroi kehuskeli hän kapteenille, joka hänkin oli katsonut itsel-
 leen sijaa saman isoairon tyvessä, vaikkei vielä istunut paikalla.
 Herman oli hermannin hilpeillensä taaskin ja Siljaa ei enää
 muisteltukaan, vaikka oli tullut mieleen Pukkilan Vernerkin ja
 vaimoväen jupinat kirkkotiellä selän takana. »Ei voutimiehet-
 kään taloissa tämän airon tyveen istu Kihlakunnassa ennen
 minun vuoroani, saati sitten semmoinen isäntämies, joka vuodet
 umpiinsa lihkoo merillä ja haalii vain rahaa eikä hoida taloa!
 Ei sitäpaitsi Lahdenperällä ole papereita ja kirjoja muuhun kuin
 keräjätupiin ja lautamiespenkin istumisiin, ja kukas tässä uskoisi
 henkensä tuhdolle ja hartiansa täysväkeen, ellei ole laillista
 peränpitäjää paatissa nyt kun Pukkilakin on poissa ja Urko-
 lassa!» Herman lateli kuivanverkkasta hermannin puhettansa
 niinkauan että oli sovittanut hieman ehkä jo ikävuosien kan-
 gistamat istuinpakaransa piittalaudalle — juuri Pukkilan tuh-
 dolla, niinkuin oli sanonutkin ja juuri perääiron tyvessä istuak-
 seen, perääiron, joka tällä piittarivillä olikin ainoa ja senvuoksi
 mittavinkin kaikista airoista ja paikkansa vuoksi koko soutotah-
 din paatissa määräävä. Eihän Hermannin leuka siltä, pyhäsiileä
 kun oli ja viikon sanapaastoilta taas paasan vuoroillakin, liikku-
 matta pysynyt, vaikka mies istuikin, vaan jamaa jatkettiin, kun
 nyt oli ruumiinmajalla varma sijansa, ja sai paikaltansa levossa
 katsella ympärille, kuinka muut hakivat tilansa, ja kapteenikin
 välipiitan ylitse keinotellen noudatti viitettä ja todella meni
 istumaan peräpiitalle Lahdenperän lautamiehen viereen, mutta
 sovittaen itsensä kuitenkin vasten Hermannin osviittoja siten,
 että tuli istumaan helvarin varren oikealle puolen, joten ruorin-
 pito siis luonnollisesti oli jäävä lautamiehen hoimiin, koska
 tämän oikea käsi täten oli lähimpänä peräsimen pitoon.

»Sopii opetella sitäkin taitoa taas!» muhoili Herman kui-

tenkin edelleen omiansa sekä nyökkäsi, kapteenin manööveriä huomaamatta, hyväksyvästi päätänsä tälle. »Eiväthän kapteenit kuuleman mukaan laivassa ruorinsarvia pitelekkään, loikoovat laiskottelevat kajuutassa vain peräsohvalla ja lihoovat, tai kävellä tuulettavat itseänsä kajuutan kansilaudoilla, minkä käännellä itseänsä viitsivät paseeratesa, niin että kämmenpohja vallan sammaltuu Espanian matkan aikana ja paras merimiehen taito jää ravun matkoille Atlantille, ellei edes kotona käydessä ja maapakkavisiiteillä pidetä miestä toimessa ja pistetä peränpitöön ja helvarin varteen.» »Onkos tämä Malagassa kasvatettu sikaarintynkä vai?» kysäsi hän enää vain, kun Toistalon kapteeni povitaskunsa pohjilta oli kaivanut nahkaisen sikaarikotelon ja siitä venepiitan ylitse taritsi jutunpalkkoja leukaan, ensin kuitenkin tarjottuaan Lahdenperällekin ulkomaan tulijaiset. Kolme sinipilveä savusikin pian venehuoneen merisuilla ulko-ilmoihin hakien ja alimman parruhirren ohitse ovesa koukerellen. Puheensorinakin virisi yhä yleisemmäksi sillä taholla ja isäntä- ja ikämiespuolella paattia, mitä useampi oli kerjennyt asettumaan paikoilleen, Alasenpään isännätkin, Isontalon Aatu ja Vähäntalon Anders kun jo olivat saapuneet, ja muitakin tullut, niin että suunhyrinää riitti, kun oli aikaa ja odoteltiin, eikä muutakaan ollut tekemistä.

Kansoittuihan Kihlakunta, vaikka iso olikin ja laitava tiloiltaan, tätä menoa vähitellen. Yhtämittaa tömähteli piittalauta siellä ja piittalauta täällä, kun kuka milloin keulapäässä, milloin peräpuolella, milloin keskivaiheilta paattia roimasti loikahti, sujavasti livahti tai hivuvarovin siirsi itsensä notkuvilta pitkos-hirsiltä vaajahtavan veneen vankoilta tuhtolaudoille. Henriksson, joka hänkin jo oli katsonut itselleen istuinpaikan ja varannut itsensä sille kohdalle paattia, että hänen käteensä tuli Lahdenperän airon tyvi, kun liikkeelle lähdettiin ja aivot haettiin esiin,

hän, tarkka kun aina oli ja lukua pitävä kaikesta, mitä ympärillä tapahtui niinkuin luotsivirkaisen ja tähystäjävelkaisen miehen pitääkin, hän oli jo kurkunkaulaa kääntelemällä ja selkensä taaksekin silmää pitäen laskenut, että paatin puolellakin jo oli väkeä kohta kolmeenkymmeneen ihmiseen ja sillan parras yhä tunkemalla täynnä kokottavia ja odottavia, jotka katselivat vuoroa, koska aikaisemmin paattiin astuneet olivat asettuneet paikoillensa ja taas oli tilaa uudelle väelle partailla. Kuhina oviaukon ulkopuolella ulkosillalla tuntui myöskin pysyvän aina vaan samana, kuinka purkikin tulijaa sisään, ja saapuvan takana oli aina uusi pyrkijä kuukkimassa ja kurkistelemassa ovenpostissa. Tulee paljon kansaa kirkkoon tänään ja Kihlakunta täyteen! päättelikin Henriksson ajatuksissaan sekä tunnusti näin jälkeempäinkin vielä, että ilma oli todella tänäpäpä ollut kaunista kävellä ja juhannusta maissa kuin herumaitoa kiu-lussa, niin että ihmettäkös tämä, jos ihmiset pääsivät liikkeelle ja lähtivät jaloillensa!

Ahdastakin vielä tulee, ja tämän aironkin varteen istumaan neljä! arveli Henriksson vielä asian ikävääkin puolta ajatellen: kolme meitä mahtuisi hyvin, mutta neljälle tulee ahdasta, ja kyynäspäätä likistää, kun soutaa! tuumi hän kokeneena, eikä voinut välttää pientä karsauden katsetta vierellensä, jossa istui Lahdenperän Juha-renki, ja joka hänestä, pitkäluiseksi sattuneesta miehestä näissä olosuhteissa tuntui tarpeettoman tana-kalta vierinaapuriksi, varsinkin koska hän muuten sentään oli jäänyt noin lyhytkokoiseksi. Silloin kun mennäsuvena olivat Langholman vanhan emännän maahanpanijaiset ja väkeä oli paatissa toista sataa, silloinkin minä istuin Juhan vieressä ja sai istua ja soutaa latuskaisena kuin ladottu silakka tynnyrissä! harmitteli Henriksson vielä entisiä muistoja, vaikka muuten ja parast'ikäänkin oli lauhkein mies maailmassa. »Tulee paljon

kirkkoväkeä tänäpänä paattiin!» sovitti hän nytkin suosio-
puhein karvaat ajatuksensa tietämättömälle Juhalle. »Sanoin
Juhalle tässä, että ilmanpouta on tänäpänä kaunis ja että
Kihlakunta vissisti tulee väkeä täyteen!» selitti hän ja kertasi
säveyden vuoksi asian vastavieriselle piittanaapurilleenkin ja
vasemmilleen, jossa Juuvanin vaari, joka jo aikaa sitten oli
saanut pumppuvehkeet siihen säänttiin ja järjestykseen, että sai
uskoa pumppuamiset muiden nuorempien toimeksi, jossa siis
Juuvanin vaari istui kyynäspään kyhimillä vieressä ja myös-
kin laski mielessään, että enempää kuin kolme vetäjää en minä
meidän airon tyveen huoli, hakekoot sitte paikkansa mistä
löytävät, mutta minulla täytyy olla vetämisen tilat!

Tarpeeton puhuminen asioissa, jotka sanomattakin olivat
selvät, harmitti kuitenkin vaaria, ja Henrikssonin ystävälliseksi
tarinan avaamiseksi tarkoitettu ja myöhästyneen »hyvän päi-
vän» viitteeksi lausahdettu sananvirke jäi kuitenkin kotvan
ajaksi vastauksetta, tai niin pitkäksi ajaksi, kunnes vaari oli
ensin toisesta housuntaskustaan kirvottanut esille nahkanauhai-
sen tupakkamassin ja toisesta piipunnsän sekä senjälkeen huo-
lenverkkaudella ladannut piippunsa ja tupannut tupakat ti-
veille pesässä. Vasta kun piippu oli sytytetty ja tikun karsi
ensin sylkemällä sammutettu ja senjälkeen etusormen ja peu-
kalonpään välillä hierottu taatusti valkeanvaarattomaksi ja
tämän jälkeen nakattu Henrikssonin ja Juhan ohitse paatin
partaan ylitse mereen, sai Henriksson vastauksensa. »Sanoitko
sinä, että ilma on kaunis? Se on poutana kaunis meidän sano-
mattammekin ja ihmistä tuppoo piitalle, vaikkei niitä kāske-
kään viereensä!» Vaarin vastaus oli hieman näräkäs, koska
hänen mielestään oli ihmisen hoputtamista puhutella häntä
ennenkuin hän oli sytyttänyt piippunsa ja hän omasta puoles-
tansakin sonnustettu jutun pidon tahteihin. »Vaikka tosi tuo

on, kyllä väkeä tulee tänäpänä paljon paattiin!» lepytti hän kohta nuottia ja myöntyi tietoon, koska hän itsekin nyt oli valmis ja vuoron rauha käsillä päästää silmätkin laiturille ja tähystyksille.

Kylläpäpäs olikin kansaa tänäpänä liikkeellä ja varpailla! tunnusti vaari mielessään oikein todenteolla, kun hän nyt käännähti selkäänsä senverran, että koko seinäsillan pitkos oli samanhavaisilla silmänäkyvillä edessä. Tulevaa jos saapuvaakin aivan toistensa paatumilla koko seinävieri, kirkkohankkinaista jos vaatevieruakin! Perkkiön pojatkin, joita aina saa hätyytellä talon papumaista, mutta sen on saanut Hannan raiska jotain roitinpahaa penskojensa ylle, että kirkkoon kehdataan vaan ja tuossa ollaan nyt, eikös ole vanhimmalla Toistalon kapteenin vanhat housunviipat jaloissa: Kalle, Perkkiön Kalle, Kurjalan Kalleksi haukuttu, on saamaton mies, ei enemmän veroinen kuin rähjälaimiska solkatun pöydän pinnoilla juomatiiman jälkeen, mutta Hanna kiskoo vaikka kynnenpinnoistansa vaatteenpeitot ja muut särpimen avut koko liudalle, mies seitsemäntenä joukossa: oli palveluksessa meillä minun aikanani ja kelpo ihminen ja piika koko ajan, mutta meni, hullu, naimisiin, ja lisäksi Kallen kanssa, ja nyt näkee, mitä meinaa, kun jättää hyvän paikan!

Vaari käänsi sekä paheksuen että hyväksyen niskaa enemmän, jotta silmä ja ajatus saisi muutakin ruokaa nirkoonsa. Mantahan tuossa, Herras-Manta Hannan vieressä kekotteli ja kepsutteli: jos oli toisella yllä vaateenhieverää, joka parsittuna ja harsittuna ei sentään näyttänyt ryysyltä, niin oli toisella hepenettä röyhyillä sekä kaulakurkun pitseissä että parmaitten pieluksilla niin rutosti, että ellei olisi koreudeksi ymmärtänyt, niin olisi päivitellyt parkaa ja ajatellut, ettei raiskalla enää ole eheätä vaatekappaletta ylleen muuta kuin mitä tilkunpalasia

on hamssinut peitoikseen. Herra-maaka, eikä muka vuovaa varvasta, joka sentään arkisin loikkii saviset varsiojan partaatin, kun on ihmisissä ojanperkaustöissä, ei muka vuovaa varvasta sillalta paatinpartaalle, vaan on kana ja mamselli sillalla ja kikattaa Iso-Vileenin vieressä sekä, kun ei muka uskalla helmahiehonen jalanottoa askeleen matkalla, vaan on kipattava edestakaisin ja näytettävä alushameen pitsejä: tietää metka ulkomaan metkut ja merimiesten tavat ja vartoo, koska Vileeni pitelee kynkästä ja on fransmanni ja loikataan yhdessä! Samanen Manta sekin meillä piikana minun aikani yhden vuoden, mutta lähimpään pyhänmiesten päivään se pesti lopetettiin, koska harakka mallasi höyheniään töissäkin ja lypsätessäkin nouti hameentaskusta peilinpalasen, jos virstan päästäkin vain miespuolista ääntä kantoi korvaan kylältä: tukanhärvilö muka tuhriutunut lehmän kyljissä ja ne herranalmut ainakin oli saatava sileille ja suortaville jääköön lypsy kuinka kesken hyvänsä ja puolet rieskasta utariin!

Vaari oli vieläkin harmissaan semmoisen kelvottomuuden vuoksi sekä ummisti ikänsä taidolla silmäinsä näkyviltä sen kohdan siltaa, jolla Manta seisoi: Manta olikin sitäpaitsi jo, ja todella Vileenin huomaavaisen kämmenpitelyn tukemana — merimies on sentään vanhempanakin merimies ja tietää maissa ja vaimoveristen parissa, mitä häneltä odotetaan! — Manta olikin jo kiepahtanut sillalta ja lennättänyt itsensä Kihlakunnan puolelle niin kepeästi kuin olisi hän hepenissään siivillä: jos häntä olisi seurannut silmineen paremmin kuin vaari nyt enää, olisi täytynyt ihmetellä, että äskeisellä empijällä nyt paatin puolella olivat kuin elohopeat suonissa ja meno läiski piitalta piitalle keulapuolta kohden niin riehakkaasti, kuin olisi ainakin kymmenen ikävuotta kolmestakymmenestäviidestä kuin uhalta ja tärältä hävinnyt ja jätetty sen tien Vileenin kämmenpohjaan,

kun käsivarresta hellitettiin: mahdollisesti oli Vileenin kädenotto ollut vähän rohkeakin ja salaisen sekainen, koska oli mies monista kuukausista taas vereksillään maissa, ja tervaköyttä hempeämpää pivonpohjiin!

Klasiset päärynhelmetkin vielä langassa ja kaulan ympärillä! ajatteli vaari vain enää Mantan kohdalta sekä paheksui tällä erällä ehdottomasti, niin ehdottomasti, että veti silmänsä väestä ja turhanpeleistä kotiin, sekä jäi kotvaksi aikaa katsomaan ainoastaan piippunsa pesään, joka pärisi ja pelmahteli rehellisesti vähän leuan nykää ulompana. Ihmiset ovat ihmisiä ja kaltaisiansa, mutta piippu piippua, ja kun sen on kunnollisesti perannut kotoa lähtiessä niin se on kunnossa, eikä sen taitse tarvitse kirkkomatkan aikana ajatuksenkeräjiä pitää niinkuin ihmisten ja koohojen, vaan saa olla rauhassa ja maksa levossa! Tuossa on kyllä nutunselkä edessä ja Vähäntalon Andersin musta verkkapuoli katseltavana, mutta minun ei tarvitse ajatella naamapuolta miehessä, joka on kyllä sileä ja pyhä-rapsittu pinnalta, mutta ihon alta karvatynkää ja viholaista harillansa kuin raaperauta! Eikös ollut äskenkin nopea ja ketarillaan, kun huomasin ja oli lykykseen ja loikan harpassa paatin puolella ennen naapuria ja Isontalon Aatua. Isot miehet ja isännän nimiset joka pyhä henkikurkussa kilvassa kuin kakarat siitä, kumpi saa olla komea ja toisen kiusoiksi meloilla ison-iron tyvessä, jollei ensi niin seuraavan vuoron kuin läänin kukkona ja Kihlakunnan esisoutajana! Nyt olet sinä orrella, vaikka vasta Hermannin jälkeen, mutta toisella kerralla Aatu, ja kumpaakin karvastelee vuoroltansa! päätteli vaari, mutta harmitteli, kun ajatus kuitenkin oli jättänyt piipunpesän, eikä pysynyt omissa. Vaari tikistikin silmänsä tiukemmin ainoastaan piipun pesään, sekä pudotti tiedoistaan kuin olemattomiin koko nutun nukan kyynärän päässä. Tottahan minä piitallani saan

istua rauhassa piippuni kanssa, enkä ole kenenkään palkoissa muitten ihmisten vartiana! Ja turhanaikaisia sitäpaitsi kumpikin, jos on nimenä Anders vai Aatu, ja kakaroina olen nähnyt kummankin sekä tukistanut ja pistänyt nurkkaan häpeämään molemmat, kun rupesivat riitelemään keskenänsä meidän tuvassa! En minä ole kenenkään vartija, ja talonkin olen antanut pojan haltuun, että hoitaa sen ja minä saan olla rauhassa! vahvasti vaari itseänsä sekä kääri mielensä kokoon, jottei tarvinnut katsella ympärille ja huomata harmitella. Piippu sentään aina rätisi säntilleen, kun sen säntilleen sytytti!

3.

Niinpä, ihmistä tuli ja väkeä riitti, sillan parras aina tunke-malti täynnä ja purkumalti sulloillaan, vaikka alinomaa läiski ja yhtä mittaa silahti, milloin keskipaatin piitoilla tai keulapakan kansilla, takapuolen tuhdoilla tai parraslaudan syrjillä, kun nuorta loikahti ja vanhaa vaappui, notkeata lennätti ja kankeata kapusi, lasta ja miesikäistä, muorinkyykkää ja neidonvirpaa, pojanhuiskaa ja isännän verkkaista, roiman tasajalkaa tai sivuhivun varovihkaa, ketterän kippaa tai tämmikkään tanaa, sirosen suihkaa tai kömpelön poukoin yksin ja kaksin, kolmisinkin kerraltaan yht'aikaa tai vuoroa varoten sinkasi itsensä tai keinotellen livahti parsien notkoilta paatin keikuille, kuinka kukin pääsi, tilan umpi salli ja väen ahto päästi. Huojaa ja tunkoa oli pitkosparras, sulloa yhä oven suu ja Kihlakunnassa hyörä ja hääri, kun kuhivaa kulki, kömpi ja kiili ja paikoillensa haki talonsa piitoille talonsa hankoihin asettuva kanssa. Jo oli kirjavaa, mustaa ja vilkkaa koko laitava kirkkohahti keulakokan ylpeiltä perätuhdon ylväisiin ja laita-puun vankoilta laitapuun vankkoihin. Tuolla jo sovitti keula-

täkin siloille Agata nyyttinsä kirkkosilkkineen ja nyykähti itsekin istualle nyyttinsä viereen keulasillan tasalaattoille: siellä oli vanha poissa tieltä, kun nuoremmat sousivat ja sai nojata parraslaudan tukeen väsynyttä selkää! Tänne meitä mahtuu lapsia ja vanhoja kyykkimään vaikka kymmenmäärät, kun sovitellaan, emmekä ota tilaa piitoilla ja olemme suojissa! ajatteli hän sekä nosti nyyttinsäkin ja sovitti polvilleen, koska arvasi, että tänä pyhänä tulisi keulapakkakin väkeä ja avuttomia täyteen ja tarvittiin kaikki tilat. Huokasenkin, koska on hyvä nojata ja tie väsytti jäseniä! päätteli hän ja oli kiitollinen mielessään siitä, että kokankuro oli korkea takana ja kahden parraslaudan leveys selkää tukemassa. Lähettävät lapsensakin tänne takille tuulen suojiin ja pois soutajien tieltä, niin on hupaakin meillä vanhoilla matkan kestäessä! tuli mieleen vielä hyväkin ajatus, ennenkuin lasi kätensä levoille nyyttinsä ylle ja lepuutti jalanjäseniänsä tasakannella. Tulee Henrikssonin Eliidakin tänne, ei hänkään enää jaksa soutaa ja saa puhella, jos tulee viereen istumaan! tuumi hän, kun näki Eliidan olevan lähestymässä ja katselevan itselleen paikkaa keulatäkin sillalla. »Istu tähän, niin ei tuuli pääse puhaltamaan selkään ja on lämmintä!» neuvoi hän ja siirsi itseään, että toisella olisi parempi tila kyykistyä alas laudoille ja kokan kuruun.

Joka taholla paattia oli liikettä ja asettumista, toisia oli jo paikoillaan penkeillä toisten vielä kompuroidessa piittalautojen ylitse omia paikkasijoja kohden. Vähäntalon Fiinu ja Isontalon Hiltu olivat tietysti jo aikoja sitten Alasenpään piittalaudoilla, tirskoja kun olivat ja ensimmäisinä lennossa paatin puolelle, mutta limittäin ja toistensa olkapäitten kyljille ahdettuina he jo joutuivat istumaan, koska Mattssonin Marjaana ja Perkkiön Hanna myöhemminä myöskin tahtoivat oman talon airoon istumaan ja tunkivat tytöt — tirppoja ne heidän mielestään vielä

olivat ja joutivat antaa tilat niille, joilla oli ikää ja vuosia — tunkivat tytöt puolemmas ulkoparrasta päin. Sieltäkin saivat tytönpisareet vielä korjata itsensä tieltä ja paeta minne mahtuivat, parrassyrjän reunoille kyykkimään, kun samassa jo Vähäntalon emäntäkin Härmälän Juditan seurassa oli katsomassa tilaa itselleen ja luonnollisesti otti paikan omalla airopiitalla ja käski Juditan viereensä, eikä ahtaamallakaan saman airon varteen sentään sopinut istumaan enempää kuin neljä henkeä. Oikeastaan olisi Hiltun näissä oloissa pitänyt siirtyä päinvastaiselle puolelle paattia ja asettua Isontalon airon tyven kohdille, mutta siinäkin päässä piittalautaa alkoi jo olla ahdasta, koska Silja jo istui varhemmin siellä ja emäntäkin nyt tuli paikalleen ja hänen viereensä Vainionperän Karoliina, joten silläkin puolella laitaa alkoi olla täyttä ja Iso-Feemi kotoa vielä tulisi istumaan sinne eikä samalle piittalaudalle sentään parhaalla tahdollakaan ja tunkemallakaan sopinut näin kolmannellakaan etupiitalla ja rintavimmalla kohdalla paattia istumaan enempi kuin kahdeksan henkeä rinnatusten. Oli sitäpaitsi täällä Fiinun vieressä, vaikka ahtaissakin ja partailla, hauskempikin, koska oli ikäisensä seurassa ja sai supatella, jos tuli jotain mieleen ja huomasi, eikä istunut limissä jossain vanhempien ihmisten rutistuksissa, joille ei rojhennut pukahtaakaan, vaikka matkaa kesti kuinka kauan. Ja oli täällä partailla tuulessakin, jos päivä liiaksi rupesi paah-tamaan selkään, kun päästiin ulos ja vesille ja sai katsella ympärilleenkin koko paatissa niin että näki kaikki ihmiset, Brynolfinkin peräpaatissa Lahdenperän Eevertin vieressä poikamiesten joukossa, ja oli katselemista likempänäkin: Huiskalan Ruusallakin tuossa kohta toisella etupiitalla yllään ihkasen uusi leninki: Herras-Manta vissisti viikolla neulonut: valkopumpustyyvinen ja viheriänkukallinen, mutta prinsessa-uumainen yhteen jatkoon, lasinapit kahdessa rivissä rinnoilta liepeisiin asti: kuiskut-

telemisen asiaa kohta Fiinun korvaan: onkos Ruusa puhunut, että hän saa uuden lenningin ja Herras-Manta leikkaa hänelle prinsessan? Kaksi paria tytönsilmää välkkyi ja kadehti, ihaili ja kadehti: ruusuukekin ommeltu vasemmalle povelle ja keltanauha letissä!

Sohinaahan oli, tunkemista ja tuhimista, kun sillalla yhä riitti kansaa ja paatin puolella jo paikoitellen alkoivat tilat olla täynnä ja tihuvilleen istutut. Siellä täällä sai jo tuuppia ja tunkeakin, jotta penkkien yli kiiveten ja lähimpien olkapäihin kädellään nojaten ja tukien pääsi eteenpäin ja keinotteli itsensä istuttujen penkkien ohitse ja ylitse sinne, missä edempänä vielä näytti olevan väljempää ja istumisen tilaa. Oli tänäpänä semmoinen pyhä, ettei myöhempien enää auttanut katsoa sitäkään, että pääsivät tarkalleen omille tuhdoilleen, vaan saivat olla iloisia, kun jossain tarjoutui ihmisten välissä semmoinen istumisenrako, että siihen sopi lykätä itsensä. Niinpä oli Herras-Manta esimerkiksi aivan vahingolta ja odottamattaan joutunut istumaan peräpuolille paattia kolmannelle piittäpenkille miesväen joukkoon Ison-Vileenin ja Vainionperän Heikin kyynäskyhille, kun taas Järvelin outona äkiksensä huomasi istuvansa pelkän vaimoväen seurassa keulatuhdolla Lahdenperän Miinaemännän vieressä ja naapurina. Sitä järjestystä nimittäin koetivat muuten sentään vielä tässä ahtaudessaakin kaikki vähän seurata, että vaimonpuoliset asettuivat keski- ja etupuolille paattia ja hupisivat siellä kirjaviltaan, kun miesväki haki sijansa peräpuolilla ja takapiitoilla, jotta oli näkökin vakaampi ja asettuneempi siinä päässä paattia, joka matkaa ohjasi. Täyttä paatissa alkoi jo joka tapauksessa olla, Henriksson oli laskun pidossaan jo päässyt ohi seitsemänkymmenen, ja yhä huupahti ja kurkahteli oviaukossa uutta tulijaa sisäsillalle, vaikka jo vähän harvenevassa jonossa.

Albertkin, Toistalon Albert, joka oli joutunut istumaan Lahdenperän viereen, tai paremminkin hänen selkänsä taakse peräpiitan merenäärisessä päässä — »tule, poju, istumaan tänne, tähän minun viereeni, tässä on vielä semmoinen tila, että varisematta pysyy, ellei tipu!» oli Lahdenperä hänelle huutanut ja ja viitannut, kun oli huomannut pojan neuvottomana katselevan itselleen paikkaa väen joukossa, kun kaikki jo istuivat, eikä missään näyttänyt olevan tilaa, »tule tänne minun taakseni ja pidä körteistä kiinni, ellet muuten pysy!» oli kehoittanut, koska Toistalon kapteeninkin vuoksi vierellään oli pojalle ystävällinen. — Albertkin siis, Lahdenperän selän takana ja peräpiitan viimeisellä nipukalla — heitä istui siellä, paitsi Lahdenperä omalla vierellä ja isää Lahdenperän toisella puolella, vielä Ison-talon isäntä isän vieressä ja Ylisenpään Aku hänen takanaan maan puoleisessa kulmassa, Aku ja hän itse, molemmat puolillaan melkein varisemillaan — Albert siis oli hänkin jo turviltaan ja puoli lymyiltään lautamiehen leveän selän varjoissa alkanut Henrikssonin tapaan laskea väkeä paatissa, mutta oli sekautunut luvussa jo viiteenkymmeneen ja kolmannen etupiitan kohdalle, kun alinomaa astui joku taas paattiin milloin lähempänä takapiitoille milloin kaukana keulapäässä eikä voinut säilyttää selkoa. Oli sitäpaitsi liika häälyvää ja kirjavaa, kun kaikki kurkistelivat ja katselivat, ja aina joku haki uutta paikkaa, missä luuli saavansa paremman tilan ja löytävänsä sopivamman loven, mihin lykätä itsensä. Alkoipa tosiaankin Kihlakunta olla täyteen lyötynä! »Mainiota lastia tämänlaatuinen rahtitavara, joka itse kävelee omin anturoin aluksiin ja tuuvaa itsensä niin tiiviisti parraspielten sisäpuolille, että onkos tuolla akkapäässä paattia enää pumpustyyveilläkään hengittämisen tilaa olkahartioiden lomissa!» kuului Lahdenperäkin vieressä pakisevan sisälle.

Olivat vireillä Albertin silmät:

Kumma ihmiskeko tuo väentäyteinen paatti! Niinkuin olisi kurkistellut kuhivaan muurahaispesään! Laidasta laitaan — ja laitava se oli rintavilta kohdiltaan mahtumaan vaikka pienemmän talontuvan laattiatilat parraskaariensa puihin! — ja kurosta kurkoon — ja kurkoa siinä oli matkan vertaa vaikka pääskysenkin viilettää, niinkuin nyt, liukuviistoin ja parisiipilyönnein ennenkuin oltiin pesän suilta katon rajoissa ja takaseinän perillä keulan yllä oviaukon vapaissa ja ilman sinissä peräkokan takana! — laidasta laitaan ja kurosta kurkoon oli Kihlakunta nyt kansaa pakillaan, humillaan huojaa ja tummiltaan tunkoa, virvaa kirjavin ja väivää vaavuvin, väen vilinää, häälyä ja himmiä, värin viskettä ja veran vakaata. Koskas oli vilahdamatta kasvopää täältä tai korvanlehti tuolta, kun joku vikkelämpi kääntyi, palmikkolehti nakkasi niskoissa ja tytön kurkka malttamattansa oli utelias.

Ja entäs muutenkaan sama vaimo- ja levotonpuoli paattia? Ei se riittänyt, että väriä oli puettu ylle niin että silmiä soki, rantua ja ruusuakin päähuivien liinaisissa ja vilkkua jos minkä kirjavaa ja minkä ruudullista pumpustyyvien hilkuissa ja kattuunien kukallisissa, ei se riittänyt, vaan vielä piti olla jos mitä vehjettä ja västäräkin peliä muussa olemisessä ja liikkumisen livassa! Loppuakos oli esimerkiksi sillä, kun täällä oli kuritet-tava ja tuolla asetettava hiuspahoja järjestykseen, juostessako löysääntyneitä vai kurkistellessako kirvonneita, tungettava puoleen ja silitettävä siivoille, käsin tasoitettava tai sormin suorittava karkurit ja kiusanhenget, vallattoman viskat tai harvan hapurat säädyille ja somille päälaen tasoilla ja huivi-liinan varjoihin: missä tämä oli valmis ja suittu, siellä oli jo

toinen toimesta ja harras ja alinomaa oli työtä kuin parvivilla pääskysillä tirsukumisen tiukkaa ja tuikutusta. Entäs huivipäiden nyplää leukojen alla, kuinkas solmua tiukistettiin tai solmua löysättiin, kuinka tykkää kullakin oli ja ketä haapersi muka ja oli näytettävä totisemmalta kuin olikaan ja leuan-nippa edes sitaistava sunnuntaitäsmiin ja vakaviin, tai ketä ahdisti muka ja veret oli päästettävä hilpeämmille, jotta oli poski-iho suvisillaan niinkauan kuin sentään oli veres vielä, taisi olla niitäkin, jotka olivat ankaroita pelkästä kateudesta, eivätkä suvainneet että muut ympärillä vielä olivat nuoria, kun heillä jo oli vuosia, ja senvuoksi piukistivat huivinkulmansa niin kireille leukakoukun nyän taakse, ikäänkuin nyyttisivät kasvonsa laintauluiksi ja paremman esimerkin muistutuksiksi niille, joilla vielä oli nuoruutta syntinä ja kevytmielisyytenä verissä vieläpä kirkkopaatissakin, ja kasvopuolissa tuoreutta, niin että katsoa häpesi.

Entäs miespuolilla ja peräkeulapäässä paattia? Käveleekö tien vartta niitun liepeissä ja havumetsän kupeissa ja siirtää silmänsä äkin nurmikon häilymiltä ja ketoaloilta vasemmillaan seiniviin tummiin oikeoillansa, ja mäntytiheikön seisaan ja sankkaan tien ohessa, niin aluksi ovat aistit vielä ajan sokeillansa äskeistä vilskan viskettä ja muuta värin vilmua ja luvan lupaa, kunnes pienen tovin takaa äkkää, että nyt katseleekin havuneulasia ja muuta totisenvartista, jolla on toinen luonto ja liikukumisen laatu kuin taannoisilla heinänhuljilla ja korrenhiuksilla. Sama vaihto ja mielensiirto tapahtui tiedossa, kun vaimoväen kirjavilta osui katsomaan peräpuolille Kihlakuntaa ja piitta piitalta näki pelkkää miepuolista edessänsä ja vakaata sen, minkä tanaa tuhdoille mahtui. Olihan tosin täälläkin tunkemista ja tuuppmista, häälyä ja hääriä, paikan hakemista ja paikalle juuttumista, mutta kaikki tapahtui vakaammin ja asettuneem-

min, ikäänkuin tahdissa ja tasaisuudessa, olkapää painoi, jos tarvittiin ja tilaa oli tehtävä, mutta ei muu ruumis hätiköinyt. Olihan tosin joukossa poikasiakin ja puol'ikäisiä tai muuten löysäverisempiä, jotka kyllä vilkuilivat vähän ja pälysivät ympärilleen, muutamat niinkin, minkä vain kurkuntappia oli käännettävänä takaniskoissa, mutta mieshankkinaisia hekin sentään olivat ja se järki ja ymmärrys päässä, ettei näin matkan alussa ja kun ei vielä oltu liikkeelläkään ja lähdössä, sopinut muu kuin totisena pysyminen ja juhlallisena oleminen, vaikka katselikin, ja kukas sitäpaitsi, ellei varsin ajaton ja suuhölppä, olisi aloittanut pakinat ja lähijutut naapurivierille niinkauan, kun vielä liikuttiin ja oli tulemista ja sohimista eivätkä kaikki istuneet paikoillaan ja järjestyksessä: hyvän päivän sopi sanoa ja nyökäistä lähikulmille ja sivupuolilleen, ja ilman helteet todistaa paahtaviksi otsahikeä pyyhkiessä kulmilta, mutta enemmän tarinanjuonet olisivat olleet ennenaikaisia, ennenkuin oltiin matkalla ja istuttiin rauhassa. Vakaanpuoleista oli siis tässä päässä paattia sekä pään- että suunpito ja seurakunta toistaiseksi sen arvoista ja niskanykäistä kuin sopi ja otollista oli näin kirkkomatkaa alettaessa ja ennenkuin kielen langat olivat launeet.

Kukas ja mikä olisi kangottanut esimerkiksi Juuvanin vaarin niskanyän siitä nököstä ja niiltä jukoilta, joihin se oli asettunut, ja saanut hänen vaivaamaan itseänsä ja katsomaan sinne käsin, jonne hänen ei ollut syytä katsoa ja tarvinnut katsoa, esimerkiksi kahinoihin hänen selkensä takana ja vaimoväen kuhinoihin keulapäässä paattia, samoiksihan hän ne tiesi ja samallaisiksi kuin ne olivat olleet keulapuolilla jo tätä edellisessä Kihlakunnassa, joka oli lahonnut ennenkuin tämä nykyinen veistettiin, ja siinäkin Kihlakunnassa, joka oli sitä edellistäkin vanhempi ja jossa Juuvanin vaarina oli istunut hänen oma iso-isänsä ja

hän itse ollut naskali vielä, vaikka jo silloinkin Iisakki nimeltään. Ei Juuvanin vaaria olisi mikään kiskonut turhia kääntelemään ja pielille pälyilemään, ellei ollut jotain toimentekoa aluille pantavana, jonka ajan hän parhaiten tiesi, niinkuin esimerkiksi sen, koska paattia oli alettava livutella rantahuoneen ovesta ulkopuolelle ja haettava airopuut käsille. Se aika ei vielä kuitenkaan ollut esillä, koska väkeä yhä oli tulossa ja paatissa kolahteli milloin kauempana keulapäässä, milloin lähempänä takana, kun joku myöhästyneempi taaskin loikahti pitkos-hirsiltä paatin parraslaidalle ja haki itsellensä tilaa, ulkopuolellakin kuului siltä yhä notkahtelevan uusien saapujien tullessa ja vaari pysyi siis edelleen hievahtamattomana ja pään niskaa kääntämättömänä.

Eikä vaari suinkaan ollut yksinäinen ja ainoa vakaisuuden perikuva ja suolapatsas peräpuolen miesväkisillä piittapenkeillä. Varmastikin Vainionperän Heikki voi kilpailla hänen kanssaan hartiainpidon ja muun päähartauden liikkumattomuudessa, vaikka olikin muuten verrattomasti lauheampi mies kaikelta ruumiinololta ja muulta kasvojen verkkaudelta. Olipa Härmälän Hermankin tällä haavaa ja näissä kirkkomatkan vaiheissa, ikäänkuin olisi mies tovin ajaksi ja vaihteeksi pudottanut kuin kielensä ja lykännyt mielensä elohopeat taskuun, ja kököttelisi piitalla tuppisuuna kuin kirkkopenkin istumisen esimakua opetellen ja leuanpidon visuutta harjoitellen. Eikä Henriks-sonkaan muuta liikkunut ja ruumista hievahtanut, kuin sen, että hän edelleen vasemman olkapäänsä ylitse luotsinsilmineen ja vaarinottoineen piti lukua saapuvista ja oli jo kahdeksissäkymmenissä laskuissaan sekä ihmeissään, kuinka tulijaa yhä vaan näkyi riittävän: nytkin saapui Kulmalan Ananias ja kömpä vaivalloisesti jäsenineen paatin puolelle: kangistunut jo hänkin niinkuin itsekin, vaikka muinainen merimies myöskin ja omissa vuosissa.

Olihan seassa kyllä nuoren salkoakin ja varsin vesan veroista-kin ja virpa-kasvuista vielä, Akut ja Oskut ja muut poikaset lisäksi sekä reistaa semmoista kuin Brynolf ja Eevert ja muuta kolmastalvivarsaa mieheksi, joilla viikset vielä olivat niin verestä huulipartaa, että niiden alitse vilkutettiin nauruhammasta ja hartiastakin niin löysäsaranaisia, että olkaa viskeltiin muuallakin kuin työnurakassa, mutta näin täysmiesseurassa ja ikävuotisten parissa sekä pyhähuomeltaisissa mielialan vaisuuksissa ymmärsi irstasverisempikin malittaa itsensä sekä asettaa kasvo-olonsa ja muun liikkumisensa siivoille ja sopiville. Ja sitäpaitsi, jos muistamme ja miellämme äskeistä metsänrantaa niittyauhdon lievemäillä, niin järäkkäpuut ja honkavartiset ne ovat, jotka metsälle maut ja saloisuudet antavat, eivätkä version taimet ja norkospuut, kuinka vehmaatkin ja vesanoksaa lykkäävät!

Miehistä siis, vakaaveristä, vakaahartiaista,
 verkatakkista, verkastuumaista
 oli Kihlakunnan näkö ja hahmo,
 tihuisa tunto ja tukeva tana
 rivi riviltä sankkaisen, hartiaisen istujaväen
 perätuhdon korkeilta keskipaatin notkoon,
 vaan siirsipä silmää edemmä täältä
 jalkavan haahden jatkuvaan kuroon,
 niin muoto muuttui ja vaihe vaihtui
 ja ahtoi naista, vaimoa — lasta
 laitojen kaari kupuvin kyljin, keulavin nousuin,
 ahtoi vanhaa ja nuorta,
 tertun tuorta ja karrenkuorta
 tihuvien-taajoin, häilyin-huojuin
 kuin niittyinen tienoo heinänsä tukkaa,
 kukkaa ja kuloa,

terän tähdillä ikin, tähjillä myös,
 haalluilla, lakastumilla,
 leuhdoilla, lauhduilla, viehkillä, vaivuilla
 sukunsa osan,
 vaimoisen heikon, vaimoisen vahvan,
 hauraan ja huomaisen,
 neitosan, äitisän
 turhilta, totisilta,
 kirjoilta, lievyiltä poven ja helman.

Albert siis, Toistalon kätkömieli ja silmäaltis poika perä-
 piitan nipukoilla Lahdenperän lautamiehen kyynäsvierillä, oli
 varjoiltansa ja isompiensa kyykiltä kuin vahdissa, ettei mitään
 jäänyt näkemättä, jota saattoi huomata. Olikin tässä, kun
 jotain tapahtui ja täältä korkeammalta katseli, näkemistä yltä-
 nänsä ja ruokaa silmäin täydeltä mieleen.

Vene oli nyt jo miltei kukkurallaan väkeä, koko jäniteikäs
 loiva juoksu peräkeulan alenemilta keskipaatin vankoilte kaar-
 tumille ja yhä ylpenevä laitaisa nousu sieltä kuin laaksokouruilta
 keulapuolen rintavaan laveuteen ja kokkapuun kopeaan, kärke-
 vään käyrään oli tukottu ja tungottu kirjavaa kansaa, vilivää
 ja vakavaa, kevyistä yksinä, raskasta summana.

Ihmistäyteisen ja reunamilleen kansoitettun veneen yllä
 hahmotteli rantahuone harmaita hirsiseiniänsä, viikkoisilta rau-
 hoiltansa kuin hämmentyneinä tähän nykyhälinään havahtu-
 neina. Rantahuoneen oven ulkopuolella makasi aurinko kuin
 mahallaan vesillä ja avarasta oviaukosta tunki ja tulvi ranta-
 huoneen sisiin kuvastelevaa heijaa ja valon häälyä niin ylen-
 määrin, että pimeät orsiparrujen yläpuolilla melkein sokais-
 tuivat hämäreinsä ja seinähirret vedenpinnan rajoissa ja ala-
 puolilla tuntuivat melkein kuin antavan myöten tämän yli-

paljouden tieltä ja mutkittelevan ja polveilevan merkillisesti: saivat kuin samettia ja haaluvaa vehryttä harmaisiinsa ja olivat syllän syvyyksiin kuin kynttilöillä valaistut aina alimpaan perushirteensä asti pohjahiekan vajoissa. Seinilläkin huppeli ja hyppeli suuria valoläikkiä, kuin olisi veden heije veneen kupeilla ja rantahuoneen edustoilla huvitellut työssä juhannuksinakin ja ripustellut hirsille ja rakosaumoihin avarasilmuista nuotta-verkkoa, joka alinomaa vaihteli kokoa ja väljyä, ja jota alinomaa oli sormittava uuteen asuun ja riippuun, kuinka häily meressä muotoili varjoansa. Äsken pesänsä ja poikasensa jättänyt pääskynenkin palasi tavantakaa rantahuoneen oville ja läpytteli tuokion tovin siipinensä oven suussa ja näytteli hohtovalkoista rintapaitaansa ja silkin tummaa sinitakkiansa sekä näytti karsimättömältä, kivisti-kivahtikin, ennenkuin otti luovinsa ja katosi takaisin ulko-ilmoihin: sanoi kai kovan sanansa ja kiraisi, että kauan tällä kertaa kuhnittekin, enkä minä pääse pesään! Oli heije ja ilman häiky melkein epätodellinen varsin todellisen kirkkokansan yllä, oli valoa yllin kyllin, mutta sen kutoi hämärä rantahuoneessa omilla langoillaan niin että sees sakosi huikan katteisiin, ja valon yltä oli kuin läsnätöntä sokaa silmään: istuivathan sitäpaitsi kaikki muut paitsi peräpiitan väki kasvot päin rantahuoneen seinäselkoista oviaukkoa, jonka ulkopuolella aurinko oli niin valtoimillaan kuin ikänä juhannuspäivän aurinko saattaa olla valtoimillaan kisailevan veden liekuilla ja pilvettömän suvipoudan ilmoissa ja kullanhuiduissa.

5.

»Jo tässä hikikin tulee, kun ei tuuli pyyhi!» sanoi Henriksen, joka hieman oli välittänyt takaviistoon katselemisissaan ja kangottelemisissaan, koska parast'ikään ei ketään tuntunut

olevan tulossa ja oli semmoinen väli, että sopi vetää taskuliinansa esiin ja kuivata kasvojansa. Hän oli tyytyväinen laskuihinsa, sillä kolmea vailla sata istui nyt väkeä paatissa, ja se oli enemmän kuin hän koskaan muisti Kihlakunnassa istuneen sitte Langholman vanhan emännän maahanpanijaispyhän mennä suvena, jolloin kirkkoväkeä oli toiselle sadalle paatissa. Mutta silloin olikin ahdasta niinkuin ladotussa silakkatynnyrissä! ajatteli hän.

Juuvanin vaarikin oli alkanut käännellä niskapuoltansa ja selkäänsä. Hän oli, vaikkei kyllä aivan kaikkein vanhin paatissa — olihan siellä paitsi Metänkylän Agataakin, joka sentään oli vain vaimoihminen, miespuolisiakin joku, joka ijässä meni edelle, esimerkiksi Ruisrannan Efram, joka kyllä jo kiisteli yhdeksättäkymmentänsä, mutta jonka olo muuten jo oli samaa läpytystä ja hengenhinkaa kuin kynttilän, joka jo on palanut talinsa loppuun, mutta vielä sydänlopuiltaan kuitenkin hiukka käryy ja liekki! — Juuvanin vaari siis oli alkanut käännellä niskaa ja katsella taakseen: hänellä oli ikänsä puolesta ja isännöimiset omassa talossa jättäneenä, mielestään ikäänkuin velka ajatella ainakin kirkkopaatissa, jossa kukaan ei ollut käskijänä, muitten puolesta asioita, ja valvoa, että kaikki tapahtui tavan mukaan ja ajallansa sekä järjestyksessä. Väikikin alkoi olla koolla ja lähdöntiima käsillä: sitäpaitsi oli vaari huomannut, että peräpiitalla oli lautamiehen leukaparta alkanut enteellisesti järehdellä ja silmät siuketa semmoisille jyville, että ellei nyt mennyt edelle, niin kohta kuulisi lautamiehen äänen, joka kysyisi yli päiden paatissa ja olisi puuroinen: »Ei suinkaan kukaan enää tiedä, että joku vielä olisi tulossa, niin hellitetään pesti ja päästään lähtemään?» sanoisi ja laskisi komentoa, vaikka säveäpartaisestikin ja soputasaiseksi asetetulla äänenpidolla. Sellainen taas ei olisi sopinut silloin kun hän itse istui paatissa

ja oli paikalla, ja oli sentään ollut lautamiehenä ennen Lahdenperää ja sitäpaitsi jo täysimies silloin kun Lahdenperän Taa-vetti vielä juoksenteli rippikoulussa, lisäksi oli Pukkila nyt poissa paatista, jolla oli arvoa, ja Toistalon kapteeni taas tunnetusti piti itseänsä puolivieraana näin kun sattumilta oli koto-
maissa ja kirkkomatkassa suvella, sekä pidätti itsensä enemistä sanomisista ja suunvalloista näin maavesillä. Lähimpänä miehenä asiaan ehätti siis Juuvanin vaari Lahdenperän edelle vaarinottamisissa ja käskemisissä ja käänsi niskaansa puolivinoon sekä kärehti taakseen: »Koskei töpinää enää kuulu silloilta, niin mitäs tässä enää odotellaan ja kuunnellaan karpäsiä: heittäkääs köysi lossiksi seinältä, niin paattikin pääsee ilmoihin ja saa ihminen liikuttaa hartioitansa! Airon tyvi se on, josta kiskotaan ja airon tyvestä tärähtääkin sopii!» lisäsi hän vielä, koska äänen ratas kerta oli akseleilla, ja katsoi opettavasti myöhästyneeseen Lahdenperään, jota hän ei hyväksynyt, koska hän oli nuorempi omassa virassa ja koska hän ei sitäpaitsi pitänyt hänen peräpiitoilla istumisestaan enempiä kuin hänen äänenpuuroistaan ja säveyksistään niin virantoimissa kuin muissa sanan manauksissaakaan: lautamiehen pitää olla kuin lain taulun kiljuva sarana ja Herran Kiesus ruoska kädessä temppelin esipihalla! oli hänen käsityksensä.

Juuvanin vaarin sana oli paikalla tehnyt vaikutuksensa. Pari poikasta, Prankkilan Syyrak ja Mäkilän Petter, jotka vahingoikseen olivat olleet myöhäisiä ja tulleet paattiin niin, ettei enää ollut tilaa tunkemallakaan peräpuolissa ja miesten joukossa ja jotka senvuoksi olivat joutuneet menemään, minne vielä mahtui ja nyt olivat keulapakalla, vaikka jo isoja poikia ja varsisaappaissa ja kohta kymmenvuotisia kumpikin, akkamummosten ja lapsikakarain joukossa, korvasivat ja paikkasivat häpeitänsä nyt edes siten, että saivat sentään olla miesmäisiä

täällä ja rivakoita kynsiltä sekä kuin oravat keulapestin kimpussa hyppysineen. Muutenkin oli koko paatissa ikäänkuin havahdettu puolituntisesta torkuttavasta istumisesta, ja kymmeniä käsiä oli kummallakin syrjällä auttamassa ja lykkimässä sivuseinästä ja siltavieren partaasta, jotta keulaköyden irrottamisen jälkeen paatti perä edellä lähtisi liikkeelle oviseinän kolmattasyltäistä aukkoumaa kohden. Raskashan väkitäyteinen venhe oli liikutella, mutta kun yhteisvoimin autettiin, niin pian oli perätuhto Lahdenperineen ja Toistalon kapteeneineen ja muine istujineen ulkoilmoissa ja kyynärä kyynärältä senjälkeen muu vene, jopa kohta koko peräpuolikin, jolloin Kihlakunnassa alkoi se liikkuminen ja häärinä, jolloin airopuut haettiin ja kirvotettiin istujain alta esille ja käyttöön sekä sovitettiin sitä myöten hankoihin kuin tilaa tuli, ja avitettiin huopaamalla hidasta takamenoa ulos rantahuoneen ummista avoimille. Peräsinkin oli Lahdenperän toimesta painettu siihen viistoon, että se menokurssiin päästessä ulkolipumilla jo valmistaisi kurssin vaihdosta ja senjälkeen äkkikäntämältä sieppaisi keulaa rantahuoneen kulmitse ulkovesille, kun niin pitkällä oltiin, että Kihlakunta koko mitaltaan oli väkineen rantahuoneen ulkopuolella ja aivot kirvotettu kummallakin sivulla toimeensa ja vetoon.

Kihlakunta oli siis nyt ulkona rantahuoneen ovista ja vapailla vesillä. Raskashan se oli ja väkilastissa ruhonsa täysiltä keikkuakseen ja kelluakseen nyt aluksi millään joutsenen kenoilla ja lipumilla paikallaan: paino on sentään aina painoa ja vaakansa lastilla, kun on veneen laitojen sisäpuolilla satakuntakin ihmistä, vaikka seassa pientäkin väkeä, ahdettuna. Oli häälinää ja liikku mistakin aluksi, ennenkuin kaikki aivot olivat haetut esille ja kirvotetut näkyville sieltä, missä sattuiivat olemaan, istujien peitoissa ja väen piiloissa, sekä sovitetut paikoilleen ja lykätyt

hankoihinsa. Aikansa vei sekin, ennenkuin ihmiset taas olivat asettuneet rauhoihinsa ja järjestykseen ja istuivat jokainen taas paikoillaan piitoilla ja parrasäyräillä, minne tungoksessa mahtuivat ja tilan saivat. Häärää ja sohimista oli siitäkin, kuka kussakin airossa istui tyveen ensimmäisen soutuvuoron ajaksi, mutta olihan viimein airo siellä ja täällä ulkona ja viimein kaikkikin aivot kummallakin sivupuolella; joku ryhtyvämpi ja varatumpi, niinkuin esimerkiksi Juuvanin vaari tai Henriksson, yritteli jo huopaakin tai vetoa, riippuen siitä, kummalla laidalla airo oli ja avittiko veto vai auttiko huopa paremmin Kihlakunnan asetumista lähtötälliin ja menon neniin. Hälisemistä siis oli ja sohimista sen kuin väkeä ja ahtautta oli paatissa, ja ajantovia meni, ennenkuin kaikki taas tunsivat itsensä oikein paikoillaan ja levoissaan ja varsinaista lähtöä sopi ajatella.

Eri puuhansa ja vähtinsä oli tässä alkuvaiheessa ja ennenkuin Kihlakunta vielä oli päässyt oikein lähdön ja liikkumisen hajuille, tietysti peränpitäjällä ja helvarinvarressa istujalla, eli tällä haavaa Lahdenperällä — Lahdenperän haltuun nimittäin oli erinäisten estelyjen ja kursastelujen jälkeen Toistalon kapteenin ja Lahdenperän lautamiehen välillä, jotka molemmat istuivat peräpiitalla ja ruorin vieressä ja molemmat olivat torjuneet arvotehtävää toisillensa, jäänyt helvarin varsi: kinan oli katkaissut se, että Toistalon kapteeni päättävästi oli lykännyt varren lautamiehen kainaloon: »sinä olet vanhempikin ja minä vain tilapäisesti maissa ja paatissa! ja sitäpaitsi minä istun tällä puolella ruorinvartta ja sinä oikealla kädelläsi hoidat sitä vapaammin!» oli selittänyt, sekä lisännyt leikillisesti, että paranhahmostakin jo lukee, kumpi on taatumpi ja pätevämpi mies paatissa ja peräsimessä: »minulla ovat huiskat kevytmielisesti pahnoina poskilla ja tuulessa, kun sinulla rahisevat puskat kurissa ja keräjävakaina leuan alla ja liivin tupoissa!» Lahden-

perällä siis olivat hitsinsä ja kuumansa, olihan ainakin peliä ja juonta siitä, että sai Kihlakunnan näin lähdössä ja täpäriissä, kun ei vielä ollut vauhtiakaan eikä peräsinkään siis siepannut viistää, kunnialla ja kolisematta ulos rantahuoneen nurkista sekä väylille ja vedon vapaille, peliä siis ja juonta ainakin ja tavallisinakin kirkkopyhinä, jolloin paatti sentään ei ollut kuin puolessa lastissa nykyiseltään, mitäs siis nyt, jolloin Kihlakunta oli kuin mäskätty väkeä täyteen ja proomu raskas kuin Pietarin kalapaatti Genetsaretin järvellä! Katseli sitäpaitsi vierestä Toistalon kapteenikin, ja oli häpeän vuoksikin, koska helvari nyt kerta oli hänen hallussaan ja kapteeni ymmärtänyt olla höyli, osoitettava, että maissakin osattiin ja että merikomentoa syhyi maapakan isännänkin kourapohjissa!

Olipa siis meno tavallista laveampaakin ja melkein muhkeata, kun Lahdenperä nyt peräpiitan korkeuksilta hoiti peränpidon vaivaa Kihlakunnassa ja viljeli silmäparia kuin kahta kekäleen kärkeä sekä laitasivuille kummallakin kyljellä että keulan kurkoon väen ylitse kaukana toisessa päässä paattia, jotta näki, selvittikö keula nurkan ja huomasi, huovattiinko siellä, missä piti huopaista, ja käskisi vetoon siellä, missä veto auttaisi ja oli airon lavalle tilaa vetoon. Silmää siis viljeltiin ja ääntäkin vähän, mutta enin puhti oli omassa ruumiissa, kun oli olkavarren puuskalta ja hartiaryhän tungolta ruorinvarsi milloin painettava voimalla täysioikealle niin että Toistalon kapteeni sillä puolen sai vetää makoansa kokoon ja tehdä itsensä latuskaiseksi, minkä taisi, jottei olisi tiellä, milloin taas sama ruorinvarsi siepattava nopeasti äkkivasemmalle ja vedettävä kuin salpatelkeeksi omien esiruhojen eteen ja oltava ohukainen itse, elleipä peräti tiputtanut poikaa ja Toistalon Albertia viereltään mereen tuhdon päästä.

Tottapahan vihdoinkin oli kuitenkin senverran airoja ulkona

ja vedossa, ensimmäisinä nytkin täystämmissä Juuvanin vaarin ja Henrikssonin aivot, että Kihlakunta ruhossaan alkoi ymmärtää tosilähdön olevan kysymyksessä ja rupesi, vaikka verkalleen ja ikäänkuin vastavitkaa osoitellen, lipumaan eteenpäin. Tämän jälkeen ei leikki enää ollut mikään, peräsimenlehti alkoi maistaa merta ja keulan kärkikin ikäänkuin havahtui huomioille ja rupesi haistelemaan, minne käsin oli mentävä. Nyt olivat jo kaikki aivot kummallakin laidalla vedossa, rantahuoneen edusta rupesi hiljalleen jäämään ja Lahdenperä melkein kuin uusi mies toimissaan. Muhkeuttahan kyllä edelleenkin oli miehessä, mutta nyt oli helpotustakin siinä sojossa, jolla helvari hellitettiin lievään viistohuopaan ja menon henkeä haisteleva Kihlakunta taidoin ja täsmän ohjailtiin rantahuoneen kulmitse ulos vapaille vesille ja keulaa hiljailtaan laskettiin kaartumaan kurkkulaidan ulappoja kohden. Vedon tahtikin veneessä oli alkanut kiintyä ja Lahdenperä peräsimestä veti taskuliinansa esille sekä pyyhki rauhassa pusertuneet hikihelmet otsaltansa. »Meri henkäsee jo ja keula haistaa suunnan!» selitti hän puheen aluiksi Toistalon kapteenille nyt kun jännitykset olivat lauenneet ja sopi pakistakin taas. »Hellettä ilmassa, niin että tulee hikeen!» hämäsi hän kasvopalavansa todellisia syitä, mutta punoitti edelleen kuin rapu. »Eivät ymmärrä selvittää airoja ajoissa, niin on lähdössä sotkemista ennenkuin päästään liikkeelle!» moitti hän ja selvitteli edelleen pinnistystensä helpotuksissa, ikäänkuin olisi Toistalon kapteeni joku vieras paatissa, jolle oli annettava ajatusta nenään!

Kihlakunta oli siis nyt todella liikkeessä ja matka menossa. Albertilla Lahdenperän vieressä, joka äsken vielä oli peräsimen varren äkkinykäyksissä ja Lahdenperän lautamiehen väkivoimaisissa perämiestoimituksissa saanut hoitaa itseänsä, minkä osasi, että pysyi varisematta peräpiutan nipukallaan, tarrata sormen-

päineenkin, että piti tiiviisti kiinni tuhtolaudan syrjästä, hänellä oli nyt taas väljät tilat hallussaan, väljemmät kuin oikeastaan olisi ollut oikeuskaan näin täydessä paatissa, ja huoleton olo katsella ympärille, minkä silmineen kerkesi täältä ylhäältä. Ensimmäinen huomio oli kuitenkin tälläkin erällä, niinkuin Albertilla aina kirkkomatkalla näin venehuoneesta lähdettäessä, ollut kohdistettava meren pohjiin paatin vieressä, joita erinomaisesti sopi katsella näin lähtiessä ja tästä, kun istui aivan ulkopartaalla, ja hiekka haaltuvissa hämärissään oli syvimpiinsä saakka kuin silmän tarilla.

Albert haki sieltä käyrää sapelin hahmoa, jonka piti levätä pohjissa muutamaa syltää rantahuoneen kulmasta, mutta jota Albert koskaan ei ollut saanut silmäinsä kärkeen, kuinka tarkasti oli koettanutkin tähytä jokaisen kirkkomatkan alussa. Koto-Tapani siitä oli kertonut, Koto-Tapani, joka oli Toistalon Koto-Tapani jo silloin, kun sinne muutettiin ja joka nytkin istui paatissa Toistalon piitalla: kas vaan, nytkin hän väen takaa ja paikaltansa toisten keskellä, nyökyttää kehottavasti päätä, neuvoa ikäänkuin katsomaan, torkottaa sormellansakin ja on touhussa, vilkuttaa silmääkin sekä osoittelee paatin partaan ohitse kiinteästi johonkin pilkkuun pohjissa, on melkein kärsimätönkin, kun ei riittävän nopeasti keksi ja löydä, mihin hän tähtää ja mitä hän näkee.

Onhan siellä pohjan vaaluvilla ja kummallisilla kuvastuksilla kaikenmoista näkyvissä, haurua kasvaa kuin tummaa pensasta jonkun pohjakiven tukkana, tuolla täällä luikertaa läpinäkyvistä kuulloista joku alkusuven hento leväkasvi hoikkaa häilyvää varttansa pintoja kohden, mutta muuten näkee vain vaalean hiekkasannan häipyvää katoamista yhä hämyisempiin syvyyksiin, jossain kurottelee ehkä joku oksan käyrä kuoriutuneita vaalenneita harejaan yhä himmivämmissä kaukaisuuk-

sisä niin syvillä, että päätä melkein huimaa partaan ohitse sinne tähytellessä. Albert ja Tapani vaihtoivat katsetta: ei tälläkään erällä siis onnistunut, vaikka kumpikin oli koettanut parhaansa ja Tapani suoraan osoitellut paikkaa: nyt oli jo enää pelkkää vihervää syvyyttä nähtävissä partaan vierillä, vaikka sinnekin vielä kyllä yhä tunki silmineen monet syllät alimpiin pimentoihin, koska vesi sentään oli syviinsä käsin kuin lasia ja aurinko hohteli parhaalla terällään pohjattomiin. Tämä oli Tapanin ja Albertin tavallinen pettymys näin kirkkomatkan alussa, Tapani ei koskaan saanut osoitetuksi Albertille paikkaa, jossa sapelin piti levätä, kuinka koettikin, eikä Albert ikinä saanut sitä silmiinsä, kuinka hakikin.

Ja kuitenkin oli Tapanin isä itse nähnyt ja kertonut, kuinka sotaherra viskasi sen mereen paatista, kun soudettiin rantaan ja ennenkuin hän kuoli, ja Tapani kertonut tapauksen, niinkuin hänen isänsä sen oli nähnyt. Ouran salmessa oli sodittu ja ammuttu silloin ja Tapanin isä kahden muun pojan kanssa juosut kylästä rantaan katsomaan ja kiivennyt petäjään Kuparvuoren kupeella, että näkivät paremmin ja olivat turvassa. Hirveästi oli paukkunut, ennenkuin venäläiset laivat läksivät pakoon aukolle ja ruotsalaiset jäivät Ison-Ouran taakse. Yksi laivoista oli uponnutkin ja siitä sitte oli soudettu paatilla rantaan ja sotaherra heittänyt sapelinsa mereen. Tapani arveli ja niin oli Tapanin isäkin sanonut, että sapeli varmastikin oli kultainen, koska sotaherra ei ollut sitä tahtonut kenellekään jättää, vaan heittänyt mereen, ennenkuin kuoli: aikalailla se oli ainakin kiiltänyt, kun se lensi ilmassa. Silloinen Juuvanin vaari oli asiasta kuullessansa kyllä arvellut, että sotaherra oli kiukkui-nen, kun hänen laivansa upposi, ja sentähden sisutteli, mutta sitä ei Tapanin isä ollut uskonut, sillä mies oli ollut jalo kasvoilta, kun häntä katseli ruumiina. Tänne Vännilän rantaan

hän oli haudattu, niinkuin muutkin ruumiit, sillä ruotsalaisilla oli kiiru myöskin, ja loivat haudat tänne. Tapanin isä oli ollut katselemassa, kun siunaus tapahtui, ja vieläkin näkyvät ranta-leppien alla kummut ja on haapaakin kasvanut niiden ylle, samaa haapaa, jonka kujaitse ja huminoissa nyt rantatie kulki. Paljon oli ollut sotaherroja toisistakin laivoista paikalla ja kanuunoilla ammuttu manuaareista siunauksen jälkeen, mutta pois olivat lähteneet ja haudat jääneet tänne. Sitä kuitenkin kerrottiin, että viikolla, kun Vännilän rannassa arkisin oli rauhalla, täällä usein kummitteli, ja nähtiin sotaherra kävelemässä sillalla ja katselemassa sinne kohden, jonne hän oli sape-linsa heittänyt mereen ja sieltä sinne, jossa hänen laivansa ulom-pana kurkulla oli vajonnut upiin.

Tapanin ei siis ollut nytkään onnistunut osoittaa Albertille sapelin sijaa pohjissa, vaikka hän sen itse aina mielestänsä varmasti löysi ja elävästi näki ja vaikka hän sydämistään soi, että poika sen joskus näkisi ja tietäisi myöhemmin puhua. Tapanille oli tämä tämänkertainenkin pettymys taas oikeastaan haikea asia, sillä nuorempi elää aina kuitenkin kauemmin kuin vanha, ja tietojen tarvitsisi sentään säilyä. Tapanin vähän pitkä ja alaspäin taipuva nenä painuikin pieneksi aikaa vielä enemmän nurpuun hyväntahtoisen ylähuulen ylle kuin tavallisesti ja hänellä oli hetken aikaa apeata olla, niinkuin vanha on altis apeuteen, kun sattuu murhe ja mielen vastus. Sinne airoonsa, vaimoväen väliin, minne oli joutunut ja missä hän oikeastaan parhaiten viihtyikin, ellei ollut lasten parissa ja lapsia ympärillä, jäi siis Tapani toistaiseksi hiljaisena miehenä ja vaipu-ajatuk-sissa.

Albert sensijaan perätuhdolla, hän oli poikanen, ja ellei yhtä nähnyt, niin oli muuta katsomista. Kuinkas esimerkiksi muo-dosti virettä Kihlakunnan kuve vedessä nyt, kun airojen veto

kummallakin puolella rupesi olemaan järjestynyt ja kiintyvä ja raskas ruho pituudeltaan alkoi havata ja huomata, että menoon lähtö oli tosiaijetta, ja veden vierillä jäätävä? Eihän tämä liikkuminen näin aluksi niin merkillistä ollut, laitavana vain, kokkavana vain, korskana sekä keulakäyrän uljaalta koholta että laitapielten mahakkailta miehustoilta tuntui kuus-syltäinen näin aluksi vain vaakansa varmoissa mietiskelevän omiansa tervatuissa kyljissään ja ihmettelevän mielessään, että tosiansakos nuo todella tarkottavat vierillä, kun aironlehti aironlehden jälkeen potkasee hulaisee vetonsa merissä, mutta tottapa alkoi virviä kuitenkin kehittyä kupeilla ja veden pinta kujeilla vierillä ja muodostaa kalvoissansa pyörylää kuin naurukuopan hivettä vereksillä poskilla.

Albertilla oli hyvä paikka täällä peräpiitan kulmilla katsella korkeilta jyrkästi alas sinne, missä vesi Kihlakunnan peräkupeen varjoissa viljui ja välkki syviä vihreitänsä ja vähitellen vaihti kuplivat kiekuransa venyviksi viiruiksi, jotka lavenivat ja lip-livät kuin olisi silkkiä harso harsolta kehitetty veden kalvoista. Airoparien aluksi vähän epätasainen veto oli nyt jo tavoittanut tahdin, Kihlakunta kyllä ikäänkuin niskoitteli vielä laiskoissansa ja oli kuin mahtava paikoillansa sekä empi kuin viimeisen tovin totellako todella vai ei, — raskashan on sentään aina raskas, ja satainen kansa lastinvaakaista, mutta vierilaineet kylkiliupeilla kähertyivät kuitenkin vähitellen palkoisille kohoille, levittivät kuin laahusta ympärille, haaluvaa, kouruvaa, laveten vihjuvaa, alkoivatpa, kuin veitsen terille oheten, kasvaa harjan viiltoakin niskoihinsa, sylkäisten siellä täällä jo hyrskähelmenkin kuin hopean pirskeen kaatuvilta käyritänsä. Meno oli nyt jo täyttä totta, koivuhangat visoissaan longahtelivat vanhoilla tottumillaan, kuinka vakautui ja vuorotteli vedon tasainen nyskäys tai aironnoston huoahtava tauko: kokan rinta keulassa

varmastikin jo puserteli edustoillaan vaahdon kukkaa kiehku-
roille meren huljivissa silkeissä. Oli raitista katsoa yli veneen
nyt, kun peräpiitan korokkeilta tähysti eteensä, tuuli hulmut-
teli meriltä, kokka piirsi rohkeasti matkan mieltä, kirjavilla
oli kansakas haaksi ja notkumilla vedon väekäs voima, airorivin
nousemalta, airorivin laskemalta kiihkeni meno ja vauhdin paine,
nosti kuohunsa halkova keula, levitti lainetta roiskuva rinta,
viiletti viertoa peräkupeen liukava live, jäi vanoihin vesille
kylkilaineen kolmiva liekki ja loiviva laahus.

I.

Olihan tämä uljasta, kun neniin hulisi tuuli, meri vihjotti ympärillä ja viuhki Kihlakunnassa soutu. Selkäväylän väkevät sinet häämöttivät jo penikulmaisena kurkkuna keulakärjen edessä, ja meri viekkui valtoimillaan rantojen välissä niin kauas kuin silmä laskee vakaista jonoa tummien metsäharjain ja kärkiväälle kurkoa niemiväin kalliokielten, jyrhää harmaata vuorintain ja laakaa kuvetta valkokallioiden. Jossain avoimien rantojen rako kuin akkunaa väliinsä ja salmen suitse uiski, kuin vesilintu laineilla, aukon loitoilla saaren hahmo, hartioilta tumma, kupeilta valkea, meren auterissa olemattoman tosi kuin unen näky.

Oli liepää ja leuhtoa, kaikaa ja haikaa
 raikkaus merien, raikkaus ilmojen,
 rantapäärmien raskas rauha,
 vetten välkkyjen kirkas kovuus,
 kaukokuultojen silko seeste,
 taivaan sinien korkea selko,
 laineen viertojen, salmen suljujen
 viepä viehto, auvoinen kiehto, avara kutsu!

Albert perätuhdoillaan imi rintaan, silmiin ja sielunsäikiin:
 Vene, väki ja meri!

Voimaa rungossa kansavan haahden, vedon vuoroa, tauon
 lykkää,

huojaa suihkassa väkisen soudun, huivien vilkkaa, olkien
nytkää,

kiihtoa meno, potkoa aivot, vankkuva hankojen laulu:
keuloissa kohinat, vierillä vaahdot, perillä vyörtävä vetten
kyömy!

Vilvasta tämä, virkkua tämä, kirjavat edessä, väljät yllä,
ilmassa lounaisten hulat ja laulat, vesillä viekat sinen ja
poudan,

kansaa kuin kisalla, hulmin ja tummin, liinaläiskyin ja
verkavehoin,

meri kuin häitä, häikyin ja heikuin, vilkkuviskein ja
säihkysyvin,

taivaat vihillä valon ja kadon, pielten päilyn ja pohjien
häivyn:

syvyytten silmää ajatukset huimiin mustissa alla,
kevyitten leijaa miel'havit sulkiin korkuudet yllä,
väljien henkää sydänjuurten soipiin merien vilju!

Kihlakunta, uljas tuo oli, ylpeä haahti kyläisen läänin,
menoilla matkan, terillä päivän ja sinkoisen meren,
korska keuloilta, kopea periltä, komea kaarroilta honka-
van kyljen,

sulloissa värin ja väen, soutavan kansan ja tihuvan toimen!

Olipa kirjavaa, kyykkää ja huippaa soutuinen touhu
tuhtoisen veneen vakailta perän vaiheille keulan:

nyykkää ja nuojaa, tämän tirskaa ja tuon tirkkaa,

sirppaa ja sohia, nippaa ja nyhiä, vippaa ja vihiä

vaimokunta ja naisten puoli, tuhtojen ahto ja laitojen
tunko,

häärit keuloissa silmät sokiin, värit velmuissa aistit villiin,
vieronviekkaa ja puuskapovea, riipirautaa ja siunasielua,
rinnan ja vierin, kuinka mahtui ja kuinka sattui,

pääniskan altista, nenäpystyn valpasta, harakkaa ja
hereätä,
koreata tai köyhännukassa, kevykäistä tai huolten kuma-
raa,
poskipalkoista, poskikurttuista, elämänosaista ja elämän-
orpoa,
vaimoa, naista, vanhaa ja nuorta, lapsenikäistä ja vaivun
kuvaa,
kuinka sattui ijän vuoro, kukoistus tai kuihtuminen,
hurskasta, teiskaista, turhan terhentä ja hartaan huojaa:
yhteistä kirjavissa vain lauhto ja liepi, sirku ja siuku
ikuisen vaimoisen väen, äidillisen, neidollisen,
kuinka liekin maanlikeinen, taivaankajeinen heikkojen
suku,
kukkashilpinen, heinänyhyötyinen, korrenkarsinen kuin
niitty kukkineen, kukinnoinneen.
Entäs vakaa keskinen paatti laitojen vankoilta perätuh-
don nousuun:
taaja tanaa hartiamiesten ja hieveräpoikain,
verkavartista, sarsinuttuista, soukan kapoista ja tykevän
täyttä,
isäntää ja taksimiestä, renkiä ja itsellistä,
meripoikaa, maanmyyrää, tonkijaa tai tepasniekkaa,
miestä puskapartaista ja miestä haivensaitaa leukapäältä,
tällä sammalrahnat leuan alla, tuola oraksen versot huuli-
laistoilla,
nuoren pajua ja vanhan pehkoa, homeen hajahtaa tai
vereksen kirpaa,
miestä kaiken karvaa, työluista ja polkka-anturaista,
tiivisleukaa ja lörppälerviä, jyvän seulaa tai jyvän laaria,

rinnan kaikki, vierivierin vakainen ja muhoparta,
 pojan varsa, äijävaari, miehen muhka, miehen vätys,
 kuinka mahtui piitan pitkos ja kyhi olkaan olan varsi:
 mieskansaa mustanansa, harmainansa Kihlakunnan perä-
 puoli,

vakaan järkkää, painavaa penkin, makuisaa jyvän,
 hartiaväkistä, kellä vaakaa, tuimaa, kellä otsalla vako,
 sekaistakin joukko, tyhjän tärkeätä, kellä turhuutta,
 hopun huitojaa, viekkaan vikkerää, väärän vankää,
 kellä löyhä juuri, kierä mieli tai vino tahto,
 käryä tällä pään umpi, kutkaa tuolla hengen iho,
 miestä mitätöntä kadehaluin, höylätylsää höylämiestä,
 miestä, niinkuin kirjava miestenkin seurakunta,
 rikkaa, ruista, vaikka kaikilla papin kasteelta miehen nimi,
 räätälin teolta miehen housut, omasta mielestä miesmiehen
 ryntä,

tyhjän pätöä, toimenterää, Hupa-Heikkiä ja Visu-
 Vihtoria,

Maailman-Mattia ja Tupa-Taavettia, Juttu-Lauria ja
 Juuttu-Pekkaa,
 miestä suolaista, miestä liettoa kuin merellä maku ja laatu,
 laineen viske tai ryngän hyöky, karvas voima tai liepä
 loisku:

sakeata sekaa vainiosaven ja urpaturpeen, löysähiedan ja
 umpinummen,

niinkuin on aine ja saoksen sattuma miehisen suvun,
 raskaan tai riuskaan, irtovarsan tai valjasjuhdan, turpa-
 nenän tai kyömykuoman,
 elämänperiä tarpoovaisen: pohjaa-lounaata, päiväpuuttoa,
 päiväkyltää,

elämänpiiriä tähyäväisen: itää-länttä, itua, lähtyä valon-
vallon,
elämänsatoa korjaavaisen, kuonaa-kultaa, palkkaa, pilkkaa
samanveroa.

*

Olihan sou tu, kenen tiukkaa, kenen tämän tätä,
vetelätä toisen, vedon veruketta, tanaa toisen, hartian-
takaista,
mutta kuinka kukin, tyvissäkö torkkuen vai tyvestä
kiskoen,
urilla oltiin, haaksi menossa, painolla painonsa,
ja Kihlakunta kun kuljemassa, niin visuiltaankin vauhdilla
vaakaa.

Huomasiko totta, mitä menoa tehtiin, kun raskas liikkui
ja meri jäi.

Näki rannoista vierillä, missä vilisi pensasta, leppää ja
katajaa,

näki kallionkärjistä, mäntyviidoista, takavinhiin jäävistä
niinkuin olisi kilpa jalattomilla siitä, kuka kiivaimmin
pötki,

näki Mustista, Juuvanin penistä, kieli ulkona, kita
huohossa,

rantakiviä, kalliontörmää, pensastihukkoa käpäläkarkua
luikkivasta ja syöksyvästä,

että meno oli totta ja keulankäyrä penikulmaa nielemässä,
näki loiskasta kupeilla ja kouruista airojen kuoppaimilla,
että vesi ymmärsi liukkaiksi kyljet ja kuusiset
tämmikkäiksi.

2.

Olihan meno menoa jo nytkin ja venheen luikaa, kun vesi vierillä katosi taaksi, minkä kerkesi. Mutta varaa oli vauhdissa kuitenkin parantaa, ja parantaa vielä paljokin, kunhan tarvittiin. Vetiköhän aironvarsissa vielä tosissaan kukaan muu kuin soutuvuoron istuja tyvissänsä, vaikka kädenkämmentä kyllä lepäsi airopuulla ja seurasi muodon ja mukavuuden vuoksi myötä ja vetovuoronsa niinmonta kuin mahtui piittalaudalle istujaa airon tyven taakse? Ja tokkohan niistäkään, jotka nyt vuoroltaan istuivat tyvissä ja liikuttelivat airoja, juuri kukaan muu, ellei nyt vasiten ottanut huomionsa vakaata Juuvanin vaaria ja aina harrasta Henrikssonia, kiskoi millään todemmalla halulla ja olkaväeltä taksissansa. Olihan toki juhannus parastikään ja juhlapyhä, ja kukahan tässä olisi pitovaatteissaan ja kun kaikki sousivat, rehkinyt yli tarpeen.

Ei nyt tarvinnut erikoisesti tähdätä esimerkiksi Herras-Mantan airon lehteen, joka laskettiin veteen niinkuin lepäämään silloin kun toisetkin laskivat aironsa ja nostettiin takaisin ilmaan silloin kun toisetkin nostivat: vesihän joka tapauksessa juoksi ja tippui lehden latuskoilta, oliko sitte kiskonut vai ollut kiskomatta sen ajan kuin lehti oli upi. Ei tarvinnut siis erikoisesti tarkata juuri Herras-Mantan soutamista — hänhän oli tavoiltaan ainakin hieno ja tottunut lipoomaan kahvinsakin lusikanlehdellä, — sillä eipäs monella muullakaan airon kuopaisulla mainittavampaa muljahdusta tapahtunut veden kelluissa. Olihan esimerkiksi Vainionperän Heikki kylläkin uskollinen mies töissänsä ja taksissansa ja täyslapiön vääntäjä ojan savissa, mutta kyllä hän säästi itseänsä niinkuin selkäänsäkin näin pyhäverkaisissa ja soutajana kirkkopaatissa, eikä ollut vähintä pelkoa, että ohkaisempikaan airon lapa hänen nytkäyksillään olisi jou-

tunut katkeamisen vaaraan. Iso-Vileeni myöskin oli niitä soutajia, jotka pitivät riittävänä, kun kasteli aironsa päätä mereen: vetäjiähän oli monta ja joutivat ne vetää, jotka viitsivät! Vileenihän oli ainakin niitä miehiä, jotka säästävät luitansa siinä otteessa, joka juuri on käsillä, jotta olisivat riuskaita silloin joskus, jolloin ei enää tarvitse huhkia, lisäksi istui Vileeni tällä erällä — kuinkas oli sattunutkaan — Herras-Mantan kyynäskyhillä ja vaimoväen piitoilla kahden kuukauden merimatkan jälkeen ja ymmärsi sen, että meripojalla, vaikka ikävuosiakin jo, tällaisessa tilapäessä oli muuta sekä mielen että suun velhomista kuin repelemiset kuusen tyvissä ja hartioittensa räökkäämiset.

Olihan seassa kuitenkin, niinkuin joukossa aina on monenkaltaista vesaa, joku yksinkertainenkin tai muuten vauhkoverinen, joka tarvitsemattakin oli, jollei ehkä järin harras, niinkuin Juuvanin vaari ja Henriksson airoissansa, niin kuitenkin vedon nuoteissa ja nyskäyksen häälymillä, ja koska heitäkin oli useampia, ja airoa kummallakin puolella sentään semmoistakin, jonka potkauksilta vesi sai pyörylää poskiinsa, jopa jollain vedolla kurahtelikin ikäänkuin olisi hotkaa niellyt sisuksiinsa, niin kyllä Kihlakunta menonsa jomoissa pysyi ja paremminkin vain aina melkein kiihti joutuansa, kun vaa'an painokin nyt oli päässyt oikeuksiinsa ja väkilastinen paatti puserteli päisin omaa puskuaan melkein ikäänkuin airojen apua ei enää olisi tarvittukaan muuta kuin muodon vuoksi. Kohdittaisesta laiskuudestaan huolimatta tuntui soutu nyt väkevältä, koko laitava paatti nuojahteli ja nyykki väkitäyteisenä myötä, kuinka airoparit nousivat ja airoparit laskivat ja häälähti kirjavissa vedonnyskän notkuva huoja.

Oli nyt jo asettunut veneessä alkulähdön pieni levottomuuskin ja ahtauden hälinä. Jokainen oli puristunut paikoilleen,

mihin oli alunperin istunut ja myöhäsaapuneena joutunut, oliko sitte olkapäällä tilaa vai saiko tunkea ja tehdä itsensä soukaksi, että mahtui väliin. Tottuihan sitä, ja katseli ympärilleen, kenen viereen oli sattunut; ja näinkös juhannuspyhänä, kun ilma oli kaunis ja väkeä talot tyhjiksi melkein paatissa, oli aika nyrpätä mieltään siitä, että oli piukkaa ja sai supistaa itseänsä, jotta jotenkuten sai olluksi: hyvä vain, kun oli matkassakin edes ja mukana joukossa! Aluksi oli tosin pientä hämää siitä, kun istuttiin näin limissä ja kenen kyljillä hyvänsä — eiväthän viimeiset enää olleet kerjenneet katsomaan, mihin välipaikkaan itsensä tunkivat ja tulivatko omille piittasijoilleen, kunhan vain yleensä olivat saaneet istuinpaikan jossain ja kiilanneet itsensä minne hyvänsä, missä vielä oli väliä, vaikkapa parraspielille kyykkimään! — oli aluksi ollut hämää ja tottumattomuutta tästä, ennenkuin kaikki olivat rauhassa ja asettuneet siihen tietoon, että nyt istuttiin näin ja tässä järjestyksessä ja suu ja puheenjuttu sekä muu mielenolo täksi matkaksi asetettava siten kuin sopi näissä naapuruuksissa ja airoseuroissa. Kestikin näissä oloissa ja yleisessä likekkäisyyden sohinassa tovi ja väli, ennenkuin itsekutkin olivat taas koonneet itsensä omiinsa ja alkaneet rauhoissa havata lähilleen sekä valmistua siihen, että puheenkertaakin oli viritettävä, koska yhdessä istuttiin ja matkaa oli taipaleelta ja penikulmaa selältä edessä.

Lahdenperän isäntä peräsimestä olikin jo ryäissyt ja sanoa lykäissyt Toistalon kapteenille vierillään uuden tyvenemmän kerran ajatuksensa ilmoista ja sääsuhteista. »Poutaa maailmassa niin että palavat juoksevat kasvoilta!» sanoi hän selitti ja pyyhki kuivasi taskuliinalla taaskin punakkaa naamaansa, joilta todella hikihelmeä edelleen pusertui esiin ja poreili ihoilla kuin ränneinä: olikin ollut niinkuin muistamme pinnettä ja puhinaa miehellä

näin peräsimen varressa aluksi, ennenkuin Kihlakunta kunnialla oli selvitetty ulos rantahuoneesta, aivot kaikki käynnissä ja peräsin siepannut nuotin: nyt selkämenoissa ja täysvedoissa sopi huokaistakin ja huoventaa pieliänsä! »Paatillakin jo nenissä haju, että mennään kirkkoille!» lisäsi hän sekä katseli mielihyvin yli mittavan Kihlakunnan, jonka keulakurko jo varmasti piirteli selkiä kohden Friisilän niemen nokilla sekä halkoi vettä kuin silkkiä. Ylpeäksikin tässä tuli ja kyömää ajatuksen tukkaan: kansaa lääniltä edessä, soutu summana notkumassa ja ento keulan, kunne kääntyi väekäs haaksi, vääjillä oman käden!

Niin virkisti peri-ihoja, että tulivat poikamaisuudet mieleen vielä täydessä isäntä-ijässä, pakkasivat potkuille kuin varsat kevätlaitumilla: halustakin olisi viannut kurssia sen erän ja hiemasen nojannut ruhoineen helvarin varteen sen pienen hivan, että liki olisi menty, hiuskarvan hipasemalta aivan Friisilän kärjen niemen nokitse tuossa edessä, missä vesi hulikoi ja pulikoitsi kiloista lystiänsä kalliopartaan särmillä ja kulmava vuoren paasi pudotti reunajyrkkäänsä niin äkkisuorasti alas meren vihreisiin mustiin, että syvyytten nielua ei tehnyt mieli ajatuksisakaan mitata! Mitäs sanoisivat muijaset etukeulassa ja siunaisivat sielujansa, ja mitäs noituisivat soutajat maapuolella tikkujensa tyvissä ja partaisemmat kiroilisivatkin, jos leikkisi vähän ja antaisi keulalle pienen viitteen ja äkiltä olisi seinänsyrjä vuorekarvaisena tyrmiltänsä vieressä, paatin kylkipuoli lennoilla kuin laitojensa ruskaan ja soutajat sävähtämässä airojensa lehtiä, koska risahtaa ja säpäleet katkoina pyryvät ilmoissa! Miesmäistä tuo olisi, kun hivauttaisi pahimmassa täpärässä helvarin vartta kainalossaan taas hiemasensa, vuoren syrjä jäisi nätisti ja vapaasti, niinkuin laskenut oli, neljän kyynärän matkalle harmainensa sivuille, eikä ainoakaan airon kärki, vaikka

tihevasti lipeillä, olisi pideltyt, onko kallio-aine kovaa vai pehmeätä rakeiltansa: »ettepäs vain niin koohoja olleet, että pelästyitte Friislän niemen lohkeevan, kun me painoimme ohitse!» olisi rauhoitellut pahinta säikäystä, kun keulalla taas oli silkka ja sileä penikulma torkotettavinaan, olisi torunutkin pilaillut ja pitänyt muka perämiehen kopua paatissa: »mikäs hämä teillä nyt on maapuolilla, ettette souda, onhan airoilla lusikoitavaa, minkä Ströömin selässä vettä: kirkkopaatissa on oltava harras piitoilla niinkuin kirkossa penkillä ja vedettävä täällä airon tyvestä niinkuin siellä virrennuotista!»

Lahdenperä oli kuitenkin isäntä ja lautamies, hän voitti kiusauksen viekotukset ja muut friskeyden potkot verissään alkuunsa, painoi pahan kuiskutukset mielensä upiin kuin nenäliinan riepun kädessään taskunsa pohjiin, sekä oli laita ja luotettava mies Kihlakunnan peräsimestä ja antoi helvarin varrelle kainalossaan sen hienon sysäyksen, joka vakaasti ohjasi keulan kurkuille. »Meillä ovat niin syvät ja selvät vedet Ströömillä, että saisi kölipuun rapinoitta vaikka kylkipielillä höylätä niemen särmiä tasaisemmiksi rannoilla, jos kiusaisi!» virkahti hän vain laadullisia ja naapurijuttua Toistalon kapteenille vierillään. »He-he, vaikka ovat ne sahatut senkin seitsemiin vuorenpitäviin nirkoihin, jotta olisi siinä kolistamista!» naurahti hän omalle jutunjuonelleen ja löysäsi edes tätä tietä mielenvirkistyksensä uumahihnoja. »Kukas senkin vaivan on nähnyt, että nuokin jyrkärät kaikki on meisselöity kouruihinsa ja silittänyt vielä kulmatkin niin, että rakeenhijettä et tuntisi sormenpäähäsi, vaikka pidellen koettelisit työnjälkeä!» ihmetteli Lahdenperä vielä yleisempiäkin sekä semmoista, joka tuntui hurskaanmakuiselta ja sopi suuhun näin kirkkopaatissa ja kirkkomatkalla, jolloin ihmisellä ajatuksetkin ovat kammatut siivoille niinkuin tukkakin. Olihan sitäpaitsi näin peränpidon joutilaissa ja

muussa mielenlevossa ajanhupia silmällekin, kun katseli sivuille ja vuoren törmä jäi eikä ollut muuta tekemistä kuin ihmetellä sitä auringon valon haaskoa ja järjettömyyttä tällaisenä poutapäivänä, kun paljaille vuoren kallioillekin ja kupeille ja pelkille meren laineille ja huikenteleville vilskutuksille kaadettiin ja tuhlattiin samat määrät päivän pilkutusta ja armon viljaa kuin rehellisille rintavainioillekin ja hyödyllisille nurminiituille omilla talomailla, vaikka täällä totisesti eivät siitä saaneet hyvää muut kuin mitä helon peleillä ja peileillä itsillensä kukaties oli heijaa ja kevytmielisyyttä itsestensä lipumillaan ja puneran huulimilla tai mitä joutilas laiskoiltansa niinkuin tässä itse pyhäisissensä huvitteli mielensä ajatuksia turhilla katsomisilla ja veden liekkujen kaitsemisilla: kirkasta veden kulaa kuitenkin kaikki tyyni vain, ja kovaa kallion silaa ja kylkeä se, mikä oli muuta!

Hermankin airontyvässään oli jo äänessä: kuinkas hän olisi vaiennut, kun jo joku muu oli avannut leukansa ja katkaissut lähtemisen hämät, sekä liike ja meno muutenkin täydessä tahdissa ja soutunotkussa paatissa: ei Herman yleensä tunkenut ensimmäisenä ja ennen talollisia jutun praakeille — tottunut hän oli kuuron Judittansa kanssa siihenkin, että suun tiesi omaksensa sitä viljelemättäkin — mutta näin kun alku oli murrettu, ja joku päästänyt sanan varsan valloille, niin kyllä Herman aina oli toinen mies jutun saralla. Jo sekin, että silmäpari oli niin valkoisen harmaa kuin Hermannilla aina kasvon kurttujien lomissa, ja aina valppaan vireillä, jo sekin olisi vaikuttanut, että juttu ei jäniksenä olisi koskaan päässyt häneltä puskiin katoamaan ennenkuin hän oli jäljissä ja kinterillä, jo sekin olisi riittänyt siihen, että Hermannilla aina oli sana paikalla riipassa, kuin ha'an käyrä märlössä, mutta lisäksi tuli, että Hermannilla sitäpaitsi oli samojen vesivaaleitten silmä-

akkunain takana mieli kuin vetten hääly, joka silmänräpäyksessä oli eloissa ja renkailla, mitä sattuihin ja tapahtuihin ja aina omisti herneisiinsä kaiken, mitä näkemistä oli. Kukas muu esimerkiksi kuin juuri Herman, olisi, kun käveli ohitse ja katseli ruohoihin tien vieressä ja näki messiaisen karvaisena kukkasen tupessa, kukas muu kuin Herman olisi huomannut muuta, kuin että pörriäinen oli toimessa upiaan myöten ja haki ruokaa. Herman sensijaan oli paikalla perillä, oliko takaruumis itikalla käprä vai löysän laiskoilla lehdellään ja sanoi kohta: ehtooksi saadaan sadetta, koska messiaisella on kiiru korjuissansa ja on ahne: ja ehtoosti satoikin! Tai kukas syksymyöhillä onkisouduilla näki jäänhilettä ruohikon korsissa ja ajatteli siitä muuta kuin että kas, yöllä on pakastanut ja vesikin ollut jäässä, kun Herman sensijaan kohta pitelee sorminensa korren ruokoa, mittaa arvioi välit jäärenkaasta veden pintaan ja kertoo päivällä kylällä, että talvi tulee, ja kiiruulla, »käynyt jo viimis yönä kihlaamassa meret omiksensa ja jättänyt sormuksensa kolmen tuuman korkeuksille kaislaan: kolmen kuulutusviikon jälkeen on lahtivesillä talven mitaksi aviojää!»

Mitäs nytkin, kun tirkistää airon tyvitse ja seuraa kuin merkillisiäkin huomaten veden lora lehden puulaipalta mereen sillä aikaa kun lapa on nostettu ilmaan ja airo suorittaa matkaa takakuroon uutta huopaisua varten: »peijakkaat, kun kiirivät ja pirskivät pinnoilla kuin lasin mureniksi särkyisivät ennenkuin suostuvat meriin takaisin ja menevät muuhun märkään!» sanoa tokaisee hän kuin tärkeänkin tiedon pisaroiden vaiheista sekä selittää suoriltansa merkin huomaamatta sitä, että hän nyt taaksepäin kääntyneenä puhuu Juuvanin vaarin korvaan, joka istuu selän takana ja soutaa lähimmässä airossa. »Poutaa kuin rieskaa täksi päiväksi ja vielä huomiseksikin, koska meri hajoit-

taa hiuksiansa päiviin eikä pelkää, että suortuvat hopeissansa kastuvat!» »Sinä nyt hiuksinesi ja hopeinesi: tottamar vesi pärskii kun airo polskii ja poudan tietää höpistemättäkin!» ärähti selän takaa vastaus paikalla: vaaria harmitti lorupuhe kirkkomatkalla ja kesken vakaata soutamista ja sitäpaitsi aivan oman korvan juurissa.

Vaarilla oli vanhaa kaunaakin Hermannia vastaan, koska he olivat samanvuotisia ja mukulasta asti nähneet toisensa, mutta ikänsä ajan pysyneet erinuottisina sekä virrenveisuissa että muussa elämän juonittamisessa, sitäpaitsi olivat he lehmälääkäreitä kumpikin kyläkunnassa ja kun toinen tutki taudin syyt kasasta, niin toinen oli viisas silmän väreistä ja kalvopinnan kihtauksista, oliko sametti niissä syvempi ja sinisempi vai tylsempi ja sarvisempi. Vaarilta pääsikin pieni kateuden röyhäys sanoihin: »Meren suolan hiukset ja lehmän sydämen rohdot, ne lienevätkin saman apteekkikaapin tavaraa, ja molemmat saman pääkerän huja-hajaa!» sanoi hän näreästi sekä nykäisi tällä kerralla vielä tavallista terävämmin aironsa varresta.

Eihän tästä kuitenkaan riitaa syntynyt, Herman oli luonnonlahjoilta niitä huolettomia miehiä, joille tuulenhumu vaikka liepäkin ja lauhahelmainen kukaties on varteen otettava seikka matkoilla, koska sen nokitse ei pääse kuin luovimalla edestakaisin ja itsepintaisuuden kestävyydellä, mutta joille kivenmuhkura tiellä, vaikka kovapintainenkin ja särmäkäs paikallaan, on vain semmoinen kyhmy varpaan edessä, jonka välttää ja jättää koskemattomana taakseen, kun tekee polven matkassa ja kaartaa ohitse, eikä vaarikaan kait puheineen pahempaa tarkoittanut, kuin semmoisten lorupuheitten korjaamista, joita ei järkiseikkainen mies ilman vastaväitettä suvaitse kuulumillaan ja jotka hätistää ikäänkuin hyttysen härinät liika likeltä kor-

viaan. Herman siis vain huojahutti käden lehteä ilmassa sekä tokasi huikenteli:

»Hujat-hajat, suvi ja savi, ilman hulja ja ruohon parta,
mitäs kaikki, pääskysen piippa ja puskinsen kyrä,
meren roiskeen lystit vai meren roiskeen suola,
äkä vai häkä, hula vai hapan komeroisen pään,
kunhan vain pihii kylkien palkeissa hengen hinka,
suun kidas ahmii ja ruumista ruokkii vilja ja pouta:
mies hikii mieltä kuin pihkaansa tervas tai mahlaansa koivu,
karvasta-kitsasta, makuista-mehoista, kuinka on laatu ja sako
tihkuvan uhon ja helmivän mehun!»

Herman kurahutti kurkkuansa sanaviisunsa jälkeen, mutta hämäsi samassa vakavuudentapaiset jutustaan, väänsi hartiata toiseen viistoon senverran, että sai silmännokkaansa Henriks-soninkin oikean olkapäänsä takana, sekä haastoi, ikäänkuin sitä sanoakseen jo olisi kauankin sylkeä suussaan kurnutellut, puhui ja pakisi sekä laski huolettomia. »Kuinkas käykään nyt meidän vaikka kaksin miehin tässä kiskomme tyvissämme kuin palkoissa ja katkismuksenläksyissä: vaimoväki, vaikka hamepukuista, pysyy edellä vaan, ja keulapäätä likemmäs emme pääse, kuinka hartaasti hartiata repelemmekin! Mantakin siellä, ettet vain vioille vedä pitsin hepsuja hihasissasi, koska aironlapasi ainakin joka toisella vuorolla havii vettäkin ja kastuu!» varoitti hän yksin tein Herras-Mantaakin sekä vilkutti silmää Vileenille Mantan kyynärvierissä meripuoliairon tyvissä: »Varopas vain, ettei hempukka souda ohitse vieriltäsi, ja maapuoli paattia pääse meripuolisoutajien edelle: sinä meriltä palanneena ja kokemattomana et tiedä, kuinka lentoveristä sukukuntaa

naisväki on, kun niillä on hepenettä yllä ja ne ovat perhosia!» Vileeni mājāhti tietysti nauramaan ja Manta tirskahti. — »Soudetaan kiinni, jos saavutetaan, tai jäädään suremaan, jos jätetään!» kehui Vileeni, ja Manta hipsi kattuuneja ripsemille Vileenin puoleisilla olkanyhillään: mitäs hän olisi puhunut, koska näin oli lykästänyt istuinsijassa ja sopi olla somillaankin, kun keveästi sousi, toisen kätensä hän aina senverran vapautti, että hypisti siroa, missä puvun laskos tarvitsi: kolmekymmenet jätettyään pitää naisihmisellä sormenpään ymmärryksen olla valppaana. »On niin hellettä, että hihan vaate kuumaa!» selitti hän ja nypläsi, sekä oli västäräkin vippaa Vileenin silmään. Povipielen röyhääkin piti löyhätä pienellä nypällä ja sormen sivalla.

Puheen sorinaahan nyt oli jo koko paatin mitalta, sorinaa, soudun nyykkää ja muuta hilpaa koko väekäs kirkkohahti, ahtimillaan, kirjavillaan kiihtävä Kihlakunta, minkä vain kurkoa solean mitoissa ja laittaa lavean kaarroissa.

Leikkasi keula silkkiä meren,
airojen tempa potkasi menoa,
kylkien kuve vahtosi vesiä:

Viljaa oli poudalla kylvätä tuhlaten kultansa yltiin
rantojen kalliota, huojuva kansa ja laineitten riemut,
merissä sineä sinkoa nuolta säihkyensä teriltä,
minkä loiskua lähellä tai soljua kaukaisten salmien suilla,
tuulilla hulmaa, aikaa ja tietä
liehtoa ilmaa, helmoa kasvoja, liittää ja laadella,

viskellä kulmaa Huuskerin Selman solmetun huivin
ja pyyhkiä hattaraa silloilla lounaisten laen!

Suvi ja kesä, köykäistä ilma, ja ihmisen kevyttä,
joutoa pyhä, rattoa juttelu, soutu seuraa,
mukaa ja hupaa, haasteliko vai vaikenä, kuunteliko vai rupatti,
ääntä kehrillä kuin rukkiin hyrrää läänisen talon kapiotalkoissa,
pakinaa pajalla kuin tarinaa virkillä samaisen tuvan juoru-
keräjissä,

juoksuilla täällä langan juolu, nyplillä tuolla solmun kiusa,
salaista ja julkista, vaivihkat korvan juuriin, avopaasat laveoille,
tämä täällä lakoleuoin laskee köyttä paksun jutun
vieriin, taakse, piittapieliin, kuinka kukin korvaa lainaa,
tuopa tuolla nurpanenin hierii piimää pitkän viisan
lähikorvan umpiin-aukiin, kuinka nurut kuulla viitsii,
pilat puhuu, viisaat puhuu, visaiset tai viekastavat,
kuinka kullakin on mieli, nenän mittainen tai nenänlyhyt,
nenää pitemmälläkin tai varsin sieraintukko!

Vaieta sai joukossa, eikä sitä huomattu,
koota, kätkeä, jos oli säkkiä, itsessänsä nuhjua, jos oli umpi-
pötky,

sai laverrella, jaaritella, eikä sitä pahattu,
olla jouti, olla lervi, olla puoleton ja suulas,
olla kaihto, olla kätkö, sydänsäikky, sydänsala,
viisaskin ja mielevä, hilpäsuu ja heresilmä,
umpinenkin käyräniskoin, mielen yllä nahkakaihit,
valppaan kerki virekulmin, otsannoston avohavin,
koska oli kansaa koolla kaiken karvaa,

ihmisvilkkaa kirjavalti, ilman pieltä, merenäärtä riittävälti,
jotta oli kaiken sieto, monitunko väljähillä,
ihminen suvaittu, niinkuin oli, ahtaissakin avarpielet!

3.

MUNAKARIN JOJAKIM JA TOISTALON TAPANI.

Kukas tuolla nyhii, nuhoo, ähii ääneen kurkun kähät, rähii ruosteet viikon vaion, rykii selkiin, rykii kulkuun teljesalvat puheen pihin komeroissa rintarämän? Munakarin Jojakin Pukholmin takaa selkäluodolta aukon kurkuilla, sattunut naapuriksi airoon ja piitalle Ramssin Mikon viereen: Ramssin Mikon rantaanhan hän paattinsakin sousi ja jätti, kun suorensi matkaa yli maan ja pääsi ihmisiin Kihlakunnassa, Ramssin Mikon, Miina-vainaan, muinaisen veljen, kun Miina vielä eli, ja likimmän naapurin maapuolilla, kun sousi emämaihin ja tuli luodoilta lääniin. Munakarin Jojakim siellä airossa, ja Juuvanin vaarin vieressä, selvitti kurkkuansa ja järjesti äänen sulkua siten, että tarvitessa jotain sanoisikin, koska taas kerran istui ihmistenkin parissa, ja oli kerran vuodessa lähtenyt taas kirkollekin. Juuttuu lukonsäläkin rantapuodin suulla sisuvärkeissä paatumiinsa ja yksinäisyyksiinsä, ellei silloin tällöin viljele avainta ja kävele talvi-ummissakin joskus turhanpäiten rantaan ja muistuta vieretikiskoille, että eletäänhän tässä vielä ja kevättä odotellaan yhdessä, saati sitte ihminen, joka on monella lailla elämänhikoisempi ja seuranvaivaisempi kapine kuin sepän takoma rautatela. Miinan kuoleman jälkeen, josta Maarianpäivästä oli kulunut ummelleen kuusi vuotta — Maarianpäivänä Miina oli kuollut ja seitsemän viikkoa oli Jojakim senkeväisen pitkän kelirikon

vuoksi joutunut pitämään ruumiin rantapuodissa, ennenkuin aukko oli sulanut ja sai ruumiin hautaan — Miinan kuoleman jälkeen — lapset olivat jo sitä ennen lähteneet kaikki kotoa maailmalle ja palveluksiin — oli Jojakim elänyt yksin Munakarissa ja luodollaan paitsi mitä joskus, niinkuin näin juhannuksiksikin juuri, haki ihmisiin ja kävi emämaassa.

Eihän hänen vasiten Kihlakuntaankaan olisi tarvinnut tulla ja vaivata itseänsä, sillä olisihan hän voinut rikata kutupaattinsakin ja seilata suoraan selkätietä ja maantaitse Vikan suuhun ja sieltä Ströömille ja muitten ihmisten kirkkoväylille, mutta olihan hänellä aikaa muinakin vuoden päivinä kuin juuri juhannuspyhänä istua kökötellä yksin ja suun puhahtamatta paattinsa peräpiitoilla naamatuksin meren kanssa, joka kohisevanakin oli mykkä ja jota sitäpaitsi näki tarpeeksi jo oman tuvan akkunastakin, jos ruutuun meni kyttäämään. Jo Miinan eläessä ja kun lapset olivat kasvaneet, olivat he siis ottaneet tavaksi juhannuspyhänä tehdä kirkkomatkansa emämaan kautta ja soutaa paattinsa Ramssin Mikon rantaan, niin näki Miina veljensäkin joskus ja vanhan kotonsa ja saivat kävellä pari virstaa niitun varsiakin ja lehtimetsien hajuissa, niinkuin Miina muinoin tyttöaikoinaan ja ennen Munakariin muuttamista, sekä kävellessä hengittää semmoistakin ilmaa, joka ei aina maistunut sieraimiin suolaiselta ja mereltä. Sitäpaitsi oli Kihlakunnassa, kun sinne saavuttiin, aina väkeä ja kansaa, niin että ihminen vähän elpyi, kun oli joukossa ja kuuntelikin, eikä aina astunut omien ajatustensa jälkiä. Miinan kuoleman jälkeenkin oli Jojakim pysynyt uskollisena tavalle, ja melkeinpä vielä varmemmin kuin ennen jokaisena juhannuspyhänä ilmestynyt paattineen Munakarista Ramssin rantaan sekä hakenut Mikon seurakseen kirkkomatkalle. Olihan nimittäin Mikko edelleenkin hänen vanha lankomiehensä niinkauan kuin elettiin, ja sitäpaitsi

oli Munakarikin nyt vielä entistäkin tyhjempi ja yksinäisempi paikka, kun Miinakin oli poissa.

Kevätkausi meni, kun teki työtä ja laski jatojansa sekä odoteli juhannuspyhää, jolloin menisi ihmisiin, mutta muu vuosi, varsinkin syksyn varsi ja talven umpi meren keskellä ja penikulman taipaleella muista ihmisistä, saattoi joskus tuntua työlläältäkin, kun aina oli tupa tyhjänä ja Miinan vanha kissa ainoana elikkona, jolle puhua asioitansa, ellei käväissyt navetossa kutua hoitamassa ja sille varpuja varistamassa. Nyt ikävuosissa, jolloin ihminen joskus ajatteli loppuansakin, saattoi välistä ihmetellä sitäkin, kuinka käy, jos tähän päättyy ja jää kylmään tupaan. Viikkoja saa kukaties kulua, ennenkuin kukaan huomaa, joku kaupunkimatkalta palatessaan ajaa kenties hevosineen ohitse, poikkeee jäältä juottamaan juhtaansa pihakaivosta, jonka kattovintti näkyy ulos merelle ajotielle, ja huomaa kaivon jäätyneeksi, korttelin vahvuudessa jäässä koko avanto aukoltaan ja ämpärisangon kumoillaan luukun vieressä, sekä kävelee lumiummen tukkoamaa polkua myöten katsomaan tupaan, kuinka asiat ovat mökissä, pahastiko vai vielä huonommin. —

Jojakim siis, Munakarin Jojakim, leskimies jo seitsemättä vuotta, ja merilintuja ja sellaisia eläviä lukuunottamatta, kisansa ja kutunsa kanssa ainoa asuja omalla luodollaan — omalla, sillä Munakari sijaitsi ulkona aukkospelällä kolmen pitäjän rajavesissä ja oli maanmittareilta unohtunut kaikkien talojen kartoilta niin että oma isäntänsä siellä oli, kun vain mökin oli saanut pystyyn: senpätähden Jojakim sinne oli asettunutkin, kun oli mennyt naimisiin Ramssin Miinan kanssa muinoin ja saanut Miinan myötäjäisinä ladon hirret torpan niitulta — Jojakim siis, tai niinkuin häntä joskus piloillaan kutsuttiin Munakarin keisari — oman valtakuntansa mies kun hän oli ja maa kruunun kirjoissa mainitsema! — Jojakim oli nyt siis kertavuoti-

sella kirkkomatkallaan Kihlakunnassa ja hänen mielensä senmukaisessa vireessä. Ei Jojakim nimittäin suinkaan ollut, niin yksin kuin hän luodollaan elikin ja vuosi, ennenkuin se aina kerraltaan oli loppuun eletty, pitkä, ei Jojakim suinkaan silti ollut mielensä periltä mikään nörkö mies ja nenänpään killuttaja naamataulun happamissa. Päinvastoin, hän oli oikeastaan aika sirkku sekä silmän kuljetukselta että muultakin mielen askareelta, ja kielikään, ei sekään mikään kankea palanen lopultakaan hänen suussansa ollut, kunhan vain oli taas kerjennyt aikansa istumaan ihmistenkin parissa ja kohmeet vähän pääsivät taaskin sulimaan niissä jänteissä, joita vuos'kauteen ei ollut paljoa muuta verrytellyt kuin mitä puheenkertaa piti kissan kanssa keittohommissa ja ruokaa lämmitellessä.

Sitäpaitsi oli Jojakim ehdottomasti piristynyt ja virkistynyt mies juuri näillä juhannusmatkoillaan, sillä maanhaju meni aivan veriä myöten nahkoihin, kun sitä vereksiltään näin taas haisteli ja veti sieraimiinsa ja käveli kahdenkin virstan matkat Ramssin rannasta tänne pelkissä metsän pihkan hengissä ja hakamäkien tuoksutuksilla sen minkä ei tallannut nilkka upissa ja polven kahlaamilta niittyvieren apilanruohoissa ja muissa vartevammassa kasteheinän vehmaissa. Se oli nimittäin tosi, että Munakarissa ei todella ollut multaa edes saappaitansa kelvolla kuraan pahimmilla syksymärjilläkään, sitä murenetta lukuunottamatta, jonka oli koonnut kivien raoista soran multaa ja kolunnut perunamaaksi kellarikuopan viereen, eikä puunkaltaista koko luodolla muuta kuin mitä katajaa kasvoi kallion lohkoissa rantapuodin vieressä ja leppäviittaa oli noussut saunarakennuksen taakse ja navettatöllin varjoksi aukon suuta vastaan. Kun ihminen sentään on perso palanen luonnoltaan ja sienenahne huokosiltaan elämän hyviinkin ja maanmullan pursuviin, niin siitä ei päässyt, että haikaa asui ruumiissa edelleen-

kin, ja että oli hiusrajaansa myöten kuin uusi mies, kun vaihteeksi taas tallasi taipuisaa maan martoakin ja ruohopolun kimmoa eikä kopissut anturan alla ainainen kallionlive tai muhkurainen kivenmukula.

Mikäs hätä kylläkään Munakarissakaan ihmistä ahdisti, koska kalansa sai eikä veronveloissa ja taksintaakoissa ollut kenellekään, ja koska hommaa oli päivät päästään, niin ettei ikävä päässyt likelle, verkot hoidettavina ja kalat suolattavina ja muutakin askareen nimistä käsissä, kutu pidettävä elossa ja oma ja kissan ruoka laitettava sekä sitäpaitsi, kun säät sattuiivat ikäviksi ja talvipyhät pitkiksi, viulun pahakin seinällä käteen otettavaksi ja vinguteltavaksi tai virsikirja hyllyllä veisattavaksi, kuinka vain oli halu ja mielenveto, vanha valssiko sormenpäissä kutitti vai muutenko vain oli harras sydänalalta, olipa arjen varalta tuvan nurkassa sorvinpenkkikin, jonka vieressä aina oli työtä, kun oli joutilas, jotta viimeinkin kolmannen talven yritykseltä ja kolmannelta teräskangesta vihdoinkin tulisi poratuksi ja valmiiksi uusi piippu vanhaan hyljeluodikkoon, uusi piippu, sillä vanha oli jo kulunut, eikä kaupungin kaupoista kelvollista ja tarpeeksi pitkää ja tarkkajyväistä ostamalla saanut, ja jos olisi saanutkin, niin ei olisi raskinnut, sillä rahansa, mitä kokoon sai, tarvitsi muuhunkin särpimeen.

Ei siis Jojakim Munakaria ja oloansa suinkaan nurkunut, mutta näin juhannuksiksi tuli sentään halustakin ja ikäänkuin mielen tarpeesta ihmisiin ja Kihlakuntaan ja oli väen joukossa, pihlajatkin kukoistivat tavallisesti juuri näin juhannuksiksi ja niitä kasvoi jokaisella mäenhyppylällä ja rinnepaikalla täällä emämaissa, kun Ramssista käveli Kihlakunnan rantaan. Kihlakunnassa tiesi sitäpaitsi tänäpyhänä aina näkevänsä ja tapaavansa muinaisen vanhemman velipuolensakin ja Toistalon Tapanin,

jota ei muuten vuoden mittaan missään kohdannut, ja jonka kanssa sentään oli kasvanut yhdessä ruokossa niinkauan kuin yhteinen isä ja oma äiti vielä olivat elossa ja Lillnaisten torppa vielä pystyssä ja asuttuna Vähäniemen haassa Toistalon mailla. Eiväthän he niiltä muinaisilta päiviltä enää paljon olleet toisiansa nähneetkään, Jojakim itse oli jo nuorena mennyt rengiksi lääniin niinkauan, että joutui naimisiin ja muutti Miinan kanssa Munakariin, Tapani taas vanhempana ja velipuolena oli jo varhemmin jättänyt kodon, ottanut vähärengin pestin talossa ja siitä pitäen pysynytkin koko elämänikänsä Toistalossa, mitä joskus ennen rippikouluun menoansa oli yhden talvenselän yrittänytkin maailmalla ja Friisilässä. Vieraantuneetkin olivat toisistaan, maailmalla jo kuudetta kymmentä vuotta kumpikin ja velipuoliakin vain aluksikin ainoastaan, kotomökkikin niin hävinnyt, että vain peruskivet ja nummettunut takanpaikka enää olivat vanhalla sijallaan näkyvissä Vähäniemen haassa, mutta näin sentään kerran vuodessa näki toisensa ja kohtasi Kihlakunnassa kirkkomatkalla ja kämmenen taritsi, kun piitta-puilta yletti.

Tapanille Jojakim nyt siis ensimmäiset sanansa rykäisikin, kun matkaa oli senverran kestänyt, että taas oli tottunut joukossa olemiseenkin ja äänessä tuntui olevan sellainen selko, että sitä jo vuovasi viljelläkin näin isommassa seurassa taaskin ja väen keskellä. Tervehtäminen ja käden paiskaaminen veljesten välillä oli sentään jo tapahtunut varhemmin ja kohta paattiin tullessa, koska oli sattunut niin sopivasti, että oli tungoksessa-kin ja väen ahtaudeksikin sentään jouduttu istumaan peräkkäisille piitoille, joilta kämmenen kurottaminen toiselle tapahtui luonnollisesti. Tämä peräkkäisille piitoille asettuminen oli kyllä jokavuotinen asia ja välttämätön tapaus, sillä oliko ahdinko paatissa suurempi tai pienempi, niin kyllä Tapani aina Toistalon

airon varteen istui, tunki muut puoleenkin, ellei muuten mah-
tunut, sillä missäs hänen paikkansa muualla olisi ollut, ellei
oman talon airossa, siinähan hän oli istunut kuusikymmentä
vuotta, vaikka muu väki talon hallitusta myöten oli vaihtu-
nutkin, ja siinä hän aikoi istuakin niinkauan kuin hän Kihla-
kuntaan kuukki ja paatin puolelle tuli, missään muualla hän ei
olisi ymmärtänyt istuakaan. Tapanin paikka oli siis vissi, ja
yhtä vissi Munakarin Jojakiminkin, sillä hän oli kotoa mennyt
rengiksi Juuvanille ja Juuvanista Munakariin ja Juuvanin luo-
dot olivat lähimmät emämaan puoleiset maat Munakarista kat-
sellen ja Juuvanin väkeen luki siis Jojakim itsensä, kun hän
Kihlakuntaan tuli sekä Juuvanin airoon hän istui yhtä varmasti
kuin Tapani Toistalon. Kun taas Juuvanin ja Toistalon aivot
olivat peräkkäin Kihlakunnassa, niin ei ollut mikään sattuma,
että veljekset aina tulivat Kihlakunnassa istumaan siten, että
Tapani aina sousi Jojakimin selän takana tai jompaankumpaan
takaviistoon hänestä, ja että sekä tervehtämisen toimitus että
se vähäinen jutun vaihto, joka vuoden väliajalta heidän välillään
oli tarpeen, tuli luonnikkaasti suoritetuksi.

»Jokos sinä pian naimisia ajattelet?» kysäsi siis tavallisen esi-
kysymyksensä Jojakim, joka veljeksistä oli leikkisämpi, vaikka
luodollaan harvoin leikkipuheen laskemisen tilaisuudessa ja sen-
vuoksi nyt sitäkin kerkeämpi pilaan, koska tilapää oli ja vanha
jutun juoni valmiina poskissa. Tapani taas oli herkempi ja häve-
liämpi veriltään, ja hänet hämäsi tämä kysymys aina perin-
juurin, hän ei sitäpaitsi ollut itse ollut koskaan naimisissa niin-
kuin nuorempi veli Jojakim, ja senpävuoksi melkein kainokin
tällaiselle kysymykselle, niin varmasti kuin hän tiesikin tämän
kysymyksen Jojakimin ensimmäiseksi, ja niin jokapäiväinen kuin
samainen kysymys hänen kohdalleen oli muiltakin, kuka vain
lainasi jaaritusta ja ystävän pakinaa hänelle. Nytkin siis Tapani

aluksi oli kuin pyöräytetty ja pahanilkisesti keskellä permantoa viipotettu mies sekä höpisi neuvottomana jotain paskapuheista ja linnunhaukotuksista, mutta asettui samassa vanhemman veljen neuvoihin ja huolenpidon murheisiin sekä johti puhetta nopeasti muuhun: »Jokos sinä olet kissasi hukuttanut: se tulee vanhaksi ja sokeaksi eikä löydä ruokakuppiansa ja sinä rääkkäät sitä ellet sitä tapa!» Tapani oli nimittäin murehtiva mies luonnoltaan ja ajatteli kaikki surulliset puolet asioissa, ja monasti oli hänellä mielessä Miinan muinainen kissa, joka nyt enää oli vain Jojakimin hoidossa, ja Jojakimin hän taas tiesi pojasta asti semmoiseksi, jolla kyllä oli hyvänlaista sydän periltään, mutta joka suoran saran ja pitkän vaon astumisissa helposti unohti pikkumutkat ja ojankuopat vierillään.

»Jokos sinä tänä talvena sait pyssynpiippusi poratuksi ja luodikon valmiiksi?» kysäskin hän nyt, kun muisti Jojakimin viimesuviset harmipuheet paatissa, kun koko talven työ ja tuhtaus oli mennyt hukkaan ja poran pahus terineen ottanut viistoiirin ja kevättalvissa, kun piti tulla valmista, lykännyt kärkensä esiin kangen kyljestä silloin kuin enää oli vain vajaa tuuma kolmesta kyynärästä kaivertamatta. »Ostan, jukoliste, syysmarkkinoilla Turusta uuden kangen, ja marraskuussa alan hitsin, ja jo silloin on piru pelissä, jollen minä Maarianpäivissä puhalla viimeisiä tomuja teräspuutkesta ja kiikaroi ehtoosti porsuakiveltä löytääkös mynningin suu Otavan kärkitähden taivaan siemenistä, ja pitääkös käsi värisemättä minuutin tiimaakaan kiiluvaa sihdin pilkussa!» oli uhannut viime suvena kirkkopaatissa ja ollut melkein tuima naamaltansa. »En minä taivaan talituikkuja sentään ala sammutella pillilläni niinkuin suntio kynttilöitä joulukirkossa jumalanpalveluksen jälkeen, mutta hylkeen kalliollansa otan sadan sylen hollilta jyvälle niin varmasti kuin nitistän siepatun kirpun peukalon ja etusormen

väliin!» oli kuitenkin lisännyt ja kääntänyt pilaa päin selvää harmiansa ja talvi-uurastuksen hukkaa.

Tänäkään suvena ei Tapanin veljellisesti tungetteleva kysymys näyttänyt olevan suotuinen Jojakimille. Jojakimin kirkkomatkainen hyvätuulisuus sai hetkeksi kuin lommon ja nenä meni kuin näsäksi hallavan huuliparran peittoon. Tapani tuns poika-ijän muistoilta myöskin hyvin sen vilauksen veljensä vedenharmaissa silmissä, joka nyt luimahti kuin kallionperä ruohonurmen muhoisesta viilteestä. Jojakim oli leikeistänsä asti säveä oloiltaan kuin lakea lammas, mutta yhtä itsepintainenkin sisuiltaan kuin samainen sarvipää jäärä. »Minä ostan kolmannen teräskangen ja korttelia pitemmän ensi kalamarkkinoilta!» tärähti Jojakim leuastansa, ennenkuin hän enempää selitteli, sekä katseli ympärilleen, ikäänkuin olisivat kaikki syyllisiä, Henrikssonin laihankuiva niskakin, joka sivuvinoon katsoessa Juuvanin vaarin ohitse nyökytti soudun tahdissa viereisen airon tyvissä. »Riipasi taaskin poran kärki esiin, mutta tänä talvena päinvastaiselta sivulta ja tarkalleen piipun mynningin suupielestä!» lauhkeni Jojakim kuitenkin lähempiin selityksiin, kun oli tovin ajan pureksinut harmin palasta leukapielissään ja niellyt kokkareen mielipahoineen kurkusta alas. »Valpurin päivänä se tänävuonna tapahtui, ja minä repelin tämän vuoden almanakan kappaleiksi!»

»Mutta mistäs sinä siitä vissi olet, että pora tänä vuonna puhkaisi päinvastaisen seinän kuin mennä vuonna, kun piippu on pyöreä?» tokaisi tähän Herman, koska kuunteli hänkin taakseen, niinkuin muutkin ympärillä veljesten juttua ja hänen aina piti olla pilan käpälillä asioissa.

»No, tottamar minä kangen olin kiristänyt pihteihin ja tiedän, että vasen puoli on vasemmalla ja oikea oikealla!» närähti Jojakim tähän tarpeettomaan huomautukseen, mutta selitteli

edelleen ja pysyi erehtymättä asiassaan niinkuin talvipuhteet pyssyinsä porauksessakin. »Pidin tänä vuonna liiaksi vasempaa puolta, kun vahinko viime vuonna tapahtui oikealle, mutta tulevana talvena minä kiristänkin rihman kangen selkää pitkin ja naulaan siiman ovipieleen kolmen sylen hollille niin että on sihtimatkaa akkunapenkiltä ja minä viisi kuukautta kyttänä poran tirkillä kuin suoraan hyljettä silmään: pahustakin, jollen minä kalua saa kynsistäni, kun minä tahdon!» Siinä oli jo uhkaa ja Munakarin Jojakimia koko sitkeydessään niissä sanoissa, eikä Hermanninkaan enää tehnyt mieli härnätä, vaikka kielenpäässä kutikin kysymys, kuinka käy ja revitäänkös vielä monenkin vuoden almanakat, jos poranterä nyt keksii mahapuolen kangessa, kun sivupielet ovat koetut, ja senjälkeen vielä ällii selkäniskoihin ennenkuin viidentenä talvena vasta on mynningin vuoro ja mennään suoriin ja löydetään suu.

Tapanin oli ruvennut veljen sydän suremaan rintakuopassa. Hänellä oli yleensä hyvä taipumus suremiseen, jo nenänpää oli naamassa sillä tapaa painunut ja venynyt alaspäin ylähuulen ylitse, ikäänkuin alinomainen murhe olisi ripustettu sen kannettavaksi. Ja hän murehtikin aina: jos talossa oli kaljatynnyri täysi, niin murehti hän sitä, että kalja pääsee kipistymään, ennenkuin se oli juotu loppuun, ja jos talossa oli kaljatynnyri vaillinainen, niin murehti hän sitä, että kalja loppuu kesken, ennenkuin uutta saadaan käymään ja valmiiksi. Nyt hänen puri mieltänsä se asia, että Jojakim, joka sentään oli hänen lihallinen veljensä, vaikka vain velipuolikin, eli Munakarissa elämänsä ja vuotensa niin ypöyksinänsä, ettei hänellä ollut apua edes kutunsa ja kissansa katsomisessa ja hoitamisessa. Poraa ja kairaa talven ummet terästankoansa kuin järsivä toukka seinähirren sydämiä, ja repii kiukuissaan vielä almanakkansakin palasiksi! Mistäs tietää päivien ummista juhannuksenkin erikseen, niin että

ymmärtää hakea itsensä ihmisiin juuri pyhiksi: piirtää kukaties päivä päivältä puukon nirkolla merkkipiirun seinähirteen ja laskee ajan? Niin soimasi sydäntä, että pahaa teki puolesta: nuorempikin Jojakim oli ja makasi vakussa vielä ja oli vaivainen ja vauvattava, kun itse jo oli isonen ja lullasi kirkujaa nukuksiin. Miksei voisi, koska itsekin jo oli vanha ja yksinäinen, koota vaatteensa ja tavaransa ja muuttaa Munakariin asumaan ja Jojakimin luokse: nuorempihan Jojakim sentään vieläkin yhä oli ijältä ja tarvitsi avunhoitoa ja katsomista, vaikkei enää ollut äitipuoli silmänpitoon käskemässä ja kovittamassa. Tuo poraaminenkin ja terästangon puhkominen talvet umpiinsa! Tapanin viilteli korvanjuuria ja sydäntä jo pelkkä ajatuskin: muistaakos raukka ruokaansakaan koko päiviin!

Ruuan keittäisin, ja kissan ja kutun hoitaisin ja toisin manteleelta mukanani pari kanaakin ja kukon! sepitti ajatus kuin valmista asiaa Tapanin päässä, kunnes yht'äkkiä säpsähti, säikähti omaa ajatustansa niin että pyörrytti päässä. Aivan kuin olisi kävellessä odottamatta joutunut kuilun partaille ja seisoisi nyt, askeleen edessä kymmenten sylien pudotukset.

Aivan meni kuin sykkärälle koko ihmisen sisus ja olisi luullut verenpisarain suonissa hajoovan toisistaan. Kerran elämässään oli Tapani kaksitoistavuotiaana ollut tallipoikana talven Friisilässä ja poissa kotonurkista ja Toistalon mailta, ja niinkuin raudan riippa iski nyt tietoon ja tajuun, mitä oli ajatellut: toisenko kerran elämässään vielä antaisi itsensä vieraisiin ja jättäisi Toistalon ja kaikki tutut paikat ja olisi ventovieras maailmassa eikä enää näkisi mäkeäkään, jonka törmällä Lillnaisten torppa ja syntymäkoto joskus oli seisonut. Niin likisti mieltä kuin jo olisi teon tehnyt ja ollut patto niinkuin Friisilässä muinen, ja tihkunut, niinkuin silloinkin, kun oli päässyt ihmisten silmiltä piiloon tyhjään pilttuuseen tallin nurkassa, vedet sil-

mistään kuiville, kun kaikki paikat siellä olivat ventoja eikä missään ollut kotona. Silloin palasi ja sai suvipaimenen toimet talossa, ja oli pärjätty elämäkseen, niin ettei tähän päivään asti ollut talon veräjistä mennyt muuta kuin kirkolle, mutta jos nyt lähtisi, niin kukas sanoo, jos palaisi takaisin, että kapteenskakaan ymmärtäisi enempää, kuin käskisi tuvan penkille istumaan ja kaataisi hyvää hyvyttään kahvikupin käteen sekä kysyisi Munakaran kuulumisia.

Tapani oli aivan hauras sydämeltään nyt, kun oli ajatellut asian perille asti, sekä ymmärsi mihin vaaroihin mieli oli häntä viekotellut. Ei liekkiä kynttilän kärjestä muuanne puhalleta kuin sammuksiin, ja mihinkäs hän Toistalosta enää lähtisi muuanne kuin kuolemaan? Täällä oli saanut olla ja elää, ensin vanhan väen aikana, jotka olivat sukulaisiakin, koska isä oli renkinä talossa mennyt naimisiin talon silloisen tyttären kanssa ja saanut Lillnaisten vanhan torpan rakennuksineen ja maineen asuttavikseen. Sukulaisen viitteestä oli sitte elettykin Lillnaisissa, vaikka äiti jo olikin nuorena kuollut ja isä mennyt uusiin naimisiin, ottipa eno, joka silloin oli vuorostaan isäntänä, palvelukseenkin taloon, koska paimenpoika tarvittiin suveksi, eikä Friisilässä menestynyt: »jääät rippikouluvuoteesi asti meillekin, niin et tarvitse olla vieraissa», oli eno sukulaisen armoilta sanonut, kun kuuli, että minä vain olin vetistänyt ja parkunut Friisilässä, joka oli vieraassa kylässä ja kotoa kahden virstan päässä.

Eno olikin sydämeltään aina pehmeä ja laupias mies: taloltansakin taisi hävitä juuri sentähden, ja sitäpaitsi siitä syystä, että hänellä oli taitoa enemmän ja tietoakin enemmän kuin toimen viitsiä: kirjoitusmieskin hän oli, ja kaikki kylän paperikirjat hän kirjoitti ja kauniilla käsialalla, koska ne eivät olleet omaa työtä, vaan toisten tarpeisiin. Taloltansa hän hävisikin ja

koko Toistalon suvulta perintömaat, mutta minä olin talossa hänen aikanansa neljäkymmentä vuotta ja autoin, missä osasin, emäntää, jonka oli vaikeata, koska talon asiat kulkivat siihen menoon, että isäntä touko-ajolla alkoi katsella akkunasta ja kurkistella ilmoja: »kylvön aikakin olisi ja kylvötkin tehtävä», haasteli hän, mutta jäi penkille istumaan. Seuraavana päivänä, kun naapurien pelloilla jo häärittiin ja tuhdattiin, minkä miestä ja valjasta oli taloissa, seisoi Bertel taaskin akkunassa ja katseli viisaasti pelloille sekä arvosteli: »myöhään kiireillä hätiköivät, minä jo mennä viikolla katselin, että maa on aivan sopivan kuivaa kylvötöiden alkamiseen ja multa kuin pakimmillaan kynnetäväksi, nuoskeata ja kääntyvää!» puheli, mutta täytti piipunsa ja istui penkille. Vasta loppuviikosta, kun muilla jo olivat kynnot tehdyt ja kylvöt suoritettut ja kevät paahtanut mullat kuiville kuin ruuti, kannettiin Toistalossa siemensäkkejä kärryille ja isäntä haki kylvöväkkinsä: »päivää aikaisemmin siemen mullassa keväillä, niin viikkoa varhemmin sirppi suihkimassa saralla syksyllä!» haasteli kävellessään peltoveräjissä.

Sama meno tyystin heinänteon aikana ja elonkorjuussa, oltiin viisas naapurinkin puolesta akkunassa, mutta omalla niitulla kaasi viikate kuivaa kartta ja omalla pellolla puri sirppi varistavaa olkea! Taloiltansa Bertel meni, vaikka emäntävainaa huhki, minkä vaimoparka jaksoi ja vaimoihminen osasi, taloilta meni ja suvun perintösavilta hävisi ja elää nyt, kun emäntävainaa on kuollut, joukkoineen Pranttilassa, emäntävainaan perintötöllissä, onpa taitomieskin nyt häviönsä jälkeen, kelpo kaikella tavalla ja käsistänsä saava, uutterakin, koska nyt, vaikka vanhanakin, on toisten töissä eikä itse tarvitse alkaa ja ryhtyä, vaan tekee, mitä annetaan toimeksi; neuvookin muita, jos kuka kuulee harkittua sanaa!

Nykyinen Toistalon kapteeni tuolla talon eno-Bertelin jäl-

keen osti ja taloon tuli uusi meno, nikkarit ja maalarit hyörivät talossa vuoden ajat ennenkuin uusi väki muutti Langholmasta ja pellot kynnettiin kolmea tuumaa entistä syvemmmäلتi niin- kuin Bertel aina oli sanonutkin, että ne pitäisi kyntää, jotta multa tulisi saven makuiseksi ja ärtyisi väkeensä. Minä jäin taloon, koska olin kuin talon kasvia, äitikin muinen kun oli ollut talon oma tytär, ja mihinkäs minä muualle olisin mennyt, olin kuusissakymmenissäkin kohta ja maailma muualla kaikkialla vieras, kapteenskakin arveli ja kapteeni myönsi, että Tapanista on apua, kun tuntee talon paikat ja asiat, sitäpaitsi sopii tuvan akkunasta näkemään Lillnaisten torpanpaikalle ja Vähäniemenenään, ja minun nyöräisi mieltäni ja kuroisi sydämen kohdalta, jos minä niitä paitsi joutuisin elämään. Sitäpaitsi tiesin, että äidin isä, hänkin Bertel, niinkuin enokin, oli kaukaista sukua Langholman väelle ja samaa haaraa kuin Langholman suku ja että talo tavallansa, vaikka ostettunakin siis oli pysynyt suvussa kapteenskan kautta, joka oli Langholman tytär: kapteenska siitä puhuikin ja suri Bertelin toimettomuutta.

Uskollinen tiesi Tapani olleensakin talossa uuden hallitusväen aikanakin, niinkuin vanhankin, niinkuin suvulle pitää ja omatunto käski ja talon puolestakin teki, koska oli ainoa, joka, vaikka äidin puoleltakin vain, oli vanhaa juurta talossa. Eikös kapteenskakin joskus puhunut ja kehunut, kun kuka ihmetteli, että yksin vain ja vaimoihmisenä, kun kapteenikin vuodet umpeensa on merillä, jaksaaakin pitää työt menossa, väen kurissa ja talon toimet juoksulla, eikös kapteenska silloin välistä torjunut ja naurahtanut huiskaissut kiitospuhetta luotansa kuin lorua ja sanonut, että mihinkäs joutuisikaan ihminen välistä, ellei tässä olisi Tapanikin apuna ja toisena emännän silmänä: katsoo lapset, etteivät juokse kaivoon, pitää kahvit lämpiminä, että vieras saa tilkan, kun tulee, järjestää perunat itämään ja

hoitaa maltaan teot ja kanan pesät, kokee katiskatkin ja sou-
taa Laukkariin katsomaan, kuinka vasikat jaksavat, hakee
Mustikenkin, kun se katoo metsään muusta karjasta, ja juoksee
rannat, kun yömyöhillä kutukalaa haistellaan ja nuotalle men-
nään, siilaa maidotkin, kun tarhassa lypsetään ja on riihessä
mukana, kun jyvät mitataan säkkeihin, häkkiluvutkin tietää,
mitä niituilla suvella korjataan ja talvella ladoista tarhaan aje-
taan, ja katsoo ehtoosti, että avaimet ovat poissa aitan suulta
ja kammion ovelta ja nauloissansa tupakamarin avainkaapissa.
Hyryssä suin semmoista kapteenskan puhetta kuunteli, puol'-
totta ja puol'leikkiä, ja tiesihän hän sen, että muutakin teki,
talon päreet kiskoi ja talven puut pilkkoi, anturoi lasten kel-
kat ja haki lapsille onkimadot, sammutti kekäleet tarhan keitto-
padan alta, kun teija ehtoosti jätti naveton, ja piteli lehmät,
kun ne olivat tuntuvilla, ettei vahinkoa tapahtuisi yöllä, tar-
kasti tallissakin ennen maata menoa, että rehu oli varistettu
parsihäkkiin ja tallipoika lakaissut ruodelaattian pilttujen
edessä puhtaaksi ennenkuin läksi ehtoojuoksuillensa, voutiakin
vaarinotti, kun suolasäynästä punnittiin kalaporvarille ranta-
puodissa ja muutenkin, kun talon puolesta silmää tarvittiin.
Tiesi Tapani hyvin sen, että talon puolesta on aina oltava
tarkka, vielä tarkempi kuin kapteenska ymmärsikään: vieras on
kuitenkin aina ruokoton talon tavaran kanssa ja palkollinen
semmoinen, jonka sormiin aina on katsottava, koskas esimer-
kiksi vouti ja rengit huomasivat nostaa ajokalut vajaan ja suo-
jaan, kun ne olivat riisutut hevosilta, ellei ollut vieressä ja
sanomassa ja itsekin auttamassa?

Hyvin tiesi Tapani, että häntä joka paikassa tarvittiin Tois-
talossa, kenenkäs haltuun jätti kapteenska avaimetkin, kun
jätti kodon ja lähti kirkolle tai muihin vieraisiin, viikoksi
Kronstadtiinkin tai Ouluun, kun kapteeni laivoineen oli sata-

massa siellä Espaniaan menossa? Tapanille tietysti ja juuri Tapanille, ja kenellekäs muulle kuin Tapanille? Omaa väkeähän hän oli talossa niin pitkälle kuin muisti, niiltä päiviltä saakka, jolloin jo taapusti omavaraisestikin ja oman ällinsä mukaan, eikä enää äitivainaan käsivarrella kannettuna tanhuata myöten, Lillnaisten kotoveräjältä enon taloon, omaa väkeä talossa kauemminkin kuin nykyinen hallitusväki tiesi Toistalosta mitään! Kyllä hänelle avaimet kelpasi uskoa, visu hän ymmärsi olla talon puolesta, visu niin, että kapteenskan matkoilla ollessa läjättiin palkollisten nisuleipäpuolikkaillekin voita viikon varaksi kullekin fienteliä vähemmän kuin muina sunnuntai-huomeltaina ja kapteenskan itse tasitessa annoksia! Sanottiin talossa asuvan haltijankin, ja vanhan suvun aikana se oli joskus näyttänytkin itsensä, vanha muori alushamesillaan ja sukkasillaan, mutta nyt sitä ei ollut enää kukaan nähnyt muistovuosiin, muori oli kai arvellut, että sopii nyt levätäkin, koska on toinenkin valvomassa ja Tapani talossa. Tapani itsekin oli tullut vähän samoihin ajatuksiin, koska hän ei koskaan ollut muoria missään kohdannut, niinpaljon puhetta kuin hän sentään oli lapsena hänestä kuullut ja niinpaljon vuosia kuin hän talossa kuitenkin oli elänyt: hän tunsu ikäänkuin hän olisi asetettu johonkin salaiseen toimenvirkkaan Toistalossa, ja mietti usein, että levätköönkin muori sitte ja olkoon tassuttelematta nurkissa minun aikani, minä pidän silmää sen kuin minä taidan!

Tapani airossansa huokasi nytkin; hänellä oli semmoinen nenä, joka oli luotu ikäänkuin murehtimaan, se oli punakka ja leveä sekä senverran lihakkaasti pitkä, että pää oli painunut kuin peittämään parratonta ylähuulta, ja silmät myöskin, niissä olivat luomet paisuneet ja punareunaiset ikäänkuin Jaakopin Lealla raamatussa, joten katsantokin luonnostansa murehti niin kuin nenäkin, ja myöskin alahuuli riippui hänellä aina surulli-

sesti huolenherpuilla kasvoissa, joten tavallisestikin hän oli naamaololtaan ja sileätä leukaansa myöten kuin liika helläksi keitetty nauriin huttu, mutta tällä erällä pehmitti häntä vielä pahemmin, ja todeksi minävaivaiseksi hän itsensä tunsii, kun velipuoli taas oli eläviltään edessä katseltavana selkäpuolelta ja mieltä kääri tieto, että kyllä Jojakim ja Jojakimin kissa ja kutu häntä Munakarissa tarvitsisi, mutta että surmiksensakaan hän ei voisi Toistaloa ikinä jättää, ei itsensäkään vuoksi eikä talonkaan tähden. Sydän riiteli rinnassa kuin kahdeksi kappaleeksi leikat-tuna. Jojakim oli kuitenkin nuorempi veli ja nuorempi hän vie-läkin oli ja avuton eräissä seikoissa, vaikka jo vanha ja ikälopun korvissa niinkuin itsekin ja lisäksi naimisetkin elänyt: kukas häntä verkkojen kulaamisissa ja soutamisissakaan auttaa, kun on yksin ja ijänkankea jo luodollansa, ja jatojen laskemisissa! Ja raiskaa oli kuitenkin joskus kannellut roikottanut parmaissansa, minkä silloisessa iässänsä oli jaksanut!

Mutta Toistaloakaan, mistäs sydämen sai senkään paikan jät-tää, jossa elämänsä oli elänyt, Friisilän talvea lukuunottamatta, ja josta pyhä-ehtoopuolisin sai kävellä istumaan Lillnaisten mui-naisille takkakiville, jotka nyt olivat soran ja sammalten pei-tossa: vakun paikkakin laattiassa, jossa Jojakimia oli keikutellut, nyt ruohonurmea? Ja Haltijamuorikin, joka ehkä on joku äidin-isän isoisän esiäiti, mitäs sanoisi hänkään haudassaan, jos nyt pettäisi suvun ja hylkäisi talon ja olisi huikenteleva, ja vanha taas saisi vaivata itsensä katsastuksille Toistaloon? Tapani ymmärsi, että hän, vaikka itse tahtoisikin, ei saisi jalkaansa tottelemaan, jos hänen olisi elävin jäsenen jätettävä Toistalo ja viimeisen kerran painettava lenkki takanaan Toistalon piha-veräjän korvaan. Tapani siis enää vain huokaisi tavallista syvem-pääkin kuormaa rinnastansa sekä sanoi jotain sanoaksensakin, mutta mielessänsä omat ajatuksensa ratkaisseena, puheen jatkoa

Jojakimille. »Ensi kevääksi sinulla siis on pyssysi valmiina, niinkuin luulet, jos elonpäiviä siihen saakka annetaan», virkahti hän siis vain ja jatkoi soutuaan sekä altisti mielensä niinkuin niskansakin.

»Pidä nyt kuitenkin vaaria, että kissan keussa on ruokaa aina ja kutu tulee lypsetyksi joka päivä!» varoitti hän kuitenkin vielä huolestuneesti, ikäänkuin omien ajatustensa päätteeksi. Tämän Tapani kuitenkin kait sanoikin pikemminkin oman mielensä ja levottoman omantuntonsa rauhoittamiseksi kuin neuvoksi Jojakimille, jonka hän nyt auttamattomasti ymmärsi jäävän talvekseen taas yksin Munakariin. Toistalosta hän itse ei nimittäin voinut lähteä, sen hän tiesi, vaikka sydäntä kivisikin semmoisen puolesta, joka joskus pienenä ja vikisevänä senttään oli ollut oma veli ja lullattava.

4.

Tapanin ja Jojakimin harvasanainen haastelu nukahti toistaiseksi tähän, sillä, puhumatta siitä, että aine heidän välillään oli loppuun keskusteltu, oli jutun hyrinä muuten paatissa nyt jo niin yleinen, että harvapuheimmalle riitti jo pelkkä kuunteleminenkin ja korvien aukipitäminen. Naisväellä tietysti etupuolella paattia olivat omat hiljaisemmat hupinansa ja kahdenkeskiset uskomisensa. Lahdenperän Miina puheli Alakylän Marille juuriskojen istuttamisesta, että se oli luonnistanut hyvin ja että huomenna, jos sää pysyy samana kuin tänäpänä, hän levittää palttinaliinansa valkaisuille, niin saa jättää Kiilin Mii-nalle ommeltaviksi ja Almankin varalta on jotain valmista, jos tytär tarvitsee joskus (Miina ajatteli Almaansa Alakylän

Vihtorille ja Mari piti myöskin silmällä Almaa, joka oli siivo tyttö ja nytkin istui toimellisesti Isontalon Siljan vieressä).

Vähäntalon Justiinalla taas oli se huoli, että häneltä oli viikolla kaksi karitsaa kuollut, ja hän urkki Vainionperän Karoliinalta, olisiko mahdollista, että joku on taikonut (Justiinan silmät menivät tätä sanoessa tikuiksi ja varastivat vaarallisen vilauksen Isontalon Vihtoriinaan Karoliinan toisella puolella) että joku pahasisuinen on ollut häijy ja taikonut taudin syyttömiin elukkoihinkin? Kuinkas Siljankin laita todella mahtaa olla? lisäsi hän vielä ohuita huuliansa Karoliinan korvaan lähentäen, purevan kysymyksen, kun oli huomannut Siljankin kalpeat ja kavenneet kasvot Vihtoriinan toisella puolella: Karoliina oli jo varhemmin kerjennyt supattamaan kirkkomatkaiset epäilyksensä Siljasta Justiinalle.

Almakin, Lahdenperän siivo Alma, oli tällä matkalla joutunut omiin ajatuksiinsa Siljasta, jo tielläkin oli hänellekin jotain kuiskutettu, Herras-Manta hänelle oli puhunut, sanonut ohimennessä vain että otappas vaaria vähän Siljasta, koska niin paljon olette yhdessä juosseet, ja nyt kun he istuivat vieretysten, oli hän todella alkanut tarkata sivullensa Siljaa silloin kun sopi ja katseen vältti. Yhdessä he todella olivat viime aikoina juosseet, viime suvena etenkin ja vielä talvellakin, Alakylän Vihtori ja Pukkilan Verner kun olivat ystävykset keskenänsä ja paljon yhdessä ja hänkin senvuoksi joutunut enemmän Siljan seuraan, salaisiakin oli joskus puhuttu yhdessä. Tosi oli todella, mitä Herras-Manta oli sanonut, Siljan iho oli kasvoilta todella merkillisillä läikillä, ja mitäs hän sävähti ja veti itseänsä ikäänkuin kokoon, kun huomasi, että joskus katseli häntä? Alma oli siisti tyttö, ja jos hän peilasikin kotoa lähtiessä ja somisti itseänsä, niin oli hän tyttö kuin tyttö, ja puheet vakavat hänen ja Vihtorin välillä ja kotoakin sallitut, ja niinpä kylmä-

sikin häntä tällä haavaa Siljan läheisyys ja hän veti itsensä hiemasan kokoonkin, etteivät hihat, vaikka oli ahdastakin, satuneet olkavarsistansa yhteen. »Ei Vernerkään näy olevan paatissa, ja Pukkilan väki kuuluukin kaikki tänä pyhänä menneen vieraisille Isonpitäjän Urkolaan!» sanoi hän viattomasti vierilleen Siljalle, mutta katsahti samalla tarkasti häntä kasvoihin. Kyllä raukka sittenkin on joku kerta ollut varomaton ja katuu nyt, kun se on myöhäistä! päätteli hän, kun näki vavahduksen Siljan kasvoilla ja värivaihdot otsalla ja poskilla, ensin harmaan kalpeiksi ja sitte sävähtävän punaisiksi. Koko ihminen tuossa niinkuin satutettu haava! ajatteli hän, ja pelästyi, että parka tuossa paikassa ratkee täyteen parkuun ja saa hävetä vieressäkin, mutta veti itsensä paremminkin vielä kokoon ja erilleen ihmisestä. Tietysti tuli surku, koska oli ollut ystäväkin ja Siljan selvästi oli käynyt hullusti, mutta olisi hoitanut itsensä ja ottanut varmat lupaukset ennenkuin uskoi! Se sentään oli onni, että Silja näkyi kestävän, eikä pirahtanut itkuihin, koko paattiväen nähden, tuli vain uuden kerran kasvoiltaan kalpeaksi kuin palttina ja jäi senjälkeen istumaan omiin varoihinsa ikäänkuin ei hänellä olisi missään käsin paikkaa, jonne vajota. Kieltämättä oli Alman tällä haavaa paha olla, sillä oli hänelläkin sydän, ja olisi hän saanut olla sanomatta sanaansa Siljalle, mutta kuka kaikkea ajatteli, ennenkuin teki, ja sitäpaitsi, oma Siljan syy, miksi oli järjestänyt asiansa noin, että ystävätkin ja tuttavat saivat kavahtaa ihmisten tähden. Alma istuikin nyt aivan erillään Siljasta niin, että vaatteen hipakaan puvussa ei enää kajonnut toiseen, vaikka vierekkäin istuttiin ja ahdasta oli ja viime suvena oli käsikädessä juostu lennetty tansseihin ja keinumäelle.

Puhetta oli ja salaisuutta vaimoväen puolella paattia, toimellista haasteenhurinaa, missä emäntä nyykki muorille ja

muori emännälle, turhanhuisketta korvan juureen, missä lehakko supisi lehakolle, mitä eivät muut saaneet kuulla, viisasta suinaa, missä Agata Eliidan kanssa jupisi elämän takaisista menneistä ja niistä ihmisistä, jotka eivät enää istuneet paatissa ja eläneet joukossa, ymmärtäväistä surinaa, missä Kiilin Miina laita-partaalta selitti taitaviansa niisin panemisista Vihtoriinalle piitalla ja Isontalon Vihtoriina otti oppia; tuhman kikatuksiakin, missä Herras-Mantakin Vainionperän Karoliinan harmeiksi tirskutteli Iso-Vileenin merimiespuheille ja friskeyksille, oli suhinaa ja sohia, häälää ja huojaa, äänen vihiä ja nyykän vaihia, kuin ohrapellossa, jonka hiuksia tuuli harjaa ja jonka korsissa ilma kahisee.

Mutta miespuolillakin ja peräpuolissa paattia oli puheen porina ja jutun sätinä jo aivan yleinen, ja jos oli joukossa vaikenijoitakin ja leuansäästäjiä niinkuin esimerkiksi Juuvanin vaari tai Vainionperän Heikki, toinen luonnoltansa ja toinen kototottumukselta ja suunavauksen uskalluksen puutteesta, niin oli seassa muita, jotka paransivat vahingon heidänkin puolestansa niin, että taukopaikkoja ei tarvinnut pelätä tarinan menossa. Jos naispuolilla jutunhumina ja muu oleminen muistutti kuin ohrapellon eloa ja häälyä, joka alinomaa on liikkeessä ja huojussa, mutta aina sentään säilyy vississä tuudissa ja tahdin nuojussa, niin meno ja puheenpito täällä miespuolilla muistutti pikemminkin jotain muuta, esimerkiksi papupadan säveätä porinaa takalla, kun kieha puhkii sammuaakseen ja sammuu puhkiakseen samanaikaisesti kaikilla padan laidoilla, niinkuin keskipinnan popshtavilla puhinoillakin, tai yhtähyvin esimerkiksi tyvenilman tasasadetta vesillä, kun pisaraa ropsii ja putoo, minkä taivas kaataa ja uninen ilma mahtuu, ja kellua ja karpaloa räiskyy pinnoilla, minkä meri laakaa levittää ja sen lakanat märkää imevät.

Tasaista siis, mutta tauon väliä vailla oli se partava haaste, joka nyt vakaisiltaan tai vilkkaammaksi viriten hyrisi Kihlakunnan peräpiittapäissä niin pitkälle kuin miessoutajia istui, Lahdenperä kyseli toimellisesti ja lautamiehen tahdilla merikuulumisia Toistalon kapteenilta, oliko Gibraltar pahasti kiusannut kotomatkalla, kun Välimeren puolelta tultiin: hän oli nuorempana itse kerran ollut Vesterbyn Erikssonin prikissä meripoikana Hullissa ja tiesi vastukset merillä ja oli paikkojen hamuilla maailmassa: »silloin kun me muinoin Frithioffissa saimme kryssätä Juutinrauman suulla viikon päivät, ennenkuin päästiin lävitse, niin se harmitti karvoja myöten ja enemmänkin sitä, joka muutenkin on syntinen!» sovitti hän paikkaan erään ainoan matkansa lukemattomista merimuistoista. »Minäkin, vaikka olin vain ensimmäisen reisun poika matkalla, kirolin mielessäni niin että vieläkin karvastelee omassatunnossa!» naurahti hän ja sivaisi leuanaluspartaansa, joka oli leikattu Ristikylän vanhan laamannin partamalliin, leuka paljaana. Hän jutteli mielellään näitä samaisen merimatkansa muistoja, ja lisäsi vielä, koska jutun vuorossa oli: »Mutta kyllä lykkäsikin Frithiof hyvässä eteläisessä liukkaasti kotio päin, kun oli päästy portista läpi, pyyhki Itämeren ikäänkuin olisi keuloissansa tuntenut samaa vedon ikävää kotohaminaa kohden kuin me muutkin! Se tapahtui matkaa ennen kuin Frithiof sitte meni hukkaan Skagenin niemessä», selitti hän vielä. — Nyt, kun Pukilan väkikin oli poissa Kihlakunnasta ja Kankareen kapteeni merimatkoilla, ei isosempaa väkeä ollutkaan paatissa muuta kuin mitä Toistalon olivat ja tavallansa Lahdenperä itse, tavallisia isäntiä vaan, niinkuin Vähä- ja Isotalo, sekä muuta läänin kansaa. Senpätähden Lahdenperän sana ja huomaavainen virke Toistalon kapteenille ei tällä kertaa langennutkaan mihinkään otollisempaan maaperään, eikä virittänyt, niinkuin tavallisissa

oloissa olisi tapahtunut, mitään vireämpää haastoa peräpiitoilla ja kapteenien kesken ilmoista ja tuulista ja muista meriasioista, tietäviä arveluja siitä ja Pukkilan nuuskimisiakin nenäsieraimineen ilmoihin, mikä tuuli tällä haavaa mahtoi puhallella Pohjanmerellä ja olikohan Härkäniemi Uskoineen jo selvittänyt Kanaalin matkalla Havreen. Ei, ei mitään tällaista jutunpitoa nyt syntynyt, eikä mitään ajatuksenvaihtoa semmoisistakaan asioista kuin esimerkiksi, olivatko kivihiilirahdit nousseet vai laskeneet, vai oliko 83 pesetan rahti lautastandardilta Geflestä Tarragonaan liika alhainen vai kannattiko se, tai vänkää siitä, oliko viisaampi päättää paluurahti Ivizasta vai lastata suola vasta Cadixista. »Mahediaankin Tunisissa on hyvä rahti tarjolla Luleåsta, mutta siellä on losattava lasti silkan avomerén partaalla ja yks'kaks saa Välimeri sen pään, ett sylkee koko kuuton ja Berthan lasteineen päivineen sata syltää ylös Afrikan sannalle ja siellä sitte saa laskea rahtejansa kuiville!» sellaisia olisi saanut kuunnella ja ihmetellä ulkomaan paikkojen nimiä, jos olisivat olleet kotomaissa ja koolla kaikki, sekä ajatella, että maailmassa oli tilaa sentään vähän paljon, jos hiukankin läksi kotoluotoja kauemmaksi. Ja mitä kaikenlaista piti tietääkään, ikäänkuin koko maailma olisi tarittimella ja sormen pitelemillä ja ulkomaan satamat ikäänkuin takaniittuja kotomaissa. Mitään tällaista tarinaa ja ajatuksen huimaa ei nyt syntynyt, kun Toistalon kapteeni istui yksin paatissa, hän vastasi vain lyhytkantaan Lahdenperälle, että kiusasihan Gibraltarissa, kun sekä tuuli että virta oli vastaan, mutta että Atlannilla Veljekset otti silmän kuin syöstävä ja oltiin kuin tuossa paikassa Kanaalin suilla. »Täällä näkyvät touko-ilmät olleen hyviä, koska laihot näyttävät niin kauniilta: suvikin niin edistynyt, että jokos juhannuksen jälkeen pian on katseltava viikatteita?» ohjasikin hän juttua tasaväkisemmille aloille, mutta kysäsi kuitenkin

samassa Henrikssonilta, joka oli ainoa meriasioita ymmärtävä mies lähipiitoilla, onkos tänä kevännä ollut paljon pitkän matkan luotsauksia Pohjanlahdella, Henriksson kun oli satamissa tunnettu semmoisena miehenä, joka tunsivat vedet Pohjanlahdessa Tornion periltä Paraisten porteille ja Utön kurkuille saakka kuin kymmenen sormen kynttänsä. »No, pari minä olen luotsannut Uudestakaupungista ulos ja yhden Turusta Itämerelle, ja Kaskisista myöskin kirjoittivat, niin että vein Korsmanin parkin Turkuun korjattavaksi, Ouluunkin on tilattu tulevan viikon lopuksi: Långforsin priki Raumalta on siellä lastaamassa ja epäilevät Merenkurkussa kruunun luotseja», selitti Henriksson, joka oli hiljainen mies, ellei häntä puhuteltu, mutta puhuteltuna taas hyvinkin jutun siimassa.

»Se Korsmanin parkki, kyllä se oli surullinen parseli!» nauhahteli hän nytkin. »Oli tehnyt Brasilian matkan ilman kuparia kupeissansa, ja matoakos oli syönyt pohjalautoihin, niin että herrat Turun varvisliipissä siunasivat ja ihmettelivät, kun naputtelivat ja tarkastelivat pohjaa, pudistelivat päitään ja ihmettelivät: juustoakos tämä on vai puista honkalankkua! sanoivat. On vesikin välistä sokea, kun ei löydä läpiä, vaan päästää seulan kahvilastissa yli Atlannin! sanoivat. Senverran puuta jälellä paikatellen, että paperinlehdeksi luulisi läpimitalta! sanoivat. Ja parkki oli uusi, kaksi vuotta sitten veistetty, ja semmoisessa tervassa ja maalin helossa näkyviltä paikoilta, että ehona olisi myyty, jos viekas olisi ollut kaupoilla ja tyhmä ostoilla!» päätti Henriksson tietonsa ja sousi edelleen. Hän oli niitä miehiä, jotka aina löytävät silmällensä ja ajatuksellensa askareita ja kädellensä myöskin, silloinkin kun ovat joutilaina. Turun matkoillakin, kun puhalsi paras myötäinen ja kaikki muut laiskottelivat paatissa, istui Henriksson uskollisesti airon tyvessä ja sousi. »Aina tämä eteenpäin lykkää!» selitti

hän vain ja liikutti pitkää yläruumista. »Ja aika kuluu paremmin kun soutaa!» lisäsi hän kukaties silloin vielä. Miksei hän siis Korsmanin parkin kupeillakin seisoskellessaan olisi lepuuttellut silmää ja korvaakin huomaamisilla ja vaarinottamisilla silloin kun ei muutakaan luotsaamisen virkaa ollut, niinkuin hän lepuutti käsivarttansakin soutamisilla silloin kun ei parempaa työtä ollut sormiin. Ainahan aika kulutettava on, jollei muulla, niin ajattelemisella. Nytkin hän lisäsi airon tyvestä ja ihmetteli Korsmanin puolesta: »Kahvinsa komersrooti sai kastumatomana Kaskisiin, mutta mitä mahtoi äijä ajatella päässään, kun seisoi vieressä ja insinöörit puhelivat ruotsia ja pitelivät laivan pohjaa ja sanoivat, että järki on sillä miehellä ollut madon syömä jo alusta alkaen, joka on lähettänyt aluksen ja hyvän aluksen noin lapsellisesti varustettuna Brasilian vesille!»

Muuhun hyrinään tämä Henrikssonin mielevä haasto sentään hukkui, sillä vieressä olivat Härmälän Herman ja Heisalan Aatu jo täydessä vängässä pitäjän kanttorin nimestä ja vasta-päätä pauhasi Hakamäen suutari niistä iänikuisista susista, jotka hän talvella luuli nähneensä ja joiden historian nyt sai vastuutena miehenä ja vieraspaikkalaisena kuulla Lierannan Lystelin, senjälkeen kuin koko oma kulmakunta jo kymmenet kerrat oli sillä jutulla syötetty. »No, se on vissi kuin lestipuu, kymmenen syltää ja kolme tuumaa siitä, kuin minä kävelin, vihtoi kolme petoa tanhuan suussa häntäänsä ja yksi haukotteli kitoineen niin että hampaat kiiluivat punaisissa ikenissä, vaikka oli pilkkopimeätä. Minä mittasin jäljetkin lumessa seuraavana päivänä, ja hyvän korttelin oli jokaisen tassun kuoppa leveä. Voi laupias, kuinka minä olin nopea kääntymään, minä olin juuri lauantaiehtoota palaamassa kotio Toistalosta suutarin työstä, olin saunalämminkin vielä, kun kohta Katavaisten tanhuan suussa pedot olivat edessä. Keskimmäinen oli uros,

sillä olivat vihreät silmät, ja Toistalon tuvan akkunan valot punoittivat vilkkuivat niissä, se oli suurin, molemmat muut olivat naaraita ja toinen niistä haukotteli. Minä pötkin, ymmärrät sen, paljaat kädet minulla vain olivat, enkä seivästä huomannut aidasta siepata, ja vaikka minä ennen, poikasena Tyrväässä» — Byman oli Tyrväästä joskus muuttanut suutarintöihin Turkuun ja joutunut sieltä naimisen kautta kotovävyksi Hakamäkeen — »poikasena Tyrväässä olin kyörännyt kototorpan takana susia kuin lampaita, niin minä juoksin, juoksin enemmän kuin pääsin ja palasin taloon, pyysin lyhtyä, että menen katsomaan, mitä lajia olivat, oikein Lapin susiako, vai vain Hämeen penikoita. 'Kymmenen sylen ja kolmen tuuman päässä!' sanoin kohta kun tupaan tulin ja ennenkuin muuta kerkesin sanomaan ja sitten vasta puhuin susista, ja kymmenen sylen ja kolmen tuuman päässä ne olivatkin, kun sitten mitattiin myöhemmin jäljistä, vaikka sanoivatkin koiran jäljiksi ja yhden ainoan koiran jäljiksi. Katsomaan sitten mentiinkin, vouti haki kirveen kammasta ja rengit myöskin ja minä sain lyhdyn, mutta mitäs sudet meitä olisivat jääneet odottelemaan, kun kirveitten kanssa tultiin, Tyrväässä olisi kohta käyty kimppuun, vaikka paljain kynsin ja opetettu hurttahännille! Niin minäkin olisin tehnyt, jos olisi ollut lyhty kohta kädessä, niin että olisi nähnyt, mutta kun minä nyt tulin paikalle lyhtyineni, niin ei nähty enää mitään, miehet kirveinensä vain seisivat tanhuassa tyhminä ja katselivat ympärilleen. 'Bymanilla itsellään on tainnut olla häntä heilumassa takana, mutta jäniksen häntä, jos jäniksellä senverran tynkää on, että sen heilumiset huomaa!' sanoivat ikäänkuin en minä susia olisi tuntenut, joka olen Tyrväästä kotoisin. Kapteenskakin sanoi, kun palasimme, että minä sain olla yötä talossa, 'ei suinkaan Byman nyt susien suuhun sentään lähde ihmisistä!' sanoi ja uskoi siis.

Kymmenen sylen ja kolmen tuuman päässä ne olivat ja pimeätä niinkuin säkissä niin ettei nähnyt viittä askelta eteensä!» vakuutti Byman, joka oli tarkka aina mitoilta, vaikkei aina asioilta. »Eikös se nyt kuitenkin ollut kolmea tuumaa vaille eikä kolmea tuumaa yli kymmenen sylen!» yritti Brynolf hammastella lähimmän väkiپیتان ylitse, ja kun tytöt, Fiinu ja Hiltu tirskahtivat kauempana valtonauruun Brynolfin sanoille, täytyi Eevertinkin yrittellä parannella sutkausta: »Sudet saattoivat olla sillä paikalla, mutta mistäs Byman oman paikkansa tiesi tuumalleen, kun oli itse säkissä ja pimeässä!» sanoi hänkin ja oli avosuinen. Lystelin oli omine vakavine merimiesnaamoineen, hänkin oli nimittäin Toistalon kapteenin mukana käymässä kotomaissa, kuunnellut hänelle tarittua juttua, ja virkahti hänkin, että vahinko, kun ei Bymanilla ollut lyhtyä jo kohta alussa mukana, niin olisi saanut pystyttää tikun pystyyn haukottelevan suden hammasten väliin ja mitata siitä matkan itseensä, niin ei olisi nyt riitaa tuumaluvusta!»

Byman oli vieraspaikkakuntalainen ja vasta täysmiehenä muuttanut pitäjään, eikä sen vuoksi osannut oikeata pilavalehtelun nuottia ja sitä keveätä silmälaudan vilkutusta ja ummistamista, joka auttaa perättömänkin jutun semmoiseksi, ettei kuulu paksulta ja että sitä viitsii kuunnella, vaikka sen tietää aluttomaksikin. Onhan valhe huviksi aina suvaittua ja kuinkas olisi esimerkiksi Heisala vastapäisellä piitalla osannut jutella samanmukaisia sillä suolalla, että kenenkään ei olisi tarvinnut uskoa jutusta hiventäkään enempää kuin itse omalla vastuullaan uskoa siihen lainasi. Byman valehteli liika vakavasti ja täystodelta ja sillä naamalla, että pää poikki siltä, joka ei usko, ja senvuoksi hänelle naurettiin ja irvisteltiin. Heisala sanoikin, sananvänkänsä lomaan Hermannin kanssa Bymanille, että »olisit laskenut hammasluvunkin ikenissä, niin uskoisin kaiken!»

Vakavampaa Bymannille oli kuitenkin, että Juuvanin vaari oli alkanut kohdistaa huomiotansa häneen. Oli kurottanut niskapuoltansa, niin että sopi omalta päältä yli väen nähdä Bymanniin, sekä näytti odottelevan vain sitä, koska tämä oli saanut juttunsa loppuun ja velhominen sen johdosta oli lakanut. »Meidän Miko, isäntä, minun poikani, sanoi, että sinä jo talvella kynttilämessuksi olit luvannut meille suutarintöihin: 'tulavana maanantaina niin varmasti, kuin piki on mustaa!' olit vannonut», kärehti vaari ja katsoi Bymanniin siten, että suutarin oli vastattava, oliko hän sitte ollut mestarimiehenä Turun verstoissa joskus niinkuin kehui, vai ei. »Kynttilänmessuilla on juhannuksiin kulunut kaunis vuodenneljännys ja suutaria meillä ei ole näkynyt!» sanoi vaari vielä paremmaksi selvydeksi.

»Vissisti minä sanani pidän ja aina!» ehätti Byman puolustamaan itseään. »Olisin tullut Kynttilänpäivän jälkimaanantaina niin varmasti kuin Kynttilänpäivä on almanakkaan merkitty, mutta sattui esteitä, pyrytti huomeltaina niin pahasti, etten saanut lestikuormaani edes ja kelkkaa kulkemaan, ja tiistaina minä en ollut luvannutkaan tulla. Mitäs sitte sattui seuraavana maanantaina, en muistakaan, mutta siitähän maanantaista ei ollut ollut alunperin puhettakaan, ja minä arvelin, että maanantai kuin maanantai, ja minä voin tulla Juuvanille kolmantenakin maanantaina. Kolmen viikon kuluttua taas ei enää voinut ollut kiiru, kosk'en ennemmin ollut lähtenyt, ja minä ajattelin, että antaa kulua tasa kuukauden, niin sopii talossa ehkä paremmin. Mutta silloin taas ei tasakuukaudesta ollut maanantaipäivä ja maanantaiksihan minä olin luvannut, ja minä pidän lupaukseni aina. Hakivat toisetkin töihin, ja muuta estettä tuli, eikä koskaan sopinut maanantaisin, perunatkin täytyi saada kotona keväästi maahan ja nyt suvella olen

ajatellut, että suviparselisaappaat ovat jo myöhäiset tehdä ja että syksyllä teen Mikkelisti Juuvanilla suvi- ja talviparselit yhteen menoon ja Pyhänmiesten päiviksi ovat kaikilla uudet jalkaan.»

Byman lateli kaiken tämän yhteen menoon, sillä Juuvanin vaarin kasvojen hahmosta hän huomasi ja ymmärsi, että nyt oli parempi, mitä kauemmin hänellä itsellään oli puheenvuoro. — »Häh?» sanoi Juuvanin vaari aluksi vain, kun Byman viimein lopetti. »Oletkos huomannut, että kun talossa on monta kaivoa pihamaalla, niin on kaikissa pohja kuiva? Sinullakin niitä syitä on, mutta olisit yhteenkin niistä tyytynyt, niin olisit tällä kertaa seljennyt edes yhdellä ainoalla valheella. Olisit esimerkiksi sanonut, että kun Valpuristi viimeinkin ja kymmenen kertaa hoputettuna vihdoinkin olit nostanut lestisäkin selkääsi ja olit matkalla Juuvanille, niin tuli tiellä vastaan Pukkilan kapteeni. 'Ahaa, sinä olet lopultakin tulossa meille, niinkuin Uudenvuoden jälkiviikolla lupasit!' sanoi kapteeni silloin vain, vaikka jo olit puolen virstaa talon ohitse, sekä otti käsiyryksestä kiinni ja talutti takaisin omalle porstuan ovelle ja ylös tupaan. Siellä olet sitte siitä pitäen istunut ja naputellut hääpieksut kaikelle talon väelle. Tämän olisit sanonut, niin olisit ihmeeksesi kerran puhunut tottakin ja suusi ja syntikuormasi säästynyt tälläkin erällä seitsemältä valheelta, jos niitten luvusta laskua piti!» Vaari vaikenä ja kääntyi takaisin soutamaan.

»Seitsemän rukousta Isämeidässä ja seitsemän valhetta Bymannin yhdessä suunavauksessa, mutta jos tarkemmin rupeaa laskemaan ja sormilukua pitämään, niin niitä on kahdeksan kummassakin, sillä loppusiunaus on kahdeksas Isämeidässä ja Mikkelin päivän suutaroiminen kahdeksas valhe Bymanin minävaivaisessa, ellei kakkulakoukkua Juuvanista Bymanin lestisäkin

suuhun sitä ennen pistetä!» Se oli Heisala, joka tässäkin oli liukas ja kesken parhainta pakinaansa Hermanin kanssa kanttorin nimestä piti huomionsa avoinna muuannekin ja kielenpäänsä kerkeänä, minne sitä tarvittiin. Herman ja Heisala olivat nimittäin molemmat nuorempina seilanneet täkkipoikina Tukholman matkoja Ruotsissa ja solkkasivat ruotsia kumpikin, ja tässä, Friisilän niemen kärjessä, jossa ensimmäinen kerta soutajia vaihdettiin ja uudet vetäjät istuivat tyviin airoissa, joutuivat heidän kielitaitonsa säännöllisesti ristikkäin keskenään. Vaihto tapahtui nimittäin laakean kiven kohdalla, joka oli ulkona meressä tasalleen niemen kärjissä, ja sattui, että pitäjän kanttorin nimi oli Vidsten. Kanttori oli ollut lukkarina pitäjässä niinkauan melkein kuin kaikki nykyiset muistivat, ja kerta Herman kirkkomatkalla ja soutajia vaihdettaessa oli sattunut sanoa sutkauttamaan, että kas, kanttorikin alkaa jo toisen virren kirkonmenoissa, hänen mielestään kun kanttorin nimi merkitsi, että kiven vieritse kuljetaan, ja siitä pitäen oli vaihtokiveä ruvettu kutsumaan kanttoriksi. Tämä taas harmitti Heisalaa, joka oli kanttorin toispolvinen orpana, eikä pitänyt sukulaisensa, vaikka kaukaisenkin nimittelemisistä, ja jonka mielestä Herman sitäpaitsi käänsi nimen väärin. Nytkin siis, kun taas oli vaihto, ja Herman jätti airon tyven Heisalan haltuun, eikä sitä tehdessään malttanut olla sanomatta vanhaansa, että »jahah, kanttoriakin siis on noikattava taas, kun sivutse mennään», sekä nyökäytti niskaansa, ikäänkuin elävil-tään olisi menty kanttorin ohitse niemen poskessa, niin kivahti Heisalassa harmi. »Itse nököttelisit kivenä niemen nokassa, niin saisi soutaa ohitsesi eikä tarvitsisi aina kuulla puheitasi!» sanoi hän aluksi sukulaisensa puolesta. »Olisi kivi edes valkoinen ja lokkien istuma, niin ymmärtäisin minäkin sen kanttoriksi ja kutsuisin Vitsteniksi, mutta se onkin ruskea, pakiruskea, niin-

kuin muitten likaama eikä lintujen, ja milläs sinä sen valkoi-seksi peset?» intti hän jo kielitaidollansakin ja oli varma. Kina kehittyi tästä, mutta jäi joka vuosi ratkaisemattomaksi, sillä molemmat olivat tietäviä eikä kumpikaan antanut myöten. »Mitäs sanoivat muijatkkin Tukholmassa, kun ostivat kaloja, ja nosti heille hauen sumpusta, ja se oli kuollut matkalla: viit, viit, viit, kiljuivat kaijilla niinkuin kalalokin kurkusta ja tor-kottivat kiduksiin ja tarkoittivat että me ymmärtäisimme ne valkoisen hilvaisiksi!» todisti Heisala. »Mutta kuulustelitkos sinä rantapoliisia, kun se kirosi kipparille ja komenteli 'vid möljan, vid möljan' ja silloin oli ymmärrettävä, että jahti oli johdettava möljän viereen, ja silloin oli möljä suomea ja vid ruotsia, ja äänestäkin tiesi, että vid merkitsi, että viereen, per-hanaakin, jos ymmärrät!» vahvisti Hermannin kielitietonsa. Pukkilan kapteeni oli joskus selittänyt, että vid merkitsee lakea-takin ja avaraa, ja Vidsten saattaisi merkitä avaraa kiveäkin, mutta se sekoitti vain asiaa ja pulma jäi paatissa joka kerta ratkaisematta, koska kaikilla selvästi oli laillansa oikein ja ruot-sin kielessä koukua enemmän kuin järki selitti. Heisala kyllä koki puolustaa käsitystensä silläkin, että Sexmiilarillakin oli Vartkupu ja Viitkupu, vaikka nimet olivat joutuneet sekaisin ja Vartkupu oli valkoinen, semmoiseksi kuin meri kalliit oli luo-dossa virutellut ja Viitkupu taas musta sen kuin kasvoi samma-leen karvaa ja katajankräkiä niskoillansa, niillä paikoilla, jonne ei meri syksyisinkään ulottunut kielinensä ja nuollut, mutta unohti itsekin asian, kun oli samassa Bymannille ja Juuvanin vaarille opetettava rukousten luku Isämeidässä.

Heisala oli nimittäin semmoinen mies, jonka järki liikkui sillä tapaa, että hän aina kohta äkkäsi asian harhat, vaikka asia muu-ten sai olla mitä hyvänsä hänen puolestansa. Taloltansakin hän oli hävinnyt, koska talo on multamaata eikä elohopeata, eikä

siis käännny vaolle sitä mukaa kuin ajatus kiirii ja kerkiää, vaan ainostaan sitä myöhää ja sitä verkkaa, minkä saapas savea tal-
 laa auran jäljissä, ja semmoinen taas oli ehdottomasti liika
 hidasta menoa ja astumista sille, jolla olivat näkiminä otsan alla
 Heisalan silmä-akkunat ja oravana päässä Heisalan järki, nopea
 loikkaamisessa, mutta nopea jättämisessäkin. Heisala hän siis
 enää vain olikin, vaikka olikin ollut Pöylin perijä ja isäntä,
 nimikin vain siepattu ja otettu, ihmisten kiusaksi liukkaasti
 omistettu, kun olivat alkaneet pilkoillaan nimitellä Heisalaksi,
 vaikka olikin oman paikan nimi Rajala, töllinmökki, joka oli
 perintötalosta jäänyt omaksi, kun muu meni. »Heisala, Heisala!»
 oli puhellut ja kehunut, kun kävi Paraisilla ja osti kalkkia tuvan
 muuria varten tölliinsä. »Heisala, Heisala» oli puhellut ja pau-
 hannut. »Semmoinen paikka, ettei pellonsavi kaikkea ruistansa
 mahdu, vaan ojanpohjatkin vielä kasvavat oljen seinää!» oli
 ylistänyt ja hieronut kämmenpohjaa. »Vehnästä ja voita, kun
 Pöyli oli pelkkää leivän hometta: sen paikan minä ostan vielä!»
 oli kehunut taloton ja pennitön mies. »Heisala, Heisala!» oli
 pajannut koko pitäjä, missä Rajala kulki ja Rajalan suu pau-
 kutteli, ja Heisalaksi olivat pian ristineetkin kohta koko äijän.
 Mutta mitäs liukas mies: kun pässi päkkää niin ottaa sarveen
 kiinni ja elukka luulee että sitä talutetaan ja kävelee kesysti, ja
 kun pahat kielet pistelevät, niin lykkää kätensä eteen ja tur-
 paa likelle ja kielen liva onkin pehmeätä kämmenpäällykseen:
 Heisala juoksi Pappilassa ja Rajala oli kirjoissa Heisala; ja se
 mikä on kirjoissa, se ei enää ole kielissä, ja sai tämän jälkeen
 levittää suutansa ja nimitellä Heisalaksi se, jolla oli naama
 tuhman naurua varten!

»Seitsemän rukousta ja kahdeksan selitystä, niinkuin
 Bymanin syitä ja Bymanin valheita!» vilisteli Heisalan kieli jo
 uusissa asioissa ja Vidstenin nimi sai hänen puolestaan taas

täksi matkaksi jäädä mustaksi tai valkoiseksi, vaikkapa kirjavaksikin, jos se oli parempi, toisenpolven pikkuserkkujakin vain oli koko kanttori ja mitäs hänen nimestään! »Seitsemän rukousta!» pauhasi hän ja kerskui hän jo koko kielensä menolla Vainionperän Heikille, joka soutajain vaihdon jälkeen oli hakenut tilavampaa paikkaa ja tullut istumaan peräairoa vastapäätä olevalle välipiitalle, ja siis nyt istui Heisalan edessä. »Sitä minä kysyin Isonpitäjän pastoriltakin, kun mennä viikolla sou-sin hänet pitäjän puolelle ja koettelin hänen järkeänsä, juok-siko se, vai oliko kokkareilla. 'Montakos rukousta Isämeidässä on, pastori?' kysyin ja olin lape ja hurskas. 'Seitsemän tietenk-in!' vastasi pastori ja oli höyli ja opettavainen, koska oli lais- kana ja istui paatin perässä, kun minä sousin. 'Mutta Luterus laskee niitä katkismuksessa kahdeksan, koska on kirjoittanut kahdeksan selitystä ja kysyy: mitä se on: vastaus!' sanoin. Pas- tori tuli punaisenpuhuvaksi otsalta, mutta lasi sorminystyröi- tänsä ja sanoi, että minä sekotan rukoukset samaan menoon kuin yhteenvedonkin, ja että numerotkin lasketaan siten, että yksitellen ensin yksi, kaksi, kolme ja viimeiseksi koko palkka yhteensä. Tätä hän ei enää opettanut, vaan sanoi vain ja nitisti huulensa senjälkeen yhteen sillä tapaa, ikäänkuin ei matkalla enää puhuttaisi enempää.

Punttisten rantaan on kuitenkin pitkä matka soutaa, ja minä kyselin vielä, koska kerta olin papin kanssa puheissa ja olin raa- mattuakin lukenut ja kielikin tarvitsi liikkumista. 'Kuinkas on sen laita, kysyin, kun Mooses yhdessä paikassa sanoo, että Mahujael siitti Methusalemin ja Methusalem Lamekhin ja Mahujaelin vaarin-vaarin-vaarina oli Kain, mutta seu- raavassa luvussa, kun kääntää plarin ja lukee, taas sanoo samasta Methusalemista, joka siitti Lamekhin, että hänellä oli esivaarina Seth, joka oli Adamin poika niinkuin Kainkin.

Minun järkeni ei oikein selitä, kuinka tämän laita on, sanoin ja olin höyly. Kun minä selitän vyyhtiä ja saan langan päästä ja Aatamista alun, niin sama langan rihma minulla juoksee sormissa koko matkan niinkauan, että kerä on keritty ja Noak hyppysissä. Minun menee pääni joka kerta viiroon, kun minä ajattelen Lamekhia, että hänellä on kaksi isäsarjaa, jotka Aatamissa kyllä ovat yhdessä, mutta välillä menevät eri säikeisiin. Olikos Vanhassa Testamentissa ennen Vedenpaisu-
musta kaksisäikeisiä sukuja, niinkuin siimassa joskus on huonosti kierrettyjä paikkoja, joissa lanka lommottaa kahtena säikeenä? Vai laskettiinko Vanhan Testamentin aikana isähaaroja useampia taaksepäin, niinkuin nyt Uuden Testamentin aikana poikahaaroja eteenpäin: sanovathan, että Amerikassakin ihmiset kävelevät pää päistikkaa alakäsin, kun me kävelemme pystyssä? Kysyin, ja olin koko ajan hurskas ja läpyttämätön silmiltä. Pastori paatin perältä, jossa istui jouten, kun minä sousin, vaikka oli nuorempi, katsoi tutkivasti minuun ikäänkuin minun mieleni munaskuitten perille päästäkseen, mutta oli ololtaan ikäänkuin kissanpoika, jolle on kupposen pohjalle kaadettu kiehuva maidon tilkka tavallisen miedon lypsyrieskan sijasta ja joka ei tiedä lykkääkö viiksensä kuumaan vaiko ei. Papintutkinto hänellä kuitenkin oli ja puhua hänen piti. 'Katsos, sitä on paljon salaista kirjassa, ja mikä järjelle ja saivartelulle on hämää hepreaa, saattaa uskolle ja opille olla selvää kreikkaa. Tämäkin paikka saattaa olla vasiten asetettu juuri raamatun alkuun ikäänkuin hämähäkin verkoksi ymmärrykselle, jotta ajatus tulisi vangituksi jo kohta alussa ja kärpänen potkisi voimansa tyhjiin, ennenkuin enempää syntiä pääsee tekemään!' Oikeastaan poika, vaikka vielä nuori olikin ja melkein viiksetön vielä partapai-koiltaan, selvitti asiansa hyvin, ja minun tuli mieleeni, että

jopa poikanen osaa peitellä raamatun saumapaikkoja niinkuin meidän oma rovastimme korvallisiltaan ja taitavalla jakauksen kampaamisella päälakensa kaljut, vaikka kyllä nauroinkin mielessäni ja ajattelin että aidan raosta hän nyt meni eikä aidan ylitse. Tultiinkin samassa Punttisten rantaan ja mantereen puolelle, ja minä juoksin kiireesti edeltä hakaniitun veräjälle. Pastori oli kävellyt jäljissä ja minä olin nopea sapuloimaan veräjän lenkkiä auki, mutta livahdinkin veräjän lävitse yksin itse ja painoin lenkin paikalleen veräjän korvaan pastorin edessä. 'Pastori selitti minulle raamatun, niinkuin minä tässä avaan pastorille veräjää: pääsi itse lävitse, mutta minä jäin aidan taakse!' sanoin ja nauroin. Pastorikin naurahi nyt jo, ja kamraatteina me erosimme, kun minä uudelleen avoin veräjän ja pastori painui metsään: maksoi kaksinkertaisen soutuahankin! Rovasti minä luulen, että siitä pojasta vielä tulee, jos elää saa!»

Heikki kuunteli vastapäätä vakaana Heisalan lipeätä jutunpitoa sekä möykytti tupakkaa suussaan, koska nyt oli soutu-vuorosta vapaa, mutta vakaakin konkari lähtee joskus omaksi-kin ihmeekseen juoksunhölkkälle — kun sattuu joutilas tiima eikä ole itse valjaissa, virmastuu ehkä niinkin, ettei huomaakaan, ennenkuin kavio jo on varastanut pari semmoista askelta, jotka itsekin ja oma järki jälestäkäsän ymmärtää juoksuksi ja kevyt-mielisyydeksi.

Heisalan esimerkki siis tartutti, ja Heikkikin avoi suunsa nyt, koska oli leuka juhannusjoutilaana ja itse seuranjoukossa, ja Karolina senverran kaukana ja etuairoissa, ettei kohta ollut pelkoa, että tuiskasee ja katkasee sanan juuri siihen, kun on päässyt alkuun ja omaan puheeseen. »No, papitkin ovat pappeja ja heidänkin suunsa ihmisen suu!» virkahti hän siis ja puolusteli, koska oli tasainen rauhan mies ja suvaitsi kullekin hänen oikeutensa. »Mutta vaikk'en minä heidän puheillaan paljon ole

ollut muuta kuin mitä rippikoulussa ja vihillä olen vastannut kysymyksiin ja lukuvuoroilla ollut vaiti, niin minä tiedän, että kyllä pappikin kiroo, kun ruumis sitä lääkettä tarvitsee!» Heikki olisi jatkanut kertomustansa, mutta Heisala, jonka kielenkylki aina oli syljillä, ja joka ei nytkään malttanut itseänsä, koska oli sopiva sujaus sanaksi, keskeytti. »No senkös sinä nyt vasta sanot, ja minä kun joka ainoan saarnan kestäessä olen siunannut itseäni ja ihmetellyt ja tuntenut vilunväreitä ruumiissani, kun saarnastuolin parras tärisee ja nyrkki paukkuu puuhun ja joka pamaukselta tulee sanaa kuin tulikiven hajua kirkkoon! En minä etkä sinäkään koko viikossa niin paljoa kerkiä kiroomaan suustamme, kuin pappi yhden ainoan saarnan aikana kirkossa!»

Keskeyttäminen harmitti Heikkiä, sillä hän ei pitänyt siitä, että kukaan muu kuin Karoliina sekaantui hänen puheisiinsa silloin, kun hän oli jomossa. Hän vaikenikin nyt ja möykytti pari tovia tupakanpurua leuassansa sanan pukahtamatta, mutta alettu tarina oli nyt kerta omassa liikkeessään, ja niinpä se oli kerrottava loppuun. »Meidän Coléruksemme oli kova mies, niinkuin muistat», jatkoi hän siis taas, kun oli kulunut se aika, että oli niellyt harminsa alas. »Minä veistelin seipäitä parastikään Matintalon tarhaportilla, kun pastori ajoi hevosineen ohitse. Siinä on se paha kivi tien poskessa, niinkuin tiedät, ja pastori ajoi rekensä siihen, kovaa menoa ajoikin, niin että jalas tuntui kuin rusahtavan poikki ja pastori itse pälsyissään kieritielle ja taisi loukata säärensäkin vähän. Ei se ollut kristitty, joka silloin kirosi, vaan pakana, ensin säärtä ja hyppeli yhtä jalkaa, ja senjälkeen jalasta ja noitui. Minulla oli vanhaa kauan pastoria vastaan, sillä kolme vuotta sitä ennen hän oli Vähäntalon lukuvuoroilla rikeerannut minulle kuin turkkilainen ja pitänyt elämää, niin että leipäorret tärisivät Vähän-

talon tuvassa. Minä tiedän, että katekismus ei ole istunut minun päähäni, vaikka äitivainaa koetti kurikallakin, ja minä pidänkin tavallisesti suuni kiinni lukuvuoroilla, kun minulta kysytään, mutta tällä kerralla kysyi pastori minulta kuudetta käskyä, ja kun Karoliina kotona juuri sitä käskyä on minulle manannut niin että se helisee minulla korvissa aina, niin luulin minä että sen minä osaan ja vastasin sillä kerralla ja sanoin, että tee huorin! Minä taisin olla vähän peljästynyt myöskin, niinkuin minä aina olen lukuvuoroilla papin edessä ja sekosin senvuoksi hiukan sanoissa ja nielin ensimmäisen sanan vastauksesta. Ei senvuoksi kuitenkaan olisi tarvinnut sitä elämää nostaa, jonka Colérus nosti, ja siitä syystä minulla oli häntä vastaan vatsassa kauna: Karoliinakin oli kotona monta viikkoa lukuvuorojen jälkeen niskoissani kuin puskiainen, sillä koko lukuvuoroväki oli kuullut minun vastaukseni ja myöskin Karoliina! Kun pastori nytkin siis hyppeli särkyneen rekensä edessä niinkuin muinen minun edessäni lukuvuorotuvassa, ja kiroilikin vielä niin, että varpusetkin kapulakasassa olisivat kauhistuneet korviansa, jos olisivat olleet muita kuin viattomia siipieläviä, niin nousi minussa kristityn veri ja Aatami, ja minä muistin vanhat. Minä laskinkin silloin kirveen kädestäni lappeelleen tukille ja sanoin, kun olin suoristanut selkäni, että 'sus sinunatkoon, kun pappikin kiroot!' sanoin. Voi makeata, kuinka maistoi munaskuissa, kun sai maksaa, ja pappikin sai kuin tapin kurkkuunsa ja vaikenen paikalla: muisti kai virkansa. Yhdessä me sitten syynäsimme jalaksen ja huomattiin, ettei siihen niin pahaa vikaa ollut tullutkaan, käännettiin reki vain ylössuitten ja Colérus sai jatkaa matkaansa.» Heikki rykäisi ja oli tämän jälkeen vaiti sekä jäi jälleen möykyttämään tupakkamalliänsä ikäänkuin nyt olisi hänellä loppumatka sekä soutamisen että puheenpidon puolesta ruokatiiman joutoa.

Heisalakin oli niin hämmästynt Heikin pitkästä jutunjuok-
susta, joka sentään oli loppunut, ettei hän ällistyksissään
ymmärtänyt muuta kun tokaista, sanoa kun hänen sentään aina
piti jotain kaikkeen: »Mikäs on lukumääräisin kirous, minkä
sinä koskaan olet kuullut? Talinkorpi on seitsemän virstaa
pitkä ja kolme leveä ja kasvaa kuuden kylän havupuut. 'Iske-
köön sinun sarviisi niin monta pirua, kuin Talinkorvessa on neu-
lasia!' noitui Kulmalan Manta lehmäänsä, kun Mansike pot-
kaisi kiulun hänen polviensa välistä kumoon ja maito juoksi
hukkaan!» lateli hän siis nytkin suunsa viljelemisiksi, ja jottei
olisi vaiti, kun toinen oli puhunut.

Mitäs Heisalan kielen oravanloikka kuitenkin tähän olisi
pysähtynyt, koska huomio jo oli muissa? »Kukas sinä olet, olet-
kos sinä Variskerin poikia vai, koska kykötät paikallasi kuin
aidankyngällä?» kysäsi hän, koska kaipasi jutun vaihtoa ja aina
oli utelias, samassa nuorelta mieheltä, joka myöhätulleena oli
sattunut saamaan paikan parraspiehenä sen airon edessä, jonka
varressa Heisala istui, ja jota Heisala jo pienen aikaa oli pälysil-
mällä tarkannut, koska tämä oli outo paatissa ja Heisalaa aina
harmitti, ellei hän jokaista tuntenut, jonka hän näki. Poika-
mies, vaikka vieraassa joukossa olikin ja Ison-Vileenin ja Järve-
linin mukana palannut meriltä maihin, sattui sentään olemaan
hilpasuinen hänkin, vaikka tähän asti oli vaiennut, ja vastaus
tuli kohta. »Variskerissa vaakutaan, mutta Teerkarissa eletään
visusti, ja minä olen Teerkarin poikia,» »Ahaa, jassoo!» ihmet-
teli Heisala, joka ei tietänyt tuulen hajuakaan teerkarilaisista,
koska koko luoto oli toisella puolella pitäjää Anavaisten takana.
»Oletkos sinä juuri se Teerkarin pojista, joka kävelee toinen
jalka ilmassa?» kysäsi hän kuitenkin ja ajatteli yhteisinhimil-
lisiä, sekä kohotteli silmäkulmiansa ikäänkuin olisi vanhaa
tuttavuutta virkistellyt. Nuorukainen ei ollut ymmällä kuin

pienen hetken, mutta vilkautti sitte silmää Heisalalle: »Juuri samainen vesa, ja vasen jalka heiluu ylhäällä silloin kuin oikea on maassa, elleivät killu molemmat ilmassa niinkuin nyt tässä paatin partailla. Ja oman lakkini alapuolella minä myöskin aina kävelen!» Heisalakin vilkutti silmää nuorelle meripojalle merkiksi, että jutun tuntomerkit ymmärrettiin ja yhteistä natsuunaa oltiin! »Älä vaan tämän puolen tyttöjä puijaa Teerkariin, sillä teirillä on siipi ja meripojilla maailma, mutta tyttöparoilla vain hameen körtti!» neuvoi hän vielä tälle kurille, mutta oli jo kärppä sekaantumaan haastoon kauempana selkensä takana sen kuin herkkä korva siitä oli noutanut vihiä. Manta siellä oli Iso-Vileenille viritellyt juonikasta puheenlankaa siitä, ollaanko mailla uskollisempia kuin merillä, ja oli vaivihkaisesti luulevinaan, että merimiehet ovat kaikki kypsiksi keitettyjä kelmejä, varsinkin vaimoväelle ja yksinäisille. »Koetteleppas, kuinka Ison-Vileenin laita tässä asiassa on!» oli Heisala ketterä neuvomaan kohta kun korva oli haavinut otollisen virkkeen. »Joku on uskollinen silloin kun oma nenänpää semmoiseen käskee, vaikken minä mene sanomaan, että Vileenin nenänpää on sitä lajia, ja toinen taas on Vainionperän Heikki ja on uskollinen silloin kun Karoliina käskee, meneekö kuudes käsky lukuvuoroilla sitte vinoon vai pilkkaan!» lateli hän viisauttakin sekä vilkutti yllyttävästi silmää sekä Mantalle että Vileenille ja Heikillekin. Kärppähän Heisala oli aina ja kaikessa ja vanha edesikäypä ja pilantekijä kaikissa hääpidoissa.

Puheenhurinaa siis paatissa, jaaritusta jos vakaampaakin, hiljaisempaa kahdenkeskistä jupinaa, missä oli siihen ainetta ja lähivieren aihetta, yhteisempää miesvälistä tarinaa, missä suunnpito selkosi yleisemmäksi ja se oli äänessä, joka kulloinkin kerkesi haastoon, valtoimempaakin sanaa, missä kellä oli asiaa tai muuta ääntä ja julkisuutta puhella puolipaattiinkin muun

väen ylitse ja sanoa esimerkiksi Lahdenperänä peräpiitalta mielensä Postin ja Östergöolin isäntien väliseen kinaan keskippaatissa siitä, joko jo tulevalla viikolla mentäisiin heinään, vai vastako sitä seuraavalla vietäisiin viikatteet niituille. Ristin ja rastin, minne kuuntelikin, toimellista sanaa ja turhaa sanaa, jaaritusta jos järkipuhettakin, pakinan pajaa ja parran pärrää. »Kasteheinä korsii jo: minä kävelen niitulla aina ennen heinään menoa ja koettelen, kuinka korsi kääntyy sormen ympäri, ja kun se kihlaa sormen helpeimmästi, niin tiedän minä, että silloin on paras heinänteon aika ja silloin minä otan viikatteen, ja viikatekin viskoo iloisesti, kun se suihkaa tuoretta teriltänsä!» kuului Postin isännän hilpava ääni. »Mutta juuriheinä kasvaa silloin vielä ja kostuu, ja harava harpasee isompaa kasaa karhelle, jos menee vähän myöhemmin niitulle ja niittää heinän mieskasvuisena ja siemenillä: viikatekin leikkaa paremmin, kun korsi katkee kypsänä terän edessä!» sahasi tähän Östergöolin isännän nirsompi ääni. Tässä Lahdenperä sekaantui keskusteluun, niinkuin hän sen kuuli peräpiitalle kolmen miesrivin ylitse. »Mene sinä viikatteinesi kuloon, jos tahdot haravasi säästää liialta heinäruoholta ja korjata häkkiisi oljenkortta! neuvoi isäukko minua, kun muinen jätti talon minulle!» sanoi hän ja asettui Postin puolelle. »Minäkin noukin heinäncorren, menen parhaalle notkomaalle niitussa ja noukin sieltä vehmaimman heinänhiuksen, vaikken minä sillä itseäni kihlaamaan rupea minun ijässäni, ja koska muorikin vielä elää, he-he, mutta herrän hiusta kämmenissäni ja tiedän ryyneistä, koska rehu on suoltuvaa ja hyvää lehmän kielelle talvella, ja sanon kotona ja tuvassa, että nyt pojat niitylle ja laistolle!» Juuvanin vaarinakin täytyi nyt avata suutansa, koska oli tämmöisistä asioista puhe, ja koska häntä myöskin yleensä harmitti Lahdenperä, joka oli perinyt hänen lautamiesvirkansa, kun hän itse oli tullut

vanhaksi. »Hiero sinä kämmenissäsi mitä hierot, vaikka hiiren ryynejä, mutta heinä on niitettävä silloin, kun niitun tukka on paksuinta, ja ne paksuudet pitelee paremmin tuuli kuin sinä käpälinesi: mene niitun viereen, alle tuulen ja haista nenälläsi ilmaa, niin nenäsi tietää paremmin kuin sinä, koska käsket miehiäsi niitulle, ellet itse viitsi mennä laistolle, vaan herrastelet pöydän takana lautamiehenä!»

Puheenpalasta surisi ilmoissa, minne korvaansa heristikin. Hermannillakin oli joku tavallisista ilveistään ja syljentuomistaan, hän väitti nimittäin Herras-Mantalle, joka vähän loitompana tirsкуtteli Ison-Vileenin puheille, että jos ehtoosti maatamennessä solmii vasemman käden nimettömän ympärille kasteheinän korren kolmeen kertaan vastapäivään, ja se aamusti herätessä on samassa sormessa, mutta tällä kertaa kolme kertaa myötäpäivään, kun sen lukee päinvastaiseen suuntaan, niin ennen saman päivän ehtoota on varmasti kihlankultaa kiilumassa samassa sormessa. »Sinun sopisi koettaa nyt, kun Iso-Vileenikin on maissa!» neuvoi Hermann. »Minä olen itse huomannut asian todeksi, kun minä vielä olin nuori mies ja olin Tukholman matkalta kotona ja minulla oli kihlasormus ostettuna ja liivin taskussa. Kuinkas me satuimmekaan kävelemään Juditan kanssa, meidän Juditan, joka silloin vielä oli nuori ja kuuli ja tyttö myöskin, kuinkas satuimmekaan kahden kävelemään yhdessä Ojaniitun vartta pyhäehtoosti juhannustansseista palatessa, ja minä pilallani noukin tien ohesta heinän helpeen ja, koskei muutakaan sormen nyplää ollut, alan kiertää sitä ja solmia kääriä kolmeen kiertoon saman nimettömän ympärille Juditalle, mukavaa työtä silloin ja siihen ikään, sillä sormi oli hyvin tottelevainen käsissäni ja sitäpaitsi aika hivelää elämänlankaa siihen aikaan vielä, mutta eikös perhanaa taika pätenyt silloinkin ja sormus minun liivintaskustani kiillellyt seuraavana

päivänä Juditan sormessa! Ehkä on varmempaa, jos saat sinäkin Ison-Vileenin itse suorittamaan solmimisen, mutta ota selvyyss edeltäkäsini, onko hänelläkin sormus jo taskussa, ja tarkkaa solmuakin, sillä merimies ja puosu osaa punoa semmoistakin pujetta, joka juoksee auki, kun hiukkakin nykääsee!»

Bymaninkin ääni kuului joukossa ja muussa surinassa, hän puheli Pappenheimistansa, niinkuin hän aina puheli, kun hän oikein jutun vetoon pääsi ja kun hän luuli, että joku viitsi kuunnella. Pappenheimiksi häntä ihmiset selän takana kutsuivatkin. Hän oli nimittäin joskus lukenut kirjan, joka oli jäänyt hänen päähänsä ja jossa puhuttiin jostain suuresta sodasta Saksanmaalla, jossa kroaatit ja krabaatit tappelivat, ja sitä hän nytkin selitti Vainionperän Heikille, joka oli altis kuuntelija, koska hän itse puhui vähän ja jo kotokomennossa oli tottunut siihen, että vähemmällä pääsi, kun oli vaiti, vaikka kymmenetkin kertaa kuuli samaa manausta. »Pappenheim, se oli poika, se huusi 'hakkaa päälle!' vaan, ja painoi päisin, oli sitte turkkeja ja krabaatteja tai mitä paavilaisia edessä, ja teki lahtia kuin virsikirjan juutalaiset Jerusalemin hävityksessä! Gurko ja Skobele-vainaa olivat pojanmukuloita hänen rinnallansa!»

Juttu kääntyi tässä piittaryhmässä nyt Turkin sotaan, josta Heisalakin tiesi jotain, koska hänkin oli lukeva ja muistava mies. »Konstantinopoli on salmen partaalla ja Gurko ui miekka suussa rauman ylitse, ja toisella rannalla istui Turkin sulttaanin tytär kivellä ja itki, kun Gurko ei päässytäkään yli, vaan hukui mereen, koska sulttaani oli sammuttanut lyhdyn akkunassa ja oli pimeätä. Se on jo sanottu vanhassa viisussa, jonka minä olen lukenut ja jonka minä löysin Pöylin ullakolta sammalista, kun minä olin siellä isäntänä!» Heisalan vilkkaat kulmakarvat häälähtivät ylös otsalle. »Vaikka siekanaa Gurkolla siellä oli tekemistä, koska oli nainut mies, ja minä olen nähnyt hänen

ja hänen rouvansa kuvan aviisoissa!» »Sinä puhelet historioita!» närkästy Byman ja oli harmissaan, kun hänen puheensa sekoitettiin. »Gurko elää tänä päivänä vielä, niinkuin sinä ja minä, ja on terve kuin pukki, mutta Skobelev on jo vainaa. Ja engelsmanni Konstantinopolin portit reekeliin pisti Gurkon nenän edessä, eikä mikään sulttaanin talikynttilä. Sen sanoi minulle Turunläänin kuvernöörikin, kun oli verstaasta lähetetty mittaa ottamaan kuvernöörin jalasta saapasparia varten. 'Engelsmanni reekelin lykkäsi Konstantinopolin portteihin!' sanoi mittaa otettaessa, ja kun vein valmiit saappaat koetukselle, niin oli yhäkin alhainen ja puhelias ja kehui saapaspariansa: 'Parempia jaluksia kuin Bymanin ei jalkaansa saa tällä puolen Pietarin!' kehui ja oli tyytyväinen!»

»Kävitkös jälkeenpäin kysymässä kreiviltä, olikos hän kävelyt liikavarpaat jalkoihinsa saappaissasi?» kysäsi Heisala nyt vuorostaan kärkeästä, sillä ei hänkään puoleltaan ollut mielisään Bymanin oijennuksista. »Sinun viimeiset saappaasi minulle ovat nyt porstuan nurkassa ja minulla vasemmassa jalassa liikavarvas, paras tällä puolen Pietarin!» Heisalakin oli kielevä, ja kosti, kun tarvittiin, pisti pahimmin silloin, kun oli kehuvinan. »Minä olen aina kiittänyt sinun työtäsi: on aina iloinen, kun riisuu sinun tekemäsi saappaat jaloistansa! Amen on saarnassakin paras palanen!»

Tarinaa riitti, kun tietoa pohdittiin ja pilaa pakistiin, pieni pistos oli suolaa ja hyvä hyrähdys höystettä, muinaisissa kehrättiin, muistiko joku vielä ja Lahdenperä vanhan rovastin ja lukuvuorojutut, tulevissa aprikointiin, oliko odotuksissa hyvän vuoden tulo ja runsas heinäsato, jutun lanka kulki, kuinka juontui ja kuka suunvuoroon sattui, yhteistä oli vain ratto ja puhelun hupa, koska koossa oltiin ja koto-arki takana. Hiljaisiakinhan kyllä joukossa myöskin istui, niitä, jotka elivät omis-

sansa, niinkuin kotona olivat tottuneet tai muuten eivät roh-
jenneet ääneen, koska pitivät itseään vähäisinä, mutta olivat-
han heilläkin korvalehdet kahden vierin päätä ja mielen hiپیätä
se, mikä ei ollut umpea eikä heitä sitäpaitsi yleisessä pärinässä
huomannutkaan, ellei paremmin katsonut.

5.

VIERNIEMEN JOOSEPPI

Mitähän kuljetti mielessänsä esimerkiksi Vierniemen Jooseppi,
hieveräinen mies, joka istui Ison-Vileenin ja yhtä isoluisen
Markomäen Jaakon välissä rutistuksissa ja hartiat koottuina
kyykkyyn, ikäänkuin anoisi hän ympäriltään anteeksi sitäkin,
että tarvitsi tilanalansa hänkin, vaikka muut olivatkin tukevia
ja hän vain tämmöinen häviävän palanen ja hiirenherneen
lituska pavunpalkojen rinnalla, ja joka riiputti päätä ja piti
sitä kallellansa, ikäänkuin pään suoristaminen ja kaulan kenot-
teleminen olisi hänen kohdaltansa luvatonta toimitusta ja mel-
kein kuin julkeutta? Eihän Joosepilla suinkaan mitään sellaisia
omantunnon vaivoja ollut kannettavinaan, joiden tähden hänen
olisi tarvinnut välttää näkymistä ihmisten joukossa ja karttaa
kaihtia kaikkea, joka muistutti muille, että hänkin oli läsnä
siellä, missä hän oli. Päinvastoin, hän oli sävein ja vaarattomin
ihminen, mitä ajatella saattaa, olihan vain koko elämänsä ikään
unohtunut kuin elämänoheen ikäänkuin ojan pohjaan sattunut
siemen, joka sekin kyllä ituu taimensa ja lykkää vartensa,
mutta ei koskaan pääse kasvamaan saralle. Jo lapsena oli
hänellä se häpeä, että isä oli juoppo ja joi aluksensa, hävitti
laivan hinnan ulkomaan satamissa ja hävisi itse sieltä maail-

malle, jätti samaan hunninkoon aluksensa, jonka naapurit olivat uskoneet hänen kuljetettavakseen, kuin perheensäkin, joka sen jälkeen jäi ihmisten armoille sen mukaan kuin armoa riitti semmoisen pesälle, joka oli hävittänyt taloa ja tavaraa ympäriltään, niin että koko pitäjä siitä puhui. Elettiinhän sentään, koska äiti oli uskollinen ja toimelias, eikä lapsiakaan ollut enempää kuin viisi, mutta Joosepin mieleen, joka oli vanhin lapsista ja ymmärsi jotain jo silloin, jäi mato, ja kun hän tuli mieheksi ja oli ollut apuna äidille, niin että toisetkin ja nuoremmat lapset pääsivät jaloillensa, lähti hän merille. Mutta hän ei lähtenyt merille, niinkuin muut, kokoamaan maailmalta rahaa, vaan hakemaan sieltä meripalveluksessa isäänsä, joka häviämisen jälkeen ei ollut mitään ilmoittanut itsestänsä.

Maailmassa on meriä paljon, ja Amerika avara maa, mutta kyselemällä pääsee perille maailmallakin, koska on sentään pitäjäläisiä eri satamissa, ja hakemalla löytää, koska sille asialle kerta on lähtenyt, ja viiden vuoden päästä oli Jooseppi isänsä kämpässä Kalifornian metsissä. Mitä isä ja poika olivat niinä kolmena tuntina, jotka he kohtasivat toisensa, keskustelleet keskenänsä, siitä ei paljoa tiedetä, eikä Jooseppi oli siitä suuria kenellekään puhunut, mutta entistänsäkin hiljaisempana miehenä palasi Jooseppi tämän kohtaamisen jälkeen kotimaihin. Sen hän vain jollekin oli kertonut, että isä oli paahtanut perunoita porossa, kun hän oli astunut kämppään, ja että isän kasvot olivat olleet nokiset, isänsä hän myöskin oli kohta tuntenut silmänluonnista, kun se vilahti nokisista kasvoista häneen: sama katse aivan kuin silloin, kun hän muinoin viinapäissään antoi hänelle karakkaa pikkupoikana. Luultavasti oli poika pian huomannut, että kiveä on kotomäessäkin kolkuteltavaksi, ja että yhtä hyvin palaa kotiinkin, kuin yrittää pehmittää semmoista sydäntä, joka on ollut kova jo ehkä ennenkin,

ennen kuin se oli paatunut. »Mitä sinä täällä teit, en minä potaattejani ole sinua varten paistanut?» oli isä viimeisenä sanana sanonut pojallensa. Jooseppi oli ehkä yleensä pehmyttä lajia, ja viiden vuoden maailmanmatkakkin oli ehkä pehmonneen miehen tekoa. — Ei se kiven vika ole, jos joku kolhii jalkansa siihen, vaan sen, joka menee kolhimaan varpaitansa kiviin.

Jooseppi siis palasi takaisin kotomaihin, ja oli jo viidettä vuotta leskimies ja yksinäinen Vierniemessä. Naimisiin hän nimittäin oli mennyt jo ennen merille menoansa ja maailmanmatkaansa. Siihenkin, naimiseen nimittäin, oli syynä hänen alunperäinen pehmeytensä. Hakalan Sandra oli nimittäin tyttö, jota hän oli katsellut haikeasti jo siitä asti, kun hän kerta Toistalon elotalkoissa hänet kerta muinen oli ensikerran huomannut. Sandrakin oli hiljainen ihminen niinkuin hän itsekin, mutta nuorten mukana Sandra kuitenkin tansseissa kävi, niinkuin hän itsekin, ja niissä senjälkeen tavattiin ja nähtiin, vaikkei hän puolestaan kyllä koskaan tanssia rohjennut eikä osannutkaan, eikä Sandrakaan paljoa laattialla liehunut, mutta katselluksi tuli ja suostuvaisiksi tuntuivat Sandrankin silmät. Niinpaljon sentään kohdattiin ja kirkossakin nähtiin, että lämmitti sydänalaa joka kerta uudesti tavatessa. Mikä sitte puheisiinkin veti, mutta yhtämieltä oltiin, kun Ylistalon tarhoilta pääsiäiskeinuilta palattiin, ja tie sattui samaksi, käsikin löysi toisen käden, ja juttukin luonnisti käsikättä heilutellessa molemmilta kuin ihmeeltä ja vanhoilta tutuilta ikään. Tämä tapahtui samana keväänä, jolloin Jooseppi hankki matkaansa isäänsä hakemaan. Eihän Jooseppi sitä matkaansa voinut jättää, koska se oli lapsesta asti ajateltu asia, ja isältä oli hänen omilta huuliltaan kuultava, miksi hän oli jättänyt omansa häpeään, ja kukaties saatava isä sovitetuksikin. Mutta nyt oli laita myöskin siten, ettei hänen sydämensä enää saattanut Sandraakaan

jättää, ellei aivan rinnan pohjia riipaissut itsestään. Niin mietoa ja mielenmukaista ihmistä kuin Sandra ei saattanut maailmassa olla toista, ja itsestänsäkin eksyisi, jos elämä jäisi Sandraa paitsi. Ennen Joosepin merille lähtöä he siis vihittiin, koska Sandrakin oli suostuvainen ja hellästi itki, kun Jooseppi kysyi.

Jooseppi siis palasi, mutta hiljaisempana miehenä kuin lähtiessään: kun on saanut tikun sormeensa, ja siitä on nyhdännyt pois vain näkyvän pään, mutta muu puunrüiste on jäänyt mojottamaan lihaan, niin ota haavassa on pahempi kuin olikaan ja särkee sisäänkäsin. Tosin hänellä nyt oli vaimo kotona, ja se oli Sandra, mutta viisi vuotta on myöskin aikaa ja maailmalla liikkuminen kuluttaa, eikä Sandrakaan ollut aivan sama kuin ennen. Sandra olikin viime vuodet elänyt yksin Vierniemessä, Joosepin äiti oli kuollut jo pian Joosepin lähdön jälkeen ja sisaret olivat jo sitä ennen lähteneet kaikki maailmalle. Sandra siis oli, ja Sandran vuoksi hän matkoiltansa palannutkin oli, mutta ei sekään lääkinnyt, niinkuin meriltä ja Kaliforniasta palatessa oli luullut, vaan sama ota kuin koko kotomatkan söi sydämessä kotonakin ja mieluimmin liikkui hiljaisena töissänsä, eikä tuvasakaan enempää puhunut kuin mitä tarvitsi.

Merkillisempää oli kuitenkin, että Sandrakin oli muuttunut ihmeellisen hiljaiseksi, ei askareissansa juuri mitään virkannut, ja jos oli semmoinen aika, ettei ollut mitään työtä käsiin, niin istui yksin ajatuksissansa ja piti käsiä ristissä sylissänsä. Puri oikein sydäntä välistä ja tuli paha mieli ihmisen puolesta, että tuommoiseksi oli muuttunut, kun on joutunut nuorena elämään täällä vuosikausia yksin yksinäisellä niemellä ja kaukana ihmisistä! Ei Sandra nimittäin alussa ja Vierniemeen tultuaan tuomoinen ollut ollut, liittyvä ja altis ihminen kyllä, mutta hupaa silmissä ja olossa, niin että aivan huojensi koko elämän Vierniemessä, kun sinne muutti. Ja nyt, eikös parka säikähdellytkin

ja aivan kavahdellut kesken töitensä, kun joskus palasi kylältä, tai muuten odottamatta avasi tuvan oven ja tuli sisään, säikähtänyt niin, että tuli valkoiseksi kasvoiltansa kuin liitu ja senjälkeen harmaaksi. Ja mitä hän joskus katsoi, kun luuli, ettei huomannut, tarkkasi kasvoja ja ikäänkuin tutki, kun Jooseppi istui ja vaikeni penkillä? Ei, Sandra ei ollut sama kuin Joosepin lähtiessä merille, mutta Joosepillakin oli oma raskautensa ja tupa pysyi hiljaisena.

Siten kului aikaa, kului koko talvi siitä kuin Jooseppi syksyllä oli palannut Amerikasta. Eräänä päivänä sitte — elettiin toukokuun puolilla jo ja talvi oli kulunut — kun Jooseppi istui tuvassa ja paikkasi verkkoa ja Sandra oli mennyt rantaan viruttamaan pyykkiä, kuuli Jooseppi rantasillalta käsin ensin parkaisun ja senjälkeen vihlovan huudon, ikäänkuin luihin ja ytimiin leikkaavan. Sandra makasi sillalla pitkänään, kun Jooseppi saapui paikalle, ja sillan edessä uiskenteli meressä joku mytty, jonka Jooseppi aluksi luuli veteen pudonneeksi pyykkinyytiksi, mutta joka olikin pienen lapsen ruumis kääritty Sandran muinaiseen vihkihameeseen. Jooseppi nieli palasen aikaa ilmaa ennenkuin hän ymmärsi mitään, mutta senjälkeen katsoi hän Sandraa, joka nyt oli avannut silmänsä, mutta muuten makasi liikukumattomana: huulet hupisivat jotain. »Merikään ei häntä pitänyt, vaan lähetti minulle takaisin, ja nyt lapsi hakee minua vielä!» aavisti enemmän kuin kuuli huulien jähmyvän hupinan. 'En minä potaattejani sinua varten ole paistanut: mitä sinä täällä teet?' muisti Jooseppi tällä hetkellä toiset sanat, jotka hänen korvansa myöskin olivat kuulleet: isän sanat pojalle, joka lapsena siementyneen uskon voimalla oli maapallon toiselta puoliskolta kahdenkymmenen vuoden takaa hakenut ja löytänyt isänsä.

Jooseppi oli nostanut Sandran sillalta ja kantanut vaivaisen

tupaan ja laskenut sänkyyn: Sandra eli, mutta ei hän elämänsä enää senjälkeen omin voimin sängystä noussut: hänen vasen ruumiinpuoliskonsa oli silloin sillalla lamaantunut, ja ihminen elinijäksensä menettänyt liikuntakykynsä. Jooseppi, ojan pohjiin osunut eikä saran multiin päässyt siemenen jyvä elämässä oli kuitenkin itunut juurta savikossakin ja kasvanut vartta tähkään asti: kolmekymmentä vuotta hän oli hoitanut halvattua vaimoansa ja jyvinyt sitä uskollisuutta, johon hänessä oli siemenen laji ja laatu. Jos oli isä ollut kylmä eikä ottanut vastaan, ja savi sillä taholla liika tylyä, niin nyt olivat juurten imut löytäneet otollisen mullan, ja avuton vaimo ja oma Sandra elämän lahja sille, jonka kasvun laki oli ojan pohjiltakin rakkauden tähkään ja uskollisuuden jyviin.

Sandraansa Jooseppi tämän jälkeen hoiti, ruokkoi hänet ja auttoi häntä, minkä ihminen toista osaa. Mikäs hänet, yksin niemellä vuosikaudet ja heikko nainen: surku häntä, että niin pahoin oli käynyt ja parka saanut kestää, vaikka kuinka paljon, pelätä ihmisiä ja häntä itseänsäkin, kun hän oli palannut, ja nyt oli ijäksensä rampa! Sandran Jooseppi hoiti, hoiti kodon, kutun ja kanat, kävi päivät taloissa töissä ja ehtooot valvoi, kunnes askareet olivat lopussa tuvassa ja navetossa, perunamaa kitketty ja verkko viety vesille, aamusinkin sai nousta, että verkko oli koettu, kalat peratut, kutu lypsetty ja ruoka Sandralle keitetty ennenkuin lähti taloihin töihin ja jätti Sandran päiviksi yksin. — Lapsen oli hän kohta seuraavana yönä Sandran halpaantumisen jälkeen käynyt salaa hautaamassa kirkkotarhan kulman länsinurkkaan haapapuun varjoon, ja oli hänen tapansa ollut pyhäisin kirkossa käydessä käydä Sandran puolesta istumassa kiviaidalla haapapuun vieressä ja siunata mielessänsä kasvatamatonta raukkaa.

Kolmekymmentä vuotta oli noin kulunut ja nyt oli Jooseppi

jo viidettä vuotta ollut leskenäkin, ja Sandra haudattuna juuri saman haapapuun toiselle puolelle, koska siten oli sattunut hautojen vuoro ja haudankaivaja sen paikan avannut: oli äitikin löytänyt lapsensa luokse haudan multaani niinkuin lapsikin merien huomista äitinsä tuskaan, ja niinkuin Jooseppikin elämän viluilta elämän surkuun maapallon tällä ja tuolla puolen. Mitättömät olivat Joosepin kasvot ja mitätön oli mieskin, ja huomaamatta hän jäi muitten keskellä, ellei erikoisesti häntä katsonut, mutta uurtoa oli hänen kasvoissansa ikäänkuin kynnettyssä pellossa, jonka multa jokaiselta mureneltaan on muhennettu pehmeäksi, ja silmissä oli hänellä katse, joka, ellei se olisi ollut niin mieto ja hauras, olisi ollut kipeä, ei hänen itsensä puolesta, vaan kaikkien puolesta yhteisesti.

Mikä toi tämänkin yksinäisen miehen joka-ainoa pyhä muitten joukkoon ja kirkkopaattiin? Haapapuuko kirkkotarhan länsikulmassa, jonka varjoihin hän joka pyhä ennen kirkonmenojen alkua aina meni ajaksensa istumaan kiviaidan partaalle, vai se seuranhakuko vain joka yksinäisellä oli, että taas oli ihmistenkin parissa ja kuuli, kuinka ihmiset puhuivat asioistansa? Ei Jooseppi itse ikinä suutansa avannut, ellei joku häneltä jotain kysynyt, oli ehkä ujokin ja rohkenematon seurassa ja väen joukossa, mutta sen huomasi, että hän kaikkea kuunteli ja korvaa kallisteli, missä jutunkerta hänelle asti kantoi, sulipa hän ikäänkuin jonkinlaisesta hahmosta ja viihtyi oloonsa, kun aikansa oli istunut ja kuunnellut, väreilipä hänellä suupielissä joskus, kun sattui, hymynhäivän alkukin, joka sentään tavallisesti jäi vain alkuunsa ja pikemminkin oli haikeansekaista kuin varsinaisesti iloista. Kaiketi oli laita siten, että hänkin, vaikka osattomaksi oli jäänyt ja yksinäisyyteen, haiki sitä hupaa, jota ihmisillä on toisistansa, ja kun viikot eli omissansa, niin tuli

pyhäisin paattiinkin, jotta taas kuuli ihmisääntäkin eikä sitä unohtanut: sai samalla käydä Sandran haudallakin ja liikutella mieltänsä, jottei lopen jähmettynyt. Jooseppi olisi tuntenut itsensä perki köyhäksi ja jätetyksi, ellei olisi kirkossa käynyt ja kirkkopaatissa ihmisten joukossa istunut.

6.

Istui heitä, vanhaa, nuorta, vaimonpuolta, väkimiestä, kellä hupana hiljaisuus, kellä rattona juttu, puheliasta, saitasuuta, vakavata, vaihemieltä, lapsen hilkkää, vuotten huuppaa, ikänorjaa, ikäjäyhää, kuinka kelläkin piitalla paikka, ijällä vuoro, vilpas, verkasko elämänviete, osa ja kohto; nöyrännyökkää, nököniskää, hilpasilmää, umpikyrää, huomentuorta terhenissään, kokenutta väsymissään, jyväviljaa, rikansekaa; kaunaa, tähkää, tainta, kortta, kuinka sattunut kylväjän visko, siemenen laatu, pellon multaisa, höydykäs savi, kivikon köyhyys, säitten nurjiva, kadokas yrmy, sadokas armo, ajan vuoro, ijan vuoro, osan vuoro, lajin vuoro.

Souti heitä, istui heitä: Kihlakunta suihki, enti, meri vieri väljiänsä, päivä satoi säihkyjänsä, aivot viuhki, hangat vankkui väkitäyden kirkkopaatin, joukon jaari sakoi yllä satapäisen kirkkokansan, niinkuin sohii keon suilla mehiläisten sulloparvi, vaikeniko kaksi-kolme: kymmeninä hyri ääni,

kieri-vieri haaston kehrin kulkuansa, raiteitansa,
 loiski-liekkui, vaappui-viekkui lipulaineen vapahilla,
 niinkuin meri vedenkielin kupehilla Kihlakunnan,
 turhissako, tärkeissäkö, vaisun kuivan vakavissa,
 jauhoi järmää järkipuheen, toimenhaaston takotankkaa,
 joutojutun löysälientä, hilpasmielen hilkahdusta,
 salajuorun lierinkieltä, hyvän uskon avokuiskaa,
 umpiako oman koetun, herkeitäkö mailman menon,
 toimen touhaa, jutun jahnaa, mielen hilpaa, mielen hiljaa,
 kuinka laatu kieli, mieli, loiski-laski, läiski-läätty.

*

Kihlakunta suihki, enti, rannat vilkki,
 taivaankansi pieli, piiri, sini ylti,
 vetten vieri kantoi, keinui, meri välji.

Meri, taivas, rantain vihjo:
 Meri pehmovillaan, lykkävillaan,
 taivas päilyvillään, puuntavillaan,
 rannat paahteisillaan, suvisillaan,
 hulaa, tuulta, kohaa, kuiskaa
 ilman leuhto, laineen loiska,
 lipla rannan, metsäin huoja,
 tuhat ääntä, minne kuuli,
 vesiin, maihin, humuhulmiin,
 tuhat eli, mitä näki,
 laine, lehti, virvi päivän!

*

Laineet laulavat:

I.

Punera kallion kupeen:
 hijettä tuhannen tuhatta sinkoi kyljissä silatun
 kylpeillä auringon!
 Sinerä merisen vierron:
 syttyjen, sammuman säihkyillä viljoi tuhlaten vaeltavat
 purppura päiväsään!
 Himerä taivaitten kuvun:
 säijettä kultaisen niitistä vyyhti kehriten pohjaton
 armoilta antavan!
 Pauke leivon ranta-haassa,
 humu havun vuoren laella,
 sulju veden lahden suussa,
 kaiken kuuli, kätki korva!

Enti silmä laet laineen,
 salmen avot ulkomeriin,
 hattar'pilven utulennot,
 avar'auvot merten, ilmain!

Aalto ajoi aallon takaa,
 tuuli humi tuulen teitä,
 aatos liehui niinkuin kulki
 meren rantaa, mielen rantaa!

2.

Syvät yllä, syvät alla: rajatonna
kauko, läsnä yhtä haavaa olon havaa:
kuullot korkuun: sinen tummut avon upiin;
katteet syvyyn: viljun himmyt väilyn lymyyn:
samaa viepää, samaa seisaa sielu-mielen,
siniin siinon takaisiinko kiipi katsein,
salaan salaa peittäviinkö hiipi tiedoin!

*

Aallon puhje vaeltamillaan
karkeloiva suistumilleen
aallon katoon,
sinen purje siipimillään
levittyvä häipymilleen
siinten pimiin,
kummallakin nousu, riemu,
saavun huoma, vaivun helma
omaa alkuun!
Ihminenkö samoin vaihein
elot elää, huokaa, hämmyy
levon varjoon,
havii keveet elon pielten,
vierii paisut elon meren
haudan kehtoon?

3.

Albert tässä näki, mieli,
 katsoi kuilut vetten väilyn,
 niinkuin vyöрти, niinkuin pyöрти
 syvillänsä syvän kohtu,
 katsoi kasvot taivaan äärten,
 niinkuin huumi, niinkuin huimi
 pieletönnä ikikehä:

iaistä samaa vaiheitten takaa vaiheitten taakse
 kohtuva meri ja kehivä taivas,
 loiskujen raiku hopeilla kallion,
 tuulien hulva humilla ilmojen,
 aaltojen vaelto vierroilla vesien:
 vain laine vaihtuu, ei laineen heilu,
 vain ihmistämä, ei ihmisosa.

Nousun — sammun aallonvuoro
 kumpumilla onnen häilyn,
 raukamilla surun häivyn:
 siin'kö laki kasvun, kuihdun,
 paisun täyty, vaivun tyyty
 vaihtuvaisen elonmeren?

Ihmisiinkö mieli — mietti,
 lainehinko tunsi — tuuti
 ajatuksen aaluhulun:
 viskoo mieli, merenharja,
 kuinka kyömyy nousun vuoro;
 vaimuu vyöry, vammuu mieli,
 kuinka laskee laakson kouru:

milloin kuher yltäkuohu,
 milloin suistu nieluntumma,
 kohan vaappu, vaivun hilti,
 synty — kato, kasvu — väisty:
 kulkevaista vaiheviertä
 elon — kuolon aallonheilu,
 summain kohtu alun syli,
 summain kehto lopun lepo.

4.

Päivä piirii pieletöntään,
 meri viekkuu ulohtaitaan,
 tuuli, päivä kisaa maailmat,
 vetten hilpa huulii rannat.

Silon hijeet kallioiden
 lipumilla laineen liepeen,
 aallon silkin haaltovaipat
 huuhtumilla punapaaden,
 äkkivuoren harmaat särmät
 valkumilla veden kielen,
 metsäharjain havuharteet
 tummumilla rantain vyön:
 aurinkoa kylvi,
 auringoissa kylpi,
 aurinkoisna kylti

vetten live, kirkas, kova,
 vuorten kuve, liukas, luja,
 havun huma, syvä, summa!

Aallon vaelto karkeloillaan
 valtoimilla meren poven,
 lykkö, laantu kuherkaadun
 kohaavaisen pehmopellon,
 täällä heilu, tuolla vaipu
 huuhton, häivyn huokavuoron,
 laulaa, kaulaa vaappuvaihdon
 raikuvaisen syvärinnan:
 kevyviä nosti,
 raskahia laski,
 summavia sousi
 ikilepo levotonnaan,
 ikiajo rauhoissansa,
 ikisaapu menovaelloin.

Kaarten kato korkeoihin
 syvymillä taivaan kehän,
 soka, huika peilipiirin
 pohjattoman valomeren,
 täällä hukku, tuolla huimu
 siinten haivun siinten upiin,
 hulvaa, kultaa valon niitten
 tuolupuilla kirkkautten:
 ylän ylä ylti,
 taa'n taa'at tienoi,
 kadon katteet kaukoi

emmin — ennoin ikikiipu,
 ikihiipu korkeutten
 yläin yltämättömien!

Maailman urut avar'ääret,
 avar'äännet, hilpahymin,
 raikuvyöryin humaa, huokaa,
 riemuu välkyin, vienoo värjyin,
 täällä paisuu, tuolla painuu
 äänten pauhuin äänten vaimuun,
 viekkaa, viettää tuhattuudin
 hulvaviehtoon, tulvaviepyyn:
 pisarhelmin pilkkii,
 puron loiskin solii,
 virran voimin kymii,
 ailuu lapsen elonhavat,
 tihii nuoren rintakaihot,
 taintaa vanhan tiedon haavat.

Elo, solju rantavierten,
 hilpa, haalto aallonharjain,
 taivaan teltin puuntopieli,
 maailman urkuin avarhumu,
 ikisama, ikiuusi
 yllä veneen, ympärillä
 entäväisen ihmishaahden
 hetkeänsä kirjoovaisen:
 viekka, vilkku väistyy,
 viekka, vilkku säilyy,
 elon aalto häilyy,

viertää ikää, viertää aikaa
niinkuin merta meren laine,
sammumiinsa herääväinen.

*

Päivä piirii, meri viekkuu
pieletöntään, ulohtaitaan,
tuulten kisa, elon vaihi
vaeltaa maailmat, ajan rannat.

KILPASOUTU JA MATKAN JATKO

I.

Entä nyt? Mitä nyt? Kukaan ei ollut huomannutkaan, mutta juuri nyt, Juutinkarin niemenkärjen kohdalla, vastapäätä Hindesbendaalia, jossa taaskin oli vaihtopaikka ja viimeinen soutuvuoro alkaa, juuri tässä toivissa, jolloin soutu on hämässä, airot sikin sokin torkottamassa, mikä lehtineen ilman hamuilla, mikä muuten joutilaan lipumilla, kunnes kaikki taas on järjestyksessä, lepo palannut paattiin, äskeiset soutajat saaneet sijansa, mistä kukin tungoksessa löysi, ja uudet asettuneet paikoilleen tyvissä, juuri näillä täpäriillä, jolloin soutu taas alkaa asettua vanhaan tahtiinsa ja airot jokainen järjestyksessään taas vähitellen pääsevät vedon väkeen, mutta vauhti edelleen on puoli-voimaista, juuri tässä tingassa kiipee Langholman kirkkopaatti keuloineen Kihlakunnan takakulman tasoille oikeoilla vierillä. Niillä on täysi paino menossansa, veto tasaista ja pitkää, heillä onkin heidän vaihtovuoronsa jo Grönvikin niemessä ja vauhti siis kiinteätä, tuuma tuumalta lykkää raudoitettu keulakurko pitemmäs Kihlakunnan vierillä, viuhkii jo taimman isoairon tasoille. Kolme airoparia siellä on puhdikkaassa työssä, veto vain ikäänkuin pitenee jokaiselta airoparin laskemalta, ja kuulee hankapuiden ruskan, kun ne huotavat ja tempa painaa. Väkeä sielläkin on, kukaties neljiin kymmeneen, koska on tihuvaa nyökkää, kun koko joukko huojaa, ja aironvarsissa kättä,

minkä lapa vetäjää ja työntäjää kestää. Totta tuo on: jo pinnaa keulakurko Kihlakunnan toisen peräairo-rivin tasoilla, puser-taa pitemmällekin, ja koha keularinnoilla tuntuu ikäänkuin kasvavan vain jokaiselta aironvedon punnaamalta: joko jo kolmannen airoparin kärjillä kiihtävät kurkoinensa?

Kihlakunnassa oli syntynyt hiljaista. Olihan tuo varhemmin kyllä huomattu, että Langholmankin kirkkopaatti oli tulossa takana, mutta oli ruperteltu muuten vain, oli joku sanonutkin, Henriksson kai, joka silmineen aina oli asioissa, että Langholmastakin näkyvät tulevan oikein läänin joukolla kirkkoon, koska paatti on kansaa kukuillaan, mutta kukas sitä olisi uskonut, että olisivat taaskin ja tälläkin erällä alkaneet hiistellä ohitse ja yritellä, niinkuin melkein joka pyhä kyllä muutenkin, vaikka aina yhtä odottamatta ja varkaan hiipimältä! Nyt ei enää pukahtanut Kihlakunnassa kukaan sanaakaan, katsottiin vain ja kimmattiin airopuissa sekä laskettiin, että nyt oli vihollaisen keulapiikki jotenkin jo etuairojen tasoilla, jollei jo hiponut pitemmällekin, ja Langholman nykyinen isäntä peräpiitalaan melkein tasarinnan Lahdenperän lautamiehen kanssa omassa paatissa, vain Ylisenpään Brynolf, joka aina oli avosuu ja ajattelematon, hihkaisi jotain, että kas salakkaa kun luulee itseänsä särkeksi ja pyrkii pataan keitettäväksi! Lahdenperäkin, joka peräsimessä pahimmin tunsii paatin kunniat ruumiissaan, alkoi syhyä levottomia olossaan ja nähdä totisia, kun alkoivat vana-vedet vilkkua silmään ohipainavan kilpapaatin perillä. »Mistäs juuti tähän ilmestyi, kun tulee kavala selän takaa niinkuin ryssä, niin ettei pahaa huomaakaan ennenkuin näkee!» puolusteli hän ikäänkuin omia torkahduksiaan, mutta mittasi samalla karsaasti silmineen, että tuuma tuumalta yhä hävittiin ja että auttamattomasti jääpäpuolella pysyttiin, ellei menoa parannettu. »Soutavat hartaasti ikäänkuin istuisi synty syhelmänä kropassa

ja olisi saarnan saunaan päästävä päistikkaa ennen muita ihmisiä!» yritti hän karsasta leikkiäkin, mutta närähti samassa omaan paattiin: »Ettekös te enää soutaa osaa, koskei paatti paikaltaan pääse! Lusikoilla lipotaan köyhän talon hernevadissa, jossa on yksi papu liemessä ja haavitaan, kuka sen saa suuhunsa, mutta täällä istutaan airoissa ja kiskotaan! Eikös kuusipuu enää potkaise Kihlakunnassa!»

Lahdenperän alkoi peränpitäjän maksa pakseta: Langholmalaiset pusertelivat edelleen päisin paatissaan kuin riivatut, mah-toivatko jo olla hivenen etumatkoillakin keulakurkoiltaan ja vanavedet kiehuiivat vimmatun takana jo parin kyynärän laahuksena, kun niitä noitui näin omilta perätuhdoilta. »Täi ui tervassakin ja sätkii kypälöineen, mutta Kihlakunta makaa meressäkin ja veden silkoissa laiskana kuin lehmä tarhakasoillaan!» morasi Lahdenperä jo julmasti ja oli kuin lennossa omista napitetuista liiveistään. »Kannon tyvilläkö te luulette istuvanne ja Säkylän tervametsissä, ettekä piitoilla ja kölivartisen niskoilla, kosk'ei meri jää, vaikka hartia heiluu! Kun minä olin nuori, niin voideltiin selkä semmoiseksi, että se venyi, kun se veti! Puuroakos teillä on hartialihoissa, eikä ryhää?» Lahdenperä ähisi ja sätisi ikäänkuin olisi omista nahoistaan halkeamassa.

Ei tätä suolaa ja sananraippaa sentään enää olisi tarvittu, sillä oltiin Kihlakunnassa muutenkin havahduttu. Niin monta silmä-nappia kuin oli silmäparia vajaasataisessa joukossa oli tällä haavaa hievahtamatta tikistettynä Langholman kirkkopaatin mustaan tervattuun kylkeen, joka kyllä vielä senverran vinhi voittomenoa, että sen silmällä havaitsi, kun tarkkaan ja hiuskarvalta katsoi, mutta jonka meno jokaiselta aironvedon vuorolta ikäänkuin muuttui ja vaihtui ajattelevaisemmaksi ja arvelevaisemmaksi, kunnes lopulta oltiin siinä vaiheessa, jolloin ei tarkinkaan, ei edes Henriksson, enää voinut päätellä, kumpis tässä nyt

nopeammin lykkää päisin. Kihlakunnassa oli nimittäin tämä vaihtohämän jälkeen nyt jo aikoja sitten tasoittunut, airot tavoittaneet tasaisen tahtinsa, joka nyt oli pitempi kuin ennen, soutuvuoron istujat kiinteinä vedossaan ja yhä useampi käsi auttamassa airon varressa, kuka myötäkiskoen, kuka takatuu-palta työntäen. Tasoissa nyt hetkinen kiidettiin, sanaa ei puhahdettu kummassakaan paatissa, vain hangat vongahtelivat visois-saan jokaiselta kiskomalta ja airojen lehdet huoahtivat notkamiltaan jokaiselta nostamalta. Kuin puntarin nokassa, kun punnittava on saatu jyvälleen, vaappui menon vihke tuokionsa ja seuraavankin ja vielä sitä seuraavan, ei totisesti tuominnut kukaan, kumpi nyt oli voitolla, sillä keulakurkot kiipivät tasoissa, Kihlakunnan korkeampana ja kopeampana, mutta Langholmankin puskevana ja itsepäisenä, ikäänkuin olisi sillä intti vaikk'ei ehkä oikeus siihen kämmenen leveyteen, joka nyt olisi päästävä pitemmälle toista? Eikös aivan ihmettä, ikäänkuin olisi veneilläkin ollut laudoissansa ja nokissaan tieto, että nyt oli päästävä edelle: niin ne pyyhkivät päisin kuin olisivat ilmaa ja veden kulaa toisiltansa kadehtineet, jottei leikkaisi toisen keula ja roiskaisi toisen rinta tuulen piehtaa ja meren märkää ennen omaa!

Ja väki! Hengen kaupalla kiskoi airoissaan Langholman lääni, sen näki! Kaksi heitä mahtui jokaiseen airon tyveen siellä ja kolmas oli lykkäämässä ja pinkansa pisti jokainen, jotta kertakin kunnia siepattaisiin Kihlakunnalta. Oli kuin ajomyrsky katsoa, kuinka tuima oli häälä väekkään joukon, ja melkein kuin tuis-killa rajutuulen ruispellon piiskottu harja huojuu ja huiski airoo-van kansan vimmattu veto, kun keulasta perään yhtä tahtia vuoroin taivutettiin etukimpaan, noutavaiseen ja ahnaspitkään, vuoroin temmattiin takapotkoa, hartiaväkistä, olantakaista. Hammasta pureva oli yhteinen tahto kiskovan voiman ja peloit-

tava kamppaavan haahden syöksävä kiihto, viimeisensä puser-tava.

Mutta mitäs painaa nauloissa punnittu leiviskävaakaisen verroilla ja mitäs mahtaa mullikkaikäinen, sarvinenkin, härkävuotiselle, jolla on ruhoa? Koskas oli Kihlakunta kenestäkään jäänyt, kun tosi tuli eteen kirkkomatkalla ja airoista otettiin, mitä airopuusta lähtee? Nythän oli jo Kihlakuntakin valveilla, nokkapuu niillä pärskeillä, joilla painetaan menoa ja hangoissa laulu! Kulmakunnan kunnia nyt oli kysymyksessä ja Kihlakunnan maine, ja yhdeksässä airopuussa kolmen kylän voima: totta silloin selvää tehdään! Tasoissahan vielä vasta oltiin, kun keulakärjet kiihtivät rinnatusten, mutta oli vedossa vielä venymisenkin varaa, jos tarvittiin, ja selän pintaa säästössäkin, jos manttaalia kysyttiin lisää. Vaikka parastansa sentään jo panivat monet. Kuinkas kiskoi esimerkiksi Vähäntalon pikku-Fiinu, joka isoihmisyyksissään oli tunkenut itsensä soutuvuorolle vasemman keula-airon tyveen, ja nyt joka vedolta pinnisti itsensä piitalta koko ruumiineen melkeni pystyyn ja seisalleen, jotta olisi täysihmisen veroinen paikallaan ja punnaisi, minkä mittaa riitti, vaikka jäsenet nipisivätkin: hiuksetkin tekivät kiusaa ja huiskivat huivin alta esille ja kasvot pakahtuivat punaisiksi joka kerta kun tikisti vartensa jänteen ja potkoon: hyvä että Eevertkin nyt oli selin ja soutamassa omassa airosansa, hiukset aina saisi kokoon ja korjoon, kun päästiin rantaan ja juostaan Hiltun kanssa puskiin, nyt oli punnattava vaan, minkä usko kesti ja ruumis jaksoi. Entäs Tapani, Toistalon Tapani, hänkin oli nyt airon tyvessä Toistalon naisväen airossa, ja henkensä miltei tuppoon pinnisti hänkin, sillä elämänsä ijän oli hän ollut Kihlakunnan väkeä, eikä ikinä ollut Kihlakunta päästänyt ketään ohitsensa! Mantakin, Herras-Manta ja Iso-Vileeni — milläs pelillä ja missä vuorovaihtojen vilinöissä nämä

kaksi olivatkin sattuneet samalle piittapenkille ja vieriviereen yhteen airoon, vaikka aluksi ja omalla soutuvuorollaan olivatkin istuneet eri airoissa? — nämä kaksi, Manta, joka omalla soutuvuorollaan oli liponut airoineen kuin olisi lusikkaa liikutellut kahvikupin liemissä, ja Iso-Vileeni, jonka airo samoissa vaiheissa olisi nukahdellut vesiin, ellei sitä olisi täytynyt nostella silloin kun muutkin nostelivat, nämä kaksi vierekkäin kimpasivat nyt kuin ampiaiset airon varressa, vaikka enää olivat vain apuvetäjiä tyvessä soutavalle Tuuskerin Aapelille, kimpasivat kuin hullut, Iso-Vileeni hartaasti ikäänkuin olisi isonprassin haalauksissa haminan suilla ja ennen maalysteihin pääsyä, ja Manta hehkeilään ikäänkuin olisi valssin vinkaa kuullut korvissaan ja veri humilla jo ennenkuin hame; nämä kaksi kun nyt auttoivat koko rojoltaan ja koko hekultaan, ja kun tyvissä vielä lisäksi hoimi Aapeli, joka myöskin otti asiat totisesti silloin, kun teko mais-tui leikiltä, niin pitipä tämän airon pakostakin oppia kuusi-siinsa sen hengen, että nyt oli se lehden vapa vanhurskas, joka potkasi, ja potkasi uskolla, jumaliste!

Eivätkä nukkuneet nyt muutkaan airot Kihlakunnassa, eivät varmastikaan. Niin paljon kuin mahtui airopuihin painoa, niin paljon alkoi pian jo jokaisessa olla sekä punnaajaa että punnaa. Puhumatta tyvissä istujoista, jotka pinnistivät minkä voimaa kullakin oli, hartaasti ja venysitkaasti, jos oli hartioissa ja selkäsaumoissa roimaa, ja roimaa vielä varalisääinkin seuraavaan vetoon, vaikka edellisellä jo luuli kiskoneensa väkensä takaa, revellen ja tempomalta, jos ei väkeensä uskonut, mutta sit-tenkin ryskäsi enempi kuin jaksoi, puhumatta näistä, jotka luitansa myöten ja rytinänsä saakka tunsivat, että nyt oli hei-dän pinteillään ja heidän irtimillään yhteinen kunnia ja kylä-kunnan vanha maine, puhumatta näistä, jotka jokainen koh-daltansa olivat kuin vieterin kirillä ja enempi kuin itseänsä, oli

nyt jokainen ponnessa ja piuviissa, joka käsineen vain airoihin ylettyi ja omasta takaa pääsi auttamaan, esisoutajan rinnalla aina kaksi tai kolme, kuinka airoon oli mahtunut, samassa airon tyvessä vetopuolella huiskimassa, ja tuuppauspuolella vielä apuna hyvässä tapauksessa parikin, jotka hekin lykkivät taholtaan ruumiinsa täydellä uskolla ja selkänyskältä. Eihän kaikilla tilaa airopuissa ollut, mikä oli liika limissä parraspienoilla toisten selän takana, tai peräti istui alhaalla teljupuilla, paatin pohjilla ja sai vältellä, ettei kolistellut päätänsä tämmääviin airoihin, mikä oli joutunut keulapakan täkille kyykkimään tai istui laiskojen piitoilla peräkeuloissa, niin ettei parhaalla tahdollakaan ollut toimessa mukana eikä ylettynyt kynnenpäälläkään airoihin, kuinka syhyikin sekä sielun pivolta että ruumiin halulta, mutta yhteinen oli henki näilläkin ja näissäkin, ja missä ei käden hama päässyt millekään hamuille, siellä edes nyykäytti ruumis ja nyökäytti vedon tahdissa, ikäänkuin sillä avittaisi sen, mitä menon puhtiin vielä ehkä tarvittiin parannusta, eikö vainenkin aivan kevittänyt jäseniänsäkin, elleipä peräti puhissut rintansa pohjia myöten jokaiselta vetovuoron potkaukselta, ikäänkuin olisi joutilailtaankin ja toimettomiltaan puuskutelut täydessä kiskomisen ähkyssä.

Kyllä nyt alkoikin olla voima irti Kihlakunnassa ja meno myöskin! Hangat vongahtelivat jokaiselta vedon viuhkaamalta, ikäänkuin olisivat koivuvisat pinnistyksissään vasta oikein huomanneet lujutensa ja laulahtaneet; airopuitten potka notkahdelti ylpeästi, ikäänkuin yllyttäen, että painakaa päälle vaan, vaikka enemmälläkin kuin neljän käsiparin väellä: oksan vikaa ei pidä löytää siinä, jonka syyt ovat silkat ja selkeät ja lehden lapa tiedolla veistetty Kihlakunnan suihkajaksi; väen nyökkä nousi, väen nyökkä laski, kuukistui vetoon, ponnahti vedon, huokasi kuin yhtenä, huojasi kuin yhtenä, kehitti osansa, kokosi

täytensä, ikäänkuin olisi yhteinen mieli kymmentyvää mieltä ja yhteinen kiihto kymmentyvää kiihtoa, kymmenten liehto yhdessä tahdossa ja kymmenten pinka yksissä käsivarsissa.

Kaksin nyt kiitivät rinta rinnan kilpaavat veneet pontimilla potkavan soudun ja pinkamilla piukkaavan kansan, Langholman vene kiilivin kokin kuin syöksävä haukka viillon vinhiä viistävä, Kihlakunta rintavin lennoin kuin haviva kotka matkan niskoja sankoova. Olettekos nähnyt kilpaa ampavan nuolen ja lingotun kiven? Nuoli on kevyt ja se sinkoo kukaties lähdössä edellekin, mutta ilman niskoilla ovat kilpaajat jo tasoissa, ja missä nuoli jo kääntää kärkensä väsyneenä alas, siellä vinhi kivi vaakoineen vielä kaartansa edelleen. Kukaties oli Langholman venekin ensi syöksässään jo keuloinen vaaksan verran Kihlakuntaa edelläkin ja voittajan hiisteillä aaltojen ulpilla, mutta nyt oli jo tuimunut Kihlakunnankin meno, vaaka täälläkin havainnut painonsa ja kolmelle kylänläänille laidattu huomannut, että kolmen kylän voima pistää liikkeellekin, kun se herää. Neljäväkinen voima airopuussa on aina tempaavampi kuin kolmen hengen paraskaan pusku ja yhdeksän airon ryskä aina pontevampi kuin kuuden hartainkaan lipo, sitäpaitsi on satäväkinen paino semmoista, että se aluksi on raskasta ja pitää vastaan kuin synti, mutta kerta vauhtiin päässeenä se jo suistaa menossa melkein apuna ja syöksää päisin kuin hirmu. Kun se hive siis oli saavutettu, jolloin Kihlakunta ei enää jättänyt, ja se tuuman puolikas, joka viimeksi oli hävitty, jo seuraavassa vedossa pysyi tasoissa, niin silloin oli kilvassa sisun niska taitettu Langholmalta ja uusi veto vei jo keulakurkot takaisin vaaksan nipukoille. Sopi tämän jälkeen enää kiskoa Langholmassa, jos vielä oli varaa ja halua parantamiseen, vaikka selkänotkat jo jokaiselta vedonpinnistämältä makasivatkin kuin lakona paatin menosojoon, mutta jätävä nyt oli, puriko poski-

hammasta vai valoiko hiensuolaa kasvojuoviin. Tuumanhivenen oli Kihlakunta jo seuraavan potkon jälkeen edellä ja vielä veto, niin täyskorttelia kurotettiin jo pitemmälle Ströömin vesiä. Myötämäkeä alkoi kihlakuntalaisille nyt tämän jälkeen olla meno, kun Langholmassa vielä kyllä kiskottiin ja kiskottiin repelemältäkin airoissa, mutta ikäänkuin vastamäen ahdetta ja ilman halun makua. Jalan mitaksi venytti välimatkan keulakurkojen kiihdossa jo seuraava veto, ja senjälkeen jätettiin kyyvärissä, kunnes jokaiselta airovuoron laskemalta jo kiilittiin ohimenoa kokonainen ja runsaampikin aironvaihdon huopaisuväli, ja ne huopaisuvälit olivat tässä vaiheessa pitkiä, varsinkin Kihlakunnassa, jossa oli airopuissakin mittaa. Oikeastaan nyt vasta Kihlakunta alkoi olla ikäänkuin täydellä todella ällin perillä ja ymmärtää, että nyt puserrettiin päisin, minkä kolmen kylän voima airopuussa puski, sataväkinen vaaka menon painoa vinhi ja honkanen kyljiltänsä meriä sylki! Niinkuin selkälokki levälennoin syöksi keula syltäkuroin viilten yli vetten, niinkuin roiska harjasaallon kiehui kuoha ryöpsämillä ryntääväisen hyökärinnan, niinkuin pako karkukarjan halkui meri kylkimiltä viuhkovaisen vankkalaidan. Takana jo ja väsyneenä vana-vesissä seurasi Langholma, minkä enää oli kynttä voitetusssa puolivoimiinkaan, mutta edelleen kynsi Kihlakunta ylpeätä menoansa, väen huiskassa vedon huma, keulan kurjessa ennon ylvyys, takatuhdossa nousun kopeus: kukas käski kilpasille Kihlakunnan kanssa! Lepohan jo alkoi asettua airoihin, mutta edellensä oli veto pitkää, meno tasaista ja hankojen laula tahdisansa. Mitkäs vuosikymmenet olivat hijoneet sarvikiiltoon määnyn silot hankasakarain välissä, kun vuoroin oli airo vipunut visan väessä, vuoroin huokaissut väliä visatuesta, mitkäs airoluvut olivat kuuluneet kaulavaivaisiksi honkakuruissaan, kun visojen hamaa oli kaluttu käyrille niiden nivarasyrjissä, mitkäs

ikäpolvet, vuoronuoret ja vuorovanhat olivat Kihlakunnassa soutaneet pyhälaiskansa ja voitonkirinsä, kun oli piittojen puu lautasyissään istuttu ijan kiiltoihin?

Vanhahan Kihlakunta oli, vain keski-ikänsä jättäneet muistivat enää lapsuutensa hämäristä sen Kihlakunnan, joka oli nykyisen edellinen, ja ikäloput, sellaiset kuin Metänkylän Agata tai Juuvanin vaari tiesivät vielä omilta muistoilta senkin Kihlakunnan, joka oli soutanut voittosoutonsa seitsemänkymmentä vuotta sitten, mutta uhkea oli Kihlakunta aina, tämänpäiväinen niinkuin muinaisetkin ja muistojen takaiset, kokka keulava, niinkuin sotaa soudettaisiin, takatuhto kopea, niinkuin ylväille piitattu, runko roteva joustavin juoksuin ja rintavin kyljin, niinkuin kantaviin kyhätty ja menoviin kuvettu, kirkkohahti kyläisen piirin hahmoin kuin juhliin ja sotiin: liekö jo soutanut, ellei tämä niin tämän kuvajainen menneillä vesillä vainojen päivinä esi-isäin aikoina uhkakeuloin aseistakin kansaa turviksi omain rantain ja turmiksi viholaisen, niinkuin nyt pyhäistä väkeä laitojen täysiltä juhannuskirkolle kilvoilla kiistävään venekuntain? Laitava vain oli nytkin meno ja uhova keulan viiste, Kihlakunta ylinnä yhä ja liepivä kylkien lykkä, kun edellä muita pusersi matkaa haahti sataisen kansan sinne, missä kirkkolahden suu jo avoi lehtevää suojaansa saapuville.

Edellä muita Kihlakunta, sillä kymmeninä nimittäin olikin nyt jo venettä, tulevaa ja saapuvaa näkyvissä kaikilta rannoilta. Airoparin viuhketta, missä oli yksinäinen mökinperhe matkalla luodoltansa tai lahden perukaltansa, airoparien suihkaa, missä oli kyläkunta tulossa paatissaan niemensä takaa, saapuvaa ja soutavaa, minne käännsikin katsetta lavealla reitillä, rientävää ja entävää, kaikilla keula samaan Låtholmin niemen kärkeen, jonka kainaloitse käännnyttiin Fladan lahteen ja kirkkorannan rauhaan. Länsiinkö katsoi, itäänkö näki vai taakseko tähysi ete-

lään ja Ströömin kurkuille, joka puolelta, Johteen puhjukoista ja Langstertin luotomaasta, Koelsuun takaa ja Syösundin peräk-sistä oli kuin taialta ja yhtä-aikuisesti venettä pilkkumassa ja uusia aina ilmestymässä, kun pitemmin katsoi. Lähinnä takana oli tietysti tulossa Langholman vene, nyt jo sentään hyvän mat-kan jääneenä, mutta tuonnempana siitä vilkutteli Friisilänkin kirkkopaatti keulaansa ja loitompana vielä vilahtelivat veden viheriöissä toisetkin aioparit, jotka arvasi Vesterbyn paatin airoiksi ja kauimpana kurkulla huiski vielä vene, joka kaiketi oli Grönvikin. Mutta laskikos pienemmät veneet, kenen ne oli-vat, jokaisesta lahden pohjasta ja niemen kärjestä ne ilmestyi-vät, torppaväkeä mökeistään, jotka omissa paateissaan hankki-vat kirkkoon, mökin isä paitahisasillaan ja mökin emäntä hame käärittynä ylös, kumpikin airoissansa, mummomuuori ehkä peräpiitalla ja lapsimukuloita minne mahtui keulakuruun tai piittapielille? Lukemattomiksi nämä melkein laski, varsinkin Langstertin luotomaan puoleiset, jossa oli torppia tusinoittain — mistä olisivat talolliset niittoväkensä elotalkoihinsa saaneet viisissäkymmenissä, ellei Langstertia olisi ollut? — jossa oli torppia enemmän kuin määrää ja jokaisessa niemen kainalossa ja lahden perukassa, ja josta nyt oltiin tulossa juhannuskirkolle ikäänkuin jätettäisiin koko maa ja jokainen tupa kylmille täksi päiväksi. Laahusta siis oli, pientä paatin pirpanaa kuin mäkä-räistä suviehtoossa, ja väkitäyttä kyläpaattia laitasillaan kansaa kuin kukukuormaa sulloillansa heinähäkki heinähäkin takana ison talon korjuuniitulla, laahusta Kihlakunnalla, ketterää jos verkastakin, kuppia meriastiaksi jos sujavaakin laitamitoilta, vilivää väen kirjavilta jos vakaistakin vanhuskyykän yksinäistä soutamista, kun se nyt venesaaton etummaisena ja ikäänkuin tien aukojana pienemmilleen lavein vedoin ylpi Ströömin sel-jiltä Fladan suita kohden. Vauhti oli vielä kilpavoiton myötä-

villä jatkumilla, ikäänkuin kerskuisi keulan kiito ja hyrskäisi rinnan paine menonsa joutaa ja vaakansa valtaa, mutta airojen potkosta oli sinka jo poissa ja leppoissillansa väkinen häälä sou-tavan kansan. »Tuil, oil ja mein, niinko entise' piika' ylk'mies, sanos Menola Miko rikkaudestas, ko lehmäs ol' myyn, rahas juon ja tyhjä kukkaroas kääntel'», ilkasteli aina vilpas Heisala ja tuumiskeli asioita voitettujen puolesta sekä päästeli ilon uumahihnaa reiän väliä löysemmälle omassa paatissa.

Hellennyt oli siis äskeinen kimpa käsivartten ja mielten kirin, Kihlakunta taas veres voittosiltaan ja vilkas hyrivä ratto hilpaisen vilkastuneen kirkkokansan. Olikos osoittamisilla rajaa, kun Heisala torkotti sormineen ja hyppelevin silmäkulmin nimitteli kaikki, sen kuin silmä venettä äkkäsi ja huomio tuli-jaa tunsi. »Tuolta lykkää Katavkarin niemen takaa Hita-Hatan äijä yksin paatissaan ja kieli varisee suusta, kun on miesparka leski ja ilman seuraa ja näkee näin paljon paatteja ja kaikissa ihmisiä eikä pääse jutuille ennenkuin kirkkorannassa: aijai, kuinka haalataan, ikäänkuin hartiainkin olisivat hartaita, jotta sylki pääsisi synneille!» ilkkui hän niinkuin olisi itsestänsä ymmärtänyt toisen heikkoudet.

»Friisilän lehtorikin on tulossa juhannuskirkolle, koska paa-tin perä laahaa niin matalalti meressä, ikäänkuin olisi isonuotta lahnasaaliineen lastattu piitoille!» neljästeli Heisala jo uusissa huomioissa, kun oli keksinyt Friisilän paatin Langholman kirkkoveneen takana. »Niin lihava mies, ettei näe kaikkia kirkkovaatteitaankaan edestä napittaa, ennenkuin istuu penk-kiin, mutta on silloin kuitenkin herrasessa verassa ja nenän-pää kiiltävänä, kun muuten on kotona arkisillaan kuin ryö-väri ja taksvärkkäri, kirkkomatkalla valkoluinen teatterikiika-rikin mukana, että saa tirkistellä, kun tekee mieli katsella. Pal-jon se mies on tuonut viisautta mukanaan Helsingistä vanhuu-

den päivilleen, koska mahakin on niin suuri, että amme on pieni astia sen vieressä: naimattomaksikin on jäänyt, kosk'ei samaan sänkyyn mahtuisi toista!»

Heisala lipotteli kuin olisi henki menossa, ellei pakista saa. »Langholmakin on olevinaan isonen ja viisas, ja rupeaa riitelemään pitäjän asioissa tietävämpänsä kanssa ja semmoisen, joka on kruunun panksuunissakin, ja joka sanoo, kun kiusaavat koulujansa ihmisten rasituksiksi, että ei rengin tarvitse osata lukea ja räknätä, rengin tarvitsee osata ajaa sontaa ja uskoa keisariin! Ryssän lehtori hän onkin ollut ja korkeissa kouluissa ja tietää, mitä hän sanoo. 'Pistä vastaan, mitä hönisevätkin kokouksissa: sinun kukkarostasi rahat kumminkin otetaan!' neuvoa hän ja hieroo nenäänsä ja on visu niinkuin jokainen meistä silloin kun on maksettava. 'Minä olen vanhan Nikolain aikana koulun käynyt ja silloin opittiin kuranssia!' selittää hän ja on paksu.» Heisala helähti nauramaan. »Olettekos katsellut lehtoria kirkonpenkissä: hän mahtuu siihen, kun istuu sivuttain penkin päähän ja pitää jalkojansa ulkona kongilla. Ei hän pappiinkaan näy paljon uskovan, katselee ympärilleen kirkossa vaan ja nyhii nenäänsä ja ihmettelee ihmisiä, katselee oikein lystiksensä, kun on väkeä, vaivaa itsensä kirkkoon ehkä juuri sitä-vartenkin, että siellä on kasvoja ympärillä, joita sopii katsella ja kuluttaa aikaansa. 'Ties' vaikka olisi kotopitäjään palannutkin ja kototalon ottanut haltuunsa vasiten sitä varten, että täällä ovat naamat tutut, vaikka uusiakin, ja täällä vanhalla virikettä mieleen, kun katselee outoa ja samalla virkistyy, että kas pahaa, vanhaa Äärtalon lajia vaan, vaikka uudessa hahmossa, ja eikös tuolla tyttölapsella ole justinsa entisen Mäkilän Fiinun nenä, vaikka tässä taulussa melkein sirkumpi! Niin katselee ähistelee penkkinsä korvasta ja heiluttelee jalkaa kongille ja joskus sattuu korvaan papinkin sana ja jää kuuntelemaan.

'Pehmovia puhelee!' sanoo naama kuitenkin toivinsa jälkeen ja lihavaa nenänsyrjää hieraistaan taaskin peukalon selällä sekä käännytään takaisin virkistävämpiin seurakunnassa. Mukava äijä ja niinkuin joku meistä, vaikka koulu-opit käynyt ja kruunun panksuunissa, ja saa rahaa neljä kertaa vuodessa ilmaiseksi ja elää huilaa kuin porsas pahnoissaan. Terveyskin niinkuin hevosella, makaa röhöttää karvarinta paljainaan ja paidan napit auki, vaikka turkin nahat selässä talvihangella ja pahimmassa teräspakkasessa, kun kirveet heiluvat ympärillä ja metsätöitä muka on katsastettava. Jutteli kerran, että olisi naimisiinkin mennyt, mutta oli siihen ikään vielä ollut nuori ja hienonahkainen, ja kun morsianihmisen porstuassa kerta olivat kääntäneet kosijan kalossit kärkipäineen päin ulko-oven suuta, niin hän oli ymmärtänyt meiningin ja ottanut neniinsä sekä jättänyt ne aikomukset. 'Ja nyt on myöhäistä, kun kahdeksillekymmenilleen asti on pysynyt viisaana!' sanoi silloinkin ja sivasi silläkin kertaa nenänsyrjänsä ja kummaltakin puolelta.»

Heisala oli ladellut juttunsa niin pikaan kuin ainoastaan Heisalan kieli kerkesi, sillä muutakin oli hänellä jo silmissä, ja kaiken olisi pitänyt purkua suusta, koska hava hänellä istui kärppänä päässä, ja kärppä taas on semmoinen eläväinen, jonka yhtähaavaa pitää kuononpäineen kurkistaa kolmenkin kolon akkunoista. Santalain paatin hän oli huomannut, ja Riihirannan parin sekä Sillanpään Matin yksinänsä. »Eikös enempääkin lapsiliutaa olisi sopinut samalla vaivaa kasvatella, kun kerta yhdeksään asti on päässyt!» ihmetteli hän ja laski sormineen valkotukkaista ihmisplanttua paatissa, jonka ohitse juuri soudettiin. »Mutta ovat kait laskeneet paattinsa tilat, ettei enempää siihen mahdu, kun juhannuskirkolle mennään ja kaikkien pitää päästä mukaan!» arvaili hän ja oli viisas Santalan väen puolesta. »Vaikka tihuvaa nytkin pitää, koska kaksi istuu aina

parempansa sylissä ja airoparia etukeulassa sittenkin on ahdasta liikutella. Mutta Santalan Miko on aina pitänyt paljosta, kasvot aikanansa mittaakin sääriinsä niin paljon, että mihin ne nyt saa mahtumaan paatissaan mukulainsa joukkoon? Mutta viljaa se on lapsilastikin, eikä Santalan niemi paljon muuta kai kasvaakaan. Siinä sentään on pieni ihminen, ettei hän paatissa paljon tilaa ota, ja kerkiää hääräämäänsäkin enemmän, kun ei ruumis paina. Kyllä Miko säärenmittansa tarvitsee, kun on tuollekin joukolle leipä juostava, ja kyllä Siinakin sitä siunaa, että pumpustyyviä on hänen ylleen leikattava vähän, koska tilkkunsa tarvitsevat tytöntiaisetkin ennenkuin ovat puetut ja kirkkohameissa. Mutta vedossa eletään vaan ja nenänpäät elämää päin, koska joka kynneltä pitää kirkkoille päästä ja juhannuksiin!» Huomionsa piti Heisalan jutella julki Riikirannon paristakin vaikk'ei kukaan ehkä enää kuunnellutkaan ympärillä, koska olivat omat sohinansa ja huomaamisensa muillakin Kihlakunnassa, paatteja kun vilisi ympärillä ja tuttavilla näki jokainen ja muutenkin oli vilkastuttu. »Riikirannon Antti ja saman rannan Saara, että ovat nekin matkalla, toinen sokeana soutamassa ja toinen kuurona peränpidossa: päisin pääsevät vaan kaksi jalkapuoltakin, kun kuukkivat yhdessä ja kädet kaulassa rinnatusten!! Mitäs sanoi humala seipäälle: seiso sinä ja minä kierryn, niin minä olen varrestettu ja sinä vaetetettu ja molemmat pystyssä. Sokea Antti on kait arvellut, että otan Saaran, joka näkee, ja Kuuro-Saara ajatellut, että menen Antille, joka kuulee, ja niin on syntynyt pari, joka sekä näkee että kuulee, ja nyt asutaan mökkiä tai punnataan kirkolle, koska kahden avio on yhteistä apua.»

TARINAA SILLANNIEMEN MATISTA

Heisala olisi aivotellut Sillanniemen Mattiakin, joka nyt punasi airoissaan Kihlakunnan liepeillä, minkä pitkä ja itsepintainen selkä sitkaa pinnoistaan lähdetti, mutta tällä kerralla oli Hermannin jo kerjennyt Heisalan edelle. »Mattiakin on seurannut almanakkaa, ellei ole tarkannut kalankudun merkeistä, että juhannuskin on päivillä ja ihmisen selkäviikollakin ja jumalan säätämänä arkena on otettava seinännaulasta yllensä se takki, joka Matin käsitysten mukaan on musta ja kirkkotamine, ja joka kiskotaan hartioille silloin, kun on kirkkosoutu edessä ja kirkonpenkissä istuminen. Ties sen, paljonko mustan nukkaa nutussa enää on; neljäkymmenen vuoden aikana, vaikka vain pyhäpäivinäkin, joita ylipyhiä laskemattakin vuodessa sentään on viisikymmentäkaksi, kerkiää päivän terä paahtamaan, talven hammas puremaan ja märän liko viruttamaan mustan värit sekä hallaviksi että kellahtaviksi hyvänkin veran kihtauksissa, mutta Matin vihkimäjakku se on, muinaisen Hesekielin leikkaama ja koukussa se roikkuu seinässä pyhäpäivän tarvetta varten, siinä on samettikauluskin, joka joskus on ollut sinisen-musta.

Ties nutun väreistä, mutta pyhäjakku se on, ja tietäisikö kirkossa, että tänäpänä on pyhä, ellei Matti istuisi Äärtalon torppaväen penkinkorvassa tänäpänäkin samana köllinä ja hallavissaan kuin aina niinkauan melkein kuin säällisesti kirkkopyhiänsä muistaa. Olen minä joskus, kun olen sattunut olemaan kirkonkylässä töissä ja kun on ollut semmoinen ilma, että taivaan kaikki saavit ovat olleet käännetyt kuin alassuitten ja ulkona semmoinen kaato ja veden valo, ettei järki-ihminen olisi

raskinnut lähettää koiraansaakaan porstuakiveä ulommas asioille, olen silloin, koska olen ollut lähellä kirkkoa ja kukon juoksun matkalla kirkkomaan portista, varonut ja malttanut semmoisen välin, jolloin sateenkuuro on senverran huokaissut, että ihminenkin rakoon mahtui, olen iltikseni ja pelkkää jumalantonta mielensyhyäni kipannut lotisevaa kirkkotanhuaa perille asti vasiten nähdäkseni kerrankin, onko Matti tässäkin ilmassa jättänyt niemensä ja lähtenyt Ströömille ja kököttää penkinsä korvassa tänäkin ja tämmöisenä pyhänä, niinkuin aina. Ja totisesti, kirkossa hänen olisi uskonut istuneen edellisestä kirkkopyhästä asti, niin vakaana istui hän penkin korvassaan silloinkin, hartiat vain kiilsivät sillä kerralla mustina ja juoksivat vettä kuin olkikaton räystäs marraskuun sateilla. Minä pelkään, että pappikin saarnastuolissa hämääntyisi saarnansa alkuun, jos hän siunauksensa luettuaan ja seurakuntaan katsottuaan näkisi Matin paikan tyhjänä Äärtalon penkin korvassa.

Sanovat muista ja välistä monestakin, että siinä mieheessä asuu itsepintaisuutta, mutta kun minä näen Matista vain liikkumisen keikkumisenkin tiellä, niin minä en silloin saa päähäni, että sitä tavaraa enää riittää kenellekään muulle tässä pitäjässä. Olettekos katsellut Matin leuan päätä, kun hän puree mälliä: siinä tulee surku mälliä! Keväästi minä näin kerta, kun hän purasi mällin poskiinsa ja oli tosi kynsissä. Matti oli viemässä silakka-astiata Pappilaan, mutta oli nostanut mastonkin pystyyn paatissansa ja hissannut seilin. Langholman Arpa oli maannut talvea kotohaminassa, ja kun kapteeni oli vieraspaikkakuntalainen ja outo vesissä, niin oli minut pyydetty luotsiksi Lypyrttiin saakka, jossa tuli kruununluotsi laivaan. Pännäisten niemen kohdalla, jossa on ahdas paikka ja sekä länsi- että itäreimari väistettävänä kumpikin kuriltaan, seilaa siis Matti parastikään kutupaattineen juuri kun olimme selvittäneet itäreimerin ja

länsireimari toisella sivulla odottamassa. Oli sievä etelänmakui-
nen tuuli ja Arpa pyyhki menoa nopeammin kuin sivulta näkien
luuli. Mitenkä Matti silloin oli omassa päässään päätellyt, että
hän kerkiää keulan nokitse ohitse, mutta kolahtikin kutupaatt-
tinsa keuloin keskikohdalle Arpaa, niin että tärähti. Laivassa säi-
kähtivät kaikki kuin pistettyinä ja juoksivat laidalle katsomaan,
että tapahtuukos turmia nyt. Matti istui peräsिमessä kuitenkin
rauhallisena ikäänkuin olisi tavallisia seilaamisiansa jatkanut,
katseli vain vähän tyhmistyneenä laivan mustaan kylkeen, joka
näin oli ilmestynyt seinäksi eteen ja johon hänen itsepäisyy-
tensä tällä erällä ja hetken rupeamaksi oli tylpistynyt niinkuin
hänen kutupaattinsa keulakin, joka rysäyksessä oli lysmistynyt
vinoon ikäänkuin olisi siltä nokkaa niistetty. Pahempaa ei sen-
tään toistaiseksi tapahtunut kuin että Matin paatti jäi lipu-
maan Arvan kylkeä taaksepäin, kunnes masto tarttui johonkin
vanttiin ja katkesi kuin tikku. Ahterikupeen peittoihin Matti
paattineen senjälkeen hävisi näkyvistä, kunnes ilmestyi poikit-
tain minun paattini keulan eteen, joka oli takana Arvan hinassa.
Kapteeni ja muukin väki kiljuivat, minkä kurkuista lähti, että
Matti pärjäisi itsensä minun paattiini, joka nyt jo oli survonut
Matin paatin melkein alleen, mutta Matti oli edelleen tyven
poika ja katseli rauhassa asioiden menoa peräpiitoiltaan, joku
laivassa huomasi, että silakka-astia sillä aikaa, kun paatti oli
ollut peräkupeen piiloissa, oli varoiksi lykätty keskipiitan alle
turviin.

Tottamar Matti viimein huomasi, ettei asia siitä parantunut,
istuiko hän perätuhdoilla vai jättikö paikkansa, ja juuri
ennen kuin hänen veneensä lopullisesti alkoi kadota minun
veneeni keulan alle, livahti hän nopeammin kuin hänen liikku-
misistaan olisi uskonut, minun paattiini, ja laivan peräpielissä,
jossa nyt jo koko miehistö seiso i silmät varsilla, että näinkö piti

melkein kotorannoilla vielä nähdä meren vievän osansa aivan omaan silmään edessä, huoahdettiin yhtäaikaaisesti ikäänkuin olisi leiviskän kivi vieritetty puoleen kymmeneltä sydämeltä. Mutta päästiinkös tällä ja näin vähällä? Matin paatti kolisteli nyt kyllä minun paattini kölin alla, ja Matti itse istui turvissa minun paattini puolella, mutta silloin lykkää Matin paatti juuri Matin vieressä ja minun paattini vasemmalla kylkivierellä lysmätyä keulaansa kyynärän verran ylös merestä, ja kukas nyt rupeaa liikkumaan, ellei Matti? Kömpii laidalle ja on samalla hilannut housuntaskustaan mällityngän ja puree siitä hampaisiinsa ison möhjän. Ei mies noin vaan paattiansa saa jättää, oli kai tuuminut, kun oli pelastettu, ja kimpaa käsineen paattinsa keulan kärkeen, joka samassa sylkee ylös merestä sylen korkeuteen ja vie Matin mukansa sekä saman tien alas takaisin meren upiin, jonne Mattikin häviää. Köli ylöskäsin kelluu Matin paatti hetken perästä minun paattini kiehuissa vanavesissä, mutta se, joka edelleen on kourineen paattinsa keulaharjoissa, se on Matti, eikä meidän tarvinnut silminemme nähdä miehen kangistumista kevätkylmiin vesiin, sillä pienen polskimisen jälkeen istui Matti hajareisin paattinsa kölipuulla, ja rannasta oli jo parikin paattia tulossa pelastamaan.

'Mitäs minä paattiani olisin jättänyt tuuliajolle ja ihmisten vaivoiksi?' oli Matti selittänyt nülle, jotka tulivat auttamaan ja kummastelivat, että hän sillä tapaa oli mennyt uuteen vaaraan; ja kun Matin paatti rannassa oli käännetty ylössuiten, niin oli silakka-astia piitan alla pystyssä ja kalat kaikki säilössä, vaikka olikin avo-astia ja aikansa seisonut alassuiten. 'Nuokin oli vie-tävä Pappilaan ja toimitettava perille, koska ovat tilanneet!' oli Matti vielä selitellyt syitänsä pelastajilleen.»

Hermannin höräytti naurun. »Visapuu on visapuuta, eikä se liotettunakaan luontoansa muuta. Mattikin tuossa on Mattia

yhä, vaikka hän samana vuonna vielä toisenkin kerran kastui Ströömässä. Se tapahtui syksyllä juuri joulun etupäivinä, ja Matti oli käynyt talossa jauhauttamassa joulujauhot itselleen. Grönvikin lahti oli kylän ja Sillanniemen välillä silloin jo miehen kantavassa jäässä, ja Matti arveli, että suurennan tuosta jätse, niin on tasaisempaa lykätä kelkkaa. Matti siis lykkää tallustaa kuormaansa siloisella jäällä, säkkinsä hän oli tällä erällä keväisestä vahingosta ja silakka-astian vaaroista viisastuneena, surrannut nuoralla lujasti kelkan korvapuihin ja pohjalautoihin. Oli siloista ja liukavaa jäällä, ja Matti aivan virkistyi mielissään, kun jalas juoksi niin keveästi, vaikka kuormaakin oli pienoilla, joulukin pyhineen ja laiskotteluineen jo huomispäivän takana. Mattikin on ihminen, ja ihmisveren heikkouksia ja heittoja hänelläkin, ja 'mitä maaka, jos nyt pistäisin piipunkin leukaani, kun tässä kävelen kelkuttelen melkein kuin joutilaana ja joulukin on kohta lähimailla: mälliähän aina kerkiää pureskelemaan muulloinkin!' arvelee hän ja seisauttaa siksi toviksi kelkkansa jäälle, että mälli on kaivettu posken periltä pois ja painettu talteen liivin taskuun, sekä noudettu rauhassa piippuvehkeet esiin ja tupakat käsille. Eihän niin hartaassa toimituksessa kuin piipun ja lisäksi vielä melkein kuin joulurauhan esimauiksi ladattavan piipun varustamisissa sopinut Matin kaltaisen miehen hätiköidä, ja niinpä kesti aikansa, ennenkuin pesä oli sullottu, happurat painettu tasaisiksi ja piippu sytytettynä imetty siihen henkeen, että veto juoksi tasaisesti ja taas sai sovittaa kouransa levoissa kelkan korviin.

Niin pitkällä olikin Matti viimein, ja hänen puolestansa olisi matka sopinut alkaa taaskin, mutta silloin tapahtui molskaus. Syysjät ovat siitä hyviä, että ne ovat sitkeitä, mutta eivät ne kuitenkaan pihkaa ole ja rajattomiin veny, ja ne olivat tällä erällä saaneet kauan odottaa Matin ja hänen jauhokelkkansa alla,

ennenkuin Matti oli valmis. Matti on sitäpaitsi niitä miehiä, jotka eivät samalla haavaa pidä silmällä kahta asiaa, koska yhdessäkin, kun sen uskolla toimittaa, on vahtaamista riittävästi, eikä Matti siis ollut huomannut, että hän kelkkoinensa jonkun aikaa oli seisonut kuin purtilon pohjissa, ja että jäät, jos ne jotain ajattelevat, olivat arvelleet, että nyt on riittävä aika rytisty, ja että mies, jollei hän varoituksia kuule, niin hän on itsepäisempi kuin me: kahdesta kylmäverisestäkin antaa nimitäin aina sentään lopulta myöten se, jonka kärsivällisyys sitenkin on lyhyempi. Parahiksi oli siis Matti saanut piippunsa käyntiin ja kourapihtinsä taaskin kelkan korviin, kun samassa jäätkin ovat neuvottelunsa neuvotelleet ja rytinänsä rytisseet ja Matin ja hänen kelkkansa alla oli vihreä vetelä jääнкуoren sijasta. Muu joku olisi nyt Matin sijassa tyhmistynyt sekä hellittänyt kelkkansa joulujauhoineen meren pohjiin ja sylkenyt piipun suustansa kuin tupakkaliemen sekä alkanut huutaa, minkä suukurkusta ääntä heltiää, mutta Matti oli Mattia tälläkin kertaa meressä, piippunsa hän piti hampaissaan, sillä hän muisti, että se oli sytytetty, ja toisen kouransa kelkan korvassa, sillä säkkinsä hän tiesi surratuksi kelkan lautoihin, toisen kätensä kynnet, jotka nekin olivat Matin kynsiä ja siis itsepintaisia, hän kuitenkin oli saanut isketyksi jään syrjään.

Ei tiedä, kuinka Matin tällä erällä kuitenkin olisi käynyt, vaikka hän itsepäinen onkin, sillä merikin on itsepäinen, kun se kerta luullee saaneensa saaliin hampaisiinsa, mutta tälläkin kerralla sattui olemaan näkijöitä lähellä ja Matti kiskottiin kelkkoineen ja säkkineen meren kuilusta, kelkkoineen ja säkkineen, sillä niistä ei Matti hellittänyt, kuinka pelastajat manasivatkin, kun saivat henkensä kaupalla tapella ennenkuin oli koko säntti jäällä. 'Kas hemmettiä, kun sammutti piipun!' oli Matin ensimmäinen sana, kun taas seisoi kuivilla ja oli haalattu ylös. 'Säkin

sidoin sentään kohta myllyn rappusten edessä kelkan puihin!’ oli seuraava selvä ajatus ja onnen potkan tieto. ’Koskas Ströömi minun kolmannen kerran sieppaa ja pitääkös ahne silloin omansa?’ oli kolmas sana, kun niinpaljon oli selvitty, että järki sanoi, mitä oli tapahtunut. ’Vilu siellä luihin tuli, jauhot täytyy viedä kotiin kuivumaan!’ sanoi hän senjälkeen ja oli taas Mattia toimissaan ja kelkkansa käsipuissa, sekä köntysti kuormineen kotoansa kohden sen pitempiä auttajiansa kiittelemättä: taisi tulla mieleen sekin harmi taas, että piippu sittenkin oli päässyt sammumaan. ’Sukatkin kastuivat karvoissansa!’ närähteli Matti kuitenkin uusia huomioitaan, kun asteli ja vesi lotisi saapasvarsien suista. — Körri Matti on ja tervaspuu niinkuin hongan lylyt hänen mökkinsä seinissä. Olettekos huomannut, että mitä kuivemmille palviluu on kaluttu, sitä sitkaampaa närystämistä siinä on hampaille? Minä epäilen, että Matissakin on, ellei Ströömi avuksi tule, vuosilla vielä paljon puremista ja hampaan sovittamista, ennenkuin urakka on otettu ja hiki imetty niistä nivuksista ja itsepäisyyden muhkuroista, jotka ovat Matiksi ristityt ja kirkonkirjoihin merkityt syntymästä saakka.

Kun me olimme poikasia ja samanikäisiä, niin Matti meni metsään ja eli kuusi viikkoa maan marjoilla, kun Matin äiti oli uhannut, että kuuteen viikkoon hän ei anna hänelle liemiruokaa, ellei hän opi nuolemaan lusikkaansa puhtaaksi aterian jälkeen! Muijakin, Matin Martta, niinkauan kuin hän jaksoi elää, sai puhua silloin, kun Matti sanoi ’sissoojaa, Martta, mitä sinulla on sanomista?’, mutta vaieta kuin seinähirsi silloin kun Matilla oli umpiviikko ja tuvassa ei saanut marista kissakaan, ellei sitä potkittu pihalle.» — Hermannin naurahti: »Vanhan kansan komentoa Sillanniemessä pidetään, mutta Matilla ei enää ole tuvassa muita komennettavinaan ja taivutettavinaan

kuin oma älli, ja se on riisteistä luokkapuuta! Lapsetkin ovat hajonneet riipin raapin maailmalle kohta kun senverran ovat liikkeelle päässeet, että oven linkun ovat omin käsin saaneet auki tuvassa!»

Eihän Hermanninkaan jutustamista enää kait monikaan tarkemmin ja joka tavuun nielemältä kuunnellut, sillä paattia alkoi, pikkusia ja isompia, kuhista Kihlakunnan vierillä ja ympärillä yhä vain tiheämmin, mitä lähemmäs Låtholmin rauhan suuta tultiin. Niin oli kuin olisi elopellon talkoilla huis-kittu, esimerkiksi Pukkilan Isovainiolla, jossa kahdeksankin kymmenen hengen roikkaa vilskaa kilvan sirppeineen ja kiirui-neen vierekkäisillä saroilla, ja jossa väen kirjavissa ja joukon hälinässä ei enää erikoista huomaakaan ja paljoa kuuntele ja katsele, on vain yhteisessä humussa silmineen ja korvineen ja muine oloineen yksi joukosta ja viuhkoo mukana, paasaako sitte suun täydeltä ja muun hyrinän sekaan mitä mieleen tulee, vai huhkiiko työn hiessä, ikäänkuin sielun autuus nyt olisi siinä, että sirppi on viuhkeessa silloin kun kaikki muukin on vireil-lään. Niinpä Kihlakunnassakin nyt, kun paattiparven keskellä ja johdossa ennettiin etummaisina ja puolen pitäjän primak-sina kirkkorantaa kohden, ja oman joukon humu ikäänkuin tuli todemmaksi siitä, että riento oli yleinen ja muukin pitäjä kym-menissä paatteineen kaikilta rannoilta tulossa yhteisille juhan-nuskirkoille, sorinaa kyllä oli ja hurinaa kuin mehiläiskeon suilla, huivista vilkettä ja hartiaista heilua, virkkua silmän vis-kettä ja valpasta vahtaamista, liikkumista ja tirkkaamista, mutta kukas enää mahtoi näissä vireissä toisensa puhetta kun-nella ja kenelläkäs enää oli aikaa yhteisissä vilpastumissa juosta omain ajatustensa lankoja.

FILADELFIAN PRINSESSA

Silja sentään, Isontalon hereä ja surujensa alainen tytär, ehkä kuitenkin vielä oli sävähtänyt omiinsakin. Airon juuressa aivan partailla hän nyt istui eriksensä kääntyneenä ja veden jääpiin tuijottavana, niinkuin meri syviänsä vihvi laidan kupeilla. Missä uurtivatkin ajatukset koidon neidon: raskas oli hänen katseensa ja silmäin sini tummaa? Poven paisuva huokauskaan ei tuntunut helpottavan rinnan yksinäistä taakkaa, ja kuin väkisin ja viekotukset torjuen oli hän juuri noutanut silmänsä takaisin tummiinsa katoavista syvyyksistä sekä nostanut katsettansa kauemmas vesille ja vavahtanut. Siinä sousi yksin heikossa paatissaan Sysilän hiljainen Milja. Sysilän Milja juuri! Siljan teki käsi liikkeen, ikäänkuin noustakseen sydämelle, mutta vajosi takaisin, ja säikähtänyt silmä vilkaisi vierille, oliko kukaan huomannut.

Juuri Sysilän yksinäinen Milja, Filadelfian prinsessaksi joskus kutsuttu! Mitä kertoivatkaan ihmiset hänestä, kuinka hän oli ollut kaunis joskus ja ylpeä! Tukka kuin olki keltaisimmillaan ja paksu palmikoillaan kuin riitelisi rikas siitä, että runsaatkin solmitaan siteisiin! Ja lentänyt hän oli tansseissa ikäänkuin syntyneenä sitä varten, että viulu veisi, kun sorja on keveä! Mitäs muistivatkaan vanhat, jotka olivat nuorina nähneet hänen nuorena?

Missäs oli ilon maku illoissa, ellei Sysilän Milja liehunut permantopalkeilla? Ja kukas tiesi tanssineensa elämässä, ellei kertaakaan ollut vienyt Sysilän Miljaa valssin viuhkiin? »Niinkuin höyhen ja heinänhenki koko ihminen, kun viulu lauloi!» kehui isäkin, kun joskus uskalsi, ja äidin kuulematta tohti sanoa.

»Mutta ylpeä, niinkuin olisi nenänsä lainannut enkeleitä!» lisäsi isä silloin kuitenkin aina. »Kukas meistä koskaan sai saatella Sysilän korua edes porstuan oville, kun tanssi oli tanssittu ja valssi lopussa?» kysähti isä. »Ja ihmisellä oli sentään paitsi uuma kuin elämän lanka ja jalkapari kuin siipilintu, kasvot kuin kirkon taulusta leikatut ja nauru kuin psalttarin harpusta heläytetty! Kreiviäkös prinsessa ja taivaan vaunuja odotti, ennenkuin Rikunsa löysi ja nyt on Sysilän kehruu-Milja?»

Kehruu-Milja! viilsi tieto Siljan sydämen ratkiin ja hän katseleli hapuraa vaimoa yksinäisessä paatissaan, ikäänkuin yrittäisi silmineen tunkea tulevaisuuden sumiin omassa elämässään. Kumarahan Milja jo oli, vaikka vasta isän ikäinen, hiuksetkin valkoiset kuin lumiin pestyt ja kasvot hänellä niinkuin olisi kymmenen elämää kulkenut niiden ylitse ja jokainen elämä jättänyt ne herkempinä jälkiinsä, herkkinä kuin haapa värisevillään, mutta valjuina kuin palttinavaate. Mitä puhuivat hänestä ihmiset ja mitä tiesivät vanhat! Hurja-Rikun Milja oli elämässä kohdannut ja Hurja-Riku Miljan oli elämässä katkonut niinkuin raastomyrsky tiellänsä solkikoivun lehtosissaan! Kehruu-Milja nyt ja Filadelfian prinsessaksi muinen kutsuttu!

Filadelfian prinsessaksi! Senhän nimen juuri Riku, Hurja-Riku Miljalle joskus oli antanut, ja siten häntä vieläkin joku joskus kutsui, jos oli sydämetön ja julma. Siljan painoi rintaa niin, että vaivoin sai vedet silmistänsä pidätetyiksi. Minkälaista oli elämä, ja kuinka oli joskus oleva oma laita? Airoon kun katsoi, kun se nousi ja laski, ja luki pisaroita, montako niitä lehdeltä juoksi, ennenkuin se taas oli kadonnut veden upiin, niin jaksoi pitää itsensä koossa, eikä itkuun pakahtunut! Niinkuin sykkyrälle juoksi itsessänsä ja ajatusta sulki: tällaista on Miljakin tuolla joskus kestänyt! Tunsi rinnassansa viillon ja tuijotti itseensä: minäkin olen heikko ja vapisen ja minäkin olen jätetty!

juoksi hätään kuin vuoren seinään: minäkö minä olen, enkä välttä, mitä on edessä! hervahti rukoukseen kuin meren murtuun: pelasta pelastaja, että lapseni jää, vaikka Milja jäi lastansakin ilman!

Kuka muukin tällä haavaa Miljaa katsoi, Miljaa ja Siljaa, ja tunsu surkua sydämessään. Agata keulan kokasta, hän oli huomannut Siljan katseen ja seurannut sitä Miljaan. Mitä oli Agatakin matkalla kuullut ihmisten kuiskutuksia, mutta yhtämittaa, kun vaan syrjästä sopi, ja Silja istui siten sivullepäin kääntyneenä, että näki hänen kasvonsa, oli hän paikaltaan silmineen levännyt kummityttäressään. Vihtoriinaankin, Isontalon emäntään tyttärensä vieressä oli hän joskus vilkaissut. Olikos Vihtoriina se äiti, jota Silja nyt tarvitsi? Tyttöparka, ja nyt hän oli huomannut Sysilän Miljankin!

Juuri Sysilän Miljan! Agatankin kiertyi sydän vanhassa rinnassa. Kun ihmiselle annetaan paljon ikää, niin paljon hän joutuu näkemäänkin, mutta eihän soisi ihmisille, että he kaiken joutuvat kokemaan, minkä elävät! Miljakin tuossa, hänkin kuin Herran huomilta joskus elämään lähetetty ja elämänsä kestänyt! Silja, Herran huomilta hänkin saapunut: Miljanko polkuihin hänkin nyt parkana tuijottaa ja värisee itseänsä? Agata ajatteli, suli menneisiin ja tunsu surut sekä Siljan että Miljan, mutta lauhdutkin, kun kaikki on ohitse ja se laine loivii, joka joskus oli hyrskää. Viljuipa mieli muinaista kuin virtaa, ryöpsää ja raukeavaa.

Rikukin ja Milja, Hannun-Markun häät ja Hurja-Rikun tanssit! Hurja-Riku, meripoika, karkupoika, maailman lieto, maailman heitto, viskoaalto viskovoinin ilman jääpää, ilman juurta! Kukas vangitsee veden, kun se hyökää ja kukas sitoo tuulen, kun se kulkee? Meriltä saapui Rikukin, niinkuin aalto ja tuulen pusku, oli komea niinkuin kyömä samaisen harjas-

aallon ja raisu niinkuin piehto samaisen suolatuulen. Ruiskerin muinaiseksi Rikuksi hän kohta tunnettiin, vaikka nyt oli varressa miehen salskeata se, mikä lähtiessä oli pojan huiskaa, hartian heitossa leiskaa se, mikä vesassa oli vain virpaa, silmien virmassa syntiä se, mikä penissä vallattomuutta, huulien virni huudittomalla nyt roimaviiksien peitoissa, ja pojan hipiät nyt miesihoissa, minkä aurinko pintoihin värinkermaa paahtaa ja meri poskiin ahavanväkeä puree!

Kohta kun kototuvassa oli ensimmäiset kahvinsa juonut ja huuliviiksensä pyyhkinyt jäljiltä kuiviksi, oli kysynyt ja kerskunut, koska olivat vanhat poika-ijän toverit ja pahankurien aisaveljet, Matinkarin Anselm ja Räätikän Hessu jo kyläranassa nähneet ja tunteneet ja lähteneet mukaan, kysynyt komeillut ja kerskunut. »Kukas tällä haavaa nyt on pitäjän komein tyttö?» oli kysynyt ja röystäillyt, koska piti virkistellä niitä miehuuksia, joilla oli poika-ikäisenä ollut etummaisena yhteisissä kureissa, ja koska maailmalta ja meriltä on tultava friskinä poikana kotiin ja oli komeiltava äitimuorinkin korvien kuullen. »Eivät minulle vähemmät kelpaa, jolla on morsian Kaliforniassakin ja kaksi Lousianassa!» Hessu, joka aina ennenkin oli hirnunut, kun varsailtiin yhdessä ja oli kieleltä lipeämpi, oli paikalla läiskäyttänyt, että Sysilän Miljan jos saat, niin herkun saat ja huuliasikin vielä maiskautat jälestäkäsin! Anselmilla, joka oli kolmikosta se, joka muinenkin oli koirankurien hankkeissa aina muistanut etukäteen sen, että omenavarkaan kin-tuissa voi karakkakin joskus vinkua, oli nytkin kuitenkin varosormi pystyssä. »Miljasta on tullut makea palanen kyllä, ja manteliksi minä hänet mainitsisin näöltä, koska olen Espaniassa seilannut, mutta katavan marjaksi minä hänet sanon maulta, jos yrittää, koska olen koettanut. Niinkuin syöstävän myötä kangasloimen suihkilla, kun ollaan valssissa sukaa ja keveitä,

mutta niinkuin puunlauta tikunhareilla, kun yrittää myötää myöhemminkin, ja siliä on vastasuassa! Kaunis hän on kasvoil-tansa kuin paratiisin omena porttiansa takana, sitä en kiellä, ja solakka hän on varrelta kuin palmupuu niissä kangastuksissa, joita meri porteillansa joskus näyttää merimiehelle, sekin on totta, mutta meneppäs paratiisin porteille, niin kiipeetkös niille muureille, joita et näekkään, vaikka ovat edessä, ja tavoitappas meren portteja, niin saavutkos niille äärille, jotka ovat poissa sieltä, minne purjehditkin! Kynsillensä se näpän ansaitsee ja saa, joka pitelee kultaa messinkinä ja luulee sormensa omaksi ja sormensa rikaksi sen, joka onkin koru ja kalleus, ja kruunuksi ripustettu elämän salin lakeen! Maltappas sinäkin näppejäsi tässä tapauksessa, sillä syntisiksi sormensakin huomaisi, jos semmoista sormiinsa syhyisi, johon ei ole sormenpää pyhillä! Marjan poi-mii mättäältänsä kylläkin mukavasti, mutta tähti taivaillansa on haikeampi kuroteltava, ja Miljan luulisi pikemminkin täh-den hiilukuksi taivaan radoilla, kuin mansikan mehoksi, jos mehe-väksikin turpeen tukassa! Tyttöjä on niitä, joita otetaan, mutta tyttöjä on niitäkin, joita annetaan, kun sattuu armo ja täh-den lento!»

— Riku oli nauranut ja läiskyttänyt kämmenpohjalla poika-vuositoverinsa polveen. »Jokos sinäkin olet pehmynyt ja laulat kuin Babelin pajujen varjoissa! Olisit ollut ajallasi rohkea, niin et tarvitsisi haikailla! Tähdet ovat tähtiä ja tytöt tyttöjä, ja ripusta omena niin korkealle, ettet siihen ylety, niin sinne se kipistyy. Omena on syötäväksi ja tyttö sylittäväksi, ja kum-pikin menee ryppyihin, ellet niitä aikanansa nouki! Näkisin minä mielelläni sen neitokaisen nenänpään, jonka nyrpistelyt ja kainostelun kaikostelut pojat ottaisivat biblian sanaksi ja puustavin tosiksi: jo yksissä tanssiehtoon vilskeissä semmoinen nättikin nenännylppä venyisi tuumaansa pitemmäksi ylähuulen

ylle! Ei hevostorilla hintaa pelästytä, eikä tanssinpolkassa tytön-veikkaa, sillä kauppoja varten on sekä hinta että veikka, ja hinta on korska, jotta tinkakin olisi rohkea! Sen tamman minä torilta vien, jonka sieraimet ylpeimmin pärskivät ja sen tytön minä tanssiin nappaan, joka niskaansa kopeimmin nakkaa!

Miljanko sanoit ja tähden lennon, ja ylpeäksi kehutte. Omenan minä tiedän muinaisilta, että se on latvassa, kun sinne asti kiipee, ja tytöt minä tiedän nykyisiltä, että ne ovat tähtiä, kunnes tykö pääsee, ja tähtinä hiiluvampia niinkuin omeninakin poskevampia, mitä kiipuvampi latva! En minä ehkä omenoista, samanimakuisia ne ovat alhaallakin ja vaikka maassa, kiipeämisestä minä, ja latvuksissa vasta omena omenan kultia paaltaa ja neitokin neidon ylhäillä vasta on se koru elämän salin laki-laudoissa, jota sinä näenmä kruununa laattialta katselet, mutta minä kiipeän ottamaan käsiini, kun näen! Ja vaikka teidän Miljanne olisi ihme kuin Filadelfian lasiprinssessa ja ylpeä kuin antiloopin karitsa sarvineen ennen karkua, niin viikon perästä ovat prinsessan käsivarret, lasisiksi luultuina, ihonuntuvina kierretyt minun kaulani ympärille, ja karitsakarku poukoiltaan kirmana minun sylissäni! Minä olenkin se poika, joka en elämässäni ole kahta satamanväliä saman laivan hajuissa seilannut, enkä itseni jättämää tytöntainta toista kertaa käsivarsiini sulkenut, ja senvuoksi tietävät laivat halustansa, että nyt on minun vuoroni saada Riku puuriin, ja senvuoksi on tyttöillä kiiru helmoissa, että saisivat minun ennenkuin minä jätän! Minä tiedän milloin vahti aluksessa nukkuu, ja kepeä kattoo toiseen, jossa valvotaan, ja minä tiedän, missä marja on noukittu, ja toinen oksallansa odottaa kypsänä! Minä olen se poika, joka en tyttölasta haikaan jätä pettämättömänä, ja joka en pähkinää kädestäni heitä kuorimattomana! Surku otettavaakin, ellei otol-

lista noukita, mutta nurku noukkijakin, joka vielä närppii kuoria siellä, jossa sydämet jo on syöty!

Tuliaistanssinsa oli Riku pitänytkin lähipyhän ehtoosti viikon päästä Ylistalon tuvassa ja puolesta pitäjästä olivat nuoret paikalla, Miljakin tietysti, koska ilman Sysilän Miljaa tanssit olisivat olleet tansseja niinkuin hääsalko ilman lipunleiskaa tai morsio ilman kruunua! Riku ei aluksi ollut ollut huomaavinaanakaan Miljaa, vei laattialle tyttöä, minkä parvesta kainaloonsa kieppasi, vei Miljan vierestäkin, mutta aina ohelta ja keikkui kuin kurki halmeissa, kun kenoilta kieputti ketä vaan ja merimiehen harja heiskui! Varrekas poika hän olikin ja heilava, hiltävä hartian heitto, kun lennätti komea, suihkasi notkea, viuhki kepeille norjaa, tukevaa, leiskasi palkeilta Sandraa, Mantaa, Liinaa, Lainaa, niin että milloin letin piiska orsissa sinkui, milloin koronkanta silkkiä silpi permannon siloilta! Viulu veteli ja peli soi, tupa tuiski ja laattia notkui, Rambergin valssi ja Himbergin rita-rata, Martin Vappu ja enovaarin elopolska, kaikki oli soitettu, hiki vilvoitettu porstuakuistilla, ja rinta huohotettu liehdolta, liinahuivitkin riisuttu yltä ja tukalta, mutta yhä oli Riku aina mennyt Miljan ohitse, ei ollut huomannutkaan, vaan ottanut toisen vierestä ja lentänyt menoon niinkuin nyt olisi kepeimmän kainaloonsa kopannut.

Tanssinuthan Miljakin oli, kuinkas muuten, koskas Milja tanssituvassa levätä sai muulloin kuin viulun vaietessa? Mutta ihmettä oli se, että se, joka kepeimmin vei ja korskimmin kuljetti, ettei hän kepeintä keksinyt ja korskaa korskille johtanut! Miljan alkoi silmä tummeta ja kysyä: eikös Riku sitä enää muistanut, että heitä kahta oli koko sali katsonut, kun Markon vanhempien häissä he kaksi olivat jääneet yksin laattialle ja liehuneet valssin kuin ihmeen, josta ihmiset vieläkin puhuivat? Rippikoulunsa oli Milja silloin juuri käynyt ja Riku oli

menossa merille, joilta nyt oli palannut kymmenen vuoden takaa, mutta silloin jäänyt vielä serkkupuolensa häihin, koska laiva ei ollut vielä lähtenyt, vaikka kylän rannassa valmiina, ja hääpäivän jälkeisenä huomeltaina nostanut purjeensa.

Riku, silloin nuori poika, oli tullut pyytämään ja he olivat tanssineet ja toiset lakanneet, koska kaikki sanoivat myöhemmin, että tanssin mieltä he eivät olleet ennen nähneet, ennenkuin silloin näkivät Rikun ja minun laattialla. Niinkuin henki olisi vienyt kädestä kahta ihmisalkua! sanoivat. Tuli mieli pelkän valssin vuoksi, niinkuin olisi kirkossa istunut ja kädet ristissä: lapsi-ihmisiäkin melkein vielä molemmat! sanoivat. Ja siten oli itsenkin ollut, ikäänkuin olisi kevennyt maasta ja ihme ottanut liepeisiinsä ja vienyt. Oli joskus katsellut pilven liinaa, jota sini kantoi ja taivas kuljetti hupiensa häipyyn: siten oli silloin itse ollut kuin hattaran ennoilla avarten haltuun! Riku oli rientä, riemu ja vietto, itse liehu, liito ja liittyy: joka pyörtämä kietoi, joka kääntämä kadotti, joka lentämä siivitti halun ja mielen, helman ja kengän! Niinkuin vihitty oli elämän, kun viulu juhlien jalkoi, niinkuin menetetty oli elämän, kun viulu vaimien viipyi, niinkuin koskilla elämän, kuoleman kuohan, kun viulu viiltäen kiihti! — Huiman Hannun muinainen häävalssi silloin oli soitettu, ja soittajana Markun Hannu itse pojantyt-tärensä häissä, mutta vanha Hannu oli itse sanonut, kun oli vingannut viuluansa ja katsellut paria laattialla, Rikua, nuorta kuvaansa ja tyttärenpoikaansa kuin tuulentuiskaa pientarilla, ja Miljaa, ventoa neitoa ja immen alkua, kuin ilman henkeä tai-vaan parmahilla, että nyt vasta hän valssinsa ymmärtää ja val-juna vaihetta tietää: millekäs vihille ja viulun viemille nuokin taimet ovat varpaillansa?

Millekäs vihille ja viulun viemille? Riku merille, mutta Milja? Viulun viemille kyllä: missäs pitäjässä kymmenenä vuotena

tanssin hilpaa, ellei Milja palkeilla liehunut! Mutta vihille? Kukas oli koskaan, rohkeinkaan ottaja, edes käden suihkaa tohtinut, kun viulu oli vaiennut ja ylpeä ylinnä kirvotti kätensä ja jätti jätetyn. Lentoa kyllä, koska oli siipi kokenut suihkansa ja sulka ilmoissa viuhunut. Mutta ken Rikun muisti ja uljaan siepan, ja Rikun viepänä kevyviinsä löysi ja itseltänsä meni, hankö enää kainaloilta tuulen olisi polkujen kamaroille palannut? Tanssi hän, koska Riku oli tanssiin vienyt, ja koska entona yhä ja aina oli liidossa liehdon ja lennon kuin Riku ja viepä viehkä, mutta vierohan veriä myöten, eikä ikinä Riku, kuka kulloinkin käden lainasi liihoille antuvan unhon ja mielisen toivon! Ylpeäkö Milja, kun hellitti käden, kuka kuljettikin silloilla soiton ja luullun toivon, ja unhotti sen, joka katosi, vaikka oli läsnä? Ei ylpeä, eipä suinkaan, vain lintuparka siipiensä harhoilla, kyyhkyn yksinäinen vesien yllä elämän ääriä öljypuun lehvää, näkymättömiin hävinnyttä, tähyävä. Nyt oli Riku kotona, samassa tuvassa kuin hänkin, tanssi kaikkien kanssa, kenen kanssa hyvänsä, jokaisen, eikä huomannutkaan häntä! Ylpeäkö se, jonka rinnassa jokainen säije vavahteli, ikäänkuin olisi koko elämä yhden ainoan langan varassa ja se lanka yhtäkkiä niin hauraan heikko, että vapisi, koska se katkeaa ja kaikki katoaa? Öljypuun lehti näkyvissä, mutta missä oli voima siivistä nyt, kun vielä oli lyötävänä isku ja uusi ja jo istuisi lepojen tyydessä? Milloin ikinä löi tanssi jalkoihin niin haikeana kuin nyt, ja milloin ikinä kuuli soitossa itkun, niin kipeän kuin tänäpä, jonka äsken vielä, neito-parven etummaisena Ylistalon piennartietä saapuessa, oli uskonut elämän ylimmäksi: Riku, Riku oli vihdoinkin kotona! oli veri laulanut joka askeleelta. Nyyhkikö jo, vai vallan vajosi elämänsä häipyyn?

Kajahuttiko kuka kämmentä? »Huima-Hannun valssi!»

Riku se oli, Raju-Riku, Meri-Riku, joka nyt oli paukauttanut kättä ja huikahuttanut käskyn: kukas isäntä tansseissa ellei tanssien pitäjä! Kirmahtikin viulu, niinkuin Hannun valssissa piti, kirmasi äänen kuin tuulen piiskan siepan rajuilman kirvo- tessa ukkospilven kohduilta. Olettekos nähnyt, kun lekoilla laiskan meren ja makaavan ilman vesille äkiltä tulee kiiru ja tuuli syöksää päättömästi kuin olisi se päässyt irti kymmenille tahoille samalla haavaa: meri on silmänräpäyksessä kuin piis- kottu ja kiukustuu paikoillansa edes laineen lakkaan kerkiä- mättä, ja ilmalla ovat posket puuskuillansa ikäänkuin haljetak- seen elleivät sitä ennen repeä. Sellaisena lähti, niinkuin Jumalan ilma, Hannun valssi viideltä viulun kieleltä, lähti kuin karku ja harjan huiska orhitallin ovilta, ja missäs tuvassa, kun räikä oli irti ja viulu villinä, ei vavahtanut orsi ja humautanut laki, kun polkaan potkasi antura, käsivarsi kierasi uuman varteen, ja tuiska tempasi parit!

Ylistalon tupakin, laiskan Esan isä-Esan, polkka-Esan laveaksi salvoma, vasiten tanssia varten palkittu ja notkavaksi niskattu: piiskottuun mereenkö, ruispellon tähkävään harjaanko, tui- verille huiskattuun, vertaisi permantolakean, valloilla nyt Huima-Hannun valssin, riemakkaan kansan ja meripojan val- toimen tuliaiskemun? Nyt oli Rikulla Milja käsivarrella, kat- sottu kaukaa jo ja parilla askeleella luokse tultu, tempaistu parvesta ennen muita, kieraistu kainaloon ja viety vihuriin: »muistatko, tyttö, että ennenkin on oltu varpailla Hannu- vaarin valssissa!» Sakea oli kohta laattialla sullo, jokainen pari ryöppynä jalkeilla ja kyynäspää kyynäspään tungossa, sillä kukas malttoi penkillä kyykkiä ja anturapohjiansa säästää, kun Hannun valssi viski veriä ja tukkaa ja se lensi, joka pääsi! Niinkuin tuiska vihurinpuuskan, niinkuin suistu saalislinnun oli lento ja tempa korskan viejän, niinkuin tuiver turjatun koivun,

niinkuin taintu kiepatun kyyhkyn oli taipu ja myötö liedon viedyn, kun kiedossa soiton sieppa oli sulhon ja liehu neidon, komea kuljetti ja sorea seurasi!

Mitäs puhuu viulu, kun kieli heltii ääntä ja irti on viritetyn henki? Markun Hannun valssi oli valloillansa taaskin ja Riku taaskin laattioilla Milja taaskin käsivarrellaan, mutta miehenä nyt ja miekkosena maailman merten vieriltä, niinkuin Miljakin neidonvalmiina jo ja mansikanmehuissa kuin marja maan turpeilla poimavarroilla! Ja soitonko liehukaan enää sama, kuin perhosparia siiville viekottava? Kuin tumma vuoto äänen vedossa, huuhtova hurmin silloin kun ei huumiin hukuttanut, hautaava allensa silloin, kun ei ihmistä itseltänsä vienyt! Niin oli viete vajoa milloin, että kuin elämään upi, niin oli pyörre virmoa milloin, että kuin elämästä irtyi!

Loiska on nousuiltaan lentää,
loiska on harjoiltaan suistaa,
loiska on viemillään vaipujen vaippaa,
loiska on laskuillaan peittävää hautaa:
Riku oli huima, huuma ja lento,
viulu oli juolas, nuolas ja visko,
Milja oli liepä, luottu ja viety,
valssi oli vaima, viipo ja vaipu!

HANNUN MARKUN VALSSI.

P o i k a:

»Liinan lieve ylpeäkin riepusena läiskää
tuulen turjan pidellessä palttinaisen paiskaa:
polvet minä neitosilta pehmoville tanssin,

kun vain tuvan laattioilla viulu höylää valssin!»
 hihkahteli Riku: ääniinsäkö, verissäänkö,
 vai vain tukan heiskaa?

T y t t ö :

»Elon lanka ainoakin kertasensa siukuu
 elon viulun jousikäyrän koskiessa kieliin:
 jätän minä, heitän minä kerran varaan onnen,
 kun on kutsu elon häiden minullekin tullut!»
 riemu-nyyhkyi Milja: onniinsako, onnen menoon,
 vai vain elon osiin?

V i u l u :

»Ihmishöyhen, lastun verta, liitosensa liehuu
 karkeloilla, kuilumilla elon kaaren leikin:
 minä lennot, minä suistut ihmislasten viuhun,
 tainnan onniin, liehdon unhoon hurmivaisen koidon»
 siukui-viukui viulu: suomiaanko, surkujaanko,
 vai vain lumeen lupaa?

V a l s s i :

»Hame huiskaa, kanta leiskaa, silo laattian silta,
 palkki notkaa, orsi humaa, vinha parien pyörtö:
 minä poljen myötää, väistää, minä viskaan lentää,
 tuiska siellä, missä käännyn, tuoksa tomua piettoo!»
 viersi-huiski valssi: viserääkö veträn riemun,
 vai vain varpaan vilskaa?

Roima oli polka permannoilla, sankka oli survo summan tuoksan, mutta ylinnä vei Riku ja keveinnä liehui Milja ja korkeinna vinkui viulun kimi. Koska oli päättyvä tämä maailman lopun tanssi, sitä jo katseli ihmeiin moni läähtyvin rinnoin ja paatuvin polvin, kun yhä ja yhä hellitti ääntä vimmattu käyrä ja Hannun Markun valssi villinä virmasi alkuunsa takaisin loppunsa singalta: »sinä soitat, koska minä maksan palkan!» tuiskahti ilmoihiin Rikun huika, jos ääni milloin vajahti ja pelimanni empi. Pari parilta oli jo väsynyt ja laattioilla väljempää, ja pianpa enää vain viimeiset uskolliset permannoilla, palaviinsa nääntyvät, kunnes taaskin, niinkuin kerta Hannun Markun muinaisissa häissä enää vain Riku ja Milja liehtoivat palkeilla kahden. Mutta samako Riku ja samako Milja kuin menneen muiston perhospari, raikkahin poika ja rakkahin neito ikänsä keväillä ja liehunsä ihmeillä? Komeahan Riku, komea kuin synti, ja viehkähän Milja, viehkö kuin ihanuus, mutta synti on synkkääkin ja ihanuus paloa, Riku ennettä vaaran tummilta verensä, silmäinsä uhman, Milja alttiutta turman täysiltä sylinsä, sykkeensä janon!

Näkeekös ken rauhassa sen, kun loiskaa lieskoina valkean kieli helpeillä syttyvän räystään, tyynnäkö seuraa rannalta silmä huuhtoa meren vietoilla saaliinsa hukun? Milja parmoilla hurjan Rikun ja huumilla Hannun valssin, turvatumpiko neidon lieto kuin räystäs sytyillään, vaipuva hukuillaan? Tupa oli avara ja väekkinä penkit, mutta silmäkö kenenkään, tietoko ainoankaan näki syttyvän palon, tunsu hukkuvan jäähmyn? Muutakos ajattelivat, jos mitään ajattelivat, kun katsoivat, että kas roimaa, kun on poikaa, kun on kana kainalossa, ja kas ylpeätä, kun on tyttöä, kun on viimeinkin viepuilla sen, joka ei kysy kesynä, vaan ottaa villinä! Riku roima? Vissisti, niinkuin on riema meren loiska vapaillansa ja tulen roiha irroil-

lansa! Mutta Milja ylpeä? Ylpeäkö soleakaan lehtokoivu turjammilla puuskamyrskyn, kaikkovinkaan kyyhkylintu temmassa haukan kynnen? Nyt oli Milja, ylpeäkö joskus, siivilläänkö joskus, rieputtu koivu ja isketty kyyhky, turvana hänellä vain tuulen turvi, havilla hän vain ryöstäjänsä siiven! Mitäs on omana sillä enää, joka jo on itsensä jättänyt, ja mitäs Miljalla jäljellä enää, kun se oli tullut ja vei, jolle sydän jo lapsena oli jäänyt? Oli elämän valssia tämä, jo Hannun Markun muinaisissa häissä viritettyä, ja Milja käsivarsilla sen, jolle hän oli itsensä säilyttänyt! Oli Milja hallussa Rikun ja elämänsä: empiikös astiakaan täysiltä partailtaan, kun se on kallistettu ja vedet vihdoinkin koskina juoksevat!

Valtaajaksiko Riku itsensä luuli, kun riehui ja tupa räikyi: »Näin Filadelfian prinsessaa viedään, ja laattia silahtelee, kun merimies vie omansa. Ja prinsessan minä vienkin, eikä tämä olekaan lasinen ja kaapissa säilytetty, niinkuin Filadelfian, vaan neidon veret varressa ja uumissa valssi!» Valtaajaksiko itsensä luuli, vaikka oli vain se, jolle jo oli kaikki suotu ennen kuin mitään oli otettu! Riistäähän myrsky ja repii oksilta raakiloitakin, mutta kypsä omena kyltänsä painoilla vain kallistuu varrellansa ja vartoo varistajaansa. Milja oli elämän oksilla omenan kypsä ja kyltä, ylväs ja ylpeä ehkä latvan puunnilla, mutta raskailla suvisen mehun ja auringon täyden ja poimijallensa valmis. Ketäs hän oli, lieto tyttö, tanssija muinaisen Hannun Markun valssin, vartunut kymmenen nuorta elämän vuotta, ellei juuri Rikua, merten takaista, unten takaista, viejää silloin valssin viehtoon, viejää nyt valssin ja elämän viehdon?

Elämän viehdon? Oli Miljan viimeinen tämä valssi, Miljan, jota ilman ei pitäjässä ollut tanssia tanssiksi tietty, siitä kuin Hannun Markun häissä kevyt oli kengillensä ilmestynyt. Hoip-

püiko haura, kun valssin vielä vinkuessa lakiin ja laipiin, Riku soreansa saatteli kainalosta tukien tuvan oven pimeitse syys-syven öihin? Tyhjäksi jäi tupa, vaikka väkeä penkeillä niin paljon kuin mahtui, kun honkainen kumahti ja ovi oli sulki, viulukin huomasi vaieta vasta, kun kotva oli kulunut, ja aikansa kesti sekin siitä, kun pari oli hävinnyt, ennenkuin väki taas oli entisellään, huuma lauki, istujat taas itseänsä ja tuvassa tieto, että tapahtunut oli tapahtunutta ja tanssit tältä ehtoolta lopussa.

Viikkoa myöhemmin tiettiin pitäjällä, että Riku oli palannut merille takaisin, ottanut hyyryn ulkolaisessa ison meren laivassa ja puhellut, että ties' nähdäänkö häntä näillä nurkilla maailmaa enää koskaan. Viikkoja vierähti edelleenkin ja oli jo joulun kausikin käsillä, kun jo alettiin ihmetellä taloissa, minne Milja oli ihmisistä hävinnyt, koskei enää koskaan saapunut sinne, missä oli iloja ja väkeä koolla. Talvikin oli jo menossa ja pääsiäinen odotuksissa, ja yhä pysyi Sysilän Milja näkymättömissä, niin että ihmisillä alkoi jo olla puheen vaivaa hänestä. Mikäs flikan on, koskei missään enää näy, vaikka aina ennen oli lennossa kuin syöstävä? kyseltiin. Hurjan Rikun syksyisiä tanssejakin Ylistalon tuvassa alettiin muistella. »Onkos tytön ja prinsessan lopultakin käynyt hullusti, kuinka onkin oltu ylpeitä ja pidetty nenää pystyssä, ikäänkuin parempaakin säätyä oltaisiin kuin Sysilän Eframin tytär?» oli kerta jo sanonut Vähäntalon Justiinakin, joka oli samanikäinen ja talontytär ja kade. Oli joku Sysilässä käydessään jo nähnytkin Miljan ja tarkannut Miljan liikkumisia. »Eivät asiat hyvin ole Sysilässä!» sanoi hän — se oli Kiilin Miina ja pian oli puheenkertaa koko pitäjässä, laskettiin kuukausiakin Rikun tansseista. »Kukas Miljastakaan semmoista olisi uskonut, niin kaino muka, ettei käden kynkkää kainaloon lainannut samoille tienvarsille satut-

taessa lysteistä palatessa!» harmitteli hieman karvaasti Matinkarin Anselm, kun Räätikän Hessun kanssa juttelivat asiasta ja muistelivat Rikua. Hessu oli vain naurahdellut. »Ei märkäkään puu niin hullu ole, ettei se tikuissansa syty, kun se pala-vaan pätsiin on heitetty: muistat sinä Rikun ja tytöt tiedät, ja itse näit Ylistalon tansseissa, kuinka riepu oli laossa Rikun käsivarsilla! Ei Miljakaan muuta ole kuin tytöntaimi, eivätkä Rikun jäljet tarvitse parantelemisia: katso sinä itsellesi uutta morsianta vaan, jos Sysilään päin olit luoveilla!» Selvänä pidettiin pian koko kulmakunnassa asia, eikä Miljaa enää odotettu-kaan sinne, missä nuoria oli koolla.

Tuli kevät sitte ja kevätjää. Milja oli pudonnut jäihin, niinkuin hän itse kertoi, ja tullut yltämärkänä kotiin: oli pelastunut, kun oli saanut jään syrjästä kiinni ja itsensä kiinteälle kahvalelle, oli hän sanonut. Mitä paralle oli todella tapahtunut, siitä ei ikinä tullut täyttä selkoa, koska hän ei siitä kenellekään ole puhunut, mutta ihmiset huomasivat pian, että Milja tämän tapauksen jälkeen oli solakka taas uumiltaan, niinkuin ennenkin, vaikka nyt valkea kasvoiltaan, niinkuin ei verenpisaraa enää olisi ihmisessä. Taas oli Miljasta puhetta koko pitäjässä, ja vallesmannillekin tuli tieto. Tukimuksia pidettiin nyt Sysilässä ja kaikkia kuulusteltiin, joilla oli jotain tietoa Miljasta, mutta mitään ei tullut selville, sillä Milja itse ei puhunut mitään, ylpeyskö sulki suun, vai ehkä surun kainous, sanoi vain, että hän oli ollut hukkumaisillaan, mutta pelastanut itsensä, kun jo oli ollut upi ja veden alla. Kehruuhuoneeseen Milja kuitenkin tuomittiin ja istui siellä neljä vuottansa, kunnes palasi kotiin, jossa vanhemmat sillä aikaa jo olivat kuolleet.

Kaksikymmentä vuotta oli siitä jo kulunut aikaa, Milja oli yhä valju kasvoiltaan, ikäänkuin ei verenpisaraakaan hänen suonissaan liikkuisi, ja joka pyhä sousi hän kirkolle ja istui

penkissä aivan saarnatuolin juurella melkein piilossa seurakunnalta. Ripillä hän ei käynyt, eikä papin puheilla myöskään, mutta virsikirjan hän kuletti aina kirkosta kotiin ja kotoa kirkkoon. Hän oli nuoresta asti hyvä laulamaan, ja ne, jotka kulkivat Sysilän ohitse, sanoivat, että ehtoisin kuuli Miljan veisaavan tuvassaan, vaikkei hän kirkon penkissä koskaan enää virteen yhtynyt. Erityistä Miljassa oli sekin, että hän aina, niinkuin nytkin, sousi kirkkomatkalla hyvin likeltä Ristivuoren juurta, aivan vuoren alta, josta seinän särmä äkkiyrkästi nousee merestä ja kohoo vaakasuorasti ylöskäsin niin että päätä huimaa, kun juurelta katsoo korkeutta kohden. Tällä kohdalla Ristivuoren juurta juuri hän oli kertonut joutuneensa jäihin silloin kun hän oli ollut hukkua. Meri on syväkin sillä kohdalla niin, että paha on ajatellakin, ja suistuu syvyyksiin kukaties saman verta kuin seinän korkeutta ylöskäsin! Soutaa aina tuosta joka-ainoa pyhä mennen tullen ja aivan vieritse, vaikka vuori aivan ikäänkuin kallistuu jyrkiltänsä veneen ylitse, ja kauempaakin soutuessa ihminen kavahtelee verissään, että kuinkas kävisi, jos koko seinä tässä räpäyksessä vajoisi painoineen mereen päin ja hautaisi allensa pienet ja suuret! sääli Agata sydämessään sekä tunsii selittämätöntä pelon väristystä Miljan puolesta, vaikka tietysti vuori seisoi juurillansa niinkuin se aina oli seisonut.

Tämäkö paikan raukka joskus on katsonut itsellensä siksi sijaksi, jonne pakenee häpeätä ja kovuutta ja ihmisiä, vaikka sitte onkin ollut heikko ja ihminen, ja kun tieto jo on kadonnut, pelastanut ruumiinsa ja jäsenensä jälle ja elämään? kulki Agatan mielessä aavistava ajatus nytkin niinkuin joka kerta ennenkin, kun hän näki paran, pudottavan jyrkänteen juurilla heikossa veneessään ja poloisen yksinäisenä. On hakenut lepoa, mutta ei löytänytkään! Lapsikin on ehkä syntynyt juuri tässä

hädässä ja vajonnut siihen hautaan, johon ei äiti jaksanutkaan seurata? Niin kirpi rinnan pohjissa surku, että melkein soimasi elämää, vaikka jo oli vanha ja lopuillansa. Ei pappia hae ja papin puheille pyri, mutta mikroimman elämän paikkansa hakee, ikäänkuin olisi se paikka ainoa, joka on todella hänen omansa maailmassa, ja jossa hän on hätänsä kanssa kahden. Ja mitä auttaisi ihminen, pappikaan, joka sentään on vain heikkoa lihaa ja verta, niinkuin me kaikki, sitä, joka kerta on ollut ilman ainoankaan apua kovimman edessä ja kestänyt sen yksin? Vain kirkkoon hän tulee, ja tulee joka pyhä uskollisesti, koska ihminen oikeimmin ja kokonaisimmin uskoo itsensä ja tilittää hätänsä sen edessä, jonka käsissä on maailma ja elämä ja sydämen aivotukset ja ihmisen teot, ja joka sekä antaa hädät ja heikkoudet että armahtaakin ne, kun hän tahtoo ja ihminen altistuu.

Agata huokasi ja vanha silmä kostui. Ikää hänellä itsellensä jo oli, ja oli hän Miljankin nähnyt, niinkuin myöhemmin Siljan, silloin kun Milja vielä oli pieni ja lapsi ja elämän sylissä kuin sydämen kerä. Tietääkö sen, mihin koviin kukin elämässään kulkee? Nyt soutaa yksinäisenä ja polona sen vuoren rintaa, jonka tylyillä juurilla on elämänsä kovimman hetken kokenut, ja on sentään ollut lapsi äitinsä polvilla kuin koskematon lumen hiutu, taivaan helmoista maan pinnoille liehunut! Agatan siirtyi silmäin haika Miljasta takaisin Siljaan: surku teitä kaikkia, joilla elämän tie vielä on raskaana edessä ja polvet heikot! Milja ehkä sittenkin on jo lunastanut osansa, hänellä ovat kasvot jo rauhalliset ja rinnassa vilpouden talvi, mutta sinä olet hädässä kuin karitsainen peloissansa, etköspä oikein vapise kasvoiltasi ja pitele kädelläsi rintaa, ikäänkuin viiltelisi siellä viima ja poltto? Pelkäätkö itseäsi nyt, väriset Miljan osaa ja koko elämää, näet vastamäen, minne heikkoa askelta ajattele-

kin, maistat karvasta maljaa, mitä huultesi riutuun lievitystä janootkin, koet kovan käden, mistä turvaa hakisitkin: näet seinää edessäsi tylynä kuin vuoren yltävä louhi, näet syvyyttä allasi nieluna kuin merien vihjuva kohtu, näet itsesi palkona elämässä kuin Milja veneensä kaukalossa uhilla elämän vuoren ja vaiheilla kuiluvan kuolon!

Nuorta sinua, ja nuoria teitä kaikkia, elämänne teidän on jokaisen elettävä: Miljakin oli joskus nuori ja sinä nyt vuoroltasi! huokasi Agata keulakannellaan, ja lohdutti ikäänkuin kaukaa ja siunasi silminensä Siljaa, koska ei lähempää voinut ja sanoinensa puhua. Me vanhat, emme me muuta jaksa, mutta ymmärtää me voimme, koska tiedämme! Eikähän taakastansa saata koskaankaan ketään ihmistä vapahtaa, koska kullakin on oma elämänsä elettävänään, mutta saattaa olla sentään ystävällinen sille, jolla on kuormaa! Jos sopii tiellä, kun tullaan maihin, niin sovitan siten, että tulen Miljankin kanssa yhteen ja puhun jotain, että on hänelläkin joku, jonka kanssa keskustele ja satunko Siljaakin lähelle, niin pyydän paran luokseni ehtoosti ja saa hän puhua minulle, jos hänellä on sydämellään jotain uskomista, joka huojentaisi hänen mieltänsä! päätteli Agata sekä surkutteli sitä, että on jo toistenkin varalta heikko, vaikkei itsellä enää olekaan merkillisiä kannettavinaan. Mutta sairasta silittääkin ja lohduttaa kädellään, vaikkei lääkitä voidkaan! Ja kaikki myrskythän asettuvat kuitenkin kerta ja korkeinkin aalto kaatuu harjoiltansa.

5.

Ristivuoren juurilla siis jo soudettiin ja Kihlakunta kohasi keuloinen suojatun sisälahden rauhallisissa vesissä. Oltiin kuin

toisissa maailmoissa täällä, Ströömi merellisine rantoineen oli kuin taialla jäänyt taakse, vain peräkeulan vieritse näki enää takana teräksiset loiskut ja säkenöivät sinet kuin kaukojen karkeloina sen vapailla kurkuilla, laineiden lakkaamaton äänikin selkäveden solahteluilla ja rantojen liepeillä oli jäänyt korvista ja vaihtunut leppoon ja suhinaan koivikkojen latvoissa lahtien lymyissä.

Albertkin perätuhdon nipukoilla oli kuin koskettu uuteen vireeseen. Niinhän oli äsken vielä ollut veneessä kuin liehdillä tuulten, viemillä vetten, kantamilla kehtävään syvyytten. Ihmeteltyt oli, mistä tuulella loppumaton liepeensä, kun alin-omaa humisi ja täytenä hulji, mistä vesillä väsymätön viertonsa, kun uutena ja uutena kasvoi ja kehitti kohaa ja kaatuvaa, mistä syvyyksillä kantavuutensa summa, kun syys keveilti haahrtista kuormaa ja oli upia kätköjensä pimiin! Ja minne päättyi selkien lakea, kun avoa ja avoa oli jokainen salmen suu, ja avarammilleko ulottui taivaan ranta vai ääri piiriväin vetten, kun molemmat kaarsivat kuin kohtaamaan toisiaan kohtamattomillaan? Oli kuin akkunoilla maailman avattujen rantain ja kumpumilla elämän hengittävän poven, kun silmä kantoi avariin ja tuntoa kantoi meri! Pielillä oli ollut taivaan leijin, merten heijin, upien häilyn, hiuduilla oli ollut kuin mielensä liidon, riemun ja riudun, ylhäät yltivät, kauot kangastivat, syviänsä silmi vieryjen vyörtävä kate!

Ja hiljaisuus nyt, ympärillä ja omassa mielessä! Niinkuin lymyille olisi livuttu lahden kainaloihin täällä, niemi sulkenut kärkensä taakse kaikki meren äänet ja ääret, ja kauko kadonnut muualta kuin taivailta! Rantojen hymyä, missä ei vuoren rinta uhonnut. Koivu hiuksinensa humisemassa, missä mäki rinnettä tarjosi tai laakso notkelmaa rakensi. Leppää vehrimässä, missä ranta päärmettä tarvitsi tai vuoren juuri jyrk-

kiänsä verhoi. Haapaakin hohisemassa, missä niitty lievettä avoi ja pälvi oli vieriltänsä puettu suviin. Lahteakin poukamoi, missä niemi kurotti kaulaa, sorsa puikki poikueineen ruohoharjan turviin ja ranta myöti vihantoinen veden vilkun tieltä. Taivaan hurstikin täällä lievempänä ja liinaisempana yllä kuin ulkona, missä sini oli räiskynyt telteillänsä niin valloillansa, ikäänkuin olisi korkuuksilla ollut kilpa merten kanssa siitä, kumpi säihkytti väriä väkevämpänä. Oli huojaa ja tuutia, liepää ja lauhtoa laine, lahti ja taivas, koivikon humu ja ruohikon nuoju, lehtien päily lemmillä päivän ja vesien viekku kosilla ilman.

Vain Ristivuori nosti seinää kuin uhkaa keskellä miedon tie-noon, vihriväinsä kyllillä ja siniväinsä suljilla kuin lauhoihin vihityn ja leppoihin suojitun. Albert ihmetteli, tunsi ja mieli. Kuinka kirkossakin ja huomissa pyhän auvon, siellä humi rauha kuin ottamaan ihmisen syliensä kietoon, ja siellä puhui veisu kuin helmomaa haltuunsa tietojen tainnut, mutta siellä pauhui urkukin paisunsa ankaraa ylhää, ja siellä kasvoi tahtokin har-
tautten toteen ja voimaan! Ja kuinka iloissakin ja tarhoilla elämän, siellä hulji hilpi kuin kantamaan ihmisen siipiensä havin ja siellä kääri onni kuin vaippansa kätkeisiin toivojen outeet, mutta siellä uhoi vaarakin uhmilla turmavan oudon ja siellä asui pelkokin jylhissä pimennon kätkön! Täälläkin, helmoissa vihantain viehdon ja tyventen tyyden kuin syleillä sulan suvisen liehdyn ja lauhtujen lohdun, täälläkin, keskellä majatun rauhan ja lehdityn levon, kuin lymyillä kaiken vaihteitten vaihdun ja tuulisen tuimun, täälläkin nosti vuorinen louhi seinänsä otsaa verhoista vehmaan, kuin urkujen pauhu äänensä paisut väilyistä veisun, täälläkin juuri valtainen voima vaakansa painot syvyytten umpiin kuin ankara laki käskynsä mahdit elämän laatuun!

Vuorinen otsa vihantojen yllä,
 tahtoimen teräs värjymillä tunnon;
 vaiheitten vakuus häilämillä hetken,
 juurinen lujuus huojamilla latvain:
 samaista laki olonosan laadun,
 harmajan vuoren, veden vilkun viekun,
 taivaitten kiinnon, liitopilven liehun,
 maapoven rinnan, viherherä ruohon,
 ihmisen pyydön, ihmishaihdun onnen!

*

Albertin tuuditti mieltä,
 paisutti, likisti rintaa ja oloa,
 painutti umpiin kuin upien pimiin,
 hellytti herkkyyyn kuin sulien syliin,
 väljytti riemuun kuin siintyjen soutuun!
 Elämän paina,
 elämän haika ja raika,
 elämän liehuva yltä!
 Näki, eli ja kasvaten kehi!
 Vuorien vaaka juurillansa:
 herpako ikuinen ihmistä makaa?
 Syvien soila merillänsä:
 hiudutko ikuiset ihminen kätkee?
 Sinien soutu pielillänsä:
 ylhäkö ikuinen ihmistä kantaa?
 Maailman rinnat vehrävillään:
 versotko ikuiset ihminen paisuu?

*

Silmu silmulta kasvaa heinä, aalto aallolta vierii vesi, ajatus ajatukselta kulkee mielikin:

Vuorinen jyrhä kuin elämän seinä,
 kate voiman, uhman ja tahdon.
 Merinen vaappu kuin elämän viekku,
 sala sykän, halun ja haikuun.
 Ilmojen liehu kuin elämän kangas,
 kude uskon, toivon ja haipuun.
 Maahinen vehma kuin elämän syli,
 kohtu lämmyn, luomun ja kasvun.

*

Lankansa säikää kehrääjä hierii, hetkien tiimaa nakuttaa kello,
 mieltänsä sormii ajatuksen aatos:

Luodittu seinä upilta meren ilmojen kohtuun,
 kertymä painon, ryntymä mahdin, yltymä nousun,
 äkkinen jyrkkä jyhmävin rinnoin, ylpyvin otsin,
 hahmolta vaakaa, kyljiltä valtaa, kantava laelta:
 mikä on yltä vuorisen painon ylillä vetten:
 alkujen paatu aikojen takaa läsnillä hetken?
 mitä on paattu harmaaseen rintaan väkisen vuoren
 louhista tuimaa, kiteitten tiivää, rakeitten riitaa?
 mikä on murta ikisten vuotten särkenyt särmät
 paatisen seinän huipuilta juuriin kuilujen ratkiin?
 Eloko itse, elämän lakien mahti ja masen
 käskien puhuu voimainsa uhmaa, voimainsa lohkua
 ryntäiltä vuoren, ryntäiltä ajan: keston ja kalvuun?
 Aikainko juoksu virroilla ijan pisaraa hetken,

voimainko vahvu kupeessa vuoren murenta rakeen,
 liitytkö sirun, riidytkö lujuun vaihivat elon?
 Sannanko hietaa louhisen vuoren lohkoinen rinta?
 aikojen ikää väistyvän hetken katoova häipy?
 kangasta vaihdun elämän niitten ehdytön kude?

*

Syviinsä sulkuu ahvenen polku, sinisten teltit leivonen havii,
 syvät ja sinet mielikin uipi:

Merten helmoissa katteen kätke,
 siinten upissa nousun nouto:
 onnin väilyykö ihmisosa,
 suruin vaippaako ihmisosa?

Tuijoo syvyytten vihervilhu,
 pelii korkuutten sinerseije:
 kumpi kumpuilee onnen aalut,
 kumpi huokailee rinnan orpuut?

Äärtä rakentaa yllä alla
 kaarten ääretön vesiin, pilviin:
 elon himerkö seestyy, tummuu
 vuorohäilyillä puunnon, päilyn?

Ihmishalunkin toivo, iso
 erhii harhoilla heijeen, varjon:
 sinet silläkin yllä alla
 siiven havita määrätöntä!

*

Vehryyttään hersyy nesteinen ruoho, huumaansa huojaa koi-
vuinen haka, suvia lehviä mielenkin kiitos:

Ruoho versii:

Tuhantisin tukkaa nostan
kedon mullan kehdon,
puikin esiin, pilkin päiviin
pimennoista kätkön,
mättäät vehrin, kulot nurmin
kainaloilla turpeen,
niityt puen, rinnat puen
laipumilla laakson,
missä pälvi, sieltä päivää
minä kohta tirkin,
missä tuudin, sinne tuuli
keinutellen kerkii:
lämmön lempi minä lienen,
suven sulhan morsio,
päivän armas, kihlattuna
mullan vuotehilla,
tuulten lieto, juurten vanki,
ruoho huiskeillani,
immen emmin, neidon hemmin
altis yljälleni!

Koivu hilkkii:

Taakkaa tämän täyden mailman
riemutellen keinun,
huojaan latvoin, huokaan lehvin,
tuuli humii helmaa,

lehti hilpii, varsi solkii,
 päivän terä pilkkii,
 lintukerttu oksallani
 pesässänsä piipii,
 omat minun hameheni
 silkkisinä suhii,
 päivän pielen sinisissä
 latvoineni soudan:
 lienen minä valittuinen,
 sylittyinen suven,
 päivä hyppii kimalaisna
 lehvieni kätköt,
 tuuli tohii suostutellen
 riippujeni tuuhat,
 onnen noutaa latvain nuoja
 huojatellen humii!

Mieli riemuu:
 Laakson suu ja ruohon kärki,
 niittynotkon parmas,
 koivurinteen lauha häily,
 siinten sylin yltä,
 kokoaako rinnan kehä
 rajoihinsa maailmat?
 Valon huika, varjon värjy
 suven kasvopielten,
 paistehitten, ihanuutten
 lymyrunsas häikä:
 rikkautten sokaisuunko
 hukkuu, hurmuu tieto?

Likistävin rintaa pauloo
sydänelän auvo,
hykähävin silmää syttää
päivän sylin palo:
leimuvasti liehtovillaan
maita kylvii valo,
riipariemun huuhtoloiskiін
mielen ahtu onnii!

I.

Kirkkosillan kupeillako jo oltiin? Tottakin: ruovikko huojuteli harjaansa ja pitkoshirret häämöttelivät harmaata jonoaan silta-arkkujen niskoilla, paattejakin oli jo saapunut, mikä jo tyhjillään sillan vieressä keikkumassa tai rantakiville kiskotuna, mikä parastikään väkeänsä purkamassa siltakäytävän palkkipuille, ja uusia kuhisi yhä tulossa lähempänä ja kauempana, mikä jo pestinuoran tynkää pitkospuiden rakoihin tai hirsiaukkujen nurkkiin pujotellen, mikä vasta laskemassa siltaan ja paikan tilaa tähyten.

Kihlakuntakin oli jo Löyttyn kiven kohdalla, siinä paikassa, jossa hätiköivämmät ja nuoremmat jo tavallisesti alkoivat lakata soutamasta ja vetää airojaan paatin puolelle sekä katsella sitä, että pääsisivät ajoissa jaloilleen ja kimpasemaan sillalle, kohta kun rantaan laskettiin. Tämä oli täpärä paikka peränpitäjälle ja ruorissa istujalle, sillä väki alkoi hälistä ja tulla levottomaksi, ja jokainenkin, eivätkä yksin nuoremmat ja malttamattomat, pälyillä taakseen ja selkäpuolilleen, ikäänkuin kohta olisi enempikin kysymyksessä kuin siltä vuorolta maihin pääsy, minkä järjestyksessä sattui ja tilan tinka salli.

Lahdenperällä peräpiütallaan ja ruorinvarressa olikin jo puhisemista ja silmän punnitsemista enemmän kuin tarpeeksi. Löyttyn kiven kohdalla tietysti lakattiin soutamasta niinkuin aina-kin tavallisesti, koska Kihlakunta oli isompi ja raskaampi ruhol-

taan kuin muut paatit ja vauhti senvuoksi kestävämpi, ennenkuin se asettui. Mutta nyt oli väkeä vielä tavallista enemmänkin paatissa, ja menon jomokin senvuoksi tiettävästi itsepäisempi, ja vaikka oli lakattukin soutamasta, niin aivot olisi pitänyt pitää ulkona, jotta tarvitessa oli lapaa huopaankin. Tosin joku kokeneempi joukosta, niinkuin esimerkiksi Juuvanin vaari ja Henriksson olivat aironvarsissa järkensä mukaan lopettaneet lyhyeen kaikki yritykset airopuun nostamisesta hankapuista ja pidättäneet aivot ulkona, vaikka lipominen oli lopetettukin, mutta mihinkäs parin airopuun huopaaminen riitti tällaisessa väkilastissa, jos huopaamista todella kysyttiin.

Lahdenperän alkoikin kärsivällisyyden pussi sydämessä pahasti pakseta. »Valkeatakos teille häntien alle on pistetty, kun ette pysy aloillanne, vaan kurottelette, niin ettei eteensä näe ja silta menee silmistä sokiin!» purki hän lähintä harmiansa sekä kurkotteli lyhyttä kurkkuansa, saadakseen levottoman väen ylitse edes jonkin pilkkeen sillasta, jota hyvää menoa lähestyttiin. Lahdenperällä oli nyt jo täysi lautamiehen lämä huulissaan. »Saastaisen Ananias, eikös äijä rähmi paattineen aivan Kihlakunnan laskupaikalla sillan vieressä!» rämähti hän samassa. »Pistäkääs perhanassa niin monta airoparia huopaan, kuin on tikkua varalla kummallakin puolella!» kirahti hän samassa ja karahti pystyyn sekä unohti kaikki kirkkoviisaudet leuastaan. »Sillan puutkin tällä menolla pyyhitään tieltä!» liioitteli hän. »Olisi jäänyt paatteineen kuin lude litistykseen sillan ja keulan väliin!» huoahhti hän helpottuneesti, kun sentään joku muukin Juuvanin vaarin ja Henrikssonin lisäksi oli kerjennyt huopattamisiin airopuissa, Kihlakunnan meno asettunut vauhdissaan ja Sumpholman Ananiaskin äkännyt vaaran sekä hopulla häärimässä paatissaan.

»Ananiaskin asettunut paatteineen niinkuin lehmä mahoineen,

vaikka ilman utaria keskelle tietä ja veräjänläpeä, eikä järki-
neen tiedä, häntänsäkö taitse juoksisi vai sarviensako editse kii-
lisi korjatakseen itsensä pois ravurin tieltä!» naurahteli Lahden-
perä nyt jo leveitä ja levollisia, koska perämiehen pinteet tältä
täpäraltä nyt sentään olivat laenneet, Kihlakunta tasaisesti
lipumassa siltaan kohden, ja Ananiaskin lopultakin ja viime
tingassa äkännyt, että ellei alle ajatellut jäädä, niin jom-
paankumpaan päin tässä oli liikuttava, ja ripsakastikin vielä,
ellei perä edellä sillan päätä kohden, niin päätä pakkaa ja minkä
kynnet avittivat keulasuuntaan rantakiviä päin: rantakivissä
Ananiaksen paatin keula jo kolisikin. »Sumpholman Ananias
on aina ollut niitä miettiväisiä miehiä, jotka makkaratikkua
veistellesään tarvitsevat aikansa neuvotellakseen järkinsä kanssa
siitä, kumpi pää tikkua ensin on veistettävä kärjelle, toinenko
vai mielummin päinvastoin toinen pää, mutta ennenkuin ovat
selvillä järjestyksestä, huomaavatkin, että sormet ovat olleet
toimessa ja puukko työssä aprikoimisen aikana ja ratkaisseet asian
sekä veitsellä närystäneet käsilläolevan pään tikusta valmiiksi,
niin ettei miehellä enää ole muuta aprikoimisen tilaa pulmailta-
vinaan kuin kääntää tikku ja vuolla päinvastainenkin kärki
terille!» hörähteli Lahdenperä jo pistopuhettakin ja kehui selit-
teli Ananiaksen neuvokkuutta siinä, että sittenkin oli ajatus-
tensa ohellakin korjannut paattinsa turviin Kihlakunnan nokan
edestä.

Muutenkin oli lautamiehen nyt jo huoletonta perämiehenpai-
kallaan, sillä Kihlakunnan meno oli tämän pyräyksen jälkeen
nyt jo aivan kesyttä, ja sai vain levossa odotella, koska keula
kylkiviistoon tönäsee siltapalkin kupeille ja Ylispään Brynolf,
joka riuskoiltaan oli tuhto tuhdolta juossut kokkaan, loikkaa sil-
lalle ja vie pestin maihin. »Kanoiksi minä teitä sanoin, ja kanan-
päitä olettekin, koska jokaisen nyt pitää seisoa pystyssä, ikään-

kuin se jäisi kirkosta ja autuuksista pois, joka ei nyt ensimmäisenä sillan palkeilla karaa!» pakisi hän nyt enää vain enemmän kuin torui. »Sitä minä en kyllä ymmärrä, luuleeko hameväki nopeammin taivaaseen juoksevana, kuin ne, jotka astuvat trompuissa, koska heidän ja keulapäässään aina pitää olla hätikkönä ja perämiehen kiusana kirkkorantaan tullessa!» varisteli hän kuitenkin vielä viimeistä harmin närää miesparastaan.

Rantaan siis oli laskettu, keula kolahtanut ja Brynolf sillalla käärimässä pestiköyttä siansorkkaan paanupuuhun. Kihlakuntakin oli hitaasti ja koko kylkimitaltaan hipumassa sillan reunaa myöten, mutta verkkaasti tämä kääntyminen tapahtui ja rynnistys keulapuolta kohden oli yleinen koko paatissa. Ainakin puolet väestä oli jo kuin yhteisestä sopimuksesta pystyssä ja jokainen katsomassa sijaa, mistä sopi partailta lähimmin kaapaista sillalle, ellei ollut niitä miekkosia, jotka kohta olivat töytäisseet keulapakalle ja sieltä nyt livistelivät, minkä kinttua ja loikan uskallusta kullakin oli, kilparynnistyksessä maihin ja siltahirsille. Tietysti oli vanhempia ja vakaampia, jotka rauhassa istuivat aloillaan ja pysyivät paikoillaan, kunnes ensimmäinen hălăkkä oli ohitse, mutta nuoremmat tai muuten vilkasverisemmät, joilla pitkä ja penikulmaisen istumisen liikkumattomuus oli mennyt jäseniin, olivat kuin valkeassa, kun taas saivat hăilyä.

Văhăntalon Fiinukin, oravakos hän oli vai văstărăkin palanen, kun kiepsasi itsensä sillalle, vaikka vielä oli kyynără partaan ja sillanreunan välillä: polvillensa hän tosin palkeille tuli, mutta mitäs helmoista, kun pääsi juoksemaan! Olihan Hiltukin, Isontalon Hiltu lentänyt saman suhauksen, ja nyt oltiin kaksisin menossa ja ensimmäisinä nuorista: saivat Eevert ja Brynolf karata jălestă, jos saavuttivat! Ja elohopeatakos oli Mantallakin,

Herras-Mantalla nappuloissaan, kun niin kepsakasti keikahdettiin keulapakalta sillalle, että alushameen tärkeät vilkahtelivat kintuissa? Vileenikin, Iso-Vileeni oli tietysti survonut itsensä Mantan jäljissä keulapakalle: missäs hauki meressä, ellei uistimen haruilla, ja missäs koira metsässä, ellei jäniksen jäljillä, ja merimieskään maissa, ellei hännissä siellä, missä hameet nokan edessä heiskuvat! Ja kun on keikkunut ikänsä raa'at ja märssyt, niin on ikämiehenäkin vielä vatsan paikoilta semmoisen sula, ettei loikkaa hämmentele, kun impykäinen on kiilimässä edellä: mitäs siitä, jos piittalaudat vähän olivat notkahdelleetkin, kun Mantan jäljissä oli polkaistu keulapakalle, nyt näytettiin hempu-kalle jos muillekin, että merimies on sentään aina merimies ja riuskas poika vielä nelissäkymmenissäkin ja kimpaa kymmenleiviskäisenäkin tasajalkaa silloille niin että läiskyy ja parrut jymähtelevät anturain alla!

Survimista ja kiireen pinkaa nyt oli niillä, jotka olivat parasta lähellä tai muuten veriltään semmoisia lentoja, etteivät malttaneet, elleivät olleet ensimmäisinä liikkeellä ja möyrimässä. Koko sillanpuoleinen parras Kihlakuntaa oli kohta mustinaan tunkoa ja tohinaa, nuoremmat ja noselammat puikkivat kuin kiiliäisinä tai loikkivat kuin varsoina ja aitureina, missä vaan oli tilan rakoa sillalla, että vielä mahtui. Mutta vanhemmatkin ja jäykkäjäsenisemmät, jos olivat hätäisiä luonnoltaan tai semmoisia, joilla mieli hyörää silloinkin kun ei tarvitsisikaan, sährivät seassa, minkä ijän kontta suinkin salli, ja tuuppiivat itseänsä eteenpäin, minkä heikolla voimia oli.

Kuinka oli harras etummaisten joukossa esimerkiksi Lahdenperän Miina, lautamiehen emäntä, joka kotoa lähtiessä ja kirkolle valmistellessa aina pääsi liikkeelle vasta viimeisenä talosta, koska kaikki asiat olivat sydämellä ja kotolaisille annettava kirkonajaksi vielä poislähdössäkin ja pihaveräjältä takaisin juosten

viimeiset määräykset ja tärkeät neuvot, kuinka oli sama hoppu ja huolenkiuru nytkin ihmisnyytissä, vaikka tällä erällä siitä, että suinkin, vaikka vaivallakin pääsi könttystämään paatista sillalle ja sieltä sillä vikkelyydellä, mikä vielä vanhoista nappuloista suinkin lähti, puikkimaan ja pujottelemaan lomitse ja ohitse, missä vain jono rakoa avoi ja livistää sopi: herrajesta, mitä olikaan kerjettävä ennen kirkonmenojen alkua, kun vain menoon pääsi ja henki kesti: juostava Gustafssonin puodissa kysymässä pumpustyyvin hintaa Alman hameisiin ja ostamassa aniksia ja kahvinaula, sisartakin oli Simulassa käytävä näkemässä ja saatava kahvintilkka suuhun, ja Ketoniemen Riikka-kin oli välttämättä saatava käsiin, jos hän oli tullut kirkolle ja näki kirkkomaalla, kysyttävä, olivatko villat jo kehrätyt valmiiksi ja ottiko hän pellavatkin kehrätäkseen, Kaakkurin Regi-nankin ehkä näki jossain ja sai vetää syrjään ja kuiskata korvaan, että kysyisi salaisesti Äärtalon teija-Maljalta, ottaisiko Malja teijan-pestin Lahdenperässä pyhäin miesten päiväksi, koska kehuvat ihmistä hyväksi tarhassa!

Hyöri Miina, tunki ja puikki nuorempien kiilissä niin ettei vanhaksi olisi uskonut, ja hänen kiireensä ja emännän hoppinsa ymmärsi, mutta kärpäsen puskiainenkos Heisalaa oli pistänyt takapintaan, kun vanha mies ja taloton, jolla ei ollut mitään asioita toimitettavina eikä nuortenkaan jäljissä juoksemista, tuuppii ja tönii kuin henki menossa ryngässä, juoksee edestakaisin selkein takana ja tekee työtä sekä kyynärpäineen että hartiaväellä, ja pääseekin sillalle, kun saa pidätetyksi edestään pari luikkivaa pikkupoikaa, taisivat olla Ylispään Aku ja Lahdenperän Vihtori, ja survii itsensä edelle sekä törmää heidän ohitsensa palkeille. Liukas Heisalan veri kai vain ja muu miehen elohopea loiskahtelee jäsenissä: valakkakin irstaantuu vanhoissa koipipateissaan ja luulee itseänsä oriiksi taaskin, kun on hirnaa

ja menoa hevosliudassa ja laidunketo tömisee lauantai-vapaita kavion alla päittimistä päästetyille! Vai virkistikö tukan alustoja vain se, että taas oli uutta tapahtumassa istumisen jälkeen, vierastakin väkeä paitsi oman paatin kansaa sillalla ja kielen lipolla uudet väylät ja täyshöyryämiset taaskin edessään. »Jee-kuti sinun manuaariasi, kun oli joutua nipistykseen Kihlakunnan ja sillan rakoon!» pajateltiin jo täydellä menolla ja tietysti alas sillan kupeelle ja Ananiakselle, koska tämä oli vereksiltään ollut silmissä, ja kieli kohta juoksi syljille, kun hänet taas huomasi, nyt paatin pahaansa maihin kiskomassa. »Minä jo luulin, että sinä ensin, ja ennen kuin tieltä itsesi toimitat, soudat syyntäämään Kihlakuntaa takapeilin puolelta, jotta olisit vissi asiasta ja siitä, että vaara on käsissä, ja Kihlakunta painamassa suoraan päin paattiasi! Minä sinun sijassasi olisin jo lukenut kaikki raamatun kuninkaas Salmanassarista Nebukadnezariin saakka takaperin ja etuperin ja sittenkin jäänyt alle!» Ei Heisalan kieli, kun se kerta menossa oli, tekstiä kesken jättänyt, ja vaikka mies etenikin ja hävisi väen parveen, niin äänen kuuli yhä joukosta, kun vielä selän taaksekin ja huutamalla paukuteltiin Ananiakselle. »Minä kai kerkesin ajattelemaan enemmän kuin sinä, jonka oli neuvoteltava vain kynttensä toimen eikä päänsä järjen kanssa, ja kysyinkin paikalla itseltäni, että ahaa, katsotaanpas, onko Ananias lukenut katkismuksensa oikein ja kummanko kuiskutuksia hän nyt kuuntelee, sen, jonka katkismus sanoo hitaaksi ja pitkämieliseksi, vai sen, joka on viekas ja vikkela: pitkän mielen mies Ananias on ja tosi Lutheruksen mies, ja meni vakaasti omaa menoansa ja pelasti paattinsa, kun viekas olisi ollut hätikkö, noudattanut pirun neuvoja ja hujakoinut edestakain ja jäänyt itsekin kirkkohankkinoissaan alle ja kastunut!»

Hälyä ja tuuppimisen tunkemista siis oli sekä partailla että

sillalla ja koko sillan varsi kohta kirjavillaan juoksua ja vilkasta rientoa, minkä Kihlakunta vain ehti purkaa väkeänsä ja muis-takin paateista kansaa kerkesi joukkoon. Eiväthän tietenkään kaikki sentään yhtä päättömiä olleet paatissa ja ensi mylläk-kään rynnänneet: nuoremmat vain ja muuten malttamattomat. Puhumatta Juuvanin vaarista, joka, niinkuin hän aina ensim-mäisenä Kihlakuntaan saapuikin, ei koskaan myöskään paattia jättänyt ennenkuin viimeisenä: kukas aivot olisi, niinkuin ne rantaan tullessa ja lähtemisen kiireessä olivat ruokottomasti jätetyt käsistä ja heitettyt sikin sokin makaamaan minne sattui-vat paatissa, kukas ne olisi korjannut ja järjestänyt huolelli-sesti parrasvierille, ja muutenkin katsonut, että kaikki oli sem-moisessa tällissä omassa paatissa, että vieraspaattilaisetkin jul-kesivat katsella sillalta alas, kun ohitse kävelivät, kukas semmoi-set asiat olisi muistanut, ellei itse sitä tehnyt, koska sentään oli järkimies paatissa? Juuvanin vaarista siis puhumatta oli Kihla-kunta, vaikkapa siitä jo oli purkautunutkin ja par'aikaakin purki sillalle kansaa, minkä parrasmitalta mahtui, edelleen melko taajasti kansoitettu ja näköjään melkein kuin ehoillaan sellaista vakaampaa istujaa, jotka ymmärsivät olla kärsivällisiä ja malt-taa vuoroansa.

Henriksson esimerkiksi luotsina ja merisääntöjen miehenä tiesi, että hopunpito on merillä viimeisintä viisautta yleisessä ylläkässä, ja istui paikallaan piitalla kuin pykälänmerkki meri-laissa. Vähäntalon Anders taas oli liiaksi vahingoniloinen hievah-taakseen paikaltaan niin kauan, kun oli katseltavissa, kuinka vilpasverisempi Isontalon isäntä lipsakkana juoksi edestakaisin selkämuurin takana ja turhaan haki sitä lovea, josta pujahtaisi sillalle. »Aivan kuin varis rantakivellä koipipolskassa ja siipi-vähdissä, kun näkee totkun meressä, mutta ei uskalla kastaa varpaitansa!» arvosteli hän, ja nautti siitä, että itse yhä istui

tukevasti peräpakaroillaan. »Ja nyt jää liehaparta seisomaan Lahdenperän renki-Juhan taakse ja tuijottaa härkäkuskin liik-kumattomaan selkätauluun edessään, tyhmänä kuin omaan haukihaaviinsa elokuulla, kun se silmitsensä siilaa tyhjää vettä ja ottaa periinsä talteen haurunkorret katiskasta!» hihitteli hän ja silitteli sileätä leukaansa sekä tyydytteli sitä kateuden säkkiä, jota hän kutsui sydämekseen.

Eivät Isontalon vanhemmista sentään molemmat olleet pääs-täneet järkensä jänikseksi ja itsensä livistyksille sen jäljissä, sillä emäntä, Vihtoriina, oli niitä, jotka ymmärsivät arvonsa ja säädyllä odottelivat, kunnes ensimmäinen hălăkkä ja pahin kiiru oli ohitse ja ihminen taas saattoi liikkua siten tahdilla ja tasaisesti, ettei liepeitensä sotkenut ja helmojansa hamssinut: miltäs näyttäisi hän nyt itsekin saalissaan ja merinossaan, jos hätikkönä tuuppisi taatissaan piikojen joukossa ja tappelisi siitä, että pääsee Toistalon teijan edellä maihin, niinkuin Vähän-talon Justiina paraikaa, joka kiuruussaan ei tiedä, että lenninki istuu vinosti uumilta ja että säären piiput sillalle kiivetessä pil-kahtelevat esille hameista laihoina kuin olisivat puikot lainatut kirkkomatkaa varten kanalta pihatön orsilla! Aatunsakin puo-lesta Vihtoriina häpesi, kun luikkii nytkin ja hyppii väen takana kuin soopan keittäjä muuripadan ympärillä, eikä mistään pääse sittenkään lävitse: koskas hänen viimeinkin saa muistamaan säätynsä, vaikka sentään on perintötalon isäntä isästänsä saakka ja vaikka häntä alinomaa saa opettaa, nytkin porstuassa viimeksi, kotoa lähtiessä: ota esimerkkiä ja pistä punttia taka-puoleesi, että pysyt alallasi, etkä liiku ennenkuin muutkaan paremmat, katsos esimerkiksi Toistalon kapteenia, ettet nouse, ettet nykäse jäsentäkään ja lähde paatista ennenkuin hänkään, niin uskotaan vertaiseksi: en minäkään koskaan Kihlakunnassa liiku, ennenkuin näen kapteeniskan nousevan, mutta silloin aina

samalla haavaa, vaikka hän onkin ison Langholman tytär ja vaikka pidoissa aina viedään kahviprikka ensimmäiseksi hänen eteensä: sinä olet sentään Isontalon Ruusunperi ja sinun täytyy muistaa itseäsi!

Istui siis aloillaan Kihlakunnassa vielä kaikki vakaampi väki tai muuten arvonsa muistava, ellei jo pelkkä iän varovaisuus käskenyt vartoomaan siksi kunnes ensimmäinen lähdön hoppu oli ohitse, ja pääsi rauhassa ja sitä pelkäämättä, että tuli tallatuksi, kapuamaan paikoiltaan ja siltapalkeille. Agata tietysti — mihinkäs hänen olisi pitänyt rientää, koska hän tiesi, että kirkko ja kirkonpenkki häntä kyllä odottavat, kunnes hän pääsee perille, ja koska hän oli siitä selvillä, että lennon ajat olivat häneltä jo ohitse ja että kiittollinen sai vain olla, kun ihminen vielä sentään liikkeelle pääsi jäsenineen, vaikka viimeiseksi jäisikin — Agata tietysti oli pysynyt paikoillaan, senverran vain vetänyt itseänsä puoleen, että oli poissa jaloista, kun nuoremmat ryntäsivät ohitse ja karasivat keulapakalta sillalle, olipa hän hameen helmoista pidäteltyt Henrikssonin Eliidankin istumassa ja rauhassa vieressään, kun tämä vanhuutensa heikkouksissa oli nuorten juoksussa tullut levottomaksi ja hänkin alkanut liikkahdella, ikäänkuin hänelläkin vielä olisi voimia jälellä jäsenissään mennä siinä missä muutkin. »Istutaan me niinkauan, että ovat toiset menneet, niin autamme sitte itseämme ja toinentoistamme ja pääsemme ylös!» rauhoitteli hän Henrikssonskaakin ja oli itse levollinen. »Ovat sentään onnellisia, kun ovat nuoria vielä jaloiltaan ja pääsevät juoksemaan: oli meilläkin ijässämme paljon iloja, joita ei silloin ymmärtänyt!» haiki-kiitteli hän ja nyykytteli yläruumistaan sekä ihmetteli itsekkin ihmismieltä, että aina pysyvät tyyty ja sydämen ikävä samanlaisina rinnassa, oliko sitten vanha vai nuori.

»Fiinukin palvelee nyt jo täys'ihmisenä Vähätalossa ja juok-

see pitkissä hameissa, vaikka äsken aivan ja mielestäni kuin eilispäivänä vielä kippasi kedoilla lapsena ja ihmetteli, että muutamilla kukkasilla ovat siivet, kun ei perhosta tavoittanut käteensä, vaikka koetti ja karasi kankareta niin, että tukka vilkutteli pellavina päässä!» hyrytteli Agata jo muissa ajatuksissa, kun silmä oli sattunut seuraamaan väen vilkassa rannalla, kuinka Fiinu Hiltun kädestä viipottaen kirmasi ihmisten ohitse, mistä pääsi ja tyttöparin puikkia sopi. »Kas sitä menoa ja helmain huminaa! ja Lahdenperän Eevert ja Ylisenpään Brynolf kaapaisemassa aivan takana!» Agata vaikenä nyt jo tyyten, ja katui että oli mitään puhunut niin että Eliidakin oli kuullut.

Aivan askelissa pojat takana, ja tytöt vilkkumassa vuoroin kumpikin olan ylitse taakseen, vaikka menoa painettiinkin viuhemmaksi! Jotain oli huomannut jo paatissakin ja alkanut katella: paitsi kummitytär niinkuin kaikki kylässä, oli Fiinu vielä oman sisarvinaan tyttärentytärkin ja silmä senkin vuoksi herkillänsä taimeen! Niinpä, niin jo oltiin valveilla kuin lehden värä koivussa: eilen vielä hiirenkorvan kurkkimilla ja tänään jo täyskirvoilla! Sitä juoksun vilkkaa, sitä kaulan veikkaa, sitä naurun tirskaa! Mistä oppivatkaan taitonsa kohta kaikki, lintu viisteensä, perho liehunsä, lehti liepynsä kohta kun ilmoihin pääsevät ja siipi yrittää tai vehvyt värjyy, tytönvirpikin neidon viehkät? Äskeitähän aivan tuo ja melkein kuin eilispäivän tapausta, kun vielä ilakoi lapsena kedolla ja pyydysteli perhosia niityllä ihmeissänsä siitä, kun eivät kaunot istuneet kukkasina sievästi aloillansa ja pysyneet käsin tavoitettavina! Ja nyt kaikkoolet jo ja kukaties yhtä tietämättömänä, vaikka kurokasin, toisilla vaarallisemmilla tanhuvilla, joilla niilläkin kasvavat kukkasensa ja liehuvat perhosensa, mutta kukkaset, jotka poimittuina palavat elämää, ja perhoset, jotka paenneina ovat onnen menoa! Elämänsä osille ihmisen on lennettävä kait,

mitkä lienevätkin? ajatteli Agata ja laski kätensä ristiin, muisti Miljankin ja tuoreeltaan Siljan, sekä soi, että Fiinun tie olisi oleva helpompi.

Kahdeksankymmenen vuoden lehdet minä olen nähnyt puhkeavan eloonsa, vehrivän suvensa ja lakastuvan syksyynsä, enkä minä muuta ole osannut kuin kiittää, että taas on kevät, siunata, että on suvi, haikia surkua, että on syksy: ihmisvaiheetkin, itse ne vierivät, elävät keväänsä, suvensa, syksyinsä, heräävät, kukoistavat, kulkevat kuoloonsa, kiittää saattaa, että osansa on heille suotu, siunata voi tai rukoilla puolesta, mutta omaa on kunkin kulku ja avutonta auttajan apu, jakamatonta onni ja jakamatonta vaikeus, voittonsa on jokaisen lunastettava itse ja kompastuksensa langettava itse, eksymyksensä erhittävä itse, karvaat kyynelensä itkettävä itse, eletävä kohtansa yhtä yksinäisenä kuin kerta astuttava yksin niillekin porteille, joiden takaa ei enää palata: rampa pysyy rampana kannettunakin, sokea sokeana talutettunakin, haava haavana surkuteltunakin! Enempääkö ihmisessä osallekaan vieras voi kuin lehdelle puussa, jota tuuli riipii tai päivä sylii, kuinka sää sattuu? — Agata siis vain katsoi, jätti silmänsä seuraamaan entäviä nuoria ja oli vuosiensa valju: sen elämässä oppii, että kädet sulkeuvat ristiin, mutta enempääkö paljoakaan voi? Aaltoa tulee ja aaltoa menee ja meri vierii. —

2.

Paatin partailla oli jo alkanut väljetä ja ensimmäinen tungoksen ruuhka huveta. Sillalla nyt jo ensimmäiset riensivät, polkivat palkkeja ja tömistivät eteenpäin, elleivät jo livistelleet rantapolun kivillä tai etummaisina juoksujalkaa kadonneet näkyvistä peittoon metsätien verhoihin. Vakaampikin väki

Kihlakunnassa alkoi nyt liikkua paikoiltaan, Henriksson kuroit-
 teli laihaa kurkkuaan merkkinä siitä, että hän alkoi pitää väy-
 liä selvinä ja tähystelyt tarpeellisina lähtemisen liikkumisen
 varalta, Lahdenperäkin perämiespiitalla nyähteli ruumistaan
 sillä levottomuudella, ettei hän ilmeisestikään enää kauan aiko-
 nut pysyä arvopaikallaan, ja Herman, joka nuorempana oli aina
 ollut riuskaitten joukossa eturynnäkössä, oli kyllä tähän asti
 malttanut itsensä, ja jäseniltään jo vähän kangistuneena pysy-
 nyt paikoillaan ja ajatellut, että antaa nuorempien ensin mennä
 hiukan pois tieltä, että pääsee vapaammin liikkumaan, oli nyt
 jo pystyssä ja ensimmäisenä vanhempien joukossa kompuroi-
 massa piittojen ylitse keulaa ja sillan parrasta kohden: hänellä
 oli sitäpaitsi eri kiireensä, koska hän halusi kerjetä puheisiin
 Sumpholmin Ananiaksen kanssa, ja kysyä häneltä sitä, joka
 kuti kielenpäässä, vaikkei viitsinyt rantaan asti ja yli väen
 asiata hoilata, nimittäin sitä, että mitäs merkitsi tämä nyt ja
 pamahtaako jo pian ihmeitä saarnastuolista seurakuntaan, koska
 noin suinpäin rantaan oli ryskitty, ja lisäksi koko Kihlakunnan
 nähden ja ilmijuhannuksina, ja hän sentään, Ananias, taattu ja
 varanpitävä vanhapoika, aina kuitenkin oli kivikovasti vannoi-
 nut, että nähkääs minun ensin ilmisilmin ja pakipäivällä sou-
 tavan paattini kölin kiviin, niin senjälkeen saatte uskoa minusta
 mitä hyvänsä ja sitäkin, että minun järkeni on hellittänyt
 pestinuoransa ja minä umpisilmin ja mieli sukkaan käärittynä
 päästän elämän haahtenikin kölin kolistelemaan vielä karisem-
 piin vesiin ja avioliiton haminoihin! »Pidätkös nyt sanasi ja
 menet papin puheille kohta: Marjaana meidän paatista, ellei Jär-
 velin häntä jo vienyt mukanansa, on kyllä paikallakin valmis
 seuraan ja kauppaan, koska hän on leski ja sinulla torppa, lehmä
 ja kaksikymmentä jataa!» oli hän päättänyt kohta kohdatessa
 punoa jutun lankaa vanhaan kiertoön, koska heillä kahdella,

naapuritorppien muinaisilla pojanvesoilla oli nuotti tuttua ja totuttua jo viikarivuosilta saakka, ja toisella, naimisen niteisäkin, yhä oli pilaa pureskeltavina hampaissaan, toisella taas, vapaana miehenä omilla elämän kalavesillään, säilynyt poskien juurissa senverran naurun makuakin, että härnää kärsi, elleipä vakailtansa aivan härnään haastanutkin.

Herman naurahtelikin sileäksi ajettuun leukaansa, kun jo hieman verkkaine ja vuosien jäykistämine jäsenineen keinotteli itsensä paatista sillalle ja liikkueessaan vähitellen vertyvänä lähti kävelemään rantaa päin, naurahtelikin, ja maisteli mielessään jo ikäänkuin etukäteen Ananiaksen sanat ja hyrähdyksen, kun oli kohdattu ja kättä paiskattu sillan korvassa, jossa Ananias jo odotteli, ja hän itse ensin laukaissut läiskäissyt oman valmiin panoksensa. Yhtä varmaa kuin tiimaviisarin häälähtäminen eteenpäin kellontaulussa senjälkeen kuin isoviisari on matkansa huiskinut, yhtä varmaa oli nimittäin oleva Ananiaksen virke, kun hän itse oli ensin päässyt sille välimatkalle, että oli pajatellut omansa. »Kyllä sinulle Herran ajan laarissa vielä pitää olla mitattu vuosia paljon ja monta, jos on tarkoitus, että sinäkin niin kauan elät, että sinäkin leuastasi järkipuhetta päästät!» olisi Ananiaksen ensimmäinen suunave ja hyvän tahdon hammastelu. Ja senjälkeen toinen yhtä tuttu jo niiltä ajoilta, jolloin vielä oltiin nuorten kirjoissa kumpikin, ja toinen kerkesi, missä toinen oli verkas, ja toinen vei Juditan omaksensa sill'aikaa kun toinen tuumasi: »En minä vahinkoa toiselta ihmiseltä kadehdi, ja ojaan hyppää se, joka ei partaalle ymmärrä pysähtyä, mutta sen minä sanon, että järkeä ei ole ihmiselle enempää annettu kuin juuri ja juuri oman pääastian varalta, ja hullu se, joka menee jakamaan sitä tilkan tippaa toisen kanssa, ja vielä vaimoihmisen, jonka pää kasvaa vain hiuksenheinää: näkee asian sinustakin ja kuulee puheistasi!»

Noin heidän oli tapana veistellä ja virkistellä muinaisia, kun milloin joskus sattuiivat yhteen taas, ja sitäpä varten Herman nyt hyntisti tavallista vikkelimmin sillan palkeilla sillan korvaa kohden, jossa Ananiaskin, ilmeisesti hänkin hieman piristyneenä, vaikka malttavampi ja verkkaan vakaampi oli aina ollutkin veriltään koko elämänsä ijan, seisoskeli viivytteli, vaikkei näyttänytkään, että hän ketään vartoi. Koirakin, tuumi aprikoitsi Herman kävellessään, kaksi ikäkoiraakin, jotka jo pentuvuosiin ovat tottuneet leikillä hälvimään toisiaan ja muka täysissä tosissansa häyhimään korviin ja mihin ovat toisiaan karvoihin sieppaavinaan, saattavat sattumalta kohdatessa ja toisensa tuntiessa, ensi ryöpsäyksessä vilpastua vanhoillensa ja höristellä korviaan sekä luulla koipiaan vielä entisiksi ja yritellä loikan tiimellystäkin, ikäänkuin muinaisilla kedoilla taaskin pyrhädeltäisiin, vaikka nopeasti ehkä kokevatkin, että ruumis on sentään jo raskas, jäsenet hidastuneet ja rinnan läähkä hätäisempi kome-roissaan: mitäs me ihmiset sitte enempiä hämmentelisimme ja olisimme pölkynpalasia olevinamme jäseniltämme ja hengen hännän heilutuksilta, koska meilläkin sentään on sylkeä suussa kirnumassa ja pään tiloissa ruumaa sekä turhan huminoille että järkijaarituksille ehkä enemmänkin kuin viisaallakaan koiralla!

Herman siis jo kävellä köpitti sillalla ja samaten Bymankin, suutari, sekä tämän takana kohta Vähäntalon Anders, jolle Justiina, emäntä, jo kotona ja aamusti herätessä jo sängyssä oli antanut määräyksen, että hänen oli kirkkkomatalla katsottava itselleen tilaisuus, että hän pääsi puheisiin Bymanin kanssa, kun ei kukaan Isotalon väkeä ollut kuulemassa ja saisi suutarin lupaamaan, että hän tulee töihin Vähääntaloon ennenkuin menee Isoontaloon. »Minä kuulin meidän Fiinun puheista, että tällä viikolla odottavat Isotalossa Bymania sinne, ja pitääkö tapahtua, niinkuin viime talvena ennen Heikkalan lukupitoja, jolloin

sinä et saanut senvertaa toimeen, että Byman olisi tullut meille sensijaan kuin meni Isoontaloon, ja minä sain mennä pitoihin vanhoissa rajoissani, kun ainainen Vihtoriina käveli uusissa nari-sevissa paulakengissään!» oli Justiina sanonut ja ollut vihainen niin että herätti kesken unen. »Ja sanokin Bymannille, että velkarevärssi lankee, ellei hän verstaineen ilmesty meille maanantaina sensijaan kuin Isoontaloon, sillä minä tahdon elopieksuni ennenkuin Vihtoriina! Ja saa tehdä väellekin parselit samaan menoon, niin ettei pääse meiltä koko suvena Isoontaloon!»

Liukkaana kuin vesi olikin tähän asti paikoillaan pysynyt Anders kohta sillalla, kuin huomasi Bymanin lähteneen liikkeelle, ja samassa leimauksessa jo Bymanin rinnallakin palkeilla ja sätisemässä korvaan sellaisella intin puhdilla, että Vihtoriinakin, Isontalon Vihtoriina, joka vielä oli paikallaan, koskei Toistalon kapteenskakaan ollut liikkunut ja noussut lähtemään, säpsähti ja tuli levottomaksi. Mitäs asioita Andersilla oli Bymanille, ja lisäksi noin pikaisia ja salaisia, että pidettiin käden kämmentäkin torolla suutarin korvan juuriin! Byman kyllä oli luvannut huomisaamusti tulla taloon, kivenkovaankin luvannut Aatulle ja sanonut-vannonut, että jo silloin hänen suutari-pukkinsa rupeaa poikimaan karitsoja, ellei hän maanantai-aamusti istu varmasti kuin uskontunnustus Isontalon tuvassa ja kierrä pikilankaa emännän ja tyttären pieksuja varten, mutta Bymanin lupaukset tunnetaan ja eritoten silloin kun ne ovat kaikkein vahvimpia, ja nyt on Anders, juuri Vähäntalon Anders, Bymanin puheissa! Sitäkös Justiina joskus oli matkan aikana paatissa niin myrkyllisesti ja silmänpitämiltä vilkaissut, ikäänkuin olisi hänellä jotain valmiina ja kiusanlusikka tarilla?

Vihtoriina oli kuin valkeassa, mutta onneksi alkoi kapteenskakin juuri tällä haavalla liikahdella ja valmistella lähtemistään,

ja saattoi, antamatta mitään myöten omasta arvonpidostaan ja emäntäjuhlallisuudestaan, kiepata helmansa kokoon ja sen tien olla paatista sillalla. Tottamar ohi mennessä jotain sieppaa korvaansa Andersin hupinoista ja saa Aatulle tiedon, mitä taas juonitellaan! Pahanhengen naapurit, että asuvatkin samassa kylässä! Hiltu kait taas on pakissut, kun aina juoksevat Fiinun kanssa yhdessä, ja puhunut Fiinulle, että meillä odotetaan Bymania, ja nyt tietävät! Mitään ei meidän talossa voida säilyttää, ettei se vuoda! — Ei nyt ollut saalista enää mitään tietoa, kuinka se istui Vihtoriinan olkapäällä, kun nyt oli tosi edessä ja piti päästä vaikka ennen omia hameitansa sillalle ensin ja tielle sitte! Aatun minä ajan huomenna ylös niin varhain kuin ikinä herään, ja hän saa istua kuistin akkunassa ja vartioida, koska Byman on tulossa kylään: ellei hän silloin ole kärppänä tienristeyksessä, ennenkuin Byman on poikennut Vähäntalon tiehaaralle, ja taluta mestaria lestisäkkeineen käsi-kyngän pakolla ja suuvoiteen voimalla meidän pihaportista sisään, niin minä sanon Aatulle, että riisukoon housunsa ja jättäköön ne minulle isäntäijäksensä, käsken minä hänen hakemaan lammassaksetkin ja keritsemään partavillansakin, koska ei sovi, että ämmä liehuttelee karvaluutaa leukapuskissaan!

Koreahan ilmestys Isontalon uhkea Vihtoriina aina oli, ja niinpä nytkin, vaikkei hänen menonsa ja liikkumisensa sillalla nyt suinkaan ollut likimainkaan niin tahdikkaan asettunutta ja säädykkäästi etenevää kuin tuumittu oli ja kuin oikeastaan olisi sopinut emännän arvolle ja lähes kantapäihin ulottuvan juhlasaalin hulmaileville helmahduksille, mutta ihmisellä on kuitenkin hänen sydämensä ja veren loiskahdukset siinä aina lähempänä kuin paraskaan päätös järjessä ja koreinkaan Espanian villa hartioilla, ja nyt olivat Justiinan juonet kysymyksessä ja kiusan voitot, ja niinpä nyt vaikka harpattiin ja liepeet

saivat huiskia säärtäen piipuissa, siinä missä helmat mukana ennättivät! Kerkesikös viikollakaan ääntänsä asetella ja rekistereitä mitata, kun oli oltava kimakka portiltaan, kun toinen oli viholainen tarhaltaan, järki rieputti ja kylä pajasi!

Tunkoon ja väkeen sillalla Vihtoriina nyt nopeasti katosikin, hävisi silmistä kuin joukon nielemänä, kun puikki ja pujahteli ohitse, missä rakoa oli, kumarteli, kyykisteli ja survoi itsensä eteenpäin, saali hartioilla enää vain vilkutteli värejänsä jostain, mistä sattui. Kansaa nimittäin oli sillalla nyt jo sullomalti, lakkaamatta lasi uusia paatteja rantaan, Langholman olivat tulleet jo pian Kihlakunnan jäljissä, Friisilän paatti niinkuin Grönvikiläistenkin oli jo kiinni, ja muitakin yhä tulossa, ja kaikki purkivat väkeä, minkä vain sillalla liikkumaan mahtui. Sai Kihlakunnassakin jo katsella itsellensä paikkaa sillalla, mihin itsensä lykkäsi, kun keinotteli itsensä paatista ja kapusi partailta palkeille.

Oli oikeastaan tällä erällä ja vanhemmankin väen ollessa liikkeellä ja kompuroimassa jo melkein työläämpää ja kärsivällisyyttä kysyvämpää päästä vuorolleen ja eteenpäin kuin silloin ensi rymäkässä, jolloin nuoremmat ja liikkuvammat suinpäin olivat luikkineet ja livistelleet partailta mistä pääsivät, eivätkä suinkaan jääneet selvittelemään jalkojansa sillalla, vaan menivät kuin pyhänä pyrynä ja kiilivät toistensa ohitse, minkä kerkesivät rantaa päin. Kukas esimerkiksi pääsi Hermannin kuuron Juditan ohitse, kun hän vaivalloisesti ensin oli saanut itsensä keinotelluksi paatista sillalle ja siellä polviltaan vähitellen kapusi pystyyn ja lähti kuukkimaan rantaa päin? Ja minkäs ajan tarvitsi Vainionperän Heikki, ja montakos sai vartoilla hänen selkensä takana, ennenkuin hän ensin oli päättänyt parrasvierille päästyään, että nyt hän lähtee yrittämään ja sen jälkeen ojuritaksvärkkärin selkäverkkaudella ja muulla perin-

pohjaisuudella vähitellen siirsikin itsensä paatin puolelta parraspuille? Ja Lahdenperän lautamies, hän oli kyllä livakka ruumiinkuljetukseltaan, vaikka lihavanlainen olikin ja tykevä kaikinpuolin, ja riuskaasti hän loikahtikin sillalle, niin että palkkipuu huokasi pitkoksissaan, kun näin yht'äkkiä sai muiden lisäksi lautamiehenkin kannettavaksi notkumillaan, mutta tämän jälkeen tuli pysäys ja sai väen virta toivinsa seisoa sekä Kihlakunnassa kokottajat tällä kohdalla parrasta odotella, koska taas tuli tilaa muillekin päästä sillalle, sillä höyli ja suteva mies tietää tavat, kun tullaan yhteen naapurituttujen kanssa, ja Äärtalon isäntää oli käteltävä, koska pakiltaan rinnan satuttiin, ja Friisilän lehtorillekin oli tuttavuuden alamaisuuden vuoksi sana suihkattava, koska hän puhisi lähimailla selän takana, vaikkei kämmenen kättelyn ulottuvilla: »Semmoinen poutahelle tänään, että hiet kirnuu laiskankin otsalle!» virkahti hän siis seuran viitteeksi lehtorille ja kiskoi hänkin taskuliinansa esille niinkuin näki lehtorinkin pyyhkivän palavia naamoiltaan.

Eteenpäin sentään menon samo oli sillalla ja tyhjentymistä käsin Kihlakuntakin, sillä aina joltain kohdalta joku varasti itsensä joukkoon, ja välistä sattui parempikin tila ja väljempää väen jonossa niin että useampikin, kun vartoi kohtansa, mahtui mukaan, tapahtuipa joskus sitenkin, että Kihlakunnasta joskus kerrallaan ja yhteen jaksoon oli nousijaa niin paljon ja yhdessä rykelmässä, että taemmat tulijat sillalla saivat vuorostaan vartoilla ja tungos ahtautua meripäässä siltaa tiheäksi, ennenkuin tramppi taas juoltui entiselleen. Nyt juuri esimerkiksi, kun nykyinen Langholman isäntä — vanha Langholma oli jo muutama vuosi sitte kuollut — oli menossa ohitse, ja Toistalon kapteeni keskipaatista, jossa hän nyt oli yhdessä kapteenskan ja oman joukkonsa kanssa, tietysti tervehti kätteli lankomies-tänsä ja sanoi meriterveiset, syntyi sillalla semmoinen seisaus,

jolloin eivät lähimmät menneet eteenpäin, vaan tallasivat paikoillaan, koskei tahdottu häiritä sill'aikaa, kun sukulaiset kohetasivat toisensa, ja kunnes koko Toistalon joukko, kapteeni ja kapteenska ja neljä poikaa olivat nousseet sillalle ja yhdessä Langholmalaisten kanssa lähteneet liikkeelle: tiettiin se, että puhumisia ja kuulumisia oli Langholmalla ja kapteenilla keskenään paljonkin ja että omaiset mielellään kävelivät yhdessä, jutellakseen rauhassa asioistaan matkalla, ja nykyiselle Langholmalle, niinkuin entisellekin ja niinkuin Toistalon väellekin jo kapteenskankin vuoksi aina sentään varattiin oma tilansa.

Menoa oli ja sillalla sankkaa, rantapolun kivilläkin vilskaa ja juoksua ja kaukana metsissäkin tien selkä mustana. Jo kuuikki Agatakin matkalla, sillä eräässä välissä oli Silja tullut avuksi, holhonnut pystyyn ja tukenut, että sillalle pääsi, ja käveli vieläkin käsikynkässä, että pahimmat kivet vältti ja selvitti eikä nilkoillansa horjunut. Silja oli aina ollut huomaavainen vanhemmallekin ihmiselle, ja Agata taputteli nytkin häntä kiitollisena käsivarresta pitelevälle kädelle, sillä apu oli todellakin hyvään tarpeeseen tällä haavaa nyt, kun kiireessään rynkäsivät ohitse milloin miltäkin sivulta, tiekin oli kivinen ja kompuraainen ja jalat sentään, heikot muutenkin, nyt olivat kankeina pitkästä istumisesta paatissa ennenkuin ennättivät vertyä vanhoilleen. »Sinulla vain pysyy sydän valppaana ja muistat meitä vanhojakin!» kiitteli hän siis Siljaa ja silitteli kädelle, mutta viiväytteli samalla, koska kerta näin oli lähellä, silmänherkkää hetkisen Siljan kasvoilla: totta tuo oli, ihossa oli sitä raukaa kuulautta, joka ihmiselle tulee, kun hänellä on surua! Agatan silitys Siljan kädelle oli vielä pehmeämpi nyt. »Tulisit ehtoosti käymään Metänkylään, ellei sinulla muuta menemistä ole, niin minullakin olisi hupaa tuvassa, kun muuten istun pyhä-ehtoon yksin!» lausahti hän ja ikäänkuin pyysi omasta puolestansa,

vaikka Silja yht'äkkiä tunsi, ikäänkuin olisi helmaa hänelle tarjottu katseessa ja sanoissa, ja vaivoin pidätti vedet silmiinsä hyrskähtämästä. »Sydän sinulla sulana aina meille avuttomammille, sanoin», hymisi Agata edelleen, ja puheli sillä oikeudella, jota ihminen elämän viimeisillä kynnyksillä ja ovet koska hyvänsä takanaan sulkevana pitää omanaan.

»Ja hyvä siten, kun on sydän hereillä lähimmäiselle, mutta itsellensäkin on ihmisen jaksettava pitää sydän hereillä, niin ettei lannistu myötäteossa silloin, kun joskus on vaikeata, ja väsy rakkauden rohkeudessa silloin, kun oma tuki on ainoa turva ja oma jalka ainoa, joka kantaa!» puheli Agata edelleen ja oli lempeä kyykkiessään Siljan käsikynkässä. — »Kas, Miljaa!» sanoi hän samassa, kun Sysilän Miljakin, joka siis hänkin jo oli paatteineen perillä ja soutanut rantaan, parast'ikään ilmestyi viereen ja oikeoitse oli kiirehtimässä ohitse. — »Sinä juuri olitkin mielessäni ja odotin, että tulet ja autat minua, niin että Silja nuoremman nopeana pääsee menemään, jos tahtoo. Te kaksi olettekin kumpikin niinkuin tyttäriä minulle, vaikka sinä, Milja jo oletkin Siljaa vanhempi, ja molemmista minä teistä pidän, koska teillä ovat puhtaat otsat. Ellei sinullakaan, Silja, kiireempää ole, niin jää mukaan ja puhelemme. Kiviäkin on tiellä ja minä horjun, niin tuette kumpikin puoleltanne, ja ajatuksiakin kulkee mielessä ja niitä huojentaa, kun jutellaan. Eivät polun kivet niin pahoja ole, ettei niitä välttä, kun katsoo ja joku on kyynäspäässä tukemassa eivätkä elämän solmutkaan niin kirvottamattomia ole, ettei niitä uskollisuudella selvitä, kun on neuvon rakkautta apuna!» Mitä puhettansa Agata pitikin, humisi, mutta kolmisiin he nyt, Agata, Milja ja Silja astelivat kirkkoväen jonossa, omana joukonansa, Agata, elämänsä jo pelastanut, ijän kyykkänä, vaikka vuosiansa viisaana, Milja, taakkansa alla vielä, yksin osissaan,

vaikka voimansa koonnut, Silja nuorena vasta, parka peloissaan, vaikka elämänsä kukassa.

Elämänsä mäkeä kulkee kukin ja kuka toistansa parhaiten tukee: horjuvako, jolta polun kompurat oman jalan tiellä unoh-tuvat huomaamattomina, kun on lohdutusta sydämessä jaet-tavana, taakattuko, joka huolen toimessa toisen apuna ei hetke-nänsä muista kuorman painoa omilla hartioillansa, onnensa katoa menehtyväkö, jonka ei tarvitse niellä omia kyy-neleitänsä sillä tovilla, jolloin on toinen hoimattavana: ehkä yhdessä itseänsä kukin, koska vähiltänsäkin olivat edes vähäs-säkin antavia kaikki? Heikkohan on ihminen ja avutonta ihmisapu: silitystä kuolevan kädelle ja pisaraa nääntyvän janoon: sen taluttamista, jonka jalka jo anoo haudan lepoa, sen lohduttamista, jolla on soima sydämenä, sen lääkitsemistä, jolla on haavana elettävä nuoruus, mutta siunaaja lunastaa siunauksen pisaran itselleen, ja lohduttaja lievyi avun tuokioksi edes omassansa, ellei lähimmäistänsä saatakaan hänen kovassansa huojentaa.

Epä-ikäinen oli ryhmä, Agata, Milja ja Silja, vanhus, läsnä kyllä mielineen, mutta elämän riennoista jo kääntynyt, vaimo, vuosiansä täysillä vielä, mutta elämän syrjille joutunut, neito, keväillensä kerinnyt vasta, mutta elämän poteilla jo, mutta yhteen he olivat löytäneet kirkkotiellä, koska jokainen kulkivat ulkopuolella muitten ja koska jokaiselle ehkä oli sekä jakamista jotain että saamista jotain toiselta. Kuinkas nyykytteli esi-merkiksi päätänsä Agata molempien nuorempiensa välissä astel-lessaan ja heidän tukemanaan silloin kun kompasteli, huojutteli päätään ja yläruumistaan, sekä hyväksyi omia mieleentulemiaan. Lämmittääkin enemmän kuin uskoo köyhää sydänalaa, kun nuoremmatkin tarvitsevat jotain ja vanhakin saa jossain olla avuksi, vaiikkei muussa kuin neuvonlohdutuksessa! ajatteli hän

ja katseli kiitollisena vuoroin Miljaa ja vuoroin Siljaa vierellänsä sekä ihmetteli, eikös heilläkin hellitä, tällä yksinäisyyden solmuja mielen kerässä, kun murheisiinsa jähmettyneenäkin sentään huomaa osoittelevansa ystävällisyyttään heikommallensa ja avunvaivaiselle tiellä, ja tällä taas, raukalla, jolla nyt on murheensa tuoreena rinnassaan, haikeuden ahdistuksia poven kivistyksissä, kun nuoruutensa turvattomissakin sentään saattoi tuellansa turvata vanhempaansa ja horjuvaa! Agata rakasti silminensä sekä Siljaa että Miljaa ja kaikkia ihmisiä niissä vaikeuksissa, joita ei hänellä enää ollut.

3.

Kirkon kellotkin jo kumahtelivat metsän takana. Kummallinen rauha muutenkin tiellä, vaikka joutua ja kiirettä olikin niin pitkälle kuin silmä väen jonoa ja polun juonta metsän kohduissa erotti. Ei enää oikeastaan paljon puhuttu keskinäisiä, jokaisella olivat nyt omat ajatuksensa ja kirkon tieto mielessä. Joku ehkä, jos oli nuorempi ja hätäisempi, livahti ohitse, missä tila oli harvempaa ja meno hänen mielestään liika hidasta, mutta hänkin maltti tietämättänsä kiirehtimisensä säädylliseksi ja hillityksi, eikä juossut. Joutua kyllä oli, yhteistä joutua, mutta jokainen erikseen käveli vakaa-askelisena ja hartaana niinkuin näin kirkkomatkalla ja kirkkoa lähetessä sopi. Vain kivikko kopisi väen askelissa polun nurmikossa ja suonivat juuriryteet naksahatelivat kuivaa napinaansa piennarkamarassa, kun kenen jalka sattui tallaamaan turvettunutta kyhmyä. Monenkos ihmispolven jalat olivat aikoinansa tätäkin polkua kirkkomatkaansa rientäneet, monenko pyhä-aamun rauhan oli tälläkin metsätiellä katkaissut ihmisennon ohiva virta, monetko,

ammoin jo lepäävät, olivat askelinensa kuluttaneet sammalta näiltä samoilta kiviltä ja korvineen kuunnelleet samaa kutsuvaa kellojen kumua metsän latvojen takaa? Ikäänkuin olisi aika pysähtynyt, vaikka väki riensi, kantanut itseänsä kuin käsi-
varsillaan, metsä huojunut samaansa, tuuli humissut samaansa, kallion kamar kaikanut samaansa, nuoret ja vanhat, vaikka vaihtuneita, olleet samoja, ikiaikojen taka nykyhäipyä, nyky-
tuokio ikiaikuista.

Albert asteli vanhempiansa takana, kuunteli puhetta, kuunteli metsän humuun ja kellojen kaikuun, näki väen, joutuvan riennon, sulkevan salon, tunsu kajotuin sieluin hetkivän tienoon tykkivät rauhat. Tapahtuiko mitään, vai tapahtuiko yhtähaavaa kaikki? Oliko ajalla muuta alkua ja loppua kuin ainoisen hetken ainainen läsnä? Tämä sama pysyvä päivä, tämä sama rauhan ainaisuus latvojen huojun lakkaamattomassa kohassa, oliko se tapahtunut kertansa jo ajattomat kerrat?

Kellotapulin katonvintti ja kirkonkaton musta päättyy! Tännehan ne aina näkyivät, pilkottivat esiin metsän lomitse, kurottavan männyn oksan alitse ja korkean kuusen latvan ohitse, kun tie oli kiivennyt kallion laelle tänne ja tiesi oikealla hetkellä katsoa alas laaksoon, ennenkuin puut taas peittivät kirkon. Pilkoittivat koivujensa lehvikoistä, kellotapulin vihreät luukut avattuina niinkuin nytkin ja kirkon korkea paanukatto mustassa tervassaan heloittelemassa ilman siniin. Oli armoitettu näky tämä niinkauan kuin sitä kesti ja tie taas painui alas ja taaskin vain kuuli metsän yllä kellojen kumean kaiun. Ikäänkuin olisi avattu ihmehetkeksi silmäin eteen ja taas peitetty näkyvistä. Kirkko laaksossaan lehvikkönsä leudoilla lymyillä, päivän paiste heleänä yllänsä: ikinäkö unohtaisi elämässään sen erän, jolloin muinoin pienenä isän vakavalle käsivarrelle nostettuna ensi kerran oli nähnyt kirkon laaksos-

saan ja elänyt sydämensä silloisen auvon. Ainako paistoi aurinko juuri tämän kirkon yllä noin leppoisan kirkkaana, ainako kohosi taivas juuri tämän kellotapuln yllä noin korkean sinisenä, ainako värisi rauha noin koskemattomana juuri noiden koivujen huojuilla?

Väinö nyt, pikku-Väinö, tällä erällä oli nostettu isän käsi-varrelle. »Sinä et sitä sieltä alhaalta näkisi, mutta katsos tuosta, sormea myöten, ensin oksan alitse tuosta ja sitte ison kuusen ohitse tuolla, tirkistä oikein hyvinä niin siinä on metsässä aukko ja kaukana korkea koivu ja koivun takana torni: siinä vieressä on nyt kirkko!» neuvottiin tällä erällä Väinöä, joka nyt oli pienin ja ensi kertaa kirkkomatkalla ja käsivarrella kyykkien parhaansa mukaan kurotteli lyhyttä kaulaansa nähdäkseen hänkin odotettua kummaa. »Sielläkö Jumala asuu: hänellä on kaunis talo, onko siellä taivas? Sinne minäkin menen, jos minä tulen kipeäksi ja minun tulee paha olla, sinne meni Hakalan Elsakin keväästi, eikä tule enää leikkimään minun kanssani, ja äiti sanoo, että Langholman mummonkin on muuttanut sinne!» leperteli lapsi ja oli melkein kiihkeä. »Se koivu, joka on kirkon kuistin vieressä, on oikein kaunis, sen juurella minä leikkisin kotostupaa Elsan kanssa ja mummo katseli vierestä!»

Albertin vavahti sydän, hän tiesi, että Väinö oli heikko ja sairasteli usein. Äidinkin silmä oli sävähtänyt, ja ikäänkuin äkillisessä mielenjohteessa oli hän ottanut lapsen isän käsivarrelta omaan syliinsä: aivan näytti hän likistävän Väinöä rintaansa vastaan: oli isäkin totinen ja katsoi kysyvästi äitiin. »Väinö on ollut aivan terve koko kevään sitte sen talvisen, josta kirjoitin!» selitti äiti nopeasti isälle, mutta oli kalvennut kasvoiltaan ja hänen molemmat kätensä olivat nyt kierrettyt Väinön ympärille ikäänkuin olisi Väinö sillä tavalla paremmassa suojassa. »Sinä leikit», riensi hän kiireellä ikäänkuin olisi joku

tarvinnut rauhoittamista, »sinä leikit» puhui hän Väinölle, ikäänkuin häntä tyynnyttelisi, »mutta sinä leikit kotona ja veljiesi kanssa, ja sitte sinä kasvat joskus isoseksi kuin isä ja sinullakin on pieni poika niinkuin sinä itse nyt ja sinä talutat häntä ja nostat käsivarrellesi ja näytät hänelle kirkon, niinkuin isä sinulle, ja hänkin on iloinen silloin niinkuin sinä nyt, mutta hän nauraa, kun näkee kauniin paikan ja läiskyyttää käsiään yhteen sekä sanoo, että Jumala on kiltti, kun on pessyt kirkkonsa noin kirkkaaksi ja ilmansa noin heleäksi, jotta lasten olisi hyvä olla maailmassa!» Äiti puhui hätäisesti, puhui ikäänkuin Väinöä vakuuttaakseen. »Eikös olekin kirkko katsella kuin taivaan sija ja päivää sen yllä kuin elämän lupaa? Katsos koivujakin latvoinensa kirkkotarhalla, kuinka ne kiiltävät ja kiittävät lehtinensä, kun aurinko paistaa, ja katsos ketoa laaksossa, kuinka ruoho on lämmin ja onnellinen, kun pouta pitelee ja tuuli tohii hiuksissa! Olen minäkin ollut nostettu minun isäni käsivarrelle kerta ja minullekin ensi kertaa näytetty tämä sama laakson läikkä ja sormella osoitettu kirkko koivikossaan, on minullekin puheltu humistu isän puhetta ja minä saanut ihmetellä ja uskoa. 'Sinä nyt nenänyppyinesi kurkistelet elämän akkunoissa', puheli minun isäni silloin, 'kurkistelet sirkkuna ja katselet käsivarren turvilta, ikäänkuin korkeallekin olisit maailmassa nostettu ja hyvinkin elämässä olisit varjeltu, katselet kuin linnun pesän pieni piippa, vasta eilispäivänä silmänsä avannut, emon siipien suojilta ja korkean kehtonsa untuvaisilta lämpimiltä, ja ihmettelee, kuinka avaralti maailman ilmaa sentään riittää vielä pesän reunaa ulommaskin, kuinka monta siivenlyömää joskus on tarvitseva, ennenkuin nuokin kedot tuossa apiloineen kaikki on havinnut, ja mitkä matkan huimat ovat lennettävät laaksossa, ennenkuin istuu varpaineen ja visertelee kurkustaan noilla keinumilla, joita kirkkohaani koivikko

noin kutsuvasti loitoillaan häälyttelee. Et sinä tiedä vielä, eikä linnunpoikanenkaan untuvillaan, että siipi kantaa kyllä ja ilma leuhtoo lentävän sulissa, mutta että siipi saattaa väsyäkin, lento katketa ja ilma pudottaa silloiltansa sen, joka ei itseänsä kannaa, että apilas nurmii kyllä ja kedot paistavat ihanina, mutta että apilas kukoistaa mullan pimennoista ja vihanta värjyy koreaansa vain juurten väen ruokkimana, että kirkkotarhan koivut hymyilevät kyllä päivissä ja välkkyvät ihanasti lehtinensä, mutta että latvojen huminaa huojaavampi on hautojen syvä rauha ja lehvien leuhtoa lempeämpi kumpujen nukkuva viihde! Et sinä tiedä vielä, enkä minäkään sitä silloin tietänyt, kun minä vuoroltani olin lapsi ja pieni ja nostettu minun isäni käsivarrelle näkemään niitä ihmeitä, joita en minä omine mittoineni vielä tähynnyt, vaikka halu oli ja varpailleni kurottelin. Koki silloin neuvoa minua ja hoivata näkemiseen minun isäni, niinkuin minä sinua nyt, vaikkapa vain ainoastaan minun käsivarteni korkeuksilta ja minun tietoni tuijotuksilta, ja värisnet sinäkin vuoroltasi joskus oman taimesi neuvojana, kun on sinullakin sylissäsi lapsi ahnein silmin ja uskovin sydämin, ja sinun on oltava opastelevinasi elämää sille, jota et kuitenkaan saata elämässä enemmällä varjella kuin kukaties siunauksesi hauraalla rukouksella!»

Uuden syvemmän kerran vavahti Albertin sydän. Äidin isä! Äidinisänsäkö sanoja nyt taaskin kuuli, nyt Väinölle kerrattuina, niinkuin niitä oli itsekin kuullut samoina sanoina äidin huulilta. Äidin isä! Laajinta, mitä tuntea saattoi, kasvoi aina sydämessä, kun hänen nimensäkin kuuli. Häneltä oli ottanut siunauksen, ottanut itse vainajan viimeisen siunauksen omalle päällelleen! Juuri siunauksen: siunauksen hauraan rukouksen, niinkuin hänen sanansa juuri kuuli taaskin äidin huulilta. Itse ei äidin isää muistanut omin muistoin, mutta muisto oli suurempi, kun

sen kokosi siitä, mitä kuuli. Tai muistiko ehkä sittenkin, muistonsa muistona? Sen muisti, että äidinisä oli mennyt pois, ja että salaisesti odotteli, koska hän palaisi takaisin. Oli ikäänkuin varhaisimmaltaan kasvanut siitä, mitä äidinisästä kuuli. Hahmo, jalo ja viisas, ankara kuin totisuus ja armollinen kuin hyvyys, avara otsalta, palava sydämeltä, kaitsija ja käskijä, silmässä mahti, tahdossa korkeus, teossa laupeus: puhdas mies, suun piiruisa jumalan pelko. Kuin elämän taustoilla esikuva, neuvo ja kohottava käsky. Puolentoista vuoden vanha oli ollut hänen kuollessaan, ja hänen siunauksensa oli itse nostanut päälaelleen, siirtänyt vainajan käden omalle päälaelleen. Sen oli kertonut äiti ja sen oli mieleensä painanut. Tautivuoteen ääressä oli kait käynyt, ja sairaan tapa oli kait ollut laskea ainoan näkemänsä lapsenlapsen päälaelle siunaava käsi, koskei elämässä enää muuta hyvyyttä tainnut osoittaa. Kun kuolema sitte oli käynyt, ja lapsi toisten huomaamatta oli pujahtanut ruumishuoneeseen, eikä odotettua hyväilyä päälaelle tullut, niinkuin tavallisesti, oli hän itse nostanut vainajan käden laudalta ja sovittanut omalle päälaelleen. Vainajan vierestä ja vainajan käsi lapsen päälaelle oli äiti löytänyt lapsensa. — Siitäkö hetkestä kasvoi äidinisän kuva hänessä kuin vihkivä lupaus ja elämän velvoitus? Sydän paloi uskoa ja tahtoa, kun kuuli ainoankin sanan, äidinisän huulilta lähteneen. Kellojen juhlallinen kumahtelu metsän takana laaksossa kantoi kaikunsa omaan mieleen ja ikäänkuin vahvisti sitä, mitä äidin huulilta juuri oli kuullut.

4.

Oli kuitenkin jo kulettu vuoren kalletta taaskin, tie painunut siihen viidakkolaaksoon, jonka takaa kohta oli avautuva pelto-

lakea kirkkoaukeoineen, ja äiti laskenut Väinön sylistään kävelemään. Täällä kasvoi metsä nuorta mäntytiheikköä, solakkaa ja suoraa, sellaista, josta halulla katseli esimerkiksi Ylisenpään Akun ja Lahdenperän Vihtorin ikäinen, mitä mainioita onkivapapuita siellä kasvoi seassa. Pojat kävelivätkin aivan Toistalon väen edessä ja osoittelivat kilvan toisilleen, kun keksivät aina parempia ja parempia. »Tuo tuossakin, viis'syltäinen varmastimitalta ja niin suivia tyvestä kuitenkin, että sirpin varsi on paksumpi!» kehui Vihtori keksimäänsä. »Mitäs tuommoisesta varvun palasesta, mutta katsos tuota, sillä nakkaisi Vuoriniemen ahvenprantissa siiman vaikka Saukkokiveen saakka ja saisi ahvenia, niin suuria, että sammalta kasvaa pääläella!» ylitti Aku, jonka aina täytyi olla isosemman ja keksiväisemmän sekä sanoissa että teossa, ja näytteli sormineen todella hintelään männynhuippuun, joka ryteikössään oli hätiköinyt mittaa niin rutosti, ettei sillä juuri muuta ollutkaan kuin vartta ja latvan hieveräinen havutupsu, joka se sentään piipotteli kaiken muun nuormetsän yllä. Albertkin ymmärsi, kinaa taempaa kuunnelleessaan, että siinä oli oikea onkivavan mieli kasvamassa ja että Vihtori tässäkin kilvassa taas oli myyty mies, niinkuin kuka hyvänsä Akun kanssa tällaisissa seikoissa, mutta hän ei ennättänyt enempi tarkata Akun ja Vihtorin kiistoja, sillä nyt oli muutakin näkemistä ja huomaamista silmään ja mieleen.

Juuri tässä nimittäin, ennenkuin saavuttiin ulos aukeoille metsästä, ja tiheikkö vielä kuitenkin tuuheana peitti tien vierustat, tuli kaikille, mitä naisväen-nimistä joukossa oli, tulinen kiire ja juoksu. Hameet oli kirvotettava solmuistaan niillä, joilla ne matkan varalta ja paatissa istumisen vuoksi olivat käärityt ylös, silkit haettava esiin nyyteistään ja solmittava päähän ja muutenkin silitettävä ja somistettava mitä vain oli matkan tuoksinassa mennyt epäkuntoon hiuksissa tai puvun nypeissä.

Missä siis vain oli metsän puskipuonon pienikin tila tai kallion live varannut kuin vasituisen kammio-aukean tiheikön suojissa, sinne nyt puikittiin ja kohu kävi: humina vain kuului, kun hameet kahisivat ja silkkihuivit ritisivät, koko metsä oli kirjavillaan.

Isontalon näissä asioissa aina huolekas Vihtoriinakin oli ottanut saalinsa hartioiltaan, läiskäissyt sen suorille mahdollisista rypyn laskoksista ja kurttumilta sekä sovittanut sen uudelleen ja kenommin takaisin olkapäilleen, tarkannut, että liepeetkin laskeutuivat oikeassa liehassa alas ja hän siinä taatissa, että kehtasi lähteä kävelemään kirkkotanhualle. Justiina, Vähäntalon Justiina katseli omalta puoleltaan kalliota tietysti sydän kirvelevänä tuommoista riikinkukon peliä ja liepeiden sihtaamista: kuin mikäkin Jerusalemin Juditta, joka luulee Holoferneksensä istuvan kirkonpenkissä! ajatteli hän raamatun paikkojakin, mutta kirvotteli samassa nyytistään äitivainaan perintösilkkiiä, jonka vertaista hän tiesi, ettei ollut toista koko pitäjässä, ei edes Toistalon kapteenskalla. Musta se tosin oli, eikä heleänvärinen, niinkuin olisi sopinut juhannuskirkossa, mutta päässä se kahtia-taitettunakin peitti jäykkänä niskat ja hartiat sekä laskeutui kauas yli selän ja teki ihmisen juhlalliseksi kirkonpenkissä niinkuin pitikin. »Eipäs sinulla tämmöistä sentään ole, mitä roikutteletkin saframin väriä ja turkin punaista olkahartioillasi!» sanoivat Justiinan silmät Justiinan tikuin Vihtoriinalle, kun hän omalla puolellaan kalliota tarpeellisella viivynhuolella ja sillä silmällä, että toisellakin oli aikaa huomata, kehitteli vähitellen silkkinsä auki kaikista sen laskoksista, läimäytteli sen suoraksikin, jotta sen koko laveus levittyisi julki, nyppi nukasta koiruohon karsia, joita talletuksen jäljiltä oli tarttunut ja jäännyt roikkumaan sinne tänne vaatteessa, sekä läimäytti tämän jälkeen vielä uuden kerran koko komeuden hulmimaan ilmoissa

kaikessa silkkisessä syltäisyydessään, ennenkuin taitti pitopäähineen huolellisesti kulmasta kulmaan vanhaan laskokseensa, ja, ensin hypisteltyään suorille ja järjestykseen korttelin pituiset riippurimssut reunoilla sekä totutulla taitavalla liikkeellä viskattuaan hartioilleen juhla vaatteen, alkoi järjestellä sitä päähänsä tiiviiksi ja solmia solmua tiukaksi ja arvokkaaksi leuan alle, huivin päät pitkinä rinnoille riippumaan.

Mallaamista oli muutenkin joka taholla kalliota, joka tiheän mäntyviidakkonsa ympäröimänä ja tasalakisena pinnoiltaan oli kuin vartavasten tässä tien poskessa ja juuri ennen kirkkolakealle tuloa odottamassa, että koskas saavutaan taas ja pyhäpäiväinen hyörinä ja hameiden kahina alkaa senjälkeen kun viikon mitan oli saanut levätä rauhassa ja levitellä jäkäläsammaltansa, ellei ehkä joku puikkiva jänis joskus arjen ratoksi pujahtanut viidakosta ja loikkinut hyppyjään pälveellä. Kahinaa siis nyt oli ja kiireen kuhinaa joka puolella pientä kallio-avon komeroa havumetsän kainalossa. Kukas tuolla karisteli neulasrisuja alushameensa tärkkiliepeistä, ellei Herras-Manta taatisaan? Kas vaan, ja peilikin, pieni peililasin palanen hänellä oli lykätty johonkin puvunlaskokseen, koska se nyt oli käsissä, kohta kun hameet oli puhdattu ja liepeet sihdattu, että ne laskivat niinkuin piti, uuman varsikin pidelty ja hypistelty, että jokainen lasko istui suorana. Mitäs kytättiin peilistä, koska silmät olivat tarkat kuin tikut ja tärkeät kuin rohtotippoja las-kiessa? Ohauksella, tällä vasemmalla olivat hiukset epäjärjestyksessä tunkeneet esille liinan reunan alta liiaksi, niitä oli lykättävä, tasoitettava hiukka, ei kokonaan kuitenkaan peittoon, näin, näin, että pilkistivät vähän, ruskottivat näkyville, mutta ei liiaksi, vain kuin vahingolta, ja kas, oikealla — palasesta ei näkynytkään kerraltaan kuin puoli päätä vaan! — oikeallakos vasta näky oli: suhrin-tuhrin, liinakin liukunut vinottain

korvalehden ylitse, ja jokaikinen hiuskarva peitossa, ellei torrottanut tupsuna ulos — käskikin juoksemaan poukkimaan äsken Vileenin seurassa tiellä niin ajattelelattomasti, ettei tukkaansa muistanut, ja Juutinkarin kohdalla paatissa: eikös ollut soutanut kuin hullu, kun langholmalaiset kiistasivat ohitse, revellyt airosta niin, ettei mielensä hännästäkään pitänyt kiinni! — hiukset huivin allakin kaikki hujan-hajan kuin olisi kana käynyt kaapustelemassa tukan juurissa! Olihan Manta kätevä ranteimilta, kun neula suihki hyppysissä ommelsauman tikkeillä, mutta verkkaista se vikkelyys oli ja vasikan loikkaa västäräkin varvassipsan verroilla, kun katseli nyt sitä sujaa ja sormikeveyttä, jolla hiukset tuontämässä olivat selvitettyt takaisin suortuvilleen, keveästi tasoitetut päälle ja näppärästi sivautetut huivin reunan peittoihin siten, että ruskot pilkoittelivat viekottavina sieltä, missä niiden oli oltava näkyvissä ja lymyivät siellä, missä niiden oli kuherruttava piiloon! Harrasta oli toimitus, kumarreltiinkin ja notkisteltiin polvea, että paremmin näkisi vaikutuksen, vaikka peilin palanen olikin käden piteillä ja kiusallisesti seurasi aina mukana, laski ja nousi aina sen mukaan, nyykistikö itseänsä, vai kurotteli varpaillensa.

Se oli taitoa se! Fiinukin, joka oli hiipinyt Manta taakse ja sieltä koetti kurkistella peiliin, ihmetteli ja ihaili, sekä yritteli hänkin Manta mukana ja jälestä tehdä kaiken, minkä Manta-kin, sylki käteensä ja tahkoi hiuksiaan sileille, tunki paksumpia huivin alle ja nyppi hienompia esille, että vilkkuisivat ikäänkuin kiharoilla niiltä kohdilta, miltä kurkistivat näkyvillä. Kummaa, ettei ennen ollut tällamoista huomannut, kotoa lähtiessäkään aamusti oliko edes juossut uuninloukas akkunassa Tarha-Fiinan peillillä, joka kyllä oli tuhrainen lasiltaan, mutta josta sentään olisi nähnyt, kuinka hiukset istuivat. Nyt oli juossut tällamoisenä, tukka tappurana, Eevertinkin näkyvillä,

eikä tiennyt, kummoiselta näytti: onni, että Mantalla sentään oli peilinpalanen mukana ja edes viimeinkin sai kunnostella itseään. Fiinu tahkoi poskipakaroittensa raikasta punaakin taskuliinallaan, niinkuin huomasi Mantankin tekevän ja verestävän kasvoiltaan. »Napit sentään röijyn rinnoissa näyttävät näteiltä ja vilkkuvat kirkkaina!» ennätti Fiinu ohessa kuitenkin ajatella, kun näki Mantan olan taitse peilinpohjilta vilauksen omaa povipieltänsä. Mahtoikos Eevert huomata, että näissä pilkkuu punaistakin! ihmetteli hän mielessään sekä ajatteli, että Eevertillä olivat kauniit viiksetkin, oikein tiheet ja tasaiset ja vähän ruskeat. Kun nyt ennättäisi lentämään kirkkoon vaan, ja juoksesi pojat kiinni!

Oli siellä kallionliepeellä ja männikön komeroissa tointa jos ajatustakin. Agatakin sinne oli poikennut Silja seurassaan — Milja nimittäin, jolla oli kotonsa lähempänä ja joka oli valmiiksi hankittu, oli yksin heistä kolmesta jäänyt tielle ja jatkanut matkaa kirkolle päin. Agatallakin oli nimittäin silkki mukana nyytissä, hänen vanhempi poikansa Taavetti oli joskus ennen kuin jäi maailmalle ja hävisi Amerikkaan, tuonut Agatalle Hullista kotiintulijaisiksi sellaisen, ja sen hän nytkin kirvoitti esille ja piti käsissään: oli sentään ikäänkuin omistakin lapsista, vaikka molemmat pojat olivatkin nyt jo vuosikymmeniä olleet kateissa siellä, minne niin monen muunkin äidin toivo ja vanhuuden tuki oli hävinnyt, oli ikäänkuin olisi heistäkin sentään ollut jotakin jälellä vielä ja tiedossa niinkauan kuin tämä kirkkosilkki edes oli muistuttamassa ja sitä näin sai katsella. Rukouksen pistos sydämessä minä tämän nyytin sentään aina avaan, sillä lapsia ja pieniä he kuitenkin ovat molemmat olleet, sekä Taavetti että Frans, ja minun rinnoistani ensimmäisen maitonsa juoneet ja minun sylissäni heikon turvansa löytäneet sen kuin minä leskivaimona avutonta apuani heille

osasin jakaa! ajatteli Agata kehitellessään silkkiä auki ja selvitellessään sitä päähän solmittavaksi. Missä vain lienevät nyt kumpikin, joko kuolleina ehkä vieraila mailla, vai elossako vielä ja kurjuuden vilussa jossain, josta en minä tiedä? Taavetti oli pehmeämpi luonnoltansa aina, hän tämän silkinkin toi muistoksi, ja hän viimeksi kotiinkin kirjoitti, vaikka siitäkin jo on niin paljon aikaa, ettei vuosia jaksa muistaa. Pehmeä hän oli, mutta pehmeä ehkä maailmallakin, eikä ole siellä kestänyt, vaan jäänyt elämän alle niin, ettei hänellä enää ole ollut sydäntä ilmoittaa itsestään minullekaan mitään, vaikka elossakin vielä olisi. Frans taas, hän taas oli jo lapsenakin semmoinen, että hän meni kohta ummeksi vastoinikäymisessä ja jos hän missään koki kylmää kylkeä, niin viimeksi hän siitä puhui kenellekään, vaan kopettui ainoastaan itseensä: minä pelkään, että minun lapseni eivät ole kumpikaan menestyneet maailmalla: Taavetti kuoretomana avuttomissaan ja Frans avunorpona kuoreessaan! Enkö minä heidän puolestaan itkenyt jo silloinkin, kun he vielä olivat pieniä: Taavetti, joka uskossaan aina sai kolhimisia ja palasi kylältä toisten lasten parista joko sydän lommolla ja sääliä hakien tai sormi haavoissa ja parkuhuudoin, ja Frans, joka aina tiiveissään oli salattu, ja puhui vasta viikon päästä vihansa tai näytti arpikyntenä kouransa, jolla oli mukiloinut muita. Leskivaimon osa on semmoinen, ja lapset kasvavat, kun ne ovat poikia, yli pään! Agatan täytti mielen huoka rinnan, ja alistuneesti sormi hän silkkihuivia solmuun leukansa alle. Rukoilla saattaa lastensa puolesta ja sydänsalassaan vuotaa verta, mutta auttaa ei saata, koska kullakin on oma elämänsä ja maailma vie! Frans ja Taavetti olivat nyt häneltä tietymättömillä, elossako vielä vai kuolleinako jo, vaikka olivat joskus olleet lapsia ja hänen sylissään, hän itse yksin ja vanhana. Melkein silmä vettyi: omaa lapsenlasta hän ei koskaan ollut saanut syliinsä nostaa!

Vaikka sopikos sitäkään murehtia ja olla epäkiitollinen? Olihan sittenkin saanut sekä rakkautta jakaa että liittymystä kokea. Oli ehkä säästetty juuri sitävarten, että olisi ystävällinen niille, jotka tarvitsivat? Siljakin tuossa vieressä, kenenkäs puoleen hän tällä haavaa nykyisessä tuskan kuormassaan ja koetuksissaan luottamuksineen kääntyisi, ellei olisi hän itse vielä jälellä, ja hänellä tilaa sydämessä hänenkin huolilleen? Tyttö parka: mustan murhehuivinsakin oli luhdista ottanut nyyttiinsä ja sitoo juhannuspäivänä yllensä, ikäänkuin olisi muuttunut lukevaiseksi nuoressa, parhaassa iässään! Agatan juoksi mieli sydämessä niin, että ajattelematta olisi aivan mennyt luoksi ja kiertänyt käsivartensa ympärille ja lohdutellut, ellei ihmisten ja silmien vuoksi olisi huomannut kavahtaa. »Autapas sinä minulle tämä solmu leuan alta kiinni, en saa omin käsin sidotuksi!» sanoi hän kuitenkin, että Siljalla olisi joku tilaisuus olla avuksi ja päästä omistansa. Hän silittelikin Siljaa taas käsivarrelle ja osoitti hyvyyttä, sillä aikaa kun tämä solmi hänen silkkiänsä solmuun. Sen kuin ihminen sentään taitaa, sen hän kuitenkin koettaa tehdä.

5.

Pitkällä kirkkolaaksossa samosi kuitenkin jo etummaisten jono ja yhä purki metsästä tulijaa, minkä aidanastuttavan ylitse vain yhtähaavaa pakkautumalla tai toistensa jälissä tunkemaan pääsi. Koko tienkangas Simulan Perävainion halki aina kirkkotanhualle asti vilkkui ja pilkutteli jo mustana ja kirjavillaan kiirehtivää väkeä, ja kauempanakin kyläaukealla, jos katseli ympärille, olivat kaikki tienvarret samaa kulkemista kirkkoa ja kirkkotarhan sisäänkäytäväporttia kohden.

Näin kun juuri tuli metsästä ja, vaikka väen joukossakin ja yhteisessä menon tuoksinassa, virstan matkalta metsän sisuksissa ja salotien polvituksilla yht'äkkiä oli silmityksin laakson kanssa, joka suljettunakin ja vuoristen metsärantainsa rajoittamana sentään oli avoin, ja varsinkin tämmöisenä kauniina ja suvisena pyhähuomeltaina leppoisasti hymyilevä, niin vissi humaus ja hengen ylennys täytti väkisinkin mielen. Vaikuttikosen kirkonkellojen tyven läppäys, joka juhlallisena pauhuna levittyi jokaiseen soppeen laaksossa, vai kirkon merkillinen rauhako, joka kirkkotarhan koivujen lymyiltä ikäänkuin hallitsi koko tienoota, vai suvinen pyhäaamuko itsessänsä vain kiirehtivine kirkkokansoineen, vihervehmaine maaparmoineen ja tai-vaantäysine päivänsylineen nämä pyhyedet valoi tietoon ja tajuun, ilman henkiin ja maailman pieliin? Tartuttavaa tämä oli, kuin koskevaa mielen kaikkiin kieliin, maiden raikkaus, ilmojen korkeus, ihmisten riento, pyhä kellojen kumu!

Niinpä, erikoisesti kellojen kumu! Näin läheltä, kuinka oli läimä syvää, kuinka oli läimä heleätä! Tuolla, koivikon yllä avatut tapulin luukut, mikä valta oli kellolla, kun se korkeudessaan mahtavana heilui, vuoroin näytti avaraa malmisuutansa, vuoroin kylkensä kääntyvää pieltä. Harvakseltaan, verkakseltaan kajahteli ääni, paisui pauhuun, täytti kulkevana laakson, saavutti laveten metsän rannat, vaeli kuin levoillensa latvojen ylle ja vyöryi vaimeten kaukojen kehiin ja kaikkiin ääriin: tiesi kotoa ja omalta pihamäeltä, että penikulmankin piirit kantoi joskus pyhäinen aamu ja heristetty ilma äänen kaiut kuin aavistukset yli maitten ja vetten.

Albert väen joukossa ihmetteli, kokosi korviinsa ja hiljeni mielessänsä. Mikä valta todella kelloilla, kun tässä läheni! Järkyttävä, tunnot tartuttava, sydämet koskeva. Voimaa oli

äänessä kuin tuomion tuimuutta, vaimaa oli äänessä kuin lohdutuksen armoa, syvyytten pauhaa ja heleytten heleyttä sydänalan vavahtumiin ja maailman pielten nostamiin, soimaa sydämen, hartautta sydämen, ehjyyttä uskon ja kuulautta toivon: kätökö säröäkin malmi, hienon hienoa äänen haavaa, joka itki itkevän puolesta ja tuli surevaa likelle, kirpi, lohdutti ja lauhdutti? Kutsuttu oli, vedetty oli, velvoitettu, vahvistettu, ylennetty niin nousuille kuin rinnan hiipu kasvaa jaksoi! Vain kuunteli, vain katseli, vain palveli, kiitti ja hiljeni, kokosi rauhaa kuten juo mehupisaraa mehiläisen jano, liikutti lepoa, kuten häilyy tyventä asettunut meri, nieli lohdutusta, kuten itkulansa lauhtunut lapsi.

Väkikin, väen tulo, keskeytymätön, jatkuva jono kaikilta kulmilta ja pitäjän ääriä. Loputonta, tasaverkkaista vaeltoa ja tulemista, missä tien vartta oli tai polkua polvi. Hiljaista, hillittyä saapumista, vaikka kaikki olivatkin kululla, vaeltoa ja saattoa, juhlallista kuin kellojen kumu ylhäällä ilmoissa. Länestä tuli ja idän puolelta, pohjankulmilla niinkuin täältä etelästäkin: samaa yhtäjaksoista väen jonoa ja ehtymätöntä virtaa, milloin tiheämpinä rykelminä saapuvaa, milloin harvaseuraisemmaksi katkeavaa, mutta alati ja keskeytymättä samoavana: missä jo luuli viimeisen saapuneen ja salon rauhat palanneen takaisin tienoihinsa, siellä kirvoitti metsä odottamatta taas sylistänsä vast'uutista tulijain parvea, hitaasti astuvaa, laakson näkyville. Ikäänkuin olisi pyhä semmoinen, joka kutsui jokaisen kirkkotielle, niinkuin kutsuu kirkkomaa kerta joka-ainaan helmoihinsa.

Ja kaikilla sama matka, malmiportti kirkkotarhan sammaleisessa kiviaidassa kirkkotanhuan kupeella. Kopisiko kansaa tasakallio Rådalin laakson perillä, kuhisiko väkeä takametsä Tönvikin puolella, oliko tulevia tulvillaan kylä-ahteen valtatie, vai

kirjavillaanko oli riento halki lainivan viljapellon, samanne oli meno ja yhteen tultiin sen kiviaidan edustoilla, jonka isät esipolvissa joskus olivat latoneet omien metsävuortensa luonnon paasista ja jonka porteitse he aikanaan olivat veisatut kirkkomaan rauhaan. Kuinka lavealle katselikin ja kuljetti silmää ympärille, kaikkialla sama vakaa joutu ja arvokas kiire, ja kaikilla sama määrä: rauhallinen kirkko lehvikössään ja tämä kirkkotarhan malminen portti korkean koivunsa ja hohisevan haapansa varjoissa. Olihan juhannuspyhä, suvi täysimmillään ja maa siunattu, ja mielet senmukaisesti ehkä keveimmillään, ellei eri surua ollut jollakin kannettavinaan, mutta vakaita olivat nyt kaikki, koska kirkko oli lähellä, kirkonkellot läppäsivät ilmassa yllä ja kohta oli astuttava kirkonportista, paljastettava pää ja siunattava oma sielu.

Jonossa asteli Albertkin, nyt visusti vanhempiensa jälissä ja veljiensä vieressä muun joukon limissä. Oli vakaa tuokio tämä ja mieltä värisytti outo kunnioitus niinkuin aina tällä paikalla. Juuri tässä seiso i sisäänkäytävän edessä tanhuatiellä aina arkku-kin paarillaan odottamassa, kun joku oli haudattava seurakunnassa, seiso i mustana ja totisena, saattokansa takanaan, kunnes papit, kirkkoherra keskimmäisenä, kanttori oikeoillaan ja suntio vasemmillaan juhlallisina saapuivat narisevaa santakäytävää, vakaina asettuivat portin suuhun kirkkotarhan puolella kolmea kiviporrasta muuta kansaa ylemmäksi, paljastivat päänsä ja kirkonkellojen hartaasti kumahdellessa veisasivat siunausvirren saapuvalle. Oli ylen totinen tämä paikka, oman äidinäitinsäkin arkun takana oli kävellyt, kun veisu oli veisattu, papit kääntyneet, arkku nostettu paarilta ja kulku portin kautta käytävää myöten oli verkkaan tapahtunut ja kumpujen lomitse kääntynyt avattua haudan suuta kohden. Niinkuin erottaisi tämä matala ja sammaltunut paasiaita jollain selittämättömällä tavalla

juuri tämän tarhauksen kaiken muun maailman ulkopuolelle ja omiin saavuttamattomiin rauhoihinsa.

Nytkin narisi santa jalkojen alla, vaikka kaikki muu oli hiljaista, ja kun vuoro tuli, niin nousi muitten jälissä ensin ensimmäiselle kiviaskeleelle sekä senjälkeen toiselle ja otti lakin päästensä kolmannella, niinkuin muutkin tekivät ja niinkuin oli pienestä asti, niinkauas kuin muisti, aina tehnyt kun isän kädestä pitäen oli hänen vieresssänsä kävellen nähnyt hänen paljastavan päänsä kirkkotarhan sannalle astuttaessa. »Siellä nukkuvat Jumalan kartanossa kaikki, jotka ovat menneet pois, ja pää paljastetaan, kun siunataan heidät ja oma sielu!» oli äiti selittänyt, kun kotona oli kysynyt syytä, mitä varten isä oli nostanut lakkinsa päästä, ja muut myöskin, kun mentiin kirkkoportista sisään, vaikka vielä oltiin ulkona.

Eihän nyt seisonut kirkkotarhan portilla odottamassa mikään ruumisarkku vakavine taakkoineen, eikä vartoillut tanhualla saattokansaa mustissansa, olihan päinvastoin juhannuspäivä kirkkaimmillaan, maankedot kukillaan ja koreilla ja ihmisetkin puetut hilpeimpiinsä, helistipä kilpaa kirkonkellojen kanssa lintujen liverryskin kirkkomaan koivuissa ja ruusupensaat hautakummuilla tuskin tiesivät määrää, kuinka paljolla valkoisen riemulla heidän nyt oli yhtä haavaa julistettava juhannusta, mutta vakava silti oli tämä tarha, sannan narinakin askeleen alla jo juhlallista, hengen hiiskutuskin melkein kuin uskallusta ja ihminen edetessään kuin sitä anova, ettei askelta huomata.

Tietämättänsä täällä vaikenä ja tuli hiljaiseksi. Hajauduttiin sinne tänne, kuljettiin verkkaan kumpujen lomitse ja ristien vieritse, jäätiin omien haudoille ja seisottiin kädet ristissä. Koko kirkkomaa kirjavillaan, täällä ja tuolla, joka kummulla melkein ryhmänsä tai yksinäinen muistajansa, sukulaisia, jotka kohtasivat toisensa omaisensa hautakiven edessä, pareja, joilla oli oman

lapsensa tuore hauta katseltavana, tuolla esimerkiksi Ankkurin Aina miehensä kanssa, joilta lapsi keväästi oli hukkunut merijäihin. Tuollapa näkyi Agatakin seisovan, nyt yksin aivan, lahonneen puuristin edessä, kasvot kallistuneina ja laupiaina, kurttuiset kädet nöyrästi ristiin laskettuina uumarinnoilla, rististä olivat sateet ja talvet kuluttaneet nimenkin niin, että sen kirjaimia tuskin enää voi lukea laudalta: hänen miesvainajansa hauta siinä oli. Agatalla olivat kädet ristissä ja kasvot valjuina, mutta kukas enää oikeastaan muu muisti, että Agatallakin saattoi olla omiakin murheita muisteltavina, mies, joka oli kuollut parhaassa iässään, kun he molemmat vielä olivat nuoria, hukkunut syyskalastuksissa Maantakana ja jättänyt vaimon ja kaksi lasta, vaimon leskenä yksin kahden orpolapsen kanssa, jotka silloin sentään vielä olivat pieniä ja joita silloin siis vielä saattoi sulkea syliinsä ja suojella parhaan taitonsa mukaan, mutta jotka nyt olivat molemmat maailmalla ja tietymättömillä, kuolleinako jo ja hyljätyissä haudoissa, vai elossako vielä ja elämän hunningoilla? Lahonnut puuristi maatuneella kummalla Agatalla vain oli katseltavinaan, mutta koko elämä ajateltavinaan.

Taajemmalti heitä oli, oli harvemmalti, oli niitä, jotka useampi yhdessä tai yksitellen liikkuiivat haudalta haudalle ja lukivat risteiltä nimiä, viivähtelivätkin jossain, missä mieli sattui juoksemaan muistoihin ja vaihtoivat sanan pari keskenänsä tai yksin ajattelivat ajatuksensa, oli niitä, joilla oli varma ristinsä, oliko sen paikka kauempanakin hautausmaan laidoilla, ja jonka luokse tie kulki ja jonka edessä kädet laskettiin ristiin ja mieli suoritti hiljaisen hartautensa, oli niitäkin, nuorempia vielä tai muuten muiston sormen säästämiä, joille hautausmaa vielä oli paikka niinkuin muukin paikka maailmassa, vaikka murheellisella tavalla vakava ja semmoinen, että siellä piti muistaa

olla totinen ja pitää kasvojansa ikävinä, mitä mielen perillä liikkuihin.

Väkeä siis oli pilkuttelemalti koko kirkkotarha kirjavillaan, olihan koko pitäjä liikkeellä tämmöisenä kauniina ja suvisena juhlapyhänä, ja ihmiset kaikilta kulmilta, minkä vain olivat kotoansa irki päässeet, koossa ja kirkolla, ja tällä haavaa, sen kuin perille olivat ennättäneet, eivätkä vielä olleet menneet kirkkoon istumaan, seisoskelemassa tai käyskelemässä kirkkotarhan kummuilla ennen kirkonmenojen alkamista. Väkeä siis oli, ja vilkaspukuistakin seassa, sillä näin suvipyhiä ja suvi-juhliksi olivat sentään, varsinkin naispuoliset, vaatettaneet itsensä koreammin ja näkyvämmiin kuin tavallisesti, ja siten, että silmällä oli hyvääkin ilakoimista, ja värinlaidunta edessään, vaikka kuinka viljalti, jos katselemaan rupesi, nuoruuttakin oli ja elon verekkyyttä, sillä kuinka olikin taajaa ja sankkaa ikäväen vakaa parvi, niin tuoretta kasvopuolta pilkki kuitenkin kaikkialla, ja missä seisoj ryhmää vuottensa kypsillä, siellä oli seassa aina useampina ihmistä vesoillansa, lasta taimellansa tai jo neitonaista ja nuortamiestä elon lehvimillä. Väkeä oli ja elon vereyttä myöskin, hulisi sitäpaitsi kaiken yllä päivä ja aurinko välkkyineen, kääri kuin huikaan kaiken maailman, riemutti ilmat, hulvi latvat, kirkasti jokaisen ruohon terän, singotti, säkenöitti rukiin teräksiset laakson lainimilla kirkkotarhan edessä, vuoren ryhmyt metsän rinnassa, sinen meret taivaan avoilla, valvoi ja vuodatti valonsa väkeillä ihmiskatraankin tänäisen kirjon kirkkomaan kummuilla.

Valoko ikisempi kuin kummun pimento? Nuoruusko voittavampi vaipujen rauhaa? Ikisiä voittajia kumpikin niinkuin aallon harja ja aallon hauta, niinkuin kellon läimä ja kaiun kato. Vuoro vaappua, vuoro peittyä. Hetki hetkii, somer vartoo,

kumpikin kuolotonna. Päivän kehä yllä, mullan yö alla, iäisyyttä molemmat, iäisyytten vaiheilla ruoho ja ihminen, kuih-tuminenkin ikuista ja kukoistuminenkin.

Kirkonkellot.

Kumpujen kalve ja karkelo päivän,
sumennon lepo ja juhannuskansa:
samaako kehtoa elon ja kuolon
nurmien kirjo ja santainen varjo?

Tyyntyjen kehtoko nurminen siimes,
tuutiman tyyttäkö elämän liekku?
Päiviinkö, öihinkö vakuinen kampa
ihmistä, lastansa soutaa ja säälii?

Santojen alla ja santojen yllä
ikuinen lepo ja hetkinen elo:
lasta ja nuorta ja vanhuuden täyttä,
vuorolta vuotten ja elämän polven!

Morsion kruunu ja kuoleman seppel,
kumpikin vuorolta ihmistä ohaa,
kyntäjän aura ja viimeinen kelmy
ihmisen käsien säädetty hoimi!

Lapsuuden ikä ja vanhuuden kausi,
erona niillä vain myöhempi hauta:
isien tomuilla nuorempi itkee,
itketty hänkin, kun kumpunsa luodaan.

Katkerin kuitenkin vanhemman itku,
kun hautaa toivonsa isä ja äiti,

ja multiin tuijottaa sukujen orpo,
kynttilän sammuen kuoleman sormiin!

Vain sanna kuoriko, kyynäräin mullat
juopana elävään, vainajain vaiheen?
Täälläkö, tuollako samainen suku
sykkeillä sydän tai sydämen nukuin?

Hietojen unheessa lapsosten sarjaa,
elämän almuna elämän sammu,
ilmojen viivyillä samaista tainta
luvilla samaisen sammuvan lahjan.

Somereen sulhilla myrtityin kulmin
morsio-neitoa kelmynein kasvoin,
pientareen päivillä siskoinen piiri,
poskipään ruskoilla kukkiva nuoruus.

Arkkunsa laudoissa, lastuilla levon,
vakonsa astuneet, sarkansa pääanneet,
kamaran kansilla elävä kansa,
harteilla elämän kesk'erä kuorma.

Valjuina alhaalla rist'yli käsin
vuottensa vihkimät maahelman huomiin,
valjummat ylhäällä kalvuneet kasvot
varroilla saapuvan, tuijotun vuoron.

Sukua samaa ja vaihtuvaa aina,
elossa, levossa, yllä ja alla,
uupua, taimivaa, ikänsä ylkää,
vuorolla kukkiman, vuorolla kuolon.

Läsnäkö vielä vai tuleva, mennyt,
 elämän ehtoinen, aamuilla elon,
 toimenko terissä, tointensa uupu,
 toivojen orpoko, terhillä toivon:

Kaikille yhteinen ketojen nuoruus,
 kaikkia käskevä leipäinen sarka,
 kaikille rauhana kellojen kumu,
 kaikkien sylinä kätkevä multa!

Kummutko enää vain yksin niineen, mitä kätkivät sumennoissaan, yllä heleä herkeämätön suvitaivas ja ympärillä yhtä herkeämätönnä päivän vihanta vyö? Oli jo tyhjennyt kirkkotarha, väki verkalleen siirtynyt länsiovesta, eteläovesta kirkon puolelle ja hiljaisuudet enää vain vallalla siellä, missä äsken kuhisi kirjavillaan suvipyhäinen kansa. Vain kirkonvartija oli enää sulkemassa ovipuoliskoja kokoutuneen seurakunnan jälkeen, vanha kirkonvartija, miesmuistot jo palvellut, ja samat ovet joskus sulkenut niidenkin takana, joiden kumpuja nyt jo peitti santa. Kirkonkellojen kumahtelukin oli jo hiljennyt, harvennut ensin, kunnes läppä viimeisen kerran kajosi malmiseen kylkeen ja vaimuva ääni jätti ilmat kuin kumahtaviin hiljaisuuksiin.

Ikinen suvipäivä enää vain kaartui kirkkotarhan yllä ja kummut jäivät yksinäisyyksiinsä. Ikinenkö virsikin, veisu seurakunnan, hartautta kantavainen, kirkon seinäin sisäpuolella? Yhteisenäkö humisi väistyneitten, väistyväisten yksivakaa virsi, polvi polvelta samana, vaikka veisaajat vaihtuvatkin? Saapuu juhannuskin juhannuksen takaa, vaikka hankien alta uutena aina.
